

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİJİTAL ÇAĞDA TELEVİZYON YAYINCILIĞI: TÜRKİYE'DE İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİNİN DÜZENLENMESİ VE DENETLENMESİ

Doktora Tezi

Merve CAN MARAŞLI

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

Ankara, 2025

**DİJİTAL ÇAĞDA TELEVİZYON YAYINCILIĞI:
TÜRKİYE’DE İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİNİN DÜZENLENMESİ VE
DENETLENMESİ**

Merve CAN MARAŞLI

Tez Danışmanı Prof. Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE

Tez Jürisi

Prof. Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE

Prof. Dr. Nuray Hilal TUĞAN

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK

Prof. Dr. Demet Hatice ÖZERBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN

DOKTORA TEZİ

RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

Ankara - 2025

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Merve CAN MARAŞLI

15.05.2025

ONAY

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Merve CAN MARAŞLI tarafından hazırlanan “Dijital Çağda Televizyon Yayıncılığı: Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi” başlıklı tez çalışması 15/05/2025 tarih ve 10.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

Başkan:

Prof. Dr. Demet Hatice ÖZERBAŞ
Gazi Üniversitesi

Kabul

Ret

Danışman:

Prof. Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üye:

Prof. Dr. Nuray Hilal TUĞAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üye:

Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Üye:

Dr. Öğr. Üyesi Sena COŞKUN
Afyon Kocatepe Üniversitesi

**Dijital Çağda Televizyon Yayıncılığı:
Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi**

Merve CAN MARAŞLI

Doktora Tezi

**Danışman: Prof. Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE
T.C. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
2025, Ankara**

ÖZET

Dijital çağla birlikte görsel-işitsel yayın hizmetlerinde köklü bir dönüşüm yaşanmış; geleneksel televizyon yayıncılığının internet ortamına taşınması, isteğe bağlı yayın hizmetleri (İBYH) gibi yeni bir mecra ortaya çıkarmıştır. ‘Dijital platformlar’ olarak adlandırılan ve genellikle üyelik ya da abonelik sistemi üzerinden erişilen İBYH modeli, katalog yapısıyla kullanıcı tercihinine dayalı içerik sunumu gerçekleştirerek özellikle çocuk kullanıcılar için kısmen kontrollü bir alan oluşturmaktadır. Bu modelin erişim dinamikleri, platformların düzenlenmesi ve denetlenmesi süreçlerinde dikkate alınması gereken özgün nitelikler barındırmaktadır. Türkiye’de 2019 yılında yürürlüğe giren mevzuat değişikliğiyle birlikte bu medya hizmetleri, 6112 sayılı Kanun kapsamına alınmış; böylece RTÜK’ün yetki ve sorumluluk alanına girmiştir. Ancak bu çerçevede yayın içeriklerinin geleneksel televizyonlarla aynı yayın hizmeti ilkeleri doğrultusunda denetlenmesi öngörülmüştür. İBYH’nin özgün yapısının yeterince gözetilmemesi, bu yasal düzenlemenin çeşitli sorunlar doğurmasına yol açmıştır. Bu çalışma, İBYH’nin karakteristik özellikleri temelinde nasıl bir idari denetim sistemine tâbi tutulması gerektiğini tartışmakta; İBYH’nin düzenlenmesi ve denetlenmesi sistemine dair öneriler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada Delphi tekniği kullanılarak denetçi, hukukçu, iletişimci ve sektör temsilcilerinden oluşan 16 uzmanla iki aşamalı görüşmeler gerçekleştirilmiş; ilk turda yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, ikinci turda ise Likert ölçekli anket uygulanmıştır. Katılımcılarla İBYH’ye ilişkin ‘denetim’ olgusu, düzenleme girişimleri, ilgili denetçi otorite ve yapılanma, yayınlara teknik olarak erişim, ebeveyn kontrol araçları, koruyucu semboller, içerik bilgilendiriciler ve dijital medya okuryazarlığı konuları ele alınmıştır. Ayrıca yayın içeriklerine yönelik en çok eleştirilen unsurlardan olan terör propagandası, çocuk istismarı, aşırı şiddet, aşırı cinsel içerik, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik ile nefrete teşvik, yayın hizmeti ilkeleri bağlamında üzerinde durulan temalardan olmuştur. Araştırma bulguları öncelikle İBYH’nin farklı bir düzenleyici ve denetleyici sistemle yönetilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yetişkinlere yönelik yapımlarda, ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası mevzuat ve Anayasa’nın öngördüğü meşru ölçütler doğrultusunda yayınlara müdahale edilebilmesi; buna karşılık, çocuklara yönelik içeriklerin daha hassas ve sıkı bir denetim sistemine tâbi tutulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, çocukların kendilerine uygun olmayan içeriklere erişimini önlemek amacıyla daha etkin ve zorunlu filtreleme sistemlerinin uygulanması; yapımların içerik bilgilendiricilerin kapsamının genişletilmesi ve toplumun tüm kesimlerinde dijital medya okuryazarlığının seferberlik düzeyinde geliştirilmesi öne çıkan öneriler arasındadır.

Anahtar Kelimeler: İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri, Dijital Platformlar, Dijital Yayıncılık, Medya Denetimi, RTÜK, Televizyon, Dijital Medya Okuryazarlığı

Television in the Digital Age: Regulation and Supervision of On-Demand Media Services in Türkiye

Merve CAN MARAŞLI

Doctoral Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE
Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs
Department of Radio Television and Cinema
2025, Ankara

ABSTRACT

The digital age has brought about a profound change in audiovisual broadcasting services. The transition of conventional television broadcasting to the internet has given rise to a new medium termed on-demand media services (ODMS). The ODMS model, also known as ‘digital platforms’ is typically accessed via membership or subscription systems. It provides content based on user preferences through a catalogue structure, thereby creating a partially controlled environment, particularly for child users. The access dynamics of this model have unique characteristics that must be taken into account in the regulation and supervision processes of these platforms. Following the amendment of the law that came into effect in 2019, these media services in Türkiye have been included in the scope of Law No. 6112, thus falling under the authority and responsibility of the Supreme Council of Radio and Television (RTÜK). Nevertheless, this framework enabled the supervision of streaming content based on the same principles that have long governed traditional television. The failure to adequately consider the specificity of ODMS has given rise to various issues with regard to the relevant legal regulation. This study discusses the administrative supervision system that ODMS should be subject to, based on its characteristics, and aims to make recommendations regarding the regulation and supervision system of ODMS. The research involved two rounds of consultation with sixteen experts, including regulators, legal experts, communication specialists, and industry representatives, using the Delphi technique. The first round comprised semi-structured interviews, while the second round involved the administration a Likert scale questionnaire. Participants discussed the notion of ‘supervision’ in the context of ODMS, regulatory initiatives, the relevant supervisory authority and organisational structure, technical access to streamings, parental control tools, protection symbols, content descriptors, and digital media literacy. Furthermore, the most widely criticised aspects of streaming content on digital platforms, such as terrorist propaganda, child abuse, excessive violence, explicit sexual content, de-sexualization and promotion of different sexual orientations, as well as incitement to hatred, were addressed in the context of streaming service principles. The main findings of the research point to the necessity to oversee ODMS through a distinct regulatory and supervisory system. Within this framework, it has been concluded that, in the case of adult-oriented productions, interventions can be implemented in streaming in accordance with international legislation and the legitimate criteria stipulated by the Constitution regarding restrictions on freedom of expression. On the other hand, content directed towards children should be subject to a more sensitive and rigorous system of supervision. Among the prominent recommendations are more effective and mandatory filtering systems to prevent children’s access to inappropriate content, the extension of the scope of content descriptors for productions, and the mobilisation of the development of digital media literacy at the level of the whole society.

Keywords: On-Demand Media Services, Digital Platforms, Digital Broadcasting, Media Regulation, RTÜK, Television, Digital Media Literacy

İTHAF

*Bu tez, bilhassa ekran karşısında savunmasız kalan çocuklar için yazılmıştır.
Ancak bazılarının sistematik zulümden kurtulmasına bile yetemiyoruz!
Filistinli çocuklara...*

TEŞEKKÜR

Uzun, meşakkatli ve bir o kadar da öğretici doktora hayatımın sonuna gelmiş bulunmaktayım. Öncelikle bu süreçte bana her zaman güvenen ve karşılaştığım her zorlukta pratik çözümler sunan; en önemlisi de huzurlu bir doktora süreci geçirmemi sağlayan çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Filiz Erdemir Göze'ye teşekkürlerimi sunarım.

Her ihtiyaç duyduğumda kapısını çekinmeden çalabildiğim, en sıkıştığım dönemlerde motivasyonumu yükselten ve yol göstericiliğiyle destek olan değerli hocam Prof. Dr. Nuray Hilal Tuğan'a ve tüm aşamalarda titizlikle katkıda bulunup daima cesaretimi artıran değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sena Coşkun'a teşekkür ederim. Ayrıca, yapıcı eleştirileriyle tez sürecini tamamlamama vesile olan kıymetli hocalarım Mehmet Sezai Türk ve Demet Hatice Somuncuoğlu Özerbaş'a teşekkürü bir borç bilirim.

Yalnızca tanık değil, her adımda yoldaş oldular.. yorgunluklara, kaygılara, belirsizliklere birlikte göğüs gerdiğimiz gibi, tüm güzellikleri de beraber karşıladığımız Esra Güngör Kılıç ve Işkın Özbulduk Kılıç'a dostlukları için kalpten teşekkür ederim.

Tez çalışmamın her aşamasında 'kapı açık' diyerek beni karşılayan ve tüm fikirlerimi sabırla dinleyen Ümit Terzi ve bilhassa saha araştırmasındaki yol göstericiliğiyle telaşlarımı yatıştıran Mahmut Bingöl başta olmak üzere, içtenlikle yanımda olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Lisansüstü akademik hayatımın ilk on yılını birlikte geçirdiğim; bilgi ve deneyimlerinin yanı sıra kitaplarını ve kahvelerini cömertçe paylaşan Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi ailesinin akademik ve idari tüm mensuplarına teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında şüphesiz en kritik katkıyı, saha araştırması kapsamında gerçekleştirdiğim görüşmelerde bana zaman ayıran, benimle birlikte düşünen, dertlenen ve tartışan 16 katılımcı sağlamıştır. Etik sorumluluk gereği isimlerini paylaşmadığım, her biri alanında uzman bu değerli katılımcılara, çalışmanın şekillenmesinde üstlendikleri rol için teşekkürlerimi bildiririm.

Bana daima ufuklar açan; zihin dünyamı berraklaştırarak eşsiz katkılar sunan çok kıymetli Hoca Babam Sadık Tural ve varlığında her daim tebessümle sükûnu bulduğum çok kıymetli Dicle Tural'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Değerli Maraşlı aileme, her sıkıştığımda yanıma koştukları, elimi tuttukları ve bana alan tanıdıkları için teşekkürü borç bilirim. Bilhassa, yorgun günlerin akşamında kapılarını çaldığımızda hep huzur ve keyif veren enerjisiyle bizleri karşılayan ve çok yakın zamanda aramızdan ayrılan kıymetli dedemiz Ramazan Maraşlı'nın anısına şükranlarımı sunarım.

En büyük güç kaynağım, canım annem Enise Can'a hayatımdaki tüm varlığı için sonsuz minnet ve teşekkürler... Kalbimin daima saflığa ve neşeye açılan pencereleri canım kardeşlerim Mutalıp Mevlüt Can'a ve Uğur Can'a hiçbir zaman yalnız hissettirmedikleri için teşekkür ederim. Kendisini kendimde bulduğum babam Şinasi Can'ın anısını sevgiyle yâd ederim.

Hayat arkadaşım, tüm zorluklarımın en yakın şahidi sevgili eşim Enes Maraşlı'ya sabrı, inancı ve desteği için gönülden teşekkür ederim.

Ve biricik kızım Ayla! İçine doğduğun bu doktora sürecinde senden aldığım her anın hem değerini hem de yükünü taşıdım. Benimle başladığın bu yolculuğun sonunda, seninle geleceğe doğru daha nice yolları birlikte yürümek için heyecanlanıyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İTHAF	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLoların LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiii
RESİMLERİN LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ	1
2. GELENEKSELDEN DİJİTALE TELEVİZYON YAYINCILIĞI.....	11
2.1. Televizyon Yayıncılığının Doğuşu	11
2.1.1. Dünyada Televizyon Yayıncılığı	14
2.1.2. Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı	16
2.2. Televizyon Yayıncılığında Dönüşüm Süreçleri ve Dijitalleşme.....	30
2.2.1. Dijital/Sayısal Televizyon Yayıncılığına Geçiş	31
3. İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİ	51
3.1. İsteğe Bağlı Yayın Hizmeti Kavramı	54
3.1.1. İsteğe Bağlı Yayın ve Türleri	56
3.1.2. Endüstri Olarak İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri	59
3.2. Dünyada İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Ana Aktörleri ve Güncel Durum	72
3.3. Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri	77
3.3.1. Sektörel Arzın Doğuşu ve Yaygınlaşması	79
3.3.2. Yabancı Merkezli Kuruluşlar	81

3.3.3. Yerli Kuruluşlar.....	90
3.4. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleriyle Değişen Kullanıcı Deneyimleri	95
4. İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİNİN HUKUKİ STATÜSÜ	101
4.1. İfade Özgürlüğü.....	101
4.1.1. Kitle İletişim Özgürlüğünün Kapsamı ve Karşılaştığı Engeller.....	105
4.1.2. Kitle İletişim Özgürlüğünün Desteklenmesi: Çoğulculuk	111
4.1.3. İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması.....	112
4.2. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin İdari ve Hukuki Denetimi	117
4.2.1. Teknoloji ve İnternet Çağında Hukuki Düzenlemelerin Zorlukları	119
4.3. Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Hukuki Statüsü	121
4.3.1. RTÜK: Üst Kurul Yapısı ve Çalışma Prensipleri	124
5. TÜRKİYE’DE İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİNİN DÜZENLENMESİ VE DENETLENMESİ	137
5.1. Araştırmanın Yöntemi.....	137
5.1.1. Delphi Tekniği.....	137
5.1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	139
5.1.3. Verilerin Toplanması.....	145
5.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirme	147
5.2.1. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinde Denetim Uygulamaları	148
5.2.2. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerini Denetleyici Otorite ve Yapılanma Üzerine	165
5.2.3. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerine Yönelik En Çok Eleştirilen Unsurlar.....	188
5.2.4. Yayınlara Teknik Olarak Erişim ve Ebeveyn Kontrol Araçları.....	263
5.2.5. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair	276
5.2.6. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri ve Dijital Medya Okuryazarlığı	290
6. SONUÇ	299
EXTENDED ABSTRACT.....	309
KAYNAKLAR.....	313

EKLER	337
EK – 1. Etik Komisyonu Kararı	337
ÖZGEÇMİŞ	339

TABLoların LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. İsteğe Bağlı Yayın Türleri ve Özellikleri.....	56
Tablo 3.2. Şirket Türüne Göre Dünya Çapında Video İçerik Harcamaları 2021-2025	61
Tablo 3.3. Dünya Geneline En Yüksek Aboneye Sahip Yayın Hizmet Sağlayıcıları	74
Tablo 3.4. Türkiye’de Başlıca İsteğe Bağlı Yayın Hizmet Sağlayıcılara Dair Bilgiler	78
Tablo 4.1. İsteğe Bağlı Yayın Hizmeti İçeriklerine Uygulanan Yaptırımlar	133
Tablo 5.1. Katılımcı Bilgileri	144
Tablo 5.2. Katılımcılarla Görüşme Biçimleri.....	145
Tablo 5.3. İBYH’nin Denetimine Dair Uzlaş Durumu	149
Tablo 5.4. İBYH’nin Mevcut Denetlenme Ölçütlerinin Uygunluğu (%)	156
Tablo 5.5. İBYH İçin Denetim İlkelerine Yaklaşım (%)	158
Tablo 5.6. İBYH Denetimine Dair Yönetişim ve İtiraz Mekanizması (%).....	161
Tablo 5.7. Çocuk İçeriklerine Yönelik Denetimlerin Yoğunluğu (%).....	164
Tablo 5.8. İBYH’de Denetçi Otorite ve Denetim Yapılanması Üzerine Uzlaş Durumu	166
Tablo 5.9. Katılımcı Gruplara Göre RTÜK’ün Kurumsal Niteliğine Dair Tutumlar	170
Tablo 5.10. İBYH’de Denetleyici Olarak RTÜK’e Yönelik Tutumlar (%).....	171
Tablo 5.11. İBYH’nin BTK Tarafından Denetlenmesine Yönelik Tutumlar (%)	182
Tablo 5.12. İBYH’de Denetçilere ve Denetim Uygulamalarına Yönelik Tutumlar (%)	183
Tablo 5.13. İBYH’de Terör Propagandası İçeriklerine Dair Uzlaş Durumu	191
Tablo 5.14. İBYH’de Terör İçeriklerine Yönelik Tutumlar (%).....	193
Tablo 5.15. İBYH’de Çocuk İstismarına Dair Uzlaş Durumu.....	198
Tablo 5.16. İBYH’de Çocuk İstismarına Yönelik Tutumlar (%).....	202
Tablo 5.17. İBYH’de Aşırı Şiddet İçeren Yapımlara Dair Uzlaş Durumu	213
Tablo 5.18. İBYH’de Aşırı Şiddet İçeriklerine Yönelik Tutumlar (%)	217
Tablo 5.19. Katılımcı Gruplara Göre Rahatsızlık Uyandıran İçeriklerin Sınırlandırılmasına Yönelik Tutumlar	220
Tablo 5.20. İBYH’de Aşırı Cinsellik İçeren Yapımlara Dair Uzlaş Durumu.....	227
Tablo 5.21. İBYH’de Aşırı Cinsel İçeriklere Yönelik Tutumlar (%)	228
Tablo 5.22. İBYH’de Cinsiyetsizleştirme ve Farklı Cinsel Yönelimlere Teşvik İçeren Yapımlara Dair Uzlaş Durumu	238
Tablo 5.23. İBYH’de Cinsiyetsizleştirme ve Farklı Cinsel Yönelimlere Teşvik İçeren Yapımlara Dair Tutumlar (%).....	241

Tablo 5.24. İBYH’de Nefrete Teşvik İçeren Yapımlara Dair Uzlaş Durumu	254
Tablo 5.25. İBYH’de Nefrete Teşvik Unsurlarına Yönelik Tutumlar (%)	255
Tablo 5.26. Yayınlara Teknik Olarak Erişim ve Ebeveyn Kontrol Araçlarına Dair Uzlaş Durumu	264
Tablo 5.27. Yayınlara Teknik Olarak Erişim ve Ebeveyn Kontrol Araçlarına Dair Tutumlar (%)	266
Tablo 5.28. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiricilere Dair Uzlaş Durumu	271
Tablo 5.29. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiricilere Dair Tutumlar (%).....	272
Tablo 5.30. İBYH’nin Düzenlenmesine Dair Uzlaş Durumu	276
Tablo 5.31. İBYH’nin Lisanslamaya Tâbi Olması Üzerine Tutumlar (%).....	279
Tablo 5.32. Düzenleyici Otoritenin İBYH’nin Geliştirilmesine Yönelik Politikaları Üzerine Tutumlar (%)	282
Tablo 5.33. İsteğe Bağlı Yayın Hizmet Sağlayıcılarının Sorumlulukları Üzerine Tutumlar (%)	287
Tablo 5.34. İBYH ve Dijital Medya Okuryazarlığına Dair Uzlaş Durumu	291
Tablo 5.35. İBYH ve Dijital Medya Okuryazarlığı Politikalarına Yönelik Tutumlar (%)	293

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 5.1. İBYH İçin Denetimin Gerekliliği	154
Şekil 5.2. Yayın Hizmeti İlkelerinin İBYH İçin Uygunluğu	157
Şekil 5.3. İBYH İçeriklerinin Bütüncül Değerlendirilmesi Yönündeki Tutumlar	161
Şekil 5.4. İBYH İçeriklerine İlişkin Yayın İlkeleri Rehberi Oluşturulması.....	163
Şekil 5.5. İBYH İçeriklerini Denetleme Ölçütlerinin Ayrıntılandırılması.....	163
Şekil 5.6. İBYH İçin Denetleyicinin Önemi	169
Şekil 5.7. RTÜK'ün Kurumsal Niteliğine Dair Tutumlar.....	170
Şekil 5.8. Aleniyet Kazanmış Yapımlara İBYH'de Yayın Öncesi Müdahaleye Dair Tutumlar	179
Şekil 5.9. İBYH'de Terör Faillerinin Temsiline Dair Yaklaşım.....	196
Şekil 5.10. 'Çocuk Oyuncu - Yalnızca Yetişkin İzleyici' İkilemine Yönelik Tutumlar.....	205
Şekil 5.11. Ekran Karşısındaki Çocuğun Korunması: Aile Gözetimi ve Devlet Sorumluluğu.....	208
Şekil 5.12. Yetişkinlere Yönelik Kataloglarda Aşırı Şiddet İçeriği.....	215
Şekil 5.13. Şiddetsiz Alternatif Sahneler Üretilmesine Yönelik Tutumlar	224
Şekil 5.14. Çocuk Yapımlarında Cinsel İçeriğin Sınırlandırılmasına Yönelik Tutumlar	232
Şekil 5.15. Farklı Cinsel Yönelim Temalarının Çocuk Katalogunda Yer Almasına Dair Tutumlar	249
Şekil 5.16. Olumsuz Temsil - Nefrete Teşvik Ayrımı	257
Şekil 5.17. Belgesel Türü Yapımların Nefrete Teşvikle İlişkisi	258
Şekil 5.18. RTÜK Tarafından Oluşturulan Akıllı İşaretler Sistemi	270
Şekil 5.19. RTÜK'ün Öğrencilerin Dizi/Film Projelerini Fonlamasına İlişkin Tutumlar	285

RESİMLERİN LİSTESİ

	Sayfa
Resim 3.1. Dünya Geneline En Popüler İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri (Abone Sayısına Göre - 2023).....	73
Resim 3.2. 2024'ün Son Çeyreğinde Türkiye'de Dijital Platformlara Duyulan İlgi ve Pazar Payı Oranları.....	86

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABC	American Broadcasting Company
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACE	Alliance for Creativity and Entertainment
AI	artificial intelligence
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
akt.	aktaran
ANAP	Anavatan Partisi
AR	augmented reality
AVoD	advertising-based video on demand
BBC	British Broadcasting Corporation
bkz.	bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CBS	Columbia Broadcasting System
CNN	Cable News Network

DVD	digital versatile disc
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
HBB TV	hybrid broadcast broadband television
HBO	Home Box Office
HD	high definition
HIV	Human Immunodeficiency Virus
IMAX	Image Maximum
IMDb	Internet Movie Database
IPTV	internet protocol television
IQR	interquartile range
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
LGBTİ+	lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve diğer kapsayıcı kimlikler
M.	mean
m.	madde
Md.	medyan
NBC	National Broadcasting Company
OTT	over-the-top
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
RTYK	Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu
s.	sayfa

STB	set-top-box
SVoD	subscription video on demand
t.y.	tarih yok
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TELCODER	Serbest Telekomünikasyon İşletmecileri Derneği
TGRT	Türkiye Gazetesi Radyo Televizyonu
TLC	The Learning Channel
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TV	televizyon
TVoD	transactional video on demand
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vb.	ve benzeri
VoD	video on demand
VoIP	voice over internet protocol
VR	virtual reality
yap.	yapımcı
yön.	yönetmen

1. GİRİŞ

Toplumsal bellekte yer edinmeye başladığı ilk dönemlerden bu yana, ekonomik, kültürel ve politik faktörlerle iç içe bir dönüşüm geçiren televizyon, en büyük değişim dinamiğini teknolojik ilerlemelerden almıştır. XX. yüzyılın en gözde kitle iletişim aracı olarak, her yeni teknolojik gelişmeyle birlikte etkisini artırmış; erişim gücünü ve toplumsaldaki yerini daha da pekiştirmiştir. XXI. yüzyıla gelindiğinde ise dijitalleşmenin ivmelenmesiyle birlikte, görsel-işitsel yayıncılık geleneksel televizyonun biçimsel sınırlarını aşarak, çok katmanlı ve esnek bir yapıya dönüşmüştür. Artık izleme eylemi zamandan, mekândan ve tek yönlü içerik sunumundan bağımsız; kişiselleştirilmiş, çok ekranlı ve etkileşimli bir deneyim hâline gelmiştir. Bu dönüşüm yalnızca kullanıcı alışkanlıklarını değil; içeriklerin teknik altyapısından üretim ve dağıtım aşamalarına, bunlara ek olarak da tüm süreci kuşatan yönetsel-hukuki çerçeveye kadar tüm yayıncılık ekosistemini yeniden tanımlamıştır. Bu yeni yapının en belirgin ve etkili formu ise görsel-işitsel dijital platformlar olmuştur.

Dijital platformlar, bir diğer adıyla isteğe bağlı yayın hizmetleri (İBYH), yapısal olanaklarıyla yalnızca geleneksel televizyon modeline bir alternatif sunmakla kalmamış; aynı zamanda yeni bir mecra mı yoksa televizyonun dijital bir uzantısı mı olduğu yönündeki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar terminolojik bir ayrımın ötesinde, platformların üretim biçimleri, içerik politikaları, kullanıcı deneyimi ve düzenleyici çerçeveleri bakımından da önemli farklar içerdiğini ortaya koymaktadır. İsteğe bağlı yayın hizmetleri, zaman-mekân bağımsızlığı, kullanıcı kontrolüne dayalı içerik erişimi, gelişmiş öneri sistemleri ve abonelik temelli iş modelleriyle klasik yayıncılığın sınırlarının ötesine geçmiştir. Ancak bu farklılaşmaya rağmen, platformların hem içerik türlerinde hem de marka kimliklerinde televizyon ile kurdukları tarihsel ve kavramsal bağ hâlâ güçlü biçimde hissedilmektedir. BluTV, PuhuTV, Apple TV+ gibi örneklerde “TV” ibaresinin tercih edilmesi ve iş modellerini tanımlarken “internet televizyonu” söylemiyle televizyon imajına açıkça referans vermeleri, dijital platformların televizyon imgesinden tamamen kopmadığını göstermektedir. Ayrıca dizi, film, belgesel, reality show ve hatta canlı spor yayınları gibi içerik türlerinin varlığı, dijital platformların içerik evreninin, geleneksel televizyon yayıncılığının izlerini taşıyan bir yapıdan beslendiğine işaret etmektedir. Buna karşın, bu içerikler süre, biçim, anlatım özgürlüğü ve tematik yoğunluk bakımından geleneksel televizyonun sınırlarının ötesinde konumlanmaktadır. Bu farklar akademik literatürde sıklıkla “nitelikli televizyon” (*quality TV*) (Lotz, 2014; Tüzün Ateşalp, 2016) kavramsallaştırmasıyla anılan yeni bir yayıncılık anlayışının göstergesi olarak

ele alınmaktadır. Bu bağlamda dijital platformlar, televizyonla tarihsel bağıni koparmaksızın; kendine özgü estetik, ekonomik ve teknolojik kodlarıyla şekillenmiş ve dijital medya çağıının baskın görsel-işitsel mecralarından biri olarak konumlanmıştır.

Dijital platformlar, yalnızca içerik ve sunum biçimleri bakımından değil, aynı zamanda hukuki düzenlemeler ve denetim süreçleri hatta toplumsal sorumluluk anlayışı açısından da geleneksel yayıncılık modellerinden ayrılmaktadır. Bu farklılaşmanın önemi, bir iletişim aracının nasıl tanımlandığı ve çoğu zaman onun hangi ilkelere göre düzenleneceği ve denetleneceği ile ilgilidir. Türkiye örneği, bu kavramsal ayrımın pratikte çeşitli belirsizliklere yol açtığını gözler önüne sermektedir. Zira dijital platformlar, yapısal özellikleri ve işleyiş biçimleri bakımından geleneksel yayıncılıktan ayrışmasına rağmen, mevcut mevzuat kapsamında büyük ölçüde televizyon yayınlarıyla aynı düzenleme ve denetim ölçütlerine tabi tutulmaktadır. Bu durum, mevcut düzenlemelerin dijital yayıncılığın özgün yapısını karşılayamamasına; denetim sürecinin kapsamı, yayın hizmeti ilkeleri, yetkili aktörleri ve yaptırım uygulamaları gibi pek çok başlıkta tartışmalara yol açmaktadır.

Dijital platformların düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin ilk tartışma, mevzuat değişikliği ile gerçekleşmiştir. 21 Mart 2018 tarihinde 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'a 'Yayın Hizmetlerinin İnternet Ortamından Sunumu' kenar başlıklı 29/A maddesi eklenmiş ve bu madde kapsamında 1 Ağustos 2019'da 'Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik' çıkarılmıştır. Bu değişikliğe göre Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), artık internet tabanlı yayınları da düzenleme ve denetleme konusunda yetki ve sorumluluk sahibidir. Yürürlüğe giren bu yeni düzenleme, toplumda geniş yankı uyandırmış ve kamuoyunu adeta ikiye bölmüştür: Bir yanda, geleneksel yayıncılık alanındaki uygulamaları kamuoyunda zaman zaman baskıcı hatta sansürcü bir denetim anlayışıyla ilişkilendirilen RTÜK'ün (Akıncı & Taşkın, 2014), benzer bir yaklaşımı dijital platformlara da yansıtacağı yönünde endişeler gündeme gelmiştir. Diğer yandan ise bu platformların ticari faaliyet yürütmelerine rağmen, lisanslama ve vergilendirme bakımından resmi bir yapıya sahip olmamaları ve içerik üretiminde kamusal sorumluluk anlayışına dayalı çerçeveden yoksun olmaları sorgulanarak bu düzenlemenin yerinde bir adım olduğu değerlendirilmiştir. Bir hukuk devletinde, geniş toplumsal etkiler doğuran medyanın -özellikle de görsel-işitsel içerikler sunan ve dijital çağda hızla yükselen platformların- belirli bir düzenleme ve denetim altyapısına sahip olması,

kaçınılmaz olduğu kadar meşru bir gerekliliktir. Esas mesele, bu düzenlemenin “hangi ilkelere dayanarak ve nasıl bir yaklaşımla” hayata geçirildiğidir.

Öncelikle, mevzuatta görsel-işitsel dijital platformları tanımlamak üzere kullanılan kavramsal ifadenin ‘isteğe bağlı yayın hizmetleri’ (İBYH) olduğu ve bu çalışmada da aynı terminolojinin tercih edildiği belirtilmelidir. Mevzuatın esas olan düzenleyici ve özellikle de denetleyici maddelerine gelindiğinde ise ciddi bir uyumsuzlukla karşı karşıya kalınmaktadır. Çünkü kamuya ait sınırlı frekansların kullanımıyla gerçekleştirilen, erişimi son derece kolay olan ve dolayısıyla özellikle çocuk kullanıcılar açısından zararlı içeriklere karşı daha yüksek düzeyde koruma gerektiren geleneksel televizyon yayınlarıyla; sadece abonelik sistemiyle çalışan, kullanıcıların yaş bilgisiyle giriş yaptığı, çocuk profilleri ve ebeveyn kontrolü gibi filtreleme olanakları bulunan dijital platformlar aynı yayın hizmeti ilkelerine tâbi tutulmaktadır. Oysa bu iki yayın modelinin teknik altyapısı, erişim koşulları, kullanıcı profili ve içerik kontrolü bakımından birbirinden belirgin şekilde ayrıldığı görülmektedir. Bu nedenle her iki medyanın aynı düzenleme ve denetim ölçütlerine göre değerlendirilmesi doğru olmadığı gibi mümkün de değildir. Ancak mevcut mevzuat, bu yapısal ve işlevsel farklılıkları gözetmeksizin, düzenlenme ve denetim gereksinimleri birbirinden oldukça farklı olan iki ayrı yayın modelini aynı yayın hizmeti ilkelerine tâbi tutmaktadır.

RTÜK’ün bu alandaki geniş yetkileri, belirsizliği derinleştirmekle kalmamakta; aynı zamanda bu yetkilerin kullanımında zaman zaman ortaya çıkan uygulama farklılıkları, kurumsal tutarlılığın tesisini güçleştirmekte ve yetki sınırı aşımı riskini beraberinde getirmektedir. Üst Kurul’un, mevzuatın tanıdığı takdir alanının farkında olduğu ve bu yetkiyi özellikle isteğe bağlı yayın hizmetlerine yöneltme konusunda temkinli bir yaklaşım sergilediği gözlemlenmektedir. Nitekim yaklaşık altı yıllık uygulama süreci incelendiğinde bu alana yönelik çok sınırlı sayıda yaptırım kararı alınmış olması, ölçülülük ilkesine dayalı bir kurumsal tutumun benimsendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu ihtiyatlı duruşun yürürlükteki düzenlemelerin uygulanmaması gibi bir izlenime yol açtığı ve ortada bir normatif boşluğun bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Oysa ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü gibi Anayasal hakların korunması ve idari denetimin hukuka uygun biçimde yürütülmesi, demokratik bir hukuk devleti açısından temel bir gerekliliktir. Diğer yandan, RTÜK’ün uygulamaları ve özellikle söylemleriyle ilgili tüm örneklerin aynı ölçülülük temelinde değerlendirilmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Ancak Üst Kurul yönetiminin -siyaseten tam bağımsızlaşma sürecindeki zorlukların da etkisiyle- zaman zaman belirli içerik ve

platformlara yönelik açıklamalarda bulunduğu gör÷lmektedir. Bu durumun, kamusal algıda tarafsızlık ilkesine ilişkin bazı soru işaretlerine yol açabileceği ve idari denetimin meşruiyeti açısından dikkatle ele alınması gereken bir alan olduğu değerlendirilmektedir. Bu gibi tutumların eşitlik ilkesini ve idari denetimin öngörülebilirliği esasını zedeleyebileceği açıktır. Bu nedenle, isteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik denetimin yalnızca kurumsal takdire dayandırılmaması; açık, tutarlı ve bu yayın modelinin özgün yapısına uygun biçimde kurgulanmış bir hukuki zemine oturtulması gereklidir. Daha açık bir ifadeyle, İBYH'ye yönelik mevcut mevzuatın yapısal yetersizlikleri, RTÜK'ün uygulamadaki temkinli yaklaşımına dayanarak göz ardı edilmemeli; bu alanda hem mevzuatta kapsamlı bir iyileştirmeye gidilmeli hem de düzenleyici-denetleyici uygulamalar, içtihat oluşturma bilinciyle tutarlı ve şeffaf biçimde yürüt÷lmelidir.

İletişim hukuku alanında gerçekleştirilen bu tez çalışması, bu belirsizliklerin ve gerilimlerin kesişim noktasında konumlanmakta ve dijital çağda televizyonun yeniden tanımlanma sürecinden başlayarak toplumsal ve bilhassa hukuki statüsü bağlamında İBYH'nin Türkiye'deki düzenlenme ve denetlenme sürecini çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Buna göre, çalışmanın iki temel amacı bulunmaktadır. İlk olarak, görsel-işitsel yayıncılık alanında istikrarlı bir yükseliş gösteren ve günümüzde dikkate değer bir izleyici kitlesine ulaşan görsel-işitsel dijital platformların, geleneksel televizyon yayıncılığıyla karşılaştırmalı bir analizinin yapılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, söz konusu yayıncılık modelini 'yeni' kılan yapısal, teknolojik ve içeriksel unsurlar tespit edilerek yayıncılığın gelenekselden dijitale evrilen dönüşüm süreci ele alınmaktadır. Ayrıca, bir medya endüstrisi olarak İBYH'nin çok yönlü yapısı incelenmekte; Türkiye özelinde sektörel arzın nasıl doğduğu, hangi dinamiklerle yaygınlaştığı ve içerik üretiminden tüketime kadar olan süreçte nasıl bir yapılanma gösterdiği açıklanmaktadır. Çalışmanın ikinci temel amacı ise dijital platform içeriklerinin hâlihazırda geleneksel radyo ve televizyon yayın içerikleriyle aynı denetleme ölçütlerine tâbi tutulmasının, idari otorite tarafından ilgili mevzuatın uygulanması noktasında sebep olduğu çelişkileri tartışmaya açmaktır. Özellikle 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinde yer alan Yayın Hizmeti İlkeleri bağlamında, İBYH içeriklerinin bu ilkelerle ne ölçüde örtüştüğu ya da çatıştığı değerlendirilmekte; mevcut uygulamanın sınırları, muğlaklıkları ve ihtiyaç duyduğu revizyon alanları öne çıkarılmaktadır. Bu doğrultuda, mevcut düzenlemelerin problemli yanlarını ortaya koyarak tartışmak; bunun yanı sıra, İBYH'nin doğasına uygun alternatif denetim ölçütlerinin neler olabileceğine dair normatif bir önerme geliştirmek de amaçlanmaktadır.

Dijital çağın etkisiyle öne çıkan isteğe bağlı yayın hizmetlerinin, yalnızca medya içerikleri üzerinden değil, aynı zamanda tartışmalı hukuki konumlarıyla birlikte ele alınması, bu çalışmayı alanyazındaki benzer araştırmalardan farklılaştırmaktadır. Nitekim iletişim çatısı altındaki bilimsel kitaplar ve akademik makaleler ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'ndeki dijital platformlara yönelik lisansüstü tezlerde belli tematik alanlara yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bunlar, teknoloji odaklı yaklaşımlar, marka kimliği ve dijital pazarlama stratejileri gibi endüstriyel perspektifler, küresel medya yapıları ve yerleşme dinamikleri, kimlik ve temsil analizleri, kullanıcı motivasyonları ve izleme alışkanlıkları gibi temalar etrafında şekillenmektedir. Ancak dijital platformların medya üretimi ve içerik politikaları; bu platformların hukuki statüsü ve kamusal sorumluluk gibi boyutlarla birlikte ele alınmamaktadır. Bu eksiklik, bu alandaki hukuki düzenlemelerin iletişim disiplini bakış açısıyla değerlendirilmesi ve medya pratikleriyle ilişkilendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Hukuk alanındaki genel çalışmalarda, konuya ilişkin araştırmaların çoğunlukla internet ve bilişim hukuku kapsamında alt başlık olarak ele alındığı görülmektedir. Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan taramalarda ise bu konunun yalnızca iki lisansüstü tezde doğrudan ele alındığı tespit edilmiştir. Efsun Alimoğlu Algan (2021) tarafından Bilişim ve Teknoloji Hukuku alanında hazırlanan yüksek lisans tezinde, görsel-işitsel hizmetlerin internet ortamında sunumuna ilişkin hukuki düzenlemeler konu edilmiş; özellikle RTÜK tarafından yürürlüğe konulan Yönetmelik'in yapısal eksiklikleri, AB'nin Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi ile uyum düzeyi ve uygulamada karşılaşılan sorunlar incelenmiştir. Bir diğer çalışma olarak Rumeysa Aluç (2022) tarafından Kamu Hukuku alanında hazırlanan yüksek lisans tezinde ise internet ortamından sunulan isteğe bağlı yayın hizmetlerinin hukuki niteliği irdelenmiş; bu kapsamda idari otoritenin düzenlemelerinin gerekliliği kamu yararı, toplumsal hassasiyetler ve çocukların korunması çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Alanı düzenleyici ve denetleyici bağımsız idari otorite olarak RTÜK bünyesindeki uzmanlık tezlerine bakıldığında isteğe bağlı yayın hizmetlerine dair ebeveyn kontrol sistemleri, öneri algoritmalarının işleyişi, içerik türlerinin karşılaştırmalı analizi, uygulanan idari yaptırımların hukuki rejimi gibi temalara odaklanıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların da pek çok disiplini ve aktörü ilgilendiren bu alanda, daha bütüncül ve çok boyutlu bir bakış sunma açısından sınırlı kaldığını söylemek mümkündür.

Bu tez çalışması, literatürdeki söz konusu sınırlılıkları aşarak, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi meselesini hem iletişim hem de hukuk

disiplinlerinin kesişim noktasında ele alan ilk kapsamlı akademik çalışma olma niteliğini taşımaktadır. Çalışma, yalnızca mevcut mevzuatın uygulamadaki yansımalarını betimlemekle kalmamakta, aynı zamanda İBYH'nin özgün yapısına uygun bir denetim anlayışının nasıl geliştirilebileceğine dair normatif bir tartışma alanı da açmaktadır. Bu yönüyle, literatüre hem disiplinler arası bir yaklaşım kazandırmakta hem de dijital çağın medya düzenlemeleri konusunda politika yapıcılar için rehberlik edici bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmanın kuramsal zemini, hem iletişim hem de hukuk alanına özgü yaklaşımları bir araya getiren disiplinlerarası bir çerçeveye dayanmaktadır. Özellikle iletişim ve medya çalışmalarında, görsel-işitsel yapımların üretim amaçlarının altında yatan nedenlere odaklanan ve bunların toplumsal etkilerine yönelik eleştirel değerlendirmeleriyle öne çıkan Kellner (2013), Esslin (2001), Postman (2014), Bourdieu (2000) ve Gerbner (2014) gibi araştırmacıların çalışmaları bu bağlamda temel referans noktalarını oluşturmaktadır; ayrıca, izleyici/kullanıcı profilini anlama ve tanımlamada Jenkins'in yaklaşımlarından faydalanılmaktadır. Buna göre, medya içeriklerinin toplumsal bağlamda nasıl anlamlandırıldığına ve nasıl işlev gördüğüne dair kuramsal bir zemin sunulmaktadır.

Bu yaklaşımlar ışığında, özellikle çocuklar ve hassas gruplar başta olmak üzere, toplumun medyanın zararlı içeriklerinden korunmasına yönelik devletlerin belirli sorumluluklar taşıdığı vurgulanmaktadır. Ancak bu koruma yükümlülüğünün, uygulamada ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü gibi temel haklar bakımından sınır aşımına yol açmaması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada, medya içeriklerine yönelik müdahalenin yalnızca 'zararlı' kavramı etrafında şekillenen korumacı yaklaşımla değil, aynı zamanda evrensel insan hakları normları çerçevesinde, özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin ölçülülük, meşruiyet ve hukuki öngörülebilirlik ilkeleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olmak üzere, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları belgeleri temel referans olarak alınmakta; özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatları, bu alandaki düzenleyici ve denetleyici çerçevenin belirlenmesinde yol gösterici bir dayanak noktası olarak kabul edilmektedir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesine ilişkin model arayışlarında, Moses (2007) tarafından geliştirilen Hukuk ve Teknolojik Değişim Teorisi'nden yararlanılmıştır. Moses'a göre her yeni teknolojik gelişme, baştan sona ve tamamen yeni bir hukuki rejim

gerektirmemekte; var olan hukuki ilkeler çerçevesinde çözümler geliştirilebilmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, yeni yayın teknolojilerinin ve medya dağıtım biçimlerinin, eğer hukukun temel ilkelerine sadık kalınırsa, daha istikrarlı, daha öngörülebilir ve daha demokratik bir şekilde düzenlenebileceği kabul edilmektedir. Buna göre, çalışmada, başta ilgili idari otoritenin yapısal iyileştirilmeleri olmak üzere, düzenleme ve denetim uygulamalarında revizyon ve güçlendirme odaklı öneriler geliştirilmektedir.

Çalışmaya kapsam ve sınırlılıkları açısından bakıldığında, öncelikle kavramsal karmaşanın giderilmesi önem taşımaktadır. Buna göre ‘isteğe bağlı yayın hizmeti’ kavramı 6112 sayılı Kanun’da yer alan “programların kullanıcının seçtiği bir zamanda ve münferit isteği üzerine medya hizmet sağlayıcı tarafından düzenlenmiş bir program kataloğuna bağlı olarak izlendiği veya dinlendiği yayın hizmetini ifade eder” şeklindeki tanımlamaya esas olarak ele alınmaktadır. Bu tanıma uygun olarak OTT (*over-the-top*) modeliyle işleyen, katalog yapısına sahip, yayın öncesi editöryal denetimden geçen ve görsel-işitsel içerik sunan dijital platformlar odağa alınmıştır. Kullanıcıların aynı zamanda içerik üreticisi konumunda olabildiği YouTube gibi sosyal medya mecraları araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Değerlendirme, içeriklere ücretli ve/veya abonelik temelli erişim sunan Netflix, BluTV, Disney+, Amazon Prime Video, Exxen, Gain, PuhuTV ve Tabii gibi platformlarla sınırlandırılmıştır.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, yalnızca içeriklerin üretimi ve kullanıcıya sunumu üzerinden değerlendirilemeyecek kadar çok aktörlü ve çok boyutlu bir alandır. Söz konusu alanın en ideal şekilde yapılandırılabilmesi için denetçilerin, hukukçuların, iletişimcilerin ve sektör temsilcilerinin de dâhil olduğu bir sistemde; her birinin hem kendi çalışma alanlarına ilişkin hususları dile getirmeleri hem de ortak bir zemin buluşmaya çalışmaları öngörülmüştür. Bu doğrultuda, farklı disiplinlerden uzmanların görüşlerinin karşılaştırmalı olarak derlenmesini ve aşamalı geri bildirimlerle uzlaşi noktalarının oluşmasını mümkün kılan en uygun araştırma yönteminin ‘Delphi tekniği’ olduğuna kanaat getirilmiştir. Bir karar alma metodu olarak Delphi’de, bilgi ve görüş paylaşımları araştırmacı (yönetici/kolaylaştırıcı) aracılığıyla sağlanır; bu nedenle katılımcıların yüz yüze gelmeleri gerekmez (Clayton, 1997). Katılımcıların kimliklerinin anonim kalması, makam, mevki, karizma ya da ekonomik durum gibi bireysel özelliklerin grup dinamikleri üzerinde etkide bulunmasını engellemektedir (Şakar, t.y.). Bu durum, yalnızca fikirlerin karşılaştırılmasına olanak tanıyarak; eşitlikçi bir tartışma zemininde, içerik odaklı bir değerlendirme ortamı sunmaktadır.

Saha araştırmasının sınırlılıkları bakımından Delphi tekniği ile yapılan görüşmelerin denetçi, hukukçu, iletişimci ve sektör temsilcisi kişilerden oluşması; her grubu temsilen 4'er kişi olmak üzere 16 kişiyle görüşülmesi ve Delphi görüşmelerinin toplam 2 tur olacak şekilde planlanması öngörülmüştür. Buna göre, çalışma kapsamında ilk turda katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler metinleştirilmiş; her bir soruya verilen cevaplar içerisinden, çalışmanın amacıyla ilişkili anlamlı tüm ifadeler herhangi bir öncelik sıralaması gözetilmeksizin yargı cümlelerine dönüştürülmüştür. İlk aşamada 660 yargıya ulaşılmış ve bunlar konunun çerçevesini oluşturan temel parametreler olarak değerlendirilmiştir. Akademinde araştırmacı tarafından bir analiz süreci daha gerçekleştirilmiş; benzer içerikteki ifadeler birleştirilerek, konuyla doğrudan bağlantılı olmayan ya da çözüm üretme potansiyeli taşımayan unsurlar ayıklanmıştır. Bu eleme ve gruplama işlemi sonucunda belirlenen 137 nihai parametre, ikinci turda 5'li Likert ölçeğiyle yapılandırılan bir anket aracılığıyla katılımcılara tekrar yöneltilmiştir. II. Delphi turundaki taramaya esas parametreler şu konu başlıklarından oluşmaktadır:

- İBYH'ye dair 'denetim' olgusu
- İBYH'yi denetleyici otorite ve yapılanma
- İBYH'nin düzenlenmesi
- İBYH'ye yönelik en çok eleştirilen unsurlar:
 - Terör propagandası
 - Çocuk istismarı
 - Aşırı şiddet
 - Aşırı cinsel içerik
 - Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik
 - Nefrete teşvik
- Yayınlar teknik olarak erişim, ebeveyn kontrol araçları, koruyucu semboller ve içerik bilgilendiriciler
- İBYH ve dijital medya okuryazarlığı

Verilerin analizi ve değerlendirme sürecinde, çalışmanın temel problem alanlarını yansıtan bu başlıklar referans alınarak sistematik bir sınıflandırma yapılmış; odaklanma ve başlıklandırma işlemleri bu temalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Buna göre, tezin ilk bölümü olan "Giriş"te, çalışmanın kuramsal çerçevesi, kavramsal tartışma alanları, amacı, yöntemi ve sınırlılıkları açıklanmakta; Türkiye'deki isteğe bağlı yayın

hizmetlerinin hukuki statüsü ve idari denetimine ilişkin güncel tartışmalar ekseninde, bu tezde ele alınacak temel meselelerin sınırları çizilmektedir.

Tezin “Gelenekselden Dijitale Televizyon Yayıncılığı” başlığını taşıyan ikinci bölümünde, bir kitle iletişim aracı olarak televizyon merkezî bir konumda ele alınmakta ve bu medya aracının dünyada ve Türkiye’de geçirdiği dönüşüm süreci tarihsel bir perspektifle incelenmektedir. Bu kapsamda ilk olarak televizyonun ortaya çıkışı, devlet tekeli dönemindeki yayın politikaları ve özel/ticari televizyon kanallarının yayına başlamasıyla birlikte RTÜK’ün kuruluş sürecine değinilmektedir. Ardından, televizyon yayıncılığındaki yapısal dönüşümler ve dijitalleşme sürecine odaklanılmakta; televizyon ile internet entegrasyonunun akabinde ortaya çıkan yeni yayın modelleri tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, dijital televizyonculuğa geçişle birlikte yaygınlaşan ücretli yayın (*pay-TV*) sistemleri analiz edilmekte ve bugünkü isteğe bağlı yayın hizmetlerinin gelişim seyri, IPTV ve OTT TV gibi örnekler üzerinden aktarılmaktadır. Bölümün sonunda ise internet tabanlı dijital yayın hizmetlerinin sunduğu etkileşim, yöndeşme, bireyselleşme ve eş-zamansızlık gibi yenilikçi özelliklere yer verilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, “İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri” başlığı altında yapılandırılmıştır. Bu bölümde ilk olarak, isteğe bağlı yayın (*video-on-demand/VoD*) kavramı analiz edilmekte ve sisteminin abonelik, reklam ve işlemsel tabanlı türleri açıklanmaktadır. Ardından, İBYH’nin nasıl bir endüstri modeliyle işlediği ele alınmakta; televizyonla benzeşen ve ayrışan yönleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. İçerik derleme ve üretimiyle başlayan süreç, dağıtım, yayın ve tüketim aşamalarını kapsayacak şekilde incelenmekte; bu süreçte sektöre özgü işleyiş biçimleri analiz edilmektedir. Bölümün devamında, İBYH alanındaki küresel aktörlerin hangi ülkelere ve şirketlere ait olduğu öne çıkarılarak bu yapıların ticari ve sanatsal üretim açısından günümüzdeki konumları ortaya koyulmaktadır. Daha sonra odak Türkiye’ye kaydırılmakta; sektörel arzın doğuşu ve yaygınlaşması ile yerli-yabancı hizmet sağlayıcıların sektördeki rollerine vurgu yapılmaktadır. Son olarak, İBYH’nin toplumsal etkilerini değerlendirmek amacıyla kullanıcı deneyimleri ile hem yetişkinler hem de çocuk kullanıcılar özelinde değişen izleme pratiklerine yer verilmektedir.

Dördüncü bölüm olan “İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Hukuki Statüsü”, çalışmanın hukuki zemininin oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü kavramları ele alınmakta; bu özgürlükleri sınırlayan faktörler (devlet tekeli, tekelleşme, sansür, teknolojik engeller) ile çoğulculuk gibi destekleyici ilkeler irdelenmektedir. Ardından, ifade özgürlüğünün hangi durumlarda sınırlandırılabilceği, uluslararası ve ulusal

hukuk metinlerine dayandırılarak tartışılmaktadır. Bölümün sonraki kısımları Türkiye özelinde İBYH'nin hukuki statüsünün detaylıca ele alınması şeklinde ilerlemektedir. Buna göre, düzenleyici ve denetleyici otorite olarak RTÜK'ün kurumsal yapısı ve görev alanları ile 6112 sayılı Kanun'un özellikle Yayın Hizmeti İlkeleri doğrultusunda nasıl uygulandığı incelenmektedir. Son olarak İBYH'ye yönelik denetimler ve bugüne kadarki tüm yaptırım kararları, gerekçeleri de göz önünde bulundurularak ifade özgürlüğü ve toplumsal sorumluluk esasıyla değerlendirilmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümü, "Türkiye'de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi" başlığı altında saha araştırmasının bulgularını ve analizini içermektedir. Bu bölümde öncelikle araştırma yöntemi açıklanmakta; çalışmanın doğasına uygun olarak tercih edilen Delphi tekniği ile araştırmanın hazırlık ve uygulanma süreci detaylandırılmaktadır. Sonrasında katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda analiz ve değerlendirme kısmına geçilmektedir. Bu çerçevede öncelikle, İBYH'de denetimin gerekliliği üzerine yapılan tartışmalara yer verilmekte; ardından, denetleyici otoriteye ilişkin görüşler değerlendirilerek ideal yapılanma önerileri ortaya konulmaktadır. Sonrasında, İBYH'nin düzenlenmesine yönelik yaklaşımlar ele alınmakta; özellikle kamuoyunda sıkça tartışılan altı konu başlığı -terör propagandası, çocuk istismarı, aşırı şiddet, aşırı cinsel içerik, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik, nefrete teşvik- bağlamında, kuramsal literatürle birlikte katılımcı görüşleri analiz edilmektedir. Ayrıca, içeriklere teknik erişim, ebeveyn kontrol sistemleri, içerik bilgilendiriciler ve koruyucu semboller gibi kullanıcıya yönelik araçlar ile medya okuryazarlığının önemi tartışılmaktadır. Böylece bu bölüm, hem mevcut uygulamaların değerlendirmesini hem de geleceğe yönelik düzenleme alternatiflerini içeren kapsamlı bir çözümleme sunmaktadır.

"Sonuç" başlıklı altıncı bölümde, çalışmada ulaşılan bulgular ve yürütülen tartışmalar sistematik biçimde özetlenmekte; İBYH'nin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin tespit edilen mevcut sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirilmektedir. Ayrıca, ideal bir düzenleme ve denetim sisteminin temel ilkeleri ortaya koyulmakta ve gelecekteki çalışmalara yön verebilecek yeni tartışma alanları önerilmektedir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin, geleneksel televizyon yayıncılığından ayrıştığı noktaları öne çıkararak yayın hizmeti ilkeleri bağlamında bir tartışma alanı açan bu çalışma, ifade özgürlüğünü ve bu özgürlüğün meşru sınırlarını İBYH içerikleri üzerinden yeniden düşünmeye davet ederken, mevcut düzenleme anlayışına eleştirel ama yapıcı bir perspektif sunmaktadır.

2. GELENEKSELDEN DİJİTALE TELEVİZYON YAYINCILIĞI

Görsel-işitsel içeriklerin kitlesel biçimde sunulabildiği ilk yayıncılık modeli olan televizyon; canlı yayın yapabilme kapasitesi, geniş kesimlere anlık erişim sağlayabilmesi ve haber, eğlence, kültür, spor, eğitim gibi farklı türde içerikleri bir arada sunabilmesi sayesinde, özellikle XX. yüzyılın ortalarından itibaren toplumsal hayatın merkezine yerleşmiş ve kitle iletişiminin en etkili araçlarından biri hâline gelmiştir. Ayrıca, kamu hizmeti yayıncılığı ve özel sektör dinamikleriyle şekillenen televizyon, hem bilgi akışını yönlendiren hem de siyasi, kültürel ve ekonomik süreçleri etkileyen bir yapı inşa etmiş; sürekliliği, geniş erişim kapasitesi ve evrensel etkisiyle görsel-işitsel yayıncılığın belkemiği olagelmıştır.

XXI. yüzyıla gelindiğinde dijitalleşme ve internetin yayıncılık üzerindeki etkisi hızla artmış, görsel-işitsel yayıncılık bu dönüşümden derinlemesine etkilenmiştir. Günümüzde, bu alanın en dinamik ve hızla büyüyen türlerinden biri ise isteğe bağlı yayın hizmetleri olmuştur. Dijital yayın platformları olarak da anılan bu hizmetlerin sektördeki mevcut konumunu ve toplumsal önemini doğru anlamak; dolayısıyla etkili düzenleme ve denetleme mekanizmaları oluşturabilmek için, geleneksel televizyon yayıncılığından dijital yayıncılığa geçiş sürecini kapsamlı ve bütüncül bir analizle değerlendirmek gerekmektedir.

2.1. Televizyon Yayıncılığının Doğuşu

Televizyon tarihi, sanat ve teknolojinin çok çeşitli amaçlarla durmaksızın gösterdiği gelişim sürecini içerir. Bilim insanlarının gayreti ile sanatçıların hayalleri ve eserleri, teknik ve içerik yönünden bu gelişim sürecinin kilometre taşlarını oluşturur. Televizyon yayınları üzerinde söz hakkına sahip olmak, daha çok güç odaklı ilişkiler ağına işaret ederken, hedef kitle olan izleyiciler, televizyonun anlam kazanmasını ve varlık amacına ulaşmasını sağlayan asli unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Geçmişten bugüne televizyon, kimi zaman bireylere ayrıcalık sağlayan, kimi zaman ise şaşkınlık yaratan bir mecra olarak değerlendirilmiştir. Eğitici, öğretici, haber verici, düşündürücü ve eğlendirici yönlerinin yanı sıra; manipülatif, yanıltıcı ya da beden ve zihin sağlığı üzerinde olumsuz etkiler doğurabilecek nitelikleri de bulunmaktadır. Tüm bu yönleriyle televizyonun en belirgin özelliği, her dönemde ilgi odağı olmayı sürdüren bir medya aracı olmasıdır. Tekinalp'in ifadesiyle (2003, s. 17), televizyon yayıncılığının başarı öyküsü, insanların hem bilimsel ve sanatsal yaratıcılığının ortaya koyulduğu hem de para, ün ve güç peşinde koşanların bu amaçları için bencilce davrandığı bir mücadeleyi barındırır.

Bugün dünya üzerinde neredeyse tüm hanelerde bulunarak insan yaşamına güçlü şekilde yerleşmiş olan televizyon, bir asra yaklaşan geçmişinde çok sayıda bilimsel, sosyolojik, politik

vb. hadiselerle temas etmiştir. Kimi zaman sadece olanı yansıtan, kimi zaman onu çeşitli şekillerde yeniden üreten ve bazen de sadece çıkarlar doğrultusunda etkileme ve yönlendirme amacı güden bu medyada ‘gösterilen’ ne olursa olsun, milyonlarca kişi şahit olmuştur. Bu nedenle, başlangıç dönemlerinden bugüne dek hem kendi gelişim süreci hem de toplumların değişim ve dönüşümlerinde televizyonun yeri oldukça önemlidir. Öyle ki Amerikalı yapımcı Fred W. Friendly’nin (Eboch, 2015, s. 49) ifadesiyle televizyon, aktardığı herhangi bir hikâyeden daha büyüktür. Çünkü matbaadan bu yana en büyük öğretim aracı olan televizyon, ne tür insanlar olduğumuzu belirleyecektir. Bu görsel-işitsel gücün bugününü en doğru şekilde anlamak ve gelecekteki konumlanmasını öngörmek ise tarihsel sürecini bilmekten geçer.

Televizyon, Latince uzağı görmek anlamına gelen, insanın görme ve duyma yetisini çok ileri aşamalara erdiren, zaman ve mekân sınırlılıklarıyla çizili gündelik yaşam deneyiminin çeperini genişleten bir araçtır (Mutlu, 1991, s. 91). Bilgisayar ve internet teknolojilerine kadar bu durumu tekeline bulunduran televizyonun ortaya çıkışı, başlı başına bir medya olarak icat edilmesinden ziyade, diğer birçok medya ve teknoloji ürününün birleşimi ve gelişmesiyle mümkün olmuştur. Böylece kendisi de kompleks bir teknoloji ürünü olan televizyonun her bir bölümü, farklı amaçlar güdülerek yapılmış icatlara bağlıdır. Bunlar, kimleri felsefi temelli ve endüstriyel bir gereksinim, kimileri savaş dönemi ürünü, kimileri ise tamamen üretme ve geliştirme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya koyulmuş ve daima geliştirilmiş olan başta elektrik olmak üzere telgraf, fotoğraf, sinema ve radyodur (Williams, 2003, s. 13-15). Radyo ve sinema için de geçerli olmak üzere, televizyonun ekonomik, yasal ve sosyal temelleri yedi teknolojik ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler, camera obscura’dan başlayarak kimyasal fotoğrafçılık, hareketli görüntü, ses dalgalarının elektriğe dönüşümü, ışığın elektrokimyasal iletimi, resim tarama ve taşıyıcı dalgaın modülasyonu gibi teknik gelişmeleri kapsamaktadır (akt. Tekinalp, 2003, s. 22).

Televizyonla ilgili ilk teknik buluş, 1873 yılında İrlandalı bir telgrafçı olan Andrew May’in ışık dalgalarının elektrik akımına çevrilebildiğini, selenyum maddesinin ışığa karşı dirençli olduğunu ve bu direncin güneş ışığında daha da azaldığını keşfidir (Aziz, 2006, s. 27). Bu keşiften on yıl kadar sonra Alman Paul Nipkow spiral delikli döner diskler sayesinde hareketli resimlerin elektronik sinyallere ve bu sinyallerin de tekrar resme dönüştürülmesini sağlayan yöntemi bulmuştur (Stephens, 2010, s. 410). Bu alandaki çalışmalar, alıcılara havadan sinyal iletiminin başarılmasıyla önemli bir aşamaya ulaşmıştır.

Televizyon teknolojisinde her ne kadar birçok iletişim aracından faydalanılmışsa da bilhassa televizyon ağlarının genişletilme döneminde radyodan ciddi şekilde istifade edildiği görülür. Stephens (2010, s. 410) bu bağlantıyı, dönemin şartları içinde “televizyon teknolojisinin radyo ağları tarafından mükemmelleştirilmesi” olarak değerlendirir. Televizyonun radyoyla olan ilişkisi, sadece teknik altyapısını oluşturmada radyodan beslenmesinden kaynaklı değil, aynı zamanda ilk televizyon mühendislerinin ve programcılarının da radyodan ödünç alınmasına ilişkindir (Erdemir Göze, 2014, s. 10). Dolayısıyla radyo ve televizyon, teknolojik olarak da içerik olarak da -bugün dahi- birbirlerinden ciddi manada beslendikleri bir bağ içindedirler.

Radyo ve diğer kitle iletişim araçlarının aksine, televizyon yayıncılığında ülkelerin gelişmişliklerine paralel bir ilerleme kaydedilmiştir. Amerika ve gelişmiş Avrupa ülkelerinde XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde yayınlar başlamış iken, gelişmekte olan ülkelerin yayıncılık miladı onlarca yıl sonrayı bulacaktır. Bu da özellikle Amerika ve Batı Avrupa’nın diğer birçok alanda olduğu gibi televizyonculukta da yaratıcı ve üretici konumda olmasına ve diğer ülkelerin taklitçi ve tüketici durumunda kalmasına sebep olmuştur (Tekinalp, 2003, s. 128). Bugün tüketim amaçlı televizyon sahipliği kayda değer bir sosyo-ekonomik seviye göstergesi olmasa da televizyon yayıncılığının ilk yıllarında durum oldukça farklıdır. 1930’larda düzenli televizyon yayınları başlamış ancak alıcıların sayıca yetersiz ve pahalı olması nedeniyle bu yayınlara yalnızca zenginler tarafından erişilmiştir. Bir İngiliz köylüsünün tüm varlığını satarak bir televizyon alıcısı edinmesi ve kendisine neden böyle bir karar verdiği sorulduğunda verdiği cevap, televizyonun toplumsal işlevlerinden birini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır: *Hayatım boyunca Londra’ya gitmek için para biriktirdim. Ancak bunu gerçekleştiremeyeceğimi anladığımda, tüm birikimimle bir televizyon satın aldım. Artık Londra benim evime geliyor!*

Art arda sıralanmış fotoğrafların zihinlerde bir hareket algısı oluşturmaları ve bu sırada görüntülerle eşzamanlı seslerin duyulması, televizyonu görsel-işitsel bir kitle iletişim aracı hâline getirmiştir. Her ne kadar benzer motivasyonların ve teknolojilerin ürünü olsalar da televizyon bu özelliğiyle döneminin diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla daha güçlü bir etki kapasitesi geliştirmiştir. Bu farkındalıkla televizyon yayıncılığına dair ilk denemeler bir yandan teknik olarak yeniliklerin ortaya koyulması şeklinde gerçekleşirken bir yandan da bu deneme yayınlarıyla insanların televizyonda gösterilenlerden nasıl etkilendikleri üzerinde durulmuştur. Bu etkiler, televizyonun işlevlerini şekillendirerek hangi amaçlarla kullanılacağına dair önemli ipuçları sunmuştur. İlk yıllarda, teknik sınırlamalar nedeniyle süre ve mesafe açısından kısıtlı

bir yayıncılık anlayışı hâkimken televizyon toplumsal olayları canlı aktaran bir araç olarak konumlandırılmıştır. Zamanla televizyon -radyo içeriklerinden de esinlenilerek- bir eğlence aracı olarak tayin edilmiş; müzik ve eğlence programlarının yanı sıra haber ve belgeseller de yayın akışında yer almaya başlamıştır.

2.1.1. Dünyada Televizyon Yayıncılığı

Televizyon, hareketli imge ve senkronize seslerin, modüle edilmiş elektrik sinyali ile kablo veya hava dalgaları yoluyla, anlık olarak uzak mesafelerle alım ve iletim olanağını sağlar (Chandler & Munday, 2018, s. 394). Bu özelliği sayesinde, birkaç on yıl önce hayal dahi edilemeyecek olan uluslararası hatta kıtalararası görüntülerin naklen yayınlanabilmesi imkânı doğmuştur. Bu da iletişim alanında güçlü bir yenilik ve yoğun bir etki anlamına gelmektedir ki bunun bir sonucu olarak yaygınlaşmaya başladığı ilk zamanlar itibarıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Televizyon, tarihsel süreci boyunca özellikle siyasi ve ekonomik etkenler nedeniyle oldukça dalgalı bir gelişim seyri izlemesine karşın, tüm dünyada ilgi odağı olma niteliğini büyük ölçüde korumuştur.

Teknolojik gelişim açısından lider olan dünya ülkelerindeki denemelerin ardından, ilk düzenli televizyon yayınlarının 1936'da İngiltere'de gerçekleştirildiği görülür. Londra'da Alexandra Palace'ta kurulan stüdyolarda yapılan bu ilk yayınlar büyük ilgi uyandırsa da alıcı sayısının az oluşundan ötürü geniş izleyici kitlelerine erişilemez (Aziz, 2006, s. 49). Savaş dönemlerinin, tekniğin ve teknolojinin ilerleyişine dair bazı durumlarda itici güç olması, bazen de duraklamalara sebebiyet vermesinden, televizyon yayınlarının gelişimi de payına düşeni almıştır. Buna göre, 1939 yılına kadar sadece bir miktar ilerleme kaydedilen ve II. Dünya Savaşı sonrasında hem yayıncılık hem yayın hem de yapım bakımından gelişme göstermeye devam ederek çok daha geniş izleyici kitlelerine ulaşacak olan yayınlara, bu yıl itibarıyla ara verilmiştir. 1950'lerle birlikte yaygınlığı artan televizyonda, Kraliçe II. Elizabeth'in taç giyme töreninin canlı yayınlanacağı haberiyle birlikte bir yandan British Broadcasting Corporation (BBC) kapsama alanını genişletmek için yoğun şekilde çalışırken bir yandan da TV satışlarında patlama yaşanmış ve tören günü yayınlar nüfusun yüzde 40'ına ulaştırılmıştır (Groom & Lewis, t.y.). 1953'teki taç giyme töreninin canlı olarak yayınlanması, dönemin bazı bireylerini bu tarihi anı izleyebilmek için işlerinden bir gün izin almaya sevk etmiş; oluşan yoğun taleple birlikte televizyon alıcısı sayısı yaklaşık 60 bine ulaşmıştır (Cavalier, 2004, s. 239). Törenin canlı yayınlanması aynı zamanda yönetici kesimin özellikle de kraliyet ailesinin televizyon

yayınlarına karşı pozitif/ılımlı bakışını ortaya koymuştur. Ayrıca bu yayın, İngiltere’de televizyonun ana akım bir haber ve eğlence aracı hâline geldiğini de göstermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri İngiltere’yle paralel olarak televizyon yayınlarına başlamış ve 1939-1940 yılında gerçekleştirilen New York Dünya Fuarı’ndan yapılan yayınlar, resmi nitelikteki ilk yayın olarak tarihe geçmiştir (Norman, t.y.). Milyonlarca ziyaretçiyi ağırlayan ve “Yeni Bir Günün Şafağı” (*Dawn of a New Day*) sloganıyla yarının dünyasına işaret eden bu büyük fuarda, National Broadcasting Company (NBC) tarafından, yarının en güçlü medya araçlarından biri olan televizyon, izleyicisiyle buluşmuştur (The Associated Press, 2010). Bu tarihlerde alıcı sayısı henüz yeterli değilse de Avrupa’da olduğu gibi ABD’de de II. Dünya Savaşı’nda sekteye uğrayan yayıncılığın gelişimi, savaş sonrası yeniden hızlı bir yükselme dönemine girmiştir.

Almanya’da 1928 itibarıyla yayın denemeleri önem kazansa da düzenli televizyon yayıncılığı için 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları’nı işaret etmek mümkündür. Ülkenin birkaç kentinde halka açık yerlere yerleştirilen televizyon alıcıları sayesinde Olimpiyat Oyunları’ndan yapılan yayınlar 160 bin televizyon izleyicisine ulaşmış ve bu yayınlar, halkın gözünde yeni bir medya döneminin başlangıcı olarak kabul görmüştür (Jeanneney, 1998, s. 262).

İlk kez 1932’de deneme yayınlarına başlayan Fransa’da, bu alanda gelişim göstermeye istekli olan hükümetin desteğiyle televizyon yayıncılığı süreci hız kazanmıştır. Eiffel Kulesi’nin anten görevi gördüğü Paris bölgesinde, halka açık alanlara televizyon alıcıları yerleştirilmiştir. Daha sonra geniş verici kurma programı ilan edilmişse de savaş gerçeği bu hedefin ertelenmesine neden olmuştur (Jeanneney, 1998, s. 262). 1950’de ise Fransa’da televizyon alıcısı sayısı 3794 olarak kaydedilmiştir (Cavalier, 2004, s. 239).

Sovyetler Birliği’nde “elektrikli uzaktan görüntü” adıyla anılan televizyon üzerine ilk çalışmalar 1920’lerin sonlarında yapılmıştır. Sesin bulunmadığı ilk televizyon yayını ise 1 Mayıs 1931 tarihinde Genel Sovyet Elektrik Enstitüsünde gerçekleştirilmiştir. Bundan birkaç ay sonra Moskova’da sesli yayınlara başlanmış; ardından da Odessa ve Petersburg (o dönemki adıyla Leningrad) şehirlerinde benzer deneme yayınları yapılmıştır (Yılmaz, 2019).

Asya kıtasının televizyon teknolojisiyle tanışması 1930’lara dayansa da burada ilk düzenli yayınların başlaması II. Dünya Savaşı’nın ağır sonuçlarının ardından ayağa kalkma sürecinde mümkün olmuştur. Küresel iletişimin nispeten zayıf olduğu bu dönemlerde Japonya’da televizyona dair çalışmalar Avrupa ve ABD’deki faaliyetlerden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir (ETHW, t.y.). Düzenli televizyon yayınları ise savaş sonrası 9 Ağustos

1952’de Tokyo’da başlamıştır. Yalnızca iki stüdyo ve dört kamerayla yürütülen bu süreçte, tüm ekipmanın ABD’den ithal edilmesi maliyetleri önemli ölçüde artırdığından Japonya’nın kendi stüdyo ekipmanlarını uygun fiyatlarla üretmesi motivasyonu doğmuştur (Abramson, 2007, s. 55).

Afrika’nın televizyonu ilk deneyimlemesi XX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. 1959 yılında Batı Nijerya’nın başkenti İbadan’da yapılan ilk yayınları, Batı bölgesinin stratejik şehirlerinde kurulan izleme merkezlerindeki televizyon alıcı setlerinin etrafında toplanan halk ilgiyle izlemiştir. Spor, drama, haber, kadın programları vb. yayın içeriklerinin yanı sıra özellikle eğitim ve bilim içerikli programlara ağırlık verilmiştir (Nwulu, Adekanbi, Oranugo, & Adewale, 2010).

Amerika Birleşik Devletleri, tarihsel süreç içerisinde televizyon yayıncılığı alanında öncü nitelikte birçok gelişmeye ev sahipliği yapmıştır. Bu, teknolojik ilerleme kadar, yayıncılığın içerik ile ilgili yaşadığı değişimleri de kapsamaktadır: Reklam, dizi, haber ve diğer program biçimlerinin çeşitlenmesi, farklı yayın formatlarının üretilmesi, canlı ve naklen yayıncılığın gelişimi gibi birçok alanda Birleşik Devletler’in öne çıktığı başlıklar bulunmaktadır. Bu nedenle, bugün uluslararası alanda tercih edilen birçok program türü ve formatının ABD kökenli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu programların ilk oluşturulma ve programcılığa dair deneme dönemlerinde pek çok program başarısızlıkla sonuçlanıp yayından kaldırılmıştır. Waldfogel (2022, s. 131) ABD’de üç büyük televizyon kanalı olan ABC, NBC, CBS’te 1960 ila 1969 yılları arasında gösterime giren toplam 143 yapımın neredeyse yarısının (yüzde 43) bir sezon dâhilinde iptal edilerek yayından kaldırıldığını; geri kalanının ise yarısından fazlasının iki veya daha az sezon sürdüğünü belirtir. Benzer şekilde 1970’li yıllarda üç büyük televizyon kanalı, on yıl boyunca izleyicilere toplam 245 (yılıda ortalama 25) yeni program sunmuş ve bunların üçte ikisinden fazlası bir yıl içinde beklenen ilgiyi göremeyip kaldırılmış ve sadece yüzde 13’ü beş yıldan daha uzun süre gösterimde kalmıştır. Daha sonraki on yıllarda yayıncılık alanında yeni kanalların varlık göstermesiyle birlikte hem program sayıları hem de üretilen televizyon dizisi sayısı, önceki dönemleri katlayacak şekilde artmıştır.

2.1.2. Türkiye’de Televizyon Yayıncılığı

Türkiye’de radyo yayıncılığının başlaması ve yaygınlaşması dünyanın önde gelen ülkeleriyle paralel bir gelişme göstermiş olsa da televizyon yayınları konusunda hayli geç kalınmış olduğu söylenebilir. Televizyon yayıncılığının teknoloji olarak pahalı yatırımlar gerektirmesi (Cankaya, 2003, s. 54), buna karşın televizyonun ilk gelişim yıllarında Türkiye’nin

zorlu ekonomik koşullar içinde bulunması bu gecikmenin gerekçeleri olarak gösterilebilir. XX. yüzyılın ortalarına denk gelen bu yıllarda ülkenin ekonomik yatırımları içerisinde haberleşme/iletişim ağına yönelik olarak, öncelikle bireysel iletişim araçlarından olan telefon şebekesinin yaygınlaştırılmasının amaçlandığı, kitle iletişimi konusunda ise radyonun öncelendiği görülür. Teknoloji bakımından yeni, çok yönlü ve dolayısıyla pahalı yatırımlar gerektiren televizyona yatırım yapılmasından ziyade, onun bir ikamesi şeklinde görülen ve zaten hâlihazırda bulunan radyo istasyonlarının artırılması ve iyileştirilmesi için politikalar geliştirilmiştir. Radyo istasyonlarının tüm yurtda etkili bir dinleme imkânı sağlaması hedeflenmiş; bu sayede eğitim, ulusal bütünlük gibi çeşitli toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında radyodan yararlanılması amaçlanmıştır. Böylece Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Antalya, Gaziantep, Kars, Erzurum, Van, Diyarbakır, İskenderun gibi yurdun farklı bölgelerindeki mevcut radyo istasyonlarının yanı sıra, yurdun her yerinden ve yurt dışından da yayınların dinlenmesi için yeni istasyonlar kurulması gerekliliği vurgulanmış ve nasıl bir yatırım yapılacağı planlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963, s. 384-385, 403)¹. Üretimin pahalıya mal olması ve insanların edinme güçlüğü yaşayacağı varsayımına dayanarak ortaya konan devlet politikalarıyla televizyonun radyonun gerisinde kalmış olmasına rağmen, halkın bu büyüklü kutuya olan ilgisi istikrarlı bir yükselme göstermiştir. Tuğrul (1975, s. 140-141) bu durumu destekler şekilde, varlıklı olsun olmasın pek çok kişinin televizyon harcamalarını zaten göze aldıklarına vurgu yapmış ve yurt dışındaki işçilerin ülkeye getirip karaborsa komisyoncularına sattıkları TV alıcılarının çok kısa zamanda fiyatı ne olursa olsun vatandaşlar tarafından rağbet gördüğüne dikkat çekmiştir.

¹ Aziz (1975, s. 41-42), iktisatçıların ve planlamacıların ekonomik ve sosyal kalkınmada kitle haberleşme araçlarının önemini tam olarak kavrayamadıklarını ve bu araçların kullanılması hususunda gereken özeni göstermediklerini; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda televizyona yer verilmeyişinin sebebinin de bu olduğunu ifade eder. Ancak, farklı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, dönemin planlama politikalarını daha iyi anlayabilmek için başta ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum olmak üzere, siyasi söylemler ve hukuki düzenlemeler de göz önünde bulundurulmalıdır. Adı geçen Planın kapsadığı yıllar (1963-1967), ülkenin ekonomik olarak ciddi kısıtlılıklar yaşadığı bir dönemdir. Bununla beraber, siyasi ve sosyal nedenlerle yan yana anılsa da temelinde ekonomik gerekçelerin olduğu bir ihtilal henüz gerçekleşmiş ve etkileri devam etmektedir. Toplum beslenme ve barınma gibi hayati ihtiyaçlarını dahi karşılamada güçlük çekerken, bunun sebep olduğu ve ülke tarihinin en hareketli iç ve dış göç dalgaları yaşanmaktadır. Tüm bu sınırlılıklar içerisinde tamamen ithalat üzerine kurulacak olan televizyon gibi çok yönlü ciddi bir yatırımın -üstelik varlık amacına erişmesi sadece kamunun üretimiyle değil, toplumun da alım gücüyle doğrudan bağlantılıdır- diğer önceliklerin yanında ötelenmesini hak vermek şeklinde olmasa da anlamak gerekir; aksi takdirde anakronizm yanılısına düşülebilir. Tüm bunların yanı sıra, bir kitle iletişim aracı olarak radyoya yurdun her bir köşesinden en iyi erişimin sağlanması için programlar yapıp bütçe ayrılması, ayrıca medya tarihinde özellikle yazılı basın bağlamında ve bu yılların "en özgürlükçü dönem" olarak anılması (1961 Anayasasıyla birlikte), kitle haberleşmeye verilen önemin göstergeleridir. Özcesi, tüm bu şartlar altında hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde televizyon konusuna "teknoloji ve maliyetlerdeki değişimlere göre ekonomimizi zorlamayacak şekilde ele alınabilir" demekle yetinmek zorunda kalınmasının, planlamacıların özensizliğinden ziyade, konjonktürel bir gerçeklikten kaynaklandığı söylemek daha hakkaniyetli olacaktır.

Her ne kadar devlet planlaması içerisinde radyoya öncelik verilmiş ve televizyon daha geri planda kalmış ise de bu alanda bir “okul” olarak değerlendirilecek ve uzun yıllar yayıncılık tekelini elinde bulunduracak olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nun (TRT) kurulmasından yıllar önce televizyon yayın denemelerine başlanmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından 1952 yılında gerçekleştirilen bu deneme yayınları, Türkiye’de televizyon yayıncılığının başlama tarihi olarak kabul edilir. Komşu ülkelerdeki yayınları izlemek için televizyon alıcısı edinen hane sayısı, o dönemde İstanbul’da parmakla sayılacak kadar az olduğundan, haftada sadece 1 saat süren İTÜ yayınlarını izlemek isteyenler Gümüşsuyu’daki Üniversite binasına gelmek zorunda kalmışlardır (Cankaya, 2003, s. 54). Bir süre sonra ise halk arasında “Televizyon izliyor musunuz?” sorusu duyulmaya başlanmıştır (Yanatma, 2002, s. 52). Yayın süresi epey kısıtlı olsa da yayınların içeriğinin tiyatro, klasik müzik, Türk sanat ve Türk halk müziği konserleri, sağlık, çocuk, kültürel programlar gibi geniş bir çeşitlilik barındırdığına dikkat çeken Tekinalp’e göre (2003, s. 239-240), bu programların sayısının yayın saatleriyle beraber artmasıyla birlikte, televizyon alıcısı satışları da artmıştır. Ayrıca, televizyon izleyici sayısının televizyon alıcısı sahipliğiyle orantılı olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır; zira otel, kahvehane, pastane gibi kamusal alanlara yerleştirilen televizyonlar sayesinde çokça kişinin yayınlara erişmesi sağlanmıştır. Yine de ulusal çapta ve aktif şekilde üretim ve izlenmenin esas olduğu bir televizyon yayıncılığından ancak TRT ile söz etmek mümkündür.

Dünya genelinde iyice yaygınlaşması, Türkiye’de televizyona olan ilgiyi daha da artırmış ve devlet tarafından oluşturulacak bir televizyon kurumunun gerekliliği konuşulmaya başlanmıştır. Bu süreç, yeterli donanım ve bu alanda eğitilmiş insan ihtiyacını doğurduğundan bunun çözümü için Federal Almanya ile Türkiye arasında bir ‘teknik anlaşma’ imzalanmış; böylece TRT’nin kurulması öncesi hazırlıklar resmen başlamıştır. Anlaşmaya göre, Bonn Hükümeti Ankara’da kurulacak olan bir televizyon eğitim merkezinin teknik donanımını sağlayacak ve böylece kapalı devre televizyon yayınlarıyla Türk televizyonlarının teknik ve program personeli burada yetiştirilecektir (Cankaya, 2003, s. 73-74). Ankara’da bir apartman katında kurulan bu stüdyoda eğitimler devam ederken aynı zamanda İngiltere, İtalya ve Fransa’ya da elemanlar gönderilerek orada incelemeler yaptırılmıştır (Tekinalp, 2003, s. 241).

Başlangıç için yeterli olan teknik donanım ve çoğu eski radyoculardan oluşan televizyon kursiyerleriyle birlikte kapalı devre televizyon yayınları 1966 yılında başlamış, yurtdışındaki eğitimlerden dönen yapımcı ve teknik elemanların katılmasıyla da çeşitli programlar

hazırlanmıştır. Bir sonraki Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1968-1972) içerisinde yer almak ve bütçeden yararlanmak için 16 Ocak 1967'de televizyon binasına davet edilen TBMM Bütçe Komisyon Üyeleri önünde kapalı devre yayınları gerçekleştirilmiştir (Cankaya, 2003, s. 74-75).

1967, yoğun şekilde televizyon yayın denemelerinin yapıldığı bir yıl olmuştur. Kurumun ilk program yapımcılarından olan Sarioğlu (1976, s. 9), o dönemlerdeki çabalarında deneyimsiz, biraz da hazırlıksız olduklarını; program yapım ve yönetiminin ise kendileri için yeniliğin bilinmezliği ve gizleriyle dolu olduğunu ifade etmiştir. Böylesi telaş ve heyecanlar eşliğinde Ankara Televizyonu nihayet yayınlarına başlamıştır. Bu noktada ifade etmek gerekir ki TRT'nin ilk yapımcı ve yönetmenleri bu “okul”un birer uygulayıcısı ve eğiticisi olarak özveri ve sorumluluk bilinciyle kalifiye çalışan yetiştirme konusunda hassasiyet göstermişlerdir. Bu doğrultuda üniversitelere bağlı yüksekokullarda alan bilgisi dersleri vermiş, kitaplar yazmış, kurslar düzenlemişlerdir. TRT'nin kurucularından olan Öngören (1976, s. 5-7) temel teknik bilgilerin edinilmesinin ardından, televizyonun kendi teknolojik temellerini oluşturması ve uzmanların deneysel uygulamalar yapması gerektiğine işaret etmiştir. Bu sayede dışa bağımlılığın ortadan kaldırılabilceğini vurgulayan Öngören, kurumun ilk 10 yılında bu konuda yeterli çabanın gösterilmemesi nedeniyle TV yapım yöntemlerini ele aldığı eserinde araştırma ve inceleme safhasının dış kaynaklı olmasını önleyemediğini belirtmiştir. Ayrıca, bu yıllardaki olgun yapımların az sayıda olmasının bir nedeninin, mesleki bilgi eksikliğinden ziyade sorumlulardaki genel kültür eksikliğinden kaynaklandığına ve bu eksikliğin giderilmesinin önemine dikkat çekmiştir.

2.1.2.1. Devlet Tekelinde Televizyon Yayıncılığı Dönemi: TRT'li Yıllar

1961 Anayasası'nda radyo ve televizyona dair düzenleyici hükümler 121. maddede özerklik ve tarafsızlık vurgusuyla oluşturulmuştur. Buna göre: “*Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir. Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır. ... Devlet tarafından kurulan veya Devletten malî yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır.*” Anayasa'nın yol gösterdiği şekliyle kurulacak olan yayın kuruluşunun, bilhassa siyasi iktidarların baskısından kurtarmak için oluşturulmuş olan temel ilkelerini şöyle sıralamak mümkündür: Bu kuruluş Türkiye'de radyo ve televizyon hizmetleri kamu kuruluşu biçiminde örgütlenecek, özerkliğe ve tüzel kişiliğe sahip olacak, tarafsızlık esaslarına göre yayın yapacak, ana görevini yerine getirirken kültür ve eğitime de yardımcı olacaktır (Gözübüyük, 1969, s. 52). Nihayet 24 Aralık 1963'te Anayasa'daki bu ilkeler doğrultusunda tanımlayıcı ve düzenleyici hükümler içeren 359 sayılı

Kanun çıkarılmış ve “tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüs” olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu kurulmuştur. Merkezi Ankara olan Kurumun, hazırlık yıllarının ardından ilk yayını da burada gerçekleştirilmiş ve 31 Ocak 1968 tarihinde Mahmut Tali Öngören’in ‘Başlarken’ adlı açış konuşması, Afet İnan ile *Türk Devrim Tarihi* belgeseli ve ardından Zafer Cilasun’un sunduğu haberlerin yer aldığı yayın, takriben 1 milyon kişi tarafından izlenmiştir. Bu yayınlar, uzun yıllar yayıncılık tekeli elinde bulunduracak olan TRT’de, ilk olma özelliğiyle tarihe geçmiştir.

Özerklik kavramını medya kuruluşları açısından tanımlamak gerekirse, en temel anlamıyla özerklik, kendi yönetiminde ve eylemlerinde bağımsız olma durumudur. Bu, yalnızca idari ve mali konularda değil, aynı zamanda yayın içeriklerinin oluşturulması sürecinde de geçerlidir. Ancak bu bağımsızlık, medya çalışanlarının tamamen kişisel tercihlerine göre yayın yapacakları anlamına gelmez; aynı zamanda toplumun geneline hizmet etmek ve kamu yararını gözetmek gibi sorumlulukları da üstlenmeleri gerektiğini ifade eder. Özerklik, her türlü düşünceye ve bunların karşıtlarına yer vermek, muhalif sesleri duyurmak ve azınlıkların kendilerini ifade etmesine olanak sağlamak gibi anlamlar da taşır. Güçlü bir kavram olan özerklik, aynı zamanda tarafsızlık ve objektifliği de içerir.

Anayasal tanımlamada ve kendi kanununda yer aldığı üzere özerk bir kurum olarak kurulan TRT, daha sonraki yıllarda içine gireceği yayıncılık anlayışından farklı olarak yayın ilkelerinde belirtilen hususlara aynen uymaya ve ideal mükemmeliyetçilik anlayışıyla yayınlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Örneğin, yayınlarda eğlence esas konumda olmayıp eğitim ve kültür aracı olarak içerikler planlanmıştır ve yayınlar gelişmekte olan Türkiye’de bir gelişme aracı olarak görülmüştür. Reyting mücadelesinin olmaması, TRT’nin bu duruşu sergilemesinde önemli bir etmendir (Tekinalp, 2003, s. 242).

TRT’nin gerek radyo gerek televizyon yayınlarındaki özerklik esaslı ve özgürlükçü tutumunun yayın içeriklerine nasıl yansıdığını anlayabilmek için, o dönemin sosyo-politik şartlarına ve gündemine bakmak yol gösterici olacaktır: 1961 Anayasasının sağladığı özgürlük havası ve toplumsal yaşama dair taleplerin eylemlerle dile getirilmeye başlaması, ülkedeki siyasi anlamda homojenliği kırmış ve farklı politik seçeneklerin de değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Eğitimsel ve ekonomik şartlar başta olmak üzere, yaşamın birçok alanında özgürleşme ve iyileşme talepleri, öğrenci hareketleriyle protesto şeklinde görünürlük kazanmıştır. Toplumda artan gerginlikler ve yoğun biçimde yaşanan şiddet olayları doğal olarak TRT yayınlarına da yansımıştır. TRT’nin özerkliğinden güç alarak toplumdaki yüksek

nabzı yayınlarında işleme biçiminden siyaset kurumu zamanla rahatsızlık duymaya başlamış ve Kurum yoğun şekilde eleştiri odağı olmuştur. Bu rahatsızlık her şeyden önce alışılmamış bir medya tutumuyla karşılaşılmışından ileri gelmiştir (Eren, 2008, s. 102-110).

TRT'nin yasal özerklik döneminin (1964-1971) büyük bir kısmında başbakanlık koltuğunda bulunan Süleyman Demirel: "TRT'nin özerk olması kadar tarafsız olması da şarttır. Millet TRT'den, programlarından, tatbikatından şikâyetçidir. Bu şikâyetler devam edip gidemez. Binaenaleyh, gerek programları bakımından hem özerkliği hem de tarafsızlığı bakımından, tarafsızlığı umumi efkârca tasvip edilecek bir seviyeye TRT'yi getirmek hükümetin vazifesidir" ifadelerini kullanmış ve bunun için ne icap ederse yapacaklarını söylemiştir. Ayrıca TRT'nin bir devlet kurumu olduğunun ve vergilerden aldığı paralarla yayın yaptığının altını çizen Demirel, halkın bu işe razı olmadığı gerekçesiyle, Kurumu müstakil ve tarafsız bir yapı hâline getirmenin hükümetinin görevi olduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 1966). Başbakan'ın TRT için "devlet içinde devlet olmaz" eleştirisine karşılık dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Başbakan'ın devlet ile hükümet kavramlarını karıştırdığını ve TRT'nin hükümetten bağımsız bir devlet kurumu olduğunu kabul etmekte isteksiz olduğunu ifade etmiştir (Eren, 2008, s. 107). Tüm bunlardan hareketle ifade edilebilir ki bu dönem TRT'nin özerklik tartışmaları siyasi atmosferinin de etkisiyle oldukça çalkantılı geçmiştir. Tüm bunlarla birlikte, TRT'nin özerklikten aldığı güce dayanarak yaptığı ve siyasilerin adeta kabul sınırlarını zorlayan yayınları, 12 Mart 1971 Muhtırasından sonra uzun ömürlü olmamış ve yapılan Anayasa değişikliğiyle son bulmuştur. Muhtıra sonrası hükümeti kurmakla görevlendirilen Başbakan Nihat Erim'in medyaya yönelik direktifi, Türk devletinin ve Türk milletinin emrinde bir TRT arzusuna istinaden, Anayasa'nın ilgili maddesinin değiştirilmesi ve böylece özerklik niteliğinin kaldırılarak Kurumun tarafsız bir statüye büründürülmesi olmuştur (Eren, 2008, s. 111). Buna göre, 1971 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Yapılan Anayasa Değişikliği (Resmi Gazete, 1971) ile madde 121 "*Radıyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz. (...)*" şeklinde değiştirilmiştir.

Anayasadaki değişiklik beraberinde 359 sayılı TRT Kanunu'na da bir revizyon gerektirmiş ve TRT'nin yayın politikalarında daha vatanperver, ulusal çıkarları gözetici, genel ahlakı ve milli değerleri destekleyici, devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlara yönelik yorumları

Anayasaya karşı olmayan karşıt görüşlere yer verecek şekilde özenli hazırlanmış olmasını öngören bir hâle getirilmiştir. Medyanın varlık amacı ve doğası içinde ‘tarafsızlık’ önemli bir değer olmakla birlikte, tek başına ‘tarafsız medya’ kavramı her zaman beklenen nitelikleri karşılayamamaktadır. Özerkliğin sağladığı özgürlük, sorumlu yayıncılık anlayışının en doğru biçimde uygulanmasını mümkün kılarken tarafsızlığın kayıtsız şartsız eşitlikten ziyade kamu yararını gözeterek hayata geçirilmesi beklenmektedir. Bu doğrultuda mevzuatta yapılan değişiklikler TRT’ye yönelik eleştirileri durdurmadığı gibi bu eleştirilen baskıya dönüşmesini de engellediğini söylemek mümkün değildir. Tuğrul (1975, s. 8) bu dönemde TRT’nin toplumun her kesiminden hemen her gün yeni bir gayri-memnunlar ordusu üretmesinin çok doğal olduğunu, radyo ve televizyonlarıyla insanların evlerinin içine kadar giren bu hizmetin niteliğinin tartışılmaması ve eleştirilmemesi durumunda Kurumun dinamizmini yitireceğini ifade etmiştir. Sonraki yıllarda ise ekonomik ve yönetsel nedenlerden ötürü siyasi iktidar ile arasında mesafe koyamaması, TRT’nin devlet -çoğu zaman hükümet- televizyonu algısının barındırdığı sorunların temelini oluşturarak bugüne dek süregelmiştir.

1980’lerin başında, dünyanın birçok ülkesinin etkisi altına girdiği serbestleşme ve devletlerin gücünün daraltılması politikalarının Türkiye için henüz uygulanmaya başlamadığı görülür. 1980 darbesinin akabinde çıkarılan 1982 Anayasası ve buna dayanarak yürürlüğe koyulan 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu (Resmi Gazete, 1983), yayın içeriklerine yönelik sert denebilecek müdahalelere dayanak olmuştur. TRT için 359 sayılı Kanun’da öngörülen iki aşamalı kurum içi hiyerarşik denetime, 2954 sayılı Kanun’la birlikte, canlı yayınlar hariç tüm programların yayın öncesi denetimini yapmakla görevli Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı eklenmiş ve böylece kurum içi hiyerarşik denetim basamakları artırılmıştır. Üstelik buna ilk kez bir dış denetim ögesi olarak Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK) da katılınca, her bir yayın içeriğinin çok sayıda yapının denetimine tâbi kılınması ve basın yayın ve ifade özgürlüğü açısından problem oluşturması kaygısı doğmuştur (Baykal, 2021, s. 109, 118).

Ülke yönetimi ile olan ilişkisi güç dengelerine dayanan TRT’nin, toplum nazarındaki karşılığının daha çok sembolik bir anlam taşıdığını söylemek mümkündür. Halkı haberdar etme, eğitme, bilgilendirme ve eğlendirme işlevleri, onu sadece bir televizyon değil, yeri genellikle evlerin başköşesi olan ve gündelik yaşamda mutlaka temas edilen bir unsur haline getirmiştir. Ateşin başında toplanarak sosyalleşen insanoğlu, artık evlerinin salonundaki televizyonun etrafında bir araya geliyor; televizyonları olmayanlar ise yayınların olduğu günlerde televizyon

alıcısı bulunan komşu ve akrabalara misafirlğe gidiyor ve hep birlikte bir akşam eğlencesi olarak televizyon izliyordu. Kıvanç'ın (2015) “telesafir” olarak adlandırdığı bu misafirler, heyecan ve merakla bekledikleri yayınlardaki kişilerle de “TV’den akrabalık” ilişkilerini pekiştiriyorlardı. Televizyondaki yarışma programlarında büyük hediye olarak TV alıcısı veriliyor, para ödülleri halkı yarışmacı olabilme yarışına sokuyor, eğlenceleri canlı görmek isteyenler TV stüdyolarına koşuyordu.

2.1.2.2. Ticari Televizyonlar Dönemi

Yayıncılık alanında devlet tekelinin kaldırılması ve özel teşebbüslerin yaygınlaşmaya başlaması sürecinin temelinde, ekonomiye ilişkin serbestleşme politikaları yer almaktadır. XX. yüzyılın sonlarına doğru dünya genelinde hız kazanan ekonomik liberalizasyon, Türkiye’de de birçok sektörde olduğu gibi yayıncılık alanında da etkisini göstermiştir. Bu dönüşüm, piyasa dinamiklerini devreye sokarak özel girişimlerin sektöre adım atmasına olanak tanımış ve ticari televizyonların yükselişine zemin hazırlamıştır. Ancak bu süreç yalnızca ekonomik bir değişimle sınırlı kalmamış; medya sahipliğinin çeşitlenmesi, içerik üretiminde rekabetin artması ve yeni yayıncılık modellerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, politik ve toplumsal yapıyı da derinden etkilemiştir. Böylece, yayıncılığın kamu hizmeti anlayışından ticari bir sektör haline evrilmesi, izleyici alışkanlıklarından medya düzenlemelerine kadar geniş çaplı bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir.

2.1.2.2.1. Neo-liberal Politikalar ve Etkileri

1970’li yıllarda dünyanın çok sayıda ülkesi ekonomik bunalımlarla boğuşurken, iktisadi alanda yaygın olarak uygulanan ve devletin ekonomik sürecin her aşamasında aktif rol almasını öngören Keynesyen yaklaşım, devletlere getirdiği ağır yük nedeniyle eleştirilmiştir. Bu nedenle Avrupa’nın pek çok ülkesinde sürdürülen devlet merkezli ekonomi uygulamaları, 1970’li yılların sonu itibarıyla terk edilmeye başlamıştır (Cankaya, 1997, s. 71-72). Keynesyen politikaların ülke ekonomisinde sebep olduğu sıkıntılar, seçim zaferinin ardından ülke yönetiminin başına geçen muhafazakâr kesimden İngiltere’de Thatcher ve ABD’de Reagan hükümetlerinin ekonomik açıdan farklı bir politika arayışına da zemin hazırlamıştır. Bu politika, kısa sürede evrensel bir uygulama alanı bulacak olan neo-liberalizmdir (Erdemir Göze, 2017, s. 77).

Gelişmiş ülkelerde başlayan, 1980’ler itibarıyla da gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere dünyanın pek çok coğrafyasında uygulanan ve ekonomi temelli bir siyasi tutum olarak yaygınlık gösteren neo-liberalizm, deregülasyon, küreselleşme, karşılıklı bağımlılık,

modernizasyon vb. kavramlarla ilişik taşımaktadır. Devletin sektörel eylemlere müdahalesini en aza indirmeyi hedefleyen neo-liberalizm düşüncesinde, deregülasyonun işaret ettiği şekilde serbestleşmenin yolu açılır ve devlet elinde bulunan işletmeler özelleştirilerek serbest piyasanın bir parçası haline getirilir. Dolayısıyla devlet işletici değil, sadece düzenleyici ve denetleyici bir pozisyona geçer. Yaygınlaşan düşünsel ve eylemsel küreselleşmeyle birlikte de özelleştirme faaliyetlerinin sadece iç piyasaya yönelik olmasından ziyade, küresel pazara açılması kaçınılmazdır.

Küreselleşmenin ilk adımları kapitalizmin tarihi kadar çok eskilere dayansa da bu kavramın belirgin nitelikleri ulaşım ve iletişim imkânlarının artmasıyla daha görünür hâle gelmiştir. Ancak küreselleşmeyi yalnızca ekonomik temelli bir olgu olarak ele almak eksik bir değerlendirme olacaktır. Neo-liberal politikalara geçişle birlikte ulusal ve küresel düzeyde yaşanan dönüşüm, sosyo-kültürel ve siyasal pek çok önemli değişimin temelini oluşturan ve ‘küreselleşme’ olarak adlandırılan yeniden yapılanma sürecinin başlangıç evreleri niteliğindedir (Ergül, 2000, s. 147). Medya ise küreselleşme kavramının gerçekten dünyanın her bir köşesine erişilebilmesi anlamını taşıması bakımından eşsiz bir destekleyici konumundadır. Yazılı medya ve bundan da ziyade çağın gerektirdiği şekilde görsel-işitsel medya organları, 80’li yıllardaki yayılımıyla beraber hem tüm dünyadaki değişen politik dengelere hem de bunun ekonomik anlamda yol açtığı yeniliklere ayna tutar. Medya, neo-liberal politikaların yaygınlaşması ve meşruiyet kazanması sürecinde önemli bir rol üstlenirken bir yandan da bu dönüşümlerden yapısal olarak etkilenmiştir. Nitekim birçok ülkede kamu hizmeti yayıncılığı uzun süre tekel konumunda bulunurken söz konusu dönemde ticari yayıncılık yapan kuruluşlar da giderek artan bir yoğunlukla faaliyet göstermeye başlamıştır. Geray (2003, s. 74) girişimcilere ticari yayıncılığın kapılarını açan serbestleşme sürecinin üç yolla gerçekleştirildiğine işaret eder: Kamu kuruluşlarının özel kesime satılması, kamu yayıncılığının yapan kurumların yanı sıra özel yayıncılara da izin verilmesi ve farklı sermaye kesimlerinin oluşturduğu şirket birliklerinin yeni özel yayıncılık kurumları için ihaleye girmeleri. Medya organlarının da öngörülen bu yollarla bire bir örtüşen adımlarda özelleşme ve küreselleşme süreçlerini yaşadığı görülür.

Gelişmiş kapitalist ülkeler, post-fordizm ve neo-liberalizm gibi yeni oluşumlarla birlikte, modern kitle toplumlarını nitelendiren homojenlik, standardizasyon ve büyük ölçekli ekonomi ve organizasyonlar yerine çeşitlilik, farklılaşma ve ayrışma gibi kavramlarla nitelendirilmeye başlamışlardır (Soyer Akdemir, 1993, s. 213). Genel olarak iletişimsel yöntemlerin özel olarak

da medya yapılarının bu dönüşümden doğrudan etkilenmiş olması, ideolojik, yönetsel ve ekonomik olduğu kadar toplumun tümünü etkileyecek sosyal bir dönüşümün de yaşanacağını adeta habercisi niteliğindedir. XX. yüzyılın son çeyreği bilhassa son on yılında, artık özel sermaye teşebbüsüyle faaliyet gösterecek olan yayın kuruluşları, bir başka ifadeyle ticari televizyonlar, devlet eliyle gerçekleştirilen yayınların birer alternatifi olarak söz konusu çeşitlilik ve farklılaşma için önemli bir güç olmuşlardır (Erdemir Göze, 2017, s. 79-83).

2.1.2.2.2. Türkiye’de Ticari Televizyon Hazırlık Süreci ve Star 1’in Kurulması

1980 ihtilalinin akabindeki seçimlerle iktidara gelen Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP), dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de ekonomi temelli yeni bir toplumsal düzen kurulmasını hedefleyerek, özelleştirme ve pazar güçlerine dayalı neo-liberal politikalar izlemiştir. Türk ekonomisini dünya pazarına açarak ekonomik ve toplumsal yaşamda bir değişime gitmek isteyen Özal’ın, 1989 yılında Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasının ardından, kurucusu olduğu partinin liberal politikaları daha geniş çaplı ve seri bir şekilde uygulanmaya başlamıştır (Can Maraşlı, 2017, s. 386). Birçok alanda devlete ait mevcut kurumlar özelleştirilmiş ve müteşebbislere yeni oluşumlar için yasal düzenlemeler ile mali imkânlar sağlanmıştır. Ekonomi, sağlık, eğitim gibi alanlarda özelleştirmeler hızlı bir şekilde yaygınlaşmaya başladığı halde, radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda devletçilik politikası sürdürülmüştür (Akalin, 2011, s. 26). Birçok eleştirmen, ANAP’ın yayıncılığın özelleştirilmesine direnmesinin asıl nedeni olarak, hükümetin elektronik medya üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istememesini öne sürmüştür (Çatalbaş, 2009, s. 364). Ancak hem iş dünyasının bu alanın da özelleştirilmesi konusundaki ısrarlı talepleri hem de muhalefetin eleştirileri üzerine, hükümetten “kademeli bir liberalizasyon” önerisi gelmiştir. Buna göre, özel sektör bağımsız program üretimi pazarına girecek veya TRT’den yayın zamanı kiralayacak ve böylece bu alanda deneyim kazanacaktır. Her ne kadar yayın zamanı kiralama uygulamaya konulmamış olsa da söz konusu dönemde özel program üretiminde kayda değer bir artış yaşanmıştır (Çatalbaş, 2009, s. 365). Ayrıca yurt dışından yayın yapan ve çanak antenlerle Türkiye’den de izlenebilen kanallar, izleyiciler için bir alternatif oluşturmuştur.

Bir yandan ticari yayıncılığın yolunun açılmasına dair istekler çoğalırken, bir yandan da çeşitli sebeplerden dolayı tek yayıncı olan TRT’ye yönelik eleştiriler artmıştır. 20 yılı aşkın bir süre boyunca yayıncılık tekelini elinde bulunduran Kurum, “kamusal yayıncılık” yönündeki politikalarını sürdürürken, rakipsiz olmanın izlenme kaygısızlığıyla da içeriği çeşitlendirme ve teknik kaliteyi geliştirme konusunda her zaman çok gayretli olmamıştır. 1961 Anayasası’nda

ve burada öngörüldüğü üzere çıkarılan 359 sayılı TRT Kanunu'nda, Kurum “özerk kamu tüzel kişisi” olarak tanımlanmış; ancak 1972 yılında “tarafsız bir kamu tüzel kişisi” şeklinde değiştirilmiştir. Özerkliğinin kaldırılmasıyla birlikte TRT ile siyasi iktidar arasındaki yakınlık artmış ve devlet tekelinde olan yayıncılık, doğrudan hükümet kontrolünde olma seviyesine gelmiştir. “İktidarın borazanı” (Sözer, 2014) söyleminin yükselmesi de TRT'nin siyasi tahakküm ve yönlendirmeden bağımsız olamayışına dayanmaktadır. Aziz'in (2006, s. 188) de vurguladığı şekilde uydu yolu ile erişilen kanalların Türk toplumunda büyük ilgi izlenmesinin sebepleri arasında, ülkedeki tek yayın kuruluşunun, yıllardır süregelen devlet tekelindeki tekdüzeliği ve siyasal erklerin TRT'yi kendi egemenlikleri altında tutma çabaları gösterilebilir.

Anayasal hükümde Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığının yalnızca TRT eliyle yürütülebileceği açıkça ifade edilmişse de Cumhurbaşkanı Özal, 1990 yılında bir ABD gezisi sırasında yaptığı açıklamada yurtdışından Türkiye'ye yönelik yapılacak Türkçe televizyon yayınlarının yasal bir sakıncası olduğunu düşünmediğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı'nın bu yaklaşımına da dayanarak Türkiye'de uydu televizyonu ve özel televizyon çalışmaları ciddi manada gündeme gelmiş ve başta belediyeler olmak üzere pek çok basın kuruluşu (Türkiye, Hürriyet, Sabah gazeteleri; Karacan Yayınları vb.) televizyon yayıncılığı için yeşil ışık beklemeye başlamışlardır (Sayın, 1990). Ticari yayıncılığın başlayacağını resmi ağızdan ilk sinyalleri olan bu ifadelerden önce, 1989 yılında ana sermayeyi üstlenen Rumeli Holding'in sahibi Cem Uzan tarafından, Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın ortaklığıyla, Almanya merkezli Magic Box Incorporated adında bir yayıncılık şirketi kurulmuş ve Türkiye'ye yönelik yayın yapmak için hazırlıklar tamamlanmıştır. 1990 yılının Mayıs ayında deneme yayınlarına başlayacak olan Magic Box, bir diğer adıyla Star 1 televizyonunun yönetimine ise TRT'nin eski genel müdürlerinden Tunca Toskay ile birlikte yayıncılık alanında yetişmiş olan ekibi getirilmiştir.

Siyasilerin, gazetecilerin ve hukukçuların Anayasal hükmün delindiğine dair tartışmaları eşliğinde yayın hayatına başlamış olan Star 1'i diğer uydu yayınlarından ayıran temel unsur, yayın dilinin Türkçe olması, hedef kitlesinin Türkiye'deki izleyicilerden oluşması ve program üretimlerinin Türkiye merkezli gerçekleştirilmesidir. Bu özellikleri nedeniyle fiilen kamu yayıncılığı tekelini sona erdiren Star 1, Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olarak kabul edilmektedir (Can Maraşlı, 2017, s. 387). TRT'ye hem rakip hem de prensipleri bakımından TRT'den çok daha esnek bir anlayışla yayınlarını başlatmış olan bu televizyon ‘eğlence’ merkezli içerikler oluşturmuş; sanatçıların, sporcuların, gazeteci ve yazarların tanıtım

filmlerinde oynadığı; müzik, sinema, spor ve eğlence programlarının ön planda olduğu bir akışla izleyicilerin beğenisine talip olmuştur.

Star 1'in yayın hayatına başlamasıyla birlikte, toplumda ticari televizyon algısı da şekillenmeye başlamıştır. TRT'nin kamusal yayıncılık çizgisinden farklı olarak ekrana taşınan içerikler, sunumlar, kullanılan yeni teknikler ve rekabetin getirdiği dinamik ortam izleyicilere doğrudan yansımış; hatta onlar da bu yarışın aktif bir parçası hâline gelmişlerdir. Artık alternatifli olan televizyon yayıncılığında ilkler de ardı ardına sıralanmıştır. Bunlar biri, CNN bağlantısıyla Körfez Savaşı'na dair görüntülerin Star 1'de naklen yayınlanması ve "TRT'nin resmi söylemine karşın, bu savaşın detaylarının en ince ayrıntısına kadar sansürsüz olarak aktarılması"dır (Özgen, 2003, s. 429). Ekran yasaklarının olmadığı bu dönemde, "sansürsüz" bir yayıncılıkla rekabette ağırlığını koyan bu özel televizyonun (Aslan, 2014, s. 127), bol dansözlü programıyla yılbaşının izlenen televizyonu olmak, spor karşılaşmalarının yayın haklarını alarak izleyiciyi ekrana çekmek, seçim zamanlarında en çok başvurulanan yayıncı olarak politikacılarla ilişki kurmak, izleyicisini artırarak reklam verenlerin dikkatini cezbetmek vb. ilk yayın yılında eriştiği amaçlarından olmuştur.

Star 1 yayınlarıyla birlikte özel televizyon algısı şekillenmeye başlamış ve özellikle 1990-1991 yıllarında 'özel televizyon nedir, nasıl olmalıdır?' soruları üzerine gazeteciler ve sosyal bilimciler tarafından ideal olanın tartışmaları gerçekleştirilmiştir (Can Maraşlı, 2017, s. 402). Bununla birlikte devlet güdümü dışında ticari bir yayın kuruluşunun sağladığı imkânlar, iş sektöründen çok sayıda kişinin iştahını kabartmış ve Star 1'in ardından onlarca korsan yerel, bölgesel ve ulusal televizyon kanalı kurulmuştur (Öztekin, 2007, s. 61). Star 1, teknik ve içerik yayın kalitesi nedeniyle zaman zaman sert tenkitlerin hedefinde olmuş, hatta hayal kırıklıklarına sebebiyet vermiş² ise de çoğulculuk için farklı medyaların faaliyet göstermesi esasına istinaden, Türkiye'de ticari televizyonculuğu başlatmış olması nedeniyle önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.

2.1.2.2.3. Ticari Televizyonun Yasalaştırılması ve RTÜK'ün Kuruluşu

Ticari televizyon yayıncılığı Star 1 ile hukuken değilse de yasal boşluklardan yararlanarak *defacto* olarak başlamış ve kısa zamanda Show, Flash TV, Teleon, HBB TV,

² Star 1 ile ilgili olarak, 1991'in yılbaşı gecesinde 9 dansözle program yapması kimi gazeteciler tarafından "müptezel" olarak ifade edilmiş; futbol karşılaşmalarını naklen yayınlaması esnasında çok sayıda teknik aksaklığın yaşanması hayal kırıklığı olarak yorumlanmış; yayınların sıklıkla reklamlar için bölünmesi rahatsız edici olarak görülmüş; sahiplik ilişkilerinden dolayı siyasi seçimlerde ANAP'ı desteklemesi, özel televizyonun çok sesliliğe yol açması yerine tarafgirlik olarak eleştirilmiştir (Can Maraşlı, 2017).

Kanal 6, TGRT gibi kanalların kurulmasıyla bunun devamının geleceği anlaşılmıştır. Sosyal yaşamı doğrudan etkileyen birçok alanda olduğu gibi, iletişim ve medya alanlarında da yasal düzenlemelerin teknik ve teknolojik ilerlemelerin uygulamaya geçmesinin ardından yapılması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ticari televizyon yayıncılığının yasal statüye kavuşturulması, benzer şekilde uygulamaların yaygınlaştığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde ilgili Anayasal hüküm TRT tekelinde bir televizyon yayıncılığını öngördüğünden çağın gerekliliklerine uygun olarak önlenemeyen özel yayıncılığın yasal bir statüye kavuşturulması kaçınılmaz olmuştur. Buna göre, 8 Temmuz 1993 tarihinde Anayasa'nın *"Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzelkişiliği halinde düzenlenir"* hükmü, *"Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir"* olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin hemen ardından, zaten hazırlıklarını tamamlamış bulunan ATV, Kanal D, STV, Cine 5 gibi kanallar yayınlarına başlamışlardır. Yeni Anayasa hükmü uyarınca 1994 yılında kabul edilen 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'la (Resmi Gazete, 1994) da söz konusu şartların çerçevesi belirlenmiştir.

Neo-liberal politikaların etkisiyle deregülasyon uygulamalarının artması, böylece piyasalarda devlet tekelinin kaldırılıp yerine serbestleşme ve özelleştirme girişimleriyle yeni bir düzen oluşturulması, devletlerin geleneksel rollerinden biri olan işletmecilikten sıyrılmasına ve sektörle ilişkisini düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar yoluyla yapmasına sebep olmuştur. Bağımsız idari otorite olarak anılan bu kuruluşlar, idari ve mali özerkliğe sahip olan, piyasa hareketlerine karşı bağımsız ve tarafsız konumda izin verme, kural koyma, izleme, denetleme, yaptırım uygulama, kamuoyunu bilgilendirme, görüş bildirme, anlaşmazlıkları çözme, araştırma geliştirme ve eğitim, ilgili kuruluşlardan bilgi isteme (Yağmurlu, t.y.) gibi görev ve yetkilere sahiptirler.

Toplum üzerindeki etkileme ve yönlendirme gücüyle birlikte, ifade ve basın yayın hürriyetlerinin önemi göz önünde bulundurulduğunda, görsel-işitsel medya alanlarının hassas bir yayın, yönetim ve denetim dengesinde olması gerektiği açıktır. Bu da medya kuruluşlarının ancak mevzuatta özerkliği güvence altına alınmış bir düzenleme ve denetleme otoritesine tabi kılınmasıyla mümkündür. Bu alandaki yetkilendirme, Türkiye'de bağımsız idari otoriteler arasında ilk yapılanmalardan olan Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna verilmiştir.

Radyo ve televizyon yayıncılığına yönelik kurum dışı düzenleyici bir kuruluş olarak faaliyet gösteren ilk yapı, esasında, 1983 yılında kurulan Radyo ve Televizyon Yüksek

Kurulu'dur. 2954 sayılı TRT Kanunu ile kurulmuş olan RTYK'ya yurt içinde yapılacak radyo ve televizyon yayınları için millî siyasete uygun ilkeleri belirleme, ayrıca kanundaki görev ve esaslara uyulmasının gözetimi, denetimi ve değerlendirilmesi yetki ve görevleri verilmiştir (Çiftci, 1993, s. 71). Ancak RTYK özerk bir kuruluş olmadığı gibi, TRT tekelinin bulunduğu dönemde faaliyet göstermesi sebebiyle, doğal olarak sadece TRT yayınlarına yönelik bir denetleme yapmıştır. Buna göre 2954 sayılı Kanun'un mülga 4. maddesinde belirtildiği üzere, polis ve meteoroloji teşkilatlarının devamlı ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları (m. 4/a) kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzelkişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri (m. 4/d) RTYK'nın iznine tâbi tutulmuştur. Yine de o dönemlerde özerklik esasıyla birlikte bugünkü anlamıyla bir düzenleyici ve denetleyici kuruluştan bahsetmek mümkün değildir. Bugünkü Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun kurulması ise ticari radyo ve televizyon yayıncılığının resmi statüye kavuşturulmasının ardından çıkarılan 3984 sayılı Kanun'da öngörülmüştür. Kanun'da *“özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde”* tanımlanan RTÜK'ün faaliyete başlaması ile RTYK'nın görevi sona ermiş; yetkilerinin bir kısmı TRT Genel Müdürlüğüne bir kısmı da Üst Kurul'a devredilmiştir.

İlk özel yayınların başladığı 1990 yılından RTÜK'ün kurulduğu 1994'e kadar herhangi bir denetime tâbi olmayan ticari televizyonlar için hem kurumsal yapı hem de yayın içerikleri açısından denetimsiz bir ortam söz konusudur. Yayıncılar, uzun süre düzenleyici bir otoritenin denetim mekanizmalarının olmadığı bir ortamda faaliyet göstermeye alıştıkları için, RTÜK gibi bir Üst Kurulun oluşturulması ve belirli yaptırımların uygulanmaya başlaması, sektörde büyük tepkilere neden olmuştur. Bununla birlikte RTÜK'ün bu dönemdeki uygulamaları ağırlıklı olarak yayın durdurma ve para cezası gibi yaptırımlarla sınırlı kalmıştır. Bu durum, RTÜK'ün kuruluş idealinden uzaklaştığı yönünde eleştirilmesine ve sık sık 'sansürcü' bir otorite olarak nitelendirilmesine yol açmıştır (Öztekin, 2007, s. 62). Türkiye'de yıllar içinde değişen medya politikaları ve teknolojik gelişmelerin gerektirdiği dönüşümler doğrultusunda, RTÜK'ün mevzuat ve uygulama politikalarında çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Ancak Üst Kurul'a yönelik söz konusu nitelendirme ve eleştiriler, zamanla Kurumun varlığı ve faaliyetlerine alışılmasıyla azalmak bir yana, farklı gerekçelerle daha da artmıştır.

RTÜK Kanunu olarak da bilinen, radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesi ile Üst Kurulun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usullerin belirlendiği 3984 sayılı Kanun, ilk olarak 2002 yılında köklü bir değişime uğramış; Türkiye'nin medya

mevzuatını Avrupa Birliği politikalarına uyumlaştırmak amacıyla çıkarılan 6112 sayılı Kanun'la (Resmi Gazete, 2011) da yürürlükten kaldırılmıştır. Bugün tüm medya hizmet sağlayıcıların yayın lisanslarının verilmesi ve yayın içeriklerinin denetlenmesi başta olmak üzere yayın hizmetlerine dair hususlar, 6112 sayılı Kanun'da belirtilen hükümler çerçevesinde yapılmaktadır.

2.2. Televizyon Yayıncılığında Dönüşüm Süreçleri ve Dijitalleşme

Televizyon ile toplumsal dönüşüm arasında dinamik ve çift yönlü bir ilişki vardır. Televizyon, insanların gündelik hayatlarına eklemlenerek onların yaşam biçimlerini ve düşüncelerini şekillendirirken; toplumsal ve teknolojik değişimler de televizyon yayıncılığının içeriğini ve yapısını dönüştürmektedir. Bu etkileşim, televizyonu hem etkileyen hem de dönüşüme uğrayan bir mecra kılmaktadır. Temelde teknik ve teknolojik bir iş olarak görünse de ilk yayınlarından bugüne kadar geçirdiği tüm aşamalarda siyasi ve sosyolojik olgulardan azami ölçüde etkilenmiştir. Bu bağlamda küreselleşme adımlarından uluslararası ve ulusal hukuk açılımlarına, ticaret politikalarından etik değerlerdeki iyileşme ve yozlaşmalara kadar insana ve yaşama dair her değişim ve dönüşüm, doğası gereği televizyon yayıncılığına da temas etmiştir.

XX. yüzyıl televizyon yayınlarında içerik, format ve kullanılan teknoloji açısından önemli ilerlemelerin kaydedildiği bir dönem olmuş ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kitle iletişim araçları arasında ön plana çıkan televizyon, toplumların bilgiye erişim biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu süreçte, televizyonun hem bir eğlence aracı olarak popülerleşmesi hem de haber ve eğitim gibi alanlarda etkin bir şekilde kullanılması, onun toplumsal etkisini artırmış; böylece zaman içerisinde içerik ve formatlar da geliştirilmeye başlanmıştır. ABD'de seçim döneminde bir gelenek hâline gelen başkan adaylarının televizyon tartışmaları bunlara bir örnektir. Televizyon karşısındaki izleyiciler ilk kez 1956 yılında Demokratlar ve Cumhuriyetçiler kapışmasına şahit olmuş; ancak bu tartışmada başkanlar değil vekilleri yer almıştır. 1960 yılına gelindiğinde ise Cumhuriyetçi aday Richard Nixon ile Demokrat Parti adayı John F. Kennedy CBS yayınında karşı karşıya gelerek gazetecilerin sorularını yanıtlamışlardır (Senate.gov, t.y.).

1969 yılında *Apollo 11*'in Ay'a inişi, dünya çapında takriben 650 milyon izleyici tarafından izlenmiş, tarihin en büyük televizyon olaylarından biri olarak kayda geçmiştir. Bu tarihi olayın hazırlık sürecinde ağırlık katacağı için uzay aracıyla bir televizyon kamerasının taşınıp taşınmaması gerektiği konusunda yoğun tartışmalar yaşanmış ve sonunda 16 mm lensli

siyah beyaz bir Westinghouse kamerası onaylanmıştır. Siyah-beyaz ve yoğun şekilde grenli olduğu için seçmesi dahi zor olan bu görüntüler belirsiz olmalarına karşın, yayıncılıkta çarpıcı bir atılımı temsil etmişlerdir (Science and Media Museum, 2019). Savaş yayınları ise televizyon tarihinin en ilgi çekici ve tartışmalara yol açan olayların başında yer almıştır ve ekran karşısındaki bu dramatik tanıklık bugün de devam etmektedir. Bu anlamda Körfez Savaşı (1990-1991), televizyon yayıncılığı açısından büyük ve dikkate değer bir olaydır. İlk kez, bir savaşın tüm aşamaları dünya genelinde canlı yayınlanarak büyük bir izleyici kitlesine ulaşmış ve böylece savaş gerçek anlamda seyirlik bir olay hâline dönüşmüştür. Yalnızca siyaseten değil medya dünyasında da devrim niteliğinde bir kırılma başlatan bu savaş, televizyonun küresel olayları aktarma gücünü ve sürecin medya aracılığıyla nasıl şekillendirilebileceğini gözler önüne sermiştir³.

Hem küresel ve ulusal büyük olayları izleme aracı hem de gündelik hayatın hiç de eğreti durmayan bir parçası olması nedeniyle televizyon artık olağan bir unsur hâline gelmiştir. Her yeni teknoloji kendisinden sonrakini bir miktar gölgede bıraksa da televizyonun süren popülerliği, onun heyecan, sıkıntının aşılması, rahatlama ve ‘yalnız bırakılma’ duygusu tehdidinin yenilmesi gibi çeşitli tatminler sunabilme yeteneğinde yatmaktadır (Giddens & Sutton, 2016, s. 796, 799). Arkasına sadık izleyici kitlesini alan televizyon yayınları, süreç içerisinde teknolojik gelişmelerle birlikte renkli yayınlara geçiş, uydu yayıncılığının başlaması ve kablolu televizyonun yaygınlaşması gibi olaylarla erişim alanını genişletmiş ve bununla birlikte izleyici deneyimini de zenginleştirmiştir. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte televizyon ve internet entegrasyonu gündeme gelmiş, bu durum IPTV ve akış hizmetleri gibi yeni platformların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece formatların yanı sıra televizyonun teknik altyapısı da büyük bir dönüşüm geçirmiştir ve bugün yüksek çözünürlüklü (HD) ve daha sonra ultra yüksek çözünürlüklü (4K) yayınlar standart hâle gelmeye başlamıştır. Analogdan dijitale geçiş süreciyle başlayan bu kırılma dönemini görmek, isteğe bağlı yayın hizmetlerine geçiş sürecini daha anlaşılır kılacaktır.

2.2.1. Dijital/Sayısal Televizyon Yayıncılığına Geçiş

Televizyonun internet yayıncılığıyla kanalize olmasından önce geçirdiği tekniğe/teknolojiye dair en önemli dönüşüm dijitalleşme sürecidir. Analog yayıncılıktan dijital/sayısal yayıncılığa geçiş, daha az sayıda frekans, verici ve daha düşük verici gücü

³ Körfez Savaşı'na dair örnek yayın için bkz. Rochester TV Archive. (2021, 28 May). Gulf War Coverage from CNN | January 17, 1991 | Part 1 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GTfpaTvrWXE>

kullanarak daha geniş bölgelere yüksek kaliteli yayınların ulaştırılmasını mümkün kılmıştır. Bu geçiş, aynı zamanda önemli bir doğal ve milli [aynı zamanda sınırlı] kaynak olan frekans spektrumunun daha etkin ve verimli kullanılmasına olanak tanımıştır (Kaymakcioğlu, 2014, s. 1). Bu faktörler, geçişin en cazip gerekçe ve unsurlarındandır. Ayrıca TV yayıncılığında dijitalleşme yayın kalitesinde standartlaşmaya neden olacağı gibi, içeriklerin hızlı yayılmasına da zemin hazırlayacaktır. Kaymakcioğlu'nun (2014, s. 1) da ifade ettiği üzere Türkiye 2000'li yıllar itibarıyla sayısal yayıncılıkla ilgili çalışmalara başlamış olsa da 2011'de çıkarılan 6112 sayılı Kanun'a kadar yasal çerçeve çizilemediğinden bunun hayata geçirilmesi tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Avrupa Birliği'nin bu konudaki kararlı duruşu ve destekleyici politikaları hem üye devletlerin hem de aralarında Türkiye'nin de bulunduğu aday ve aday aday ülkelerin de bu alanda harekete geçmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği İlerleme Raporları'nda 10. Fasıllı olan 'Dijital Dönüşüm ve Medya'⁴ başlığı altında her yıl bu geçiş sürecine dair değerlendirmelere yer verilmektedir.

Analog yayıncılıktan sayısal yayıncılığa geçiş, teknik olarak daha fazla kanalın yayına girmesine imkân tanıdığı için çoğulculuğa katkı sunduğu düşünülen bir süreçtir ve dolayısıyla demokratik devletler için önem taşımaktadır. Görsel-işitsel medya, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir faaliyet olarak da toplumlar için giderek daha büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle haber alma özgürlüğünün, düşünce çeşitliliğinin ve medya çoğulculuğunun güvence altına alınmasında olduğu gibi, eğitim ve kültürel alanlarda da etkisi yadsınamaz. Bu bağlamda sınır ötesi yayınlara erişebilmek ve bu yayınlar sayesinde farklı kültürleri tanımak ve aynı şekilde insanların sınır ötesine kendi sesini yayınlar aracılığıyla duyurması, bilgi ve düşüncelerin geniş coğrafyalarda paylaşılması, farklılıkların tanınması, çeşitliliğin önemsinmesi ve dolayısıyla küresel çapta bir kültür alışverişine girilmesi, demokratik devletlerce tercih edilip desteklenmektedir. Dolayısıyla hem bu devletler hem de AB gibi yapılanmalar dijital yayıncılığı destekleyip böylece ülkelerin kendi kültür balonlarına hapsolmamalarını salık vermektedirler.

Yayıncılıkta dijitalleşmenin en önemli etkilerinden biri, Pay-TV adı altında gerçekleştirilen ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin temelini oluşturan bu sistemin daha işleyebilir hâle gelmesidir. Bu çalışma kapsamında, Pay-TV'lerin çalışma prensiplerini ve ilk hâllerinden bugünkü biçimlerine evrilme süreçlerini incelemek, televizyon yayıncılığındaki değişim ve dönüşümleri anlamak ve yorumlamak açısından önem taşımaktadır.

⁴ Bu fasıl, 2022 yılına kadar 'Bilgi Toplumu ve Medya' olarak adlandırılmıştır.

2.2.1.1. Pay-TV

Doğuşu ve yaygınlaşması sürecinde televizyon yayıncılığında -genellikle- devlet eliyle ve kamu hizmeti anlayışıyla ücretsiz şekilde gerçekleştirilen bir model anlayışı hâkimdi⁵. Bu model, temel donanımların (televizyon alıcısı ve anten) temin edilmesiyle hâlen uygulanmaktadır. Ancak zamanla, daha kaliteli teknik altyapı ve zengin içerik seçenekleri sunan ödemeli yayıncılık hizmetleri ortaya çıkmıştır. Analog kablo, dijital kablo ve Pay-TV gibi öde-izle sistemleri, ücretli yayıncılığın yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.

Pay-TV, “sayısal yayıncılık teknolojilerini temel alarak yayın yapan, abonelik sistemi veya kullanıcı esaslı çalışan, televizyon programlarını belli bir ücret karşılığında izleme imkânı veren ticari bir hizmettir” (TELCODER, 2015, s. 3). Türkiye’de Pay-TV hizmeti sunan ilk kuruluş *Cine5* olmuş, ardından onu *Teleon*, *Maxi TV* ve *Supersport* izlemiştir. İlk yıllar farklı içerik seçenekleri bulunsa da özellikle spor yayınlarını ve bilhassa da futbol karşılaşmalarını izlemek üzere Pay-TV’lere bir eğilim olmuştur. *Digiturk/Lig TV* ise bu alanda öne çıkan örneklerdendir.

Pay-TV hizmetinde kullanıcılar yalnızca bir yayını satın alabildikleri gibi günlük, haftalık, aylık veya yıllık aboneliklerle de yayın içeriklerine erişim sağlayabilmektedirler. Türkiye’de 2000’lerin başı itibarıyla yaygınlaşmakta olan Pay-TV’lerin ilk örneklerinde yayınlara erişim ancak dekoder cihazlarına bağlı şekilde gerçekleşebilmiştir. Ücret karşılığında şifre/erişim hakkı edinen aboneler dekoderlere gönderilen yayınları, şifre girişiyle çözerek izleyebilmişlerdir. Günümüzde ise abonelikler kolayca oluşturulmakta ve hızlı sanal ödemeler ya da kısa mesaj ile gönderilen şifreler aracılığıyla abonelerin birkaç dakika içinde bu ücretli yayınlara erişimi mümkün olmaktadır.

İnternetin bu alanda yaygın kullanılması öncesinde veya bugün internetten bağımsız şekilde Pay-TV hizmeti almak isteyenler için kablolu TV (*cable TV*, *pay-cable*) adı verilen yöntem alternatiflerden biridir. Bu yöntemde, abonelere özel olarak çekilen kablo altyapısı kullanılarak yayınlar iletilmektedir. Bunun yanı sıra uydu alıcılarıyla da bu ücretli hizmet sunumu gerçekleştirilebilmektedir. Pay-TV’lerin henüz yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde bu hizmet alımı, ev ve ofis gibi devamlı kullanım alanlarında daha uzun süreli aboneliklerle tercih edilmesine karşın, *in-room video* olarak tanımlanan sistemde otel gibi konaklama

⁵ ABD’de televizyon yayıncılığı özel sektör öncülüğünde başlamış, ancak zamanla kamu yayıncılığı da önemli bir yer edinmiştir. Devletten mali destek almasına karşın bağımsız bir yayın anlayışı benimseyen Public Broadcasting Service (PBS), medya sektöründe çeşitlilik ve tarafsızlığı teşvik eden nitelikli bir yayıncılık örneği sunmuştur.

mekânlarında izleme başına ödeme yapılması (*pay-per-view*) şeklinde (Jack & Tsatsulin, 2002, s. 152) sunulmuştur. Bugün internet erişiminin bir lüks ve opsiyon olmaktan çıkmasıyla birlikte de ücretli yayın içeriklerine erişim kişisel abonelik şifreleriyle her türlü cihazdan istenilen yer ve zamanda sağlanmakta veya otel gibi konaklama mekânlarının bu ücretli yayınlara aboneliklerinden -genellikle- ücretsiz şekilde faydalanılmaktadır.

Pay-TV günümüzde literatürde oldukça kapsayıcı ve çeşitlilik içeren bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternetin bu alanda kullanımı öncesinde her ne kadar önemli bir konuma sahip olsa da internetin televizyon yayıncılığıyla birleşmesi ve bununla birlikte yöndeşmenin getirdiği iletişim cihazlarının çok yönlü kullanımıyla Pay-TV sektörünün paydaşları daha fazla iş birliği yapmak, hizmet ve üretim kalitesini paralel şekilde artırma gerekliliğiyle karşı karşıya kalmışlardır. İçerik üreticileri (yapımcılar), onları kümeleyen ve sunanlar (hizmet sağlayıcılar) ile donanım üreticileri başta olmak üzere tüm aşamalardaki etkin oyuncular, kaliteli hizmet ve müşteri memnuniyeti için görüntü kalitesinin garanti edilmesi, yayın hızının tatmin edici olması, içeriklerin üretiminde kullanılan kameraların kayıt kaliteleri ile onları görüntüleyen ekranların yeterince büyük ve yüksek çözünürlüklü olmasını sağlamışlardır.

Pay-TV sisteminin, özellikle Türkiye gibi televizyon geçmişi kamu yayıncılığına dayanan ve dolayısıyla ücretsiz yayın hizmetlerine alışık olan kültürlerde bir paradigma kırılması yaşattığını söylemek mümkündür⁶. Pay-TV'lerin yaygınlaşmaya başlaması, geleneksel yayıncılık anlayışının çok yönlü şekilde de değişmeye başlaması anlamını taşımıştır. Fark olarak ifade edilecek şey, yalnızca yayınlara erişim yöntemi değil, teknik ve içerik özelliklerinin değişmesi hatta düzenlenme ve denetlenme biçimlerinde dahi ayrı bir konumlandırmayla ele alınmasını gerektirmiştir.

Pay-TV, ödemeli yayıncılığın çatı kavramı olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu terim altında yayıncılık prensipleri, içerik çeşitleri, yayınların iletilme altyapısı ve ödeme biçimleri gibi unsurlar, farklı şekillerde hizmet alan kişilere sunulabilir. Bu kapsamda, Pay-TV'nin alt

⁶ Kapitalist ülkelerde, alınan her mal ve hizmet için bazen tek seferlik, ancak genellikle periyodik ödemeler yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Amerika'da ürün veya hizmet özel sektörden alınıyorsa bunun karşılığı 'ücret', devletten alınıyorsa ise 'vergi' adı altında daimi bir masraf kalemi mevcuttur. Türkiye gibi daha az kapitalist olan ülkeler ise genellikle tek seferlik ödemelerle aldıkları ürün ve/veya hizmetlerin karşılanmasına alışiktir. Yayıncılık alanında düşünüldüğünde, Türkiye'de radyo dinlemek ve televizyon izlemek, kişisel radyo/televizyon alıcınız varsa, genellikle ücretsiz olmuştur (elektrik faturalarına yansıtılan 'TRT Payı' istisnai bir örnek olarak gösterilebilir; ancak buna yönelik sıkça eleştiriler yapılmaktadır). Pay-TV teknolojisi ve sistemi ise bu paradigmanın değişmesine neden olan bir kırılma oluşturmuştur.

kategorileri olarak da bu yapının çeşitli biçimlerine karşılık gelen IPTV, OTT, WEB TV gibi platformlar sıralanabilir.

2.2.1.2. İnternet Tabanlı Televizyon Yayıncılığı

Dünyanın tüm bilgisayar ve akıllı cihazlarının birbirine bağlanarak veri paylaşımı yapması imkânı sunan iletişim ortamına internet denir. Dünya çapında yaygın ve sürekli büyüyen bu elektronik iletişim ortamı, bireylerin ve sistemlerin bilgi paylaştıkları (TRT, 2020, s. 185) bir alan olmasının yanı sıra yapay zekâ içeren araçlarla kurduğu bağlantılar sayesinde çok fonksiyonel kullanımlara da zemin hazırlamıştır. İnternet üzerinden televizyon yayıncılığının yaygınlaşması ise 1990'lı yılların sonlarında meydana gelen internet ağının genişlemesi, kullanıcıya ulaşan bant genişliğinin artması, internete erişim olanaklarının artması, veri sıkıştırma yöntemlerindeki gelişmeler ve internetin ticarileşmesi gibi unsurlarla mümkün olmuştur (Şafak, 2008, s. 109). Bugün dünyada 5 milyardan fazla insanın internet kullanımı söz konusu iken (Güzel, 2022), Türkiye'de hanelerin yüzde 95,5'inin evden internete erişim imkânına sahip olduğu kaydedilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023). Bilişim çağının bir yansıması olan bu oranlar düşünüldüğünde XX. yüzyılın en önemli medyalarından olan televizyon ile XXI. yüzyıldaki nüfuzuyla iş ve gündelik yaşamın en önemli araçlarından biri olan internetin bir araya gelmesi de beklenen bir sonuçtur. Başlangıçta, her yeni teknolojinin kendisinden önceki teknolojileri bir ölçüde gölgede bırakacağı düşünülmüş ve internetin yaygınlaşmasının televizyonu geride bırakacağı öngörülmüştür. Ancak televizyonun internet ile entegre olarak yoluna devam etmesi, bu medyanın daha da güçlenmesini sağlamıştır.

Kırık'ın (2010, s. 17) ifadesiyle televizyonun -internetle rağmen- önemini kaybetmemesi, teknolojik bakımdan sürekli kendini yenilemesinden kaynaklanmaktadır⁷. Gezgini (2018, s. 585-586) ise internetin yayın alanında sağladığı sınırsız zaman-mekân sunumu sayesinde, televizyonun, gücünü farklılaştırarak geliştirmeye devam etmesine dikkat çekerken, bunun gerçekleşmesini temelde mobilizasyon kavramıyla ilişkilendirir. Buna göre, mobilizasyona yönelik iktisadi ve sınai eğilimle birlikte, televizyon yayınları 'televizyon ekranı'ndaki anlayıştan, cepteki, eldeki ve masaüstündeki anlayışa doğru esnemiştir. Bu durum, yayınların ve yayınlara dair içeriklerin takip edildiği cihazların, birbirlerinin işlevini yerine getirecek yazılım ve donanımları bünyelerinde barındırmaları şeklinde tanımlanan yöndeşme/yakınsama

⁷ İnternet aracılığıyla yapılan yayıncılığın aslında 'televizyon' yayıncılığı olmadığı, bunun yeni bir yayın türü olduğuna dair görüşler ve bu yeni yayıncılığın kavramsal konumlandırılması, çalışmanın ilerleyen kısımlarında tartışmaya açılacaktır.

kavramıyla açıklanabilmektedir. Kim ve Sawhney'in (2002, s. 219) ifadesiyle, telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin hızlı yöndeşmesi, elektronik ortamın kapsamını ve ölçeğini genişleterek iki yönlü iletişime izin veren kitle iletişim araçlarının kısıtlamalarının üstesinden gelinmesini sağlamıştır. Zira geleneksel iletişim ortamı, teknik olarak çok daha gelişmiş donanım, yazılım ve iletişim araçları açısından etkileşimli ortama kıyasla s n k kalmıştır. Yaklaşık 20 yıldır çok dinamik bir seyir izleyen bu süreçte, mobilizasyonun en temelde ilişkilendirildiği cep telefonları merkezinde, tüm kitle iletişim araçları bu oyunun aktörleri arasında yer almaktadır. İnternet unsurunun göz ardı edilemeyecek etkisi sayesinde televizyonlar da bunlardan biri olmuştur.

XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan televizyon yayınlarının bu yüzyıl boyunca temel çalışma prensibi, anten, kablo ve uydu aracılığıyla görsel-işitsel yayınların TV alıcılarına ulaştırılması iken, televizyon yayıncılığının öncelikle dijitalleşme süreci, sonrasında da internetle eklemlenmesi ve diğer iletişim teknolojileriyle i  i e geçişi onu başka bir konuma taşımuştur. Üstelik internet televizyon yayıncılığında daha dar kapsamlı ve pahalı olan uydulara göre çok daha ucuz ve küresel etki oluşturmuştur.

Televizyonu, yalnızca yayınları alıp ileten bir cihaz olmaktan çıkaran, interaktif ve çok fonksiyonlu bir cihaz hâline getiren ilk unsur, televizyon kanallarının IP paketlerine dönüştürülerek bir veri ağı üzerinden son kullanıcıya ulaştırılması düşüncesi olmuştur. Bu düşünceyle beraber Telekom şirketleri, Kablo TV ve uydu yayını gibi interaktif olmayan -ya da basit düzeyde etkileşime izin veren- yayınlara alternatif olarak IPTV servisi sağlamaya başlamışlardır (Taşkın, 2008, s. 40). IPTV'ler her ne kadar geleceğin televizyon yayıncılığı olmak üzere ve yüksek ses getirme potansiyeliyle ortaya  ıkmuş olsa da internet tabanlı televizyon yayıncılığının yükselişinin bu yayın türüyle değil, OTT yayıncılığıyla -belki hayal edilenden daha da öteye ulaşarak- gerçekleştiği söylenbilir. Esasında, IPTV ile OTT platformlarında sunulan içerik ve bu içeriklerin etkileşime imkân tanınması, akıştan bağımsız şekilde istenilen zamanda izlenebiliyor oluşu gibi özellikleri bakımından önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, IPTV, genellikle sabit hat üzerinden erişilen yayınlar ve bir dekode cihazına duyulan ihtiyaç nedeniyle mekâna bağlıdır. Bu durum, yayınların her yerde izlenebilmesinin önündeki engellerden biridir ve mobilizasyon özgürlüğünü kısıtlar. Bu nedenle, OTT TV hizmetlerinin yaygınlaşması, IPTV'nin mobil erişim ve mekân bağımsızlık açısından daha sınırlı olan tercih edilebilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Akış hizmeti

(*streaming service*) olarak bilinen OTT TV'ler, depolama gereksinimi olmaksızın, yayınların internet ağları üzerinden anlık olarak aktarıldığı bir sistemle çalışır.

Bugün yalnızca yayınların içeriği değil, aynı zamanda mobil/taşınabilir cihazlardan yayınlara erişim imkânı, internet sayesinde izleyicinin izleme alışkanlıklarını dönüştüren temel unsurlardan biri olarak kabul edilir. Ancak büyük ekran televizyonların sunduğu izleme konforu, hâlâ önemli bir rol oynamaktadır. Bilgisayarlar, tabletler ve cep telefonları, “her an izleme” davranışını pekiştirerek yolculuk, otel, yurt odası veya sıra beklerken izleme isteğini karşılamaktadır. Bununla birlikte, özel zaman dilimlerinde eğlence ve dinlenme amacıyla yapılan izleme eylemi söz konusu olduğunda, televizyon ekranı ilk tercih olarak öne çıkmaktadır.

2.2.1.2.1. IPTV: Başlangıcı ve Dönüşümü

İnternet protokolü (IP), bir ağa bağlı cihazlar arasındaki paket akışlarını yönlendirmek için bir mekanizma oluşturur. Böylece veri paketlerini biçimlendirmek ve adreslemek için kullanılan bu standart yöntemle internet gibi büyük ve çok işlevli bir ağda, bir cihazdan diğer(ler)ine veri gönderilmesinin yolu sağlanır (Simpson & Greenfield, 2009, s. 2). Dijital teknolojiler, iletişim ve medya araçlarını dönüştürerek her türlü ses, görüntü, video, yazı vb. paylaşımını hızlandırıp kolaylaştırırken; internet protokolü sayesinde bu içeriklerin küresel ölçekte sağlıklı bir şekilde iletilmesi mümkün hâle gelmiştir. IPTV adıyla bilinen İnternet Protokolü Televizyonu (*internet protocol television*) ise şifreli veya şifresiz televizyon kanallarının ve depolanmış diğer video içeriklerinin IP paketlerine dönüştürülerek genişbant erişim teknolojileri üzerinden son kullanıcılara iletilmesi modelidir (Taşkın, 2008, s. 41). Daha genel bir ifadeyle internetin ağlar arası kaos yaşanmasını önleyen ve bir çeşit adresleme/kimliklendirme yapan IP sistemi üzerine kurulmuş televizyon yayıncılığı anlayışıdır. Dolayısıyla internet protokolü televizyonu hizmetini almak için kullanıcıların internet bağlantılarının olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra televizyona bağlanmış olan ve STB (*set-top-box*) adıyla ifade edilen dekodere ihtiyaç duyulmaktadır. Kullanıcıların IPTV hizmeti kapsamında şifrelenen yayın içeriklerine, satın aldıkları paketler doğrultusunda sağlanmakta ve böylece yayınları takip edebilmektedirler.

IPTV, ilk olarak 1994 yılında ABD’de American Broadcast Company (ABC) tarafından başlatılmış, ardından 1999’da İngiltere’de Kinston Communication tarafından yapılan önemli yatırımla ivme kazanmıştır (Akyol, 2015, s. 105). İnternet altyapısı üzerinde çalışmasıyla geleneksel yayıncılıktan ayrılan IPTV, özellikle 2000’li yıllar ve 2010’lu yılların ilk yarısında

en yaygın dönemini yaşamıştır. Operatörün kapsama alanında, televizyon kalitesinde görüntü sunan, servis garantili ve müşteri destek hizmetleriyle entegre bir yapı olarak öne çıkan bu teknoloji, güvenlik açısından yetkilendirilmiş erişim ve koruma mekanizmalarına sahip olup, aynı zamanda telif haklarının korunmasına yönelik düzenlemeleri de içermektedir (akt. Yücel, 2008). Her ne kadar belirtilen dönemlerde IPTV, içerik sağlayıcılar, hizmet sunucuları ve düzenleyici-denetleyici otoriteler açısından önemli bir ilgi odağı haline gelmiş olsa da, esas hedef kitle olan izleyiciler nezdinde geniş çapta benimsenerek yaygın bir kullanım alanı bulunduğunu söylemek güçtür⁸. Özellikle Türkiye’de televizyon izleme alışkanlıklarının yüksek düzeyde seyretmesi göz önüne alındığında, IPTV’nin izleme pratiklerinde köklü bir değişim yarattığını söylemek güçtür. Yayıncılık anlayışının dönüşüm sürecinde adeta bir geçiş aşamasına denk gelen IPTV, dijital yayıncılığın gelişimiyle birlikte kısa sayılabilecek bir süre içinde işlevini yitirmiş ve daha pratik kullanımı ile özgün içerik çeşitliliği açısından öne çıkan yeni dijital platformlara, özellikle de OTT hizmetlerine, yerini bırakmıştır.

XX. yüzyılın sonlarına doğru yayıncılığa dahil olan IPTV, dijital video formatlarının ve yayıncılığın çok yönlü gelişimi ve yüksek hızlı geniş bant ağlarının ortaya çıkmasıyla televizyon, video, ses gibi multimedya hizmetlerinin aktarımı konusunda mevcut en ideal yol olarak kabul edilmiştir. IPTV, kullanım oranları bakımından beklenen seviyeleri yakalayamamış olsa da yayıncılık pratikleri açısından bugün gelinen noktada kıymete değer bir konumlanması olduğu kabul edilmektedir. Yine de çoğunlukla avangart ve deneysel kalmış, yalnızca yeniliklere açık bir azınlık tarafından tercih edilen bir yayıncılık sistemi olmuştur. 2020’li yıllarla birlikte son gelinen noktada yaygın olmayan şekilde de olsa ‘Tivibu Ev’ gibi IPTV örneklerine rastlanmaktadır.

Günümüzde IPTV’nin kavramsal olarak keskin bir dönüşüme uğradığını ve adeta mücadele edilmesi gereken bir alan olarak görülmeye başladığını da belirtmek gerekir. Çünkü IPTV adı altında belli ücretler karşılığında çeşitli dijital yayın platformlarını tek sistem üzerinden kullanıma açan korsan/illegal yapılanmalar artmış durumdadır ve bu da bu yönde oluşumlarla beraber yeni hukuki talep ve tartışmaları beraberinde getirmiştir. ACE (*The Alliance for Creativity and Entertainment*) kısaltmasıyla bilinen Yaratıcılık ve Eğlence İttifakı, hızla büyüyen küresel dijital yayıncılık endüstrisine yönelik işlev üstlenmiştir ve yayın

⁸Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun ‘*Birey Eksenli İnteraktif Yayıncılık: IPTV*’ (2008) başlıklı kapsamlı çalışması; Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun ‘*IP Tabanlı Hizmetler: VoIP ve IPTV*’ (2008) ve ‘*IPTV Hizmetlerine İlişkin Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye için Öneriler*’ (2010) gibi çalışmaları, IPTV’nin geleceğin yayıncılık biçimi olarak öngörüldüğü çalışmalar olmuştur.

kuruluşlarının pazar haklarının korunması konusunda bir yapılanma olarak kendisini “gelişen dijital ekosisteme zarar veren yasa dışı dijital korsanlık eylemleriyle mücadele etmeye adanmış, dünyanın önde gelen içerik koruma koalisyonu” (ACE, t.y.) şeklinde tanımlamaktadır. Aralarında *Amazon, AppleTV, BBC Studios, Bein, Discovery, Disney, Fox, HBO, Hulu, NBC, Netflix, Sky, Paramount, Warner Bros* gibi küresel yayıncılık pazarının en büyük şirketlerinin de bulunduğu 40 civarı medya kuruluşu tarafından oluşturulan bir yapılanmadır. ACE kullanıcıların yasal yayınlara erişerek içerikleri tüketmesi konusunda bilinçlendirme gayesinin yanı sıra, her türlü korsan dağıtım eylemleri için de hukuki mücadele göstermektedir. Dünyada ve Türkiye’de bugün genellikle IPTV adı altında tamamen yasadışı şekilde üç aylık, altı aylık, yıllık gibi aboneliklerle farklı dijital yayıncılık platformları ile bağımsız içerikleri barındıran binlerce kanalı tek seferde ve belli ücretler karşılığında kullanıcıya açan web siteleri bulunmaktadır. Bunlarla mücadele konusunda yayıncıların kolektif bir şekilde hareket ettiği küresel en sistemli yapılanmanın ACE olduğu söylenebilir. Bunun dışında her bir medya kuruluşu tercihen müstakil olarak da günümüzün korsan IPTV yapılanmalarının sebep olduğu hak ihlallerine yönelik tedbirler almaktadırlar.

Devletler korsan yayıncılığı engellemek için genellikle fiili müdahalelerden ziyade, mevzuat metinleriyle hakların korunmasını sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye’de 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Resmi Gazete, 1951) çerçevesinde radyo ve televizyon yayıncılarının hakları korunmakta ve IPTV ile diğer korsan yayınların engellenmesi amacıyla bu Kanun hükümleri uygulanmaktadır. Ancak, kanunlardaki boşluklar ve özellikle bilişim teknolojisinin, gerçek dünyanın kurallarının ötesine geçmesi nedeniyle, telif hakları konusunda istenilen seviyede bir koruma söz konusu olamamaktadır.

2.2.1.2.2. OTT Yayın Hizmetleri

OTT yayın hizmetleri, dijitalleşmeyle birlikte oldukça kapsayıcı bir yayıncılık modeline işaret eden *over-the-top* (OTT) türlerinden biridir. IPTV’nin temel prensiplerinden yola çıkan bu model, yayıncılık teknolojisindeki sürekli gelişmelerden faydalanarak IPTV’yi geride bırakmıştır. Televizyon yayıncılığının internet üzerinden gerçekleştirildiği bu sistemde, IPTV’den farklı olarak kapalı bir ağ yerine açık internet altyapısını kullanılır. Literatürde yaygın olarak kullanılan şekliyle “OTT TV”nin endüstriyel konumlanma biçimi, hizmet sağlayıcıların, doğrudan kendilerinin ürettikleri, yapım firmalarına ürettirdikleri ya da lisansladıkları içerikleri, hiçbir aracıya ihtiyaç duymaksızın son kullanıcıya iletmeleri üzerine kuruludur. İnternet bağlantısı ve kolayca indirilebilen uygulamalar (*application*) sayesinde,

yayınlara erişim için dekodeer veya kart okuyucu gibi donanımlara ihtiyaç kalmamıştır. Kullanıcılar, televizyon, bilgisayar, tablet ve cep telefonu gibi cihazlar üzerinden, aboneleri oldukları platformlara şifreli giriş yaparak doğrudan erişim sağlayabilir duruma gelmişlerdir. Dolayısıyla, Özel'in (2020, s. 121) belirttiği gibi, hem yüksek hızlı geniş bant hizmetlerinin kullanılabilirliğinin artması hem de izleme için gerekli araçların akışa dayalı özelliklerle donatılması önemli bir etki oluşturmuştur. Bu avantajlar doğrultusunda, OTT TV'ler, 2010'lu yıllardan itibaren dünya genelinde, 2015 sonrasında ise Türkiye'de yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle, Covid-19 pandemisinin sebep olduğu sosyal yaşama dair sınırlamalar nedeniyle dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de bu yayın türüne yönelik ilgi artmıştır. Deloitte'in, pandemi etkisinin sürdüğü 2021 yılına ait 'Dijital Tüketici Tercihleri' araştırmasına göre (Arkenberg, Lee, Evans, & Westcott, 2022), Türkiye'deki hanelerin yüzde 75'inde aboneliğe dayalı video akış hizmetine (SVoD) erişim bulunmaktadır. Keza, Türkiye İstatistik Kurumunun aynı yıla ait araştırmasında (TÜİK, 2021) en çok satın alınan veya abone olunan dijital içeriğin de yüzde 30,6 oranıyla film veya dizi izleme hizmeti olduğu açıklanmıştır.

Geniş izleme seçeneklerinin bulunduğu kategorileri ve özellikle de kaliteli orijinal içerikleriyle⁹ OTT TV'ler için bugünün en gözde yayın türlerinden biri olduğu açıktır. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, özellikle endüstriyel yapılanma biçimindeki profesyonelleşme, bu alana yönelik artan yatırım faaliyetleri, kullanıcı profilindeki genişleme ve üyeliklerdeki artış, kullanıcıların geri bildirimleri (*feedback*) ve daha birçok unsur göstermektedir ki OTT TV'ler yayıncılık alanında ciddi kırılmalara sebep olmuş ve geleneksel televizyon yayıncılığını bu anlamda gölgede bırakmaya başlamıştır. Bugün Türkiye'de OTT TV kapsamına giren ve küresel ölçekte yayın yapan *Netflix*, *Disney+*, *Amazon Prime Video* gibi hizmet sağlayıcıların yanı sıra, yerli platformlar olarak *BluTV*, *Puhutv*, *Exxen*, *Gain Tabii* vb. yayınlarını sürdürmektedir¹⁰.

2.2.1.2.3. Geleneksel Televizyona İnternet Tabanlı Alternatifler

Yayıncılık alanına hem üretici hem de izleyici olarak dâhil olmanın son derece kolaylaştığı günümüzde, yayın türlerinin de çeşitlendiği ve dolayısıyla bunların

⁹ Küresel ölçekte saygın bir internet film veri tabanı olan IMDb'deki puan ortalamaları, küresel çapta verilen sektörel ödüller, izleyici/kullanıcı yorumları, akademik eleştiriler ve yapımların genel niteliği (senaryo, görüntü, yapım, yönetim, oyunculuk vb.) "kaliteli içerik" nitelemesi için bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Ayrıca, özellikle son zamanlarda daha genç ve aktif bir kullanıcı kitlesinin yöneldiği gözlemlenen Letterboxd platformunun puanlama ve yorum sistemi, içerik kalitesinin analizinde destekleyici bir kaynak olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

¹⁰ OTT TV'lerin -yaygın kullanımıyla dijital platformların veya isteğe bağlı yayın hizmetlerinin- dünyadaki ve Türkiye'deki konumuna, çalışmanın bir sonraki bölümünde ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

sınıflandırılması hususunda bazı karmaşalar ortaya çıkmaktadır. Özellikle internet altyapısı kullanılarak gerçekleştirilen yayınların çeşitliliği göz önüne alındığında bu yayınları kategorize etmenin geçerli bir yolu olarak üretim biçimleri ve kullanıcıya ulaştırılma şekliyle sınıflandırmak mümkündür. Bu nedenle, IPTV ve OTT TV'nin özgün yapısı göz önünde bulundurularak onları ayrı birer tür olarak düşünmek gerekir. Bunların dışında kalanlar ise bu iki yayın türünden izler taşımakla birlikte hibrit nitelikte ortaya çıkan, kimileri daha esnek yapılara sahip, kimileri iç içe geçmiş durumda olan, değişkenliği yüksek ve keskin kuralları olmayan, ancak kimi örnekleri de katı sınırlamalar içinde sıkışmış bulunan “diğer” türde yayınlardır. Her ne kadar literatürde IPTV ve OTT TV gibi daha kolay tanımlanabilir ve sınırları belli bir yayıncılık türü olarak karşımıza çıksa da birbirinden farklılaşan çalışma biçimi özellikleri ve sınırlarının tam olarak çizilmesine dair barındırdığı çelişkiler nedeniyle Web TV'leri de diğer kategorisinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Geleneksel televizyon yayınlarının içeriklerinin, sadece televizyon ekranından değil de bilgisayar, tablet, telefon gibi araçlardan izlenmesi anlamını taşıyan veya “www” uzantılı ağlardan erişilen yayınlara Web TV veya internet televizyonu denir. Web TV'lerin ortak paydada buluşulan iki özelliğinden bahsedilebilir: Bunlardan ilki, kanallara internet üzerinden erişiliyor olması, diğeri ise ücretli/ücretsiz aboneli veya abone olmaksızın izlenebiliyor oluşu.

Geleneksel televizyon yayıncılığında da Web TV'lerde de bir yayın akışı vardır; ancak ikisinin arasındaki en önemli fark izleyicinin yayın akışına müdahale edebiliyor oluşudur: Saatler önce yayınlanmış bir programı veya başlamış olan bir canlı yayın kaydını daha sonra arşivden bulup izlemek mümkündür ve bu özelliği televizyon yayınlarındaki sınırlamayı ortadan kaldırarak, web TV'leri geleneksel TV yayınları karşısına ciddi bir rakip olarak çıkarmaktadır (Akyol, 2015, s. 101). Ayrıca kurumsal hizmet sağlayıcıların yayınlarına erişilen kurumsal web sayfaları, video paylaşım platformları, periyodik veya düzenli zaman aralıklarıyla olmayacak şekilde video içerik paylaşımlarının yapıldığı siteler de bu kategoride değerlendirilebilir. Bunların küresel ölçekte en bilineni YouTube'dur. Bunun dışında Vimeo, Dailymotion, Nebula gibi video paylaşım siteleri bu alanda ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, farklı alanlarda uzman kişilere ilgili soruları yönelterek verilen cevapların kaydedilip kategorileştirildiği tek merkezden yönetilen Uzmantv ve bunun gibi yapılandırılmış sayfalar da diğer internet tabanlı yayıncılık hizmetleridir.

2009 yılında Avrupa merkezli bir yayın standardı olarak kurulan ve hibrit geniş bant yayın televizyonu anlamına gelen HBB TV (*Hybrid Broadcast Broadband Television*) değinilmesi

gereken bir diğ er yayın t ur udur. IPTV ve uydu platformlarının birlikteliğinin   ng r  ld ğ  bu uygulamada, görüntü uydu üzerinden verilebilirken, görüntünün elektronik program rehberi, etkileşim altyapısı gibi unsurları internet üzerinden aktarılabilir. Uydunun ve internetin birleştiiğ  bu uygulamada, uydu yayınları modeme bağılı STB'ler aracılığıyla alınmakta ve STB'ler, hava durumunun takibi, bazı filmlerin indirilip seyredilmesi, kaydedilmiş yayınların yeniden izlenmesi gibi hizmetleri internet üzerinden mümkün kılmaktadır (Akyol, 2015, s. 113).

Yayın içeriklerinin ulaştırılma/iletilme biçimi bakımından ele alınması gereken bir diğ er yayın türü de Mobil TV'dir. Hareket ettirilebilen veya kolay taşınabilir olarak nitelenen mobil cihazlar aracılığıyla mevcut yayınlara erişilebilmesi esasına dayanan Mobil TV, telekom ile görsel-işitsel medya endüstrilerinin iş birliğı üzerine kuruludur. Telefon, tablet, gibi taşınabilir cihazlara indirilebilen ve bu cihazlarda en konforlu şekilde görüntülenebilmesi amacı gözetilerek tasarlanan uygulamalar aracılığıyla uydu yayınları, internet yayınları vb. takip edilebilmekte, ayrıca yorum yapma, paylaşma gibi etkileşim imk n  sunan ögeleri de içermektedir.

2.2.1.3. İ ternet ile Televizyonun Entegrasyonunun Getirdikleri

Televizyon alt yapısının internetle desteklenmesi üzerine sektörel anlamda ciddi bir  eşitliliğ n ortaya çıktığı açıktır. İçinde bulunulan dönemde TV yayıncılığı ile internet yayıncılığını keskin çizgilerle birbirinden ayırmak oldukça zordur. Buna sinema da dâhil edilerek görsel-işitsel mecralar-arası ilişkilerin daha komplike hâle geldiğini ve bunlar arasında legal veya illegal yollarla ciddi bir geçiş yaşanmaya başladığını söylemek mümkündür. Bir yapım, sinema filmi olarak üretilip gi e durumuna göre değı mekle birlikte genellikle 4-8 hafta -daha fazla da olabilir- vizyonda kalıp, birkaç ay sonra yeniden gösterime girmesi için bekletilebilir veya isteğ e bağılı yayın hizmet sağılayıcılarının kataloglarına eklenerek izleyiciye sunulabilir. Bu platformlardan bir süre sonra veya buraya hiç uğramadan doğrudan televizyonda gösterimi de sağılanabilir. Hatta benzerine pek rastlanmayan bir şekilde *Organize İşler 2-Sazan Sarmalı* (2019, y n. Yılmaz Erdoğ n) sinemalarda gösterime girdikten 15 gün sonra Netflix'te de izlenmeye başlamış (HaberTürk, 2019) ve hem sinemada hem de bir dijital platformda aynı anda izlenebilen Türkiye'deki ilk yapım olmuştur.  nce festivallerde gösterilip, ardından bazı ülkelerde IMAX mekânlarında ve geleneksel sinema salonları ile yine aynı anda bir dijital yayın platformu olan *Hulu*'da gösterilmiş olan *Nomadland* (2020, y n. Chlo  Zhao) da yine gösterim yeri sıralamasındaki ezberi bozan yapımlardan olmuştur.

Yapımcılar ile hizmet sağlayıcıların anlaşma biçimlerine göre şekillenen bu gösterim sürecinin herhangi bir aşamasında da -ilk fırsatta!- bu yapımları internette film izleme sitelerinde görmek mümkün hâle gelir.

İnternet ile televizyon buluşması, yayıncılık sektöründe hem teknik hem de yukarıdaki örneklerde olduğu gibi endüstrinin işleyiş prensipleri açısından büyük bir dönüşüme yol açmakta; içerik sağlayıcılar ve kullanıcılar için pek çok fırsat ve yenilik sunmaktadır. Bu entegrasyon, izleyicilere yalnızca hangi içerikleri tercih edeceklerini değil, aynı zamanda bu içeriklere hangi zaman, mekân ve araçla erişeceklerine dair geniş bir seçenek yelpazesi sunar. Bu esneklik, içeriklerin yayılma biçiminde önemli bir çeşitlilik sağlar. Böylece dijitalleşen televizyon yayıncılığı, izleyiciye yalnızca içerik sunmakla kalmaz, aynı zamanda kişisel tercihlere dayalı, daha özgür bir izleme deneyimi fırsatı verir.

Geleneksel televizyonlar ile internet tabanlı televizyon yayıncılığı arasındaki farkları anlamak ve anlamlandırmak, yaşanan bu dönüşümün hem hizmet sağlayıcı hem de izleyici/tüketici açısından nasıl görüldüğünü netleştirmek için bazı kavramların özellikle üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar etkileşim, yöndeşme/yakınsama, bireyselleşme ve eşzamansızlıktır. Gelenekselin tek taraflı iletimine karşın, internet tabanlı sistemin etkileşimli/interaktif oluşu, yayıncı ile izleyicinin değişen özelliklerinden, geri beslemenin (*feedback*) nasıl gerçekleştiği ve bu dönütlerin önemine kadar pek çok unsuru etkilemektedir. Akıllı cihazların entegrasyonu ile ortaya çıkan yöndeşme sayesinde de kullanıcılar akıllı telefonlar, tabletler, akıllı TV'ler ve diğer internet bağlantılı cihazlar gibi araçlarla içeriklere erişebilmektedirler. Bireysellik de bu iki yayın türünü ayıran bir diğer önemli öğedir ve internetin algoritmalarla çalışan sisteminin bir sonucu olarak, kullanıcıların genel izleme eğilimleri doğrultusunda onların sevebileceği/tercih edebileceği başka içerikler de kendilerine sunulmaktadır. Eşzamansızlık ise geleneksel yayınların belli bir akışa bağlı olarak takip edilmesi gereken programları, internet tabanlı televizyon yayınlarında kullanıcının tercihinine göre şekillenmektedir. Böylece, yayın içerikleri istenilen zamanda ve kullanıcının tamamen kişisel tercihleriyle kümelenerek izlenebilmektedir.

2.2.1.3.1. Etkileşim

XX. yüzyılda televizyona dair yapılan tartışmaların büyük bir kısmında izleyicinin aktif mi pasif mi olduğu sorusu üzerinde durulur. Genel anlamıyla, pasif olduğunu savunan görüşler, izleyicilerin verileni tamamıyla veya büyük oranda alıp kabul ettiğini, bunlardan etkilendiğini öne sürerken; aktifliğini iddia edenler seyircinin her verileni kabul etmekten ziyade bunlara

eleştirel yaklaştığını ve farkındalık ile değerlendirme süzgecinden geçirdiğini ifade ederler¹¹. Esasında, verileni kayıtsız şartsız bir sünger gibi emen izleyici profiline tarihsel sürecin hiçbir durağında rastlamak mümkün değildir. İçerik hakkında düşünmek, konuşmak, onu tartışmak, akışı kaçırmak pahasına izlemeye ara vermek, beğenilmeyen durumlarda zap yapmak veya tamamen televizyonu kapatmak dahi izleyicinin aktif konumlanmasından ileri gelir. Bu, etkileşimin bir parçasıdır ve ‘etkileşim’ sadece yeni elektronik ortamları değil, aynı zamanda editöre mektuplar, çağrı programları, TV'deki izleyici katılım programlarını da içine alır (Kim & Sawhney, 2002, s. 219). Yayınlar karşısında geliştirilen düşünce ve davranışların izleyiciler tarafından bu şekilde dışa vurulması ise geri besleme (*feed-back*) olarak ifade edilir. Göndericiye ulaşarak onun iletişimin etkisini gözlemlemesini ve gerekirse iletiye dair değişiklik yapmasını sağlayan (Chandler & Munday, 2018, s. 153) geri beslemelerin, birkaç on yıl öncesinde, bugünkü hız ve etkide olduğundan bahsetmek mümkün değilse de isteyen her izleyicinin yayınlar karşısında bir şekilde sesini duyurabilir olduğu açıktır.

Potansiyel olarak aktif izleyicinin izleme deneyiminin daha işlevsel hâle gelmesi, televizyon ile internetin birleşmesiyle mümkün olmuştur. Bu entegrasyon, “ortaya bambaşka bir araç mı çıkacak, yoksa mevcut televizyon yapısına yalnızca etkileşimlilik mi eklenecek?” sorusunu gündeme getirmiş; tartışmalar ise ağırlıklı olarak, bu birleşmenin ortaya koyduğu yeni ve melez bir medya aracı üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna göre, izleyicinin hayal gücüne göre etkileşimli televizyonla neler yapılabileceği düşünülmüş ve elektronik program rehberi, isteğe bağlı görüntü, evden alışveriş, izleyici etkinliğine dayalı uzaktan eğitim, tele bankacılık, oyun, e-posta alımı ve sohbet (*chat*) gibi hizmetler öngörülmüştür (Çakır, 2006, s. 86). İfade etmek gerekir ki ortamın teknolojik yapısı, sunduğu etkileşimin doğasını ve kapsamını belirler. Steur bu durumu, değiştirilebilecek parametre sayısı arttıkça belirli bir ortamın etkileşim aralığı da artar, şeklinde formüle etmiştir (Kim & Sawhney, 2002, s. 220). Yüzyılın ilk çeyreği geride bırakılırken, iletişim köprüleri internet teknolojisiyle birlikte daha hızlı, pratik ve etkili bir şekilde kurulmakta, bu da etkileşim biçimlerinin farklı yönlerde şekillenmesine yol açmaktadır.

Televizyon ve etkileşim ilişkisi, genel olarak ‘donanımın imkânları ölçüsünde etkileşim’ ve ‘yazılımın imkânları ölçüsünde etkileşim’ olmak üzere ikiye ayrılır. Donanım özelliklerine bağlı olarak, iki yönlü iletişimi mümkün kılan ve katılımcısına program akışı ve program

¹¹ Seyirci etki araştırmaları üzerine sadece Türkiye kaynaklı literatürde dahi bir külliyata rastlamak mümkündür. Konuya ilişkin yakın zamanın en iyi derleme çalışmalarından biri olarak bkz. Çam, A., & Şanlıer Yüksel, İ. (2020). Türkiye Sinema Mekânları, Seyir ve Seyirci Araştırmaları Bibliyografyası: Yaklaşımlar, Kaynaklar ve Yöntemler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18(36), 593-632.

seçimi, e-ticaret ve reklam gibi seçenekler sunan bir teknolojiyi; yazılım özellikleriyle birlikte de daha geniş çaplı bir kontrol imkânı ile doğrudan giriş ve dönüt alma deneyimini kapsamaktadır (Taşdelen & Kesim, 2014, s. 271). Ancak bugün, bu sınırlamaların da ötesinde etkileşim örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. İzleyiciyi sadece kumandanın faillerinden biri değil, izlediği hikâyenin yönlendiricisi kılarak etkileşimi başka bir boyuta taşıyan denemeler de ortaya konmuştur. Netflix'in interaktif hikâyelerle izleyiciyi izlence sürecinde aktif kılan yapımları buna örnek olarak gösterilebilir. “Peki, şimdi ne olacak?” denilen bir noktada, izleyici, seçenekler içinden kahramanın tercihlerini belirleyerek hikâyenin gidişatını bu yöne evirir. Genellikle çocuk izleyiciler için ve animasyon şeklinde oluşturulan bu yapımların, daha sonraki yıllarda yetişkinler için olanlarına da rastlanmaktadır. İlk kez 2015 yılında *Minecraft: Story Mood* ile interaktif film örneğini sunulmuş ve 2018 yılında ise animasyon olmayan ilk interaktif yapım olarak *Black Mirror*'ın *Bandersnatch* adlı bölümü yayınlanmıştır (Narin, 2021). Bu türde dizi ve film yapımlarının zengin çeşitlilikte olduğu söylenemez; ancak, etkileşimlilik bağlamında izleyici ve ekran ilişkisi için dikkate değer özellikte olduğunu ifade etmek gerekir¹².

Etkileşime dair vurgulanması gereken önemli unsurlardan biri de algoritmalarıdır. İzleyicinin izleme deneyimi sürecindeki tüm hareketleri (gezintiler, tercihler, duraklatmalar, kapatmalar vb.) birer geri bildirim olarak hizmet sağlayıcıya iletilir. Bu veriler, algoritmalar aracılığıyla izleyiciye, önceki seçimlerine paralel yeni izleme seçenekleri sunulmasına olanak tanır. Bu durumda, kişi kasıtlı olarak istemese de etkileşime girmiş olur, çünkü algoritmalar izleyicinin tercihlerine dayalı olarak içerik önerilerini sürekli olarak şekillendirir.

2.2.1.3.2. Yöndeşme/Yakınsama

Yöndeşme/yakınsama (*convergence*) kavramına ilk kez 1963 yılında Rosenberg'in Amerikan endüstrisine ilişkin bir makalesinde rastlanmış; 1970'lerin başında bilgi, telekomünikasyon ve yayıncılık gibi alanlar için sıklıkla kullanılmıştır (Tekin, 2009, s. 5). XX. yüzyılın sonlarında yaşanan teknolojik devrim niteliğindeki gelişmeler ise iletişim ağları arasındaki sınırların bulanıklaşmasına ve sayısal teknolojinin gelişimi lehine olan bu önemli ilerleyişle kavramın daha da önem kazanmasına yol açmıştır (Çakır, 2006, s. 85).

¹² Oyun endüstrisi, etkileşimli içeriklere önemli ölçüde yer verirken, dizi/film alanında bu tür yapımlar genellikle deneysel düzeyde kalmıştır. Bunun en önemli nedeni olarak bu tür içeriklerin yüksek maliyetli oluşu öne sürülebilir.

Yakınsama, en saf haliyle her şeyin entegre olacağı anlamına gelmektedir ve bunu özellikle hizmetleri ve ağları entegre etme olarak görmek mümkündür (Greta Nyström, 2007, s. 13). Literatüre bakıldığında da çok çeşitli yakınsama türlerinden bahsedildiği görülür: Teknolojik yakınsama, hizmet yakınsaması, endüstriyel yakınsama, içerik yakınsaması; hatta bunlara düzenleyicilerin yakınsaması ile kullanıcı yakınsaması da eklenebilir. Her ne kadar teknolojinin odağında bir yakınsama söz konusu olsa da medyada yakınsama basit bir teknolojik değişimden daha fazlasıdır: Mevcut teknolojiler, endüstriler, pazarlar, türler ve izleyiciler arasındaki ilişkiyi değiştirir. Bu geline bir nokta değil, bir sürece işaret eder. Kanalların çoğalması ve yeni bilgi işlem ve telekomünikasyon teknolojilerinin taşınabilirliği sayesinde medyanın her yerde olacağı ve işlev yelpazesinin ciddi manada genişleyeceği anlamına gelir (Jenkins, 2004, s. 34).

Başlangıçta farklı amaçlara hizmet eden cihazlar, zamanla birbirlerinin işlevlerini de yerine getirebilir hâle gelmiştir. Cep telefonlarından film izlenmesi, televizyon ekranlarında arama motorlarıyla internet taraması yapılabilmesi ve bilgisayarlardan televizyon yayınlarına erişim sağlanması bu dönüşümün öne çıkan örneklerindendir. Bu tür yakınsama örnekleri günümüzde yaygınlaşarak sıradan bir hâl almıştır. Yöndeşmenin temelinde, dijital teknolojilerin sağladığı entegrasyon, büyük ölçekli iş birlikleri ve uzun soluklu uyum süreçleri yer almaktadır. Görsel-işitsel dijital yayıncılığın bugünkü durumunu anlamak için bu dönüşüm sürecini mercek altına almak gerekmektedir. Bu bağlamda kavram, teknolojik yakınsama, medya yakınsaması ve ağ yakınsaması olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır ve bunlar her ne kadar birbirine bağlı ve genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktaysa da her biri ince ayrımlara sahiptir (Park, 2019, s. 2). *Teknoloji yakınsaması*, farklı teknolojilerin birleştirilmesi ve tek bir birim olarak çalışması anlamına gelir. Örneğin, akıllı TV'ler aynı zamanda bir bilgisayarın ve belli bir amaca hizmet eden başka birkaç cihazın işlevlerini birleştirmiştir. Geleneksel TV kanallarını görüntülemenin yanı sıra, internette gezinmek veya akıllı telefonlarla çekilen fotoğrafların bulutta saklananlarını görüntülemek bunlardan bazılarıdır. *Medya yakınsaması* ise bir içeriğin birden fazla form, format ve erişim noktası aracılığıyla kullanıma sunulması anlamına gelir. Eskiden sadece basılı olarak hazır bulunan gazetelerin, bugün hem basılı hem de dijital formlarda, metin, görsel ve/veya ses formatlarında ve sosyal medya da dâhil olmak üzere birden fazla cihaz ve platform aracılığıyla erişilebiliyor olması buna örnektir. Diğer bir çeşit olarak *ağ yakınsaması* ise birden çok ortam türünü yöneten ve dağıtan tek bir ağ altyapısı anlamını taşır. Günümüzün kablo şirketleri, tek bir ağ üzerinde ses,

görüntü ve veri biçimindeki bilgileri işleyerek hizmetlerini genellikle paket hâlinde (telefon, televizyon ve internet hizmetleri gibi) sunmaktadır (Park, 2019, s. 3-4).

Yöndeşme, erişim teknolojisinden bağımsız olarak aynı hizmeti almaktır. Bir başka ifadeyle, belirli bir hizmete erişim istediğinizde, terminalin/aracın (PC, cep telefonu, laptop, PDA) önemi yoktur (Greta Nyström, 2007, s. 13). Web 3.0 ile birlikte anlamsal ağ dönemine geçiş, mobil internetin gelişmesi, web platformları arasında etkin bağlantı ağlarının oluşturulması, internet ortamındaki verilerin yeni medya platformları arasında eşgüdümlü kullanılmaya başlanması (Dikmen, 2017, s. 426) yakınsama sürecinin ilk ayak sesleridir; bunun yanı sıra televizyon yayıncılığı da teknolojik yakınsamanın merkezinde yer almıştır. Yayıncılık alanındaki dağıtım ortamlarının çeşitlenmesi, klasik karasal, uydu ve kablolu yayın ortamlarına IPTV, Web TV, Mobil TV gibi yeni dağıtım ortamlarının eklenmesi (Yücel, 2008, s. 26) ve bugün farklı bir yayıncılığa evrilmiş şekilde *streaming* servislerle geline nokta, interaktif yayınların artması ve daha birçok iletişim teknolojisiyle ortak noktalarda buluşulması, internet teknolojisiyle medya araçlarının yakınsamadaki önemli rolünden ileri gelmektedir.

Yöndeşme/yakınsama sebebiyle her ne kadar farklı medyalar teknolojik zeminde aynı masaya oturarak iş birliği yapmış ise de bu durum, onlar arasındaki rekabeti ortadan kaldırmamış, hatta başta televizyon olmak üzere tüm ekranların yenilenmesini teşvik etmiştir. Bu süreçte, donanıma bağlı kalite unsurlarının (ekran boyutu, çözünürlük, renk, ses vb.) tatmin edici seviyeye ulaşması, ardından içeriklerin sürekli yenilenip geliştirilmesi söz konusu olmuştur. İzleyiciyi/kullanıcıyı ekrana çekmek ve bununla bağlantılı olarak teknolojik yöndeşme eksenli iş birliğinin sürekliliğini sağlamak giderek daha fazla önem kazanmıştır.

Yöndeşmeye ilişkin gelişim sürecinde kullanıcı alışkanlıklarının değişmesi de olağan bir sonuçtur. Bu teknolojinin tanıdığı geniş imkânlar doğrultusunda kullanıcıların tüketim mekânları genişlemiş ve sinema salonlarındaki beyaz perde ile evlerin salonundaki siyah ekran aracılığıyla gerçekleştirilen görsel-işitsel yayın tüketimi, toplu taşımalarından, öğrenci yurtlarındaki odalara, ofislerden tarlalara, parklardan banka kuyruklarına kadar insanın olduğu her yere yayılmıştır. İzleme/içerik tüketme mekânlarının genişlemesiyle Anadolu'nun (2020, s. 5087) da işaret ettiği üzere izleme deneyimine dair tercihler, daha küçük ekranlar yönünde ve çevresel etmenler de göz önüne alınarak hoparlör ya da kulaklık aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır.

2.2.1.3.3. Bireyselleşme

Küreselleşme kavramına yönelik farklı birçok bakış açısı bulunmasının yanı sıra, özellikle XXI. yüzyıldan bakarken, kavramı, teknolojiden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Küreselleşmenin en önemli öğelerinden olan bilginin dolaşıma sokulmasının bugünkü şartlarda son derece kolay oluşu ise teknolojik gelişmelerin bir sonucudur. Bu dolaşım, bilgiye temas eden her şeyi ve herkesi bir dönüşüme uğratmıştır ve bu dönüşüm yalnızca devletlere ve sisteme değil, bireyler seviyesine de indirgenmiş durumdadır. Böylece, küreselleşme bireyselleşme yönünde bir ivme getirmiş, hatta küreselleşmenin bireye ulaşma, her bireyi kapsama gerekliliği söz konusu olmuştur (Dilmen, 2007, s. 1).

Kökeni Rönesans’a kadar dayanmasına ve Fransızca kökenli *individualisme* kelimesine karşılık olarak üretilen bireycilik kavramının ilk kez bir terim olarak 1820’lerde kullanılmış olmasına karşın (Özkent, 2019, s. 77), -tıpkı küreselleşme gibi- bireyselleşme kavramı da bugün için en doğru tanımlanmaya teknoloji bağlamıyla erişmektedir. Dilmen’in (2007, s. 6) de ifade ettiği gibi toplumsal süreçleri ve bunların içindeki temel kavramları teknolojiye indirgemek aşırı basitleştirmek olur. Ancak, teknolojinin etkisini inkâr etmek mümkün değildir. Bireylerin teknoloji ürünlerine erişim kolaylığı ve onları aktif kullanma becerilerinin artması, o ürünlerin bireyselliği ön plana çıkaran seçeneklerle hizmet sunmaya başlamasının yolunu açmıştır. Artık “kitle iletişiminin yerini bireysel beğenilere hitap edecek yeni iletişim ortamları almış, böylece farklı fikir ve beğenilere sahip bireylerin bile iletişim süreci içinde kendilerini tatmin edecek mesajlara ulaşması sağlanmıştır” (Dilmen, 2007, s. 13). Görsel-işitsel yayıncılık alanında bunun en öne çıkan örneği, isteğe bağlı yayın hizmetleridir. Adından da anlaşılacağı üzere kişisel istek/talep doğrultusunda yapılan ve hizmet alan kişinin beğenebileceği içeriklerin derlenerek onun bireyselliğine hitap eden bir yayıncılığın sunulmasına dayalı yayın hizmeti anlayışıdır. Bu hizmet anlayışının doğurduğu kavramlardan biri de ‘kitlesizleşme’dir.

On binlerce içerik arasından her bir kullanıcının kendi beğenileri doğrultusunda alternatiflerle karşılaşması, algoritmalar sayesinde gerçekleşmektedir. Rastgele içerikler, türlere göre en çok izlenenler, başkalarının tavsiyeleri gibi seçeneklerin yanı sıra, kişinin izlediği içeriklerden yola çıkarak, neleri beğenebileceği tahmin ve tespit edilerek kendisine yenileri sunulmaktadır. Bir başka ifadeyle algoritmalar, kişinin kendi izleme deneyimini toplayıp yeniden ona yansıtmaktadır. DVD döneminde dizi ve filmler arkadaş tavsiyesiyle izlenirken, isteğe bağlı yayın hizmetleri döneminde kişinin yalnızca bir içeriği izlemeye eğilim

göstermesiyle algoritmalar devreye girer ve kendisine uygun olduğu değerlendirilen içerikler önerilmeye başlar.

Bireyselleşmenin en önemli araçlarından biri olan algoritmaların kullanımının, yanılsamalara yol açtığını söylemek mümkündür. Kullanıcının dijital ayak izi takip edilerek ona ne tür içeriklerin sunulacağını belirlenmesi, bu kullanıcıyı daima benzer içerikler etrafında gezindireceğinden, bu dünyanın zaten bu tür içeriklerden ibaret olduğu algısına yol açar. Tıklamaları aracılığıyla kişinin ilgilendiği, desteklediği, beğendiği içerikler; siyasi ve ideolojik tutumu, eğilimleri, ihtiyaçları, tüketim alışkanlıklarına dair algoritmalarca yapılan tespitler, ona sunulacak içeriklerin havuzunun oluşturulmasına yol açar. Dolayısıyla kişinin, birbirine paralel içeriklerle karşılaşması sağlanır. Bu her ne kadar kullanıcının kendi tercihleri gibi görünse de aslında bireyi bir fanusa hapseder. Bu şekilde, kullanıcılar yalnızca kendisi gibi düşünen, görünen ve davranan kişilerle karşılaşır; başka bir deyişle, sadece kendi akislerinden gelen içeriklere maruz kalırlar. Bu tür aşırı kişiselleştirilmiş içerik deneyimi, literatürde ‘yankı odası’ (*echo chambers*) kavramıyla tanımlanır¹³ ve gerçeklikten uzak bir algının şekillenmesine yol açar (Can Maraşlı, 2023). İnternet kullanımının ve bilhassa sosyal medya algoritmalarının bu işleyişine işaret eden bir diğer kavram ise Eli Parise tarafından 2011 yılında ortaya atılan ‘filtre balonu’dur (*filter bubble*). Aynı adı taşıyan kitapta (Pariser, 2011) etrafıca incelendiği üzere, internetin geniş veri depolarına rağmen, kişiselleştirilmiş içerikler kullanıcıların yalnızca kendilerine sunulan sınırlı bir bilgi balonunda kalmasına ve zamanla gerçeklik algılarının daralmasına yol açmaktadır. Ayrıca, kişiselleştirilmiş içeriklerin eğlence ve kaçış motivasyonlarını daha da güçlendirerek aşırı izleme davranışına (*binge-watching*¹⁴) zemin hazırladığı; bu izleme biçiminin de sosyal ilişkilerin zayıflaması, yalnızlık hissinin artması ve sosyal izolasyon gibi olumsuzluklara yol açtığı ortaya koyulmuştur (Coşkun, 2024, s. 187). Her ne kadar bireyselleşmeye dair eleştirilerine yer aldığı hatırı sayılır bir literatür oluşmaya başlamış olsa da bireyselleşmeye hizmet eden başta medya ürünleri olmak üzere tüm tüketim ürünlerinin, kişilerin gündelik hayatlarındaki tercihlerinde kaçınılmaz ve terk edilemez bir konfor alanı oluşturduğu açıktır. Tüketilmesi beklenen sayısız medya içeriğinden hangilerinin kimler için en uygun olduğu ve bunların bulunup talebe arz edilmesi de bugün internet ve algoritmalar aracılığıyla hızlı ve pratik şekilde gerçekleşmektedir.

¹³ Cass R. Sunstein, 2001 yılında yayımladığı ve insanların aşırı filtrelemeye ilişkin eğilimlerini çok yönlü olarak ele aldığı ‘Republic.com’ adlı kitabında ‘yankı odası’ kavramı öne sürülmektedir.

¹⁴ Binge-watching kavramına çalışmanın “3.1.2.3. Tüketim” başlığı altında detaylı şekilde değinilmiştir.

2.2.1.3.4. Eş-zamansızlık/Senkronsuzlaşma

İnternet ve televizyon buluşmasının, televizyon yayınlarına getirdiği en önemli yeniliklerden biri de yayınların belli bir zamana bağlı olmaksızın arzu edilen vakitte izlenebiliyor oluşudur. IPTV döneminde başlayan ve bugün oldukça kanıksanan eş-zamansızlık özelliğinin izleme alışkanlıklarını değiştiren en önemli unsurlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel yayınlarda zamana ve mekâna bağlı olarak -genellikle- ailece izlenen yayınlar, bugün istenilen zamanda ve tamamen kişisel tercihler doğrultusunda izlenebilmektedir. Çocuklar için uygun olmadığı düşünülen yayınların onların olmadığı zamanda izlenebilmesi seçeneği, eş-zamansızlık özelliğinin özellikle çocuklu aileler için bir avantaj oluşunu ön plana çıkarmaktadır.

Yayınları izlemek için zamana bağlılık zorunluluğunun ortadan kaldırılmasına işaret eden ilk kavramlardan biri *time shifting/time shift tv*'dir ve yayınların daha sonra da izlenmek üzere kaydedilmesine işaret eder. Bu özellik de genellikle IPTV ve internet tabanlı kablo TV ve uydu TV servis sağlayıcıları tarafından sunulan izleme esnekliklerindendir.

Televizyona dair yayın hizmetlerinde yer alan ve izleyicinin yayın akışında kaçırdığı veya yeniden izlemek istediği programları izlemesi için ona sunulan izleme seçeneklerine işaret eden bir diğer kavram da *catch up* veya *chatch up tv*'dir. İleri-geri sarma ve duraklatma seçeneklerinin de yer aldığı bu yayınlar, daha önceleri IPTV'lerin birçoğunda cezbedici bir özellik olarak sunulup kullanılmıştır. Örneğin bir önceki gün yayınlanan dizinin bölümünü ertesi gün catch up TV servisi sayesinde izlemek ve bu yayına belirlenen birkaç saat/gün boyunca ulaşmak mümkün olmuştur. Bugün ise Cambridge Dictionary'de (t.y.) bu hizmetin tanımının biraz daha genişletilmiş olduğu görülmektedir: "TV programlarının yayımlandıktan sonra internete bağlı bilgisayar, telefon vb. kullanılarak izlenmesine yarayan sistem". Dolayısıyla, bilgisayar, televizyon, telefon, tablet gibi cihazların yöndeşmesi de bu sürece dâhil olmuştur. Bu durum, izleyicilere daha fazla içerik keşfetme olanağı sunduğu gibi; izleme alışkanlıkları ve tercihleri de artık anlık kararlarla şekillenmekte, yalnızca program akışına ya da sabit, mobil olmayan cihazların bulunduğu fiziksel ortamlara bağımlı kalmamaktadır. Eş-zamansızlık, bireysel deneyim kadar toplulukların da medya ile etkileşimini dönüştürme etkisine sahiptir. Kullanıcılar, içerikleri kendi zamanlarına göre tüketirken farklı coğrafya ve zaman dilimlerindeki izleyicilerle ortak deneyimler de paylaşabilmektedir. Bu bağlamda eş-zamansızlık, dijital medyada hem özgürlük ve esneklik sunmakta hem de geleneksel yayıncılığın zamanla sınırlı erişim modelini aşmaktadır.

3. İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİ

Bugün görsel-işitsel yayın hizmetlerinde OTT modeli giderek daha baskın bir konuma gelmekte ve medya tüketiminde önemli bir standart hâline dönüşmektedir. Bu modelin en yaygın kullanılan iletim şekli ise *streaming services* olarak adlandırılan akış hizmetleridir. Streaming kapsamında sunulan yayınlar, içeriklerin internet üzerinden anlık olarak aktarılmasını esas alır ve geleneksel şekilde önceden belirlenmiş bir yayın akışının aksine, isteğe bağlı şekilde içerikler sunarak izleyicilere kişiselleştirilmiş bir deneyim sağlar. Bu yayın biçiminin en erken benimseyicisi ve hatta modelin kurucusu olarak kabul edilebilecek Netflix, özellikle abonelik tabanlı dijital platformları yaygınlaştırmış ve küresel ölçekte popüler hâle getirmiştir. İçerik tüketimini kişiselleştirme, öneri algoritmalarını kullanma ve lisanslı/orijinal içerik üretme gibi stratejilerin çoğu Netflix'in öncülük ettiği yenilikler arasındadır. Zamanla alanda birçok büyük girişimle çeşitlenme yaşanmış olsa da hâlâ “Netflix modeli” olarak anılabilecek bu hizmet türü için OTT TV, dijital yayın platformları ve video-on-demand (VoD) hizmetleri gibi farklı terimler kullanılabilmektedir. Bu çalışma kapsamında, kavramsal ifade ediliş zenginliğinden yararlanılmakla beraber özellikle “isteğe bağlı yayın hizmetleri” (*on-demand media services*)¹⁵ ifadesi tercih edilmektedir.

XX. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran televizyonlar, geleneksel yayın türü olarak hâlâ evlerin başköşesindeyken 21. yüzyılın ilk çeyreğinin geride bırakıldığı bugünlerde televizyon cihazına entegre uygulamalarla -hatta kumandalardaki kısa yollar aracılığıyla- genel yayın ağına hiç uğramaksızın doğrudan platformlara geçiş yapmak artık kanıksanan bir pratik olmaya başlamıştır. Görsel-işitsel yayıncılığa yönelik izleme alışkanlıklarındaki bu farklılaşma ile isteğe bağlı yayın hizmetlerinin günümüzdeki toplumsal, ekonomik ve hukuki konumunu anlayabilmek için geleneksel ve dijital yayın türlerinin ayrışan ve kesişen noktalarına da dikkat çekerek yayıncılık eğilimlerindeki bu değişim sürecini mercek altına almak gerekmektedir.

Geleneksel televizyon yayınlarının ötesine geçilerek şifreli kanallar aracılığıyla yayın satın almaların başladığı ilk dönemlerde de müstakil bir yayıncılık olarak isteğe bağlı yayın hizmetlerinin varlık gösterdiğinin söylenebileceği bugün de görsel-işitsel yayıncılık alanında televizyon imgesinden ciddi manada yararlanılmaktadır. Geleneksel televizyon algısından

¹⁵ Bu çalışmanın ‘iletişim hukuku’ alanına ilişkin olması ve ilgili yayın hizmeti türünün hukuk literatüründe “isteğe bağlı yayın hizmetleri” olarak geçmesi sebebiyle bu ifade tercih edilmiştir. Diğer yandan, *on-demand media services* çevirisi, isteğe bağlı yayın hizmetleri terimini tam olarak karşılamada tartışmalı olsa da RTÜK metinlerindeki kullanımı dolayısıyla (Avrupa Birliği’nin ilgili literatüründeki kullanımlarla örtüşmesi sebebiyle tercih edildiği düşünülmektedir) bu çalışma için de uygun kabul edilmiştir.

sıyrılmak için yine televizyonun kendisinden faydalanan Home Box Office/HBO bunun ilk örneklerindendir. 1970’lerden itibaren pek çok slogan aracılığıyla bir marka oluşturma ve insanların yaşamında kendisini özel bir konumlamaya sahip kılma çabasına giren HBO, 1990’ların ortasında yüksek kaliteli içerikleriyle fark yaratma amacına istinaden *It’s not TV. It’s HBO.* sloganını kullanmaya başlamıştır (Leverette, 2008). Kendisinin sıradan televizyon olmadığını anlatmaya çalışırken dahi televizyon imgesine bir nevi sığınan bu slogan, akademik olarak hâlâ tartışılmakla beraber, yayıncılıktaki dönüşümün bu erken dönemlerinde sadece HBO’nun marka stratejisine değil, televizyonun da değişen doğasına hitap etmiştir (Weeks, 2022, s. 1).

Alanın öncüsü olan Netflix, kuruluş yıllarında bugünkünden farklı bir iş modeli benimsediğinden televizyon imgesiyle doğrudan ilişki kurmamıştır; ancak isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, “TV” kullanımı bu yeni izleme biçimi için işlevsel bir araç hâline gelmiştir. Günümüzde de isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıların televizyon imgesinden faydalanmaya devam ettikleri görülmektedir. Türkiye’de bu alandaki ilk yerli hizmet sağlayıcı olan BluTV, adında “TV” ibaresini barındırmanın yanı sıra kendisini “Türkiye’nin internet televizyonu” olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde PuhuTV de hem adındaki vurgu hem de “online televizyon” (PuhuTV, 2017) ifadesiyle televizyon kavramından faydalanmaktadır. Yalnızca Türkiye’de değil, dünyadaki pek çok yerel ve küresel ölçekteki platformda (Apple TV+, ivi TV, SlingTV, Now TV vb.) “TV” kullanımına rastlanmaktadır. Öte yandan, geleneksel televizyon yayıncıları isteğe bağlı yayıncılıkta (da) faaliyet göstermeye başladıklarında genellikle adlarına “+” (*plus*) eklemeyi tercih etmekte (örn. Disney+, Paramount+, ABC+ vb.) ve bu sayede televizyon alanındaki marka kimliklerini koruyarak izleyicilerle olan bağlarını sürdürmektedirler.

Görsel-işitsel yayıncılık bağlamında, televizyon ile isteğe bağlı yayın hizmetlerinin farklılaşma noktalarını sadece yayınların iletim biçimi üzerinden değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Zira sırf iletim biçimine dayalı bir değişimin izleme alışkanlıklarında köklü bir kültürel dönüşüm yaşatması pek olası değildir. Günümüzde “ben artık hiç televizyon izlemiyorum!” diyen bireylerin sayısında belirgin bir artış gözlemlenmekte; bu kişilerin birincil ekran tercihleri, Netflix gibi dijital platformlara yönelmiş görünmektedir (Başpınar, 2022). Platformların içeriklerine bakıldığında dizi, film, belgesel, çocuk programı, reality şov, stand-up gösterisi, müzik vb. program türleri bulunmakla birlikte, son zamanlarda artan şekilde - özellikle spor müsabakaları olmak üzere- canlı yayınlara da yer verildiği görülmektedir. Buna

karşın geleneksel televizyonların bel kemiği sayılabilecek klasik ‘haber’ programlarına dijital platformlarda rastlanmazken istisnai olarak aktüalite türünde yapımlara denk gelinebilmektedir. Ayrıca -anlaşmaya bağlı olarak- pek çok televizyon yayını da platformlar üzerinden eş zamanlı izleme imkânı sunulmaktadır. Görüldüğü üzere tür bakımından televizyon yayınlarıyla büyük oranda bir benzeşme söz konusudur. Ancak, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, türlerin yapım biçimleri (süre, konu seçimi, konunun işlenişi, sansürlü içerik) gibi unsurlar açısından televizyonlarda alışlagelen örneklerden belirgin şekilde farklılaşmaktadır. Bu farklılıkların, dijital yayın platformları hakkında baskın hâle gelen “nitelikli televizyon” (Tüzün Ateşalp, 2016) söylemleriyle de ilişkilendirildiği görülmektedir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin ‘nitelikli televizyon’ mu olduğu yoksa kaliteli içerikler barındıran farklı bir mecra mı olduğu uzun yıllardır tartışılmaktadır. Bu konuda, Kim ve Sawhney (2002, s. 218), özellikle ilk dönem interaktif televizyonlar için “televizyonun bir çeşidi ama geleneksel TV’den çok daha fazlası” vurgusunu yapmış ve bunların o dönemki hallerinin, gelecek teknolojiler için tohum versiyon olduğuna dikkat çekmiştir. Spigel’in (2004, s. 6) “televizyon -bir zamanlar günlük nesnelerin en bilindik olanı- artık o kadar hızlı bir şekilde dönüşüyor ki “TV”nin ne olduğunu gerçekten bilmiyoruz” ifadesini kullanmasının üzerinden 20 yılı aşkın bir süre geçmiş olsa da bugün benzer tartışmalara rastlanmaktadır. Televizyonun neredeyse bir asırlık tarihine ve geçirdiği dönüşümlere dair çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda televizyonun gelişim süreci bakımından dönemlere ayrılırken günümüze yaklaştıkça internet ile olan entegrasyonuna vurgu yapılır (Jenner, 2016) ve bu onu sadece XX. yüzyılın kitle iletişim aracı değil; -evrimleşmesine rağmen- XXI. yüzyılın da popülerliğini koruyan medyası yapar. Gezgin (2018, s. 584) televizyonun günümüze tekabül eden son döneminde farklı yayıncılık türlerinin (internet, televizyon hatta sinemanın da) çevrimiçi platformlar çatısı altında buluştuğuna dikkat çekerek bu bağlamda artık internet ve televizyonu kesin sınırlarla ayırmak yerine, televizyonun biçim değiştirerek yeni bir sisteme dönüştüğünü vurgulamaktadır. Bu değişimin arkasındaki itici güç, kuşkusuz teknolojinin sağladığı olanaklardır. Bugün televizyon algısını yeniden şekillendiren ve tanıdık kavramları tamamen ortadan kaldırmasa da onları yeni bir medya formu içinde konumlandıran da yine bu teknolojik yeniliklerdir (Özkent, 2019, s. 111). Zaman, mekân ve cihazdan bağımsız erişim imkânı sunan dijital platformlar ise televizyon yayıncılığının yeni formu olarak değerlendirilmektedir (Karaduman & Ünlü Karataş, s. 991).

Yukarıdaki değerlendirmelerden hareketle ifade edilebilir ki “televizyon” kavramı üç farklı anlam ve çağrışımla kullanılmaktadır: İlki, en yaygın ve geleneksel anlamıyla yayıncılığı (*broadcasting*) ifade etmek için kullanımdır. İkincisi internet tabanlı ve interaktif bir deneyim sunan etkileşimli/dijital platformlara işaret eden bir kullanımdır. Üçüncüsü ise yalnızca bir ekran/monitör olarak işlev görmesine, bir başka ifadeyle görsel-işitsel yayınları görüntüleme aracı olarak vurgulanmasına dair bir kullanımdır. Buradan hareketle isteğe bağlı yayın hizmetleri için de ifade etmek gerekir ki kimileri için “internet televizyonculuğu” olarak gelenekselin evrimleşmiş hâli, kimileri için ise tamamen yeni bir yayıncılık türüdür ve televizyonla olan ilişkisi tamamen televizyon ekranının kullanmasından öte bir bağdan bahsedilemeyecek kadar zayıftır.

Bu çalışma, görsel-işitsel yayıncılık çatısı altında televizyon ile isteğe bağlı yayın hizmetleri arasındaki organik ilişkiyi kabul etmekte; ancak, bu iki yayın türünün basit bir ayrışmadan çok daha öte bir ayrım sergilediği perspektifiyle yürütülmektedir. Bu ayrımın önemi, her iki yayın hizmetinin düzenlenmesi ve denetlenmesi konusundaki farklılaşmanın gerekçelerini oluşturmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın önceki bölümünde geleneksel anlamda televizyon yayıncılığının doğuşu ve gelişimi ele alınmış; bununla birlikte dijitalleşme ve internet entegrasyonunun ilk örnekleri sunulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde ise yeni ve farklı bir yayıncılık türü olarak isteğe bağlı yayın hizmetleri incelenmiştir. Bu bağlamda, özellikle isteğe bağlı yayın hizmetlerinin endüstri modeli (üretim, dağıtım/yayın ve tüketim aşamalarıyla birlikte) ele alınmış ve ardından dünyadaki ve Türkiye’deki isteğe bağlı yayın hizmetlerinin gelişim süreci ile en önemli aktörleri üzerinden bu yayıncılık modeli değerlendirilmiştir.

3.1. İsteğe Bağlı Yayın Hizmeti Kavramı

Geleneksel anlamda yayın hizmetlerinin belli bir program akışına bağlı olarak gerçekleştirilmesine karşın, isteğe bağlı yayınlar, hizmet sağlayıcıların derlediği katalogdan istenilen yer ve zamanda arzu edilen içerikler seçilerek izlenebilmektedir. Uluslararası söyleyişte bu yayıncılık türü *video on-demand/VoD* olarak adlandırılmakta ve Türkçeye ‘isteğe/talebe bağlı video’ olarak çevrilmiş olmasının yanında genellikle ‘isteğe bağlı yayın’ olarak anılmaktadır¹⁶. Hukuk literatüründe ise “isteğe bağlı yayın hizmeti” şeklinde karşımıza

¹⁶ ‘Video’ terimi içeriğin/yapının kendisine vurgu yapmakta; ‘yayın’ ise daha çok bu içeriğin belirli bir sistem aracılığıyla izleyiciye ulaştırılmasına işaret etmektedir. Bu nedenle, video on demand (VoD) ifadesinde ‘video’ kelimesi geçmesine rağmen, kavramın temelinde içeriğin sunum biçimi ve erişim modeli yer aldığı için -özellikle bu çalışma kapsamında- terim Türkçeye ‘isteğe bağlı yayın’ olarak çevrilmiştir.

çıkılmaktadır. Buna göre 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'da isteğe bağlı yayın hizmeti kavramı “*programların kullanıcının seçtiği bir zamanda ve münferit isteği üzerine medya hizmet sağlayıcı tarafından düzenlenmiş bir program kataloğuna bağlı olarak izlendiği veya dinlendiği yayın hizmeti*” olarak tanımlanmıştır (m. 3, 1-h).

Geleneksel veya doğrusal (*linear*) yayıncılıktaki, hizmet sağlayıcı tarafından karar verilen zamana ve akışa bağlı yayın şeklinde sunulan yayıncılık prensibine karşı, bunun bir alternatifi olarak doğrusal olmayan/isteğe bağlı (*non-linear/on demand*) yayınlar ortaya çıkmıştır. Gelenekselin sabit ve tek tip yapısının aksine, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde daha komplike ve değişkenlerle çeşitlendirilmiş çalışma biçimleri mevcuttur. İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin terminolojisinde dahi, hem literatürde hem de sektörel kullanımda bir belirsizlik olduğu; tamamen aynı anlamda kullanılsa da farklı şekillerde ifade edilen veya birbirine çok yakın tanımlara sahip olup küçük farklılıklarla birbirinden ayrılan söyleyişlerin bulunduğu görülmektedir. İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin nasıl çeşitlendiği ve ne tür farklılıklarla kavramsallaştırıldığını görmek, bu alanı anlamak, anlamlandırmak ve geleceğine dair öngörülerde bulunmak amacıyla hem sektörün oyuncuları hem de kullanıcılar ile düzenleyici ve denetleyici birimler için önem taşımaktadır.

Bu yayıncılık türü, kavramsal tartışmaları barındırsa da yaygın olarak “streaming servisleri” şeklinde veya daha Türkçeleştirilmiş haliyle “akış hizmeti” olarak da ifade edilmektedir. “Bir veriye doğrudan sahip olmadan onu elde edebilmek” şeklinde de tanımlanabilen streaming, o veriye sahip olan başka araçlar sayesinde söz konusu veriye erişimin sağlanması prensibini anlatır. 2000’lerin başında çeşitli kurumların verilerini saklamak için kullanılan bulut teknolojisinin zamanla yayıncılık alanında da kullanılmaya başlaması, streaming servislerin de erişim ve ulaşım yelpazesini genişletmesine zemin hazırlamıştır. Hem üreticiler hem de tüketiciler için daha az maliyetli olan, kullanım kolaylığına sahip bir yayıncılığın yolu açılmıştır (Akyüz, 2020). Bugün sektörün öncü yayın kuruluşlarından *Netflix* kendisini “üyelerimizin internete bağlı bir cihazda dizi ve film izlemelerini sağlayan abonelik tabanlı bir streaming hizmeti” (*Netflix Nedir?*, t.y.) olarak tanımlar. Geleneksel televizyonlar tarafından yapılan yayınlardan (*broadcast*) farklı olarak *streaming*/akış deyişi, kendi deposundan kullanıcısının alıcısına veri aktarımını sağlamasından ileri gelmektedir. İsteğe bağlı yayınların hem kullanım pratikleri hem de içerik özellikleri açısından pek çok yönü öne çıkmaktadır: Zamana ve mekâna bağlı olmaksızın yayınların takip edilebilmesi ile “kaliteli TV”

söylemi bunlar arasında özellikle dikkat çekmektedir. Bu söylemi vurgulamak isteyen hizmet sağlayıcılar, teknolojik gelişmeleri ve izleyici katılımını kalite odaklı bir perspektifle öne çıkarmayı tercih etmektedir (Gümüş, 2021, s. 152).

3.1.1. İsteğe Bağlı Yayın ve Türleri

Hem dağıtım teknolojisi (yayın, kablo, uydu veya internet) hem de finanse edilme biçimindeki (reklam, işlem, abone ödemesi veya kamu fonları) farklılıklara dayanarak, video hizmetleri arasında bugün çok daha geniş bir endüstriyel çeşitlilik söz konusudur (Lotz, 2022, s. 1). Yayıncılığın finanse edilme biçimi, içeriğin şekillenmesi açısından önemli bir etken olduğundan, isteğe bağlı yayınları bu açıdan iki temel kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki abonelik temelli isteğe bağlı yayınlar (*subscription video on demand / SVoD*), diğeri ise reklam tabanlı isteğe bağlı yayınlardır (*ad-based video on demand / AVoD*). Bunların yanı sıra işlemsel isteğe bağlı yayın (*transactional video on demand / TVoD*) adı altında yalnızca izlenmek istenen içeriğin süreli olarak kiralandığı veya devamlı erişim için satın alındığı bir yayın hizmeti bulunmaktadır. Bu, devam eden abonelik ücretlerini içermediği için SVoD'dan ve herhangi bir içeriğe erişimi ücretsiz sağlamadığı için de AVoD'dan farklıdır. Ayrıca bu gelir modellerinden en az ikisini bünyesinde barındıran hibrit isteğe bağlı yayın modeli (*hybrid video on demand / HVoD*) de bulunmaktadır (Nicholson, 2024).

Tablo 3.1. İsteğe Bağlı Yayın Türleri ve Özellikleri

VoD (video on demand)	İsteğe bağlı yayın türü	Temel özelliği	Hizmet sağlayıcı örneği
SVoD (Subscription video on demand)	Abonelik Tabanlı İsteğe Bağlı Yayın	Ücretli abonelik (reklamsız)	Netflix, Gain vb.
AVoD (Ad-Based Video On Demand)	Reklam Tabanlı İsteğe Bağlı Yayın	Aralarda reklam izletilen ücretsiz içerik	PuhuTV vb.
TVoD (Transactional Video On Demand)	İşlemsel (öde-izle temelli) İsteğe Bağlı Yayın	Yalnızca istenilen içeriğin kiralınması veya satın alınması şeklinde hizmet sunar	Amazon Prime Video vb.
HVoD (Hybrid Video On Demand)	Hibrit İsteğe Bağlı Yayın	Diğer isteğe bağlı yayın modellerinden iki veya daha fazlasını birleştirerek bir hizmet sunar	Amazon Prime Video vb.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerini iş modelleri ve finanse edilme biçimlerinin yanı sıra, tek başına hizmet sunmasıyla doğrudan erişim veya başka bir ürüne bağlı olarak erişim şeklinde de ikiye ayırmak mümkündür. Tek başına (*standalone*) VoD servisi, hiçbir ön koşula bağlı olmaksızın üye olunabilen servislerdir. Eğer bir servise -ister abonelik ister reklam izletme

yoluyla çalışıyor olsun- üye olmak için sadece kullanıcının harekete geçmesi ve içeriklere ulaşması mümkünse bu tür servisler tek başına bir ürün olarak hizmet veriyor demektir. Bunun karşısında ise bağlı (*catch-up*)¹⁷ VoD servisi olarak ifade edilen ve abonelik ve/veya reklam uygulamasının ötesinde, yayın hizmetlerine erişimin başka bir ön şarta bağlı olduğu bir sistem söz konusudur. Bu hizmet türünde öncelikle bir GSM operatörü üyeliği veya STB (*set-top-box*/set üstü kutusu) sahipliği talep edilebilir (Tezcan, 2021).

Abonelik tabanlı isteğe bağlı yayın (*subscription video on demand – SVoD*), kullanıcının içeriklere erişim sağlamak üzere abone olduğu ve periyodik (aylık, 6 aylık, yıllık vb.) ödemeler gerçekleştirdiği bir sistemdir. Bu modelde, yayın içeriklerinin nasıl şekilleneceği, büyük ölçüde yayınların finanse edilme biçimine bağlı olarak geleneksel yayıncılık anlayışından önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Lotz (2022, s. 1-2) hizmet sağlayıcıların, talep üzerine yayın hizmeti sunmasına ve abone finansmanına güvenerek hizmet verdiklerine dikkat çekerken özellikle bu finansman biçimindeki köklü değişim nedeniyle film endüstrilerinin uzun süredir üzerinde çalıştıkları içerik biçimlendirme normlarında önemli sapmalar olduğunu belirtir. Dolayısıyla reklam gelirine değil, doğrudan izleyicilerden alınan ödemelere dayanıldığı için içerik stratejileri, son yetmiş yıldır hâkim olan video endüstrisi pratiklerinden belirgin şekilde farklılaşmaktadır.

İsteğe bağlı yayınlar geleneksel anlamda izleyici kitlesini ortadan kaldırmış olsa da nihayetinde çok sayıda farklı ilgi ve zevklerde kullanıcılar, ekran başında izlemek için katalogdan kendilerine uygun içerikler aramaktadırlar. Dolayısıyla yeni aboneler edinmekten daha öncelikli olan bir amaç varsa bu da mevcut aboneleri tatmin etmektir. Bilhassa izleme deneyimi üzerinde önemle duran Lotz (2022, s. 39), benzer şekilde, SVoD'un temel amacının bir medya içeriği için izleyici kitlesini yükseltmek değil; abonelerinin memnuniyetini en üst düzeye çıkarmak olduğuna dikkat çekerek böylece onlara istedikleri deneyimi elde etme imkânının sunulmuş olduğunu belirtir. Nihayetinde hizmet sağlayıcılar, içeriklerin her biri için telif ve gösterim hakları bakımından harcama yapacakları için (içeriklerin sahipleri kendileri olmadıkları sürece) içerik harcamalarında verimlilik ve en az medya ürünü ile maksimum izleyici sayısını koruyacak dengeyi bulmaya çalışırlar (Lotz, 2022, s. 40).

¹⁷ Catch-up TV, izleyicilerin canlı yayından sonra kaçırdıkları programları belirli bir süre içinde izlemelerine olanak tanıyan bir hizmettir. Yayıncı web siteleri, uygulamalar ve set üstü kutular üzerinden erişilebilir.

Abonelik tabanlı hizmet alımı yalnızca televizyon ile değil sinemayla da sıklıkla karşılaştırılır. ‘Sinema deneyimi’¹⁸ yaşamanın sanatsal ve kültürel boyutu bir kenara bırakıldığında isteğe bağlı yayınlara abonelik sinemaya gitmeye kıyasla maliyet, esneklik ve içerik çeşitliliği açısından birçok avantaj sunar. Aylık veya yıllık abonelik ücreti genellikle tek bir sinema biletinden daha uygun olup kataloğa bağlı olarak binlerle ifade edilecek kadar geniş içeriğe erişim sağlar. Üstelik sinema salonlarında karşılaşılan reklamlar da abonelik yoluyla satın almalar için söz konusu değildir.

Sunulan içeriğe erişim için herhangi bir ücret ödemesi istenmeyen reklam tabanlı isteğe bağlı yayın hizmetlerinde (*ad-based video on demand – AVoD*), adından da anlaşılacağı üzere yayınların finanse edilme biçimi reklam gelirlerine dayanmaktadır. Bunlar, yayın üzerine eklenen reklam banner’ları, ürün yerleştirme yöntemiyle yapılan reklamlar veya geleneksel yayınlarda olduğu gibi belli aralıklarla gösterilen reklam filmleri şeklinde olabilir.

İsteğe bağlı yayın hizmetleri kavramının genel özelliklerinden ve en güçlü yanlarından biri yayınların kesintisiz izlenebilmesidir. Ancak reklam tabanlı yayınlarda (eğer sadece ürün yerleştirme yoksa) bu söz konusu değildir; ancak, yine de yayınların ücretsiz olması, yalnızca bu platform üzerinden erişilebilen orijinal yapımlara yer verilmesi ve yayın içeriğindeki kalite standardının üst seviyede olması, bu yayın hizmetlerinin de rağbet görmesini sağlamaktadır.

İzleme başına ödeme modeliyle hizmet sunan işlemsel isteğe bağlı yayın (*transactional video on demand – TVoD*) sisteminde ve kullanıcılar bir içeriği tek sefer izlemek için kiralayabilmekte veya tekrar tekrar izlemek için satın alma yolunu tercih edebilmektedirler. TVoD’un çalışma prensiplerini 3 alt kategoride görmek mümkündür (AppsFlyer, t.y.):

- İzleme başına ödeme (*pay-per-view*): İzleyiciler, belirli bir kanalda belirli bir zamanda bir program, etkinlik veya diğer türde yayınları izlemek için bir kez ödeme yapar. Bu modelin en iyi çalıştığı içerikler, spor müsabakaları gibi zamana duyarlı etkinliklerin yayınlardır.
- Elektronik satış oranı (*electronic sell-through*): Kalıcı bir elektronik satıştır. İzleyiciler, bir e-öğrenme kursu veya DVD film satın alır gibi belirli video içeriğine sınırsız erişim için bir kez ödeme yapar.

¹⁸ Sinemanın büyük ekran ve yüksek kaliteli ses sistemiyle desteklenen atmosferinin benzersizliğine rağmen bir kıyaslama yapma amacı taşınmamaktadır; içeriklere erişim ve bunları kişisel beklentiler doğrultusunda tüketme odaklı bir kıyaslamaya girilmektedir.

- İndir-kirala (*download-to-rent*): İzleyiciler, izlemeye başladıkları andan itibaren genellikle 24 veya 48 saat süren sınırlı içerik erişimi satın alır.

TVoD modeli tek bir platformda bulunan özel içeriklere erişim izni için daha çok tercih edilmektedir. Kimi izleyiciler izlemedikleri binlerce içeriğe standart bir ödeme yapmak yerine, yalnızca izledikleri içeriği kiralama veya satın alma yöntemini tercih etmektedirler.

3.1.2. Endüstri Olarak İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri

En yaygın türü abonelik esaslı (SVoD) olan isteğe bağlı yayın hizmetleri, abonelere düzenli bir ücret karşılığında geniş bir film, dizi ve orijinal program kütüphanesine erişim sağlayan bir hizmet modelidir. Bu model teknolojiadaki gelişmeler ve internete bağlı cihazların yaygınlaşmasıyla çeşitli demografik gruplara sahip bölgelerde yaygın bir şekilde benimsenmiştir (Verified Market Research, 2024). Geleneksel anlamdaki yayıncılıktan üretim, dağıtım/yayın ve tüketim aşamaları bağlamında önemli farklılıklar içermesi nedeniyle kısa denilebilecek bir sürede kendine özgü bir endüstri sistemi kurmuş ve oturtmuştur. Bunun yanı sıra, bu endüstri modelindeki hatlar ve prototip süreçler için Netflix'in rol modelliğinin de etkisiyle isteğe bağlı yayın hizmetleri, sektörel ifadeyle video akış pazarı (*video streaming market*), son 10 yılda, özellikle de 2020 yılı itibarıyla dünya genelinde önemli bir yayılım ve büyüme kaydetmiştir. Bu süreçte, bu alanda doğrudan faaliyet göstermek üzere kurulan platformların yanı sıra, geleneksel medya kuruluşlarının dijitalle yönelme çabası da isteğe bağlı yayın hizmetlerinin hem kullanıcı kitlesi ve potansiyeli açısından hem de bir endüstri olarak cazip bir alan olduğunu göstermektedir. *Disney+*, *Discovery+* ve *Paramount+* geleneksel yayıncılıktaki deneyimlerine de dayanarak isteğe bağlı platformlarda varlık göstermeye başlayan medya şirketlerinin, “+” (*plus*) sembolüyle marka adlarını bu alana uygun şekilde revize ettiği örnekler arasındadır.

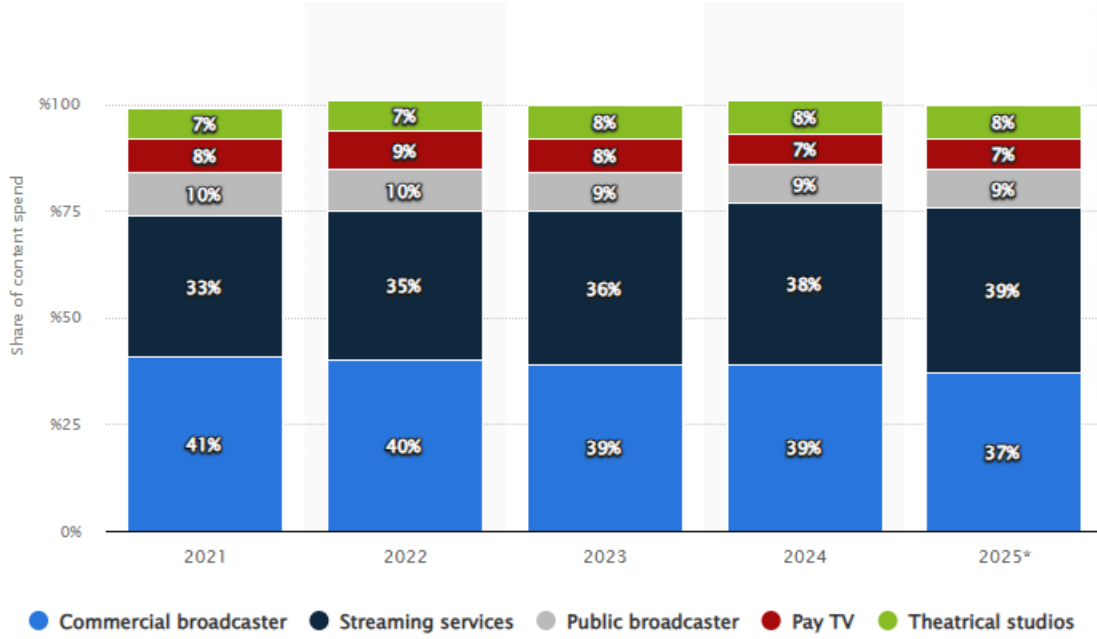
İsteğe bağlı yayın hizmetlerini gelenekselden *plus* kılan özellikleri sadece görünen kısım olarak kaliteli içerik ve bunlara erişim için kullanıcıya sunulan etkileşim, yöndeşme, bireyselleşme, eş-zamansızlık opsiyonları değildir. Bunların yanı sıra, alana özgü içerik üretim aşamaları, lisanslama işlemleri, dağıtım seçenekleri ve platformlar, teknoloji sağlayıcıları, bulut bilişim ve veri merkezleri, altyapı sağlayıcıları, cihaz entegrasyonları, üyeliğe ve/veya reklamcılığa dair model uygulamaları gibi ana başlıklar altında daha pek çok aşama söz konusudur. Ayrıca, görsel-işitsel yayın hizmeti olarak her ülkede tâbi olunan mevzuata uygun şekilde temsilcilikler kurulması ve kategoriler oluşturulması da yine bu süreçlerin önemli bir parçasıdır. Tüm bunlar, isteğe bağlı yayın hizmetlerini kapsamlı bir ekosistem ve dinamik bir

endüstri haline getirmektedir. İçerik üreticileri, teknoloji sağlayıcıları, aboneler, reklam verenler, düzenleyici kurumlar ve platform operatörleri arasındaki çok katmanlı etkileşimler, bu sektörün sürekli evrilen ve küresel çapta büyüyen bir yapı olduğunu desteklemektedir. Dolayısıyla, isteğe bağlı yayın hizmetleri yalnızca bir izleme alışkanlığını değil, geniş bir ekonomik ve kültürel dönüşümü temsil eden bağımsız bir endüstri olarak değerlendirilebilir.

Dünya çapında isteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik ilk büyük eğilim Covid-19 döneminde yaşanmıştır. Böylesi bir alanın varlığına dair farkındalığın dahi bu dönemde ciddi bir artış gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. *Motion Picture Association*'ın raporu (2020, s. 5, 12), çevrimiçi video hizmetlerine abonelik sayısının 2020 yılında, henüz Covid-19'un pandemi hâline gelmediği 2019'a göre yüzde 26 (232,1 milyon) artışla 1,1 milyara ulaştığını; böylece çevrimiçi aboneliklerin de ilk kez 1 milyarı aştığını göstermektedir.

İsteğe bağlı yayın hizmeti pazarının büyümesindeki en büyük etken, Covid-19 döneminin sebep olduğu açılımın da etkisiyle kullanıcıların medya ve eğlenceye yönelik harcamalarının artması olarak görülmektedir. [Bunun yanı sıra yüksek hızlı internet bağlantısının genişlemesi ve yayın platformlarının sürekli iyileştirilmesi gibi çeşitli büyüme faktörleri de bu süreçte oldukça etkilidir (Verified Market Research, 2024)] Küresel olarak değerlendirildiğinde daima daha fazla insan isteğe bağlı yayın hizmeti kullanmakta; OTT platform müşterilerindeki böyle bir artış da endüstriyel bir gelişime yol açtığı gibi, pazar genişlemesi için de büyük bir istek uyandırmaktadır. Bu bağlamda, küresel video akış pazarının 2023'te 106,83 milyar dolar ve 2024'te 129,80 milyar dolar olarak kaydeden *Precedence Research* (2024), önümüzdeki 10 yıl içinde yıllık büyümenin yüzde 20,90'lık bir oranla gerçekleşeceği ve 2034'e gelindiğinde 865,85 milyar dolarlık bir pazar boyutuna ulaşılacağı tahminini açıklamıştır.

Tablo 3.2. Şirket Türüne Göre Dünya Çapında Video İçerik Harcamaları 2021-2025

Kaynak: Stoll, J. (2025). Distribution of video content spending worldwide from 2021 to 2025, by company type. Statista. Erişim: 11.02.2025.

Statista'nın yayınladığı verilere göre, 2024 yılında dünya çapında video içerik harcamalarının çoğunluğu -her ne kadar son yıllardaki harcama payları azalma eğilimi gösterse de- yüzde 39'luk bir payla geleneksel medya içindeki ticari yayıncılardan gelmiştir. Ancak 2025 yılında ticari yayınlardaki bu düşüş eğiliminin sürmesi ve akış hizmetlerinin ise yalnızca içerik yatırımlarını artırmakla kalmayıp aynı zamanda 2025'e kadar ticari yayıncıları da geride bırakarak video üretimine ilişkin tüm sektörlerdeki harcama payının yükselmesi tahmin edilmektedir (Stoll, 2025).

Yukarıdaki temel veriler, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin hem son yıllardaki sektörel büyümesine hem de yayın içeriklerine verilen önem açısından ayrılan bütçelere dayanarak endüstrisinin genişlemekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin içerikleri önem taşıdığından endüstriyel anlamda da yayın içeriklerinin oluşturulmasından tüketilmesine uzanan aşamalara değinilmiştir.

3.1.2.1. İçerik Derleme ve Üretme

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinde, medya ürünlerinin belli bir akış içinde ve sıralı olarak değil, birbirinden bağımsız içerikler ve zaman ve mekân açısından tüketme tercihi/kontrolü ile kullanıcıya sunulduğu bir sistem söz konusudur. Yayın kataloglarında genellikle kurgu film,

belgesel, dizi ve çeşitli programlar (reality şov, talk şov, stand-up, müzik-müzikal vb.) yer alır ve seçim yapılmasını kolaylaştırmak amacıyla bu içerikler daha ayrıntılı alt başlıklara ayrılır. Sahiplik açısından değerlendirildiğinde ise tüm bu içerikler iki ana kategoriye ayrılabilir: Platforma özgü üretilmeyen yapımlar ve platforma özgü (orijinal) yapımlar.

3.1.2.1.1. Platforma Özgü Üretilmeyen Yapımlar

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin en yaygın ve genellikle en geniş ölçekteki içerikleri, daha önce farklı bir mecra (sinema, festival, televizyon vb.) için üretilip gösterilmiş olan yapımlardır. Ana mecrada belli bir dönem gösterildikten sonra, telif ve/veya süreli-süresiz gösterim haklarının kiralınması veya satın alınması suretiyle medya ürünleri isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcısının katalogunda yerini alır. Geniş kullanıcı profilleri dikkate alınarak derlenen içerik türlerinin farklı ilgi ve zevklere hitap edecek şekilde, dolayısıyla kapsayıcı olmalarına özen gösterilir. Bu da niteliksel çeşitliliğin yanı sıra nicel anlamda da daha fazla seçenek demektir. Esasen hizmet sağlayıcılar, içerik sayısının fazlalığını bir reklam unsuru olarak da kullanırlar. Her dönem karşılık bulan hikâyelerin işlendiği filmler (Hollywood vb.), kült filmler, popüler oyuncuların yer aldığı projeler, IMDb puanı yüksek yapımlar, küresel ölçekte eğilim gösterilen kültürlerin görsel-işitsel ürünleri (Türk yapımları, Kore yapımları vb.) genellikle kataloga ilk eklenen ve izleyicisi kolay bulunan içeriklerdir. Daha çok film ve dizileri kapsayan bu başlıkların yanı sıra, daha önce geniş kitlelerce beğeni almış veya kaliteli ve orijinal içeriğe sahip programlar da isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılar tarafından gösterim hakkı kiralanan veya satın alınanlar arasında olmaktadır.

İsteğe bağlı yayın hizmetleri katalogları, her kullanıcıya hitap edebilmek amacıyla yalnızca geniş kitlelerce beğenilen yapımlarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda tutunamayarak kenarda kalan yapımlara da yer verir. Bir başka ifadeyle, ana akımda kendine yer bulmayan yapımlar bu platformlar aracılığıyla küresel dolaşıma çıkma şansını yakalamış olur (Gültekin Akçay, 2022, s. 248).

Hizmet sağlayıcılar, eğer hâlihazırda sahibi oldukları yapımlar var ise bunları arşivlerinden çıkararak kataloglarına eklemektedir ki bu da telif hakları kaleminde bütçeden tasarruf anlamına gelir. Lotz'un (2022, s. 40) sözünü ettiği medya hizmet sağlayıcılar için içerik harcamalarına dair verimlilik kaygısı da bir miktar azalarak, hizmet sağlayıcı için mali bir soluklanmaya yol açmaktadır. Hatta biraz da bu mevcut hak sahipliğine dayanarak bu iş kolunda varlık gösterme adımı atanların olduğunu söylemek yerinde olacaktır ve uluslararası hizmet sağlayıcılardan Disney+'ı bunun en açık örneği olarak görmek mümkündür. Disney+

isteğe bağılı yayın hizmeti alanına pek çok hizmet sağlayıcıdan sonra girmiş olsa da 100 yıllık medya şirketi geçmişine dayanarak kullanıcıya sunmak üzere uzun bir film sahipliği listesini elinde bulundurmakta ve isteğe bağılı yayın hizmeti platformunda, bünyesindeki bu yapımların doğrudan gösterimini gerçekleştirmektedir. Bu zahmetsiz duruma ek olarak da orijinal yapımlara daha fazla yönelebilmektedir. Disney+'ın yanı sıra, Paramount+, Peacock, Discovery+ gibi geleneksel medyanın yanı sıra isteğe bağılı yayın hizmetlerinde de faaliyet göstermeye başlayan küresel medya şirketleri, geçmişten bünyesinde bulundurduğu yapımları platformlarda da erişime açabilmektedirler.

Bazı hizmet sağlayıcılar içerik kategorilerini daha sınırlı sayıda tutmayı, sık periyodiklerle kataloga film eklemeyi ve katalogdan film çıkarmayı ve tematik olarak birbirine daha yakın içerikleri derlemeyi tercih edebilmektedirler. Örneğin Mubi, daha çok sanat sineması olarak adlandırılan ve genellikle de festival filmi olarak üretilen yapımları kataloguna ekleme yolunu tercih etmiştir.

3.1.2.1.2 Özgün Yapımlar

Daha önce farklı mecralarda yayınlanan dizi, film ve programları yüksek çözünürlüklü şekilde, büyük ekran konforunda ve legal yöntemlerle isteğe bağılı yayın hizmetleri aracılığıyla izlemek, izleyiciler için tercih edilebilir iyi bir yol olsa da aynı içeriklere erişmek için alternatifler dijital çağda daima vardır. Bu nedenle dijital platformların hizmet sağlayıcıları, hem kataloglarını zenginleştirmek ve böylece izleyiciyi platforma çekmek hem de platformlarının tanıtım yüzü olarak kullanmak üzere orijinal yapımlara yönelmektedirler. Orijinal yapımların niteliği bilhassa bu nedenle çok önemlidir. Bir mağaza vitrinindeki birkaç ürün, içeride sizi nelerin beklediği hakkında bilgilendirir, cezbeder veya yürüyüp yolumuza devam etmenize neden olur. Üstelik bu mağaza ve dolayısıyla vitrindeki ürünler, on-yıllardır alışlagelen ürünlerden farklı olduğu iddiası taşımaktadır. Öyle ki Özbülük Kılıç'ın (2022, s. 37-38) da ifade ettiği üzere, bir yapımın geleneksel mecralarda mı dijital platformlarda mı yayınlanacağı üreticiler tarafından bir kıstas olarak değerlendirilmekte ve bu, içerik stratejilerini doğrudan şekillendirmektedir.

'Orijinal' veya 'özel yapım' adıyla yayınlanan platforma özgü içerikler, endüstriyel yenilik, ileri teknik ve teknolojiler ile dikkat çeken sosyal ve kültürel bağlamlar kullanılarak yeni bir sinerji vizyonu ile hikâye anlatma sanatının ortaya koyulduğu yapımlardır. Bu yapımlar, genellikle başta Hollywood yıldızları olmak üzere küresel çapta ünlülerin yer almasıyla daha dikkat çekici hâle getirilmeye çalışılmaktadır (Gümüş, 2021, s. 156).

İzleyiciden zihninin daima açık olmasını ve örgüyü dikkatle takip etmesini bekleyen bu yapımlar, yalnızca içerik açısından değil, süre, teknik ve sanatsal yapım özellikleriyle de geleneksel medya ürünlerinden belirgin şekilde ayrılmaktadır. 3 saati bulan ve bu süreyi doldurmak için yoğun şekilde dolgu görüntüleri kullanılan geleneksel yaklaşımların aksine, bu platformlara özgü dizilerin her bölümü genellikle 40-60 dakika arasında olup, hikâyeye doğrudan hizmet eden sahnelerden oluşur. Platforma özgü dizi yapımları, televizyon dizilerindeki gibi bölüm ve sezondan oluşmakta; teknik açıdan ise genellikle sinema filmi kalitesinde çekilmektedir.

Dijital platformlarda yayımlanmak üzere hazırlanan projeler, -Netflix örneğinde görüldüğü üzere- platformların kendi stüdyolarında, oyuncu kadroları ve teknik ekipmanlarıyla gerçekleştirilebileceği gibi, farklı yapım şirketlerine ismarlanarak veya onların sunduğu proje teklifleri doğrultusunda da üretilebilir. Örneğin, BluTV'nin özgün yapımı *Masum* (2017, yön. Seren Yüce) bünyesinde bulunduğu medya grubunun yapım şirketi olan D Production tarafından yapılırken PuhuTV'de yayınlanan *Fi/Çi Ay Yapım*'a yaptırılmıştır. Netflix, orijinal yapımı *Bir Başkadır* ise Krek Film tarafından üretilmiştir. Küresel çapta faaliyet gösteren isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıların faaliyet gösterdikleri ülkelerde sıklıkla yerli yapım şirketleriyle iş birliği yaparak orijinal içerikler üretmeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Dijital platformların en ilgi çeken orijinal yapım türlerinden biri de etkileşimli/interaktif yapımlardır. Orijinal formda hayatımıza giren ve ilk etapta büyük ilgi uyandırsa da oldukça masraflı yapımlar olmasının da etkisiyle deneysel seviyede kalan bu türün en bilinen örneklerinden biri Netflix yapımı *Black Mirror* dizisinin *Bandersnatch* bölümüdür. Akkuş (2019, s. 182), etkileşimli dizilerin en önemli avantajının, kopyalanması son derece zor bir sistem içinde izleyiciye sunulmasından dolayı korsanla mücadeleyi sonlandırması olduğunu vurgulamakta ve kaçak yayın yapan sitelerin¹⁹ bu dizileri etkileşimli izletmek için sağlamaları gereken altyapıyı kurmalarının zor ve pahalı olduğunu iddia eder. Aslında yapay zekâ ile çevrenin bulunduğu bugünün teknolojisinde, ilgili sahneler gelindiğinde bir sonraki sahnenin seçilmesi için bağlantı kurma (link ekleme) işinin zorluğundan bahsetmek mümkün değil. Dolayısıyla bunun korsanla mücadele anlamında ne kadar etkili olacağı tartışılır. Ancak zaten bu yapımların asıl iddiası deneyim çeşitliliğidir ki Akkuş, Lotz'un da önemle üzerinde

¹⁹ Bugün IPTV adı altında tüm isteğe bağlı yayın hizmeti sunan platformların içeriklerini tek şifre ile kaçak yollardan kiralayan korsan siteler. Bkz. '2.2.1.2.1. IPTV: Başlangıcı ve Dönüşümü'.

durduğu ‘deneyim’e dikkat çekerek insanların diziyi değil, deneyimi istediklerine ve buna da etkileşimli diziler bağlamında platformlar üzerinden erişilebileceğine vurgu yapar.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin içeriklerine dair tür, süre, yapım özellikleri gibi unsurlardan belli kıstaslarla bahsedilse de bunların hiçbirini bu mecranın kuralı olarak algılamamak, görmemek gerekir. Yüksek kaliteli çekimlerle yapılan içeriklerin çoğunlukta olduğu kategoriler arasında, amatör görünümlü, ses ve görsel açıdan düşük nitelikli ancak doğal ve orijinal fikriyle dikkat çeken programlara da rastlamak mümkündür. Bu nedenle, katı kurallardan söz etmek, isteğe bağlı yayınların özgün, orijinal, kullanıcı odaklı ve özellikle de ‘deneysel’ nitelikleriyle çelişmiş olacaktır.

Orijinal içeriğe yapılan artan yatırım, kullanıcıların bu yöndeki ısrarlı taleplerine de dayanarak isteğe bağlı yayın hizmeti pazarında abone büyümesinin önemli bir itici gücü olarak kabul edilmektedir. *Netflix, Amazon Prime Video* ve *Disney+* gibi platformların orijinal dizi ve film üretmek için önemli bütçeler ayırdığı ve böylece içerik tekliflerini geliştirdiği bilinen bir durumdur. Bu strateji, tüketici tercihlerinin de hızla genişlediği bir ortamda hizmetleri farklılaştırmak için benimsenmiştir (Verified Market Research, 2024).

3.1.2.1.3. Uyarlama Yapımlar

Konusu, olayları ve karakterlerinden tamamen ya da kısmen yararlanarak özgün bir edebiyat ya da sahne eserini televizyon, radyo ve sinema eserine dönüştürme işine uyarlama denir (TRT, 2020, s. 363). İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin yaygınlığı ve bu platformlara özel üretilen içeriklerin artan yoğunluğu göz önüne alındığında, bugün uyarlama çalışmalarının en çok odaklandığı alanlardan biri de yine bu platformlardır. Uyarlama yapımlarda görünen artışın temel iki nedeni olduğunu söylenebilir: bunlardan biri televizyonun ticarileşmesi ve küreselleşmesi, diğeri ise teknolojik gelişmelerle birlikte TV formatlarının yaygınlaşmasıdır (Kara A. Z., 2019, s. 82). Orijinal hikâyelerin üretilmesinde yaşanan tutulmalar ve zaten hâlihazırda takdir gören hikâyelerin varlığı, yapımcıları uyarlama eserlere yöneltmektedir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinde yer alan uyarlama eserler, edebi eserlerin görsel-işitsel medyaya uyarlanmasından, bir ülkede yayımlanan dizi ve filmlerin farklı ülkeler için uyarlanarak yeniden çekilmesine kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Yapımlar, farklı ülkeler için uyarlanırken, o ülkenin kültürel özellikleri de göz önünde bulundurularak yeniden şekillendirilir ve yerli pazara adapte edilir. Özellikle kültürler arasındaki benzerlikler dikkate alındığında, uyarlama amaçlı dizi, film senaryosu veya program formatı alışverişi daha yoğun şekilde gerçekleşebilmektedir.

3.1.2.1.4. Programlar

İsteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıların içerik zenginliklerinin genelde dizi ve film yapımlarından meydana gelmektedir; ancak çeşitli programlara da (talk şov, reality şov, müzik, yarışma vb.) kataloglarda yer verildiği görülür. Özellikle bazı hizmet sağlayıcılar, yayın stratejisinin bir unsuru olarak programları ön plana çıkarmaktadırlar. Türkiye’deki hizmet sağlayıcılar arasında bu anlamda Exxen göze çarpmaktadır. Özellikle teknoloji adaptasyonu en yüksek kitleleri (16-35 yaş), bir başka ifadeyle gençleri hedefleyen (Elgiz & Boydak, 2022, s. 104, 106) Exxen’in, yayın içeriklerinin önemli bir kısmını programlar oluşturmaktadır. Yayıncılar, ortak kuruluş olan TV 8’in mevcut programlarının formatlarında ve sunucularında bazı değişikliklere giderek bunu platforma uyarlamışlardır. Ayrıca, YouTube’da yüksek izlenme oranları elde ederek üne kavuşmuş fenomenlerin yaptığı programlara da yer verilmektedir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerindeki genel program türlerine bakıldığında, “nitelikli televizyon” kavramıyla pek de bağdaşmayan içeriklerin de bolca yer aldığı görülür²⁰. YouTube’daki bazı kişisel kanalların dijital ortama daha profesyonelce uyarlanmış bir versiyonu olarak değerlendirilebilecek, izleyiciden zihinsel çaba beklemeyen içerikler; yoğun cinsellik, estetik müdahaleler, makyaj ve beden vurgusu etrafında kurgulanan yapımlarda somutlaşmaktadır. Bu tür yapımlarda, bireylerin yalnızca fiziksel özelliklerine ya da cinsel yönelimlerine odaklanan bir temsil biçimi öne çıkmaktadır. Bu gibi yapımların kataloglarda yer almasını da yine her türden talebi karşılama iddiasına ve politikasına dayandırmak mümkündür. Üstelik arzın devamı, talebin varlığının göstergesidir ve bu da talepleri bu içeriklere yönelen kullanıcı tiplerini platformda tutmanın yoludur.

3.1.2.1.5. Spor Yayınları

Spor yayınları doğası gereği dizi, film, program gibi içeriklerden daha farklı teknik bir hazırlık ve yayın süreci gerektirmektedir. Canlı/naklen yayınlar, bu yayınların olmazsa

²⁰ “Nitelikli televizyon” terimi, görsel-işitsel yapımların sadece eğlence amacıyla değil, aynı zamanda yüksek kaliteli içerik, derinlikli anlatım, kültürel ve sanatsal değer taşıyan programlar sunduğu, izleyiciye düşünsel ve estetik bir deneyim sağladığı içerikleri tanımlamak için kullanılır. Genellikle dijital platformlar için kullanılan bu ifade, kataloglardaki içerik çeşitliliğinin genişliği göz önüne alındığında kalite iddialarının bazen düşük prodüksiyon değeri taşıyan ve yalnızca ticari amaçlarla üretilmiş içeriklerle çeliştiğini göstermektedir. Bu durum “nitelikli televizyon” kavramının daha esnek ve tartışmaya açık bir anlam taşımasına yol açmaktadır. Burada platformun çeşitli izleyici kitlelerine hitap etme amacı devreye girer ve bu kapsamda farklı kullanıcı zevklerine ve ihtiyaçlarına hitap eden içeriklerin de yer alabileceği öne sürülebilir. Bu noktada her içerik türünün bir platformun genel nitelik seviyesini belirlemeyeceği sonucuna varılabilir de dolgu içerik olarak değerlendirilebilecek olan yapımların bolluğu, nitelikli televizyon söyleminin haklılığını zayıflatabilmektedir.

olmazlarındadır ve IPTV'ler ilk kurulup yaygınlaşmaya başladığı dönemde bu alana yoğun talebin olmasında faydalanılmış ve buna göre içerikler planlanmıştır. Ancak OTT TV'lerle birlikte spor yayınları sadece bu yönde tematik yayıncılık yapanlar dışında geri planda bırakılmıştır. Bazı hizmet sağlayıcılar büyük kulüplerin spor müsabakalarının tekrar yayınlarının gösterim haklarını edinin platformlarında yayınlansalar da isteğe bağlı yayın hizmetlerinde geniş bir spor içeriğine rastlanmamaktadır.

Spor yayınlarına ilişkin uzunca yıllar platformların mesafeli duruşuna karşın son zamanlarda bu alana doğru bir eğilim olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle Netflix'in 16 Kasım 2024 tarihinde canlı olarak yayınladığı Jake Paul - Mike Tyson boks maçının eş-zamanlı olarak 65 milyon kişi tarafından izlenmesi (Wilson, 2024) ve bununla birlikte Noel gününde yayınlanan futbol ligi karşılaşmalarının platforma milyonlarca yeni abone kazandırması (Liedtke, 2025), dijital platformların canlı spor yayıncılığına olan eğilimini daha da güçlendirecek gibi görünmektedir.

3.1.2.2. Dağıtım/Yayın

İsteğe bağlı yayın hizmetleri endüstrisine bugün hâkim olan dağıtım ve yayın süreci, televizyondan tamamen ayrıldığı gibi IPTV hizmetlerinden de önemli ölçüde farklılaşmakta ve bu dönüşümün temelinde, *over-the-top* (OTT) teknolojisinin sağladığı olanaklar yer almaktadır. Geleneksel kablo, uydu veya IPTV gibi kapalı ağlara ihtiyaç duymadan, doğrudan internet üzerinden video, ses veya diğer medya içeriklerinin kullanıcılara ulaştırılmasını sağlayan OTT servisleri, dekoder ve benzeri herhangi bir ek donanıma gerek kalmaksızın, bilgisayar, akıllı telefon, tablet veya akıllı televizyonlar gibi internet bağlantılı cihazlardan erişilebilen bir içerik dağıtım modelidir. Önceki dağıtım modellerinde izleyicilerin yayınları izleyebilmesi için gerekli olan ulaşım bariyerlerinin ortadan kalkması, yayınların izleyiciyle buluşturulması sürecini hem dağıtıcı/yayıncı hem de kullanıcı açısından ciddi manada kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. Çünkü böylece alternatif çokluğu içerisinde seçim yaparken her satın alınması planlanan hizmet için büyük hazırlık süreçleri (internet bağlantısının değerlendirilmesi, modem ve router ihtiyacı, dekoder veya STB temini, kablolama ve bağlantılar, kurulum ve aktivasyon, test ve deneme vb.) ve bu sürece değmesi için de uzun vadeli sözleşmelerin yapılması mecburiyeti ortadan kalkmıştır. Varılan bu pratik zeminde hizmet sağlayıcılar kullanıcıların kendi platformlarını abone olup deneyimlemeleri için 7 günlük ücretsiz deneme veya bir ay süresince ücretsiz deneme gibi kampanyalar yapabilmektedirler.

Dağıtımın böyle bir yapıya bürünmesi, bir sonraki başlık olan tüketimin de önemli bir şekillendiricisi olmuştur. Her şeyden önce ardışık ve birbirinden kopuk olan yayıncılık ortadan kalkmıştır²¹. Önceleri izleyiciler için bir günlük akışta takip edebilecekleri 24 saatlik yayınlar, bugün 24 bin saatlik içeriğe dönüşmüştür. Buna göre eşzamanlı olarak seçenekler arasında kullanıcının tercihini bekleyen tüm yayın içerikleri, istendiği anda izlenebilmek için hazırır. Dağıtımın sebep olduğu tüketimdeki bu değişiklik, bir döngü içerisinde üretimin de yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Bu yayın modelinde *prime time* mevhumu ortadan kalktığı için, insanların en çok izleme eğilimi gösterdiği bir zaman dilimi ve bu dilimi dolduracak ± 120 dakikalık bir yapım oluşturma zorunluluğu da sona ermiş bu da içerik üretim sürecini daha dinamik hâle getirmiştir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerine ilişkin bu dağıtım modelinde, yukarıda da belirtildiği gibi aracı ek donanımların bertaraf edilerek sadece internet bağlantısı bulunan bir izleme cihazı yeterli kılınmış olsa da izleme konforuna ilişkin başka unsurların gelişimi de kaçınılmaz olmuştur. *Türkiye'nin Sayısal Televizyon Yolculuğu* çalışmasında Boynudelik'in (2018) gelişim süreci içinde yer yer vurguladığı ortak alanların yükselişini göz ardı etmemek gerekmektedir. Yapımların üretiminde kullanılan kamera ve ses kayıt cihazlarından, iletimde belirleyici olan internet hızına; kullanıcıların içeriklere eriştiği cihazların yüksek çözünürlüklü ve ideal boyutlarda olmasından, uygulamaların kullanıcı dostu arayüzlerine kadar uzanan pek çok unsur, birbirine paralel bir gelişim göstermektedir. Bu bütünsel ilerleme, hem teknik altyapıyı hem de izleme deneyimini eşzamanlı olarak dönüştürmektedir. İsteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılarının, kendi platformlarının uygulamalarını televizyon cihazlarına entegre etmek için anlaşmalar yapmaları ve kumandalarda bazı platformlara ait kısa yol tuşlarının bulunması dahi, yayınların dağıtım süreci bağlamında yapılan çalışmaların bir sonucudur.

Dağıtıma dair son derece kritik öneme sahip bir diğer unsur internet hızıdır ve buna karşın internet için sınırsız olmayan bir teknik kapasite söz konusudur. Genel internet trafiği için geçerli olan bu kısıtlılık, yüksek kaliteli videoların, özellikle 4K çözünürlük gibi yüksek veriye sahip içeriklerin aktarımında ihtiyaç duyulan bant genişliği kimi zaman sorun teşkil edebilmektedir. Oysa internet bağlantısının hızı, bu içeriklerin kesintisiz bir şekilde iletilmesi için yeterli olmalıdır. Bugün dijital platformların içeriklerini tüketme pratiği bağlamında

²¹ Bölgesel bir savaşın şiddet içerikli görüntülerinin yer aldığı bir haberin hemen ardından, panda yavrularının sevimli hâllerine odaklanan görüntülerin yayınlanması mümkündür. Bu tür sıralamalar, bağlamdan yoksunluk ve yapısal kopukluk nedeniyle izleyiciye bütünlüklü bir deneyim sunmamakta; aksine parçalı, duygusal geçişleri önemsizleştiren bir medya tüketimi biçimi ortaya koymaktadır.

evlerdeki ortalama ekran (örn. 55 inç) televizyonlarda ultra yüksek çözünürlüklü (UHD) içeriklerin ortalama kabul edilmesi hâlinde, izleyicilerin bu standarttaki keskin ve canlı görüntüleri daha akıcı ve kesintisiz izleyebilmeleri için internet hızının 20 megabit/saniye (Mbps)²² civarında olması beklenmektedir. Bu noktada, internet ağının kapasite, depolama, hız aktarım gibi hususlarda verimli kullanılabilmesi için gerekli olan ağ genişliği meselesi, dijital yayıncılığın kalitesini doğrudan etkileyen faktörlerden biridir ve hizmet sağlayıcılar için büyük önem taşımaktadır. Yüksek kaliteli içeriklerin, kesintisiz bir şekilde iletilmesi ve izleyiciye ulaştırılması için ağ altyapısının güçlü olması gerekmektedir. Bu hususta, ağ tarafsızlığı (*net neutrality*) olarak ifade edilen ilke, “literatürde, ağ üzerinde gücü olan tarafların (internet servis sağlayıcıları, şirketler, denetim merkezleri, devlet veya hükümetler gibi) ağ üzerindeki uygulamalarının bütün paydaşlar açısından eşit uzaklıkta olması” (Şeker, 2014) anlamını taşır. Ağ tarafsızlığı, internet servis sağlayıcılarının içerikleri hızlandırarak ya da kısıtlayarak ayırım yapmalarını engelleyen ve tüm kullanıcıların eşit erişim hakkını garanti altına alan bir düzenleme olarak kabul edilmektedir. Yayın hizmetlerinin dağıtım sürecine ilişkin olan bu ilke, dijital yayıncılık alanındaki hizmet sağlayıcıların, içeriklerin eşit ve adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaları adına kritik bir rol oynamaktadır.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin dağıtım ve yayın sürecinde önemli bir diğer husus da lisanslama işlemleridir. Hukuki açıdan, dijital platformların yayın yapabilmesi için belirli yasal düzenlemelere ve lisans gereksinimlerine uyması gerekmektedir. Türkiye’de bu süreç, RTÜK tarafından gerçekleştirilir ve hizmeti sağlayıcılar, yayın yapabilmek için RTÜK’ün belirlediği lisans koşullarını yerine getirmek durumundadırlar. Lisanslama, yalnızca yayınların yasal zeminde gerçekleşmesi için izin almayı değil, aynı zamanda içeriklerin denetlenmesini, izleyici korumasını ve reklam düzenlemelerini de içeren bir mekanizma olarak işlev görür. Öte yandan, platformların yayın içeriklerinin telif hakları bağlamında farklı bölgelere veya ülkelere dağıtılması için de önem taşır. Bu durum, özellikle global platformların yerli yasal düzenlemelere uygun bir şekilde hizmet verebilmeleri için gerekli görülmektedir.

3.1.2.3. Tüketim

İsteğe bağlı yayın hizmetleriyle beraber yayıncılığın yaşadığı dönüşüm, üretim ve dağıtım/yayın alanında olduğu kadar tüketim aşamasını da önemli ölçüde etkilemiştir. Buna göre, kullanıcılar yayınlara herhangi bir zamanda herhangi bir yerden erişebilme beklentisi içine girmişlerdir. Dijital teknolojilerle olanaklı hâle gelen bu beklenti, Netflix gibi video akış

²² Bu konuda isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıları 15-25 arasında değişen Mbps önerilerinde bulunmaktadır.

hizmeti veren medya hizmet sağlayıcılarının yeni bir iş modeliyle ortaya çıkmasına ve bunların küresel çapta popüler hâle gelmesiyle tüketim alışkanlıklarında da köklü bir dönüşüme yol açmıştır (Avşar & Terzi, 2022, s. 59). Geleneksel yayıncılıkta özellikle diziler randevulu izleme düzenine göre ve daha çok merak ögesine yönelik olarak kurgulanmakta ve en heyecanlı yerinde bırakma (*cliffhanger*) kavramının başatlığıyla kurgulanmaktadır (Terzi, 2021, s. 81). Yeni tüketim pratiğinde her ne kadar bölüm sonlarında merak öğelerine yer verme tercihi sürdürülse de devamını izlemek üzere bir başka gün için randevulaşmak söz konusu değildir. Kullanıcı, diğer bölümü hatta tüm sezonu/sezonları ardı ardına izleme imkânına sahiptir. Bu da yeni bir izleme davranışının ortaya çıkmasına yol açmıştır: *binge watching*. Türkçeye “peş peşe izleme”²³ olarak çevrilen *binge watching* davranışı, yine Netflix tarafından ortaya koyulan bir yayıncılık stratejisi olup, diğer hizmet sağlayıcılar tarafından da uygulanmaya başlamış ve bu platformların olağan pratiği hâline gelmiştir. Bu izleme davranışı, nötr bir tanımlamadan ziyade, olumsuz olarak nitelenen anlamlarda da kullanılmaktadır. Özel’in (2020) “tıkınırcasına izleme” şeklindeki kullanımı bunlardan biridir. Bir oturumda birden fazla bölüm izleme veya art arda 2-3 bölüm izleme gibi davranışlar izleme eylemini tıkınırcasına gerçekleştirme benzetmesiyle tanımlanmaktadır (akt. Özel, 2020, s. 131-132). Oxford (t.y.) sözlüğü de benzer şekilde *binge watching* kavramı için “bir TV şovunun birkaç bölümünü tek seferde, genellikle DVD’ler veya dijital akış yoluyla izleme pratiği” olarak tanımlamaktadır. Bu izleme davranışı, Türkiye’de 160 dakikayı bulan televizyon dizileriyle kıyaslandığında ve dijital platformlardaki dizilerin ± 40 dakikadan oluştuğu düşünüldüğünde, bu, ortalama bir geleneksel drama dizisinin tek bölümüne denk gelen bir süre boyunca ekran başında kalmak anlamına gelir. Bu da aslında alışlagelenden farklı olmayan, sadece -dolgu görüntülerle ve reklamlarla zaman doldurmalar olmaksızın- hikâyenin daha yoğun şekilde izlendiği anlamına gelir. Böylesi bir izleme pratiğine aşırı veya tıkınırcasına demekten ziyade, art arda izleme, seri izleme gibi karşılıklar daha yerinde olabilir. En doğrusu, ekran karşısında geçirilen zamanın aşırılık olarak nitelenmesi her bir izleyicinin kendi normalî içinde ölçülebilir. Elbette tek oturuşta sezonu bitirmek üzere ekran karşısına geçmek, pekâlâ izlemenin “aşırı”laşmış hâli olarak genellenebilir de. Dijital platformlarda art arda izleme pratiğinin mimarı Netflix için, en büyük rakiplerinin uyku olduğunun söylenmesi (Hern, 2017) de aşırı izlemenin stratejik bir ‘yeni normal’ oluşu anlamını taşımaktadır. Ekran başında geçirilen sürenin toplumsal, kültürel ve ahlaki kaygılarla daima

²³ Kavramın Türkçede diğer kullanım biçimleri ise şöyledir: “aralıksız izleme, duraksız izleme, aşırı izleme, seri izleme, tıkıncı izleme, tıkınırcasına izleme, topyekûn izleme, maraton izleme, dizi maratonu, aşırı seyretme, bindirmeli seyir”. Bkz. Terzi, Â. (2021). “Binge-watching kavramı ve Türkçe karşılıklar üzerine”. *Türk Dili*. 80-85.

tartışıl原因 bir konu olmasının yanında, bu yeni tip aşırı izleme pratiğinin de hoşgörölü bir yaklaşımla değeriendirildiğı görölmektedir (Gümüş, 2021, s. 166).

İzleyicilerin, bir başka ifadeyle tüketicilerin veya kullanıcıların yayınları izleme davranışlarında meydana gelen değışim ögelerinden biri de yayınları takip ettikleri araçlardır. Geleneksel olarak televizyon ekranından takip edilen yayınlar, artık bilgisayarlardan, telefon ve tablet gibi mobil cihazlardan da erişilebildiğı için, sadece zamana değil, mekâna da bağılı olmaksızın bir izleme pratiğı gelişmeye başlamıştır. Gümüş (2021, s. 163) yaptığı çalışmada izleyiciler tarafından Netflix’te zaman geçirmenin tamamen kişisel bir ritüel gibi algılandığı değeriendirmesini yaparak farklı araçlardan platforma erişebilmenin ise kullanıcılar tarafından “özgürlük” olarak görüldüğünü ifade eder. Ayrıca bu ritüele olan bağılılık ve tatminle birlikte yayınların da yüksek kaliteli oluşu nedeniyle ekranın büyük ya da küçük olmasının da önemsizleştiğine dair bulgularını ortaya koyar. Buna karşın, kullanıcı eğilimlerine ilişkin yapılan pek çok çalışmada, dijital platformlardaki yapımların televizyon ekranı gibi büyük ekranlarda izlenmesinin çok daha fazla tercih edildiğı görölmektedir (Can, Koçer, & Hekimoğlu Toprak, 2021, s. 336, 340), (Başer & Söğütölüler, 2023, s. 16).

İsteğe bağılı yayın hizmetleriyle beraber ortaya çıkan ve yaygınlaşan tüketim alışkanlıklarından biri de yayınları izleme anında veya hemen sonrasında yorumlarını başka kişilerle paylaşma eylemidir. Aslında bu davranış biçimi ‘sosyal televizyon’ (*social television*) kavramıyla birlikte çok daha eskilere dayansa da OTT TV ile birlikte çok daha sistemli ve izleme eyleminin amaçları içinde yer alacak şekilde izlemenin bir parçası olmaya başlamıştır. Her ne kadar isteğe bağılı yayın hizmetleri bireysellik vurgusuyla ve bireyselleşmenin ön planda olduğu bir pratikle izleme eylemi ön plana çıksa da izleme eylemi sırasında ikinci ekran (*second screen*) ile meşgul olma hâli de oldukça yaygındır. Bu pratikte, Dumenco’nun (2012) yorumuyla “devasa bir odak grubu” olan katılımcılar, televizyon karşısında yayın içeriğini izlerken, aynı anda telefonda sosyal medya platformları aracılığıyla izledikleri içerikle ilgili paylaşımlara da dâhil olmaktadır.

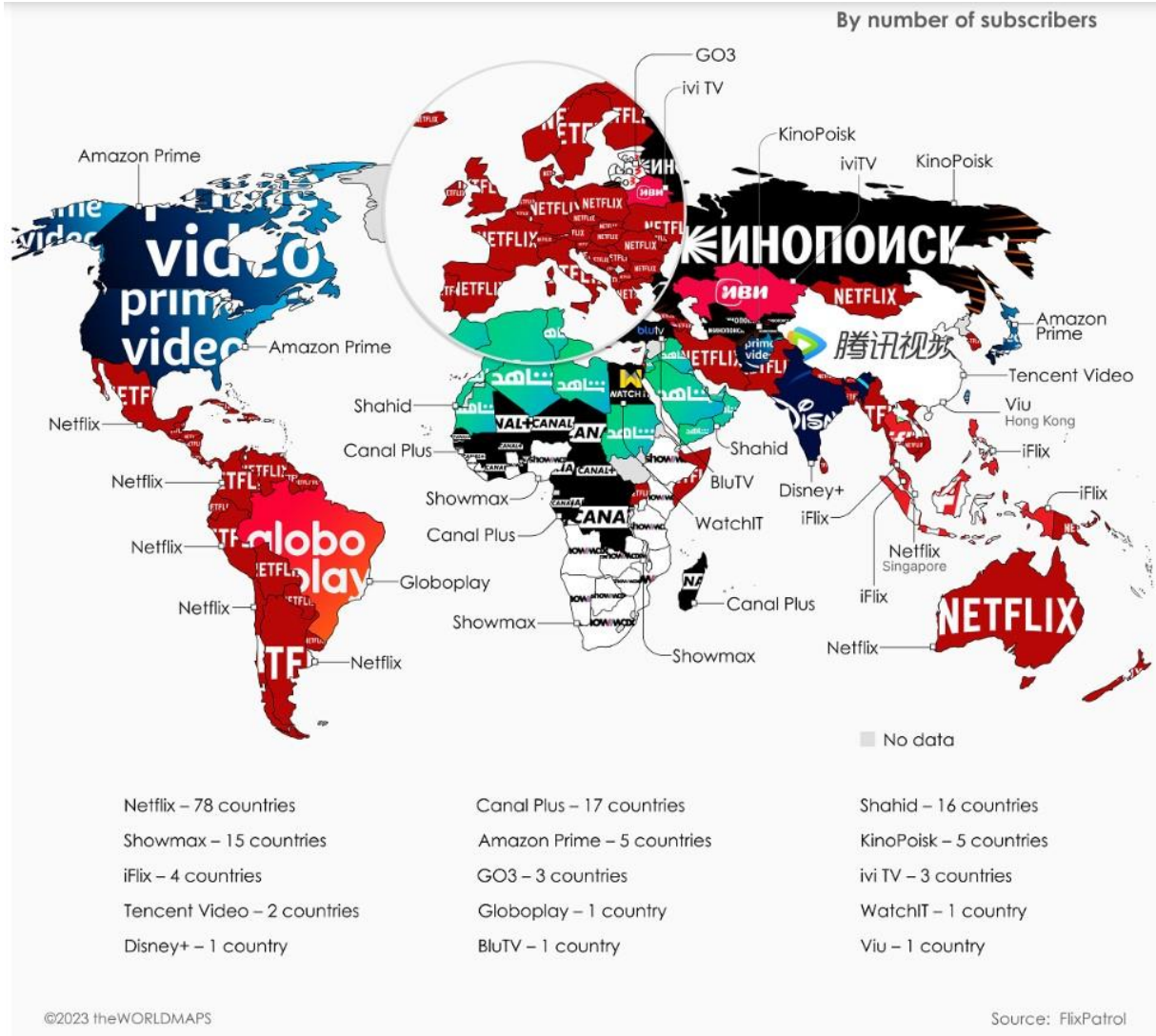
“Televizyon izleme deneyiminde anda olmak, bir programı yayınlandığı esnada izlemek ve izlenen program içeriğı ile bağılantılı içerik üretmek” (Akcan, 2019, s. 61) anlamına gelen ‘sosyal televizyon’ isteğe bağılı yayın hizmetleri için de çeşitli şekillerde uygulanabilmektedir. İsteğe bağılı yayın hizmetlerinde yayın içeriğinin arzı bağlamında randevulu izleme olmadığından, *Teleparty* (eski adıyla *Netflix Party*), *Watch Party* (Amazon Prime Video’nun

özelliği), *GroupWatch* (Disney+'ın uygulaması²⁴) gibi, abonelerin akışlarını senkronize edebildikleri grupça izleme deneyimine fırsat tanıyan veya Twitch aracılığıyla 'birlikte' izleme eylemine katılabilmektedirler. Ayrıca yayın içeriği paylaşıldığı andan itibaren sosyal medya sayfalarında *hashtagler* (#) aracılığıyla izleme deneyimi paylaşılmaya başlamaktadır. İzleme eylemine dâhil olmaksızın *hashtagleri* takip etmek veya onlarla karşılaşmak, içeriğin sonuna dair bilgileri önceden vermek anlamına gelen *spoiler* içeren paylaşımlarla da karşılaşmak riskini taşır. Bu da izleme deneyimine zarar veren bir durum olarak kabul edildiğinden aynı anda/birlikte izleme daha çok tercih edilen bir kullanıcı pratiği olmaktadır.

3.2. Dünyada İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Ana Aktörleri ve Güncel Durum

İsteğe bağlı yayın hizmetleri, yaygın kullanımla dijital platformlar, özellikle son yıllarda medya endüstrisinin dinamiklerini köklü bir şekilde değiştirmiş; internetin yaygınlaşması ve dijital teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte de geleneksel televizyon ve sinema deneyimlerine alternatif olarak yükselmeye başlamıştır. Kendine özgü özellikleri olan ve artık endüstrileştiğinden beis bulunmayan bir yayıncılık alanı olarak isteğe bağlı yayın hizmetlerinin sektör öncüsü Netflix'in 2007 yılında internet üzerinden yayına başlaması, bu alanda en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Takriben 20 yıllık bir geçmişe sahip olan ve bilhassa son 10 yılında yaşanan ataklar ile yayıncılıkta yeni normal hâline gelmeye başlayan bu yayın hizmeti anlayışını ardı ardına benimseyen büyük medya kuruluşları, Netflix'i tek alternatif olmaktan çıkarmıştır. Başta Amazon Prime Video, Disney+, Apple TV+ gibi büyük medya kuruluşları olmak üzere bu alana dair girişimler ve bunlarla beraber dünyanın pek çok ülkesinde faaliyet göstermeye başlayan yerli hizmet sağlayıcılar, isteğe bağlı yayın hizmeti sektörünün daha da genişlemesine yol açmıştır.

²⁴ Disney+ Eylül 2023 itibarıyla bu uygulamayı kaldırılmış ve bugün bu hizmeti, yalnızca IOS işletim sistemine sahip cihazlarda kullanılabilmesine fırsat veren *SharePlay* uygulamasıyla sınırlandırmıştır (Disney+, t.y.).

**Resim 3.1. Dünya Geneline En Popüler İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri
(Abone Sayısına Göre - 2023)**

Kaynak: TheWORLDMAPS - <https://www.visualcapitalist.com/cp/mapped-the-most-popular-video-streaming-service-by-country/>

Resim 3.1.'de haritalandırılan veriye göre, 78 ülkede en fazla aboneye sahip dijital platform NetfliX'tir (Fernandes, 2023). Ancak, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu pek çok ülkede yerli platformların öne çıktığı görülmektedir. Bir hizmet sağlayıcının çok sayıda ülkede en fazla aboneye sahip olması, onun toplamdaki abone sayısının da diğer platformlara kıyasla yüksek olduğu anlamına gelmemektedir; bu konuda tek istisna NetfliX'tir. Örneğin, Canal+ 17 ülkede lider konumda olmasına karşın, 2 milyon 800 bin gibi bir sayıyla abone listesinin oldukça gerisinde kalmaktadır (FlixPatrol, Top Streaming Services by Subscribers, 2023).

Tablo 3.3. Dünya Geneline En Yüksek Aboneye Sahip Yayın Hizmet Sağlayıcıları²⁵

	Logo	Hizmet sağlayıcı	Abone sayısı (milyon)	Güncellenme tarihi
1		Netflix	301,630,000	12/2024
2		Amazon Prime Video	(tahmini) 200,000,000	06/2024
3		Disney+	124,600,000	12/2024
4		Tencent Video	116,000,000	09/2024
5		iQIYI	101,000,000	03/2024
6		HBO Max	(tahmini) 100,000,000	09/2024
7		Paramount+	72,000,000	09/2024
8		Hulu	53,600,000	12/2024
9		Peacock	36,000,000	12/2024
10		Hotstar	35,900,000	09/2024

Kaynak: FlixPatrol - <https://flixpatrol.com/streaming-services/subscribers/>

²⁵ Hizmet sağlayıcıların abone sayıları, kaynaklara göre değişiklik gösterebilmektedir. Tutarlılığı sağlamak adına tüm abone verileri tek bir kaynaktan alınmıştır.

Tablo 3.3.'te gösterildiği üzere 2024 yılı verilerine göre dünyada isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılar arasında lider konumda olan Netflix, kendisine en yakın rakibi Amazon Prime Video ile 1/3 oranında abone sayısı farkına sahiptir. Bu da Netflix'in yayıncılık anlayışındaki yenilikleri belirlediği ve ülkeler bazında pazar payının büyük oranda sahibi olduğu kadar dünya genelindeki nüfuzu bakımından da liderliği elinde bulundurduğunu göstermektedir.

Hizmet sağlayıcıların iş yapma modelleri ve kaba hatlarıyla yayıncılık anlayışlarında benzerliklerden söz etmek mümkünse de bazı platformlar kendi özgü özelliklerle ön plana çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra daima değişim ve gelişim gösterdikleri de gözlemlenmektedir. Örneğin Amazon Prime Video, Prime üyeliği çatısında pek çok entegre hizmet ve ek avantajlar (hızlı kargo, müzik, kitap vb.) sunmaktadır. Esasında bu durum Amazon Prime üyeliği bulunan kişilerin doğrudan izleyici olduğundan söz etmeyi güçleştirmektedir ancak yine de hizmet anlayışına dair dikkate değer bir özelliktir. Netflix ise güçlü algoritmalarıyla ileri düzeyde bir kişiselleştirme yapma, geniş orijinal içerikler, bazım yapımlarında izleyici etkileşimi²⁶ gibi seçenekleriyle ön plana çıkmaktadır. Bunların yanı sıra, mobil oyun özelliğiyle kullanıcı deneyimini genişletmeyi amaçlarken canlı yayın seçeneklerini de bünyesine alması ona dünya çapında çok sayıda yeni abone kazandırmıştır. 2024 yılını, 2023 yılındaki abone sayısına göre 41 milyonluk artışla tamamlayan Netflix, bu büyüme oranıyla pandemi karantinalarının insanları evde tuttuğu ve eğlenceye olan talebi artırdığı 2020 yılındaki 36,6 milyondan fazla abone kazandığı önceki en iyi büyüme yılını geride bırakmıştır (Liedtke, 2025)

Dünyada isteğe bağlı yayın hizmetlerine dair küresel boyutta dev şirketlerden bahsedilse de bazı ülkeler bu küresel şirketlerin kendi coğrafyasındaki tüketimini sınırlama yolunu tercih etmişlerdir. Netflix'in dünya genelinde faaliyet göster(e)mediği yalnızca birkaç ülkeden biri olsa da Çin, bu yöndeki politikalarıyla öne çıkan ülkelerdendir. Bu sınırlamalara karşın, Çin'de isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yerli versiyonlarının güçlü şekilde teşvik edilmesi söz konusudur. Tencent Video ve iQIYI gibi yerli şirketler, Çin'in devasa nüfusunun ve alternatif kısıtlılığının da etkisiyle en çok abonesi bulunan platformlar arasındadır (bkz. Tablo 3.3.). Bu durum, Çin'deki isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yalnızca bir eğlence sektörü değil, aynı

²⁶ Netflix'in *Black Mirror: Bandersnatch* adlı etkileşimli filminde olduğu gibi. Kullanıcıların, hikâye boyunca seçimler yaparak karakterlerin kaderini belirlemesine imkân tanıdığı bu etkileşimli format, izleyiciye farklı deneyimler sunarak geleneksel dizi izleme biçiminden farklı bir deneyim oluşturur.

zamanda devlet eliyle şekillendirilmek üzere dijital ekonomi ve kültürel kimlik inşasında da stratejik bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir²⁷.

İsteğe bağlı yayın hizmetleri doğrusal denebilecek bir büyüme ve gelişme süreci göstermiş olsa da bu yolda başta “sinemacılar” olmak üzere pek çok alandan rekabete veya iş modeline dair eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin en çetrefilli olanlarından biri, platforma özgü yapımların dünyanın en prestijli yarışmalarındaki adaylık ve ödül süreçlerinde yaşanmıştır. Pek çok kişi ve kuruluş Netflix yapımlarının Oscar adıyla bilinen Akademi Ödülleri’ne adaylığını eleştirmiş; hatta Steven Spielberg gibi ünlü yönetmenler Netflix üzerinden dijital platformların yapımlarına yönelik olarak “Eğer iyi birer yapımsa Emmy’yi hak edebilir ama bir Oscar’ı değil!” diyerek eleştiride bulunmuştur (Spielberg, 2018). Buna rağmen dijital platform yapımları Oscar’a aday olabildiği gibi defaten ödül sahipliği de kazanmışlardır. İlk kez 2017 yılında Amazon’un *Manchester by the Sea* (2017, yön. Kenneth Lonergan) filmi 6 dalda Oscar’a aday gösterilmiş ve ikisini kazanmıştır. Bir sonraki yıl ise En İyi Belgesel Film dalında *Icarus* (2017, yön. Bryan Fogel) adlı yapımla Netflix ilk Oscar’ını kazanmıştır. Oscar adaylığı için bir filmin sinema salonlarında en az bir hafta gösterimde olması şartını yerine getirmek adına salon gösterimleri yapan dijital platformların Oscar adaylıklarıyla ilgili tartışmalarını en çok alevlendiren yapımlar, on dalda aday gösterilip, En İyi Yönetmen dâhil üç ödül kazanan *Roma* (2019, yön. Alfonso Cuarón) olmuştur. Bu tarihler itibarıyla zaman zaman sinema ve dijital platform tartışmaları yine gündeme gelmekteyse de artık isteğe bağlı yayın hizmetlerinin orijinal içerikleri Oscar yarışlarında güçlü birer aday olarak varlığını sürdürmektedir. Televizyon dünyasının en prestijli ödülllerinden Emmy’e adaylık konusunda ise dijital platformlar çoktan geleneksel yayınları geçmiş durumdadır. 2024 Emmy ödüllerinin 650 adayının 461’i (yüzde 70,9) dijital platform yapımlarıdır (Johnson, 2024).

İsteğe bağlı yayın hizmetlerini oluşturan tüm unsurlar mercek altına alındığında bunların gelişiminde farklı bölgelerde farklı ilerlemeler kaydedildiği görülmektedir. Ancak dünya çapında ortak payda olarak dijitalleşen medya dünyasında buluşulduğu ve ‘isteğe bağlı’lığa büyük bir eğilim olduğu, gelecekteki yayıncılık anlayışının ise bugün şekillenmekte olan uygulamaların üzerine inşa edileceği söylenebilir.

²⁷ Çin’de devlet müdahalesi ile yayın çeşitliliğinin sınırlanması, bu eleştirinin başlıca gerekçesini oluşturmaktadır. Ancak, Çin’de yayın hizmetleri aracılığıyla ideolojik bir biçimlendirme yapıldığı belirtilirken diğer ülkelerde ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü çerçevesinde doğrudan açık bir ekonomik pazar oluşturulduğu kastedilmemektedir. Zira başta Netflix olmak üzere pek çok hizmet sağlayıcı, çeşitli ideolojilere uygun içerik üretimini benimsediği ve bunun dışına çıkmamayı tercih ettiği gerekçesiyle sıkça eleştirilen bir konumdadırlar.

3.3. Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri

1990’larda az sayıda televizyon kanalıyla başlayan şifreli yayınlar ve 2000’lerde varlık gösteren IPTV kullanımı, her ne kadar Türkiye’de talep üzerine erişilen yayınlar için ilk adımlar olsa da bu alanda gerçek anlamda ve dikkate değer bir pazarın varlığı 2015 sonrası isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yükselişiyle bahse konu olmuştur. Hem sektör raporları hem de kamu kaynaklı istatistikler bu alanın üretim ve tüketim sahasında gösterdiği büyümeyi ortaya koymaktadır: ‘Türkiye’nin Dijital Gözü’ araştırmasında (Twentify, 2018, s. 7) medya dağıtım servislerinin kullanım oranları ve memnuniyetine yönelik olarak Türkiye’nin OTT servislerine önemli ölçüde ısındığı, mevcut ve potansiyel abone artış oranlarının da bu servisler için (bilhassa Netflix, BluTV ve PuhuTV) dikkate değer seviyelere ulaştığı kaydedilmiştir. Her geçen yılın araştırmaları bu eğilimleri doğrularken, Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetleri pazarındaki büyüme de topyekûn artmaya devam etmiştir.

Dünyanın diğer birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de COVID-19 pandemisiyle beraber evde daha fazla vakit geçirme zorunluluğunun, dijital platformlara olan talebi artırdığı yadsınamaz (Erdem & Aytekin, 2021, s. 315-317). Bu nedenle 2020 ve 2021 yıllarındaki artışın büyük oranda pandemi bağlamında gerçekleştiği ortaya koyulmuştur. 2019 yılında 1,5 milyon olarak kaydedilen Netflix Türkiye abone sayısı, pandeminin başlamasının ilan edildiği sadece birkaç ay içerisinde (Haziran 2020’de) 1,9 milyona ulaşması (Üçok, 2020) bunun göstergelerindedir. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmaları (TÜİK, 2021; TÜİK, 2022; TÜİK, 2023) da son yıllarda internet üzerinden en fazla satın alınan veya abone olunan dijital içeriğin film ve dizi izleme hizmeti olduğunu ortaya koymuştur. Tüm bunlar, Türkiye’de yayın içeriklerine ücretsiz erişim alışkanlığında bir kırılma gerçekleştiğini ve abonelik -genellikle de ücret karşılığı abonelik- yoluyla, kişiselleştirilmiş, ‘kaliteli yayın’ standartlarında içeriklere olan ilginin dikkate değer bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3.4. Türkiye’de Başlıca İsteğe Bağlı Yayın Hizmet Sağlayıcılara Dair Bilgiler

	Logo	Web URL	Yayın Hizmet Sağlayıcı	Türkiye’de Yayına Başlama Tarihi
Yabancı Merkezli		www.netflix.com	Netflix	Ocak 2016
		www.primevideo.com	Amazon Prime Video	Eylül 2020
		www.disneyplus.com	Disney +	Haziran 2022
Yerli		www.blutv.com	BluTV	Ocak 2016
		www.puhutv.com	PuhuTV	Kasım 2016
		www.gain.tv	Gain	Aralık 2020
		www.exxen.com	Exxen	Ocak 2021
		www.tabii.com	Tabii	Mayıs 2023

Bugün RTÜK’ün ‘İnternet Yayın Lisansı Olan Kuruluşlar Listesi’nde isteğe bağlı yayın hakkı alan 47 hizmet sağlayıcı bulunmaktadır (RTÜK, t.y). Bunların çoğu yerli hizmet sağlayıcılar iken bir kısmı da yabancı merkezli kuruluşlardır. Sektördeki pazar payı, abone sayısı ve oluşturduğu toplumsal etkiler gibi faktörler dikkate alındığında, bu çalışma kapsamında Türkiye’deki en önemli isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıları ele alınmıştır. Bu bağlamda incelenen kuruluşlar Tablo 3.4.’te belirtilmiştir.

3.3.1. Sektörel Arzın Doğuşu ve Yaygınlaşması

Bugün Türkiye’de görsel-işitsel yayın hizmetleri alanında hem üretim hem de tüketime ilişkin dikkate değer bir ilginin isteğe bağlı yayın hizmetlerinin üzerinde olduğu açıktır. Bu yayıncılık modelinin Türkiye’de yükselmeye başladığı dönem olan 2010’lu yıllar, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin gelişimini anlamak ve değerlendirmek açısından temel bir referans noktası niteliğindedir.

Video içeriklerinin internet aracılığıyla başka herhangi bir araç/aracı olmaksızın doğrudan son kullanıcıların cihazlarına ulaştırılması anlamına gelen *over-the-top* hizmetinde, genel internet ağı kullanıldığı için aynı zamanda küresel ölçekli bir dağıtım söz konusudur. Elbette hizmet sağlayıcıların her ülkedeki hukuki statü karşılıkları, alınan telif haklarının kapsamı, dil kullanımı gibi meseleler gerçek anlamda küresel dağıtımın kısıtlılıklarını oluşturmaktadır. Ancak Boynudelik’in (2018, s. 19) de ifade ettiği gibi insanların ilgisini çeken ve bir asrı aşkın süredir üretilmeye devam eden içeriklerin²⁸, platformlar aracılığıyla kategorize edilerek derli toplu ve kolay erişilebilir bir şekilde çeşitli cihazlar üzerinden sunulması, bu içeriklerin değerini artıran bir hizmet niteliği taşımaktadır.

Netflix, isteğe bağlı yayın hizmetleri alanında öncü bir rol üstlenmiş ve bu alanda faaliyet gösterecek diğer hizmet sağlayıcılara model oluşturmuştur. Özellikle 2010’lu yıllardan itibaren küresel çapta genişlemeyi hedefleyen şirket, dünyanın büyük bir kısmına nüfuz etme stratejisi uygulamıştır. 2015 yılının son çeyreğinde 70 milyon aboneye ulaşan Netflix, 2016 yılının Ocak ayı itibarıyla aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 130 ülkede daha hizmet vermeye başlamış ve birkaç ay içerisinde abone sayısı 100 milyonu bulmuştur (The Story of Netflix, t.y.). Bu yıllarda başta Amerika olmak üzere Avrupa ve diğer bölgelerde de farklı dijital platformlar yerel ve küresel ölçekte hizmet sunmaya başlamıştır (Orkan, 2015).

Türkiye odağında bakıldığında, başta Netflix olmak üzere küresel hizmet sağlayıcıların yüzlerini bu coğrafyaya dönmesinin ardında çeşitli motivasyonlar yatmaktadır. Öncelikle, platformlar için abone ihtiyacının karşılanması esastır ve Türkiye 85 milyonu aşkın nüfusuyla (TÜİK, 2024) bu anlamda en potansiyel ülkeler arasında yer almaktadır. Bu nüfusun çoğunluğunun gençlerden oluşması ve bunların da teknolojiye yatkın, yeniliklere açık ve dijital

²⁸ Görsel-işitsel medya içeriklerinin tarihi bir asrı aşkın bir geçmişe dayansa da isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılarının kataloglarında ağırlıklı olarak son 40 yıl içinde üretilmiş yapımlara yer verdikleri, daha eski yapımlara ise görece sınırlı bir alan açtıkları görülmektedir. Netflix ve BluTV içerikleri için bkz. Söğüt, F. (2020). BluTV Netflix’e karşı: İçeriklere yönelik bir karşılaştırma. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10 (4), 408-422. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1225518>

medya kullanıcılığında aktif olma özelliklerini taşımaları şirketler için Türkiye’yi daha da cazip bir pazar görünümüne kavuşturmaktadır. Bunların yanı sıra, Kalfaoğlu’nun (2022) ifadesiyle Türkiye pazarına girildiğinde yalnızca Türkiye hedef alınmamakta; aynı zamanda Amerikan medya endüstrisinin çok rahat fethedemediği muhafazakâr coğrafyalarla da temasa girilmiş sayılmaktadır. Bunun da en temel nedeni şüphesiz Türk dizilerinin dünya ihracatında ilk sıralarda yer alarak önemli bir nüfuza sahip olmasıdır. Türk dizilerini başta Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar olmak üzere geniş bir ihracat ağına sahip kılan özelliği ise bu coğrafyalarla kültürel yakınlığın da etkisiyle hikâyenin çekici bulunması ve karakterlerin -özellikle de kadınların- benimsenmesidir (Yanardağolu, 2022). Tüm bunlar, Türkiye’yi küresel çapta faaliyet gösteren isteğe bağlı yayıncılar için cazip kılmış ve hem küresel hem de yerli teşebbüsler için hızlı denebilecek bir başlangıç yapılmıştır.

2016 yılı Türkiye’nin OTT TV sahası için yalnızca Netflix’in varlık göstermeye başladığı bir yıl olmamış, yerli hizmet sağlayıcılardan nispeten düşük fiyatlı bir SVoD hizmeti olan BluTV ve bir AVoD hizmeti olan PuhuTV de Netflix ile aynı yıl kullanıma sunulmuştur. *Masum* (2017, yön. Seren Yüce), *Fi* (2017-2018, yön. Mert Baykal) ve *Şahsiyet* (2018, yön. Onur Saylak) gibi başarılı ve kaliteli yerli diziler üretilerek bu platformlarda ön plana çıkarılmış ve diğer Türk dizilerinin aksine, süre ve bölüm sayısı bakımından uluslararası normlara uygun olarak (her biri 45 ila 60 dakikalık, 8-13 bölümden oluşmak üzere) üretilmişlerdir (Vitrinel & Ildır, 2021). Türkiye, geleneksel televizyon yayınları için ve özgün kodlarda (uzun bölüm süreleri, ağır tempolu akış vb.) üretilmiş olan dizileriyle, ihracat bakımından yaklaşık 15 yıldır dünyanın lider üreticileri arasında yer almaktaysa da (Güngör Kılıç, 2022) dizi üretim sürecinin küresel ölçütlerle gerçekleştirilmesi *Masum*’la başlamış ve isteğe bağlı yayın hizmetleri aracılığıyla da dolaşıma girmiştir. Bunu, ihracatta hâlihazırda önemli oranların yakalanmış olduğu Türk yapımlarının daha da güçlenmesi ve çeşitlenmesi şeklinde okumak mümkündür.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik talebi artıran unsurlar arasında içerik çeşitliliği, içerik kalitesi, kolay ulaşılabilirlik, makul ücretlendirme gibi genel unsurlar sayılabilir. Bunların yanı sıra yabancı merkezli küresel yayın platformlarının bir ülkede nüfuz kazanması için 3 temel unsurdan söz etmek mümkündür: Bunlar, hedef ülkeye yönelik alt yazı seçenekleri, dublaj ve yerli orijinal yapımlardır. Netflix Türkiye her ne kadar bu üç unsur bakımından yeterince hazır değilken ülke pazarına bir giriş yapmış olsa da yerli rakiplerinin de güçlü çıkışlarıyla kısa denilebilecek bir zamanda hem dil tercihlerini güçlendirmiş hem de orijinal içerik bakımından platformun yüzü olacak nitelikte yapımlara katalogunda yer vermiştir.

Bugün Netflix ve Amazon Prime Video'nun ardından yabancı merkezli bir diğer kuruluş olan Disney+, Türkiye pazarına girişini yerli içeriklerle duyurarak, buna bağlı olarak hızlı bir üyelik talebine zemin hazırlamıştır. Ancak, Disney+'ın pazara daha hızlı girmesini ve kısa sürede geniş bir kabul görmesini değerlendirirken, 2022'de pazara girdiği dönemde, kendisinden önceki platformlar tarafından oluşturulmuş bir dijital platformlara üyelik kültürü ve isteğe bağlı yayın hizmetleri aboneliği alışkanlığının varlığını göz önünde bulundurmak gerekir.

Yayın içeriklerinin süre, bölüm sayısı bunların bir anda izleyiciyle buluşturulması gibi özelliklerin yanı sıra dizi ve filmlerde ele alınan konulardaki farklılıklar ile bunların işlenme biçimi de yayıncılıktaki dönüşümün önemli başlıklarındandır. Gültekin Akçay (2022, s. 235), Türkiye'de sıklıkla ele alınmadığına vurgu yaptığı din, milliyetçilik, cinsel yönelimler, yakın tarihte yaşanmış zor gerçekler gibi içeriklerin platformlarla beraber daha sık üretilmeye ve yayınlanmaya başladığını ifade ederek Netflix yapımı *Bir Başkadır* (2020, yön. Berkun Oya) ve *Kulüp* (2021, yön. Seren Yüce ve Zeynep Günay Tan) dizileri ile BluTV'de yayınlanan *Pavyon* (2019, yön. Sami Öztürk) belgeseline dikkat çeker. Bunların yanı sıra yerli yapımlarda az sayıda karşılaşılan fantastik türde dizilere de dijital platformlarda yer verilerek farklı tür arayışında olan kullanıcılar için alternatifler sağlanmıştır: *Atiye* (2019, yap. Onur Güvenatam), *Yaratılan* (2023, yön. Çağan Irmak), *Şahmaran* (2023, yön. Umur Turagay & Bertan Başaran) bunlardan bazılarıdır.

3.3.2. Yabancı Merkezli Kuruluşlar

Dünya genelinde en çok abonesi bulunan dijital yayın platformlarının pek çoğuna Türkiye'den de erişmek mümkündür. En büyük isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılardan Netflix, Amazon Prime Video, Disney+, Mubi²⁹ bunlardan bazılarıdır. Global pazarın önde gelen platformlarından HBO Max ise 2022 yılında RTÜK'e yayın lisansı başvurusunda bulunmuş olsa da içeriklerini uzun bir süre Türkiye bölgesinden erişilebilir hâle getirmemiştir. 2024 yılının Aralık ayında ise HBO Max'ın BluTV'nin yerini alarak Türkiye'de yayına

²⁹ Global yayıncılar arasında yer alan Londra merkezli MUBİ, kendisini “*Bir internet hizmeti mi? Bir yayıncı mı? Bir dağıtımçı mı? Bir küratör mü? Bir sinefil mi? Evet.*” (MUBİ, t.y.) şeklinde tanımlamaktadır. Kurucusu Efe Çakarel, sektörün kurulması ve büyümesinde başta Netflix olmak üzere büyük şirketlerin önemli bir yeri olduğunu ifade etmekle birlikte, kendilerinin diğer tüm hizmet sağlayıcılardan farklı olarak MUBİ’de her gün yeni bir filme yer verdiklerini ve bağımsız, klasik, arthouse filmleri izletmek için yola çıktıklarını vurgulamaktadır. Ayrıca MUBİ’nin farklılaşan en önemli özelliklerinden biri de kürasyon yöntemiyle gerçek kişiler tarafından seçilen filmlerin öneri listelerine eklenmiş olduğudur. Dolayısıyla algoritmalar değil, küratörler film önermektedir. Tüm bunlarla birlikte MUBİ, endüstriyel anlamda diğer hizmet sağlayıcılardan farklılaşması; ayrıca, ebeveyn kontrol sistemi ve yaş sınırlamaları gibi hususlara yer verilmemesi, kataloğunda çocuk içerikleri ve orijinal içerikler barındırmaması gibi özelliklerinden olayı bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

başlayacağı; BluTV içeriklerinin de HBO Max platformunda yer alacağı açıklanmıştır (Özdemir, 2024). 2025 yılının Mayıs ayı itibarıyla da “BluTV artık Max” duyurusuyla platform Türkiye’de yayına başlamıştır.

3.3.2.1. Netflix

1990’lı yılların sonu, enerjisini teknolojiye ve bilhassa internetin gelişimine yöneltmiş pek çok insan için coşkulu bir heyecan içinde geçmiştir. Netflix’in kurucusu ve ilk Ceo’su Marc Randolph (2020, s. 45-46) bu dönem için “sürülmemiş, ekilmemiş yemyeşil bir tarlanın önündeydik (...) hepimiz büyük bir seferin arifesindeki öncü birlikler gibi hissediyorduk” derken, internet çağının şafağında olduklarının farkındalığıyla bu alanda iş üretmeye odaklandıklarını ifade eder. Ayrıca, o dönem çevrimiçi kitapçı olan Amazon’un da ilerleyen başarısından cesaretle, geleceğin internette olduğunu gördüklerini söyler³⁰. Bu motivasyonla en doğru kararın internet aracılığıyla DVD kiralama olduğuna karar veren Randolph ve kurucu ortağı Hastings, ilk DVD kiralama ve satış sitesi olarak Nisan 1998’de ‘NetFlix’i hizmete geçirir.

ABD’nin Kaliforniya eyaletinde faaliyete başlayan Netflix’in ilk dönem iş yapma biçimi, müşterilerin web sitesindeki filmleri inceleyerek belli ücret karşılığında süreli olarak kiralamaları ve kargo yoluyla bu filmlerin kendilerine gönderilmesi üzerinedir. İlk olarak kiralama başına ödeme yöntemini uygulayan şirket, daha sonra abonelik usulünü benimsemiş ve her ay sabit bir ücret karşılığında 4 film seçme hakkı sunmuştur. Bundan kısa bir süre sonra da sınırsız kiralama sistemine geçilmiştir. 2000 senesine gelindiğinde müşterilere kişiselleştirilmiş izleme önerilerinde bulunmak için onların sevebileceği filmlerin tespiti üzerine çalışılmış ve *Cinematch* algoritması oluşturulmuştur. Buna göre, kullanıcılardan sıklıkla (siteyi her ziyaret edişlerinde, filmleri iade ettiklerinde, sipariş sıralamasını değiştirdiklerinde vb.) filmleri değerlendirmeleri istenmiş ve filtreleme işlevi oluşturmak için yeterli değerlendirmeler toplandıktan sonra, stok durumuna göre yeni önerilerde bulunulmuştur (Randolph, 2020, s. 231). Atılan yenilikçi her adım Netflix’in kabul görme başarısını artırırken, Mayıs 2002’de şirket halka arz edilmiştir. Bu arz, şirketin her yıl büyüme oranlarını, kâr payını ve dolayısıyla nüfuzunu artırmıştır. 2003 yılına gelindiğinde üye sayısı 1 milyonu aşan

³⁰ Randolph, Netflix’in kurulduğu yıl olan 1997’de web sitesi sayısının 1 milyon, kullanıcı sayısının ise bunun 100 katı olduğunu söyler. Bu dönem, kendileri gibi internetten para kazanmaya çalışan binlerce kişinin de doğru açı ve doğru ürünle bu yepyeni araçtan faydalanmanın yolunu aradıklarını ifade eder. Yıllara göre artış gösteren web sitesi sayıları için ayrıca bkz. Total Number of Websites (t.y.) <https://www.internetlivestats.com/total-number-of-websites/> Erişim: 23.02.2024

Netflix'e ABD Patent ve Marka Ofisi tarafından abonelik tabanlı kiralama hizmetini kapsayan bir patent verilmiştir. Kişiselleştirmeye özellikle önem vererek ilerleyen şirket, 2005 yılında, abonelerinin farklı kullanıcılar ve/veya farklı ruh hâlleri için farklı listeler oluşturmaya olanak sağlayan profiller oluşturmaya olanaklarını sunmuştur. Tüm bu yenilikçi uygulamaların karşılığında 2005 yılında abone sayısı 5 milyonu bulmuştur (The Story of Netflix, t.y.).

DVD kiralama şirketi olarak büyümekte olan Netflix, 1 milyarını DVD'sini müşterisine teslim etmeye hazırlandığı günlerde (The Associated Press, Netflix delivers 1 billionth DVD, 2007), iş yapma biçiminde bir alternatif oluşturmuş ve Ocak 2007'de isteğe bağlı video hizmetine başlamıştır. İnternet üzerinden dizi ve filmlerin anında izlenmesine olanak tanıyan bu yayın özelliğinden, bant genişliğindeki sınırlılıklar nedeniyle tam olarak faydalanılamamış ve Netflix'in arşivinde bulunan filmlerin sadece çok az ve seçkin olan bir kısmı erişime açılabilmiştir (Anderson, 2007). Bu nedenle 2008 yılında Netflix, Xbox 360, Blu-ray oynatıcılar ve TV alıcı kutularında yayın yapılmasını sağlamak için tüketici elektroniği markalarıyla ortaklık kurmuştur (The Story of Netflix, t.y.).

Netflix 2010 yılında Kanada'da izlenebilmesi ile ilk kez uluslararası pazara giriş yapmıştır. 2011 yılında Latin Amerika ve Karayipler'de; sonraki yıl Birleşik Krallık, İrlanda ve Kuzey Ülkeleri'nde, 2014'te ise Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve İsviçre'de faaliyet göstererek genişlemesini sürdürmüştür. Netflix'in küresel anlamda en geniş yayılma gösterdiği yıl ise 2016 olmuştur. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 130 ülkede daha faaliyete geçerek toplam 190 ülkede ve 21 farklı dilde kullanıcılarına içerikler sunan Netflix, 2017 yılında 100 milyon, 2021'de ise 200 milyon abone sayısını aşarak (The Story of Netflix, t.y.) 2023 sonu itibarıyla 260 milyon aboneye ulaşmıştır (Chmielewski, 2024). Netflix'in abone sayısına dair kaydedilen son veriler ise 2024 yılının Aralık ayında 301 milyonla (FlixPatrol, Top Streaming Services by Subscribers, 2023) yeni bir rekoru işaret etmektedir. Her bir ülke için ayrı katalogları bulunan ve o ülkeye özgü içerikleri de barındıran Netflix'e Çin, Rusya, Kuzey Kore, Suriye ve Kırım hariç, dünyanın tüm ülkelerinden erişim sağlanabilmektedir.

Netflix, kuruluşundan bu yana genel olarak sürekli bir büyüme göstermiş olsa da, bu büyüme her zaman orantılı ve istikrarlı bir şekilde ilerlememiş; zaman zaman büyüme hızının yavaşladığı ya da adımlarının küçüldüğü dönemler de yaşanmıştır. Özellikle iş yapma modelini değiştirmeye başladığı 2011 yılında, DVD kiralama departmanında yapılması planlanan bazı değişikliklerin paylaşılması üzerine hisse senetlerinde ciddi bir düşüş yaşamış ve şirket planından vazgeçmek durumunda kalmıştır (Steel, 2014). 2009 yılında ilk kez akış hizmetinden

elde ettiği gelir, DVD kiralama işinden elde edileni geçmiş olan Netflix'in (Siegler, 2009), daha sonraki yıllarda ön plana çıktığı iş alanı daima yayıncılık olmuştur. Buna rağmen 5 milyardan fazla kez tekrarlanan DVD gönderimi işine 2023 yılının sonuna dek devam etmiştir (Reid, 2023).

Netflix'i özgün ve yenilikçi iş modelinin yanı sıra, en belirgin şekilde ön plana çıkaran özelliği orijinal içeriklere sahip olmasıdır. Netflix'in içerik üretimine desteği ilk kez, ABD'nin AMC kanalında yayınlanmaya başlayan *Breaking Bad*'in (2010, yönetici-yapımcı Vince Gilligan) dördüncü sezonu için olmuştur. Dördüncü sezonunun yayınlanmasından hemen önce Netflix üzerinden dizinin önceki sezonlarına erişim mümkün kılınmıştır. Bu, diziye ve sonraki sezonlarına daha fazla ilgi gösterilmesine yol açmıştır. Ayrıca *Breaking Bad*, Netflix desteğinden yararlanan ilk kablolu TV programı olarak kayıtlara geçmiş; bununla beraber 'Netflix etkisi'ne sahip ilk dizi olarak kabul edilmiştir (Keegan, 2019). Netflix'in ilk orijinal yapımı olma özelliğini ise *House of Cards* (2013, yön. David Fincher) taşır. Geleneksel yayın yapmayan ve kablo ya da uydu aracılığıyla izlenemeyen Netflix, yalnızca abonelerine cazip içerikler sunarak, onların ilgisini çekmeyi ve abonelik satın almaya yönlendirmeyi amaçlayan bu girişimiyle büyük bir yankı uyandırmıştır. İngiliz yapımı bir dizinin Amerikan versiyonu olan bu siyasi dramada ünlü yönetmenlerin ve yıldız oyuncuların yer alması (Waldfofel, 2022, s. 135) hem ilgiyi artırmış hem de Netflix'in sonraki içerik üretimi adımları için örnek teşkil etmiştir. Aynı yıl *Hemlock Grove* (yön. Eli Roth), *Arrested Development* (yönetici-yapımcı Mitchell Hurwitz) ve *Orange is the New Black* (yönetici-yapımcı Jenji Kohan) yayınlanmıştır. Bundan 10 yıl sonra dünya genelinde toplam 3500'den fazla içerik -Netflix-ABD kataloğunun yüzde 55'i- (The Economic Times, 2023) "Netflix-Orijinal" etiketiyle platform üzerinden kullanıcılara sunulmuştur. Netflix, orijinal içeriklerini kendi stüdyolarında hazırlattığı gibi, dışarıdan film yapım şirketlerine de yaptırabilmektedir.

2007 yılında Netflix'in bir streaming servis olarak bugünkü iş modelinin şekillenmeye başlamasından çok kısa bir zaman sonra, benzer bir iş modeli benimseyecek olan Hulu kurulmuştur. Amazon Prime Video da bu yıllarda Amazon Unbox adıyla faaliyete başlamış ve bunların varlığı Netflix için rekabet durumuna işaret ettiğinden, daha önceleri kısıtlı erişime izin veren şirket, sınırsız yayın özelliğini aktif hâle getirmiştir (Ulukan, 2018).

Bugün isteğe bağlı yayın hizmetlerinin en öne çıkan özelliklerinden olan diğer iletişim araçlarından erişimin mümkün kılınması ise, streaming servisini izleyen birkaç yılda gerçekleşmiştir. Buna göre Netflix'in, 2010 yılında IOS, 2011'de de Android uygulamalarıyla

yöndeşmesi aktif hâle getirilmiştir. Televizyon ekranlarındaki kullanımları için ise 2013 yılında arayüzler oluşturulmuştur. İnternet üzerinden yayın prensibiyle çalışmasına karşın, içeriklerinin internet olmadığı zamanlarda da izlenebilmesi için, Netflix, 2016 yılında indirme özelliğini tanımlanmış; aynı yıl, çocuk izleyiciler için de onlara özel içerikler eklenmiştir (Ulukan, 2018). Algoritmaların, kullanıcılara uygun içerikleri sunması için en çok kullandığı ‘beğeni’ butonu ise 2017 yılında aktifleştirilmiştir.

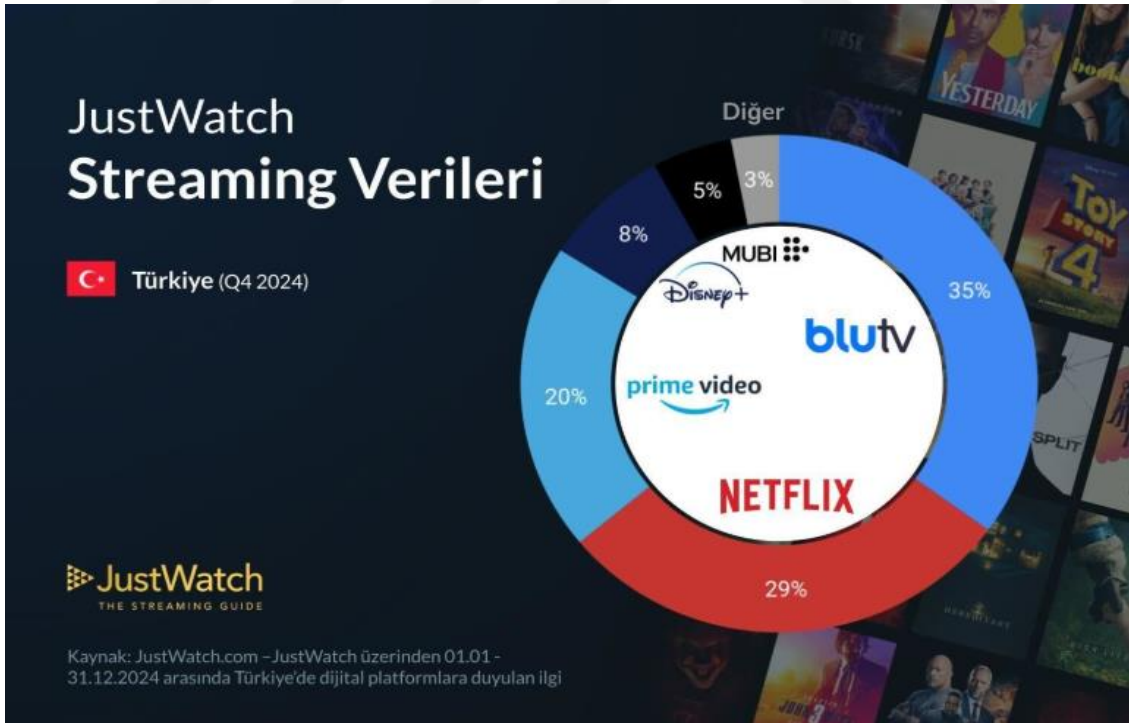
Netflix'in uluslararası alanda yükselişi hem büyük yankılar uyandırmış hem de ciddi tartışmalara yol açmıştır. Yayıncılık türü ve iş yapma biçimi açısından yenilikçi bir yaklaşım sergileyen Netflix, katıldığı prestijli ödül yarışmalarında dikkat çekmiştir. Örneğin, televizyonculuk alanında dünyanın en saygın ödülllerinden biri olan *Emmy Ödülleri*'ne, sinema alanında ise *Akademi (Oscar) Ödülleri*'ne aday gösterilmesi ve bu ödüllerden başarı elde etmesi, sektördeki bazı kesimlerden eleştiriler almasına neden olmuştur (Travers, 2019).

Netflix'in Türkiye serüveni, kurulduğu günden bu yana en kapsamlı genişleme atağını gerçekleştirdiği 2016'da başlamıştır. Yerli yayın hizmeti sağlayıcılardan BluTV ve PuhuTV'nin de yayına başladığı bu yıl, hâlihazırda güçlü bir televizyon kültürünün bulunduğu Türkiye için, yayıncılıkta yeni bir dönemin açıldığı anlamını da taşır.

Her ne kadar dünyanın pek çok ülkesine kıyasla Türkiye kataloğunda daha az sayıda içeriğe yer vermiş olsa da yayına başlamasından birkaç ay sonra Türkiye kataloğundaki içeriklerinin yüzde 80'inin Türkçe dublajlı veya altyazılı olduğunu açıklayan Netflix (Netflix, 2016), Türkiye'de erişilebilir oluşunu daha çok yerelleştirme stratejisiyle oluşturduğu reklamlarla duyurmuştur. *Bright'a* (2017, yön. David Ayer) gönderme yapılan tanıtımı için Orklar'ın İstanbul sokaklarında kuaför ve araba tamircisi olarak gösterilmesi, tavşankanı çay içmeleri; *Stranger Things* (2016, yön. Matt Duffer, Ross Duffer) üzerinden hazırlanan tanıtım filminde ise eski bir parodik televizyon figürü olan Saadettin Teksoy'un kullanılması gibi Türkiye pazarına özel yerleştirilmiş filmler çekilmiştir (Vitrinel & Ildır, 2021). Ayrıca, “*Şimdi onlar alt yazılı izlesin: Türk dizileri ve filmleri aynı anda 190 ülkede*” sloganıyla dikkat çeken bir reklam afişi kullanılmıştır. Türkiye'nin dizi ihracatında dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri olması nedeniyle Türk dizilerinin bu platform aracılığıyla başka ülkelerde izlenecek olması pek heyecan uyandırmasa da “şimdi onlar düşünsün” sözünden evrilerek oluşturulan bu yerleştirilmiş ifade dikkat çekmeyi başarmıştır (Ildır & Çelik Rappas, 2021, s. 256). Bunlara karşın Netflix'in ilk yerli yapımı *Hakan: Muhafız*'ın (2018, yap. Alex

Sutherland) yayına girmesi, platformun ülkede izlenebilir oluşundan ancak 2 yıl sonra gerçekleşmiştir.

2019 yılında isteğe bağlı yayın hizmetlerinin RTÜK denetimine tâbi tutulacağını öngören düzenlemenin ardından, Netflix'in Türkiye'den çekilme ihtimalleri konuşulurken şirket Türkiye'nin kendileri için önemli bir pazar olduğunu ve bu nedenle Türk yetenekleriyle birlikte film ve dizi sektörüne yatırım yapmaya devam etmek istediklerini açıklamıştır (Yeni Şafak, 2019). Ardından yerli yapımlarda daha hızlı bir üretim sürecine girilmiş ve özellikle Covid-19 pandemisi dönemiyle artan abone sayısı ve bununla birlikte yerli içerik geliştirilmesi yoğunlaşmıştır. *Atiye* (2019-2021, yap. Onur Güvenatam) *Bir Başkadır* (2020, yön. Berkun Oya), *Kulüp* (2021, yön. Zeynep Günay Tan, Seren Yüce), *Uysallar* (2022, yön. Onur Saylak), *Pera Palas'ta Gece Yarısı* (2022, yön. Emre Şahin, Nisan Dağ), *Babamın Kemanı* (2022, yön. Andaç Haznedaroğlu), *Kuş Uçuşu* (2022, Deniz Yorulmazer, Koray Kerimoğlu, Burak Müjdecî) *Biz Kimden Kaçıyorduk Anne* (2023, yön. Umut Aral, Gökçen Usta), *Terzi* (2023, yön. Cem Karcı) *Kül* (2024, yön. Erdem Tepegöz), *Kübra* (2024, yön. Durul Taylan, Yağmur Taylan), *Kuvvetli Bir Alkış* (2024, yön. Berkun Oya), *Adsız Aşıklar* (2025, yön. Umur Turagay) ve daha pek çok yerli orijinal yapım dizi ve film katalogda yer almıştır.

Resim 3.2. 2024’ün Son Çeyreğinde Türkiye’de Dijital Platformlara Duyulan İlgi ve Pazar Payı Oranları

Kaynak: <https://shiftdelete.net/turkiye-en-cok-izlenen-platform-belli-oldu>

2023 yılında Türkiye’de 3,5 milyonu aşkın abonesi bulunan Netflix, yerli yayın hizmet sağlayıcı BluTV’nin ardından en çok tercih edilen isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcısı konumundadır. Bununla beraber, Netflix, Türkiye’de erişime açıldığından beri içerikleri nedeniyle sıklıkla eleştirilerin odağında olmuştur. Şirket, her ne kadar farklı ülkeler için farklı içeriklerden oluşan farklı kataloglar hazırlamış olsa da platformda, yayıncılığın ve bireyselliğe hizmetin doğası gereği, farklı izleme alışkanlıklarına ve tercihlere yönelik alternatifli bir seçki barındırılmaktadır. Bunlar arasından bazı içerikler aile yapısına, kültürel değerlere, toplumsal değerlere aykırılıklar gibi nedenlerle eleştirilmekte, kimileri de idari yaptırıma tâbi tutulmaktadır. Bu eleştiriler idari otoritenin yanı sıra kimi zaman siyaset kurumu ve sivil toplum tarafından da yapılabilmektedir.

Yayıncılık sektöründe bugün geline nokta etkileşim, yöndeşme, bireyselleşme, eşzamansızlık gibi unsurların ön plana çıkması; ‘çocuk’ profili oluşturulması, izleme pratiklerinin değişmesi, içerik üretim sürecinin ‘kaliteli içerik’ olarak tanımlanan ölçütlerle hazırlanmasına yönelik eğilim gibi daha pek çok değişim ve dönüşüm öğelerinin şekillenmesinde Netflix serüvenin göz ardı edilemeyecek ölçüde etkisinin olduğu açıktır. Her şeyden önce, Netflix görsel-işitsel yayıncılık alanında yeni bir iş modelinin öncüsü -adeta kural koyucu- olmuştur ve Netflix’in ortaya koyduğu bu çalışma prensibini anlatan “Netflix etkisi” kavramı doğmuştur (Matrix, 2014). Ardından benzer yayın prensiplerini benimseyen hizmet sağlayıcılar kurulmaya başlamış ve genel anlamda yeni bir yayıncılık türü ortaya çıkmıştır.

3.3.2.2. Amazon Prime Video

Netflix’in kurucusu Randolph (2020, s. 28, 45, 46), 1990’lı yıllarda -Türkiye için henüz söz konusu olmasa da- Silikon Vadisi’nde internet çağının şafağı yaşanırken mühendisler ve girişimciler için bu mecranın ekilmemiş, sürülmemiş, yemyeşil bir tarla olarak görüldüğünü vurgular. Geleceğin internette olduğunu düşünen bu kişiler için öncü en iyi örnek ise Jeff Bezos’un şirketi Amazon olmuştur. Amazon, ilk başlarda kitap ve sonrasında insanların bir kutuya sığdırabilecekleri, her türlü ürünü internet mağazasında satarak büyümesini sürdürmüştür.

Amazon, 1996’da filmlerin ve televizyon programlarının konusu ve ekibi hakkında bilgi sağlayan web sitesi olarak kurulan IMDb’yi 1998 yılında satın almış ve bu siteyi bünyesindeki videokasetler ve DVD’lerin satışı için bir platform olarak kullanmaya başlamıştır (Lewis, 2024). Yıllar içerisinde video-film arşivini daha da genişleten şirket, 2006 yılında DVD kalitesinde görüntüye sahip dijital video indirme hizmeti ‘Amazon Unbox’ı faaliyete geçirmiş

(Amazon, 2006) ve böylece bugünkü ‘Amazon Prime Video’nun temellerini atmıştır. Böylece, internet dünyasına giriş ve e-ticaret konusunda Netflix’e ilham olan Amazon, zaman içerisinde Netflix’in kurduğu iş modeline kendisi de iştirak etmiştir. Devam eden dönemlerde Amazon Instant Video, Amazon Video, Amazon Prime Video gibi değişen isimleriyle isteğe bağlı video hizmeti sunan şirket, 2016’da dünya çapında geniş bir açılım yaparak pek çok ülke ve bölgeden içeriklerine erişimi başlatmıştır.

Amazon Prime Video aboneliği esasında ‘www.amazon.com’ üyeliği ile doğrudan ilişkilidir. Alışveriş sitesindeki ücretsiz kargo ve özel indirimlerden yararlanmak üzere başlatılan *prime üyeliği*, aynı zamanda Prime Video’lara erişim imkânı da sunmaktadır. Dolayısıyla, diğer dijital platformların abone sayısı içerik tüketicileri için niceliksel bir veri olarak kullanılabilirken, Prime Video abone sayısının doğrudan içerik tüketicilerine dair fikir vermesi güçleşmektedir.

Amazon Prime Video, diğer hizmet sağlayıcılarda sık rastlanmayan bir özellik olarak içerik tüketimi sürecinde farklı ücretlendirme modelleri sunmaktadır: *Prime* üyesi aboneler, birçok içeriğe ek bir ücret ödemediği erişebilirken, bazı filmleri kiralamak veya satın almak için ödeme yapmaları gerekebilmektedir. Ayrıca, aboneliği olmayan kullanıcılar da reklam izleme karşılığında belirli içeriklere erişim sağlayabilmektedir (Amazon, 2023).

RTÜK’ten yayın lisansı alarak 2020 yılı itibarıyla Türkiye’deki yayın hizmet sağlayıcıları arasında yer alan Prime Video, rakiplerine kıyasla uygun fiyat politikasına sahiptir. Daha önce sinemada yayınlanmış yerli filmleri kataloğuna ekleyerek yerli içeriklerini oluşturan Prime Video’nun ilk yerli orijinal yapımı ise 2024 yılında yayınlanan *Düğüm* (yön. Can Ulkay) olmuştur. *Arda Turan: Yüzleşme* (yön. Umut Aral & Alper İduğ) ise belgesel türünde ilk orijinal yerli yapımdır.

3.3.2.3. Disney+

Walt Disney Şirketi, yüz yıllık geçmişi boyunca eğlence odaklı üretim yapan en önemli küresel aktörlerden biri olmuştur. İlk yıllarında kısa ve uzun metrajlı animasyon filmler üreten şirket, zamanla doğa belgeselleri, aksiyon filmleri ve televizyon programları gibi farklı türlerde yapımlar da üstlenmiştir. *Disneyland* (1955) ve *Walt Disney World*’ün (1971) açılması, şirketin ABD’nin aile eğlence sektöründeki hâkimiyetini pekiştirmiş (Britannica, Disney Company summary, 2024) ve bu hâkimiyet kısa sürede küresel ölçekte genişlemiştir.

Bünyesindeki görsel-işitsel yapımlar dikkate alındığında, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yükselişte olduğu günümüzde Disney Company'nin de bu eğilime ayak uydurması şaşırtıcı olmamış ve bu hazırbulunuşlukla şirket 12 Kasım 2019'da "Disney+" adıyla bu alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. Oscar ödüllü yapımların yanı sıra *Marvel* ve *Star Wars* serileri başta olmak üzere küresel ölçekte popüler animasyonlar ve diğer kurgu yapımlarını içeren 13 binden fazla içeriğe sahiptir (Kumar & Ruby, 2024).

Disney+'ın Türkiye pazarına girişi 2021 yılının Aralık ayında RTÜK'ten aldığı yayın lisansı ile resmen gerçekleşmiş; 2022 Haziran'ında ise içerikler kullanıcılara açılmıştır. Disney+'ın Türkiye'ye girişi, daha önceki ulus aşırı platformlardan çok daha sesli olmuş ve bu bağlamda platformun Türkiye'deki faaliyetinin duyurulması ve başta yerli yapımlar olmak üzere içeriklere dair bilgilendirmeler için reklamlara büyük önem verilmiştir. Bunun sebebinin Türkiye'de isteğe bağlı yayın hizmeti pastasının zaten paylaşılmış olmasıyla ilişkili olduğunu söylemek mümkün. Nitekim şirketin Türkiye Genel Müdürü Cenk Soner'in, "her ne kadar Türkiye'deki izleyici kitlesinin içeriğe doymuş olduğu düşünülse de Türkiye teknolojiye çok çabuk adapte oluyor ve içerik tüketmeyi çok seviyor" (İçözü, 2022) ifadeleri de mevcut platform izleyicilerinin aynı zamanda kendi potansiyel müşterileri olacağına duydukları güveni ortaya koymaktadır. Kocaoğlu (2022) ise Disney+'ın Türk dizileri ve Türk oyuncularının Ortadoğu'daki popüleritesini göz önünde bulundurarak Türkiye pazarına büyük önem verdiğini ve bu strateji aracılığıyla Türkiye dışındaki pazarlardan da pay almayı hedeflediğini vurgulamaktadır.

Kaçış (2022, yön. Yağız Alp Akaydın), *Dünyayla Benim Aramda* (2022, yön. Hülya Gezer), *Ben Gri* (2022, yön. Yağmur Taylan, Durul Taylan), *Ayrılış* (2023, yön. Emin Alper), *Aktrist* (2022, Soner Caner) gibi yerli yapımlar Disney+'ın kataloğunda yer almıştır; ancak, en çok konuşulan yapımı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıldönümünde yayınlanmak üzere reklamları yapılan 6 bölümlük *Atatürk* dizisi olmuştur. Yabancı merkezli hizmet sağlayıcıların yerli yapımları arasında öne çıkarak büyük ilgi uyandıran bu dizinin, daha sonra Disney+ kataloğuna girmesi iptal edilmiş ve Fox TV'de yayınlanacağı duyurulmuştur. Bir Ermeni medya şirketinin Amerikan Ermeni Diasporasının çabaları sonucu bu iptalin gerçekleştiğini iddia etmesinden kısa bir süre sonra, Disney+ Türkiye Genel Müdürlüğüne yapılan açıklamada (Önder, 2023) *Atatürk*'ün televizyonda ve sinemada yayınlanmasına dair "...böylece Atatürk'ü çok daha geniş kitlelere ulaştırmış olacağız" şeklinde makuliyetten uzak ifadeler yer verilmiş ve bu, kullanıcılardan büyük tepki çekerek platforma yönelik pek çok

siyasinin ve ünlülerin de dâhil olduğu bir protesto sürecine girilmiştir. Platform bu tarihlerde çeşitli sebeplerden dolayı yerli içeriklerini de azaltmış (Soner, 2023) ve iddialı giriş yaptığı Türkiye pazarında bir durgunluk aşamasına geçmiştir.

3.3.3. Yerli Kuruluşlar

İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik küresel eğilim Türkiye’de de karşılık bulmuş ve küresel aktörlerin ülkeye girişiyle aynı dönemlerde yerli yayıncılar da doğmuştur. Dijital yayın platformlarının küresel yayın standartlarına uygun şekilde üretilen yerli içerikler kısa denilebilecek bir zamanda geniş kitlelerce benimsenmiş ve bu da yerli pazarın büyümesine zemin hazırlamıştır. Dünya genelindeki en popüler isteğe bağlı yayın hizmetlerine bakıldığında (Resim 3.1.) yalnızca birkaç ülkede en popüler platformun yerli bir platform olduğu görülmektedir. Türkiye’de de özellikle isteğe bağlı yayın hizmetlerine olan talebin artmaya başladığı 2020 yılından itibaren BluTV’nin her dönemde en popüler dijital platform olmayı sürdürdüğü görülmektedir³¹.

3.3.3.1. BluTV

Görsel-işitsel dijital platformların ilk yerli temsilcisi olmak üzere 2015 yılında Doğan Holding çatısı altında kurulan BluTV, 23 Ocak 2016’da yayın hayatına başlamıştır. Bir isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcı ve ücretli abonelikte hizmet sunan (SVoD) bir dijital platform olmasıyla birlikte “Türkiye’nin ilk internet televizyonu” sloganını kullanmıştır. BluTV’nin burada televizyon kavramına vurgu yapmasının sebebi, kendisini yalnızca pay-TV kullanıcılarına ve en azından bu yeni alanın meraklılarına değil, aynı zamanda genel izleyiciye de en anlaşılır ve kapsamlı şekilde tanıtmak/anlatmak amacıyla değerlendirilebilir.

Yayına başladığı ilk yıllarda, diğer birçok isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcısına kıyasla daha ekonomik bir fiyat politikası izleyen BluTV, kullanıcılarına aylık ve yıllık abonelik seçenekleri sunmaktadır. BluTV aboneleri, tek bir hesapla aynı anda yalnızca 1 izleme yapabilmekle birlikte, 5 farklı profil oluşturabilmektedir. BluTV’nin yayın hizmetlerine tüm ülkelerden erişim sağlanabilse de yurtdışı aboneliklerinde yerli dizi/film ve Canlı TV kanallarına yalnızca yurt dışı lisansına sahip içerikler izlenebilmektedir. Ayrıca, uygulama yurt içinde yüklendiğinde dahi, yurt dışında kullanımda aynı lisans kısıtlamaları geçerlidir (BluTV, t.y.). Diğer hizmet sektörlerinin birçoğunda olduğu gibi, yayın hizmetleri alanında da kurumsal iş birlikleri ile bazı ödeme avantajları (öğrencilere bazı operatör, web sitesi ve bankaların

³¹ JustWatch tarafından yayınlanan Streaming Charts Turkey 2020-2024 verilerine bakılabilir.

müşterilerine indirimli tarifeler) uygulanmaktadır. Bunların da etkisiyle kısa zamanda geniş bir izlenme ağına erişmiş olan BluTV, alanında Türkiye’de ilk olma özelliğiyle de yeni bir izleme alışkanlığına doğru dönüşümde etkide bulunmuştur.

Yeni bir izleme pratiği oluşturma açısından değerlendirildiğinde her şeyden önce, alanın ilk yerli oyuncusu olmanın getirdiği gereklilikle, zihinlerde bir ‘internet televizyonu’ algısı oluşturma rolünün de büyük oranda BluTV’ye düştüğünü söylemek mümkündür. Yayına başladığı ilk zamanlar yayınlanan tanıtım videolarında “Nedir bu BluTV, nasıl izlenir?” sorusuyla beraber, platforma üyelikten içeriğin nasıl kullanılacağına kadar öğretici nitelikte bilgilendirmeler yer almıştır. Netflix ve BluTV’nin Türkiye’deki isteğe bağlı yayın hizmetlerine dair tanıtım ve kültür oluşturma gayretlerinin sonucu olarak, sonraki hizmet sağlayıcılar, bu kadar didaktik bir tanıtım tarzına ihtiyaç duymamış ve bunun yerine farklılıklarını vurgulayan daha sanatsal ve estetik tanıtım filmleri hazırlamışlardır.

İlk yerli dijital streaming servisi BluTV’nin 2021 yılına ait verilerde yüzde 44’lük pazar payı ile liderliği elinde bulundurduğu (CNN, 2021), 2022 yılında bu oran 38’e düşmüşse de yine pastadaki en büyük orana sahip hizmet sağlayıcı olarak en yakın rakibi Netflix’i (yüzde 28 oranına sahip) geride bıraktığı görülmektedir (Aslan, 2023). 2023’ün son çeyreğinde yüzde 38 pazar payını koruyan BluTV, 2024’ün aynı döneminde yüzde 35’e gerilemiş olmasına rağmen hâlâ Türkiye’nin en popüler isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcısı olmayı sürdürmüştür (Kelebek, 2025).

BluTV’nin isteğe bağlı yayın hizmetleri pazarındaki güçlü konumunun arkasında, orijinal ve yerli üretimlerin fazlalığı önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Platform, geleneksel yayıncılıktan farklılaşan ve yerli yapımlar arasında yüksek bir nitelik sunarak önemli bir boşluğu dolduran *Masum* gibi yapımlarla dikkat çekmektedir. Ayrıca *Masum*, Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetleri için üretilen ilk yapımdır. Daha sonra hem orijinal içeriklere hızla ağırlık verilmiş (*Bartu Ben*, *Bozkır*, *Saygı*, *Sokağın Çocukları*, *7Yüz*, *Doğu*, *İlk ve Son* vb.) hem de daha önce televizyonda yayınlanmış ve izleyicilerden beğeni toplamış yapımlar (*Behzat Ç.* vb.) ile YouTube’da amatör olarak başlamış ve sonra platforma taşınmış yapımlar (*Sıfır Bir*, *Aynen Aynen*) da BluTV kataloglarında yer almıştır. BluTV üzerinden aynı zamanda geleneksel televizyon yayınlarının birçoğuna erişmek de mümkündür. Ayrıca TLC, CNN, TV100, SZC gibi televizyon kanalları da canlı olarak takip edilebilmektedir.

Doğan Medya Grubu içerisinde, yeni nesil yayıncılığa adapte olma girişimciliği olarak değerlendirilebilecek olan BluTV, medya şirketinin hâlihazırdaki kaynakları ve diğer imkânları

kullanılarak kurulmuştur (Yalçındağ, 2021). Ancak bugün BluTV her ne kadar kuruluşu ve içerikleri bakımından yerli bir platform olsa da sermaye sahipliği açısından yerli niteliğini tamamen yitirmiş durumdadır. İlk olarak Ocak 2021’de Amerikan medya şirketi Discovery’e yüzde 35 oranında hisse satarak stratejik ortaklığa girmiş ve böylece kataloğuna Discovery içeriklerini de eklemiştir. Ayrıca bu ortaklık, BluTV’nin popüler Türkçe içeriklerinin de uluslararası dijital yayın platformu Discovery+’ta gösterilecek olmasını kapsamaktadır (Bloomberght, 2021). Yalçındağ (2021) bu bağlamda Discovery+ ile ortaklığının BluTV’nin dünyaya açılmasını kolaylaştıracağını ifade etmiştir. 2023 yılının Aralık ayında, Warner Bros. Discovery’nin BluTV’yi satın almasıyla hisseli ortaklık sona ermiştir. Bir süredir Türkiye’de faaliyete geçmesi beklenen HBO Max’ın yerine, platformun Warner Bros. Discovery bünyesinde yeniden yapılandırılarak 15 Nisan 2025 itibarıyla ‘Max’ markasıyla yayın yapacağı duyurulmuştur. Bu tarih itibarıyla BluTV, yayın faaliyetlerine Max adıyla sürdürmeye başlamıştır.

3.3.3.2. PuhuTV

Doğuş Yayın Grubu bünyesinde kurulan ve reklam tabanlı isteğe bağlı yayın hizmeti (AVoD) sunan PuhuTV, “Sen nasıl izlersen” sloganıyla 2016 yılında yayın hayatına başlamıştır. Türkiye’de görsel-işitsel dijital platformların seyirciyle buluşmaya başladığı bu yıl, PuhuTV, BluTV ile paralel bir ilerleme gösterse de bir medya kuruluşu olarak en önemli unsurlardan biri olan finanse edilme biçimi bakımından aralarında önemli bir fark bulunmaktadır: Ücretli abonelik modeliyle finanse edilen BluTV’nin aksine, PuhuTV gelirini reklam ve ürün yerleştirme yöntemleriyle elde etmektedir. Bunun dışında iş yapma modeli olarak (içerik üretimi ve gösterimi, abonelik, birden fazla cihazdan yayınlara erişilebilmesi, algoritmalar aracılığıyla kişiye özel içerik önerileri vb. bakımından) diğer VoD yayıncılarıyla benzer özelliklere sahiptir. Ancak PuhuTV, bazı orijinal dizi içeriklerinin 90 dakikayı bulan uzun bölümleriyle, diğer dijital yayın standartlarından farklılaştığı söylenebilir.

Medyada yoğunlaşmanın da bir göstergesi olarak, geleneksel yayın hizmetlerinde faaliyet gösteren medya şirketleri, daha sonra dijital medya işkoluna girdiklerinde, bu platformlarda aynı medya grubu içerisindeki diğer kanallarının içeriklerini de yayınlamaktadırlar. Doğuş Yayın Grubu bünyesindeki PuhuTV’nin kataloğunda StarTV içeriklerinin de yer alması bu ilişkiden ileri gelmektedir. Ayrıca Star TV, NTV, Kral Pop TV gibi kanalların yanı sıra Yayın Grubu çatısında yer alan radyo kanallarının canlı yayınlarına da yine PuhuTV üzerinden erişmek mümkündür.

Platformun, diğer hizmet sağlayıcılarla karşılaştırıldığında çok sayıda orijinal içeriğe sahip olmadığı söylenebilir; ancak kuruluşunun ilk yıllarında yayımlanan *Fi* ve *Şahsiyet* dizileri, çeşitli yönleriyle öne çıkmayı başaran yapımlar arasında yer almıştır. Popüler roman uyarlaması olan *Fi*, yayınlandığı ilk üç gün içinde 4 milyon izleyiciye ulaşmıştır (Milliyet, 2017). O yılların, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin kullanıcılar tarafından yeni yeni keşfedildiği bir dönem olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu izlenme sayısının oldukça dikkat çekici olduğu açıktır. *Şahsiyet* ise beğenilen öykü ve kurgusunun yanı sıra, başrol oyuncusu Haluk Bilginer’in Uluslararası Emmy Ödülleri’nde ‘En İyi Erkek Oyuncu’ kategorisinde yarışarak bu ödülü kazanmasıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Ayrıca Almanya’da yayınlanan ilk Türk dizisi olma (Sputniknews, 2020), IMDb’de elde ettiği 9.0 puanla (IMDb, t.y.) tüm zamanların en iyi dizileri arasına girme ve yurtdışına (Meksika) uyarlama hakları satılan ilk dijital platform dizisi olma gibi özellikleriyle öne çıkmaktadır.

3.3.3.3. Gain

Türk sermayesiyle kurulan ve ücretli aboneliğe dayalı (SVoD) yayın hizmetlerinden olan Gain, Aralık 2020’de yayın hayatına başlayarak yerli görsel-işitsel dijital platformlar arasında yer almıştır. Gözde Akpınar tarafından kurulan ve “Yeni nesil içerik platformu” sloganını kullanan Gain, 2023 yılında Rams Türkiye tarafından satın alınmıştır.

Gain’in diğer içerik sağlayıcılarından ayrılan yanlarından biri, kataloğunda ‘Haber’ seçeneğine yer vermesidir. Habercilik işi doğası gereği güncel ve devamlı olması gerektiğinden, buradaki haber programları da hafta içi her gün sabah ve akşam yayınlanacak şekilde canlı yayın olarak planlanmıştır. Geleneksel medyadan transfer edilen ve tanınmış haber yüzlerinden olan gazeteci ve sunucular tarafından hazırlanan (11:00 *Mirgün Cabas Canlı*; 16:00 *Duygu Demirdağ Canlı*) haber içeriklerinin yanı sıra, canlı yayın bağlantılarına da yer vermiştir. Ancak bir süre sonra deneme niteliğindeki bu programlar sonlandırılmıştır.

Gain’in farklılaşan özelliklerinden bir diğeri içeriklerin önemli bir kısmının ± 10 dakika süresinde oluşudur. 2-4 dakika aralığında da çokça içerik mevcuttur ve daha hızlı içerik tüketimine yol açan bu kısa yapımların 9:16 ekran formatında (dikey telefon ekranı) izlenebiliyor olması, mobil izlemeyi hem kolaylaştırmakta hem de teşvik etmektedir. İçeriklerin sürelerine dair tercihler, platformun geleneksel televizyon yayınlarından ve diğer dijital platformlardan farklılaşması yönünde bilinçli bir hamle olarak tasarlanmıştır. Tanıtım filmlerinde de yer verilen “Kaliteli zaman değerli içerik” ve “İzlediğin an değerli zaman” vurguları, içeriklerin kalite-süre performansına vurgu yapılması amacından kaynaklanır.

3.3.3.4. Exxen

Acun Medya bünyesinde kurulan ve 2021 yılında yayın hayatına başlayan Exxen, Türkiye'nin yerli medya hizmet sağlayıcılarından biri olup içerikleri film, dizi, belgesel, animasyon, reality show ve yarışma programlarından oluşmaktadır. Medya alanında özellikle yurtdışından yarışma formatı satın almalarıyla ve Türkiye'de bu formatları uygulamalarıyla ön plana çıkan Acun Ilıcalı, bu eğilimini ve hâlihazırdaki teknik alt yapısını Exxen içeriklerini oluştururken de kullanmış, böylece kataloglarındaki yapımların bir kısmını geleneksel televizyon yayınlarında kullandığı formatlarda bazı değişikliklere giderek oluşturmuştur. Ayrıca YouTube'da yayınlarına başlayan ve geniş izleyici kitlesine ulaşan bazı fenomenlerin (Gökhan Çınar, Hasan Can Kaya, Enes Batur vb.) yayınları da doğrudan veya bazı değişikliklere gidilerek Exxen kataloğuna dâhil edilmiştir. Exxen'in diğer platformlardan ayrıştığı temel noktalardan biri, Exxenspor adlı özel bir paket seçeneğine sahip olmasıdır. Bu paket, adından da anlaşılacağı gibi, genellikle bu tür platformlarda daha az yer bulan spor yayınlarını içermektedir.

3.3.3.5. Tabii

Tabii, TRT bünyesinde yer alan bir isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcı olarak 7 Mayıs 2023 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. “Bizi birleştiren hikâyeler” vurgusu yapan Tabii'de, kamu yayıncısı olunması sebebiyle TRT'nin diğer yayın içeriklerinde de gözetilen kamu yararı ve “temiz içerik” unsurlarına önem gösterilmektedir.

Kendisini “Türkiye’yi dünyaya taşıyan küresel yayın platformu” olarak tanımlayan Tabii, diğer yerli platformlardan farklı olarak birçok ülkede³² erişime açıktır. Alışlagelmiş dijital yayın platformu özelliklerinden ayrılan bir diğer yanı da canlı spor müsabakalarına yer vermesidir. UEFA Avrupa Futbol Şampiyonası EURO 2024, Paris 2024 Olimpiyat Oyunları, Wimbledon Tenis Turnuvası gibi dünya sporu açısından prestijli programlar Tabii üzerinden kullanıcılara sunulmuştur³³.

Tabii kataloğunda 30’u aşkın orijinal yapım ve 15 bin saatten fazla içerik bulunmaktadır (Tabii, 2024). *Hür* (2023, yön. Ekin Pandır), *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî* (2023, yön. Can

³² Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Bahreyn, Belçika, Bulgaristan, Cezayir, Danimarka, Endonezya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Hindistan, Hollanda, Hırvatistan, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, İzlanda, Kuveyt, Kolombiya, Letonya, Litvanya, Lihtenştayn, Lübnan, Lüksemburg, Macaristan, Malezya, Malta, Meksika, Mısır, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, S. Arabistan, Slovakya, Slovenya, Tunus, Umman, Ürdün, Yunanistan.

³³ Canlı spor yayınlarının Tabii aracılığıyla Türkiye dışından izlenmesi, uluslararası düzenleyici kurulun yayına izin verdiği ülkelerle sınırlandırılmaktadır.

Ulkay), Modern Doğu Masalları (2023) *Mahsusa: Trablusgarp* (2023, yön. Şafak Bal) öne çıkanlar arasındadır. Geniş bir arşive sahip olan TRT, daha önce ilk kanallarında yayınlanan *Perihan Abla* (1986, Yön. Yalçın Yelence), *Bizimkiler* (1989, yön. Yalçın Yelence), *Yedi Numara* (2000, yön. Haluk Bener, Sadullah Celen) gibi dizilerin de dijital temizliğinin yapılp görüntü kalitesinin artırılmış versiyonlarını Tabii'nin 'Nostalji Köşesi'nde yeniden izleyicilere sunmaktadır.

Aynı zamanda tüm TRT kanallarına da platform üzerinden erişim mümkündür. Tabii, hem tanıtımını yapmak hem de kamu yayıncısı olmanın da getirdiği öncelikler kapsamında kuruluşunun ilk yılında ücretsiz olarak, yalnızca abonelik usulü yayın hizmeti sağlamıştır. İkinci yılının ilk çeyreğinden sonra ise ücretsiz/reklamlı (AVoD) veya ücretli abonelik (SVoD) seçenekleriyle yayın hizmeti sunmaya devam etmiştir.

Tabii'nin kuruluşundan bugüne en çok ses getiren orijinal yapımı özgün konusu ve sinematografik yapısıyla *Gassal* (2024, Selçuk Aydemir) olmuştur. Dizinin ilk etkisi şüphesiz reklam stratejisiyle başlatılmış ve Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere çok sayıda şehrin işlek caddelerine “Ölünce Beni Kim Yıkayacak?” sorusunu içeren afişler asılmıştır. Sosyal medyada ne amaçla yapıldığına dair günlerce konuşulan ve azımsanmayacak seviyede eleştiriler yöneltilen bu reklamların ardından, film tanıtımı yapılarak yayına girmiştir. 2024'ün Temmuz ayında TRT Genel Müdürü tarafından açıklanan Tabii'nin abone sayısı 5 milyon iken (TRT Haber, 2024) *Gassal* dizisine olan izleme talebinin etkisi şeklinde yorumlanan bir artışla 2025'in Ocak ayında 10 milyon abone olarak ifade edilmiştir (Ekinci, 2025).

3.4. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleriyle Değişen Kullanıcı Deneyimleri

“Eski tüketicilerin pasif olduğu varsayılırsa, yeni tüketici aktiftir. Eski tüketiciler öngörülebilir ve durağansa, yeni tüketiciler göçerdir ve ağlara veya hatta medyaya olan sadakatleri azalır. Eski tüketiciler izole bireylese, yeni tüketiciler daha sosyal olarak bağlantılıdır. Eski tüketiciler uyumlu olarak görülüyorsa, yeni tüketiciler dirençlidir ve medyayı kendi ellerine alırlar. Medya tüketicilerinin işi bir zamanlar sessiz ve görünmezse, artık gürültülü ve kamusaldir. Bunların çoğu, son birkaç on yıldır kültürel çalışmalardaki tartışmaları takip edenlerimiz için eski haberlerdir.” (Jenkins, 2004)

Jenkins'in medya kullanıcıları için bu özellikleri sıralayarak “eski” nitelemesini yapmasının üzerinden yirmi yılı aşkın bir süre geçmiştir. Dijital dünyada sayısız yeni nüans türemiş, medya tüketim alışkanlıkları da buna paralel bir biçimde dönüşmüştür. İsteğe bağlı yayın hizmetleri bağlamında, bu süreçte yaşanan dönüşüm aşamaları dikkate alındığında, bugünkü kullanıcı prototipinin belirgin biçimde farklılaştığı görülmektedir. Geçen süre zarfında “eskimiş” olan “yeni kullanıcı” tanımlarının çok daha ötesine geçildiği muhakkaktır. Bugünün

kullanıcıları dijital teknolojilerin evrimiyle şekillenen interaktif, eleştirel ve çoklu platformlarda varlık gösteren birer figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Jenkins’in (2004) “gürültülü” olarak tanımladığı kullanıcılar, bugün yüksek seviyede gürültülerini devam ettirdikleri gibi sessiz ama görünür olan etkili tepkiler de (abonelikten ayrılma, izlemeyi durdurma, algoritmaları yönlendirme vb.) verebilmektedirler.

Genel olarak dijital medya kullanıcıları için yalnızca tüketici değil aynı zamanda üretici bir konumda olabildikleri söylenebilir; ancak bu çalışma kapsamında ele alınan isteğe bağlı yayın hizmetleri için her kullanıcının içerik üreticisi de olabildiği bir pozisyonndan bahsedilemez. Bu durum, YouTube gibi sosyal medya platformları için pekâlâ mümkünken, ciddi manada editöryal bir süreç işletilen isteğe bağlı yayın hizmetlerinin kullanıcı üyeleri aktif, yönlendiren, eleştiren, dâhil olan, talep eden ama içerik üreticisi olmayan bir role sahiptirler³⁴. Bugün sadece yapımı ortaya koyan ögeler (yönetmen, senaryo, öykü, çekim, performans vb.) değil, kullanıcılar da toplumsal söylemi şekillendiren dinamik bir güç hâline gelmiş; dijital platformlar ekosisteminde karmaşık ve kritik bir konumlanmada bulunmuşlardır.

Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetlerinin başladığı 2016 yılı ve bir süre devam eden bu dönem için geniş bir kullanıcı profilinden bahsetmek oldukça güçtür. Netflix’in, Türkiye’de neredeyse boş bir isteğe bağlı yayın hizmeti sahnesinde yerli içerik açısından zayıf olan çok sınırlı bir katalogla yayına başladığına dikkat çeken Vitrinel ve Ildır (2021), o dönemki yayınlarla büyük şehirlerde yaşayan ve zaten yabancı dizilere aşina olan, kozmopolit seçkin abonelerden oluşan niş bir kitlenin hedefliyor gibi göründüğünü ifade ederler. Genel kullanıcı profiline dair çeşitlenmenin ise aynı dönem yayına başlayan BluTV’nin yerli içerik çeşitliliğiyle kazanılmaya başlandığı söylenebilir. Sonrasında ardı ardına gelen arzlar ve pandemiyle birlikte bu hizmet alanına ilişkin yönelimin de artmasıyla birlikte artık gerçek anlamda kullanıcı profiline ilişkin çeşitlilikten söz edilebilir olmuştur.

Lotz (2022, s. 30), izleyici/kullanıcı deneyimine ilişkin olarak, *linear* ve isteğe bağlı arasında deneyimsel bir uçurum olduğunu ve isteğe bağlı yayın hizmetlerine ilişkin kullanıcı deneyiminin de arayüz kullanım kolaylığından çok daha fazlasını içerdiğini vurgular. Farklı kültürel deneyimleri teşvik eden bu iki model arasında değişken miktarda seçim, farklı karar verme süreçleri ve görüntüleme davranışları söz konusudur: Belli bir içeriği arama, belli bir

³⁴ Bu durum, bu tez çalışmasının temel yaklaşımını şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Buna göre, bir internet yayını olmasına rağmen editöryal disiplin sürecine tabi olan isteğe bağlı yayın hizmetleri, diğer internet platformlarından farklı bir düzenleme ve denetleme sürecine tâbi olmalıdır.

katalogu inceleme veya ne olduğuna dair öngörü geliştirilen bir içerik seçme süreci... Lotz (2022, s. 30), izleme deneyimine ilişkin “basit” olarak görülen bu ön aşamaları etkileyici faktörlerin neler olduğuna dair yeterli araştırma yapılmadığı için pek bilgi sahibi olunmadığını ifade etmiştir. Türkiye özelinde isteğe bağlı yayın hizmetlerinin kullanıcı deneyimlerine ilişkin bazı araştırmalar, kullanıcı deneyimlerini ayrıntılı ve çok yönlü olarak değilse de -özellikle bu çalışmada ihtiyaç duyulan ölçüde- fikir sahibi kılacak kadar bilgi vermektedir. Kullanıcı deneyimlerine yakından bakıldığında, bu alana ilişkin çeşitli çalışmaların izleme mekânları, izleme süresi, izleme tercihini şekillendiren ölçütler, izleme sırasındaki ortam, izleme sonrası düşünce ve paylaşımlar gibi daha pek çok unsur izleme deneyiminin parçası olarak ele alınmaktadır. Tüm bunların şekillenmesi de bu çalışmada yeri geldikçe öne çıkarılan etkileşim, yöndeşme, bireyselleşme ve eş-zamansızlık öğeleriyle doğrudan ilişkili olabilmektedir.

Netflix yöneticilerinden Todd Yellin insanların hikâyeleri üç farklı nedenle aradıklarını öne sürmüştür: kaçmak, ufkunu genişletmek veya “herkesin bahsettiği şey” sohbetinin dışında kalmamak (Lotz, 2022, s. 40). Yapılan araştırmalar, kullanıcı motivasyonlarının bu temel tespitlerle çoğu zaman örtüştüğünü göstermektedir. Örneğin Temel (2020, s. 266) yeni nesil izleme deneyimlerine yönelik araştırmasında, Lotz’un da yaptığı gibi iki izleme deneyiminin farklarına değinmiş ve “geleneksel televizyon izleme nedenleri olarak saptanan eğlence, kaçış, rahatlama, sosyal etkileşim, kişisel kimlik, arkadaşlık etme ve bilgi edinme gibi ihtiyaçlardan bazılarının” dijital platformların tüketimine ilişkin olarak geçerliliğini sürdürmediğini, bu alanda öne çıkan izleme motivasyonlarının da kaçış, rahatlama ve sosyal etkileşim olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak izleyicilerin, stresten uzaklaşmak ya da problemleri unutmak gibi izleme sebepleriyle de karşılaşmışlardır (Temel, 2020, s. 257).

Araştırmalar, kullanıcıları platformlara abone olmaya yönlendiren en önemli faktörün kaliteli, sansürsüz ve farklı konulara sahip “para ödemeye değer” (Temel, 2020, s. 266) içerikler olduğu gerekçesini ortaya koymakta; dolayısıyla içerik çeşitliliği öncelikli faktör olarak öne çıkmaktadır (Sarı & Türker, 2021, s. 73). Abonelikleri iptal ettirme konusunda ise abonelik paketinin çok pahalı olması, yeteri kadar kullanmama ve izlemek istenilen içeriklerin izlenmiş olması öncelikli sebeplerdir (Deloitte, 2023, s. 13).

Bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki aile ve ev ile sınırlarıyla çizilmiş geleneksel izleme pratikleri günümüzde mobil izleme pratiklerine dönüşmüş durumdadır (Karaduman & Ünlü Karataş, s. 992). İzleme mekânlarındaki bu genişleme ve mobil cihazların sağladığı bu özgürlük, içerik tüketiminde bireysel tercihlere ve anlık ihtiyaçlara göre hareket etmeye imkân

sunmuştur. Araştırmalar kullanıcıların içeriği genellikle yalnız tüketmeyi tercih ettiklerini gösterse de (Temel, 2020, s. 264) bu kimi zamanlarda yalnızca fiziki bir yalnızlık olmakta; ancak iletişimsel anlamda bir ortak izleme deneyimi içinde bulunulabilmektedir. Gümüş (2021, s. 155, 162) Netflix'in izleme alışkanlıklarına etkisi konusunda yaptığı araştırmada, farklı mekânlarda bulunan kişilerin aynı anda aynı içeriği seyretmesine zemin hazırlayan 'Netflix Party' uygulamasının özellikle 20'li yaşlardaki kullanıcıların beğenisini kazandığını ve "sanki bir aradaymışız gibi" dedirten bu izleme deneyiminin keyif verici bulunduğunu tespit etmiştir.

Dijital platformlarda kullanıcı deneyimini en çok şekillendiren unsurlardan biri de anlatı örgüsüdür. Geleneksel televizyon dizileri, kolay takip edilebilir yapılarıyla dikkati farklı uyaranlar arasında bölünmüş (örneğin bir yandan telefonuyla ilgilenen) izleyiciler için bile zahmetsizce izlenebilirken dijital platform dizileri daha karmaşık anlatı teknikleri kullanır. Bu nedenle izleyicinin anlatıya tam anlamıyla hâkim olabilmesi için daha fazla dikkat ve çaba göstermesi gerekmektedir (Avşar & Terzi, 2022, s. 64). Bu dikkatli takip sürecini entelektüel çaba gereksinimi olarak ifade eden Kulak (2020, s. 49), izleyicilerin tüm hikâyeye ulaşabilmek için ipuçları üzerinde düşünmesi ve bunları düzgün bir şekilde bağlaması gerektiğini belirtir. Ona göre süreç, aslında izleyicinin dikkatini canlı tutmayı amaçlamakta ve yakalanan odaklanma hâliyle kullanıcıda bir sonraki bölümü izleme arzusunu oluşturma amacı taşımaktadır. Bu da kullanıcıları isteğe bağlı yayın hizmetleriyle yaygınlaşan bir kavram olarak *binge-watching*/seri izleme pratiğine teşvik etmektedir. Tüzün Ateşalp ve Başlar'ın (2020, s. 132) bu seri/aşırı izleme davranışına yönelik yaptığı araştırma, kullanıcıların aşırı izleme eyleminde bulunma sebeplerini "merak, diziye odaklanma, gündemden ve gündelik yaşamın sıkıntılarından kaçma, maddi açıdan ucuz bir boş zaman etkinliği olması, sosyal ortamlarda diziler hakkındaki konuşmalara dâhil olma, spoilerdan kaçma" şeklinde gerekçelendirmektedirler.

Hem genel tabloya bakıldığında hem de kullanıcı araştırmaları incelendiğinde aktif, kendi tercihleri doğrultusunda izlemelerini gerçekleştiren, güçlü kullanıcı profili karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu noktada bazı zafiyetlerin altını çizmek gerekir. Öncelikle araştırmaların da gösterdiği üzere, yayın hizmetlerinin kişiselleştirme odaklı gelişimi, kullanıcıların kişisel tercihlerini etkin bir şekilde kullanmasını sağlarken bu verilerin başka hangi amaçlarla kullanılabileceği konusunda mahremiyet endişelerini de beraberinde getirmektedir (Başer & Akıncı, 2020, s. 883). Bunun yanı sıra, reklamlarla kesilmeyen izleme sürecinde yapılara uygulanan ürün yerleştirmeleri daha gerçek ve ayırt edilmesi zor hâle gelmektedir (Gümüş,

2021, s. 150). Özellikle dijital okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu kullanıcılar, içerik çeşitliliği içinde kaybolabilmekte ve algoritmaların yönlendirmesiyle sınırlı bir içerik havuzuna mahkûm olabilmektedir. Ayrıca, her ne kadar genellikle platformlarda herkes için içerik bulundurma politikası izlendiği söylene de tüm bu içeriklerin geniş bir kısmının ticari kaygılarla şekillendiği ve bazı ideolojik konumlanmalarla katalogların oluşturulduğu açık veya örtülü şekilde gözlemlenebilmektedir. Öte yandan, abonelik ücretlerinin sürekli artması, “ucuz eğlence” anlayışının yeniden sorgulanmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir. Platformlar, kullanıcıyı özgür ve bağımsız bir birey olarak öne çıkarmaya çalışsa da ürün yerleştirmeleri ve algoritmik yönlendirmeler yoluyla sistematik bir kontrol mekanizmasının işlediğini söylemek mümkündür. Zaman zaman daha da belirginleşen bu çelişkili yapı, “patron kullanıcı” imajının yalnızca bir pazarlama söylemi olarak kaldığını ve aslında özgür iradeye yönelik ciddi kısıtlamalar getirildiğini göstererek haklı eleştirileri beraberinde getirmektedir.

Çocuklar, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin kullanıcıları arasında özel bir grup olarak değerlendirilmelidir. Bugünün çocukları, Prensky’nin (2001) çeyrek asır önce “dijital yerliler” (*digital natives*) olarak tanımladığı neslin sonraki kuşaklarını oluşturmaktadır; dolayısıyla dijital yerlilik olgusu ve dijital dünyadaki yerleşiklik günümüzde daha da kökleşmiş bir hâl almıştır. İnternet kullanımı örneğinden hareketle, Türkiye özelinde yapılan Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (TÜİK, 2024), 6-15 yaş grubundaki çocukların internet kullanım oranının yüzde 91,3 olduğunu göstermektedir. Bu oran, 2021 yılında yüzde 81,5 iken üç yıl içinde yaklaşık 10 puan artış göstermiştir. İnternet kullanan çocukların yüzde 97,4’ünün düzenli internet kullandığını beyan ettiği araştırmada, bu çocukların internet kullanım faaliyetlerinin en fazla yüzde 83,9 ile video izleme olduğu görülmektedir. Düzenli cep telefonu/akıllı telefon kullandığını beyan eden (yüzde 98,2) çocukların ise yüzde 75’inin telefonlarını film, dizi, televizyon yayınları ve video izleme amaçlı kullandıkları tespit edilmiştir.

TÜİK’in araştırması, çocukların dijital kullanım eğilimlerini anlama açısından fikir verirken yayın ve video izleme oranlarının yüksekliği ise bu içeriklere daha fazla odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Çünkü, teknolojiye doğuştan aşinalık dijital beceriler anlamında ileri bir kuşak yetişmesine zemin hazırlasa da bu durum onların teknolojiyi bilinçli bir şekilde tüketebilecekleri anlamına gelmemektedir. Duygusal, zihinsel, fiziksel ve ahlaki gelişim süreçleri devam eden çocuklar, dijital kullanımlarında yaşlarına uygun içeriklerle desteklenmeye ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle çocukların başta isteğe bağlı yayın hizmetlerine

erişim aşamasındaki filtreler olmak üzere, izledikleri içeriklerin yaşlarına uygunluğu ve geniş anlamda niteliği (bilişsel ve duygusal gelişimlerine katkısı, eğitsel ve kùltùrel değerleri, şiddet ve zararlı unsurlar barındırıp barındırmadığı, tùketim alışkanlıklarını nasıl şekillendirdiği vb.) önem taşımaktadır. Ayrıca dijital platformlarda algoritmaların çocuk kullanıcıları yönlendirme biçimi, reklam ve ürün yerleştirme gibi ticari unsurların çocukların algı dùnyası üzerindeki etkileri ile ekran süresiyle fiziksel ve psikolojik sağlık arasındaki ilişki gibi etkenler, çocukların dijital ortamlardaki deneyimlerinin güvenli olabilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

4. İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİNİN HUKUKİ STATÜSÜ

Toplum içinde düzenin sağlanması, adaletin tesisi, çatışmaların çözümlenmesi, hak ve özgürlüklerin korunması gibi daha pek çok husus, hukukun varlığı ile sağlanabilirken; insanların yarına bakışlarında güven duygusu taşıyabilmeleri ve öngörülebilirlik ise ancak hukukun doğru tesisi ile mümkündür. Toplumsal yaşamın pek çok alanı hukuk kuralları ile düzenlenirken bu kurallar çoğunlukla zamanın gerekliliklerine göre değişim ve dönüşüme uğrar.

Toplumdaki gelişmelere paralel şekilde düzenlenme ihtiyacı bakımından en canlı alanlardan biri, şüphesiz iletişim alanıdır. Tekniğin ve teknolojinin ilerlemesiyle araçların çeşitlenmesi ve kullanım alanlarının genişlemesi, iletişim hukuku alanında da daima bir yenilik ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Yenilikler karşısında sıklıkla bir düzenleme işine girilmesi, hukukun genel işleyişiyle uyum açısından sorunlar teşkil ettiği gibi, uygulayıcılar için de pratik bir yol olmamaktadır. Bu nedenle hukuk kurallarının temelde ilkesel bazlı oluşturulmuş olması, zamanla karşılaşılan yeni durumların da bu ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesine imkân tanıyabilmektedir. Örneğin, iletişim alanına dair bir durum veya olay, başta ifade özgürlüğü olmak üzere, kitle iletişim özgürlüğü (basın-yayın özgürlüğü), haberleşme özgürlüğü, eşitlik ilkesi, çoğulculuk ilkesi ve bu kadim ilkelere sonradan eklenen dijital erişim hakkı gibi ilkeler esas alınarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, kitle iletişiminin bir örneği olarak isteğe bağlı yayın hizmetlerine dair hukuki düzenlemeler incelenirken, öncelikle bu alanın hukuk düşünesi ve hukuk uygulamaları içinde ilkesel bazda nasıl değerlendirildiğini görmek önem taşımaktadır. Bu nedenle, başta ifade özgürlüğü olmak üzere, temel hukuk prensipleri ile isteğe bağlı yayın hizmetlerini ele almak amaçlanmıştır. Bununla birlikte, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin birer internet yayını olduğu esasına dayanarak, internet ve hukuk düzenlemelerinin yapısal olarak taşıdığı problemlere değinilmiştir. Akabinde Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetlerinin hukuki düzenlemeye tâbi tutulma süreci, hâlihazırdaki mevzuat ve uygulamalar mercek altına alınmıştır.

4.1. İfade Özgürlüğü

Düşünce, kanaat ve inanç sahibi olmak insanın en temel özellikleri arasında yer aldığı için, ifade özgürlüğü (*freedom of speech*) herkesi ilgilendiren bir olgudur (Hafizoğulları, 1997, s. 73). Kişilerin hem bireysel gelişim ve kendini gerçekleştirilmelerine hem de toplumsal ilerlemenin bir parçası olma ve bu sürece katkı sunmaları bakımından en temel ihtiyaçları,

kendilerini özgürce ifade edebilecekleri bir zeminde bulunmaktır. Ancak bu şekilde, bireysel ve toplumsal olarak varlıklarını sürdürebilmeleri mümkündür.

İfade özgürlüğüne ilişkin unsurlara, insanlık tarihinin erken dönemlerinde dahi rastlamak mümkündür. Modern anlamda ise ifade özgürlüğüne dair tartışmaların kökeni Antik Çağlara uzanırken; bugünkü şekliyle sistematik ele alınışının başlangıç noktası olarak da Aydınlanma Çağı işaret edilmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar modern zamanlardaki en çok tartışma konuları arasında da yer alsa, insanın kendini ifade etmesi ve bunun için özgürlük mücadelesi, insanlık kadar kadimdir. Bu da ifade özgürlüğüne gösterilen ehemmiyeti pekiştirmektedir.

İnsanların duygu, düşünce ve kanaatlerini özgürce ifade etmeleri çok boyutlu bir ihtiyaçtır. Her şeyden önce, fizyolojik, zihinsel ve duygusal bir ihtiyaç olarak ifade etme/paylaşma dürtüsünden bahsedilebilir. Bunun ardından, ifade özgürlüğüne dair tartışmaların da bu ekseninde gerçekleştiği üzere, hakikat arayışı, bilgi üretimi, toplumsal fayda ve dayanışma, katılım, toplumsal bilinç ve kamuoyu oluşumu, denetim gibi unsurlar ancak ifade özgürlüğünün olduğu ortamlarda söz konusu olabilir. Bu nedenle belirtmek gerekir ki ifade özgürlüğü, bireyden topluma uzanan bir öğrenme, gelişme ve sorun çözme ihtiyacı için en önemli araçlardan biri, belki de birincisidir. Aynı zamanda, bireyler arasında güven inşa ederek adil, kapsayıcı, uyumlu bir toplumsal düzen tesis etmek ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak noktasında da son derece önemlidir.

İfade özgürlüğünün bireysel ve toplumsal öneme sahip olması, hukukun koruyuculuğu kapsamına alınmasını gerektirmiştir. İfade özgürlüğü, liberal-demokratik hukuk düzenlerinde ‘mutlak hak’ statüsü içinde değerlendirilen (Hafızoğulları, 1997, s. 73), bireylerin duygu, düşünce ve inançlarını dile getirme serbestilerine dayanan temel hak ve özgürlükler arasındadır. Negatif statü haklarından biri olan ifade özgürlüğü, devlet tarafından kişilerin aşamayacak ve dokunulamayacak haklarından biri olduğu için, kişiyi devlete ve topluma karşı koruyan ‘koruyucu haklar’dan biri olarak konumlandırılır.

İfade özgürlüğünü değerli kılan ve diğer tüm hak ve özgürlüklerden de farklı bir değerle addettiren özelliği, bazı görüşlere göre bunun kendini gerçekleştirmesi gereken bir özgürlük olmasına, bazılarına göre ise diğer hak ve özgürlüklerin korunabilmesi ve geliştirilebilmesi için ifade özgürlüğüne gereksinim duyulmasına dayanmaktadır (Arslan, 2003, s. 5). İfade özgürlüğü, kendisinin dışındaki pek çok özgürlüğün gerçekleşmesinde kolaylık sağladığı gibi, kendi kapsamı içinde de pek çok hak ve özgürlüğün gündeme gelmesine yol açmıştır: Bilgi ve

düşüncelere erişim hakkı, bilgi ve düşünceleri yayma hakkı, bilgi edinme hakkı, özel hayata saygı hakkı, cevap ve düzeltme hakkı, ispat hakkı (Karan, 2018) bunlardan bazılarıdır.

Hoşgörüyeye dayalı ifade özgürlüğünün yalnızca bağımsız ve tarafsız mahkemelerin varlığı ile hukuki mevzuat ve güvencelerin yeterli olması hâlinde korunabileceğini söylemek mümkündür (Akçıl & Termacı, Önsöz, s. V). Bu korunma ihtiyacının sebebi ise ifade özgürlüğüne dayanarak ortaya koyulacak olan görüş ve kanaatlerin her zaman herkes tarafından memnuniyetle karşılanamayabileceği gerçeğine dayanmaktadır. Bu nedenle ifade özgürlüğü, yalnızca olumlu karşılanan, zararsız veya önemsiz görülen ‘bilgi’ ya da ‘fikirler’ için değil; aynı zamanda devleti veya toplumun bir kesimini incitici, şoke edici ya da rahatsızlık verici bilgi ve fikirler için de uygulanmalıdır (Case of Handyside v. The United Kingdom, 1976).

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında ifade özgürlüğü öncelikle Anayasal güvenceye alınmıştır ve Anayasanın ‘Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti’ başlıklı 26. maddesinde yer almaktadır. Buna göre:

Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası metinlerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesinin ilk fıkrası şöyledir:

(1) Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından çıkarılan ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer alan hakları ayrıntılı olarak düzenleyen Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 19. maddesi ifade özgürlüğünü koruma altına alan hükümleri içermektedir. Buna göre:

(1) Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır.

(2) Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir.

İfade özgürlüğünü yalnızca yetişkinlere özgü bir hak görmek doğru değildir. Zira çocukların da birey olarak varlıklarını ortaya koymaları, düşüncelerini paylaşmaları ve kendi görüşlerini açıkça dile getirmeleri temel bir insan hakkıdır. Çocukların iyiliği ve güvenliği gözetilerek kullanılmasına zemin hazırlanması gereken bu hakları, onların kişisel gelişimi, toplumsal katılımı ve demokratik bir toplumda yer edinmesi için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle çocuklar için ifade özgürlüğü de uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. BM tarafından çıkarılan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 13. maddesinde çocuğun bu hakkının korunduğu ifadesi şöyledir:

(1) Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.

İfade özgürlüğü, demokratik toplumların temel ilkelerinden biri olarak savunulsa da bu özgürlüğün sorumlulukla birlikte ele alınmadığı durumlarda ciddi bir nitelik kaybına uğradığı açıktır. Alatlının *Ben Böyle Düşünüyorum Demekle Olmuyor* (2024) adlı eserinde dikkat çektiği üzere, özgürlük yalnızca kanaat beyanı hakkı değildir; düşüncenin arkasındaki entelektüel derinlik, tarihsel bağlam ve ahlaki sorumlulukla birlikte anlam kazanır. Alatlının bu bağlamda “düşünce” ile “safсата” arasındaki ayrımı özellikle vurgular; zira sorgulanmamış, temellendirilmemiş, bilgiye dayanmayan her iddia ile akıl yürütme yetisinin hatalı kullanımı düşünce değil safсата olarak değerlendirilmelidir. İfade özgürlüğü adı altında safsataların dolaşıma sokulması, yalnızca bireysel sorumsuzluk değil, aynı zamanda toplumsal aklın ve ortak bilincin zarar görmesine neden olur. Bu nedenle ifade özgürlüğünü savunmak, aynı zamanda safsatadan ayıklanmış, tutarlılığı ve kamusal etkisi hesaba katılmış bir düşünce üretimini savunmakla eşdeğerdir. Bu, düşünce ve ifade özgürlüğünün ideal ve nitelikli bir şekilde kullanımını; ancak her zaman ifade edilen her düşüncenin böyle bir zemine oturtulmuş olması beklenemez. Beklenti bunun asgari bir fayda taşıması veya en azından başka kişiler veya toplum için bir zarar teşkil etmemesidir. Buna göre, her ne kadar ifade özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel taşlarından biri olsa da bu hakkın mutlak ve sınırsız olmasından söz edilemez. Başkalarının haklarının ihlal edildiği, kamu düzeninin bozulduğu, toplumsal barışın tehdit edildiği durumlarda ifade özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir ve bireylerin ve toplumun çıkarlarını dengelemek amacıyla, bu özgürlüğün belirli durumlarda sınırlandırılması kaçınılmazdır. İfade özgürlüğünün sınırlandırılması konusu çalışmanın ilerleyen başlıklarında detaylandırılmıştır. Ancak öncelikle ifade özgürlüğünün en önemli kullanım araçlarından olan medyaya ve bu bağlamda kitle iletişim özgürlüğüne değinmek gerekmektedir.

4.1.1. Kitle İletişim Özgürlüğünün Kapsamı ve Karşılaştığı Engeller

İfade özgürlüğü ile doğrudan bağlantılı olan kitle iletişim özgürlüğü, kişi ve toplumların duygu, düşünce, inanç ve tutumlarını geniş kitlelere ulaştırabilmesi amacıyla kitle iletişim araçlarını kullanabilmesine işaret eder. Bilgiyi hem paylaşmak hem de edinmek kitle iletişim özgürlüğü kapsamında değerlendirilir. Herhangi bir kaynağa dayanarak bilgileri alma, yayma, paylaşma, tartışma süreçlerine katılımı sağlayan bu özgürlük, yazılı, işitsel, görsel-işitsel veya dijital medya ile gerçekleştirilebilmektedir. Buna göre, gazete, dergi, kitap, broşür; radyo, televizyon, sinema; internet siteleri, sosyal medya platformları, mobil uygulamalar ve yeni teknolojilere dayalı sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve yapay zekâ (AI) tabanlı medyalar da kitle iletişim özgürlüğü kapsamında içerik üretilip paylaşılmasının mümkün olduğu mecralardır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan görsel-işitsel medyanın tarihsel süreçte kitle iletişim özgürlüğü mücadelesine bakıldığında bu özgürlüğün kullanımına dair çeşitli engellerle karşılaşıldığı görülür. Bugün dijital kullanımların yaygınlaşması ve sağladığı avantajlarla beraber, haber ve bilginin yalnızca edinimi değil, üretimi de her bireyin elinde olacak imkâna kavuşmuş olsa da geçmişte kitle iletişim özgürlüğünün kullanımı bilhassa bilgiyi/haberi yayma bakımından kamu otoriteleri ve ekonomik iktidarların kontrolünde olmuştur.

Kitle iletişim araçlarının toplumsal normları, ideolojileri ve hatta siyasi süreçleri şekillendirme gücüne sahip olması, iktidarlar tarafından bu gücün kontrol altında tutulmasını cazip kılmıştır. Bu özgürlüğün kullanımının kısıtlanmasında kamu çıkarlarının gözetildiği durumlar, medyanın denetimi kapsamında değerlendirilebilir. Bu durum ilerleyen başlıklarda tartışılmaktadır; ancak burada üzerinde durulması gereken husus gerçek bir engelleme amaçlı durumlardır. Siyasi ve ekonomik iktidarlar tarafından uygulanan ve kitle iletişim özgürlüğünün kullanılmasında bir engel olarak görülen uygulamalar, siyasi, ekonomik, ideolojik vb. olabilecek belirli çıkarlara hizmet eden bir çeşit manipülasyon amaçlı engellemeler veya tek sesliliğe teşvik eden kısıtlamalar olarak değerlendirilebilir. Kitle iletişim özgürlüğünün önündeki engelleri devlet tekeli, tekelleşme ve yoğunlaşma, sansür ve günümüzün en önemli problemleri arasında yer alan teknolojik engeller olmak üzere dört başlık altında incelemek mümkündür.

4.1.1.1. Devlet Tekeli

Medyanın gücü ve toplumlar üzerindeki etkisi kanıtlandıkça, siyasi iktidarlar bu gücü kontrol altında tutma refleksini geliştirmiştir. Radyonun icadı ve yaygınlaşması XXI. yüzyılın

ikinci çeyreğinde geniş coğrafyalarda büyük bir etkiyle iletişim ve özellikle de propaganda biçimlerini değiştirmektedirken, yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, televizyonla birlikte bu etkiye görselliğin de katılması, söz konusu güç ve etkiyi katlamıştır. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de devlet teşebbüsü olarak televizyon yayıncılığı başlamış; 1964’te kurulan TRT siyasi iktidarın kontrolünde olmaktan çıkamamış ve yayıncılıktaki bu devlet tekeli uzun yıllar devam etmiştir. Kitle iletişim özgürlüğünün kullanılabilecek en önemli alanlarından olan televizyon medyasının tamamen devlet, bir başka bakış açısıyla da siyasi iktidarın elinde olması, sıklıkla eleştirilen bir durum olmuştur. 1980’lerin sonlarına doğru, Hammarberg’in (2012, s. 51) de ifade ettiği gibi, Avrupa’da yaşanan demokratik [ve liberalleşme yönündeki ekonomik] hareketlerden sonra, yayıncılıkta devlet hâkimiyeti savunulamaz hâle gelmiş, izleyicilerden gelen çeşitlilik talebinin de baskınlığıyla özel kanallara izin verilmiştir. Türkiye’de Magic Box’la birlikte fiilen çok daha öncesinde kırılmış olsa da devlet tekelinin resmen kaldırılması 1993 yılında gerçekleşmiştir³⁵.

Yalnızca devletten topluma doğru tek yönlü yayın akışının olduğu bir yapıda, medyanın gerçek işlevini yerine getirmesi mümkün değildir. Kitle iletişim özgürlüğünden ancak çok sesliliğe imkân tanınan, özel girişimcilerin faaliyet gösterebildiği ve sivil toplumun sesini duyurabildiği bir ortamda söz edilebilir.

4.1.1.2. Tekelleşme ve Yoğunlaşma

Medyada tekelleşme kavramı bir ya da birkaç şirketin rekabet etiğine aykırı uygulamalarla adeta tek başına hâkimiyet kurarak, diğer rakipleri dışlaması veya yok etmesi durumudur. Bu genellikle birkaç büyük medya kuruluşunun birleşmesi veya bir şirketin başka şirketleri satın almasıyla gerçekleşir. ABD, İngiltere, İtalya ve Türkiye gibi pek çok ülkede medya sektöründe tekelleşme durumu yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu şirketler medyanın önemli bir güç oluşuna dayanarak farklı sektörlerde ve özellikle de ülke ekonomisi bakımından stratejik alanlarda (enerji, otomotiv, bankacılık, inşaat, telekomünikasyon, sağlık vb.) faaliyet göstermektedirler (Çiftci, 2021a, s. 58).

Yoğunlaşma kavramı ise medya sektörünü oluşturan farklı dalların sahiplik yapılarının birkaç büyük aktör tarafından kontrol edilmesi sürecini ifade eder. Bununla birlikte yatay, dikey ve çapraz olmak üzere üç çeşit medya yoğunlaşmasından bahsedilebilir. Yatay yoğunlaşmada bir şirket tarafından aynı türde birden fazla medya organının satın alınması söz konusudur.

³⁵ Televizyon yayıncılığının dünyadaki ve Türkiye’deki gelişim sürecine dair ayrıntılı bilgiye, bu çalışmanın “Gelenekselden Dijitale Televizyon Yayıncılığı” başlıklı bölümünde yer verilmiştir.

Örneğin üç ayrı televizyon kanalını bünyesine katması bu kapsamdadır. Dikey yoğunlaşma medya üretiminin farklı aşamalarında faaliyet gösteren şirketlerin tek çatı altında toplanması durumunu ifade eder. *Disney* şirketi (The Walt Disney Company) bunun dünyada en çok bilinen örneği olarak gösterilebilir. Üretim, dağıtım ve tüketiciye ulaşma aşamalarında tamamen kendi stüdyo ve ağıları kullanması, nihayetinde de bunları kendi kanalları aracılığıyla izleyiciye/kullanıcıya ulaştırması başka aktörleri sürece dâhil etmeksizin medya piyasasında baskın bir konum elde etmesine olanak tanır. Çapraz yoğunlaşma ise genellikle bir medya grubu sahipliğine işaret eder ve farklı türlerdeki medya organları -televizyon, gazete, dergi, radyo, dijital platformlar vb.- aynı çatı altında yönetilir.

Medya alanında tekelleşme ve yoğunlaşma XX. yüzyıl boyunca hep gözlemlenmiş bir eğilimdir. Özellikle deregülasyon ve özelleştirmelerden sonra yepyeni bir ivme ve boyut kazanmış ve medya alanında egemen olan şirketler geçmişle kıyaslanamayacak kadar büyümüştür. Öyle ki dünyanın en büyük servetlerinin açıklandığı listelere bakıldığında bunların önemli bir kısmının medya veya ilişkili sektörler kaynaklı olduğu görülmektedir (Kaya A. R., 2009, s. 142). Aynı zamanda bu durum genellikle iktidar ile medya sahipleri arasındaki çıkara dayalı ilişkilerle doğrudan ilintilidir. Sözeri'nin (2014, s. 70) de ifade ettiği gibi, TRT tekelinin kalkmasının ardından, yatay, dikey ve çapraz birleşmelerle büyüyen az sayıdaki medya sahibi, 1990'larda medyanın tüm alanlarında piyasaya hâkim duruma gelmiş ve bu dönemlerde hükümetlerle pazarlık edecek kadar güçlenmişlerdir. Daha ilerleyen yıllarda ise değişen denge unsurlarıyla birlikte bu medya patronlarının aynı zamanda farklı alanlarda yatırımlarının olması, onları iktidara karşı boyun eğmeye yönlendirmiştir. Dolayısıyla, bu tür yapılanmalar, yalnızca medya sahiplerinin ekonomik çıkarlarını korumakla kalmaz, aynı zamanda siyasi iktidarın da medya aracılığıyla toplumu şekillendirme çabalarını kolaylaştırır. Bu durum, halkın farklı görüşlere ve alternatif seslere ulaşma hakkını kısıtlar; ifade özgürlüğü tehdit altına girer. Kitle iletişim özgürlüğü de tekelleşmiş medya yapıları aracılığıyla adeta homojenleşen içeriklerle sınırlanır ve demokratik süreçlerin işlerliği ile toplumun farklı perspektiflerden bilgilendirilmesi engellenir.

Tekelleşme ve yoğunlaşmanın sebep olduğu haksız rekabetin önlenmesi ve kitle iletişim özgürlüğünün gerçekleşmesi için bir dizi yasal düzenleme mevcuttur. Bu çalışmanın odağı bağlamında 6112 sayılı Kanun'a bakıldığında, medya piyasalarında rekabetin korunması ve tekelleşmenin önlenmesi için reklam ve diğer destekleri kapsayan ticari iletişimden alınan pay bir ölçüt olarak kabul edilmiştir. Buna göre, bir medya kuruluşunun piyasadaki tüm ticari

iletişim gelirlerinin yüzde otuzundan fazlasına sahip olması önlenmiştir (m. 19/1,d) (Sözeri & Güney, 2011, s. 21). Ancak bu durum isteğe bağlı yayın hizmetleri açısından düşünöldüğünde, pazar payı, abone sayısı, içerik çeşitliliği ve özellikle dijital platformların küresel etkisi ile yerli hizmet sağlayıcılar üzerindeki baskılar gibi unsurların yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

4.1.1.3. Sansür

Kitle iletişim araçlarına yönelik ölçüsüz müdahaleler genellikle sansür kavramıyla nitelendirilmektedir. İçeriğin düzenlendiği veya enformasyon dolaşımının kontrol edildiği, rejim ve bağlamlara işaret eden sansür, politik, ahlâki, toplumsal veya dinî gerekçelere dayandırılabilir (Chandler & Munday, 2018). Oysa Anayasa'nın 'Basın hürriyeti' başlıklı 28. maddesinin ilk fıkrası oldukça açıktır: "Basın hürdür, sansür edilemez."

Türk Dil Kurumunca (t.y.) "her türlü yayının, sinema ve tiyatro eserinin hükümetçe önceden denetlenmesi işi; sıkı denetim" şeklinde yapılan sansür tanımında yer alan 'önceden' vurgusu, sansür eyleminin tanınmasında önemli bir ölçüt olarak değerlendirilebilir. Keza Çiftci (2021a, s. 82) sansürün tanımına dair, hangi medya içeriği olursa olsun, yazılı medya ise basımından evvel, radyo veya televizyon programı ise yayınından evvel, sinema filmi ise senaryo aşamasında bir başka ifadeyle çekilmesinden evvel, çekilmiş ise gösterime girmesinden evvel, internet içeriği ise dolaşıma girmesinden evvel resmi makamlarca kontrol edilmesi ve uygun görölmeyen kısımların çıkarılması, ifadelerini kullanır. Medyaya yönelik siyasi otoritenin müdahalelerinin sansür mü yoksa yalnızca denetim mi olduğunun öncelikli tespitinde, içeriğin kitlelerle paylaşımından, başka bir deyişle aleniyet kazanmasından evvel/önce bir incelemeye veya müdahaleye tâbi tutulmasının sansür olarak nitelendirilmesi pekâlâ mümkündür. Buna karşın, literatürde sansür olarak addedilmesi için yapılan müdahalenin aleniyet öncesinde gerçekteşmesi tek ölçüt olarak görölmemektedir. Yılmaz'ın, Hukuk Sözlüğü'nde (1976) yer verdiği tanıma göre sansür, "söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayının ve haberleşmenin yapılmasından sonra veya önce, denetlemek üzere alınan emniyet önlemi"dir. Dolayısıyla yayından sonraki müdahaleyi de sansür olarak nitelemek mümkündür. Buradan yola çıkarak, medyaya yönelik yapılan müdahalenin hangi amaca hizmet ettiğinin, kavramı nitelemedeki esas belirleyici olduğu söylenebilir. Her ne kadar ifade özgürlüğünü ve bilgiye erişimi kısıtlayan bir mekanizma olarak görölse de sansürün literatürde tüm bağlamlarıyla tamamen olumsuz olarak değerlendirilmediği; pek çok kez denetim kavramıyla eşanlamalı kullanıldığı görölmektedir.

Sansür eylemini tanımak ve tanımlamak için öncelik-sonralık bir ölçüt olsa da literatürde ve gündelik kullanımda sansür kelimesinin anlamının çok daha genişlediği görülmektedir. Örneğin, bir süreli yayının adının tescilinin yapılmasının reddedilmesi de sansürün özel bir biçimi olarak görülebilir ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) de belirttiği gibi, bu tür bir tedbir yayının yayınlanmasını reddetme anlamına gelir (Macovei, s. 41). Toplumdaki kullanımına baktığımızda ise örneğin, medya eleştirilerinde RTÜK'ün yayın hizmetlerine yönelik müdahalelerinden söz edilirken yoğun bir şekilde sansür ifadesine başvurulduğu görülür. Kamuoyunda Dezenformasyon Yasası olarak bilinen Kanun³⁶, sıklıkla Sansür Yasası olarak anılmaktadır. Bu gibi sansür nitelemelerinin altında yatan neden, yalnızca, siyasi iktidarın devletin kurum ve kuruluşları hatta yargı organları aracılığıyla bireylerin ve medya hizmet sağlayıcıların paylaşım ve yayınlarına yönelik ceza yaptırımını uygulamaları değil; bunun yanı sıra baskı, korku ve cezalandırılma kaygısıyla kendilerini ifade etmekten kaçınmalarına sebep olmaları; otosansüre sevk edilmeleridir.

Sansür ve otosansür girişimleri farklı yöntemlerle hayata geçirilebilmektedir. AİHM, bu müdahale biçimleri arasında, yayın yapılmadan önce uygulanan sansürü en tehlikeli müdahale şekli olarak değerlendirmektedir. Çünkü yayın öncesi sansür, bilgi ve fikirlerin bunları almak isteyen kişilere iletilmesini en baştan durdurmaktadır (Bychawska-Siniarska, 2018, s. 41). Bazı müdahaleler de görünüşte ağır yaptırımları içermese dahi derin etkilere sebep olabilmektedir. Örneğin, ifade özgürlüğünü kullanan bir kişiye sadece soruşturma açılmış ve devamında bir ceza davası açılmamış olsa dahi bu hem ifade özgürlüğüne yönelik bir müdahaledir hem de ifade özgürlüğünü kullanma konusunda otosansür veya sansür uygulamalarını tetikleyebilmektedir (Karan, 2018, s. 112). AİHM içtihadında da benzer uygulama ve değerlendirmelere rastlamak mümkündür: Gazetecilerin adli para cezalarına mahkûm edildiği davalarda, söz konusu paralar nispeten düşük miktarda olsa dahi Mahkeme, örtülü bir sansür rolü oynayabileceği gerekçesiyle bu tip yaptırımlara karşı çıkmıştır (Bychawska-Siniarska, 2018, s. 91).

Bu çalışmada, denetim kavramı bir çatı kavram olarak ele alınmakta; sansür ise denetimin altında yer alan, bireylerin ve toplumun ifade özgürlüğüne, bilgiye ve habere erişimine, yorum ve değerlendirme hakkında, iletişim özgürlüğüne, eleştiri haklarına, sanatsal üretim ve paylaşım haklarına yönelik haksız yere uygulanan engelleyici bir mekanizma olarak

³⁶ Bkz. Resmi Gazete. (2022, Ekim 18). Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (31987).

değerlendirilmektedir. Sansür, denetimin meşruluğundan uzak bir noktaya oturtulmakta; denetim adı altında yapılan sıkı denetim, baskıcı denetim, keyfi denetim gibi denetleme biçimleri de ölçüsüz gerçekleştirilen denetimin sansüre yakın bir anlam taşıyan biçimleri olarak kabul edilmektedir. Kısacası, medya ürününe aleniyet kazanmadan önceki her türlü müdahale sansür iken; aleniyetin gerçekleşmesinin akabinde yapılacak olan denetimin ve uygulanan yaptırımların hukuka uygunluğu meselesi ayrı bir tartışma konusudur; yaptırım, gerekçelerine ve ölçüsüne göre yargı yoluna taşınabilir.

4.1.1.4. Teknolojik Engeller

Haber ve bilgiye dair teknolojik kaynaklara erişimin kısıtlılığı, tarihsel süreçte teknolojinin kendi imkânları çerçevesinde şekil değiştirse de daima problem olmuş konulardandır ve bunu kitle iletişim özgürlüğünün de kısıtlayıcı unsurları arasında değerlendirmek mümkündür. Erişim, özgürce ve güvenli bir şekilde çeşitli bilgi kaynaklarına ulaşmayı kapsar. Bir dönem her evde televizyonun bulunmayışı bir erişim engeli iken, bugün internete erişim kısıtlılığı bunların başında yer almaktadır.

İnternete, ücretli uygulamalara ve bunların kullanımına imkân veren araçlara sahip olamama teknolojik engeller arasında doğrudan maddiyatla ilişkili olanlarıdır. Bunun yanı sıra internet sitelerine erişimin engellenmesi ve internetin yavaşlatılması bu bağlamda birer problemdir. Algoritmalar ise sağladığı pek çok avantajın yanı sıra, insanları yankı odasına (*echo chambers*)³⁷ veya benzer bir bakış açısıyla filtre balonuna (*filter bubble*)³⁸ hapseden bir özgürlük kısıtlayıcılarıdır. Ayrıca iletişim teknolojisinin önde gelen şirketlerinin algoritmalarının çalışma biçimi, bireyin özgür erişimini zedelemekte ve internet kullanımlarındaki karşılaşmalarını ciddi manada yönlendirmektedir. Pariser'in *Filtre Balonu* (2011, s. 6) kitabında *Google* algoritmalarına dair verdiği örnek bu anlamda dikkat çekicidir: 2010 yılında *Deepwater Horizon* petrol platformunda meydana gelen patlama ve büyük miktarda petrolün Meksika Körfezi'ne sızması olayı yaşanırken Pariser benzer özelliklere sahip (Kuzeydoğu'da yaşayan, eğitilmiş, sol görüşlü beyaz kadınlar) arkadaşlarından *Google*'a "BP" yazmalarını istemiş ve sonuçların ilk sayfasında biri patlama haberlerini ve petrol sızıntısıyla

³⁷ Kullanıcıların tıklama verileri doğrultusunda dijital ayak izleri takip edilerek onların ilgilendiği, beğendiği, desteklediği içeriklerle karşılaşması sağlanır. Buna göre ihtiyaç ve tüketim alışkanlıklarına, eğilim gösterdikleri davranış ve konulara paralel içerikler kendilerine sunulur. Kullanıcıyı kendi tercihiymiş gibi görünen bir fanusa hapsedme ve bu denli kişiselleştirilmiş içeriklere maruz kalma durumu literatürde 'yankı odası' denir.

³⁸ Filtre balonu kavramıyla benzer şekilde kullanıcıların kişiselleştirilmiş içeriklerle karşılaşmaları, algoritmaların ve geçmiş aramalarının etkisiyle sınırlı bir bilgi dünyasında kalmaları durumudur. Bu yaklaşıma göre kullanıcılar yalnızca onayladıkları ve kendilerinininkine benzer fikirleri görür ve farklı bakış açılarıyla karşılaşmaları azalır.

ilgili bağlantıları görürken diğeri BP'nin tanıtım reklamını ve yatırım bilgilerini görmüştür. Üstelik Google'ın getirdiği sonuçların sayısı bile farklılaşmış, biri 180 milyon, diğeri ise 139 milyon sonuç görmüştür. Bu örnek, algoritmaların yalnızca insan hayatını kolaylaştıran bir sistem işlevi görmediğini ve kimi zaman kişilerin ifade ve kitle iletişim özgürlüklerinin önünde bir engel olarak varlık gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Arama motorlarındaki sonuçların durumu böyle iken, Instagram, Twitter, Facebook, YouTube gibi sosyal medya hesaplarının 'Keşfet', 'Ana Sayfa', 'Senin İçin Önerilenler' vb. sekmelerinde bunun çok daha belirgin şekilde kişiselleştirildiği görülmektedir (Can Maraşlı, 2023).

Kullanıcının aynı zamanda üretici olarak kitlelerle doğrudan iletişim imkânına sahip olduğu günümüzde, bu teknik imkânın negatif etkiye dönüştüğü bir unsur da çağımızın temel problemleri arasında yer alan dezenformasyon (*disinformation*) ve mezenformasyondur (*misinformation*). "Kasıtlı olarak aldatma ve yanlış yönlendirme amacıyla yanlış enformasyonun yayılması şeklindeki propaganda biçimi" (Chandler & Munday, 2018) olarak tanımlanan dezenformasyon, insanları manipüle etme ve böylece düşünce ve eylemlerini etkileme amacı güdüler yayılır (Brunskill, t.y.). "Toplumda kaos oluşturmak, kriz dönemini fırsat bilerek bazı kişi, kurum ve kuruluşlara zarar vermek, onlara dair algı yönetimi oluşturmak amaçlar arasındadır" (Can Maraşlı, 2024, s. 193). Yanlış bilginin çeşitli çıkarlar doğrultusunda dolaşıma sokulması iletişim tarihinde defaten karşılaşılan bir durum iken, internet ve bilhassa sosyal medya aracılığıyla bu dolaşımın her bir kullanıcı tarafından ve sonu kestirilemeyen bir büyüme ve çığ etkisiyle gerçekleştirilmesi ihtimal dâhilindedir. Bu yayılıma dâhil olanların her zaman bilinçli şekilde kötü amaç taşıdığını söylemek doğru olmayacaktır; kişilerin art niyet taşımaları dahi dikkatsizlik, özensizlik ve sorumluluk bilincine dair bir zafiyetle hareket ederek dolaşımını destekledikleri bilginin kaynağından ve doğruluğundan emin olmaksızın paylaşım yapmaları da yanlış bilgilerin hızlı yayılımına neden olabilmektedir. *Mezenformasyon* olarak tanımlanan bu durumun sebeplerinin başında ise resmi kurumlar tarafından paylaşılan bilgilerin eksik veya yetersiz olmasıyla ortaya çıkan bilgi ihtiyacının güvenilir olmayan kaynaklarla karşılanmaya çalışılmasıdır (Can Maraşlı, 2024, s. 193).

4.1.2. Kitle İletişim Özgürlüğünün Desteklenmesi: Çoğulculuk

Gücün çeşitli ekonomik ve ideolojik baskı grupları arasında dağıtılması ve tek bir seçkin grubun elinde olmaması gerektiğini öngören çoğulculuk görüşü (Britannica, t.y.), demokratik toplumların en önemli öğelerinden biridir. Farklılıkların hoşgörü ortamında ortaya çıkarılması ve bu farklılıklardan toplumsal faydalar elde edilmesi ancak çoğulculuk ile mümkündür.

Çoğulculuğun en önemli unsurlarından biri ise fikir çoğulculuğudur. Kitle iletişim araçlarının icadı ve yaygınlaşması fikir çoğulculuğunun ortaya koyulmasında önemli rol oynamıştır.

Görsel-işitsel yayıncılık özelinde bakıldığında, özellikle XX. yüzyılın son çeyreğinde dünyanın birçok ülkesinde yaygınlaşmaya başlayan liberalleşme politikalarının da etkisiyle tekerci rejimler ortadan kalkmaya başlamış ve bu alanda çoğulcu bir sisteme doğru geçiş olmuştur. Bu tarihler itibarıyla hizmet sağlayıcılara dair niceliksel bir çeşitlilikten bahsetmek mümkünse de gerçek anlamda çoğulculuk anlayışının var olduğunu söyleyebilmek için, esasında çoksesliliğe imkân veren bir ortamın olması gereklidir. Aksi hâlde sayıca fazla olan fakat fikir ve içerik çeşitliliği açısından tek çizgide sürdürülen bir yayıncılık ortamı ortaya çıkacaktır ve böylesi bir çokluğun, gerçek anlamda çoğulculuk oluşturmayacağı açıktır.

XXI. yüzyılın ilk çeyreğinin geride bırakıldığı bu dönemde ise her bir bireyin kendi medyaları aracılığıyla kitlelere ulaşabilmesi ve bilgi, değer ve bakış açılarını paylaşabilmesi bugünün demokratik anlayışının rengini belirlemektedir. Her ne kadar pozitif etkiyle beraber özellikle dezenformasyonun yayılması bağlamında zaman zaman kontrolü güç durumlar ortaya çıksa da geline nokta, demokratik toplum, çoğulculuk ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi ve bu unsurların birbirlerini desteklemesinin özgürlük, adalet ve toplumsal ilerleme gibi değerler için önemlidir.

Dünyada önde gelen isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıların politikalarına bakıldığında, genellikle kimlikleri ve tercihleri ne olursa olsun hemen hemen her bireyin kendilerine uygun içerikler bulabileceği bir katalog sistemi oluşturmayı hedefledikleri görülür. Bu durum hizmet sağlayıcıların bir iç politika olarak da çoğulculuğu benimsedikleri şeklinde değerlendirilebilir. Ancak yine de kataloglarda konu seçimi, konuları işleme biçimleri veya teknik niteliklere dair platforma has özellikleri taşımayan yapımlara yer verilmemektedir. Bu da çeşitlilik barındırmada her bir televizyon hizmet sağlayıcısından daha geniş bir yelpazeye sahip olsalar dahi, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin de bu anlamda sınırlamalarının olduğunu ve bu nedenle isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılarının da sayısal çokluğunun nispeten çoğulculuğu destekleyeceği anlamına gelmektedir.

4.1.3. İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Çağdaş hukuk düzenlerinde bizatihi salt düşünce, kanaat ve inanç suçu diye bir suç mevcut değildir. Ancak, düşüncüyü açıklamak, ifade etmek bir başka deyişle düşüncenin nesnelleşmesi, bu düşüncenin kişinin egemenlik alanından çıkmış ve başkalarınca algılanabilir hâle gelmiş olması demektir. Dolayısıyla düşüncüyü açıklamak, modern ceza hukuklarındaki

“eylemsiz suç olmaz” kuralına da bir aykırılık teşkil etmemekte ve düşüncenin ifadesiyle suç işlenebileceği kabul edilmektedir. (Hafizoğulları, 1997, s. 79-81). Böylece, düşünce, kanaat ve inancın ifade edilişiyle, bunların niteliğine, kapsamına ve sebep olabileceği durumlara da bağlı olarak, tıpkı diğer eylemlerde olduğu gibi kişilere yaptırımlar uygulanabilmektedir. Buradan hareketle bilhassa modern hukukun oluşması sürecinde üzerinde durulmuş olan nokta ifade özgürlüğünün sınırlarının neler olduğudur.

İfade özgürlüğü, bireylerin özgürce kendilerini ifade edebilmelerini teminat altına aldığı gibi, aynı zamanda ifadeye konu olan fikir ve duyguların da sınırlarının ve dengelerinin belirlenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla herkes için, her zaman, sınırsız ve mutlak bir hak olarak ifade özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Bu bağlamda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 29. ve 30. maddelerinde³⁹, “özgürlükleri yok etme özgürlüğü” olmadığı esasıyla ifade özgürlüğünün sınırlarının gene ifade özgürlüğü olduğu kabul edilmiştir (Hafizoğulları, 1997, s. 82). İfade özgürlüğüne dair sınırlamaların yasaklayıcı bir tutumla değil; koruyucu ve himaye edici bir amaç güdülerek ve yalnızca zorunlu ve istisnai hâllerde uygulanması gerekmektedir. Bütün hukuk devletleri tarafından benimsenen bu yaklaşımda, insanların düşüncelerinin özüne dokunmak veya bunların açıklanması sırasında önünü kesmeye çalışmak hukuk açısından uygun değildir (Çeçen, 2015, s. 289-290).

İfade özgürlüğünün sınırlandırılmasını mümkün kılan istisnai hâllere uluslararası ve ulusal mevzuatta yer verilmektedir. Anayasa’da bu konu öncelikle, “temel hak ve ödevler” başlıklı ikinci kısımda ele alınmıştır. Temel hak ve ödevlerin niteliğine dair, herkesin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu; ancak bu temel hak ve özgürlüklerin aynı zamanda kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumlulukları da ihtiva ettiği belirtilmiştir (m. 12). Buradaki ‘ödev’ ve ‘sorumluluk’ sınırlama unsurlarının varlığına işaret eden önemli kavramlardır. Öyle ki hemen ardından gelen madde ‘Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması’ başlığını taşımakta ve şu hükmü içermektedir:

³⁹ Madde 29:

1. Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak sağlayan tek ortam olan topluluğuna karşı ödevleri vardır.
2. Herkes, hak ve özgürlüklerini kullanırken, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin gereğince tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ile demokratik bir toplumdaki ahlak, kamu düzeni ve genel refahın adil gereklerinin karşılanması amacıyla, yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olabilir.
3. Bu hak ve özgürlükler, hiçbir koşulda Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30:

Bu Bildirgenin hiçbir hükmü, herhangi bir Devlet, grup ya da kişiye, burada belirtilen hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan herhangi bir etkinlikte ve eylemde bulunma hakkı verecek şekilde yorumlanamaz.

Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz (m. 12).

‘Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılamaması’ başlıklı 14. maddede ise temel hak ve özgürlükler kullanılırken vatan bütünlüğüne ve cumhuriyet rejimine kastedilmesinin özgürlükler kapsamında değerlendirilemeyeceğine dair ifadeler yer verilmiştir. Buna göre:

Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

‘Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması’ başlıklı 15. maddede ise ancak hangi durumlarda temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulabileceği belirtilmiştir:

Savaş, seferberlik (...) veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Anayasa’nın ilgili bu kısımları hem de özgürlükler hem de ödev ve sorumluluklar bağlamında bir denge oluşturmaya, kısıtlamaların getirilmesini mümkün kılmaya, ancak bu kısıtlamaların da ölçülülük ve kanunilik ilkesine dayandırarak yapılması gerekliliğine dair hükümler içermektedir. Temel hak ve özgürlüklerden doğrudan ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi öngören ve sınırlandırma çerçevesini çizen hükümler ise Anayasa’nın 26. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmektedir:

(...) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

İfade özgürlüğünün sınırlandırılabilmesi durumlarına dair Anayasa’daki ilgili ölçütler, uluslararası anlaşmalarla doğrudan benzerlik göstermektedir. Türkiye için AİHS bu anlamda

önemli bir otoritedir ve Sözleşme'nin ifade özgürlüğü başlıklı 10. maddesinin ikinci fıkrasında özgürlüğün sınırlandırılmasını mümkün kılan durumlar şöyle öngörülmüştür:

(2) Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.

Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde ise ifade özgürlüğünün sınırlamalara tâbi tutulabileceğine dair hükümler şu şekilde yer bulmaktadır:

(3) Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukukten öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir:

- a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı;
- b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini (ordre public), veya sağlık ve ahlakı koruma.

İfade özgürlüğünün çocuklar için de temel bir hak olmasıyla beraber, çocuklara da bu haklarını kullanmaları esnasında sorumluluklar yüklenmektedir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 13. maddesinde bu sorumluluklarına ne olduğuna ve hangi durumlarda sınırlandırmalara gidilebileceğine dair ifadeler de yer verilmiştir. Buna göre:

(2) Bu hakkın kullanılması yalnızca:

- 1. Başkasının haklarına ve itibarına saygı;
- 2. Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse, ulusal ve uluslararası mevzuatın konuya ilişkin öncelikli metinlerinde ifade özgürlüğünün sınırlandırılması meselesinin modern hukuk açısından bazı durumlarda uygun hatta gerekli bir eylem olabileceği; zira bu özgürlüğü kullanan kişilere sorumluluklar yüklendiği; ancak bu sorumluluklar göz önünde bulundurulmaksızın ifade özgürlüğü adı altında sakıncalı paylaşımlar yapılması durumlarında bir yaptırım uygulamak suretiyle kamu otoritesi tarafından ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalara gidilebileceği söylenebilir. Ancak uluslararası hukuk uygulamalarında ve özellikle de AİHM içtihadında hassasiyet gösterildiği üzere, ilgili yetkili ulusal makamlar ifade özgürlüğü kullanımına müdahale etme konusunda hoşgörülü davranmalıdır. Örneğin, yargı otoritesini tehlikeye sokan bir kamu açıklaması, böyle bir eleştiri her ortaya çıktığında cezaya tâbi tutma

eğiliminde olunmamalıdır. Çünkü Bychawska-Siniarska'nın (2018, s. 36) da dikkat çektiği üzere “kamu makamları ifade özgürlüğünün kullanılmasına ilişkin olarak sınırlandırıcı veya cezalandırıcı bir tedbir almak ve/veya uygulamakla yükümlü değildirler, sadece bu imkâna sahiptirler”.

AİHM, ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine dair iddiaları değerlendirirken üç aşamalı bir test uygulamaktadır. İlk aşamaya göre, davaya konu olan müdahalenin (formalite, şart, kısıtlama, ceza anlamına gelir) kanunla öngörülmüş olması gerekmektedir. İkincisinde, müdahale “ulusal güvenlik; toprak bütünlüğü; kamu güvenliği; düzensizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi; sağlığın korunması; genel ahlak; şöhret veya başkalarının hakları; gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi; yargının otoritesinin ve tarafsızlığının korunması” gibi kamusal çıkar ve değerlerden bir veya birden fazlasını korumayı amaçlamalıdır. Testin üçüncü aşaması ise söz konusu müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmasını öngörmektedir. Devletin bu üç koşulun yerine getirildiğine dair ispat yükümlülüğünün bulunduğu davalarda, Mahkeme, bu koşullardan birinin bulunmadığına kanaat getirdikten sonra diğer şartları incelemeyerek ilgili müdahalenin gayri meşru olduğuna ve bu nedenle de ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermektedir (Bychawska-Siniarska, 2018, s. 37). Bu üç aşamalı test, ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine dair ülke içindeki en üst yargı mercii olarak Anayasa Mahkemesi tarafından da uygulanmaktadır. Dolayısıyla, ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasının gerekçelendirilmesinde kanunilik, kamu güvenliğinin ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi belirli meşru amaçlar ve kısıtlamaların demokratik bir toplumda gerekliliği ve ölçülülüğü esastır (Arslan, 2024).

Kamu otoritesi dışındaki kişilerin ve/veya grupların birbirlerine yönelik ifade özgürlüklerini kısıtlayıcı ve zedeleyici eylem ve davranışları (kınama, dışlama, fiziki müdahale vb.) da özgürlüklerin sınırlandırılması kapsamında değerlendirilebilir. Yine de ifade özgürlüğüne yönelik devlet otoritesi tarafından yapılan müdahalelerin güçlü ve tüm ülkeyi kapsayacak kadar büyük ve etkili oluşu açıktır. Ancak bugün internet aracılığıyla ifade özgürlüğünün kullanımının önemi düşünüldüğünde, devlet müdahalesi kadar etki nüfuzuna sahip bir müdahilden daha söz etmek mümkündür. Aliyev, *Çevrimiçi İfade Özgürlüğü* (2018, s. 173-174) kitabında bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“... elde ettiğimiz veriler ve geldiğimiz kanaat genellikle internetin mimari yapısının ifade özgürlüğü kullanımını güçlendirdiği yönünde oldu. Ama hemen şerh düşelim ki bu güçlendirme beraberinde ifade özgürlüğü kullanımına karşı yeni tehlikeleri de beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle, internet, ifade özgürlüğü kullanımını güçlendirdiği gibi, bu özgürlüğe karşı çevrimdışı dünyada karşımıza çıkmayan yeni

tür tehlikeler yaratmıştır. Sözelimi, dijital bilginin kolay kopyalanabilirliği veya depolanabilirliği sadece ifade özgürlüğü kullanımını güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda devletlerin de toplu gözetleme imkânlarını artırmıştır. İnternetteki ifade özgürlüğü kullanımı büyük oranda eşik bekçilerine (*gatekeeper*) bağımlı olduğu için özel hukuk kişileri olan eşikbekçileri çevrimiçi ifade özgürlüğü kullanımı için yeni tehlike haline gelmiştir. Bu bağlamda özel hukuk tüzel kişisi olan erişim sağlayıcı kişilerin kâr kaygısı veya politik nedenlerle kendi ağlarından geçen verinin içeriğine göre ayırım yapabileceğinin, internetteki bilgi kaynaklarına ulaşmakta esas eşik bekçisi sayılmak gereken ve Google gibi tekel oluşturan arama motorlarının pekâlâ kendi belirledikleri şirket politikaları gereği belirli bir içeriği arama indeksinden çıkarabileceğinin altını çizmek gerekir.”

Dijital teknolojilere dair geniş nüfuzlu şirketlerin eşik bekçiliği yaparak sebep olabilecekleri sınırlamaların ciddiyeti, dikkat çekilmesi gereken son derece haklı bir yaklaşımdır. Ancak iletişim alanının hukuki düzenlemelerle nasıl şekillendirildiğini görmek amacıyla, bu çalışmada ‘ifade özgürlüğünün sınırlandırılması’ ifadesi, kamu otoritesinin müdahalesiyle gerçekleşen eylemler olarak ele alınmaktadır.

4.2. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin İdari ve Hukuki Denetimi

Görsel-işitsel yayın hizmetleri sinema, televizyon, video, dijital ve internet tabanlı medyalar, mobil ve etkileşimli diğer yayın türleri, isteğe bağlı yayın hizmetleri ile oyun yayıncılığının da içerisinde bulunduğu geniş bir alana işaret etmektedir. Yöndeşmenin de etkisiyle bu mecraları keskin çizgilerle birbirinden ayırmak her zaman mümkün olmamaktadır. Görsel-işitsel yayınlar arasında yer alan isteğe bağlı yayın hizmetleri, her ne kadar televizyon ile yakın bir çizgide değerlendirilmeye çalışılsa da çalışmanın önceki bölümlerinde de ayrıntılı bir şekilde ele alındığı üzere, geleneksel televizyon yayınlarından da diğer internet yayınlarından da farklılaşan önemli özelliklere sahiptir.

İsteğe bağlı yayın hizmetleri alanına ilişkin faaliyetlerde bulunmak pekâlâ temel ve hak ve özgürlükler kapsamında değerlendirilmektedir. Özgürlüklerin sınırlandırılabilceği durumlar, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yayınlarıyla da vuku bulabileceğinden, bu yayınların denetlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu alanın denetlenme biçimleri ve nasıl denetlenmesi gerektiği hususu ise uluslararası ve ulusal ölçekte pek çok tartışmaya yol açmıştır.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin, nihayetinde bir medya mecrası olması ve kitle iletişimi hukuku açısından hâlihazırda hukuk tartışmalarının ve süregelen uygulamaların bulunması, isteğe bağlı yayın hizmetleri alanının da düzenlenmesi ve denetlenmesi bakımından önemli bir yol gösterici olmaktadır. Ancak isteğe bağlı yayın hizmetlerinin diğer görsel-işitsel yayın hizmetlerine, örneğin televizyon yayınlarının düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin

uygulamalara doğrudan entegre edilmesi, mecralar arasında dağıtım, erişim ve tüketim unsurları bakımından göz ardı edilemeyecek farklılaşmalardan ötürü ciddi problemlere yol açmaktadır.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerini özgün kılan, onun yeni bir mecra olarak kabulüne yol açan teknik ve içerik özelliklerinin yanı sıra, dikkatlerin bu alana yönelmesine sebep olan en önemli unsur, şüphesiz, bu yayın platformlarına yönelik tüm dünyada hatırı sayılır bir eğilimin olmasıdır. *Netflix*'le başlayan sistemde, zamanla diğer uluslararası ve ulusal ölçekte abonelik yoluyla izlenebilen platformlar çeşitlenmiş, kullanıcı sayıları zaten doğrusal bir yükselme göstermekteyken (FlixPatrol, t.y.), pandemi dönemiyle birlikte 'patlama' diye tabir edilebilecek bir rağbet yoğunluğu yaşanmıştır. İnsanların bu denli yöneldiği ve gündelik yaşamın önemli bir parçası hâline gelen ticari, sanatsal, kültürel, teknolojik, eğitim ve sosyal etkiye sahip bir yapıya yönelik, idari ve hukuki denetim de hâliyle kaçınılmaz olmuştur.

İsteğe bağlı yayın hizmetleri, düzenlenmeye ve denetlenmeye konu olan teknik ve içerik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde bir medya hizmeti olarak bu hizmetin çeşitliliği ve etki alanı, toplumla ilişkisi ve yol açabileceği durumlar, bir ticari faaliyet olması bakımından taşıdığı özellikler, fikir ve sanat ürünlerini sunmasının gerektirdiği sorumluluklar gibi daha pek çok husus, bu platformların genişçe bir mevzuatla ilişkili olduğunu/olabileceğini göstermektedir. Üstelik internet tabanlı olmasıyla uluslararası bir nitelik taşıması, tâbi olacağı hukuk açısından farklı tartışmalara da yol açmaktadır.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi konusunun uluslararası ve ulusal mevzuatta nasıl öngörüldüğü ve dünyanın bu alanda önde gelen ülkelerinde alana ilişkin tartışmaların ve uygulamaların neler olduğu, çalışmanın sonraki başlıklarında ele alınmıştır. Ancak öncesinde, yukarıda da işaret edildiği gibi internet çağında hukuki düzenlemelerle ilgili karşılaşılan problemler ve yaşanan çıkmazlara değinmek yerinde olacaktır. Bir nevi internet ve hukuk ilişkisinin paradoksunu ortaya koymak gerekmektedir. Böylece yasalarını özgürlükçü bakış açısıyla oluşturma amacı güden, uygulamalarında da hoşgörü ve esneklikler ile toplumsal sorumluluk dengesini gözetken -en azından böyle olması beklenen- modern hukuk devletleri için, internetin bu uluslararası özelliğinin göz önünde bulundurulması, internet tabanlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi hususunu anlamada ve anlamlandırmada ışıktutulacaktır.

4.2.1. Teknoloji ve İnternet Çağında Hukuki Düzenlemelerin Zorlukları

Teknolojik gelişimin, içinde bulunduğumuz çağda -hatta geçtiğimiz son çeyrek yüzyılda olduğu kadar hızlı ve çok yönlü bir ivme kazanması tarih boyunca görülmemiştir. Bu gelişim insanların sosyal, ekonomik, çevresel, eğitimsel, kültürel ve sağlığa dair yaşantısını etkilediği gibi; bunlarla paralel olarak hukuk ve etik tartışmalarının odağı olmuştur. Bugün, sadece internet kullanımına dair eleştiri ve yaklaşımlarda ortak bir zeminden söz edilemezken yapay zekâ unsurlarının da bu tartışmalara eklenmesi, başta teknoloji, akademi ve yargı alanları olmak üzere, tüm ilgililerde kaygı ve bilinmezliğe sebep olmuş durumdadır.

Teknolojik gelişmeler ve hukuk arasındaki ilişki sıralı düşünüldüğünde, teknolojinin hukuka göre hep bir, hatta birkaç adım önde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır: Öncelikle teknolojinin imkânlarıyla insanlığı ilgilendiren bir gelişme ortaya koyulur, bunun kullanılması ve/veya yaygınlaşmaya başlaması üzerine hukuki meşruluğu ve etik değerlendirmesi tartışılır. Tartışmanın uzlaşması ile sonuçlandığı noktada ise teknolojinin çoktan bir sonraki adımlarını atıyor olması işten bile değildir. Dolayısıyla, teknoloji her zaman hukuku gerisinde bırakarak hızlı ve etkili şekilde ilerlerken hukuk ve etik tartışmalar, insan zihninin sağduyusu ve emeğiyle ağır adımlarla yol alır. Hukukun dezavantajlı hatta hantal olarak görülmesine neden olan bu durum, aslında hukuk ve teknoloji arasındaki etkileşimin doğasından kaynaklanmaktadır. Buna karşın, hukukun değişim hızına ayak uydurmak yerine, değişimin önünde yer almayı ve toplumun ihtiyaçlarını önceden karşılamayı hedefleyen yaklaşımlar da mevcuttur. Proaktif yaklaşım, gelecekte yaşanabilecek olayları tahmin etmeyi; teknolojik yenilikler ortaya çıkmadan ya da hukuki uyumsuzluklar meydana gelmeden önce bunları düşünmeyi ve analiz ederek hazırlıklı olmayı öngörse de dünya genelinde hukuk çalışmalarının bu yaklaşımla gerçekleşmediği bilinmektedir.

Hukuk ve teknolojik ilerleme arasındaki bu durum üzerine düşünceler çok daha eskilere dayansa da özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısındaki bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişimi, biyoteknolojik yenilikler ve günümüzde ise tüm alanlarda görülen yapay zekayla entegre gelişim süreçleri, bu duruma ilişkin düşünce ve tartışmaları yoğunlaştırmıştır. Hukuk alanının diğer disiplinlerle (toplum çalışmaları, ekonomi, mühendislik, iletişim vb.) olan birleşimleriyle şekillenen, hukuk ile toplumsal ve teknolojik değişimleri ele alan pek çok teori bulunmaktadır. Bu teorilerin öne çıkanlarından biri olarak ‘Hukuk ve Teknolojik Değişim Teorisi’ ve bu teoriye dair eleştiriler, söz konusu ilişki ve etkileşimi anlama bakımından önemlidir. Bu teorinin neden var olduğunu tartışan Moses (2007, s. 594-596), her teknolojik

gelişimin mutlaka yeni hukuki araştırmalara yol açmadığını; ancak yine de sıklıkla hukuki sorunlara sebebiyet verdiğini belirtir. Bu da teknolojik değişimle birlikte yeni kurallara ihtiyaç duyulması, belirsizliklerin giderilmesi, mevcut kuralların yenilikleri kapsamaması ve bu kuralların gerekçelendirmelerinin artık kabul görmemesi gibi nedenlere dayandırılmaktadır. Her ne kadar genellikle mevzuatta dikkate değer revizyonlar gerekse de Moses, yeni teknolojilerin sebep olduğu ikilemlerden çıkmanın öncelikli yolunun, bu ikilemleri abartmaktan kaçınmak olduğunu söyler. Bu bağlamda, yeni teknolojilerle ilişkili sorunlar “yeni” gibi görünse de aslında daha önce aynı türde sorunların ortaya çıktığını göz önünde bulundurmak ve bu sorunlara ilişkin geçmişteki tekno-yasal tartışmaları incelemek, günümüzdeki tartışmaların abartısını azaltmaya yardımcı olacağı öngörülmektedir.

Bugün hızlı gelişim ve değişim gösteren alanlardan biri görsel-işitsel yayıncılık alanıdır ve internet üzerinden yayın faaliyetinde bulunan *streaming* servisler hukukî düzenlemeler konusunda pek çok anlaşmazlığın odağındadır. Esasında, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin hukuk metnilerince düzenlenmesi girişiminde bu alanın bir görsel-işitsel yayın hizmeti, bir internet yayın hizmeti olduğu; çocuk ve yetişkin olarak farklı hedef kitlelerinin bulunduğu, ticari faaliyet olarak varlık gösterdiği, medya ürünlerini içerdiği vb. hususların hepsi bu alanın düzenlenmesi ve denetlenmesi meselesine doğrudan ve dolaylı olarak yol gösterecek hâlihazırda örneklerle sahiptir. Düzenlemeler bunlardan yola çıkarak bu yayıncılığa özgü özellikler de göz ardı edilmeksizin gerçekleştirilmelidir.

Teknolojik gelişimlerin hukuk metnlerinde karşılık bulmaları konusundaki boşluklar değerlendirilirken biçime ve araca odaklanmanın ötesine geçerek tartışmaları iletişim hukukunun temel ilkeleri ekseninde yürütmek daha yol açıcı olacaktır. Bu da adalet, eşitlik, hakkaniyet gibi değerlerin yanı sıra, ifade özgürlüğü, kitle iletişim özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı, kamu yararı, çoğulculuk, ayrımcılıktan korunma, özel hayatın gizliliği, kişisel verilerin korunması, mahremiyetin korunması gibi iletişim/medya alanının temel ilkelerini gözetmeyi gerektirir. Aksi takdirde, insanlık tarihi kadar eski olan hukukun, her geçen gün kendini yenileyen genç ve enerjik teknolojinin hızına yetişmeye çalışması ve işe hep temel tartışmalarla başlaması son derece zor olacaktır.

Yayınlarda internet teknolojisinin kullanımıyla ortaya çıkan sorunlardan biri de bu alanı düzenleyen hukuk dallarının farklılaşması meselesidir. Örneğin, isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcının yayın lisansı alma şartları ticaret hukukunca belirlenmiştir. Bir yapım, muhtevası bağlamında ceza hukukunun konusu olabilir. Bir yayın hizmeti, içeriğinden ötürü yaptırıma tâbi

tutulacaksa bu idare hukukunun konusudur. İfade özgürlüğünün engellendiği gerekçesiyle söz konusu içerik Anayasa hukuku kapsamında değerlendirilir. Ayrıca, bir internet yayını olan isteğe bağlı yayın hizmetleri uluslararası hukukun konusu olacak potansiyele de sahiptir. Dolayısıyla, bu alana ilişkin hukuki düzenlemeler, hukuk disiplini içinde de farklı kollara uzanmaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda özetle ifade edilebilir ki teknoloji ve internet çağında, mevcut hukuk düzeninin gelişmelere karşılık vermesi, gelişmelerin hızı nedeniyle tüm zamanlardan daha da zor bir hâl almıştır. Ayrıca internet teknolojilerinin farklı hukuk disiplinlerinin alanına girecek niteliklerde olması bu alanın düzenlenmesi ve denetlenmesinin sebep olduğu zorluklardan sayılabilir. “Teknik ve demokratik açıdan istişare edilmiş bir yaklaşım ile birlikte; uyarlanabilir yönetim, yumuşak hukuki düzen ve kurumsal reform kombinasyonları” (Açıkalın, 2021, s. 1), söz konusu zorlukların üstesinden gelme noktasında faydalı olabilecek görüşler olarak öne çıkmaktadır.

Özcesi, teknoloji ve hukukun kesişimine ilişkin paradokslar esasında, modern toplumun dinamik yapısı ve sürekli değişim ihtiyacını yansıtmaktadır. Dijital dönüşümün getirdiği yeniliklerle uyumlu, esnek ve zamanında müdahale gerektiren hukuki düzenlemeler, birey haklarının korunması ve toplumsal düzenin sağlanması açısından son derece önem taşır. Bu bağlamda, hukuki mekanizmaların doğru zamanda devreye girmesi, güncel sorunlara etkin çözümler üretebilmesi açısından belirleyici rol oynar. Kaya’nın (t.y.) ifadesiyle: “Yasaların da mevsimi vardır. Hukuk kuralları doğru zamanda ekilmeli, doğru zamanda biçilmeli, doğru zamanda hasat edilmelidir.” Bu söz, hukukun zamanla uyumlu ve etkin bir şekilde hayata geçirilmesinin altını çizmekte, geleceğe dair umut vaat eden bir vizyon sunmaktadır.

4.3. Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Hukuki Statüsü

‘İsteğe bağlı yayın hizmeti’ ifadesi, daha önce Radyo ve Televizyon Üst Kurulu IPTV Yayın Lisans ve İzin Yönetmeliği’nde (Resmi Gazete, 2010) yer almış olmasına karşın; 2011 yılında yürürlüğe giren 6112 sayılı Kanun ile birlikte ilk kez kavramsal olarak tanımlanarak bir mevzuat metninde yer edinmiştir. Kanun’un ‘Tanımlar’ başlığında yer alan ve kullanıcıların kendilerinin seçtiği zamanda, kataloğa bağlı olarak içerik tüketebilmelerine işaret eden bu ifade (m. 3/h), ilk zamanlarda, IPTV’nin Türkiye’deki ilk örneklerinden olan Tivibu gibi hizmetleri kapsamakta idi. Dolayısıyla isteğe bağlı yayın hizmeti kavramının Netflix, BluTV gibi platformlara ilişkin girişimlerle mevzuatta yer bulduğunu düşünmek bir yanlış olacağı gibi; isteğe bağlı yayın hizmetlerinin hukuki statüsüne ilişkin toplumsal farkındalığın artmasının da

bu platformların RTÜK’ün yetki ve sorumluluk kapsamına girmesiyle gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Geleneksel radyo ve televizyon yayın hizmetleri ile IPTV özelliğindeki isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin yetkili kurul olan RTÜK’ün, OTT yayın hizmetlerini de kapsamına almak suretiyle sorumluluk alanının genişletilmesine dair ilk adım 2018 yılında atılmıştır. Görsel-işitsel yapımların (film, dizi, program vb.) televizyon gibi geleneksel yayın mecralarının yanı sıra internet aracılığıyla da sunulmaya başlanması ve dolayısıyla televizyona özgü içerik türlerinin artık internet ortamında da sunuluyor olması “yayın hizmetlerinin internet ortamından sunumu”na dair bir düzenleme yapılmasına zemin hazırlamıştır (Ergüney, 2020, s. 97). 21 Mart 2018 tarihinde çıkarılan 7103 Sayılı Kanun (Resmi Gazete, 2018) ile bir düzenlemeye gidilmiş ve buna göre 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’a “Yayın Hizmetlerinin İnternet Ortamından Sunumu” kenar başlıklı 29/A maddesi eklenmiştir. Buna göre:

(1) Üst Kuruldan geçici yayın hakkı ve/veya yayın lisansı bulunan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, bu hak ve lisansları ile yayınlarını bu Kanun ve 4/5/2007 tarihli ve 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun hükümlerine uygun olarak internet ortamından da sunabilirler. Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini sadece internet ortamından sunmak isteyen medya hizmet sağlayıcılar Üst Kuruldan yayın lisansı, bu yayınları internet ortamından iletmek isteyen platform işletmecileri de Üst Kuruldan yayın iletim yetkisi almak zorundadır.

İnternet yayınları esasında 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’da (Resmi Gazete, 2007) düzenlenmekte ve denetlenmektedir. “... İçerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin” (m. 1) esas ve usulleri kapsayan bu Kanun’da öngörülen hükümlerin uygulanması konusunda öncelikli yetki ve sorumluluk sahibi kurumlardan biri Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumudur (BTK). Ancak internet tabanlı yayıncılık olan dijital platformların isteğe bağlı yayın hizmeti kapsamında tanımlanarak bu alanda Radyo ve Televizyon Üst Kurul’unun da yetkilendirilmesi, her ne kadar iki kurum arasında iş birliği öngörülmekteyse de yetki karmaşasına ve çatışmasına yol açabilecek bir niteliktedir (Ergüney, 2020, s. 120).

Söz konusu düzenlemede hem mevzuat hükümlerince belirtilen hem de RTÜK'ün duyurularıyla (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2019) öncelikli olarak eyleme geçtiği husus, bu alanda hizmet sunan platformların yayın lisansına tâbi tutulması olmuştur. 6112 sayılı Kanun'un 29/A maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları söz konusu platformların lisans almaları zorunluluğuna dair hükümler şöyledir:

(2) Üst Kuruldan geçici yayın hakkı ve/veya yayın lisansı bulunmayan ya da bu hak ve/veya lisansı iptal edilen gerçek ve tüzel kişilerin yayın hizmetlerinin internet ortamından iletildiğinin Üst Kurulca tespiti halinde Üst Kurulun talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından internet ortamındaki söz konusu yayınlara ilgili olarak içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesine karar verilebilir. Bu karar, gereği yapılmak üzere Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna gönderilir. Sulh ceza hâkimi, Üst Kurulun talebini en geç yirmi dört saat içinde duruşma yapmaksızın karara bağlar. Bu karara karşı 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre itiraz yoluna gidilebilir. Bu madde uyarınca verilen içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi kararı hakkında 5651 sayılı Kanunun 8/A maddesinin üçüncü ve beşinci fıkraları uygulanır.

(3) İçerik veya yer sağlayıcısının yurt dışında bulunmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu Üst Kurulun görev alanına ilişkin uluslararası andlaşmalar ve bu Kanun hükümlerine aykırı yayın yaptığı Üst Kurulca tespit edilen bir başka ülkenin yargı yetkisi altındaki medya hizmet sağlayıcılarının veya platform işletmecilerinin yayın hizmetlerinin internet ortamından iletimi ile internet ortamından Türkçe olarak Türkiye'ye yönelik yayın yapan veya yayın dili Türkçe olmamakla birlikte Türkiye'ye yönelik ticari iletişim yayınlarına yer veren yayın kuruluşlarının yayın hizmetleri hakkında da ikinci fıkra hükümleri uygulanır. Bu kuruluşların internet ortamındaki yayınlarına devam edebilmeleri için Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yargı yetkisi altındaki diğer kuruluşlar gibi Üst Kuruldan yayın lisansı, bu kapsamdaki platform işletmecilerinin de yayın iletim yetkisi alması zorunludur.

Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin internet ortamından sunumuna, bu hizmetlerin iletimine, isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcılara yayın lisansı ve platform işletmecilerine de yayın iletim yetkisi verilmesi ile söz konusu yayınların denetlenmesine ilişkin usul ve esasların, RTÜK ve BTK tarafından müştereken çıkarılacak olan yönetmelikte düzenleneceği de bu ek maddede belirtilmiştir (m. 29/A, 5). Söz konusu 'Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik' 1 Ağustos 2019 tarihinde çıkarılmış ve bu kapsamdaki dijital platformlar resmen RTÜK'ün düzenleme ve denetleme kapsamına alınmıştır.

İnternet yayınlarını düzenleyen ve üzerinde sıklıkla değişiklikler yapmak durumunda kalınan 5651 sayılı Kanun'a ilişkin sansür söylemleri devam ederken ve Ergüney'in (2020, s. 103) de ifadesiyle internete yönelik her türlü baskıcı, anti-demokratik ve ifade özgürlüğünü tehdit edici uygulamalardan ötürü eleştiriler durulmazken; RTÜK'ün bu düzenleme ile dijital

platformlar üzerindeki yetkisi sahipliği “internette sansür” tartışmalarını bir kez daha alevlendirmiştir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerine ilişkin söz konusu düzenlemenin kamuoyunda sebep olduğu tartışmaları en doğru şekilde değerlendirmenin öncelikli adımı olarak RTÜK’ün mercek altına alınması gerekmektedir.

4.3.1. RTÜK: Üst Kurul Yapısı ve Çalışma Prensipleri

1990’lı yılların başında, önce *defacto* olarak, sonrasında ise resmen yayıncılık alanındaki devlet tekeli kaldırılmış ve özel/ticari yayınlar artmış; bunların akabinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kurulması olmuştur⁴⁰. 1994 yılında yürürlüğe giren mülga 3984 sayılı Kanun’da belirtildiği üzere RTÜK, “radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde” (m. 5), bir yapıda olması öngörülerek faaliyete başlamıştır. Her ne kadar ‘bağımsız idari otorite’ (*independent administrative authority*) olarak varlık gösterse de kuruluşunun ilk yıllarından itibaren bağımsızlığına dair ardı arkası kesilmeyen tartışmalara konu olmuştur. Bugün dahi RTÜK, aldığı kararlardan almadığı kararlara kadar çeşitli eleştirilerin odağında olmaya devam etmektedir. RTÜK’e yönelik tüm bu eleştirilerin temelinde, şüphesiz RTÜK üyelerinin seçilme biçimleri yatmaktadır.

6112 sayılı Kanun’da Üst Kurul’un 9 üyeden oluştuğu belirtilir ve bu kişilerin “en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş, meslekleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları veya özel kuruluşlarda en az on yıl süreyle görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ve Devlet memuru olma niteliğine sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından” (m. 35/1) seçilmesi öngörülür. Üyelerin taşınması gereken niteliklerin genişletilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekliliği söz konusu olabileceği gibi, esas problem bu üyelerin aday gösterilme ve seçilme biçimleridir. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre:

(2) Seçim için, siyasî parti gruplarının üye sayısı oranında belirlenecek üye sayısının ikişer katı aday gösterilir ve Üst Kurul üyeleri bu adaylar arasından her siyasî parti grubuna düşen üye sayısı esas alınmak suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilir. Ancak, siyasî parti gruplarında, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak seçimlerde kime oy kullanılacağına dair görüşme yapılamaz ve karar alınmaz.

⁴⁰ RTÜK’ün kurulmasına zemin hazırlayan ekonomik, siyasal ve toplumsal şartlara, çalışmanın ilk bölümündeki “Bağımsız İdari Otorite Olarak RTÜK’ün Kurulması” başlığında yer verilmiştir.

Siyasi partiler tarafından aday gösterilmiş ve bu yolla üye seçilmiş olsalar da Kanun'da RTÜK üyelerinin tarafsızlık niteliklerini etkileyecek şekilde başka görevlerde yer alamayacakları ve siyasi partilere üye olamayacakları öngörülmektedir (m. 38/2). Ancak bu, uygulamada pek mümkün olmamaktadır. Üyelerin, kendilerini o pozisyona getiren siyasi bağlantılarından kopamadıkları ve bu bağların da yaptıkları işe yansıdığı kamuoyunda ekseriyetle tartışılmaktadır. Ayrıca, RTÜK üyelerinin seçilme şekli bağlamında Kurul kararlarına yönelik eleştiriler her zaman dışarıdan olmamakta; zaman zaman içeriden de kurumun işleyişine dair endişeli ve tepkili sesler yükselmektedir. Öyle ki bugüne kadar pek çok RTÜK üyesi, RTÜK'ün yapısına ve siyasi iklimin Üst Kurul kararlarındaki doğrudan ve dolaylı etkisine dair şikâyet niteliğinde açıklamalarda bulunmuşlardır. RTÜK üyelerinden Ali Öztunç, Süleyman Demirkan, Esat Çıplak ve Ersin Öngel 2015 seçim döneminde, Yüksek Seçim Kurulu'nun siyasi partiler arasında fırsat eşitliğinin sağlanmasına dair yükümlülüğün RTÜK denetimlerinde göz ardı edildiği ve RTÜK'ün her siyasi partiye eşit mesafede ve adil davranması gerekliliğine karşın, iktidar partisine yakın televizyon kanallarının korunması şeklinde taraflı bir tutum içinde olduğunu ifade etmişlerdir (Milliyet, 2015). Üst Kurul üyesi seçildikten 3,5 ay kadar sonra, Üst Kurul tarihinde ilk kez gerçekleşen bir şekilde RTÜK üyeliği düşürülen Faruk Bildirici, bu kısa üyelik süreci içinde pek çok kez Kurul'un karar alma mekanizmasına dair eleştirilerde bulunmuştur. Örneğin erkek şiddetini konu edinen bazı dizilere yönelik Alo RTÜK ve diğer kanallardan gelen 10 bini aşkın şikâyetin göz ardı edildiğini, daha fazla şikâyet gelmemesi için de raporların gönderilmesinin durdurulduğunu belirtmiştir (Pişkin, 2019). Hâlihazırda RTÜK üyeliğini sürdürmekte olan İlhan Taşçı da Üst Kurul'un tutumuna yönelik çeşitli vesilelerle itirazlarını dile getiren üyelere dendir. RTÜK'ün siyaseten bağımsızlaşamaması Taşçı'nın sıklıkla dikkat çektiği hususlardan biridir ve Üst Kurul üyelerinin ülkenin siyasi ikliminden etkilendiğini, kararlarını da o yönde aldığını defaten dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Taşçı (2024), RTÜK Başkanı'nın izleme uzmanlarının raporlarını sisteme girmesine müdahale ettiğini ve istediği yayın içeriği hakkında yine kendisinin belirlediği yayın hizmeti ilkesinin ihlali gerekçesiyle uzmanlara rapor hazırlattığını, böylece ısmarlama ve adrese teslim şekilde cezaların kesildiğini iddia etmiştir.

Gerek RTÜK üyelerince dile getirilen gerek de medya ve kamuoyu eksenindeki diğer eleştirilere bakıldığında, RTÜK uygulamalarındaki adaletsizlik itirazlarının daha çok siyasi etkiler, keyfi uygulamalar ve şeffaflık eksikliği odağında yapıldığı görülür. Bu tepkiler arasında RTÜK'ün sansürcü bir kurum olduğuna dair söylemlere oldukça sık rastlanır. Düzenleme işlevi bir kenara bırakıldığında, RTÜK'ün, denetleyici rolü ve yaptırım uygulama yetki ve

sorumluluğu gereği ‘yasakçı’ bir görünüşe sahip olması bir seviyeye kadar normal/doğal algılanabilir. Medya alanı, esnekliklere ve yorumlara açık olduğu gibi, tüm toplumun farklılığının doğrudan yansıdığı, dolayısıyla her zaman uzlaşmaların da mümkün olmayacağı bir alandır. Bu alanın denetlenmesi noktasında alınan kararların tartışılması da pek âlâ beklenen bir durumdur. Ancak, lisanslama süreçlerinden yayın durdurma ve idari para cezalarına kadar uzanan yaptırımlarla RTÜK, görsel-işitsel medya alanında idari otoritesini etkin bir şekilde kullanmaktayken ülke gündeminin karmaşası ve siyaseten kutuplaşmalar karşısında bariz bir şekilde tarafsızlığını koruyamadığı durumlarda da söz konusu eleştirilerin haklılığına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye’de radyo ve televizyon yayıncılığı alanında görev ve yetkileri bakımından son derece önemli ve güçlü bir kurum olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun (İçel, 2013, s. 412) bağımsızlığı hakkındaki endişelere, Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde önem taşıyan Türkiye Raporu’nda (eski adıyla Türkiye İlerleme Raporu) da yer verilmektedir⁴¹. Avrupa Komisyon tarafından hazırlanan 2024 yılına ait son raporda bu görüş şu ifadelerle yinelenmiştir: “Radyo, televizyon ve isteğe bağlı medya hizmetleri kurallarına ilişkin mevzuat, kapsamı, tanımları ve lisanslama kriterleri bakımından açık değildir ve çevrim içi yayın içeriğine erişimin kısıtlanmasına ve yargı yetkisine ilişkin tartışmalı kurallar içermektedir. RTÜK’ün tarafsızlığına ve bağımsızlığına ilişkin endişeler giderilmemiştir” (Avrupa Komisyonu, 2024, s. 62).

Görsel-işitsel yayınların denetiminde tam anlamıyla nesnellik sağlamanın zorluğunu kabul etmek gerekmektedir. Çünkü medya içeriği siyasi, ekonomik, kültürel ve geniş anlamda toplumsal bağlamlardan etkilenir. Yine de belirli ölçüde nesnelliği sağlamak idarenin görev ve sorumluluğundadır. Bunun için, başta siyasi baskılardan uzak bağımsız bir karar mekanizmasının kurulması olmak üzere, insan hakları ve ifade özgürlüğüne dayalı bir hukuki çerçeve; denetim süreçlerinin açık ve izlenebilir olduğu şeffaflık hâli; tüm hizmet sağlayıcılara eşit şekilde uygulanan standartlarla sağlanan tutarlılık gibi unsurlar, denetimde daha nesnel bir yaklaşım sağlanmasına katkıda bulunabilir.

Geleneksel radyo ve televizyon yayın hizmetlerinin denetlenmesi sürecinde Üst Kurul kararlarına yönelik yer yer çekince ve tepkiler dile getirilirken isteğe bağlı yayın hizmetlerinin de denetlenmesi hususundaki yetkili idari otorite olarak RTÜK’ün belirlenmesi, bu konudaki

⁴¹ Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan tüm Türkiye Raporları için bkz. https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html

endişeleri de artmıştır (Ergüney, 2020; Marketing Türkiye, 2018; Öztürk, 2019). Bu endişeler yalnızca Üst Kurul'un yapısı ve üyelerinin seçilme biçimlerine dayanmamakta; 6112 sayılı Kanun'da yer alan Yayın Hizmeti İlkelerinin (m. 8) isteğe bağlı yayın hizmeti içeriklerinde nasıl uygulanacağına dair soru işaretlerinden de kaynaklanmaktadır.

4.3.1.1. Denetimde Yayın Hizmeti İlkeleri

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu yayın içeriklerinin denetimini, 6112 sayılı Kanun'da Üçüncü Bölüm'de yer alan 'Yayın Hizmeti İlkeleri' ile Dördüncü Bölüm'de yer alan 'Yayın Hizmetlerinde Ticarî İletişim' başlıklı maddelerine istinaden gerçekleştirmektedir.

Yayın Hizmetlerinde Ticarî İletişim'e dair hükümlerin yer aldığı Bölüm'deki 9. madde genel esasları, 10. madde televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde reklam ve tele-alışverişi, 11. madde belirli ürünlerin ticarî iletişimini, 12. madde program desteklenmesini, 13. madde ise ürün yerleştirmeyi düzenlemektedir. Bu çalışmanın odağındaki isteğe bağlı yayın hizmetlerinin ticarî iletişim konusunda geleneksel televizyon yayınlarında olduğu gibi reklam/tanıtım standardı bulunmadığından⁴² ticari iletişime dair denetleme ölçütleri inceleme dışında bırakılmıştır. Radyo ve televizyon yayın hizmet sağlayıcıların olduğu gibi, isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcıların da uymakla yükümlü oldukları Yayın Hizmeti İlkeleri (m. 8) mercek altına alınmaktadır.

MADDE 8 – (1) Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla bu fıkra da yer alan ilkelere uygun olarak sunarlar. Yayın hizmetleri;

- a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olamaz.
- b) Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturmaz.
- c) Hukukun üstünlüğü, adalet ve tarafsızlık esasına aykırı olamaz.
- ç) İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez.
- d) Terörü övemez ve teşvik edemez, terör örgütlerini güçlü veya haklı gösteremez, terör örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerini yansıtıcı nitelikte olamaz.
- e) Irk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bu tez çalışmasının “Türkiye’de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri” başlıklı bölümüne bakılabilir.

- f) Toplumun milli ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz.
- g) Suç işlemeyi, suçluyu ve suç örgütlerini övücü, suç tekniklerini öğretici nitelikte olamaz.
- ğ) Çocuklara, güçsüzlere ve engellilere karşı istismar içeremez ve şiddeti teşvik edemez.
- h) Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz.
- ı) Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanamaz; haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez; görüntülerin arşiv veya canlandırma niteliği ile ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesi zorunludur.
- i) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz.
- j) Haksız çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açan unsurlar içeremez.
- k) Siyasî partiler ve demokratik gruplar ile ilgili tek yönlü veya taraf tutar nitelikte olamaz.
- l) Genel sağlığa, çevrenin ve hayvanların korunmasına zarar verecek davranışları teşvik edemez.
- m) Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez.
- n) Müstehcen olamaz.
- o) Kişi veya kuruluşların cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorundadır.
- ö) Bilgi iletişim araçları yoluyla yarışma veya lotarya içeremez, dinleyici ve seyircilere ikramiye verilemez veya ikramiye verilmesine aracılık edemez.
- p) Medya hizmet sağlayıcı tarafından yapılan veya yaptırılan anket ve kamuoyu yoklamalarının, hazırlık aşamasından sonuçların ilânına kadar noter nezaretinde gerçekleştirilmesi zorunludur.
- r) Kişileri fal veya batıl inançlar yoluyla istismar edemez.
- s) Toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez.
- ş) Şiddeti özendirici veya kanıksatıcı olamaz.
- t) Terör eylemini, faillerini ve mağdurlarını terörün amaçlarına hizmet edecek sonuçlar doğuracak şekilde sunamaz.

(2) Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılsa dahi yayınlanamaz.

(3) İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcıları, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimini olumsuz etkileyebilecek nitelikteki yayın hizmetlerinin, bunların bu tür hizmetleri normal şartlar altında duymayacakları ve görmeyecekleri şekilde sunulmasını sağlamakla yükümlüdür.

(4) Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, arkadaş bulma amacıyla kişilerin tanıştırıldığı ve/veya buluşturulduğu türden programlara, takviye edici gıdalar ve benzeri destekleyici ürünler de dâhil olmak üzere herhangi bir ürünün ilgili mevzuatına aykırı olarak sağlık beyanıyla satışına, pazarlanmasına ve/veya reklamına, sohbet, arkadaşlık ve eş bulma hatlarının ve hizmetlerinin tanıtımına yer verilemez. Katma değerli elektronik haberleşme hizmet numaraları, yerel aranır numaralar, benzeri özel içerikli hizmetlere ilişkin numaralar ile özel ücrete tabi diğer sabit ve mobil numaralar kullanılmak suretiyle, izleyici ve dinleyicileri yanıltıcı ve/veya haksız kazanca neden olacak şekilde yarışma, çekiliş, lotarya ve benzeri adlar altında ödül ve ikramiye taahhüt edilemez ve bu yöntemle ürün tanıtımı, satışı ve pazarlaması yapılamaz.

Radyo ve televizyon yayınlarında yayın hizmeti ilkelerinin uygulanması noktasındaki yorum problemleri yaşanırken özellikle bazı ilkelerin dijital platformlara uyarlanması çok daha karmaşık hâle gelerek belirsizliklere neden olmaktadır. Yayın hizmetleriyle ilgili yorum noktasında en çok tartışılan ve ihlal edildiği gerekçesiyle yaptırım uygulanan ilkelerin başında, yayın hizmetlerinin toplumun milli ve manevi değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamayacağı (m. 8/1,f) ilkesi gelmektedir. Mülga 3984 sayılı Kanun'da var olan 'Türk aile yapısı' ifadesi belirsizliğe neden olduğu gerekçesiyle yeni Kanun'da "ailenin korunması" şeklinde revize edilmişse de bu değişiklik yoruma oldukça açık olma durumunu gidermemiştir (Coşkun, 2018, s. 287). Üstelik bu hükmün, hem küresel hem de yerli içeriklerden oluşan geniş yelpazeli katalog sistemine sahip isteğe bağlı yayın hizmetlerinde yer alan içerikler için de hukuken uygulanma geçerliliği düşünüldüğünde, yayınlara yönelik ciddi bir müdahale için hukuki bir zeminin var olduğu aşîkârdır.

Yayın hizmetlerinin müstehcen olamayacağını (m. 8/1,n) öngören Kanun hükmü de uygulayıcılara göre farklı şekillerde yorumlanabilecek ifadelerdendir (Cankaya & Batur Yamaner, 2012, s. 230). Bu nedenle Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te (Resmi Gazete, 2011b) hükmün anlamını genişletme yoluna gidilmiştir. Buna göre yayın hizmetleri:

n) Müstehcen olamaz. Cinsel duyguları sömürmeye yönelik, bireyleri cinsel meta olarak gösteren, insan bedenini cinsel tahrik unsuruna indirgeyen, toplumsal yaşam alanı içinde sergilenemeyecek mahrem söz ve

davranışlar içeren, toplumda yaşayan bireylerin ar ve utanma duygularını örseleyen ve cinsel isteklerini tahrik ve istismar eder nitelikte olamaz.

Yönetmelik'teki bu ayrıntılandırmayla da yayın içeriklerindeki müstehcenlik addedilen sahnelerin, uygulayıcıların kişisel yorumlarından öteye geçerek nesnel bir niteliğe kavuşması oldukça güçtür. Zira toplumsal yaşam içinde sergilenmeyecek mahrem söz ve davranışların belirlenmesi veya toplumda yaşayan bireylerin ar ve utanma duygularının örselenmesi, cinsel isteklerin tahriki gibi ifadelerin standart bir ölçüsünden bahsetmek kolay görünmemektedir. Televizyon yayınlarına yönelik belirsizlik içeren ilkelerden biri olarak müstehcen içerik sınırlamasının, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde ve özellikle yaş kategorisi filtrelenerek yalnızca yetişkin profillerine sunulan içeriklerde uygulanması, bu ilkelerin farklı yayıncılık türleri için aynı şekilde uygulanmasının doğru olmadığı kanaatine götürmektedir.

Yayın hizmeti ilkelerinden hem geleneksel hem de dijital medya için oldukça tartışmalı bir diğer ifade ise yayın hizmetlerinin şiddeti özendirici veya kanıksatıcı olamayacağına (m. 8/1,ş) dair hükümdür. Mevzuatta yayınların, saldırgan davranış ve tutumların öğrenilmesi ile şiddete karşı duyarsızlaşmaya ve şiddeti normalleştirmeye neden olamayacağı (Resmi Gazete, 2011b) öngörülse de 2000'li yıllarla birlikte görsel-işitsel medyada ve özellikle de televizyon dizilerinde şiddet içeriğinde bir artış gözlemlenmektedir. Üstelik şiddetin kültürel yapıyla yakın olan ilişkisine dayanarak, yurt dışından uyarılma dizilerde şiddet öğelerinin kendi ülkemizin kültürüne uygun şekilde değiştirildiği ve genellikle örtük sunulan psikolojik şiddetin daha açık fiziksel şiddetle dozajının arttırıldığı görülmektedir (Özsoy ve diğerleri, 2022, s. 370). RTÜK tarafından yapılan Televizyon Yayınlarında Şiddet Araştırması'na göre (2020, s. 126), her 10 izleyiciden 8'i, televizyon yayınlarında yer alan şiddet içerikli görüntülerin beş yıl öncesine kıyasla artış gösterdiği izlenimindedir. Böylesi bir tablo karşısında şiddetin kanıksatılamayacağı hükmünün ne kadar uygulandığı/uygulanabileceği tartışma konusudur. Tüm bunların yanı sıra, diğer ilkelerde olduğu gibi şiddete dair yayın hizmeti ilkesinin de isteğe bağlı yayın hizmetleri için uygulanması gerekliliği, durumu daha da çetrefilli hâle getirmektedir. Tıpkı müstehcenlikle olduğu gibi şiddet içeriğinde de özellikle hedef kitlenin yetişkin kullanıcılar olması ve filtrelemelerle bu içeriklerden çocukların uzak tutulabilmesi durumunda, şiddet ögesi içeren yapımlara gerçekten hangi durumlarda müdahale edilip yaptırım uygulanabileceği yeniden tartışılmayı bekleyen bir konudur.

Yayın hizmetlerinin çocuklara, güçsüzlere ve engellilere karşı istismar içermeyeceği (m. 8/1,ğ), h); alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımını

özendirici nitelikte olmayacağı (m. 8/1,h); dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer vermeyeceği (m. 8/1,m); toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen ve kadını istismar eden nitelikte olmayacağı vb. hükümler de uygulayıcının yorumuna göre farklı şekillerde değerlendirilebileceği gibi, hem televizyon hem de isteğe bağlı yayın hizmetleri için geçerli olması nedeniyle denetim uygulaması açısından tutarsızlıklara neden olabilmektedir⁴³.

4.3.1.2. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Denetlenmesi ve Uygulanan Yaptırımlar

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin bağımsız idari otorite olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca idari denetime tâbi olması, doğal olarak Üst Kurul'a yaptırım uygulama yetkisini de vermektedir. 6112 sayılı Kanun'da belirtildiği üzere, yayın hizmetlerini denetiminin ardından hukuka aykırılık durumlarında hizmet sağlayıcılara adli ve idari olmak üzere çeşitli yaptırımlar uygulayabilmektedir. İdari yaptırımlar (m. 32) şu şekilde listelenebilir:

- Uyarı
- İdari para cezası
- Program yayınının durdurulması
- Programın katalogdan çıkarılması
- İdari tedbir kararı
- Yayının durdurulması
- Erişimin engellenmesi
- Yayın lisansının iptali

RTÜK tarafından uygulanan, ihlalin çeşidine ve ağırlığına göre değişen bir nitelikte aşamalı olarak gerçekleşebilen bu yaptırımlardan bazıları, hizmet biçimlerinin birbirinden farklı olması nedeniyle yalnızca belli yayın türlerine yöneliktir. Örneğin, programın durdurulması ve yayının durdurulması radyo ve televizyonlar için geçerli iken; katalogdan çıkarma ve erişimin engellenmesi yalnızca isteğe bağlı yayın hizmetleri için uygulanabilmektedir. İdari yaptırımların çoğu, yayın içeriklerinin denetimine bağlı olarak tespit edilen yükümlülük ve yasakların ihlalden kaynaklı olarak uygulanan idari işlemlerdir.

⁴³ Burada öz bir şekilde yer verilen yayın hizmeti ilkeleri başta olmak üzere, isteğe bağlı yayın hizmetleri için tartışılması gerektiği kanaatine olunan ilkeler, çalışmanın bir sonraki bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır.

Bununla birlikte yayın lisansı verilmesi için aranan şartlardan birinin kaybedilmesi de idari işleme gerekçe doğurmaktadır (m. 32/6).

6112 sayılı Kanun'da hizmet sağlayıcılara yönelik uygulanacak adli yaptırımlar da düzenlenmiştir (m. 33). Buna göre, Üst Kuruldan yayın lisansı almaksızın yayın yapan; yayınların durdurulmasına veya lisansının iptal edilmesine rağmen yayınlarını sürdüren gerçek kişiler ile tüzel kişilerin yönetim kurulu üyeleri ve genel müdürüne yönelik hapis ve adli para cezası uygulanabilmektedir. Bununla birlikte Kanun'da güvenlik tedbirleri ile yayın cihaz ve tesislerinin mühürlenmesi şeklinde yaptırımların da uygulanabileceği belirtilmektedir.

6112 sayılı Kanun'a 2019 yılında eklenen 29/A maddesinde öngörüldüğü üzere, yayın hizmetlerini yalnızca internet ortamından sunmak isteyen medya hizmet sağlayıcılar Üst Kuruldan yayın lisansı, bu yayınları internet ortamından iletmek isteyen platform işletmecileri de yayın iletim yetkisi almak zorundadırlar. Ancak, Üst Kuruldan geçici yayın hakkı ve/veya yayın lisansı bulunmayan ya da bu hak ve/veya lisansı iptal edilen gerçek ve tüzel kişilerin yayın hizmetlerinin internet ortamından iletildiğinin tespiti halinde Üst Kurulun talebi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından internet ortamındaki söz konusu yayınlara ilişkin olarak içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesine karar verilebilir. RTÜK'ün bunu uygulama anlamında teknik yetki ve yeterliği olmadığından, bu karar gereği yapılmak üzere Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna gönderilir (m. 29/A, 1-2).

İsteğe bağlı yayın hizmetleri, internet altyapısını kullandığından Üst Kurul'un bu hizmet türü için frekans veya multipleks planlaması söz konusu değildir. Bu nedenle dijital platformlar yalnızca yayın lisansı bağlamında Üst Kurul uygulamalarına tâbidir. Ancak bu çalışmada da özellikle odaklanıldığı üzere, RTÜK'ün denetim yetkisi kapsamındaki en önemli hususlardan biri, isteğe bağlı yayınların içeriklerinin denetiminin Üst Kurul'da olmasıdır.

RTÜK'ün platformlara yönelik denetiminin miladı kabul edilen 1 Ağustos 2019 tarihinden, 2025 yılının ilk çeyreğine kadar geçen sürede, RTÜK tarafından, mevzuatın öngördüğü bir denetlemenin gerçekleştiğinden, daha doğru bir ifadeyle, içeriklere yönelik yaptırımların uygulandığından söz etmek mümkün değildir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bu tespit, RTÜK'ün isteğe bağlı yayın hizmetleri karşısında hukuken kendisine tanımlanan görevini yerine getirmediği vurgusundan ziyade, mevcut düzenleme ve denetlemeye ilişkin mevzuatın, idarenin görevini yerine getirmesini zorlaştıran eksiklikler, yanlışlıklar ve belirsizlikler içerdiğine işaret etme amacı taşımaktadır.

Tablo 4.1. İsteğe Bağlı Yayın Hizmeti İçeriklerine Uygulanan Yaptırımlar

	Hizmet Sağlayıcı	Yapımın Adı	Yaptırım Türü	Toplantı No-Tarih	İhlal Gerekçesi
1	Netflix	Minnoşlar ⁴⁴	Katalogdan çıkarma	2020/36 3.9.2020	6112, m.8/1,ğ
2	Exxen	UEFA Uluslar Ligi 4. Grup altıncı maçı Karadağ-Türkiye Karşılaşması ⁴⁵	İdari para cezası	2024/46 27.11.2024	6112, m.8/1,h
3	Netflix	Jurassic World Kretase Kampı ⁴⁶	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	17.08.2022	6112, m. 8/1,f
4	Amazon Prime Video	Sosis Partisi: Gıdatopya	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	24.07.2024	6112, m. 8/1,f
5	Netflix	Elite ⁴⁷	İdari para cezası	26.07.2023	6112, m. 8/1,f
6	Netflix	Anne ⁴⁸	İdari para cezası	26.07.2023	6112, m. 8/1,f
7	Disney+	Love, Victor ⁴⁹	İdari para cezası	26.07.2023	6112, m. 8/1,f
8	Amazon Prime Video	Modern Love ⁵⁰	İdari para cezası	26.07.2023	6112, m. 8/1,f
9	Netflix	Ortaya Karışık İlişkiler ⁵¹	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	15.12.2021	6112, m. 8/1,f
10	Exxen	Konuşanlar ⁵²	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	15.12.2021	6112, m. 8/1,f,m
11	Netflix	Teen Titans Go ⁵³	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	31.01.2025	6112, m. 8/1,f

⁴⁴ RTÜK. (2020). Üst Kurul Kararaları: Toplantı No: 2020/36 Karar No: 7 <https://www.rtuk.gov.tr/UstKurulKarar/Detay/14406>

⁴⁵ RTÜK. (2024). Üst Kurul Kararaları: Toplantı No: 2024/46 Karar No: 29 <https://www.rtuk.gov.tr/UstKurulKarar/Detay/20254>

⁴⁶ Marketing Türkiye. (2022, 17 Ağustos). *Spotify ve Netflix Hakkında Yaptırım Kararı*. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/spotify-netflix-yaptirim/>

⁴⁷ Usul, A. S. (2023, 26 Temmuz). *RTÜK'ten Eş Cinsel İlişkilere Yer Veren Yapımlar İçin Üst Sınırdan İdari Para Cezası*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rtukten-es-cinsel-iliskilere-yer-veren-yapimlar-icin-ust-sinirdan-idari-para-cezasi/2955112>

⁴⁸ Usul, 2023

⁴⁹ Usul, 2023

⁵⁰ Usul, 2023

⁵¹ Diken. (2021, 15 Aralık). *RTÜK'ten Dijital Platformlara Sansür; TELE 1, Halk TV ve FOX'a Ceza*. <https://www.diken.com.tr/rtukten-dijital-platformlara-sansur-tele-1-ve-halk-tvye-ceza/>

⁵² Independent Türkçe. (2021, 15 Aralık). *RTÜK, "Konuşanlar" Programının Katalogdan Çıkarılmasına, Exxen'e Para Cezası Uygulanması Karar Verdi*.

⁵³ Akbaş, Y. (2025, 31 Ocak). *RTÜK'ten Netflix'teki Çizgi Filme Yayın Yasağı!* <https://www.donanimhaber.com/rtuk-ten-netflix-teki-cizgi-filme-yayin-yasagi--187231>

Tablo 4.1. (devam) İsteğe Bağlı Yayın Hizmeti İçeriklerine Uygulanan Yaptırımlar

	Hizmet Sağlayıcı	Yapımın Adı	Yaptırım Türü	Toplantı No-Tarih	İhlal Gereçesi
12	BluTV	Climax ⁵⁴	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	31.07.2024	6112, m. 8/1,f
13	Blutv	The Book of Queer ⁵⁵	İdari para cezası	26.07.2023	6112, m. 8/1,f
14	Netflix	Pieles ⁵⁶	Katalogdan çıkarma, idari para cezası	28.12.2023	6112, m. 8/1,f

Tablo 4.1. belirtilen süre içerisinde Üst Kurul'da görüşülen ve yayın hizmeti ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle yaptırım uygulanan yapımlara dair bilgileri içermektedir. Üst Kurul yapısından ve karar gerekçelerindeki öznel bakış açısından dolayı çoğu zaman eleştirilerin odağında olsa da RTÜK'ün mevzuatın kendisine verdiği yetkiler doğrultusunda isteğe bağlı yayın hizmetlerine yaptırım uygulama noktasında temkinli ve dikkatli bir yaklaşım gösterdiği açıktır. Zira Netflix, BluTV, Disney+, Amazon Prime Video, Exxen, Gain, PuhuTV vb. platformların yayın içeriklerine bakıldığında azımsanamayacak bir kısmının başta şiddet, müstehcenlik, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı olmak üzere yayın hizmeti ilkelerinin ihlali olarak değerlendirilebilecek unsurlar barındırdığı ve bu nedenle mevzuatın gerekliliğinin yerine getirilmesi bakımından pek çok içeriğe yaptırımlar uygulanması işten bile değildir (Ergüney, 2020, s. 115). Bu temkinli yaklaşım, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin, başta yayınlara erişim olmak üzere özgün yanlarıyla geleneksel televizyonlardan farklılaştıran konumunun kanunen değilse de uygulamada gözetilerek RTÜK'ün ifade özgürlüğü ve kamu yararı dengesini sağlama çabasından kaynaklanmaktadır.

RTÜK'ün isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yayınlara yönelik ulusal mevzuata uygunluğu açısından son derece tartışmalı; ancak, evrensel bir hak olan ifade özgürlüğü için daha yerinde kabul edilebilecek bu esnek denetim tutumu, esasında başka soru ve sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Buna göre, RTÜK yayın hizmeti ilkeleri bakımından mevzuata uygunluk anlamında tam bir denetim ve yaptırım mekanizması çalıştırmıyorsa yayın hizmeti ilkelerinin ihlali gerekçesiyle yaptırım uygulanan yapımlar neye göre belirlenmektedir; bu anlamda hizmet

⁵⁴ Toprak, İ. (2024, 31 Temmuz). RTÜK'ten Netflix, Mubi Ve Blu Tv'ye İdari Yaptırım. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rutukten-netflix-mubi-ve-blu-tvye-idari-yaptirim-/3291173>

⁵⁵ Bianet. (2023, 26 Temmuz). RTÜK'ten Dijital Platformlara "LGBTİ+ Yapım" Cezası. <https://bianet.org/haber/rutuk-ten-dijital-platformlara-lgbti-yapim-cezasi-282043>

⁵⁶ GazeteDüvar. (2023, 28 Aralık). RTÜK'ten 'Kızıl Goncalar' Dizisine 2 Kez Durdurma Cezası. <https://www.gazeteduvar.com.tr/rutukten-kizil-goncalar-dizisine-2-kez-durdurma-cezasi-haber-1657298>

sağlayıcılar ve yapımlar arasında adaletin sağlanması mümkün müdür? Bu soruyu ele alırken öncelikle belirtmek gerekir ki RTÜK'ün web sitesinde Üst Kurul Kararları'na erişim sağlanabilmektedir; ancak, erişime açık olan toplantı-karar metinleri ciddi manada kısıtlıdır⁵⁷ ve Üst Kurul toplantılarında alınan kararlar bazı üyelerin kişisel sosyal medya hesaplarından yaptığı paylaşımlar aracılığıyla öğrenilmektedir. Oysa yayın hizmetlerine yönelik yaptırımlar, bilhassa içerikler hakkında 'katalogdan çıkarma' kararının verilmesi, Taşçı'nın (2024) ifadesiyle yayıncı kuruluşa yönelik bir yaptırım gibi görünse de esasında tüm izleyici kitlesini ilgilendirmektedir; bu nedenle RTÜK kararları Türkiye'de en çok tartışılan kurum kararları arasında yer almakta ve siyasi gerekçelerle birlikte tartışmalar daha da alevlenmektedir. Bu durumda idarenin denetimine karşı kamuoyu denetimi engellenmekte ve bir şeffaflık zafiyeti söz konusu olmaktadır. Yaptırım kararlarına ve gerekçelerine erişimin sınırlı olması da bu yöndeki değerlendirmeleri güçlendiren bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

RTÜK'ün dijital platformlara yönelik denetim ve yaptırım uygulamaları medyada yer aldıkça siyasi ve toplumsal tartışmalar da tetiklenmektedir. Yaptırım kararlarına yönelik tartışmalar genellikle iki yönlü olarak öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, RTÜK'ün yasakçı profiline ve siyaseten bağımsızlaşamamasına vurguyla gerçekleştirilen eleştirilerdir. Diğeri ise yaptırım uygulanan içeriğin niteliği ve bunun gerekçesi olan yayın hizmeti ilkelerinin özellikleri bağlamındadır.

Yapısal kaynaklı eleştirilere bakıldığında, RTÜK'ün kararlarının hükümetin istek ve planlarını yansıtır nitelikte olduğu ve bu bağlamda uygunsuz gördüğü içeriklere cömertçe yasaklar uyguladığı (Uğurtaş, 2019) şeklinde değerlendirmeler görülmektedir. Ayrıca RTÜK'ün doğrudan hükümet ve/veya Cumhurbaşkanı'dan talimat aldığı eleştirileri de zaman zaman gündeme gelmektedir. RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin, Üst Kurul'un talimatla kararlar alındığı söylemlerine karşı, bir açıklamasında şu ifadeleri kullanmıştır:

... RTÜK'ün aldığı kararlarla ilgili adresler gösteriliyorsa inanmayın. Ben geldiğim günden beri bana kimse talimat vermedi. Kendi aldığım eğitim, dünya görüşüm ve sorumluluğum çerçevesinde ne yapmam gerektiğini bilen bir insanım. Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından talimat ve telkin olmadı ama olursa devletimizin başıdır, onun talimatları ve telkinleri devletin bütün organlarını ilgilendirir. Talimat ve telkinlerini emir telakki eder, başımızın üstüne deriz. (Şahin, 2020).

⁵⁷ Toplantı karar metinlerine erişim kısıtlılığı nedeniyle Tablo 4.1'de yer alan isteğe bağlı yayın hizmeti içeriklerine uygulanan yaptırımlardan 1 ve 2 numaralı kararlara erişim sağlanabilmiş; tablodaki diğer yaptırım uygulamaları ise haber siteleri ve yetkili açıklamalarına dayanarak derlenmiştir. İlgili yaptırımlar daha sonra, RTÜK ile iletişime geçilerek 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında teyit edilmiştir.

Bağımsız idari otorite ve Anayasal bir Üst Kurul olarak RTÜK'ün herhangi bir makamdan talimat alabilmesi söz konusu olmadığı gibi (Ünker, 2020), bu olası talimatları emir telakki etmenin de hukuki bir dayanağı bulunmamaktadır. RTÜK'ün tartışmalı kararlarının yanı sıra, temsilcilerinin bu tür söylemleri, kamuoyunda zaten tartışmalı olan bağımsızlık, tarafsızlık ve özgürlük algısını daha da sarsmaktadır.

Tablo 4.1'de de yer verildiği üzere 14 yapımdan 12'sine “toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz” (m. 8/1,f) hükmünün ihlal edildiği gerekçesiyle idari işlem uygulanmıştır. Bu yapımların çoğunun da farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar barındırdığı veya doğrudan bu unsurlar üzerine inşa edilmiş yapımlar olduğu bilinmektedir⁵⁸. Bu tür LGBTQ+ ilişkilerin işlendiği yapımlara yönelik sınırlayıcı uygulamalarla RTÜK zaman zaman “sansürcülüğün de ötesinde homofobi, ayrımcılık ve cinsiyetçilik” (Yücel, 2023) söylemleriyle addedilmektedir. Bu eleştirilere karşın RTÜK Başkanı Şahin, kişisel sosyal medya hesabından yaptığı bir paylaşım ile “sapkın” olarak nitelediği bu tür içeriklere yönelik “gözümüz üzerlerinde” ifadesini kullanmıştır⁵⁹. LGBTQ+ karşıtı bir mitinge çağrı videosunun, televizyon kanallarına ücretsiz yayınlamaları için tavsiye edilen kamu spotları listesine alınması da yine Şahin'in bu konudaki tutumuna yönelik eleştirileri körüklemiştir. Bunun yanı sıra Başkan'ın söz konusu kamu spotunu “uygunsuz” şekilde önce yayın öneri listesine aldırıp, sonraki hafta Üst Kurul toplantısında Üyelerin onayına sunması, Kurum içinden de tepkilere neden olmuştur⁶⁰. Bu aynı zamanda içerikten bağımsız olarak olarak, Kurumun iş yapma biçimine yönelik bir eleştiri olarak da okunabilmektedir. Bağımsız bir idari otorite olan RTÜK'ün karar ve uygulamalarında, kurumsal itibarın korunması ve kamuoyunda meşruiyetin sürdürülebilmesi ancak hem öзде hem de görünürde tarafsızlık ve şeffaflık ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalınmasıyla mümkündür.

⁵⁸ Anne+, Elite+, Love, Victor, Ortaya Karışık İlişkiler, The Book of Queer gibi yapımlar eşcinsel ilişki ve bu tür ifade ve davranış sahnelerine yer verdiği tespitiyle idari işleme tâbi tutulmuştur.

⁵⁹ X platformunda Medyascope'un “Tatilde izleyebileceğiniz 6 LGBTİ+ film-dizi önerisi” paylaşımına istinaden Ebubekir Şahin: “Batı fonlu bazı medya organlarının aile kurumumuzu parçalamak ve gençlerimizi kişiliksizleştirmek için sistematik olarak yürüttüğü sapkın kampanyaları görmüyor değiliz. İzleme Uzmanlarımız tatilde de çalışıyor. Gözümüz üzerlerinde.. İnancımıza, kültürümüze, örf ve adetlerimize aykırı yapımlar ve bunları pazarlayan iş birlikçileriyle mücadelemiz aralıksız devam edecektir.” şeklinde bir paylaşım yapmıştır. Şahin, E. [@ebekirsahin]. (2024, 18 Haziran). X.

https://x.com/ebekirsahin/status/1803008447253823866?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwtterm%5E1803008447253823866%7Ctwgr%5E1ba9b4e04a826ea8467340663437fe9ff90683f3%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2F

⁶⁰ Üst Kurul üyesi İlhan Taşçı, spotun Üst Kurulca onaylanmaksızın yayın önerilerine eklendiğini kendi sosyal medya hesabından yaptığı paylaşım ile duyurmuştur: “RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin, Yesevi Alperenler Ocağının LGBT karşıtı mitinge çağrısını TVlerin bedava yayınlamasını istediği spotu bugünkü kurula getirdi! Önce yayınlattıyor, sonra onay alıyor. Şahin geçen hafta kuruldan kaçırdığı minaresine bugün Üst Kurulda kılıf uydurdu! Bravo.” Taşçı, İ. [ilhantasci]. (2022, 14 Eylül). X. <https://x.com/ilhantasci/status/1570054347475636225>

5. TÜRKİYE’DE İSTEĞE BAĞLI YAYIN HİZMETLERİNİN DÜZENLENMESİ VE DENETLENMESİ

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetlerinin nasıl düzenlenmesi ve denetlenmesi gerektiği üzerine odaklanmaktadır. Araştırmanın yöntemi, uzman görüşlerinin yinelenen turlarla toplandığı Delphi tekniğine (*Delphi method*) dayanmaktadır. Bu yaklaşım, ilk turda yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen nitel verilerin derinlemesine analiz edilmesi; ikinci ve sonraki turlarda ise Likert ölçeği kullanılarak gerçekleştirilen nicel değerlendirmelerle desteklenmesi nedeniyle, karma yöntem olarak uygulanmıştır. Böylece, nicel ve nitel yaklaşımların sınırlılıklarını aşarak, iki yöntemin güçlü yönlerini bir araya getiren ve karmaşık toplumsal olguların açıklanmasında etkili olan bir araştırma deseni benimsenmiştir (Tuğan, 2022, s. 113). Alanında uzman katılımcıların deneyim ve önerileri, hem açık uçlu yanıtlar hem de puanlama sistemi aracılığıyla kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, isteğe bağlı yayın hizmetlerine ilişkin somut ve ölçülebilir hukuki ve toplumsal politika önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

5.1.1. Delphi Tekniği

Delphi, temelde bir konu hakkında uzman görüşlerinin bir araya getirilmesi üzerine kurulu araştırma tekniğidir. 1950’li yıllarda Olaf Helmer and Norman Dalkey (1962), tarafından bir askeri meseleyi ele almak üzere uygulanmış olan bu yöntem daha çok geleceğe yönelik tahminlerin elde edilmesi amacıyla kullanır. Aynı zamanda bir problemin tespitini yapmak, konuya yönelik görüşleri toplamak ve sorunların çözümü için katılımcıların değerlendirmeleriyle nihayetinde bir fikir birliği (uzlaşma/konsensüs) oluşturmak amaçlarıyla da bu yönetime başvurulur.

Karar alma tekniklerinden biri olan Delphi, nominal grup veya yuvarlak masa gibi tekniklerden farklı olarak, katılımcıların yüz yüze gelmemelerini öngörür. Bilgi ve görüş paylaşımları araştırmacı/yönetici⁶¹ aracılığıyla gerçekleşir. Böylece, bireylerin genellikle uzun mesafeler kat ederek bir grup toplantı yerine seyahat etmesine gerek kalmadan katılabilecekleri bir iletişim ortamının oluşmasıyla lojistik endişeler ortadan kalmış olur (Clayton, 1997, s. 376). Bundan daha da önemli bir avantaj olarak, katılımcıların bir araya gelmemesi anonimliğe fırsat tanır. Anonimlik, Delphi tekniğindeki en önemli özelliklerdendir. Verilerin buluşturulması ve

⁶¹ Bazı kaynaklarda ‘kolaylaştırıcı’ (*facilitator*) olarak yer almaktadır.

sonrasında derlenen tüm fikirlerin tüm katılımcılarla paylaşılması göz önünde bulundurulduğunda, anonimlik unsuru kişilerin kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağladığı gibi, başkalarından da kimlik özelliklerine (makam, mevkii, karizma, ekonomik durum vb.) bağlı olarak etkilenmelerinin önüne geçer. Bu aynı zamanda kişisel ve profesyonel ilişkilerine zarar verme endişesi ihtimalini de ortadan kaldırır (Şakar, t.y.). Şeker'in (2014, s. 7) ifadesiyle, katılımcıların eşit etki haklarına sahip olmalarına ve güç ilişkilerinin kaldırılmasına fırsat sunan bu teknikte, katılımcıların grup içerisindeki rollerinden çok, fikirlerinden emin olup olmamalarıyla ilgilenilmektedir.

Delphi, birçok aktör ve aşamayı içinde barındıran bir tekniktir. Araştırmacı, öncelikle ortaya koyduğu araştırma sorusuna çok yönlü bakış açıları sunarak katkıda bulunabilecek ve genellikle 5 ila 20 arasında uzman belirler (Hyndman & Athanasopoulos, 2021). Konunun gerektirdiği şekilde uzmanlar tek bir evreni temsil edebilir veya bu çalışmada olduğu gibi, farklı alanlardan olan uzmanlar araştırmaya dâhil edilerek konuyla doğrudan ilişkili ancak birbirinden farklı bilimsel ve mesleki bakış, değerlendirme ve deneyimlerin de öğrenilmesi sağlanabilir.

Delphi tekniği en az 2 tur olacak şekilde gerçekleştirilir ve genellikle de iki veya üç tur olacak şekilde uygulanması yeterli görülür (Hyndman & Athanasopoulos, 2021). Bu denetimli geri beslemenin yer aldığı turlar, katılımcıların ortaya koyulan görüşleri görme ve böylece kendi görüşlerini de gözden geçirme olanağını tanır (Aydın, 1999). İlk turda araştırmacı tarafından tüm katılımcılarla görüşülerek onların konu hakkındaki değerlendirmeleri öğrenilir. Elde edilen tüm veriler birer yargı cümlesi hâline getirilir ve birbirleriyle örtüşen yargılar tespit edilerek birleştirilir. Bu sayede ortaya atılan tüm yargılar sadeleştirilmiş şekilde birer anket maddesine dönüşür. Daha sonra 5, 7 veya 10'lu Likert ölçeği formatında hazırlanan anket katılımcılara gönderilir. Katılımcılardan bu kez ankette işaretleme yapmaları istenir ve aynı zamanda arzu ederlerse her anket cümlesinin yanına tekrardan görüş bildirebilecekleri belirtilir. Anket sonrası verilerin toplanması, birleştirilmesi ve varsa yeni verilerin de listelenerek ankete dâhil edilme süreci birkaç kez tekrar edilebilir. Sonraki her anketin, kendinden önceki anketin sonuçlarına dayanarak geliştirildiği bu süreç, Skulmoski, Hartman ve Krahn'ın (2007, s. 2) da dikkat çektiği üzere, araştırma sorusu yanıtlandığında, örneğin, fikir birliğine varıldığında, teorik doygunluğa ulaşıldığında veya yeterli bilgi alışverişi yapıldığında sonlandırılır.

Uzmanlardan ana verilerin toplanmasının akabinde bu verilerin derlenip damıtılmasıyla hazırlanan anket genellikle yinelemeli bir süreç olurken (Skulmoski, Hartman, & Krahn, 2007, s. 2), bu süreç içerisinde araştırmacı aktif ve kritik rol oynar. Delphi sürecinin tasarımı ve

yönetiminden sorumlu olan araştırmacı aynı zamanda uzmanlara geri bildirim sağlamak ve nihai değerlendirmeleri oluşturmaktan da sorumludur. Bu rolde, araştırmacının daha fazla bilgiye ihtiyaç duyabilecek alanları tanıması ve uzmanların dikkatini bunlara yönlendirecek kadar deneyimli olması gerekir. Ayrıca, uzmanlar arasında yüz yüze bir etkileşim olmadığından önemli bilgileri yaymaktan da sorumlu olan araştırmacının verimliliği ve etkinliği, başarılı bir Delphi yönteminin olasılığını önemli ölçüde artırabilir (Hyndman & Athanasopoulos, 2021).

Günümüzde Delphi tekniğinin daha çok bilim ve teknoloji, güvenlik, endüstri, eğitim, sağlık, turizm ve şehircilik gibi çalışma alanlarının sorunlarının çözümünde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, bu tekniğin doğası, farklı alanları temsil eden kişilerin aynı konu hakkındaki görüşlerini aralarında herhangi bir hiyerarşi olmaksızın bir havuza toplayarak daha sonra birbirlerinin görüşlerini görme ve değerlendirmeye fırsat verdiğinden, disiplinlerarası çalışma alanları için de oldukça uygundur. İletişim hukuku alanı kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmada araştırma tekniği olarak Delphi'nin tercih edilmesi de bu özelliğinden ileri gelmektedir.

Bir görsel-işitsel yayın hizmetinin pek çok doğrudan ve dolaylı paydaşı bulunmaktadır. Bilhassa yayın içeriklerinin kullanıcıya ulaşması ve kullanıcı tarafından tüketilmesi süreci, başta hizmet sağlayıcı, denetleyici ve kullanıcı olmak üzere, iletişimci, eğitimci, psikolog, pedagog, sosyolog, teknoloji geliştiricisi gibi farklı uzmanlık alanlarının da söz sahibi olabileceği bir duruma dönüşür. Bu nedenle, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin Yayın Hizmeti İlkeleri (6112 / m.8) bağlamında geleneksel televizyon yayınlarıyla aynı düzenleme ve denetleme ölçütlerine tâbi tutulmasını tartışmayı ve mevcut düzenleme ve denetlenme ölçütleri için birer alternatif üretmeyi amaçlayan bu çalışma için en uygun yöntemin Delphi olduğuna kanaat getirilmiştir.

5.1.2. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

İnternet tabanlı görsel-işitsel yayıncılık kapsamında yer alan ve yaygın kullanımda da “dijital platformlar” olarak adlandırılan isteğe bağlı yayın hizmetleri için, bir kavram uzlaşısının olduğunu söylemek mümkün değildir. Çalışmanın eleştiri odaklarından olan 6112 sayılı Kanun’da (Resmi Gazete, 2011) isteğe bağlı yayın hizmeti, kullanıcıların medya hizmet sağlayıcı tarafından düzenlenmiş bir program kataloğu içerisinde, diledikleri zamanda ve bireysel tercihlerine göre izleyip dinleyebilecekleri içerikleri kapsayan bir yayın türü olarak tanımlanmakta; ancak günümüz yayın çeşitliliğinin bolluğu içerisinde bu tanımın hangi yayınlara karşılık geldiğine ilişkin netlik bulunmamaktadır. Bu kavram kargaşası göz önünde

bulundurularak çalışmanın hem kuramsal başlıklarında hem de saha araştırması sürecinde, bu çalışmada hangi yayıncı iştirakinin ve hizmet sağlayıcıların isteğe bağlı yayın hizmetleri kapsamında değerlendirildiği gerekçeleriyle açıklanmaktadır. Buna göre, araştırma kapsamında isteğe bağlı yayın hizmetleri OTT (*over-the-top*) hizmetlerinin özelliklerini taşıyan, katalog sistemiyle çalışan, yayın öncesi mutlaka editöryal sürece tâbi olan, yalnızca yeniden iletim yapan değil bünyesinde orijinal yapımları da bulunduran (Netflix, BluTV, Disney+, Amazon Prime Video, Exxen, Gain, PuhuTV, Tabii vb.) görsel-işitsel dijital platformlar ile sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamına giren yayın hizmetlerinin belirlenmesindeki en önemli ölçütlerden biri, içeriklere erişimin abonelik ve/veya ücretli abonelik yoluyla mümkün olabilmesi; bir diğeri de tüketicinin aynı zamanda üretici pozisyonunda olmamasıdır. Dolayısıyla YouTube vb. sosyal medya platformlarındaki yayın içerikleri, bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Karma araştırmaların doğası gereği tüm evrene ulaşmak mümkün olmayabilir. Bu nedenle, bu çalışmada da olduğu gibi evren, araştırma sorusuna ve sorunun çözümüne katkı konusunda en iyi kazanımların sağlanacağı alanda oluşturulur. Buna göre bu araştırmanın evreni şöyledir:

- Denetçiler (RTÜK temsilcileri)
- Hukukçular (iletişim hukuku alanına ilişkin çalışmaları bulunan hukukçu akademisyen ve yargı mensupları)
- İletişimciler (iletişim fakültelerinde dijital iletişim ve iletişim hukuku alanında çalışan akademisyenler)
- Sektör temsilcileri (medya hizmet sağlayıcılar ve dijital medya içerik üreticileri)

Araştırmanın örneklemini ise araştırma evreninde yer alan gruplardan 4'er katılımcı (toplam 16 uzman) oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem şeklinde yapılan bu seçimde, görüşülen uzmanlardan bazı özellikleri taşımaları beklenmiştir⁶².

Saha araştırması, etik komisyon raporunun onaylanmasının⁶³ ardından başlatılmıştır ve Mayıs 2024 ve Şubat 2025 zaman aralığını kapsamaktadır. Katılımcıların araştırma sorularını yanıtlamaları, başta araştırmacı ile katılımcıların farklı şehirlerde bulunabilmeleri durumu

⁶² “Katılımcıların Belirlenmesi” başlığında bu özelliklerin neler olduğuna yer verilmiştir.

⁶³ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu, Tarih: 29.04.2024, Araştırma Kod No: 2024/197.

olmak üzere uygunluk ve tercih gerekçelerine göre yüz yüze görüşme, online görüşme veya yazılı olarak gerçekleştirilmiştir.

5.1.2.1. Araştırma Sorularının Belirlenmesi

Bu çalışma, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin, hâlihazırda geleneksel radyo ve televizyon yayın hizmetleriyle aynı düzenleme ve denetleme ölçütlerine tâbi tutulması meselesinin, bilhassa yayın hizmeti ilkeleri bağlamında tartışılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç bağlamında, çalışmanın 4 temel araştırma sorusu bulunmaktadır:

- İsteğe bağlı yayın hizmetleri nasıl bir düzenleme ve denetlemeye tâbi tutulmalıdır?
- İsteğe bağlı yayın hizmetleri içeriklerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar nelerdir?
- Çocukları isteğe bağlı yayın hizmetlerinin kendileri için zararlı içeriklerinden korumak için neler yapılabilir?
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin bilinçli kullanımına dair dijital medya okuryazarlığının geliştirilmesinin önemi ve izlenmesi gereken yollar nelerdir?

Buna göre, öncelikle katılımcıların ‘denetleme’ eylemine nasıl yaklaştıkları öğrenmek; bununla birlikte mevcut düzenlemelerin ve düzenleyici otorite olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun çok yönlü eleştirisini yapmaları; Yayın Hizmeti İlkeleri’ni göz önünde bulundurarak araştırma kapsamındaki platform içeriklerini değerlendirmeleri; isteğe bağlı yayın hizmeti içeriklerinin hangi ilkeler ve normlar gözetilerek yapılması gerektiği üzerinde durmaları; son olarak da bugün isteğe bağlı yayın hizmetlerinin içeriklerine yönelik en çok eleştirilen unsurların paylaşılması ve bunların sınırlandırma gerekliliğini taşıyıp taşımadıkları yönünde kapsamlı bir değerlendirme yapmaları öngörülmüştür.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin en çok hangi içeriklerinin hangi gerekçelerle eleştirildiğinin tespiti için, konuya ilişkin yaptırım kararları incelenmiş, haberler taranmış ve kullanıcı yorumlarının değerlendirmesi yapılmıştır. Bu ön araştırma sonucunda ortaya koyulan eleştirilerin rehberliğinde, Tez İzleme Komitesi’nin de aralarında bulunduğu bir grup uzman ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Uzmanlarla yapılan görüşme sonucunda bu eleştiri unsurlarının üzerinde uzlaşılanları maddeleştirilmiş ve araştırma soruları kapsamına alınmıştır.

Buradan hareketle, katılımcılara yöneltilen sorular şöyledir:

1. Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetleri bir bağımsız idari otorite veya alternatif bir sistem tarafından düzenleme ve denetlemeye tâbi tutulmalı mıdır?
2. Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetlerinin, hâlihazırda düzenleme ve denetleme bakımından Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun (RTÜK) yetki ve sorumluluğu kapsamında olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetlerinin yayın içerikleri bakımından geleneksel televizyonlarla aynı denetleme ölçütlerine (bilhassa 6112 sayılı Kanun, 8. madde: Yayın Hizmeti İlkeleri) tâbi tutulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin üyelik ve/veya ücretli üyelik gerektirmelerini, onların denetlenme biçimlerinde farklılaştırıcı bir etken olarak görüyor musunuz?
4. Türkiye’de isteğe bağlı yayın hizmetlerinde yer alan içeriklerin denetimi hangi ilkeler/normlar gözetilerek yapılmalıdır? Yayın hizmeti ilkeleri genel ve öz ifadelerle mi belirtilmeli; o ölçütle ne kastedildiği denetleyicinin yorumunu sınırlayacak şekilde ayrıntılandırılmalı mıdır?
5. Bugün, isteğe bağlı yayın hizmetlerinin içeriklerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar aşağıda belirtilmiştir. Siz, bu unsurları, sınırlandırma gerekliliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
 - Terör propagandası:
 - Çocuk istismarı:
 - Aşırı şiddet:
 - Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik:
 - Aşırı cinsel içerik:
 - Nefrete teşvik:
6. İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesiyle ilgili başka neler eklemek ve önermek istersiniz?

Araştırma soruları içerisinde, dipnot şeklinde çeşitli bilgiler de katılımcılarla paylaşılmıştır. Bunlar, çalışma kapsamında yer alan ve göz önünde bulundurulması istenen görsel-işitsel dijital platformların hangileri olduğu ve yayın hizmeti ilkelerini inceleyebilecekleri 6112 sayılı Kanun’a erişim linkidir. Ayrıca, en çok eleştirilen içeriklerin nasıl tespit edildiği hakkında da katılımcılar bilgilendirilmiştir.

Katılımcılardan hem uzmanlık alanlarının gereklerini hem de birer kullanıcı/izleyici olarak deneyim ve gözlemlerini dikkate alarak soruları yanıtlamaları istenmiştir.

5.1.2.2. Katılımcıların Belirlenmesi

Yukarıda belirtildiği üzere araştırmanın evreni iletişimciler, hukukçular, denetçiler ve sektör temsilcilerinden oluşmaktadır. Evreni en iyi temsil edecek olan örneklem grubunun belirlenmesi bir başka ifadeyle araştırmanın katılımcılarının tespit edilmesi, detaylı bir araştırma ve iletişim sürecini gerektirmiştir. Araştırma için uygun olduğu düşünülen katılımcılarla yüz yüze, telefonla veya e-posta yoluyla iletişime geçilmiş, araştırmanın amacından ve sürecinden öz bir şekilde bahsedilmiş ve kendileriyle davet mektupları paylaşılmıştır. Araştırmaya dâhil olmayı kabul eden katılımcılarla veri toplama sürecine başlanmıştır.

Her bir katılımcı işi/mesleği gereği yalnızca bir gruba dâhil olabilecek şekilde konumlandırılırken; katılımcıların hepsinin de aynı zamanda isteğe bağlı yayın hizmeti kullanıcısı olması beklenmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların -temsil ettikleri gruba bağlı olarak- temel bazı özellikleri taşımaları öngörülmüştür. Bu özellikler:

- Dijital medya, dijital platformlar, görsel-işitsel yayıncılık vb. alanında akademik çalışmalar yapmış olmaları,
- Hukuk lisans ve lisansüstü eğitimine sahip olarak dijital medya, internet yayıncılığı, ilgili temel haklar ve uluslararası anlaşmalara ilişkin hukuk alanında akademik çalışmalar yapmış olmaları; hâkim, savcı veya avukat olarak dijital medya ve görsel-işitsel yayıncılık alanına ilişkin davaların yargı süreçlerine dâhil olmaları.
- İlgili bağımsız idari otorite (RTÜK) bünyesinde, alana dair yetkin olduklarını göstermesi bakımından üye veya uzman olarak görev yapmaları,
- Medya hizmet sağlayıcıların üretim, dağıtım ve yayın kısmında yönetici, yapımcı, yönetmen, senarist vb. rollerde görev yapmaları veya dijital medya platformlarında içerik üreticisi, içerik eleştirmeni vb. rollerde bulunmaları.

Delphi katılımcılarının, (panel üyelerinin) araştırma konusuna derin bir bakış sağlayabilecek, konu hakkında önemli görüşlere sahip, ideal olarak da 10 ila 20 uzmandan oluşması beklenir (Şahin, 2001, s. 217). Bu araştırmada da kendi çalışma alanları içinde isteğe bağlı yayın hizmetleriyle ilgili temsil niteliğinde bilgi, değerlendirme ve öneri paylaşımında bulunabilecek kişiler olmasına özen gösterilen 16 katılımcı belirlenmiş; bunlar 4 farklı grup

olacak şekilde kategorize edilmişse de her bir katılımcının kendi grubundan farklılaşan özelliklerinin olması gözetilmiştir. Örneğin, medya sektörünü temsil etmesi beklenen kişilerden birinin kamu, birinin global, birinin yerli yayın hizmet sağlayıcı kuruluşlar içinden; birinin de yayın içeriklerine yönelik eleştirel bakış açısı geliştiren bir içerik üreticisi olması gözetilmiştir. İletişimci grup, dijital platformlar ve yayıncılık alanına dair iletişim ve medya çalışmalarının farklı kuram ve uygulamalarını göz önünde bulundurarak akademik faaliyetlerde bulunmuş kişilerden meydana gelmiştir. Keza hukukçular akademisyen, hâkim, avukat ve AB uzmanı gibi çalışma alanını ulusal ve uluslararası boyutunu da göz önünde bulundurarak çeşitli perspektiflerden değerlendirebilen kişilerden oluşmaktadır. Son olarak, RTÜK bünyesinde görev alanlardan meydana gelen denetçiler grubu da Üst Kurul üye ve uzmanlarından oluşturulmuş; üyelerin, seçilme dönemlerinde farklı siyasi partilerce önerilmiş olmaları, uzmanların ise hem ‘izleme ve değerlendirme’ deneyiminin bulunması hem de meslek deneyimi açısından farklı kuşakları temsil etmeleri göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 5.1. Katılımcı Bilgileri

Katılımcı	Grubu	Cinsiyeti	Görüşme/veri paylaşma şekli
D1	Denetçi	Erkek	Yüz yüze
D2	Denetçi	Kadın	Yazılı
D3	Denetçi	Erkek	Yüz yüze
D4	Denetçi	Erkek	Yüz yüze
H1	Hukukçu	Erkek	Online
H2	Hukukçu	Erkek	Yazılı
H3	Hukukçu	Erkek	Yüz yüze
H4	Hukukçu	Kadın	Yüz yüze
İ1	İletişimci	Erkek	Yüz yüze
İ2	İletişimci	Kadın	Yazılı
İ3	İletişimci	Erkek	Yüz yüze
İ4	İletişimci	Kadın	Online
S1	Sektör temsilcisi	Kadın	Yüz yüze
S2	Sektör temsilcisi	Kadın	Online
S3	Sektör temsilcisi	Erkek	Yazılı
S4	Sektör temsilcisi	Erkek	Yazılı

5.1.3. Verilerin Toplanması

Delphi tekniği gereğince verilerin toplanması birkaç aşamayı kapsamaktadır. Bu çalışmada, Delphi turları olarak adlandırılan veri toplama süreci 2 tur olacak şekilde planlanmıştır. Bunlardan ilki 21 Mayıs 2024 ile 7 Ekim 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların araştırma hakkında (amacı, yöntemi, aşamaları, beklentiler vb.) bilgilendirilmesi, araştırmaya davet edilmesi ve kabul eden katılımcılarla araştırma sorularının paylaşılmasının ardından, yüz yüze veya online görüşme ile ya da yazılı⁶⁴ olarak soruların cevaplandırılması sağlanmıştır. Yüz yüze ve online görüşmeler, katılımcıların da onayıyla kayıt altına (ses kaydı) alınmıştır.

Tablo 5.2. Katılımcılarla Görüşme Biçimleri

Görüşme/veri paylaşma biçimi	Katılımcı sayısı
Yüz yüze görüşme	8
Online görüşme	3
Yazılı cevaplandırma	5

Birinci Delphi turu görüşmelerinin kayıtları araştırmacı tarafından dinleme ve/veya *Transkriptor* programı aracılığıyla deşifre edilmiştir. Deşifrelerin ardından araştırma sorularına verilen cevaplar araştırmacı tarafından araştırmaya etki edecek anlamlı hiçbir ifade atlanmaksızın birer yargı cümlesine dönüştürülmüştür. Farklı katılımcıların sarf ettiği benzer yargılar birleştirilmiş ve nihai yargılar, Likert ölçeği kullanılarak yeni bir anket sorusu hâline getirilmiştir.

Bütün katılımcıların araştırma soruları etrafındaki tüm görüş, değerlendirme ve önerilerinin damıtılması sonucu oluşturulan ve 5’li Likert ölçeğine dönüştürülen anket, -eğer isterlerse her bir maddenin yanında yer alan açık uçlu alanda da açıklama veya tartışmaya yer verebilecekleri şekilde- katılımcılara gönderilmiştir.

İkinci tur görüşmeler, 12 Kasım 2024 ile 17 Şubat 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte uygulanan anketin cevaplandırılması, ikinci Delphi turunu oluşturmaktadır. Katılımcıların bu turda verdikleri puanlamalar ve yapılan yeni eklemeler doğrultusunda, verilerin analizine geçilmiştir.

⁶⁴ Soruları yazılı olarak yanıtlamayı tercih eden katılımcılarla, yanıtlama öncesinde yüz yüze veya telefonla ön görüşmeler gerçekleştirilmiş, her bir soru hakkında katılımcıdan beklentilerin ne olduğu üzerine konuşulmuştur.

5.1.3.1. I. Delphi Turu

Delphi tekniğinin birinci turundaki soruların açık uçlu olması; başlıkların çok yönlü bir şekilde düşünülmesine ve katılımcıların kendilerini özgürce ifade edip yorum yapmalarına fırsat tanıyacak şekilde tasarlanması beklenir. Bu çalışmada da ilk tur soruları, katılımcıları konu kapsamının içinde tutacak ve beyin fırtınası yapmaya teşvik edecek şekilde oluşturulmuştur. Yüz yüze ve online olarak gerçekleştirilen 11 görüşmede, soruların diyalog hâlinde daha fazla açılımına fırsat tanındığı için hem daha fazla hem de çok yönlü veriler elde edilmiştir. Diğer yandan, yazılı olarak cevap vermeyi tercih eden 5 katılımcının sağladığı veriler, daha fazla düşünülüp sistematik hâle getirilerek daha net bir şekilde ifade edilmiş olma avantajı taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında toplam 16 katılımcının görüşleri metin formuna getirildikten sonra, her bir katılımcının her bir soruya verdiği cevaplardan, çalışmanın konusu ve amacı kapsamında değerlendirilebilecek tüm anlamlı ifadeler, aralarında hiçbir hiyerarşi gözetilmeksizin birer yargı cümlesi olacak şekilde listelenmiştir. Sonunda, ilk tur verisi olarak toplamda 660 yargı, bir başka deyişle konuya ilişkin parametre ortaya koyulmuştur⁶⁵. Araştırmacı tarafından bir kez daha analiz edilen 660 yargı içinden, birbirleriyle benzeşenler birleştirilmiş, konuyla doğrudan alakalı olmayıp sorunun çözümüne fayda sağlamayacak olanları dışarıda bırakılmış, araştırma konusu içinde birer başlık olma niteliği taşıyanlar gruplandırılarak öne çıkarılmıştır. Böylece elde edilen 137 adet parametre, 5'li Likert ölçeği ile hazırlanan anketle katılımcılara tekrar gönderilmiştir.

5.1.3.2. II. Delphi Turu

II. Delphi turu, araştırmanın ilk turunda uzman katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin derlenip derinlemesine analiz edilerek neticede ortaya çıkan temalar doğrultusunda 137 maddeden oluşan Likert tipi anketin yeniden katılımcılara gönderilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu turda ölçümlenen parametreler toplam 11 konu başlığından oluşmaktadır. Bunlar:

- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine dair 'denetim' olgusu üzerine
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerini denetleyici otorite ve yapılanma üzerine
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesine dair

⁶⁵ Görüşme metinleri toplamda takriben 80.000 sözcüktür; böylece detaylı ve zengin bir veri kümesi oluşturmaktadır.

- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar: Terör propagandası
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar: Çocuk istismarı
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar: Aşırı şiddet
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar: Aşırı cinsel içerik
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar: Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik
- İsteğe bağlı yayın hizmetlerine yönelik en çok eleştirilen unsurlar: Nefrete teşvik
- Yayınlar teknik olarak erişim, ebeveyn kontrol araçları, koruyucu semboller ve içerik bilgilendiricilere dair
- İsteğe bağlı yayın hizmetleri ve dijital medya okuryazarlığı

Bu başlıklar altında tasarlanan her bir tarama sorusunun yanına katılımcıların isteklerine göre açık uçlu şekilde yorum yapabilecekleri veya not ekleyebilecekleri bir alan bırakılmıştır. Bu anketteki amaç, katılımcı uzmanların kendi görüşlerine karşıdan bakmalarını sağlamanın yanı sıra alana ilişkin diğer görüşleri görmeleridir. Uzmanlar tüm harmanlanmış fikirlerle karşılaştıklarında konuya farklı perspektif ile yapılan yaklaşımları da görüp düşünme fırsatı bulurlar. Bu, onların ilk fikirlerinde ısrar etmelerine veya fikirlerini değiştirmelerine olanak tanır.

Katılımcılardan biri (S2 kodlu) yalnızca ilk turda yer almış; II. Delphi turuna katılım sağlayamamıştır. Böylece 15 katılımcı tüm sorular için 5’li Likert ölçeği üzerinden işaretleme yaparak sıralanan parametrelere hangi düzeyde katıldıklarını belirtmiş; ardından II. Delphi turu sonlandırılmıştır.

5.2. Verilerin Analizi ve Değerlendirme

Veri toplama süreci ile verilerin analizi, Delphi tekniğinin doğası gereği büyük ölçüde eşgüdümlü şekilde yürütülmüştür. Özellikle birinci turdaki uzman görüşmelerinden elde edilen veriler, ikinci tur sorularının kaynağını oluşturduğundan süreç içinde ilk tur verileri üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ise ikinci turda gerçekleştirilen anket taramasıyla elde edilen veriler analiz edilmiş ve konular bu doğrultuda tartışılmıştır. II. Delphi turunu oluşturan parametrelerin ana başlıkları, saha araştırmasından elde edilen verilerin analizi sürecinde konuları derinlemesine incelemek amacıyla genişletilerek ele alınmıştır.

Değerlendirme sırasında katılımcılarla ilk turda gerçekleştirilen görüşmelere de yeri geldikçe değinilmiştir.

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin (İBYH) nasıl bir düzenleme ve denetleme sistemine tâbi olması gerektiği üzerine tartışılan bu çalışmada; alana ilişkin daha önce yeterince ele alınmamış veya göz ardı edilmiş konuları belirlemek ve yeni ortaya çıkan hususları da ele almak amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, katılımcıların parametrelere katılım oranlarının ortaya koyulmasıyla beraber; uzlaşılan ve ayrışılan noktalar öne çıkarılarak bir analiz ve değerlendirme yürütülmüştür. II. Delphi turuna katılamamış olan S2'nin birinci turdaki görüşleri de değerlendirme sürecine katkı sağlayacağı düşüncesiyle analizlerde dikkate alınmıştır.

Her bir maddenin katılımcılar tarafından puanlanması sonucunda oluşan uzlaşi düzeyi, Delphi tekniğinde kullanılan temel değerlendirme ölçütlerinden biridir. Uzmanların görüş dağılımı ve fikir birliği düzeyinin değerlendirmesinde mean/aritmetik ortalama (M), medyan/ortanca (Md) ve Interquartile Range/çeyrekler arası aralık (IQR) temel alınmıştır. Mean verilen cevapların aritmetik ortalamasını ve medyan merkezi eğilimi en iyi temsil eden istatistik olup, IQR ise uzlaşi seviyesini göstermektedir.

Analiz sürecinde, öncelikle konulara göre uzlaşi durumlarına değinilecek, ardından frekans aralıklarına bakılarak İBYH'yle ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir.

5.2.1. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinde Denetim Uygulamaları

Yayın hizmetlerinde 'denetim' olgusu, ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü ile kamu yararının korunması arasındaki dengenin sağlanması açısından kritik bir kavramdır. Düzenleyici çerçeveler içinde denetim, sektörde faaliyet gösteren hizmet sağlayıcıların etik, hukuki ve teknik standartlara uygun hareket edip etmediğini izleme ve gerekli durumlarda müdahale etme mekanizması olarak tanımlanabilir. Bu çalışma kapsamında İBYH'nin özellikle idari ve hukuki denetime ilişkin olarak, katılımcılara 25 maddeden oluşan bir değerlendirme anketi sunulmuştur. Bu maddeler, genel olarak yayın hizmetlerinde denetimin gerekliliği, mevcut mevzuatın uygunluğu, denetimin sınırları ve ölçütleri, çocuklara yönelik içeriklerin denetlenmesi ve İBYH'nin yapısal özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan özgün durumlara ilişkin görüşleri kapsamaktadır. Ayrıca denetim süreçlerinin nasıl yürütülmesi gerektiğine dair farklı bakış açıları ve İBYH içeriklerine müdahale ölçütlerine yönelik çeşitli yaklaşımlar da maddeler aracılığıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın bu kısmında katılımcıların denetim olgusuna ilişkin maddeler üzerinde uzlaşıp uzlaşmadıkları değerlendirilmiştir.

Tablo 5.3. İBYH’nin Denetimine Dair Uzlaş Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH’nin denetime tâbi olması gerekmektedir.	3,93	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH için genel etik ve hukuk ilkelerinin dışında bir denetleyici mekanizmaya gerek yoktur.	2,53	2,00	2,0	Belirsizlik
İBYH içeriklerinde ancak Türk Ceza Kanunu’nda belirtilen suç nitelikleri ve katalog suçlar oluşmuşsa müdahalede bulunulmalıdır.	3,47	4,00	2,0	Belirsizlik
İBYH geleneksel radyo ve televizyon yayınlarıyla aynı düzenleme ve denetleme ölçütlerine tâbi olmamalıdır.	4,33	4,00	1,0	Uzlaş var
6112 sayılı Kanun’da yer alan yayın hizmeti ilkeleri (m. 8) İBYH açısından da uygundur.	2,67	3,00	3,0	Uzlaş yok
Hâlihazırda İBYH’yi düzenleyen 6112 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik denetleme unsurları konusunda değişiklikler gerektirmektedir.	4,40	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH bu alana ilişkin yeni kod bir kanunla düzenlenmelidir.	3,60	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH internet yayını olduğu için internet mevzuatına (5651 s. Kanun) tâbi olmalıdır.	3,00	3,00	2,0	Belirsizlik
İBYH’nin denetlenmesi sürecinde sivil toplum ve hizmet sağlayıcıların da müdahil oluşuyla yönetim sağlanmalıdır.	3,87	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH’ye yönelik yaptırım kararlarına, internetin dinamizmine uygun şekilde daha pratik ve etkin itiraz süreçleri işletilmelidir.	4,07	4,00	0,0	Tam uzlaş
İBYH’nin üyelik ve/veya ücretli üyelik gerektirmeleri, denetlenme biçimlerinde onları televizyondan farklılaştırıcı bir etkidir.	4,27	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH’deki herhangi bir içeriğe maruz kalma söz konusu olmadığından bu yayınların denetimi daha özgürlükçü bakış açısıyla gerçekleştirilmelidir.	4,13	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH’yi denetleme ölçütlerinde açıklık ve kesinlik artırılarak denetleyicilerin keyfi uygulamaları ve subjektif değerlendirmeleri azaltılmalıdır.	4,20	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH’yi denetleme ölçütleri, denetleyicinin yorumunu sınırlandıracak şekilde ayrıntılandırılmalıdır.	3,93	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH’yi denetleme ölçütleri, genel ve öz ifadelerle belirtilmeli; ayrıntılandırılmamalıdır.	3,13	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.3. (devam) İBYH'nin Denetimine Dair Uzlaşi Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH yapımlarını sahne sahne değerlendirmek yanıltıcı olabileceğinden, içeriklere daha bütüncül bakarak değerlendirmek gerekmektedir.	4,20	4,00	1,0	Uzlaşi var
Kanunun yasaklayıcı hükümlerine konu olan eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için, denetçiye ve/veya hâkime yol gösterecek testlere yer verilen bir rehber oluşturulmalıdır.	4,07	4,00	1,0	Uzlaşi var
İBYH'ye yönelik mevzuatta genel prensipler yer almalı; yayın ilkeleri rehberi şeklinde hazırlanacak kılavuzlar ise daima tartışılıp geliştirilen başvuru kaynakları olmalıdır.	4,13	4,00	1,0	Uzlaşi var
İBYH kataloglarında yer alan 18 yaşının altındaki kullanıcılar için oluşturulmuş içeriklere yönelik detaylı denetimler uygulanmalıdır.	4,33	4,00	1,0	Uzlaşi var
İBY'ye ilişkin mevzuatta ebeveyn denetim unsurları ile çocukların içeriklere erişimi hususunun ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.	4,47	4,00	1,0	Uzlaşi var
Bir içerik, daha önce festivallerde veya başka mecralarda yayınlandığı için biliniyor olsa dahi, bir İBYH platformunda yayınlanmadan idari otorite tarafından yaptırım uygulanamamalıdır.	2,80	3,00	3,0	Uzlaşi yok
İBYH genele hitap eden bir mecra olmadığı için buradaki bir içeriğe, kamu huzurunu, kamu sağlığını vb. korumak gerekçesiyle müdahalelerde bulunulmamalıdır.	2,67	2,00	2,0	Belirsizlik
İBYH'nin denetiminde ölçülülük, orantılılık, amaca uygunluk, elverişlilik vb. ilkelerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.	4,40	4,00	1,0	Uzlaşi var
İBYH'de suç unsurunun ancak çok sistematik ve doğrudan amaca yönelik olması halinde içerik kısıtlanabilmelidir.	4,07	4,00	1,0	Uzlaşi var
Bir içeriğin suç teşkil eden sahnesinden/sahnelerinden dolayı, söz konusu içeriğe katalogdan çıkarma cezası verilmesi ifade özgürlüğüne yönelik ölçüsüz müdahaledir.	3,27	3,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.3'te yer aldığı üzere, bazı maddelerde dikkate değer bir uzlaşi sağlanırken bazılarında da önemli görüş farklılıklarının olduğunu görülmektedir. Buna göre, katılımcılar denetime ilişkin 1 maddede tam uzlaşıda bulunmuş, 16 maddede uzlaşmış, 2 maddede uzlaşi sağlayamamışlardır. 6 maddede ise belirsizlik söz konusudur.

Katılımcıların 'tam uzlaşi' ile destekledikleri konu, İBYH'ye yönelik yaptırım kararları karşısında, internetin dinamizmine uygun şekilde daha pratik ve etkin itiraz süreçlerinin işletilmesi gerekliliğidir (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 0). Bu durum, internetin dinamik yapısına

uygun şekilde düzenlemelerin hızla gelişen dijital medya dünyasında taşıdığı öneme dair güçlü bir mutabakat olduğunu göstermektedir. ‘Uzlaş’ sağlanan konuların başında ise genel olarak İBYH’nin denetime tâbi olması gerektiği meselesi gelmektedir (M = 3,93; Md = 4,00; IQR = 1,0). Bu bulgu, uzmanların büyük bir kısmının dijital platformlarının belirli bir denetim mekanizmasına sahip olmasını savunduğunu ortaya koymaktadır.

İBYH geleneksel televizyon yayınlarıyla aynı düzenleme ve denetleme ölçütlerine tâbi olmaması gerektiği (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0) katılımcıların güçlü bir şekilde uzlaştığı konulardandır. Bu bağlamda uzlaş sağlanan bir diğer konu hâlihazırda İBYH’yi düzenleyen 6112 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik’in denetleme unsurları konusunda değişiklikler gerektirdiğidir (M = 4,40; Md = 4,00; IQR = 1,0). Katılımcılar mevcut düzenlemenin dijital platformların gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı yönünde bir eğilim göstermektedirler. Yine bu bağlamda uzlaşılan bir diğer madde İBYH’nin bu alana ilişkin yeni kod bir kanunla düzenlenmesine ilişkindir (M = 3,60 Md = 4,00; IQR = 1,0). İBYH’nin üyelik ve/veya ücretli üyelik gerektirmesinin, denetlenme biçimlerinde onları televizyondan farklılaştırıcı bir etken olduğu üzerinde sağlanan uzlaş da (M = 4,27; Md = 4,00; IQR = 1,0) üyelik sisteminin, denetim araçları ve yöntemlerinin bu alana özel olarak uyarlanması gerektirdiği konusunda yüksek bir fikir birliği olduğu anlamına gelmektedir. Bu fikir birliğine paralel olarak uzlaş sağlanan bir diğer madde de İBYH’deki herhangi bir içeriğe maruz kalma söz konusu olmadığından bu yayınların denetiminin daha özgürlükçü bakış açısıyla gerçekleştirilmesi yönündedir (M = 4,13; Md = 4,00; IQR = 1,0).

İBYH’nin denetlenmesi sürecinde sivil toplum ve hizmet sağlayıcıların da müdahil oluşuyla yönetişimin sağlanması görüşü katılımcılar tarafından yüksek oranda desteklenmektedir (M = 3,87; Md = 4,00; IQR = 1,0). Diğer bir maddede belirtildiği üzere, İBYH’nin denetim sürecine ilişkin olarak açıklık ve kesinlik sağlanması, keyfi uygulamaların önlenmesi gerektiği görüşü uzmanlar arasında büyük ölçüde kabul görmektedir (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0). Denetim ölçütlerinin belirsizlikten uzak olması gerektiğine dair güçlü bir görüş birliğini gösteren bu bulgunun yanı sıra, denetim ölçütlerinin, denetleyicinin yorumunu sınırlandıracak şekilde ayrıntılandırılması gerektiği konusunda da bir mutabakat olduğu görülmektedir (M = 3,93; Md = 4,00; IQR = 1,0). İBYH yapımlarını sahne sahne değerlendirmenin yanıltıcı olabileceği ve bu nedenle denetim sırasında içeriklere daha bütüncül bir bakış geliştirilmesi gerektiği konusunda da katılımcıların uzlaştığı görülmektedir (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0).

İBYH'nin denetiminde ölçülülük, orantılılık, amaca uygunluk, elverişlilik vb. ilkelerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunanların ciddi bir uzlaşma seviyesini yakaladıkları görülmektedir (M = 4,40; Md = 4,00; IQR = 1,0). Buna göre denetim süreçlerinin adil, orantılı ve amacına uygun olmasını savunan uzmanlar, uygulamaların belirli standartlar doğrultusunda gerçekleştirilmesini önermektedir. Ayrıca İBYH'de suç unsurunun ancak çok sistematik ve doğrudan amaca yönelik olması hâlinde içeriğin kısıtlanabileceği uzmanların ortaklaştığı maddeler arasındadır (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Kanunun yasaklayıcı hükümlerine konu olan eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için, denetçiye ve/veya hâkime yol gösterecek testlere yer verilen bir rehber oluşturulması önerisi katılımcılar tarafından uzlaşılan görüşler arasındadır (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 1,0). Bunun yanı sıra İBYH'ye yönelik mevzuatta genel prensiplerin yer alması; yayın ilkeleri rehberi şeklinde hazırlanacak kılavuzların ise daima tartışılıp geliştirilen başvuru kaynakları olması yönünde bir fikir birliği olduğu görülmektedir (M = 4,13; Md = 4,00; IQR = 1,0).

İBYH kataloglarında yer alan 18 yaşının altındaki kullanıcılar için oluşturulmuş içeriklere yönelik detaylı denetimlerin uygulanması görüşü katılımcılar tarafından yüksek oranda desteklenmektedir (M = 4,33; Md = 4,00; IQR = 1,0). Bu bulgu, uzmanların çocukların dijital medyada korunmasına dair güçlü bir mutabakat içinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca mevzuatta ebeveyn denetim unsurları ile çocukların içeriklere erişimi hususunun da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi gerektiği üzerinde güçlü bir fikir birliği görülmektedir (M = 4,47; Md = 4,00; IQR = 1,0). Buna göre, çocukların İBYH içeriklerine güvenli bir şekilde erişim sağlamalarını ve ebeveynlerin denetim yapabilmelerini temin etmek için detaylı mevzuat düzenlemelerinin önem taşıdığı savunulmaktadır.

Uzlaşma sağlanamayan konuların başında 6112 sayılı Kanun'da yer alan yayın hizmeti ilkelerinin (m. 8) İBYH açısından da uygun olup olmadığı meselesi gelmektedir (M = 2,67; Md = 3,00; IQR = 3,0). Katılımcılar arasında mevcut yayın hizmeti ilkelerinin uygunluğu konusunda ciddi manada bir fikir ayrılığı göze çarpmaktadır. Uzlaşmaya varılamayan bir diğer konu ise bir içerik, daha önce festivallerde veya başka mecralarda yayınlandığı için biliniyor olsa dahi, bir İBYH platformunda yayınlanmadan önce (yayınlanacağı ilanına istinaden) idari otorite tarafından bunun için yaptırım uygulanıp uygulanamayacağıdır (M = 2,80; Md = 3,00; IQR = 3,0). Bu bulgu, katılımcıların bazıları için yapımın daha önce aleniyet kazanmış olmasına dayanarak yaptırım uygulanmasında bir sakınca görmediklerini; ancak diğer katılımcılar için

bu durumun, yayına ilişkin ön tanıtımı yapan platforma yönelik bir sansür niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Belirsizlik söz konusu olan, bir başka ifadeyle katılımcıların uzlaşısı sağladıklarına veya sağlayamadıklarına dair net bir yargıya varılamayan maddelerden ilki, İBYH için genel etik ve hukuk ilkelerinin dışında bir denetleyici mekanizmaya gerek olup olmaması mevzusudur (M = 2,53; Md = 2,00; IQR = 2,0). Alana ilişkin spesifik bir denetim mekanizmasının kurulmasına ilişkin belirsizlik hâli olduğunu gösteren bu bulguya göre, bazı uzmanlar etik ve hukuk ilkelerinin yeterli olduğunu savunsa da daha fazla düzenlemeye ihtiyaç duyulup duyulmadığına dair net bir görüş birliği yoktur. Buna paralel olarak belirsizliğin yaşandığı bir diğer madde, İBYH içeriklerinde ancak Türk Ceza Kanunu'nda belirtilen suç nitelikleri ve katalog suçlar oluşmuşsa müdahalede bulunulabileceğine dair yargıyı içermektedir (M = 3,47; Md = 4,00; IQR = 2,0). Katılımcıların yanıtlarından TCK maddelerinin İBYH içeriklerinde aranmasının alanın denetimi için yeterli olup olmadığına dair net bir görüş ortaya koyulamamaktadır.

Bir içeriğin suç teşkil eden sahnesinden/sahnelerinden dolayı, söz konusu içeriğe katalogdan çıkarma cezası verilmesinin ifade özgürlüğüne yönelik ölçüsüz müdahale olup olmadığı belirsizlik içeren maddelerdendir (M = 3,27; Md = 3,00; IQR = 2,0). Buna göre, sadece belli sahnelerinden dolayı katalogdan çıkarma yaptırımı kimi katılımcılar tarafından aşırı müdahale olarak değerlendirildiği gibi; kimileri de bu durumun yaptırım için yeterli gerekçe oluşturduğunu savunmaktadır.

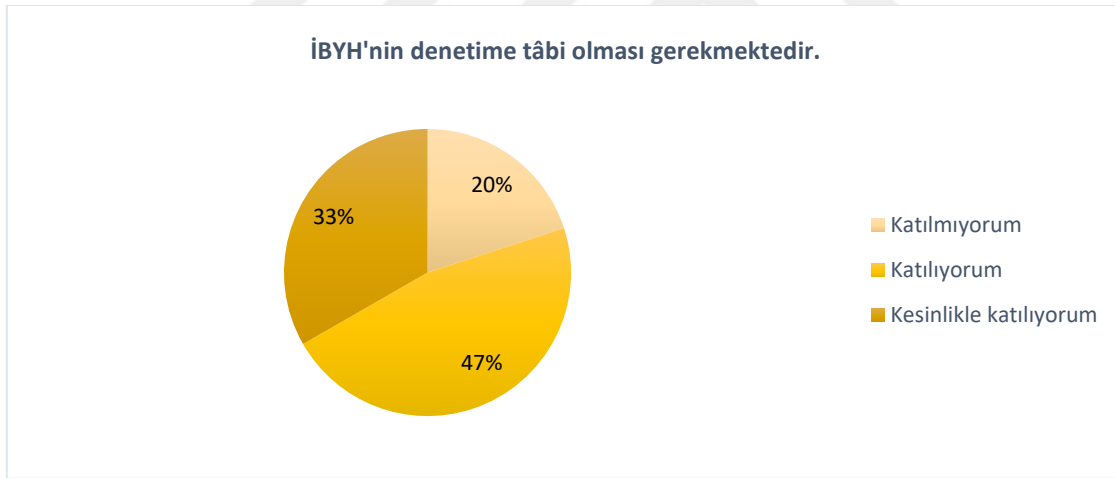
Belirsizliğe sebep olan katılım oranların söz konusu olduğu konulardan biri İBYH'nin internet yayını olmasından dolayı internet mevzuatına (5651 sayılı Kanun) tâbi olmasına ilişkindir (M = 3,00; Md = 3,00; IQR = 2,0). Bunun dışında, İBYH'yi denetleme ölçütlerinin genel ve öz ifadelerle mi belirtilmesi yoksa ayrıntılandırılması mı gerektiği meselesi, katılımcılardan farklı görüşlerin ortaya çıktığı bir konu olarak belirsizlik oluşturmuştur (M = 3,13; Md = 4,00; IQR = 2,0). Son olarak, İBYH genele hitap eden bir mecra olmadığı için buradaki bir içeriğe, kamu huzurunu, kamu sağlığını vb. korumak gerekçesiyle müdahalelerde bulunulmaması yönündeki yargı, katılımcılar tarafından farklı şekillerde puanlanarak belirsizlik durumunda kalan maddelerden biri olmuştur (M = 2,67; Md = 2,00; IQR = 2,0).

Tablo 5.3'te görüldüğü üzere, çoğu madde üzerinde katılımcılar arasında uzlaşısı sağlanmış ve belirli konularda ortak bir görüşe varılmıştır. Bununla birlikte, bazı maddelerde ayrışmalar ve belirsizlikler söz konusu olmuştur. Özellikle, içerik denetimine ilişkin kriterlerin belirlenmesi ve denetim sürecine dair yapılacak düzenlemelerle ilgili bazı tereddütler

bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, maddeler, konusu bağlamında gruplandırılarak bu gruptaki unsurlara katılım oranları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

5.2.1.1. İBYH’de Denetimin Gerekliliği

İnternet temelli görsel-işitsel yayıncılık, çok yönlü bir faaliyet alanı olarak hukuki düzenleme ve denetim ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Araştırma katılımcılarından D2’nin de belirttiği üzere, Türkiye’de nüfus gücü sebebiyle abonelik sayılarının görece yüksekliği ve medya atmosferinin yaratıcı birikiminden dolayı içerik üretiminin nitelikli ve yoğun oluşu, dijital platformların denetimini gerekli kılar. Aksi takdirde, bu alanda düzensizlik, karmaşa ve başboşluk kaçınılmaz olacaktır (Çiftci, 2021b, s. 358-359). Dahası, kullanıcı güvenliği ve genel anlamda kamu yararı açısından, tamamen denetimsiz bir alanın varlığı öngörülemez sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle, içeriklerin etik, hukuki ve toplumsal normlara uygunluğunu temin edecek ölçülü bir denetim mekanizmasının kurulması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel varsayımlarından biri olan alana ilişkin denetimin gerekliliği de bu özelliklerden ileri gelmektedir.

Şekil 5.1. İBYH İçin Denetimin Gerekliliği

Denetçi, hukukçu, iletişimci ve sektör temsilcilerinden oluşan tüm gruptaki katılımcılar, denetimin gerekliliğine ilişkin bir uzlaşa sağlamışlardır ve Şekil 5.1’de yer aldığı üzere bu görüş birliği, İBYH’nin denetime tâbi tutulmasının gerekli olduğu yönündedir. Denetim olgusu için sergilenen bu ılımlı ortak tutum, denetimin nasıl olması gerektiği noktasında önemli ayrışmalara yerini bırakmaktadır. Buna göre katılımcılar, genel etik ve hukuk ilkelerinin dışında, bu alana özel bir denetim mekanizmasının kurulmasına gerek var mıdır ya da Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) belirtilen suç nitelikleri ile katalog suçlar olarak addedilen fiiller dışında bir denetim sistemine gerek duyulmakta mıdır konusunda anlaşmazlık içindedirler. Bu

belirsizlik, alana özel bir denetim mekanizması “kurulsun” veya “kurulmasın” diyenlerin sadece farklı konumlanmalarından değil; aynı katılım oranlarını işaretleyen uzmanların gerekçeleri bağlamında da bir ayrışmayı ortaya koymaktadır. Buna göre, denetçi, hukukçu ve iletişimci katılımcıların yüzde 75’i, İBYH için genel etik ve hukuk ilkelerinin dışında bir denetleyici mekanizmaya gerek olmadığı önerisini reddederken aynı görüşü belirtenler kendi içlerinde farklı motivasyonlara sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla farklı temellere dayalı bir ayırım söz konusudur. Örneğin, katılımcılardan D3, görsel-işitsel dijital platformların hâlihazırdaki uygulama çerçevesinde RTÜK tarafından denetlenmesini desteklediği için denetim mekanizmasının varlığını onarken; H1, bu alanın idari düzenlemesinin BTK tarafından yapılmasını savunarak özel denetim sistemini desteklemektedir.

İletişim hukuku alanının dikkate değer bir mevzuat genişliğine eriştiği bir dönemde hâlihazırda hem görsel-işitsel yayın hizmetleri için hem de internet yayıncılığı için düzenlemeler varken, daha spesifik olarak İBYH’lere özgü kanun ve buna ilişkin yeni bir idari örgütlenme seviyesinde mevzuata yeni eklemelere gerçekten ihtiyaç duyulmakta mıdır? Bu soru, çeşitli boyutlarıyla tartışılabilir ancak çok yönlü müstakil girişimler Yargıç Frank Easterbrook’un “At Hukuku” ifadesiyle biraz da mizahi bir şekilde dile getirdiği gibi hukuk alanının anlamsız şekilde genişletilmesine de yol açabilir (Aliyev, 2018, s. 14). Bu görüşünü 1990’lı yıllarda siber hukuk bağlamında ortaya koymuş olan Easterbrook (1996), yeni teknolojilere özel yasalar çıkarılmasının gereksiz olduğunu ve genel hukuk ilkeleriyle bu alanlardaki sorunların çözülebileceğini savunmuştur. Haklı gerekçeleri göz ardı etmeden, bu görüşün belirli tartışmaları da beraberinde getirdiğini belirtmek gerekir. Özellikle mevcut yasaların dijital ortama uygulanmasında yaşanan sınırlılıklar, teknolojinin hızlı dönüşümü karşısında bu düzenlemelerin zaman zaman yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, daha yenilikçi ve esnek yasal çerçevelere duyulan ihtiyacı açıkça göstermektedir. Öte yandan, hukukun temel ilkeleri ile dijital alana ilişkin mevcut mevzuat ve içtihatların, düzenleme sürecine yön vermede önemli bir dayanak oluşturduğu da açıktır. Bu doğrultuda, İBYH’nin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik en uygun yolu ararken, mevcut düzenlemelerin eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi de ehemmiyet taşımaktadır.

Bu tez çalışmasında, aynı zamanda temel çıkış noktası olan 6112 sayılı Kanun’un 29/A maddesi ve buna istinaden çıkarılan Yönetmelik’in İBYH için uygun ve uygulanabilir olmayışı bu alanda bir reforma ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5.4. İBYH'nin Mevcut Denetlenme Ölçütlerinin Uygunluğu (%)

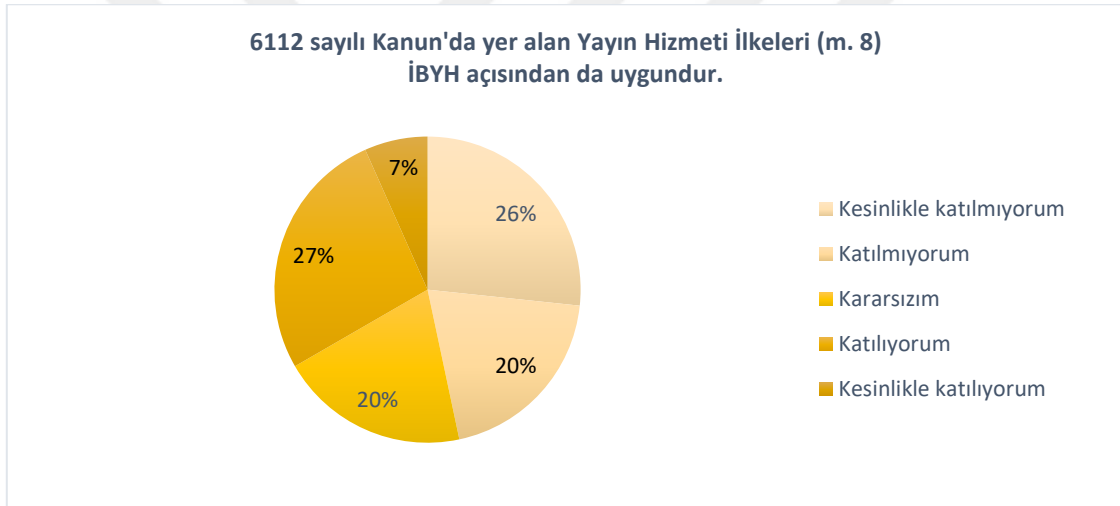
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH geleneksel radyo ve televizyon yayınlarıyla aynı düzenleme ve denetleme ölçütlerine tâbi olmamalıdır.	0	0	0	66,7	33,3
İBYH'nin üyelik ve/veya ücretli üyelik gerektirmeleri, denetlenme biçimlerinde onları televizyondan farklılaştırıcı bir etkidir.	0	6,7	6,7	40,0	46,7
Hâlihazırda İBYH'yi düzenleyen 6112 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik denetleme unsurları konusunda değişiklikler gerektirmektedir.	0	0	6,7	46,7	46,7
İBYH'deki herhangi bir içeriğe maruz kalma söz konusu olmadığından bu yayınların denetimi daha özgürlükçü bakış açısıyla gerçekleştirilmelidir.	0	13,3	0	46,7	40,0

Tablo 5.4'te gösterildiği üzere, İBYH'nin geleneksel radyo ve televizyon yayınlarıyla aynı düzenleme ve denetleme ölçütlerine tâbi olmaması gerektiği görüşü, tüm katılımcılar tarafından desteklenmektedir. İBYH'nin farklı bir endüstriyel yapıya sahip olması, dağıtım ve tüketim süreçlerini televizyondan ayırmakta; bu farklılık da aynı düzenlemelere tâbi tutulmaması gerektiği yönünde güçlü bir fikir birliği doğurmaktadır. Bu yapısal farklılıklar içinde öne çıkan başlıca unsur, İBYH'nin üyelik ve/veya ücretli üyelik esasına dayanmasıdır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, bu durumun denetim biçimlerine de yansarak İBYH'yi televizyondan ayırtan belirleyici bir etken olduğunu onaylamaktadır.

Üyelik sisteminin denetim biçimi açısından taşıdığı önem, esasen yayınlara erişimin belirli aşamalardan geçerek sağlanmasıyla ilgilidir. Bu durum, tam kontrol mümkün olmasa da ekran karşısındaki muhatabın belirlenebilmesi açısından önemli bir ilk adım niteliğindedir. İlerleyen bölümlerde de tartışılacağı üzere, üyelikle başlayan ve izleyicinin yayınları talep etmesine dayanan yapı, filtreleme yöntemlerinin devreye sokulması gibi uygulamalarla özellikle çocukların korunması bağlamında kayda değer bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Bu doğrultuda bir diğer görüş olan “İBYH'deki herhangi bir içeriğe maruz kalma söz konusu olmadığından bu yayınların denetimi daha özgürlükçü bakış açısıyla gerçekleştirilmelidir” ifadesi de büyük oranda katılımcılar tarafından desteklendiği şeklinde kayda geçmiştir. Bu maddeye karşı tereddütlerini dile getirerek aksi bir tutum içinde olan katılımcı H3, hanelerdeki kumanda ve ekran kontrolünün ebeveynler tarafından yeterince bilinçli bir şekilde

yapılmadığını vurgulamış ve bu nedenle çocukların bu yayınlara maruz kalma olasılığının her zaman mevcut olduğunu belirtmiştir. H3, bu durumu göz önünde bulundurarak, özgürlükçü bir yaklaşım yerine dikkatli ve daha kontrollü bir denetim yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Ebeveyn kontrolünün bazı zaaflar içerdiği değerlendirilmesine katılmakla birlikte, bu durumun daha sıkı bir denetim mekanizması ile değil; yayınlara erişimin teknik olarak kısıtlanması ve dijital medya okuryazarlığının artırılması yoluyla çözülebileceği değerlendirilmektedir.

Radyo ve televizyon yayın hizmetleri odağında oluşturulmuş ve daha sonra isteğe bağlı hizmet sağlayıcıların da içerikleri bağlamında sorumlu tutulduğu yayın hizmeti ilkelerinin niteliği göz önünde bulundurularak, hâlihazırda İBYH'yi düzenleyen 6112 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik'in denetleme unsurlarında değişiklikler yapılması gerektiği, yalnızca 1 katılımcının kararsızlık bildirmesiyle büyük oranda kabul görmüştür.

Şekil 5.2. Yayın Hizmeti İlkelerinin İBYH İçin Uygunluğu

Şekil 5.2.'de görüldüğü üzere, 6112 sayılı Kanun'da yer alan Yayın Hizmeti İlkeleri'nin İBYH yapımları için uygun olduğu görüşü karşısında katılımcılar uzlaşa sağlayamamışlardır. Mevcut ilkelerin platform yapımları için de uygulanabilmesi, genellikle hukukçular tarafından kabul edilirken; iletişimciler ve sektör temsilcileri arasında kabul görmeyen veya kararsız kalınan bir konu olmuştur. Denetçiler ise bu görüşe katılmak, katılmamak ve kararsızlık şeklinde farklı tutumlar sergilemişlerdir.

Çalışmanın bir önceki bölümünde yer alan “4.3.1.1. Denetimde Yayın Hizmeti İlkeleri” başlığında da tartışıldığı üzere, İBYH yapımlarına yönelik olarak daha özgürlükçü bir denetim anlayışının benimsenmesi, mevcut mevzuatta yer alan yayın hizmeti ilkeleriyle büyük ölçüde çelişmektedir. Uluslararası ve ulusal mevzuatta ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasının meşru

gerekçeleri olan öz ilkelerin⁶⁶ dışında kalanların İBYH için de doğrudan geçerli olması uygun olmayacaktır. Dijital yayın platformları bağlamında en çok gündeme gelen yayın hizmeti ilkeleri ilerleyen başlıklarda ayrıntılı biçimde ele alınmıştır; ancak öncesinde, denetim olgusu katılımcı görüşleriyle birlikte, hukukun temel ilkeleri ve ideal yöntemler ışığında değerlendirilmiştir.

5.2.1.2. İBYH’de Denetim Unsurları

Denetim olgusuna ilişkin en önemli konuların başında hukukun ilkelerinin göz önünde bulundurulması gelmektedir. Özellikle İBYH bağlamında denetim mekanizmalarının hukukun evrensel ilkeleriyle uyumlu olması, ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü ile yayıncılığın gerektirdiği sorumluluk dengesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, araştırma sürecinde katılımcıların I. Delphi turu görüşmelerinde yaptıkları değerlendirmeler ve II. turdaki ankete yansıyan tutumlar çerçevesinde denetim unsurları incelenmiştir.

Tablo 5.5. İBYH İçin Denetim İlkelerine Yaklaşım (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH’yi denetleme ölçütlerinde açıklık ve kesinlik artırılarak denetleyicilerin keyfi uygulamaları ve subjektif değerlendirmeleri azaltılmalıdır.	-	6,7	-	60,0	33,3
İBYH’nin denetiminde ölçülülük, orantınlılık, amaca uygunluk, elverişlilik vb. ilkelerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.	-	-	-	60,0	40,0
İBYH’de suç unsurunun ancak çok sistematik ve doğrudan amaca yönelik olması halinde içerik kısıtlanabilmelidir.	-	6,7	13,3	46,7	33,3
Bir içeriğin suç teşkil eden sahnesinden/sahnelerinden dolayı, söz konusu içeriğe katalogdan çıkarma cezası verilmesi ifade özgürlüğüne yönelik ölçüsüz müdahaledir.	6,7	26,7	20,0	26,7	20,0
Kanunun yasaklayıcı hükümlerine konu olan eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için, denetçiye ve/veya hâkime yol gösterecek testlere yer verilen bir rehber oluşturulmalıdır.	-	6,7	6,7	60,0	26,7

⁶⁶ Milli güvenliğin, toprak bütünlüğünün ve kamu güvenliğinin korunması; kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi; sağlık, ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması; gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması gibi temel ilkeler.

Araştırma sürecinde uzmanlar, denetime ilişkin en çok eleştirilen nokta olarak, denetçilerin öznel yorumlarını öne sürmüşlerdir. Bunun temel nedenleri arasında, yayın hizmeti ilkelerindeki belirsizlikler ve muğlak ifadeler yer almakta; kimi zaman ise denetçilerin yorumlarında aşırıya kaçması doğrudan etkili olmaktadır. Bu durumun sebep olduğu rahatsızlık, Tablo 5.5’te de görüldüğü üzere, “İBYH’yi denetleme ölçütlerinde açıklık ve kesinlik artırılarak denetleyicilerin keyfi uygulamaları ve subjektif değerlendirmeleri azaltılmalıdır” maddesine çok büyük oranda katılım gösterilmesi şeklinde yansımıştır.

Hukukta, açıklık durumunda yorum yapılmaz (*interpretatio cessat in claris*) ilkesine göre, anlamı açık ve kesin olan bir hükmün yoruma ihtiyacı yoktur. Bir başka ifadeyle, o sözün ne anlama geldiğinin araştırılmasına ve bu konunun tartışılmasına gerek bulunmamaktadır (Gözler, 2018, s. 316). Ancak medya içeriklerinin sanatsal yönü göz önünde bulundurulduğunda her zaman değerlendirilme ölçütlerinin açıklık ve kesinlik niteliğiyle düzenlenemeyeceği; idari denetimde de yargı denetiminde de denetçinin yorumuna ihtiyaç duyulabileceği mümkündür. Bu noktada yorumun niteliği devreye girmektedir ve subjektifliğin giderilmesi üzerinde durmak gerekmektedir.

Katılımcılardan D1, mevzuatta yer alan belirsiz ifadelerin, denetçilerin genel ahlâka bakış açıları ile alkol gibi konulara ilişkin kişisel tutumlarının kararlarına yansımaya zemin hazırladığını belirtmiştir. Ayrıca denetim süreçlerinde, siyaseten bağımsızlaşamamanın etkisiyle bu yorumların konjonktürel koşullardan da etkilendiğini ve bunun denetimi daha da sorunlu bir hâle getirdiğini vurgulamıştır. Bu noktada ‘geniş yorum’ ve ‘dar yorum’ meselesi devreye girmektedir. AİHM kararlarında, medyaya yönelik yayınların değerlendirilmesinde ifade özgürlüğünün sınırsız olmadığı; ancak kısıtlamalara gidilirken dar yorum ilkesine bağlı kalınması gerektiği vurgulanmaktadır (Dülger, 2020, s. 659). Bu yaklaşımın sağlıklı bir biçimde uygulanabilmesi için öncelikle mevzuattaki muğlak ifadelerin mümkün olduğunca giderilmesi; denetim sürecinde ise siyasetten bağımsız ve kişisel tutumlardan arınmış bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Gerek idari denetçilerin gerekse hâkimlerin bu niteliklere sahip olması zorunluluğu, söz konusu koşulların zorluğunu gerekçelendirmek adına bir mazeret olarak görülmemelidir.

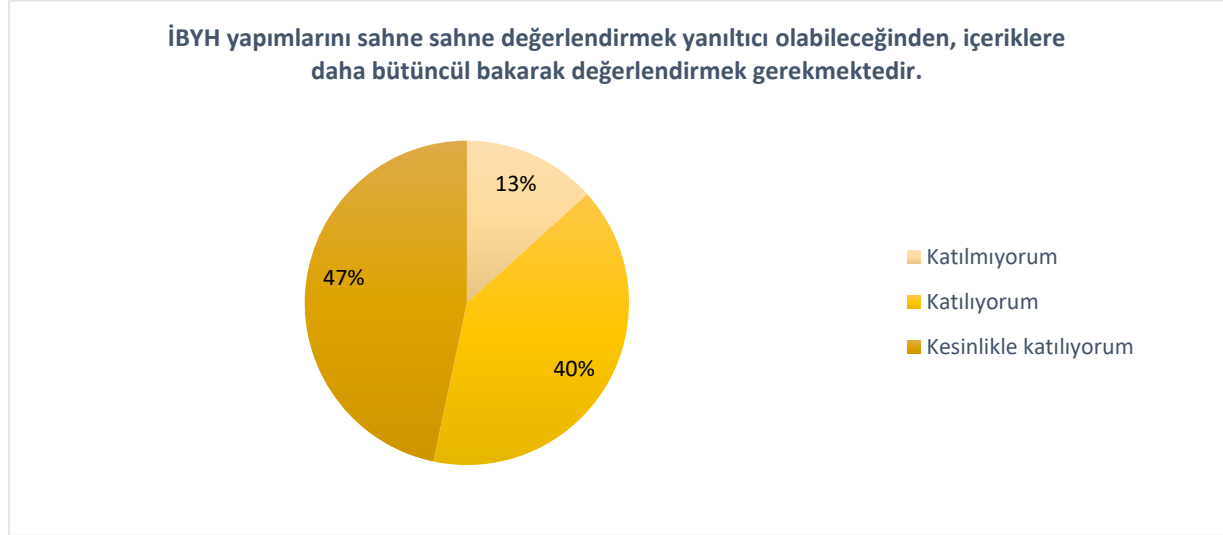
İBYH’nin denetiminde ölçülülük, orantılılık, amaca uygunluk, elverişlilik vb. ilkelerinin göz önünde bulundurulması da katılımcıların tamamının desteklediği bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Hem AİHM’in hem de Anayasa Mahkemesi’nin ifade özgürlüğüne yönelik kararlarında uyguladığı aşamalı test ‘hukukilik’, ‘meşru amaç’ ve ‘demokratik toplumda

gereklilik' unsurlarını içermektedir (Didinmez, 2021). Bu minvalde, Kanun'un yasaklayıcı hükümlerine konu olan eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için, denetçiye ve/veya hâkime yol gösterecek testlere yer verilen bir rehber oluşturulması, katılımcılar arasında uzlaşi içinde desteklenen konulardan olmuştur. Testlerin dayandığı ilkeler içinde orantılılık ve Anayasa'da belirtildiği üzere ölçülülük (m. 13) önemli bir yere sahiptir. Buna göre ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, demokratik bir toplumda gerekli ve ölçülü olmalıdır. Bir içeriğin yaptırıma konu olan sorunlu yönü ile ona uygulanan yaptırımın niteliği arasında orantılılık bulunması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, İBYH'nin denetimi, geleneksel televizyon yayınlarına kıyasla daha karmaşık ve zorlayıcı özellikler taşımaktadır. Televizyon yayınları akış temelli olduğu için, sorun teşkil eden bir program yayınlandığında süreci sona ermiş olur; bu nedenle idari para cezası uygulanması, benzer ihlallerin önlenmesi açısından anlamlı ve caydırıcı olabilmektedir. Buna karşılık, İBYH içerikleri idari para cezası sonrasında da katalogda kalmakta ve izlenmeye devam edebilmektedir. Bu durumda uygulanan ceza, yalnızca hazineye maddi bir katkı sağlamakta; ancak toplumsal düzeyde bir karşılık ya da caydırıcılık işlevi taşımamaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda, 'amaca uygunluk' ilkesinin yerine getirilemediği görülmektedir. Uygulanacak olan yaptırım 'katalogdan çıkarma' şeklinde olduğunda ise başka orantısız sorunları doğabilmektedir. Denetçi katılımcılardan D3, bir platformda yer alan 10 bölümlük bir dizinin sorun teşkil eden belirli sahnelerinden dolayı 5. bölümüne katalogdan çıkarma cezası uygulandığında, izleyicinin 4. bölümden sonra 6. bölüme geçmek zorunda kaldığını; bu kez de yapımın bütünsel niteliğinin bozulduğunu ve hizmet sağlayıcılar açısından bu doğrultuda başka sorunların ortaya çıktığını belirtmiştir.

Katılımcılar, kendilerine sunulan "bir içeriğin suç teşkil eden sahnesi veya sahneleri nedeniyle, tüm içeriğin katalogdan çıkarılması ifade özgürlüğüne yönelik ölçsüz bir müdahaledir" maddesi üzerinden farklı görüşler beyan etmiş ve uzlaşi sağlanamamıştır. Gerçekten de yukarıda belirtilen bu durumun meydana getirdiği orantısızlık -kamu yararının önceliği göz ardı edilmeksizin- daha fazla tartışmaya muhtaçtır.

Hukukun ilkeleri bağlamında denetim sürecinde göz önünde bulundurulması gerekenlerden biri de İBYH'de suç unsurunun ancak çok sistematik ve doğrudan amaca yönelik olması hâlinde içeriğin kısıtlanabileceğine ilişkindir. Katılımcıların büyük oranda desteklediği bu görüş, 2 katılımcının çekimser ve bir katılımcının da itirazıyla sonuçlanmıştır. İtiraz yönünde fikir beyan eden H3, bir sahnedeki güçlü suç niteliği sebebiyle yaptırım uygulanması için suç unsurlarının defaten kullanılmış ve tüm yapıma yayılmış olmasına gerek duyulmaması

gerektiği yönünde fikir beyan etmiştir. Buna karşın, Şekil 5.3'te de görüldüğü üzere, İBYH yapımlarını sahne sahne incelemenin yanıltıcı olabileceği ve bu nedenle içeriklere daha bütüncül bakarak değerlendirme yapılması gerektiği yönünde bir eğilim vardır.

Şekil 5.3. İBYH İçeriklerinin Bütüncül Değerlendirilmesi Yönündeki Tutumlar

Tablo 5.6. İBYH Denetimine Dair Yönetişim ve İtiraz Mekanizması (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH'nin denetlenmesi sürecinde sivil toplum ve hizmet sağlayıcıların da müdahil oluşuyla yönetim sağlanmalıdır.	6,6	6,6	6,6	53,3	26,6
İBYH'ye yönelik yaptırım kararlarına, internetin dinamizmine uygun şekilde daha pratik ve etkin itiraz süreçleri işletilmelidir.	-	6,6	-	73,3	20,0

İBYH'nin denetim sürecinde 'yönetişim' ilkesinin uygulanması, birçok katılımcı tarafından sıklıkla vurgulanan önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır. İBYH'nin denetiminde yalnızca kamu erkinin değil, sivil toplum kuruluşları ile hizmet sağlayıcıların da sürece aktif şekilde katılmasına dayanan bir yapı kurulması önerilmektedir. Buna göre, karar alma ve uygulama süreçlerinin çok aktörlü, katılımcı ve şeffaf biçimde yürütülmesini savunan bu görüş, denetimin daha meşru, dengeli ve toplumsal beklentilere duyarlı hâle geleceğini; aynı zamanda, farklı bakış açıları sayesinde tek taraflı veya keyfi denetimlerin önüne geçileceğini düşündürmektedir. Tablo 5.6'da da görüldüğü üzere, bu görüşe karşı dikkate değer bir katılım söz konusudur. Ancak kararsızlık gösteren veya bunu reddeden uzmanlar da bulunmaktadır.

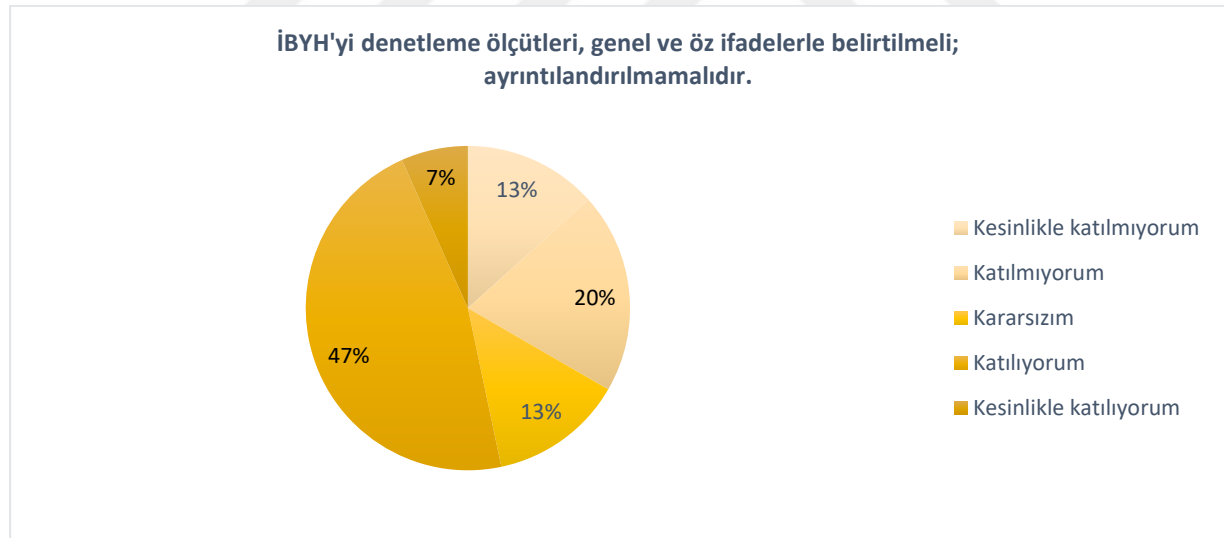
Yönetişim konusuna eleştirel bir perspektiften yaklaşıldığında, iki temel sorun dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, hizmet sağlayıcıların çıkar çatışmasıdır. İçerik sunan platformların denetim süreçlerine dâhil olması durumunda, ticari çıkarlarını korumaya yönelik eğilim göstermeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu durum, denetimin bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri açısından zedelenmesine yol açabilir. İkinci temel sorun ise sivil toplumun temsiliyetidir. Her sivil toplum kuruluşunun toplumun tüm kesimleri tarafından kabul gören bir temsiliyet düzeyine sahip olmadığı açıktır. Bu da bazı grupların sürece orantısız biçimde etki etmesine ve dolayısıyla denetimin adil ve dengeli yürütülememesine neden olabilir. Bu iki temel soruna ek olarak, sivil toplum ve hizmet sağlayıcıların sürece katılımı; farklı çıkarların ve bakış açılarının çatışması nedeniyle karar alma süreçlerinin hızını ve etkinliğini de olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, kamu otoritesinin hukuki ve anayasal yetkilerinin sınırlanmasıyla denetim gücünün zayıflama riski doğabilir. Özellikle ‘çocukların korunması’ gibi kamu otoritesinin mutlak sorumluluğunda olan alanlarda, aşırı katılımcı bir yapı nedeniyle bu yükümlülüğün esnetilmesi zorunluluğu ciddi sakıncalar doğurabilir.

İdari otoritenin denetim alanına sivil toplum, hizmet sağlayıcılar gibi farklı grupların çeşitli ve etkili biçimlerde dâhil edilmesi, demokratik bir yaklaşım açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi, denetim faaliyetinde aşırı katılımcı bir modelin uygulanması, pratikte bazı zorluklar doğurabilir. Bu nedenle, yönetim anlayışı çerçevesinde hem denetim öncesi süreçlerde (örneğin düzenleme ve geliştirme aşamalarında) hem de denetim sonrası süreçlerde (kararlara itiraz gibi durumlarda), çok yönlü temsiliyeti sağlayacak aktörlerin sürece dâhil edilmesi önem arz etmektedir. Buna göre katılımcılara, “İBYH’ye yönelik yaptırım kararlarına, internetin dinamizmine uygun şekilde daha pratik ve etkin itiraz süreçleri işletilmelidir” şeklinde sunulan madde neredeyse tüm katılımcılar tarafından güçlü şekilde desteklenmiştir. Bu itiraz mekanizmalarını pratik kılacak unsurların başında, hukukçu katılımcılardan H1’in de ifade ettiği gibi, öncelikle bir ön itiraz sürecinin oluşturulması gelmektedir. Bu noktada, sivil toplumun da sürece dâhil olduğu bir mekanizma işletilebilir. Örneğin, söz konusu içerik çocuklara yönelikse, çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının; milli güvenliğe ilişkin bir sakınca söz konusuysa, bu alanda faaliyet gösteren yapıların sürece katılımı sağlanabilir. Böylece itiraz mekanizması, uzmanlaşmış ve konuya özgü aktörlerin katkısıyla daha kapsayıcı ve işlevsel bir hâle gelebilir. Bu ilk aşamada verilen kararda ısrar edilmesi durumunda, izlenecek bir sonraki yolun doğrudan İdare Mahkemesi’ne başvuru değil; arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının devreye girmesiyle daha

nitelikli ve çözüm odaklı bir sürece dönüşmesi önerilmektedir. Tüm aşamalardan sonra yaptırım kararının hâlâ ‘yerinde’ görülmesi sonucuna varıldığı takdirde, bu hem hizmet sağlayıcı için tatmin edici ve caydırıcı bir sonuç olacaktır hem de çağa uygun şekilde ‘dinamik regülasyon’ denilen şekilde bir planlamayla süreç yürütülmüş olacaktır.

Şekil 5.4. İBYH İçeriklerine İlişkin Yayın İlkeleri Rehberi Oluşturulması

Şekil 5.5. İBYH İçeriklerini Denetleme Ölçütlerinin Ayrıntılandırılması

İBYH’ye yönelik mevzuatta genel prensiplerin belirlenmesi ve yayın ilkeleri rehberi şeklinde hazırlanacak kılavuzların tartışmaya açık, sürekli güncellenen başvuru kaynakları olması gerektiği konusu katılımcılardan büyük ölçüde destek görmüştür. Bu durum, mevzuatın temel ilkeler düzeyinde çerçeveleyici olması, ancak uygulama süreçlerinde değişen koşullara uyarlanabilmesi gerektiği yönündeki görüş birliğini yansıtmaktadır. Ancak, İBYH’yi denetleme ölçütlerinin genel ve öz ifadelerle belirtilip ayrıntılandırılmaması gerektiği

yönündeki öneri, Şekil 5.5’te görüldüğü üzere katılımcıların tutumuna dair belirsizliğe sebep olmuştur. Hukuk sistemleri genellikle genel ilkeler çerçevesinde oluşturulur ve somut olaylara uygulamada rehberler, içtihatlar ve yorum mekanizmaları devreye girer. Bu bağlamda, mevzuatın ayrıntılı hükümler içermesi yerine, muğlaklık değilse de esneklik sağlayacak şekilde hazırlanması, ancak uygulamada yönlendirici rehberlerin bulunması gereklidir. Böylece hem hukuki belirlilik sağlanabilir hem de değişen medya dinamiklerine uyumlu, pratik çözümler üretilir. Katılımcıların bu konuda tamamen farklı tutumlar sergilemesinin temelinde, bir yandan hukukun doğası gereği her olası durumu kapsayacak ayrıntılı düzenlemeler yapmanın mümkün olmaması, diğer yandan ise ayrıntılandırma eksikliğinin uygulamada öznelliğe yol açabileceği kaygısı yatmaktadır. Bu kaygıyı bertaraf etmenin en pratik yolu, kanunda genel ve çerçeveye yayıcı ifadeler kullanılması, yönetmelikte daha ayrıntılı açıklamalara yer verilmesi ve geniş katılım ile hazırlanacak rehber ilkeler aracılığıyla mevzuatta öngörülen hükümlerin kapsamının netleştirilmesidir.

Tablo 5.7. Çocuk İçeriklerine Yönelik Denetimlerin Yoğunluğu (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH kataloglarında yer alan 18 yaşının altındaki kullanıcılar için oluşturulmuş içeriklere yönelik detaylı denetimler uygulanmalıdır.	-	-	6,6	53,3	40,0
İBYH’ye ilişkin mevzuatta ebeveyn denetim unsurları ile çocukların içeriklere erişimi hususunun ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.	-	-	-	46,7	53,3

Tablo 5.7’de görüldüğü üzere katılımcılar, 18 yaş altındaki kullanıcılar için oluşturulmuş içeriklerin detaylı denetimden geçirilmesi gerektiği konusunda uzlaşa içindedir. Bu durum, çocukların gelişim süreçlerini olumsuz etkileyebilecek içeriklere maruz kalmalarını önlemeye yönelik güçlü bir toplumsal duyarlılığın varlığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, mevzuatta ebeveyn denetim mekanizmalarının açıkça tanımlanması ve çocukların içeriklere erişim sürecinin ayrıntılı biçimde düzenlenmesi gerektiğine ilişkin de güçlü bir mutabakat sağlanmıştır. Bu tam katılımlı değerlendirme, çocuk kullanıcıların korunmasına yönelik hukuki çerçevenin sadece genel ilkelerle değil, aynı zamanda uygulanabilir ve etkin mekanizmalarla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Coşkun'un (2018, s. 178) da dikkat çektiği üzere, denetimin aşırı sıkı ya da çok sık aralıklarla gerçekleştirilmesi, zamanla denetleyen ile denetlenen arasındaki ilişkide mesafenin kaybolmasına, çıkar ilişkilerinin gelişmesine ve denetçide kayıtsızlık ya da alışkanlığa dönüşen bir tutumun oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durum, denetimin işlevini yitirmesine ve 'denetim körlüğü' olarak adlandırılabilen bir zafiyetin ortaya çıkmasına yol açar. Bu türden yapısal riskler, İBYH alanında yürütülen denetim faaliyetleri açısından da geçerlidir. Özellikle bu alanda denetimin yalnızca biçimsel düzeyde yerine getirilmesi; içeriklerin niteliğinden çok idari yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğine odaklanılması ya da denetim süreçlerinin siyasi, ticari veya kurumsal etkileşimlerle şekillenmesi, denetimin hem meşruiyetini hem de etkinliğini ciddi biçimde tartışmalı hâle getirebilir. Bu nedenle İBYH'de denetimin, hem denetlenen alanın özgünlüklerine duyarlı hem de denetim faaliyetinin nesnelliğini güvence altına alan bir yaklaşımla yürütülmesi gerekmektedir.

5.2.2. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerini Denetleyici Otorite ve Yapılanma Üzerine

Denetim eylemi, yalnızca ölçütler ve kurallar çerçevesinde yürütülen teknik bir işlem değil, aynı zamanda bu süreci yöneten otoritenin kurumsal niteliğiyle yakından ilişkili bir faaliyettir. Bu bağlamda, bir denetimin meşruiyeti ve etkinliği, büyük ölçüde denetleyici yapının işleyiş biçimi, uygulama pratikleri, karar alma süreçleri, kurumsal bağımsızlığı, şeffaflığı ve kamu nezdindeki güvenilirliği ile şekillenmektedir. Dolayısıyla, denetim süreçleri denetleyici otoriteden ve onun kurumsal yapılanmasından bağımsız olarak değerlendirilemez. Denetim ölçütlerinin sahadaki etkisi, bunları uygulayan kurumun kapasitesi ve niteliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede, katılımcılara 15 maddeden oluşan bir değerlendirme anketi yöneltilmiş ve İBYH alanındaki bağımsız idari otorite olan RTÜK'ün yapısı ve işleyişi ile ideal bir denetleyici yapının sahip olması gereken nitelikler bağlamında tutumları tespit edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle katılımcı uzmanların denetçiye ilişkin maddelerdeki uzlaşma durumları incelenmiş; ardından araştırma bulguları detaylıca ele alınmıştır.

Tablo 5.8. İBYH’de Denetçi Otorite ve Denetim Yapılanması Üzerine Uzlaşı Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH alanının kim tarafından denetlendiğinden ziyade, nasıl denetlendiği önem taşımaktadır.	3,13	4,00	2,0	Belirsizlik
İBYH, RTÜK tarafından denetlenmelidir.	2,80	3,00	2,0	Belirsizlik
RTÜK görsel-işitsel yayıncılığın denetimi için kurumsal kapasitesi, teknik kadrosu, uluslararası kuruluşlarla iş birlikçiliği ve problemlerin tespiti ile çözümü bakımından uygun bir kurumdur.	2,67	2,00	3,0	Uzlaşı yok
RTÜK mevcut yapısı ve siyaseten bağımsızlaşamaması bakımından sorunlar taşımaktadır.	4,00	4,00	1,0	Uzlaşı var
RTÜK’ün geleneksel anlamda karar alma usulleri, tebliğ usulleri, süreleri vb. klasik yöntemlerle iş yapma biçimleri, internet yayınlarının evrensel niteliğine ve doğasına uymamaktadır.	3,73	4,00	0,0	Tam uzlaşı
İBYH, RTÜK bünyesinde oluşturulacak olan ayrı bir yapılanmayla farklı bir denetim mekanizmasına tâbi tutulmalıdır.	3,20	4,00	2,0	Belirsizlik
RTÜK’ün İBYH’ye yönelik görev ve yetkileri kanun çerçevesinde belirginleştirilmeli, denetleme kriterlerinin muğlaklığı giderilmelidir.	3,73	4,00	1,0	Uzlaşı var
RTÜK’ün İBYH’ye dair sorunların çözülmesinde pratik yolları tercih etmesi (hizmet sağlayıcılarla birebir iletişim kurarak uyarılarda bulunulması) hukuki ve devamlılığı olan bir yol değildir; içtihat oluşumuna engeldir.	3,53	4,00	3,0	Uzlaşı yok
İBYH’de katalog sisteminin yapısı gereği, denetimler belli hassasiyetler ve şikâyet mekanizması üzerinden hedef odaklı gerçekleştirilmektedir.	3,67	4,00	0,0	Tam uzlaşı
İBYH birer internet yayını oldukları için BTK tarafından denetlenmelidir.	2,40	2,00	1,0	Uzlaşı var
BTK, İBYH’yi genel internet yayınları gibi değil; isteğe bağlı erişim, ücretli üyelik, yetişkin aboneliği vb. gerektirmesi gerekçesiyle daha esnek bir kontrol mekanizmasıyla denetlemelidir.	3,40	4,00	3,0	Uzlaşı yok
İBYH’nin idari denetimi, özerkliğe sahip; akademisyen, sivil toplum ve sektör temsilcilerinin de dâhil olduğu alanında uzman kişilerce gerçekleştirilmelidir.	4,07	4,00	1,0	Uzlaşı var
Denetleyici otoritenin hizmet sağlayıcılara benzer yayın içeriklerinden dolayı uyguladığı yaptırımların tutarlı olması, kamu otoritesine güvenin sarsılmasını önleyecektir.	4,47	4,00	1,0	Uzlaşı var
İnternet temelli yayınlara yönelik kısıtlamalar kolayca baypas edilebildiği için, bu tür müdahaleler kamu politikasının kalitesi açısından prestij ve güven kaybına neden olmaktadır.	3,87	4,00	0,0	Tam uzlaşı
Yayın içeriklerine yönelik çok sıkı denetim ve yasaklamacı politika, daha fazla ilgi ve merak doğurmaktadır.	3,93	4,00	0,0	Tam uzlaşı

Tablo 5.8’de görüldüğü üzere, bazı maddelerde dikkate değer bir uzlaşı sağlanırken bazılarında ise önemli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Buna göre, katılımcılar denetime ilişkin

4 maddede tam uzlaşa sağlamış, 5 maddede uzlaşmaya varmış, 3 maddede ise uzlaşmaya ulaşamamışlardır. Ayrıca, 3 maddeye yönelik belirsizlikler söz konusudur.

Tam uzlaşa sağlanan maddelere bakıldığında, yayın içeriklerine yönelik çok sıkı denetim ve yasaklamacı politikanın, daha fazla ilgi ve merak doğurduğu üzerinde bir mutabakat sağlandığı görülmektedir ($M = 3,93$; $Md = 4,00$; $IQR = 0,0$). Katılımcılar, bu tür müdahalelerin genellikle istenen sonucu vermediği yönünde bir eğilim göstermektedirler. Bununla birlikte, internet temelli yayınlara yönelik kısıtlamaların kolayca aşılabilmesi nedeniyle, bu tür müdahalelerin kamu politikasının kalitesi açısından prestij ve güven kaybına yol açtığı konusunda tam bir uzlaşa sağlanmıştır ($M = 3,87$; $Md = 4,00$; $IQR = 0,0$). Bu bulgu, kamu politikasının güvenilirliğinin zedeleneyeceğine ilişkin kaygıya işaret etmektedir.

RTÜK'ün geleneksel anlamda karar alma ve tebliğ usulleri ile süreleri gibi klasik yöntemlerle iş yapma biçimlerinin, internet yayınlarının evrensel niteliğine ve doğasına uymadığı konusunda tam uzlaşmayı gösteren oranlara ulaşılmıştır ($M = 3,73$; $Md = 4,00$; $IQR = 0,0$). RTÜK bağlamında değerlendirilen bir diğer madde ise, İBYH'deki katalog sisteminin yapısı gereği denetimlerin belirli hassasiyetler ve şikâyet mekanizması üzerinden hedef odaklı yürütüldüğü yönündeki yargıdır ve katılımcılar bu konuda da tam uzlaşa sağlamıştır ($M = 3,67$; $Md = 4,00$; $IQR = 0,0$).

Uzlaşmaya varılan konuların ilki RTÜK'ün mevcut yapısı ve siyaseten bağımsızlaşamaması bakımından sorunlar taşıdığıdır ($M = 4,00$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$). Bir diğer uzlaşılan madde ise RTÜK'ün İBYH'ye yönelik görev ve yetkilerinin kanun çerçevesinde belirginleştirilmesi ve denetleme kriterlerinin muğlaklığının giderilmesidir ($M = 3,73$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$). Bunların yanı sıra, denetleyici otoritenin hizmet sağlayıcılara benzer yayın içeriklerinden dolayı uyguladığı yaptırımların tutarlı olmasının, kamu otoritesine güvenin sarsılmasını önleyeceğine ilişkin yargıda da bir uzlaşa söz konusudur ($M = 4,47$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$).

“İBYH birer internet yayını olduğu için Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından denetlenmelidir” maddesi üzerinde katılımcılar uzlaşmaya varmışlardır ($M = 2,40$; $Md = 2,00$; $IQR = 1,0$). Bu uzlaşa, bu görüşün katılımcılar arasında sınırlı bir şekilde desteklenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte İBYH'nin idari denetiminin, özerkliğe sahip; akademisyen, sivil toplum ve sektör temsilcilerinin de aralarında bulunduğu alanında uzman kişilerce yapılması, fikir birliği sağlanan maddelerdendir ($M = 4,07$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$). Bu bulguya göre, yayın içeriklerinin denetiminde özerk ve bağımsız bir yapı ve farklı alanlardan uzmanların sürecin bir parçası olması genel olarak kabul edilmektedir.

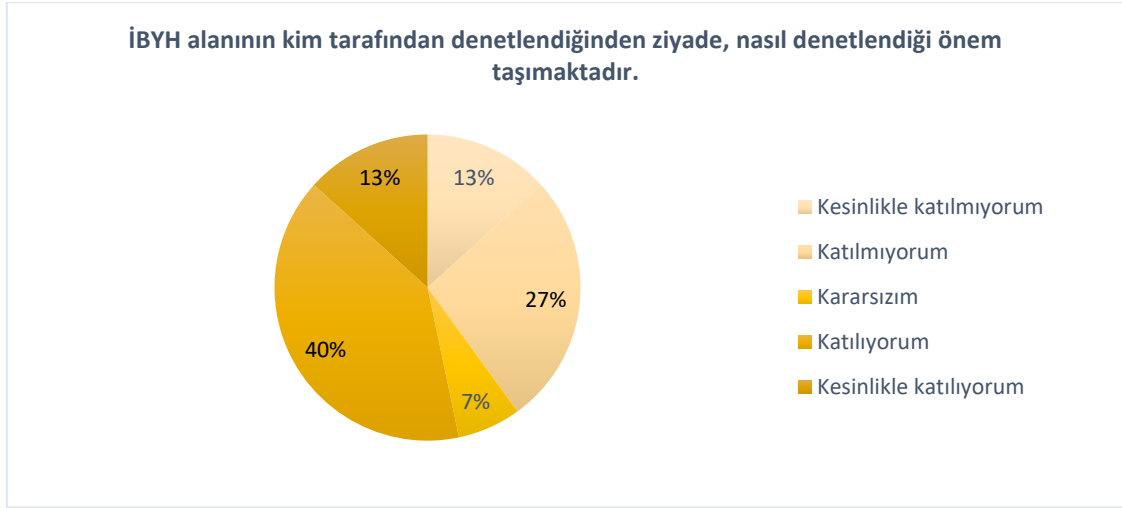
Uzlaşının olmadığı maddelere bakıldığında ilk olarak RTÜK’ün yapısıyla ilgili olanlar göze çarpmaktadır. RTÜK’ün görsel-işitsel yayıncılığın denetimi için kurumsal kapasitesi, teknik kadrosu, uluslararası kuruluşlarla iş birlikçiliği ve problemlerin tespiti ile çözümü bakımından uygun bir kurum olduğuna ilişkin bir uzlaşma söz konusu değildir (M = 2,67; Md = 2,00; IQR = 3,0). Katılımcılardan bazıları, RTÜK’ü söz konusu başlıklarda yeterli görürken, bazıları da Kurumun mevcut yapısının dijital platformlar için uygun olmadığını düşünmektedirler. Uzlaşının sağlanamadığı bir diğer husus da RTÜK’ün hâlihazırdaki denetim uygulamasına ilişkindir: “RTÜK’ün İBYH’ye dair sorunların çözülmesinde pratik yolları tercih etmesi (hizmet sağlayıcılarla birebir iletişim kurarak uyarılarda bulunulması) hukuki ve devamlılığı olan bir yol değildir; içtihat oluşumuna engeldir” değerlendirmesi üzerinde fikir ayrılıklarının yaşandığı görülmektedir. Son olarak uzlaşmaya varılamayan madde, BTK’nın İBYH’yi genel internet yayınları gibi değil; isteğe bağlı erişim, ücretli üyelik, yetişkin aboneliği gibi belirli erişim koşulları nedeniyle daha esnek bir kontrol mekanizmasıyla denetlemesi gerektiği yönündeki görüşü içermektedir (M = 3,40; Md = 4,00; IQR = 3,0).

Denetçi otorite ve yapılanmaya ilişkin katılımcı tutumlarında belirsizlik görülen başlıca konulardan biri, İBYH alanının kim tarafından denetlendiğinden çok, nasıl denetlendiğinin daha önemli olduğuna dair yargıdır (M = 3,13; Medyan = 4,00; IQR = 2,0). Buna göre, bazı uzmanlar, denetimin nasıl yapılacağına önemine ilişkin daha net bir yaklaşım içindeyken, diğerleri denetim yapan otoritenin belirlenmesinin de aynı derecede önemli olduğuna inanmaktadır. Bu belirsizlik, İBYH’nin RTÜK tarafından denetlenmesi gerektiğini içeren maddeye verilen yanıtlara da yansımaktadır (M = 2,80; Medyan = 3,00; IQR = 2,0). Söz konusu denetimin RTÜK tarafından gerçekleştirilmesine ilişkin bir uzlaşmanın varlığından da yokluğundan da söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte İBYH’nin RTÜK bünyesinde oluşturulacak olan ayrı bir yapılanmayla farklı bir denetim mekanizmasına tâbi tutulması konusuna yaklaşım da belirsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır (M = 3,20; Medyan = 4,00; IQR = 2,0).

5.2.2.1. İBYH’de Denetleyici Otorite Olarak RTÜK

İsteğe bağlı yayın hizmetlerinin denetiminde, bağımsız idari otorite olarak RTÜK’ün rolü, bu çalışmanın merkezinde yer alan temel tartışma başlıklarından birini oluşturmaktadır. RTÜK’ün denetim faaliyetlerine ilişkin ilkelerin yanı sıra; kurumsal kapasitesi, çalışma prensipleri, uluslararası standartlara uyum düzeyi ve kamuoyundaki güvenilirliği ile kararlarındaki meşruiyet zemini de dikkatle incelenmesi gereken unsurlar arasında yer

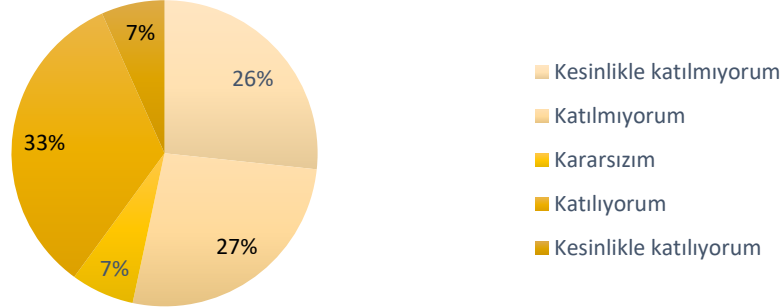
almaktadır. İBYH alanına ilişkin mevcut denetim yapısının katılımcılar tarafından nasıl değerlendirildiğini anlamak amacıyla, çalışmada “İBYH alanının kim tarafından denetlendiğinden ziyade, nasıl denetlendiği önem taşımaktadır” biçiminde formüle edilen bir önerme üzerinden geribildirim alınmıştır. Bu önermeyle, katılımcıların yalnızca denetim süreçlerine değil, aynı zamanda denetleyici kurumun kendisine atfettikleri önemin de anlaşılması hedeflenmiştir.

Şekil 5.6. İBYH İçin Denetleyicinin Önemi

Şekil 5.6’da gösterildiği üzere, bu maddeye yönelik tutum, İBYH alanındaki denetim yaklaşımına ilişkin belirli bir görüş birliğinin oluşmadığını ortaya koymaktadır. Denetim sisteminin mi yoksa denetleyici kurumun mu daha önemli olduğu sorusu, katılımcılar tarafından farklı gerekçelerle çeşitli biçimlerde değerlendirilmiştir. Ancak, yukarıda da vurgulandığı gibi, denetim olgusunun denetleyici otoriteden tamamen bağımsız şekilde ele alınması mümkün değildir. Nitekim Türk hukuk sistemine yönelik yaygın eleştirilerden biri, çoğu zaman sorunun mevzuatın kendisinden ziyade, onun uygulanma ve yorumlanma biçiminden kaynaklandığı yönündedir (Fendoğlu, 2016, s. 5). Özellikle Avrupa Birliği mevzuatıyla uyumlaşma sürecinin başlamasıyla birlikte hukukun çok çeşitli alanlarında mevzuata ilişkin problemlerin giderildiği bilinmektedir. Ancak bilhassa idari denetim sürecinde eleştiriye konu olacak işlemlere sıklıkla rastlanmaktadır. Dolayısıyla ideal denetim uygulamaları için denetleyici otoritenin göz ardı edilemeyecek bir ağırlığa sahip olduğu açıktır. Buradan hareketle, Türkiye’de İBYH alanındaki yetkili otorite olan RTÜK’ün kurumsal yapısı, işlevi ve uygulamaları önem taşımaktadır.

RTÜK görsel-işitsel yayıncılığın denetimi için kurumsal kapasitesi, teknik kadrosu, uluslararası kuruluşlarla iş birlikliği ve problemlerin tespiti ile çözümü bakımından uygun bir kurumdur.

Şekil 5.7. RTÜK'ün Kurumsal Niteliğine Dair Tutumlar

Teknik donanım, uzman kadro, uluslararası iş birliklerine açıklık ve sorun çözme yetkinliği gibi faktörler, bir denetleyici otoritenin işlevselliğini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Buradan hareketle, RTÜK'ün görsel-işitsel yayıncılık alanındaki denetim görevini yerine getirirken gerekli kurumsal yeterliliklere sahip olup olmadığı katılımcıların değerlendirmesine sunulmuştur. Katılımcıların bu konudaki tutumları önemli farklılıklar içerdiğinden aralarında genel bir uzlaşa sağlanamamıştır (Şekil 5.7.). Ancak bu soruya verilen yanıtlarda dikkat çeken bir unsur olarak, denetçiler, hukukular, iletişimciler ve sektör temsilcileri kendi gruplarında konsensüs içindedirler.

Tablo 5.9. Katılımcı Gruplara Göre RTÜK'ün Kurumsal Niteliğine Dair Tutumlar

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Denetçiler				D1, D2, D4	D3
Hukukçular	H1, H4	H2, H3			
İletişimciler	İ3, İ4	İ1, İ2			
Sektör temsilcileri			S4	S1, S3	

Tablo 5.9'da görüldüğü üzere, denetçiler ve sektör temsilcileri RTÜK'ün kurumsal kapasitesini genel olarak yeterli bulurken⁶⁷; hukukçular ve iletişimciler Üst Kurul'un bu

⁶⁷ Sektör temsilcisi katılımcılardan S2, II. Delphi turuna katılım sağlamadığından bu konuya ilişkin tutumu anket sonuçlarına yansımamıştır. Ancak söz konusu maddenin oluşturulmasında, I. Delphi turundaki görüşmelerde

alandaki yetkinliği için daha mesafeli ve eleştirel bir tutum sergilemiştir. Bu tablo, RTÜK’ün kurumsal kapasitesine ilişkin değerlendirmelerin, katılımcıların mesleki konumları ve kurumsal ilişki düzeylerine göre anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir. Denetçiler ve sektör temsilcilerinin kurumu yeterli görmesi, RTÜK’le doğrudan temas hâlinde olmaları ve uygulama süreçlerine daha pragmatik bir açıdan yaklaşmalarıyla ilişkili olabilir. Buna karşılık hukukçular ve iletişimcilerin daha eleştirel bir tutum benimsemesi, RTÜK’ün kurumsal yapısını yalnızca işleyiş üzerinden değil; hukuki ilkeler, ifade özgürlüğü, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi daha geniş çerçeveden değerlendirmeleriyle açıklanabilir. Bu durum, RTÜK’ün kurumsal kapasitesine dair algının sadece teknik yeterlilikten değil, aynı zamanda kurumun demokratik işleyiş ve toplumsal sorumluluğa ne ölçüde yanıt verdiğine dair bir sorgulamayla da biçimlendiğini düşündürmektedir.

Tablo 5.10. İBYH’de Denetleyici Olarak RTÜK’e Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH, RTÜK tarafından denetlenmelidir.	20,0	26,7	13,3	33,3	6,7
İBYH, RTÜK bünyesinde oluşturulacak olan ayrı bir yapılanmayla farklı bir denetim mekanizmasına tâbi tutulmalıdır.	6,7	33,3	6,7	40,0	13,3
RTÜK’ün geleneksel anlamda karar alma usulleri, tebliğ usulleri, süreleri vb. klasik yöntemlerle iş yapma biçimleri, internet yayınlarının evrensel niteliğine ve doğasına uymamaktadır.	6,7	13,3	-	60,0	20,0
RTÜK mevcut yapısı ve siyaseten bağımsızlaşamaması bakımından sorunlar taşımaktadır.	6,7	6,7	6,7	40,0	40,0
RTÜK’ün İBYH’ye yönelik görev ve yetkileri kanun çerçevesinde belirginleştirilmeli, denetleme kriterlerinin muğlaklığı giderilmelidir.	6,7	6,7	13,3	53,3	20,0
İBYH’de katalog sisteminin yapısı gereği, denetimler belli hassasiyetler ve şikâyet mekanizması üzerinden hedef odaklı gerçekleştirilmektedir.	6,7	6,7	6,7	73,7	6,7
RTÜK’ün İBYH’ye dair sorunların çözülmesinde pratik yolları tercih etmesi (hizmet sağlayıcılarla birebir iletişim kurarak uyarılarda bulunulması) hukuki ve devamlılığı olan bir yol değildir; içtihat oluşumuna engeldir.	6,7	20,0	13,3	33,3	26,7

özellikle S2’nin vurguları belirleyici olmuştur. Bu nedenle, kendisinin de RTÜK’ün kurumsal kapasitesini yeterli bulan bir yaklaşım içinde olduğu net bir şekilde söylenebilir.

Tablo 5.10’da görüldüğü üzere, katılımcılar İBYH’nin RTÜK tarafından denetlenmesine ilişkin görüş ayrılığı içindedirler ve dolayısıyla uzlaşma durumuna dair bir belirsizlik söz konusudur. Benzer şekilde “İBYH, RTÜK bünyesinde oluşturulacak olan ayrı bir yapılanmayla farklı bir denetim mekanizmasına tâbi tutulmalıdır” maddesindeki görüşe ilişkin farklı tutumlar da uzlaşma durumunun belirsiz kalmasına yol açmıştır. Ancak, katılımcıların bu iki maddeye verdikleri yanıtlar arasında dikkat çeken bir puanlama davranışı bulunmaktadır. Tüm uzman gruplarından en az birer katılımcı, RTÜK’ün İBYH üzerindeki denetimini onaylamazken, aynı katılımcılar bir sonraki maddede belirtilen RTÜK bünyesinde oluşturulacak ayrı bir yapılanmanın yetkilendirilmesine daha olumlu bir bakış sergilemişlerdir. Bu tutum, katılımcıların İBYH üzerindeki denetimi doğrudan RTÜK’e devretmekte tereddüt ettiklerini, ancak RTÜK bünyesinde oluşturulacak ayrı bir yapılanmaya yetki verilmesini daha uygun gördüklerini göstermektedir. Buna göre, denetimin daha spesifik ve hedef odaklı bir yapıya kavuşturulması gerektiği görüşü öne çıkmaktadır.

Mevcut RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin, internet tabanlı yayın hizmetlerinin Üst Kurul bünyesinde toplanması için çalışma yürüttüklerini ve Kurumun adının da RİTÜK (Radyo İnternet ve Televizyon Üst Kurulu) olarak değiştirilmesini değerlendirdiklerini; bu çalışmayı ilgili kurumlara görüş için ilettiklerini ifade etmiştir. Eğer TBMM tarafından da kabul edilirse, bu düzenlemelerin denetleyici kurum olarak kendilerinin elini güçlendireceğine dair değerlendirmelerde bulunmuştur (Sabah, 2025)⁶⁸.

Yukarıda bahsedilen tereddüt, katılımcıların mevcut RTÜK yapısının daha özgürlükçü bir alan olarak İBYH’nin ihtiyaçlarına yanıt veremeyeceği endişesini de içermektedir. Buna göre “RTÜK’ün geleneksel anlamda karar alma usulleri, tebliğ usulleri, süreleri vb. klasik yöntemlerle iş yapma biçimleri, internet yayınlarının evrensel niteliğine ve doğasına uymamaktadır” maddesi üzerinde istatistiksel olarak ‘tam uzlaşma’ sağlanmış; tüm hukukçular, iletişimciler ve sektör temsilcileri ile denetçilerden de 1 katılımcı bu uyumsuzluğu teyit etmişlerdir.

Çalışmanın bir önceki bölümünde de etraflıca değinildiği üzere, RTÜK’e ilişkin en sık rastlanan eleştirilerin başında, Üst Kurul’un siyaseten bağımsızlaşamaması yer almaktadır.

⁶⁸ RTÜK Başkanı, yaptığı açıklamada, YouTube üzerinden gerçekleştirilen ‘bazı’ yayın hizmetlerinin de düzenleyici ve denetleyici otorite olarak kendilerinin yetki ve sorumlulukları kapsamında olduğunu belirtmiş, ancak bunun daha net hukuki düzenlemelere kavuşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, YouTube gibi sosyal medya platformlarının hâlihazırda RTÜK’ün yetki alanında olmadığını ve bu platformların BTK kapsamında değerlendirildiğini de vurgulamak gerekmektedir.

Geleneksel radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde olduğu kadar İBYH’de de sorun olarak varlık gösteren bu durum, iki denetçi katılımcının karşı yöndeki düşüncesi ve bir sektör temsilcisinin çekimser kalışıyla, tüm katılımcılar tarafından teyit edilmiştir. RTÜK’ün “bağımsız idari otorite” olarak tanımlanmasının meşruiyetini sağlayan en temel unsur olan bağımsızlık ilkesinin aşınması, Kurumun karşı karşıya kaldığı en ciddi tenkit başlıklarındandır. Bu yönde hem akademik çalışmalara yansıyan hem de güncel medya söylemlerinde çok sayıda eleştiriye rastlamak mümkündür. Seçim dönemlerinde hizmet sağlayıcılara uygulanan yaptırım kararlarının dağılımı ve gerekçelendirilmesi (Ekizceleroğlu, 2023, s. 139-142); genel ahlâk ve müstehcenlik gerekçeli kısıtlamalar ile yapımlardaki politik göndermelerin cezalandırılması (Kocagür, 2022, s. 78-79) bunlardan bazılarıdır. Haber ve köşe yazılarına yansıyan RTÜK eleştirileri ise RTÜK’ün mevcut yapısının neredeyse iktidar partisinin organına dönüştüğü, iktidar çoğunluğunun karar alma süreçlerinde belirleyici olduğu ve muhalefetin Üst Kurul’a üye göndermesinin yalnızca bu yapıya meşruiyet kazandırdığı (Ok, 2024) yönünde yorumlar dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra sadece muhalif medya organlarına RTÜK tarafından cezalar yağdırıldığı (BirGün, 2024) eleştirilerde sıklıkla öne çıkarılmaktadır. Benzer şekilde, medya alanında bir özdenetim kuruluşu olarak Basın Konseyi’nin (2023) de RTÜK’ün sadece iktidara muhalif olan kanalları hedef aldığı ve bu yönde sansür ve ceza kurumu gibi hareket ettiği şeklinde açıklamalarına rastlanmaktadır.

Özellikle son dönemde, Üst Kurul’un en az kararları kadar tartışılan ve eleştiri oklarına hedef olmasına sebep olan iki unsur öne çıkmaktadır. Bunlardan biri, Kurumun resmi web sitesinden yapılan basın açıklamaları; diğeri ise mevcut RTÜK Başkanı’nın kişisel sosyal medya hesaplarından yaptığı paylaşımlardır. Basın açıklamaları incelendiğinde, RTÜK’ün yalnızca yayıncı kuruluşları denetlemekle sınırlı kalmadığı; zaman zaman bazı içeriklerin kamuoyuna sunulmuş biçimine müdahale eden bir tutum benimsediği görülmektedir. Örneğin, haberlerin maksatlı yorumlar içerdiği gerekçesiyle yapılan basın açıklaması bu anlamda dikkat çekicidir⁶⁹. RTÜK’ün söz konusu açıklaması, denetleyici otoritenin görev alanının ötesine

⁶⁹ “RTÜK izleme uzmanları tarafından yapılan incelemelerde, ana haber bültenlerinde çok sayıda şiddet içeriğine yer verildiği ve haber sunucularının tarafsızlıktan uzak, maksatlı yorumlar yaptığı tespit edilmiştir.

Haber bültenlerinde şiddet içerikli görüntü ve seslerin dışında yayınlanan haberlerde de ülkemizde “olumlu olaylar” olmadığı algısı yaratılıp vatandaşlarımızın karamsarlığa ve yalnızlığa düşürülmek istendiği görülmektedir.

Yayıncı kuruluşlarımızın, haber içeriklerinde editoryal bağımsızlıkları bulunmaktadır. Ancak bu bağımsızlık kamu yararı, toplum huzuru ve toplumdaki güven ortamını zedelemeyecek şekilde çalışmayı gerektirmektedir.

Ülkemizde enerji, savunma sanayi, yerli ve milli teknoloji, sanat, kültür ve spor olmak üzere birçok alanda başarılı çalışmalar ortadayken, karamsarlık aşılayan “yandık”, “bittik”, “mahvolduk” haberciliğinin kimseye bir faydası da yoktur.

geçerek, medya içeriklerine müdahaleyi sadece ‘toplum huzuru’ adına değil, aynı zamanda medya kuruluşlarının editöryal bağımsızlıklarına ve ifade özgürlüklerine de müdahale eder bir noktaya taşımaktadır. RTÜK’ün esas görevi medyayı denetlemek ve düzenlemek iken, “olumlu olaylar gösteriniz” talebi, Kurumun rolünü aşan ve her ne kadar kamu yararının gözetildiği ifade edilse de basın özgürlüğünü tehdit eden bir görünüm oluşturmaktadır. Bu gibi açıklamalar, RTÜK’ün sadece denetleyici değil, aynı zamanda yönlendirici bir pozisyona kaymasına neden olmaktadır⁷⁰.

RTÜK Başkanı, ifade özgürlüğü ve sorumluluk dengesini gözeterek Kurum politikalarını ve yapılan uygulamaları kamuoyuna iletmekte en üst düzeyde temsil yetkisine sahiptir. Bu nedenle, Başkan’ın kamuya yaptığı her açıklama ve sosyal medya paylaşımları, kişisel görüş olarak değil, aynı zamanda Kurumu bağlayıcı nitelikteki söylemler şeklinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, her söylemi önemli ve anlamlıdır. Ancak, 6 yılı aşkın süredir Başkanlık makamını temsil eden Ebubekir Şahin, özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi ekseninde birçok kişinin ‘mali suçlar’ gerekçesiyle gözaltına alınması ve devam eden yargı soruşturmaları sürecini konu edinen yayınlara ilişkin açıklamalarıyla sıklıkla konuya müdahil olma davranışı göstermiş; bu süreçte muhalif kanallara yayınlarından dolayı ‘RTÜK tarihinin en ağır cezaları’nın (Sözcü, 2025; Independent Türkçe, 2025) verilmesi de sadece Üst Kurul değil, Şahin özelinde de ciddi tepkilere yol açmıştır. Üst Kurul Başkanı Şahin, hem genel olarak hem de özellikle söz konusu güncel soruşturmalar bağlamında medya hizmet sağlayıcılara karşı bir ‘uyarı’ mekanizması geliştirdiklerini⁷¹; böylece görevlerinin önce

Bir diğer önemli husus ise ana haber sunucularının olaylar karşısında kendi siyasal görüşlerini de içeren maksatlı yorum ve analizlerde bulunmalarıdır. Tarafsızlıktan uzak, bir siyasi partinin temsilcisi gibi yapılan yorumlar ve analizler gazetecilik etik ilkeleriyle bağdaşmamakta, gazetecilik mesleğine de büyük zarar vermektedir.

6112 sayılı Kanunumuz çok açıktır ve her yayıncı kuruluş bu kanunda belirtilen kurallara uymakla mükelleftir. Genel izleyici saatinde gençlerimizin, çocuklarımızın fiziksel ve ruhsal gelişimini olumsuz etkileyen, şiddeti yaygınlaştıran, özendiren, kanıksatan, suç ve suçluyu öven, tarafsızlık ilkesini hiçe sayan yayıncı kuruluşlarımıza kanunun bize verdiği yetki doğrultusunda gerekli yaptırımlar en üst sınırdan uygulanacaktır.” (RTÜK, Basın Açıklaması [1], 2025)

⁷⁰ RTÜK’ün ilk açıklamasına yönelik medya sektörü ve kamuoyundan gelen tepkiler üzerine yapılan ikinci açıklamada da bağımsız bir düzenleyici ve denetleyici Kurumdan beklenen yapıcı tutum yerine, daha çok sınırlama ve yaptırıma odaklanan bir dilin benimsendiği gözlemlenmiştir. bkz. (RTÜK, Basın Açıklaması [2], 2025)

⁷¹ Şahin söz konusu röportajında uyarı ile ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir: “...Özellikle İstanbul Büyükşehir menşei bir yolsuzluk ve terör soruşturması kapsamında gözaltına alınmalar ve sonrasındaki tutuklamaların ardından iyice artan dozda hem sokak çağrıları hem haksız birtakım ithamlar hem de bunların düzenli olarak da bazı televizyonlarda yayınlanmak üzere halkı sokağa çağırma, kışkırtma, kin ve nefrete sevk edecek şekildeki yayınları en azından dilimiz döndüğünce uyarılarla yaptırmamaya çalıştık. Devam ettiklerinde de ilgili ceza hükümlerini yerine getirerek, görevimizi yerine getirerek cezalarla cezalandırdık. (...) Biz televizyonlara bu dönemlerde, çok ayyuka çıktığı haksızlıkların, hukuksuzlukların, kanuna uymamaların, ilke kararlarına uymamaları durumunda bir mekanizma geliştirdik. Bu televizyonları, yayıncı kuruluşları uyarıyoruz. Arkadaşlarımız da diyor ‘bu hukuki değil; Kanun’un şu maddesine göre böyle yapmamız lazım.’ Bu bize

yayıncıları uyarmak ve uyarılar dikkate alınmadığında da müeyyide uygulamak olduğunu ifade etmiştir (Sabah, 2025). Açık bir şekilde belirtmek gerekir ki RTÜK'ün yayın hizmet sağlayıcılarını önceden uyarmak şeklinde bir görev ve yetkisi bulunmadığı gibi, baskı olarak algılanabilecek yönlendirici telkinlerde bulunmak sansürün bir çeşidi (Sözeri, 2025) olarak da hukuka aykırıdır. RTÜK'ün 'Uyarı' yönündeki uygulaması ancak 6112 sayılı Kanun'un 'idari yaptırımlar' başlıklı 32. maddesinin 10. fıkrası gereğince bir Üst Kurul kararı şeklinde gerçekleşebilir ve bu da muhatap kuruluşa gerekçeli şekilde tebliğ edilir. Yayın hizmet sağlayıcılarını sağduyuya davet etmek, meslek örgüleri gibi sivil toplum kuruluşlarınca yapılmış olması hoşgörü ve duyarlılıkla karşılanabilecekken; yaptırım gücünü elinde bulunduran RTÜK tarafından gerçekleşmesi Kurumun tarafsızlık algısını ciddi manada tehdit eden bir girişim olarak algılanabilir.

6112 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik göz önünde bulundurulduğunda RTÜK'ün İBYH'ye yönelik görev ve yetkilerinin mevzuat çerçevesinde çeşitli muğlaklıklar taşıdığı görülmektedir. İlk tur görüşmelerde katılımcıların birçoğu tarafından dile getirilen bu durum, İBYH'nin RTÜK denetiminde olmayı sürdürmesi hâlinde müdahale edilmesi gereken ilk hususlar arasında yerini almaktadır. Görev ve yetki belirsizliğinin ilk nedeni, İBYH'lerin birer internet yayını olmasından kaynaklanmaktadır. İnternet alanının BTK tarafından denetlendiği; ancak söz konusu düzenlemeyle RTÜK kapsamına hangi yayınların alındığına ilişkin belirsizlik bu noktada dikkat çekmektedir. Buna göre ilk olarak 6112 sayılı Kanun'a eklenen 29/A maddesinin 4. fıkrası açıklığa muhtaçtır:

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla, bireysel iletişim bu madde kapsamında değerlendirilmez ve radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini internet ortamından iletmeye özgülenmemiş platformlar ile radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerine yalnızca yer sağlayan gerçek ve tüzel kişiler bu maddenin uygulanmasında platform işletmecisi sayılmaz.

'Özgülenmemiş platform' ile ne kastedildiği Kanun'da veya Yönetmelik'te açıklanmadığından, bu bağlamda RTÜK'ün denetimi kapsamındaki yayınlar da muğlak ve yoruma açık bir hâl almaktadır (Ergüney, 2020, s. 106). Dolayısıyla kavramın doktrinde de karşılığının bulunmaması nedeniyle ortada bir belirsizlik söz konusudur ve bu da ilgili durumun hukuki belirlilik ilkesine aykırı olduğuna işaret etmektedir (Aluç, 2022, s. 40). Mevzuatın internetin hangi alanlarında yapılan radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerini

maalesef işine gelmeyen bir takım çevrelerce 'sansür' olarak algılayıp bunun üzerinden de yürünüyor; böylece Kuruma ve şahsıma haksız ithamlarda da bulunuldu. Bunu yapmayı da direkt ceza mı verseydik!"

kapsamı içerisine aldığı noktada amaçsal bir yorum yapılması gerektiğini ifade eden Öztekin (2023, s. 334-335), ‘özgülenmemiş platformlar’ için Twitter ve Facebook gibi sosyal medya platformlarının bu kapsamda değerlendirilebileceğini; YouTube’un TV ve Müzik uygulaması haricindeki *youtube.com* sitesinin ise Yönetmelik dışında olduğunu belirtmiştir. Özgülemek kelimesinin “sadece o iş için kullanılması” anlamı düşünüldüğünde *youtube.com*’un serbest paylaşım temeli üzerine kurulmuş bir platform olması onu bu kapsamdan muaf kılmaktadır.

RTÜK denetiminde bir ölçüt olarak platformun özgülenmiş olması meselesine getirilen yorumlar, zaten çok net olmayan yetki çerçevesinin boşluklarını daha da belirsizliğe sevk etmektedir. Bu noktada *youtube.com*’da kanalı bulunan Fatih Altaylı (Fatih Altaylı, t.y.) ve İlker Canikligil’e (FluTV, t.y.) RTÜK tarafından lisans alma çağrısı yapılmış; ücretini peşin olarak ödemek suretiyle lisans alınmaması veya yayınların 72 saat içerisinde sonlandırılmaması hâlinde 6112 sayılı Kanun’un 29/A maddesinin ikinci fıkrası uyarınca Sulh Ceza Hâkimliği’nden içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesi talebinde bulunulacağı ve ayrıca aynı Kanun’un 33. maddesinin birinci fıkrası uyarınca işlem yapılacağı” ihtarında bulunulmuştur (RTÜK, Duyuru, 2025; RTÜK, Haberler, 2025). RTÜK Başkanı, konuyla ilgili açıklamasında “kafa karışıklığı varmış gibi görünmektedir; ancak son derece açıktır” diyerek, YouTube’daki bir yayıncının yayınları habere özgülenmişse ve devamlı olarak bu tema üzerinden yayın yapıyor ise RTÜK kapsamında değerlendirileceği; ancak sabah klasik arabalardan, akşam doğaya ilişkin konulardan bahsediliyorsa bunun BTK’nın sorumluluğu altında olduğu şeklinde bir açıklama getirmiştir. Ayrıca RTÜK Başkanı, YouTube üzerinde etkili yayıncılara lisans çağrısında bulunduklarını belirtirken lisans almanın korkutucu bir şey olmadığı; hatta özgürlükler içerisinde yayın yapmanın lisansla güvence altına alındığı yorumunda bulunmuştur (Sabah, 2025). Bu çağrıya karşılık olarak Fatih Altaylı kendi YouTube kanalında yaptığı açıklamada, RTÜK’ün bu talebinin tamamen hukuksuz olduğunu, Kurumun resmen bunu talep etmesinin bu isteğe hukukilik kazandırmadığını; Türkiye’de 100 binin üzerinde YouTube yayıncısı olduğu halde yalnızca 2 kanalın muhatap alındığını; oysa kendileriyle aynı formatta yayın yapan çok sayıda yayıncı olduğunu ifade etmiştir. Altaylı (2025), bu şekilde hedef odaklı talep bildiriminin tamamen keyfilik olduğunu öne sürmüştür.

YouTube’un dünyanın en büyük görsel-işitsel yayın platformu olduğu (Duarte, 2025) göz önünde bulundurulduğunda, platform üzerinde yayınlanan içeriklerin ifade özgürlüğünün kullanımını yansıtmaması kadar, sorumluluk dengesini de gözetmesi önemlidir. Ancak, söz konusu platformun temel düzeyde dahi olsa ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ölçütleriyle

denetim altında olması gerekliliğine karşın; mevcut mevzuat çerçevesinde RTÜK'ün bu alanda doğrudan bir yetkiye sahip olmadığı; bu alanın BTK tarafından denetlenmesi gerektiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Şahin'in habere özgülenme üzerinden verdiği örnek, amatör veya profesyonelce yapılması fark etmeksizin on binlerce YouTube yayıncısı için belli bir standarda oturması mümkün olmayan bir parametredir. Üstelik eleştirilerde de öne çıktığı üzere bunu yalnızca iki yayıncıdan talep etmek eşitlik ilkesinden uzak bir yaklaşımdır. Kurumun bu çağrısı, hem resmi web sitesindeki duyurularda hem de Başkan Şahin'in defalarca yaptığı paylaşımlarda dile getirildiği üzere, YouTube'un RTÜK denetimi kapsamına alınmasına yönelik bir iradeyi yansıtmaktadır. Ancak söz konusu platforma ilişkin düzenlemeler henüz açık ve net bir hukuki zemine kavuşmamış olmasına rağmen, bu ısrarlı açıklamalar, fiili bir meşruiyet zemini oluşturma çabası olarak değerlendirilmektedir.

Bir diğer tartışılması gereken nokta da internet yayınlarının 'platform' olarak Üst Kurul'dan lisans almalarına ilişkindir. Şöyle ki, YouTube bir platformdur; ancak <https://www.youtube.com/@fatihaltayli> bu platformda bir kanal/bir yayıncı olarak yer almaktadır. Dolayısıyla RTÜK'ün yetkisinin bu bağlamda belirlenen platform sınırlarının ötesine geçmesi söz konusudur. İBYH kapsamında diğer yayıncılara bakıldığında tamamının internet domaini [hizmet sağlayıcınınadı].com olan hizmet sağlayıcılar olduğu görülmektedir (RTÜK, t.y.). Buradan hareketle, YouTube TV ve YouTube Müzik gibi "özgülenmiş" platformlar için de idari otoritenin esas muhatabının tıpkı bünyesinde diğer televizyon kanallarının yayınlarını da içeriyor olmasına karşın, sorumluluk taşımaya devam eden BluTV, Netflix vb. platformlar gibi, YouTube TV'nin olması gerekmektedir.

RTÜK ve BTK arasındaki söz konusu yetki belirsizliklerinin bir an önce giderilmesi, kavramların kapsamını belirten tanımların ayırt edici şekilde ortaya koyulması gerekmektedir. Aksi takdirde, yetki aşımı olarak değerlendirilebilecek müdahaleler sürebileceği gibi, bu durum Üst Kurul'un güvenilirliğiyle birlikte kamu yararına katkısını da sorgulatabilir.

RTÜK'ün İBYH denetimiyle ilgili olarak katılımcılara sunulan maddelerden biri, katalog sisteminin yapısı gereği denetimlerin belli hassasiyetler gözetilerek ve şikâyet mekanizması üzerinden hedef odaklı gerçekleştirildiğine ilişkindir. Aynı zamanda RTÜK'ün İBYH'ye yönelik görev ve çalışma prensiplerindeki belirsizliğe de işaret eden bu madde, katılımcılar tarafından büyük oranda desteklenmiştir. Katılımcılardan D3, Üst Kurul'da yeterli sayıda izleme uzmanının bulunduğunu ve 30 yılı aşkın kurumsal deneyimle tüm İBYH içeriklerini izleme kapasitesine sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak geniş ve gelişmiş bir kapasiteye sahip

olunmasına rağmen, katalog sisteminden kaynaklanan niceliksel ve eşzamanlı yük karşısında uygulanmakta olan denetim-izleme sisteminin yeterince şeffaf olduğunu söylemek tartışmaya açıktır. Zira beş yılı aşkın bir sürede yalnızca yirmiden az yapım için yaptırım cezası uygulanmış olması ve bunların, iki istisna dışında, aynı bağlamda değerlendirilmiş içeriklerden oluşması (bkz. Tablo 4.1.); bu maddede de vurgulandığı üzere, denetim uygulamalarının “belirli hassasiyetler” doğrultusunda şekillendiği iddiasını güçlendirmektedir.

Bu tür seçici hassasiyetler ve yapısal belirsizlikler, yalnızca sonuçta uygulanan yaptırımlar düzeyinde değil; içerik üretiminin daha erken aşamalarında da etkili olabilmektedir. Küresel ölçekli dijital platformların, düzenleyici kurumların olası beklentilerini önceden gözetken ve buna göre konumlanan bir yaklaşım geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Örneğin Disney+'ın Türkiye'de görev yapan altyazı çevirmenlerine, “İslam, Ermeni Soykırımı, Kürt meselesi ve Kıbrıs sorunu gibi konulara” ilişkin sahnelere özel dikkat gösterilmesini talep ettiği belirtilmiştir (Susma24, 2022). İçeriklerin henüz kamuya sunulmadan önce belirli temalar açısından dikkatle değerlendirilmesi, düzenleyici ortamın nasıl algılandığına ve bu algının içerik politikaları üzerindeki olası etkilerine işaret etmektedir.

Üst Kurul'un İBYH'leri denetleme ve onlara yaptırım uygulama pratikleri, mevzuatın gerekliliklerinden farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, platform temsilcileriyle bire bir görüşerek yayınlara yönelik genel uyarılarda bulunmak veya belirli içeriklere dair spesifik uyarılar yapmak gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Medyaya yansıyan bazı haberlerden⁷² bu tür bir uygulamanın yapıldığı anlaşılmış ve uygulamanın gerçekliği, RTÜK temsilcileriyle yapılan görüşmelerde teyit edilmiştir. Katılımcılar, RTÜK'ün İBYH'ye dair sorunların çözülmesinde bu gibi pratik yolları tercih etmesinin hukukiliği ve devamlılık içeren bir yol olup olmadığına dair bir uzlaşıda bulunmamışlardır. Bu pratik, hukukçular ve iletişimciler tarafından karşı çıkılan bir yol olurken, sektör temsilcileri bu noktada genellikle çekimser kalmışlardır. Denetçiler ise kendi içlerinde oldukça ayrıştıkları bir tutum sergilemişlerdir.

Denetleyici ile hizmet sağlayıcı arasında içeriklere yönelik kayıt dışı tavsiye, uyarı ve uygulamalar, idari otoritenin çeşitli sebeplerle⁷³ tercih ettiği yollardan biri olabilir ancak büyük

⁷² Bkz. BBC News Türkçe. (2020, 1 Mayıs). Designated Survivor: “Netflix, RTÜK'ün talebi üzerine dizinin bir bölümünü Türkiye'de yayından kaldırdı”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52496247>

⁷³ Üst Kurul'un dijital platformlarla bire bir görüşerek uyarılarda bulunması, regülatör ile sektör arasındaki iş birliğini artırmayı, RTÜK'ün ulusal ve uluslararası alandaki yasakçı profilini olabildiğince yumuşatmayı, ceza uygulamasının ses getirmesi nedeniyle ceza uygulanan yapımlara duyulan merakın izleyici kitlesini bir anda arttırmasının önüne geçmeyi amaçlayan motivasyonları içermektedir. Bunların yanı sıra, özellikle uluslararası

bir problemin de kapısını aralamaktadır: içtihat oluşumu. İdari denetim ve yargı denetimi gibi uygulamaların hukuki dayanakları kadar bu dayanakların yorumlanarak gerekçelendirilmesi de son derece önemlidir. Zira daha sonra karşılaşılabilecek olan benzer olaylar karşısında, daha önce deneyimlenmiş olaylar ve uygulanan kararlar ile bunların gerekçeleri emsal teşkil etmekte ve bu da işleyişin daha adil hâle gelmesini sağlamaktadır. Aksi takdirde, içtihat oluşumunun sağlanamaması, benzer durumlar için tutarsız ve keyfi kararlar alınmasına yol açabilir. Bu durum, hem denetim süreçlerinin güvenilirliğini zedeler hem de hizmet sağlayıcılar için belirsizlik meydana getirir.

Bu noktada eleştirilmesi gereken yalnızca denetleyici otoritenin uygulama biçimi değildir; hizmet sağlayıcıların süreç içindeki tutumu da zaman zaman dikkatle ele alınması gereken bir sorun alanı oluşturmaktadır. Koçer (2020) bu noktaya işaret ederken, platform temsilcilerinin idari otorite ile gerçekleştirdiği görüşmelere dair kamuoyuna herhangi bir açıklama yapmaksızın yayın içeriklerine yönelik kararlar alıp uygulamalarını, hizmet sağlayıcıların hem şeffaflık ilkesine hem de izleyici ve içerik üreticilerine karşı etik sorumluluklarına ilişkin açık bir zafiyet olarak değerlendirmekte ve bunu sansürün bir türü olarak nitelemektedir.

Şekil 5.8. Aleniyet Kazanmış Yapımlara İBYH’de Yayın Öncesi Müdahaleye Dair Tutumlar

platformların reklam yüzü olan yapımlara idari otorite tarafından müdahale edilmesi durumunda uzun ve çetrefilli bir yargı sürecine girilmesinin önüne geçilmesi, hatta platformların ülkeden çekilmesi söz konusu olabileceğinden bunun oluşturacağı infialin engellenmesi gibi gerekçeler de RTÜK ile hizmet sağlayıcılar arasındaki bu “iş birliği”nin arkasındaki nedenler olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 5.8’de görüldüğü üzere, daha önce festivallerde ya da farklı mecralarda gösterilmiş ve kamuoyunca bilinirlik kazanmış yapımların, bir İBYH platformunda yayımlanmadan önce idari otorite tarafından yaptırıma konu olup olamayacağına ilişkin katılımcılar arasında belirgin görüş ayrılıkları ve kararsızlıklar ortaya çıkmış; bu nedenle bir uzlaşa sağlanamamıştır. RTÜK’ün daha önce bu tür uygulamalarda bulunduğu bilinmektedir. Bu uygulamaların ilk örneklerinden biri, daha önce bir festivalde gösterilerek aleniyet kazanmış olan *Minnoşlar* (*Cuties*, Maïmouna Doucouré, 2020) adlı yapıma ilişkindir. Söz konusu yapımın ilerleyen bir tarihte Netflix’te yayımlanacağına dair fragmanın gösterilmesi üzerine konu Üst Kurul gündemine alınmış ve yapım, yayına girmeden önce platform kataloğundan çıkarılmıştır (RTÜK, 2020). Diğer bir örnek ise idari yaptırım uygulanması biçiminde değil; katalog düzeyinde müdahale yoluyla belirli yapımların gösterim listesine alınmasının engellenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin, Yunan yapımı *Famagusta* (2024, yön. Andreas Georgio) dizisinde, Türklerin 1973 Kıbrıs çıkartmasının “işgal” olarak nitelendirilmesi nedeniyle bu yapımın Netflix Türkiye kataloğunda yer almaması için görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu durumu basın açıklamasıyla kamuoyuna duyurulmuştur (RTÜK, 2024):

Ülkemizdeki dijital yayın hizmetlerini düzenleyen ve denetleyen kuruluş olarak Üst Kurulumuz, yayıncı Netflix ile gerekli görüşmeleri yapmış ve yapımın yayınlanmayacağına dair anlayış birliğine varılmıştır. Söz konusu yapım, sadece daha önce yayınlandığı ülkede (Yunanistan) Netflix kataloğuna girecek Türkiye’de veya herhangi bir ülke kataloğunda yer almayacaktır.

RTÜK’ün bu girişiminde, denetimin meşruluğu bağlamında birkaç noktaya dikkat çekmek gerekmektedir: Öncelikle Kıbrıs Barış Harekâtı gibi tarihsel olarak önemli ve toplumsal bellekte derin izler bırakan olayların uluslararası platformlarda “işgal” olarak nitelendirilmesi, ülke kamuoyunda ciddi rahatsızlıklara neden olabilecek bir durumdur. Üstelik bu yalnızca politik bir değerlendirme değil, aynı zamanda ülkenin toprak bütünlüğüne ve uluslararası meşruiyetine ilişkin temsillere doğrudan saldıran bir anlatı olarak da değerlendirilebilir. Bu görüş saklı tutulmak kaydıyla, söz konusu müdahalenin meşruluk temeline bakıldığında, RTÜK’ün sıklıkla başvurduğu 6112 sayılı Kanun’nda yer alan (m. 8/1,f) yayın hizmetlerinin “toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz” hükmüyle uyum içinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu hükümdeki kriterin ne olduğu sorusunun cevaplandırılması kavramın soyutluğundan dolayı subjektif değerlendirilme riski taşıyan bir konudur ve “aykırılık” durumlarının ne şekilde tanımlanacağı da belirsizliği daha da zorlaştırmaktadır. Bu noktada Üst Kurul’un “toplum”un ve “genel”in temsili olduğunu meşrulaştıracak bir uygulama olarak re’sen harekete geçmesi

yerine; Kuruma iletilen yoğun şikâyetler bir dayanak olarak gösterilebilir. Böylece genel itibarıyla toplumda bu konuda oluşan ve belli bir düzeyi aştığı anlaşılan hassasiyetin muhatabına iletilmesi şeklinde bir uygulama gerçekleşmiş olacaktır (Bağcı, 2022). Ancak, *Famagusta* örneğinde müdahale, içerik yayımlanmadan önce gerçekleştiği için yayın öncesi denetim, daha açık bir ifadeyle sansür niteliğindedir ve bu RTÜK’ün 6112 sayılı Kanun’dan doğan yetkilerinin sınırlarını aşan bir uygulamadır. Bir içeriğin, çeşitli gerekçelerle yayın öncesinde sınırlandırılması; bu müdahale “görüşme”, “anlaşma”, “iş birliği” ya da “anlayış birliği” gibi kavramlarla meşrulaştırılmaya çalışılsa dahi, sansür niteliğini ya da otosansürü teşvik etme riskini açıkça taşımaktadır. Oysa ideal olan uygulama, ulusal ve uluslararası mevzuatta da öngörüldüğü üzere, yayın gerçekleştikten sonra, içerikteki unsurların sınırlandırılma gerekçelerinin somut biçimde ortaya çıkması durumunda değerlendirme yapılmasıdır. Bu süreçte, müdahalenin hukuka uygunluğu, meşru bir amaca dayanması ve demokratik toplumda zorunlu bir toplumsal gerekliliğe karşılık gelmesi gibi ilkelerin birlikte sağlandığından emin olunmalı ve ancak bu koşullar oluştuğunda Kanun’da öngörülen müeyyideler devreye sokulmalıdır.

RTÜK’ün yayın öncesi içeriklere yönelik müdahalelerinin görünürlük kazandığı örneklerden biri de “*If Only*” yapımıdır. Bulut’un (2024, s. 106-107) aktardığına göre, Netflix tarafından çekilmesi planlanan dizinin senaryosunda yer alan eşcinsel bir karakter nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapım izni verilmemiş, RTÜK yetkilileriyle yapılan görüşmelerin ardından ise proje tamamen iptal edilmiştir. Netflix’in, senaryoda değişiklik yapılmasını şirket prensipleriyle bağdaştırmaması nedeniyle diziyi Türkiye’de çekmekten vazgeçip yapımı İspanya’ya taşınması, yayın gerçekleşmeden önceki müdahale mekanizmalarının ne denli etkili olabileceğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu örnek, yalnızca RTÜK’ün denetim yetkisini değil; bu yetkinin içerik üretim sürecini yönlendirme ve belirleme potansiyelini de gözler önüne sermektedir. Yayın aşamasına dahi gelmemiş bir yapımın, senaryo düzeyindeki bir unsur nedeniyle engellenmiş olması, yayın öncesi denetim uygulamalarının yaratıcı ifade özgürlüğü üzerindeki etkisini sorgulatmaktadır.

5.2.2.2. İBYH’de Denetleyici Otorite Olarak BTK Alternatifi

İBYH’nin RTÜK denetimi kapsamına alınması, kamuoyunda ve uzman çevrelerde çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların merkezinde yer alan başlıca eleştirilerden biri, İBYH’nin doğası gereği birer internet yayını olduğu ve bu nedenle BTK tarafından denetlenmesi gerektiğidir. Özellikle RTÜK’ün geleneksel televizyon yayıncılığına dayalı

denetim anlayışının internet yayıncılığının dinamikleriyle örtüşmemesi; yayın hizmeti ilkelerinin kamuya açık geleneksel yayıncılığa daha uygun olması; yaptırım mekanizmalarının uyumsuzluğu ve zaman zaman orantısız uygulanması ile içerik özgürlüğü üzerindeki baskının dijital çağın ifade biçimleriyle çelişmesi bu eleştirilerin temel gerekçeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, internet yayınlarına yönelik yaptırımların -yargı mercilerinin de nihai kararıyla- teknik olarak BTK tarafından uygulanmak zorunda olması da dikkate alındığında, RTÜK'ün bu alanda düzenleyici bir aktör olarak konumlandırılması birçok çevre tarafından yerinde bulunmamaktadır.

Tablo 5.11. İBYH'nin BTK Tarafından Denetlenmesine Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH birer internet yayını oldukları için Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından denetlenmelidir.	20,0	40,0	20,0	20,0	-
BTK, İBYH'yi genel internet yayınları gibi değil; isteğe bağlı erişim, ücretli üyelik, yetişkin aboneliği vb. gerektirmesi gerekçesiyle daha esnek bir kontrol mekanizmasıyla denetlemelidir.	13,3	20,0	6,7	33,3	26,7

Tablo 5.11'de görüldüğü üzere, uzmanlar İBYH'nin denetiminde BTK'nın etkin bir rol üstlenmesi fikrine belirgin bir katılım göstermemektedir. Birinci tur görüşmelerde BTK denetimini açıkça savunan bazı katılımcıların, ikinci turda bu görüşlerini gözden geçirerek, daha mesafeli ya da kararsız bir tutum benimsedikleri gözlemlenmiştir. Öte yandan, BTK'nın İBYH içeriklerini denetlemesi hâlinde, bu denetimin 5651 sayılı Kanun'da düzenlendiği biçimde genel internet yayınları gibi değil; isteğe bağlı erişim, ücretli üyelik ve yetişkin abonelik gibi sınırlayıcı unsurlar nedeniyle daha esnek bir kontrol mekanizmasıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini öne süren ifadeye ilişkin bir uzlaşma oluşmamıştır. Katılımcıların bir bölümü bu esnek denetim anlayışını desteklerken, diğer bir kısmı bu görüşe karşıt yönde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu durum, katılımcılar arasında sadece İBYH'yi denetleyici rolüyle BTK'ya yetki ve sorumluluk yüklenmesi bakımından değil, aynı zamanda denetimin içeriği ve yöntemi bağlamında da görüş ayrılıklarının bulunduğunu göstermektedir.

5.2.2.3. İBYH İçerik Denetiminde Denetleyici Kadro ve Uygulama Pratikleri

İBYH'nin hızla büyüyen ve evrilen yapısı, internetin sunduğu esneklik ve hızın etkisiyle, geleneksel denetim süreçlerinin bu dinamik yapıya uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, içerik denetiminin sadece yasal çerçevelerle sınırlı kalmaması; toplumsal fayda odaklı bir yaklaşım benimseyerek güçlü ve etkili bir denetim mekanizması ile desteklenmesi gerektiği açıktır. Ancak, bu mekanizmanın başarısı, uygulamaların tutarlılığı, şeffaflığı ve dijital çağın sınır tanımayan doğasına ne kadar uyum sağlandığına bağlıdır. Denetimin etkinliği, yalnızca kısıtlamaların gerekliliğini değil, aynı zamanda bu süreçlerin toplumsal güveni ve kamu erkinin saygınlığını nasıl pekiştireceğini de belirleyecektir.

Tablo 5.12. İBYH’de Denetçilere ve Denetim Uygulamalarına Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH’nin idari denetimi, özerkliğe sahip; akademisyen, sivil toplum ve sektör temsilcilerinin de dâhil olduğu alanında uzman kişilerce gerçekleştirilmelidir.	6,7	6,7	-	46,7	40,0
Denetleyici otoritenin hizmet sağlayıcılara benzer yayın içeriklerinden dolayı uyguladığı yaptırımların tutarlı olması, kamu otoritesine güvenin sarsılmasını önleyecektir.	-	-	-	53,3	46,7
Yayın içeriklerine yönelik çok sıkı denetim ve yasaklamacı politika, daha fazla ilgi ve merak doğurmaktadır.	-	6,7	6,7	73,3	13,3
İnternet temelli yayınlara yönelik kısıtlamalar kolayca baypas edilebildiği için, bu tür müdahaleler kamu politikasının kalitesi açısından prestij ve güven kaybına neden olmaktadır.	-	6,7	13,3	66,7	13,3

Medya alanının toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir yapıya sahip olması, denetim sürecinde yalnızca uzmanlaşmayı değil, aynı zamanda farklı toplumsal ve mesleki arka planlara sahip aktörlerin katılımını da gerekli kılmaktadır. Tablo 5.12’de de görüldüğü üzere, katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu, İBYH’nin denetim sürecinin akademisyenler, sivil toplum ve sektör temsilcilerinin de dâhil olduğu, alanında uzman kişiler tarafından yürütülmesi gerektiği görüşünü desteklemiştir. Bu bağlamda, katılımcılar tarafından hukukçular, iletişim uzmanları ve akademisyenlerin yanı sıra; sivil toplum temsilcileri, psikologlar, pedagoglar,

sosyologlar, eğitimciler, gazeteciler ve teknoloji uzmanları gibi çeşitli gruplar önerilmiş; ayrıca denetleyici yapının özerkliği vurgulanmış ve bu konuya özel bir önem atfedilmiştir.

Denetleyici otoritenin uygulamalarına ilişkin olarak, katılımcıların tamamının güçlü bir biçimde üzerinde uzlaştığı ve ısrarla vurguladığı temel unsurlardan biri, yaptırım süreçlerinin tutarlı olması ve bu yaptırımların tüm hizmet sağlayıcılar için eşit ve istikrarlı biçimde uygulanması gerekliliğidir. Bu durum, yalnızca kamu otoritesine duyulan güvenin sarsılmasını engellemekle kalmayacak; aynı zamanda denetim mekanizmasının meşruiyetini, saydamlığını ve öngörülebilirliğini güçlendirecektir. Farklı platformlara yönelik benzer içeriklerde farklı yaptırımlar uygulanması, keyfilik algısına neden olabileceğinden, denetim yetkisinin kamu yararı doğrultusunda ve nesnel ölçütlere dayalı biçimde kullanılması, katılımcılar açısından temel bir ilke olarak öne çıkmaktadır. Bunun uygulanmasına ilişkin olarak öncelikli yapılması gerekenlerden biri, yayın hizmeti ilkelerine aykırılık gerekçesiyle uygulanan yaptırım kararlarının tamamının, Kurumun resmi internet sitesindeki ‘Üst Kurul Kararları’ kısmında yayınlanmasıdır. Ayrıca, yargıya taşınmış olan kararların akıbetlerinin de yine Üst Kurul tarafından kamuoyuyla, kolayca takip edilebilecek şekilde paylaşılması gerekmektedir. Bu sayede, hem hizmet sağlayıcılar hem de kullanıcılar, kararları gerekçeleriyle birlikte izleyerek yayın içeriklerine dair adil bir uygulama içinde olunduğunun takibini yapabileceklerdir.

Katılımcıların büyük oranda üzerinde uzlaştığı maddelerden bir diğeri de yayın içeriklerine yönelik aşırı sıkı denetim ve yasaklayıcı politikaların, paradoksal biçimde, söz konusu içeriklere olan ilgi ve merakı artırdığı yönündedir. Literatürde bu görüşü doğrulayan pek çok kurama ve araştırmaya rastlanmaktadır. Bunların en kadim olanlarından biri iletişim alanında da karşılık bulan “yasak meyve etkisi”dir (*forbidden fruit effect*). Ayrıca ‘Özgürlük ve Kontrol Teorisi’nde de yer aldığı üzere, insanların özgürlüklerinin tehdit edilmesi, onların bu özgürlükleri yeniden elde etme konusunda daha güçlü bir motivasyon geliştirmelerine yol açar. Bu durum, ‘psikolojik reaktans’ olarak adlandırılır ve bireylerin özgürlüklerinin kısıtlandığına dair bir algı oluştuğunda, tepki olarak bu özgürlüğü yeniden kazanma yönünde davranışlar sergileyebileceğini öne sürer (Brehm & Brehm, 1981). Buna göre, yayın içeriklerine yönelik yasaklamalar, insanların bu içeriklere ulaşmalarını engelledikçe, bunlar daha çekici ve ilgi uyandırıcı hâle gelir. Kısıtlamalar, içeriklere olan ilgiyi artırır ve yasaklama eylemi tarafından tetiklenen merak duygusu pekişir. Yine adı geçen kuramların mantığıyla doğrudan örtüşen şekilde ‘Streisand Etkisi’, medyada gizlenmeye veya kaldırılmaya çalışılan bir içeriğin, internet teknolojisinin dinamik ve hızlı yapısı karşısında pek mümkün olmadığını göstermektedir.

(Özergin, 2015, s. 61). Özellikle dijital mecraların yaygınlaştığı günümüzde, herhangi bir içeriğin erişime engellenmesi ya da platformdan kaldırılması, içerik hakkında kamusal merakın artmasına ve sosyal medya gibi alanlarda çok daha geniş çapta dolaşıma girmesine neden olabilmektedir. Katılımcılardan D3, bu durumun farkında olduklarını ve Üst Kurul'un yaptırım kararlarının ardından, yaptırıma konu olan içeriklere yönelik ilginin bir anda arttığını kendilerinin de tespit ettiğini ifade etmiştir. D3, böylesi bir durumda da verilen cezanın amacını etkisiz kıldığını, çünkü cezalandırılan içeriğin zaten kendi potansiyelinin de üstünde bir şekilde topluma ulaşmış olduğuna dikkat çekmiştir. Bunu önlemek için, olabildiğince yaptırım uygulamaksızın hizmet sağlayıcılar ile iletişim hâlinde olunarak Kurumca yapılan tespitler ile izleyicilerden gelen şikâyetleri hizmet yayıncılara aktarma yolunu tercih ettiklerini belirtmiştir.

Ceza sisteminde esas olan unsurlardan biri caydırıcılık niteliğidir. Ancak İBYH'nin akışa bağlı olmayan katalog sisteminde, bazı yaptırım türlerinin etkisiz kaldığı; hatta yukarıda da belirtildiği üzere daha fazla merak uyandırma şeklinde ters etki yaptığı görülmektedir. Sadece 'idari para cezası' yaptırımının uygulanması bu anlamda dikkat edilmesi gereken bir yaptırım türüdür. Zararlı içeriğe sahip olduğu gerekçesiyle para cezasına çarptırılan yayın içeriğin platformda kalmaya devam etmesi 'amaca uygunluk' ilkesiyle örtüşmediği gibi, içerik üreticileri açısından yaptırımların yalnızca sembolik bir işlev taşıdığı algısını güçlendirebilmektedir. Bu da denetim mekanizmasının etkinliğini gölgelemektedir.

Denetçilerin uygulamaları bağlamında en çok dikkat edilmesi gereken ve katılımcıların büyük oranda uzlaşa sağlamış oldukları maddelerden biri de "internet temelli yayınlara yönelik kısıtlamalar kolayca baypas edilebildiği için, bu tür müdahaleler kamu politikasının kalitesi açısından prestij ve güven kaybına neden olmaktadır" hükmünü içermektedir. Gürkaynak, Yılmaz ve Kara (2010), internete yönelik aşırı ve yersiz müdahalelerin, bireyleri hukuka aykırı veya zararlı içerikten korumaktan daha çok, onların haklarını ihlal ettiğini; üstelik internetin amacına ve ruhuna aykırı düştüğü için de internet tarafından çiğnenip bir köşeye savrulduğunu ifade etmişlerdir. Kısıtlamaların bu etkisizliğinin, kamu politikalarının gücünü ve saygınlığını olumsuz yönde etkileyeceği açıktır. İnsanlar, bu tür denetimlerin sadece geçici engellemeler sunduğunu ve nihayetinde internet ortamında özgürce dolaşmanın mümkün olduğunu fark ettiklerinde, bu tür başarısız kısıtlamalardan dolayı kamu erkinin dijital ortamda ne kadar etkili ve yetkin olduğunu sorgulayabilirler. Esasında, internet yayınlarının sansür ve kısıtlamalardan kaçınan doğası, kullanıcıların bu tür engellemeleri aşacak yollar geliştirmelerine olanak tanır.

Bu durum, yalnızca kısıtlamalara karşı bir tepki olarak değil, aynı zamanda internetin sınır ve sınırlama tanımayan yapısının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, İBYH'ye yönelik uygulamalarda da benzer durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. İBYH kataloglarındaki içeriklere yönelik kısıtlamalar, internetin diğer alanlarında bu içeriklere kolayca erişilebilmesi suretiyle kolayca baypas edilebildiğinden, insanların ülke içinde bu yayınlara erişimini engelleme amacı da bertaraf edilmiş olmaktadır. Bu da ciddi manada dijital ortamda denetim uygulamalarının etkinliğini sorgulatmaktadır. Burada denetçilere düşen, bu durumu göz önünde bulundurarak kısıtlamaların azami düzeyde orantılı olmasını sağlamalarıdır. Buna göre, denetimler sadece zararlı veya hukuka aykırı içeriklere yönelik olmalı; keyfi ve kısıtlı ideolojilere hizmet eden müdahalelerden kaçınılmalıdır. Bu noktada en önemli unsurlardan biri, yukarıda da pek çok kez önemine farklı bağlamlarda değinildiği üzere, bu tür düzenlemelerin şeffaf bir biçimde uygulanması ve gerekçeleriyle birlikte kamuoyuna açıklanmasıdır. Böylece kamu erkinin yayınları kısıtlama motivasyonunun kamuoyunca destek bulması ve toplumsal güven sağlanabilecektir. Böylece denetimler sadece zararlı içerikleri engellemeye yönelik değil, aynı zamanda dijital medyanın etik kullanımını teşvik etmeye yönelik bir strateji hâline de dönüşmeye başlayacaktır. Sonuç olarak, denetçilerin izlediği yaklaşımda denge ve şeffaflık ön planda olmalı, hem özgürlükler hem de güvenlik arasında bir denge kurulmalıdır.

5.2.2.4. İBYH Denetiminde İdeal Denetleyici Otorite

İBYH'nin denetiminin RTÜK mü yoksa BTK tarafından mı yürütülmesi gerektiğine ilişkin tartışma bağlamında, bu çalışma ve saha araştırması belirli bir değerlendirme ve konumlanma ortaya koymaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de vurgulandığı üzere, görsel-işitsel dijital yayın platformları, geleneksel radyo ve televizyon yayıncılığından yapısal ve işlevsel olarak ayrışan özgün bir medya alanı oluşturmaktadır. Bu ayrışma yalnızca teknik platform farklılıklarına değil; içerik üretim süreçlerinden dağıtım modellerine, erişim biçiminden izleyiciyle kurduğu ilişkiye kadar pek çok düzeyde kendine özgü yayıncılık pratiklerine dayanmaktadır. Aynı şekilde, İBYH genel internet yayıncılığından da farklılaşmaktadır. Örneğin YouTube gibi açık paylaşım platformlarında kullanıcılar hem içerik üreticisi hem de tüketicisi konumundayken Netflix ya da Gain gibi platformlarda içerikler editöryal süzgeçten geçirilmekte, kurumsal düzeyde planlanmakta ve denetim altında sunulmaktadır. İçerik sirkülasyonunun rastlantısal ve kullanıcı temelli olduğu platformlar ile

profesyonel üretim ve kontrollü içerik yönetimi içeren İBYH'lerin aynı hukuki zeminde değerlendirilmesi, denetleyici otoritenin muhataplık ilişkisini de zayıflatmaktadır.

İBYH kapalı algoritmalar, hedefli izleyici profillemesi, abonelik ve ödeme sistemleri gibi kontrollü mekanizmalarla çalıştıkları için, içerik üretiminden dağıtıma kadar izlenebilir, denetlenebilir ve sorumluluğu tanımlanabilir bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, İBYH'nin mevcut hâliyle 6112 sayılı Kanun'un öngördüğü "yayın hizmeti ilkeleri"ne birebir tâbi kılınması hem içerik doğasına hem de dijital medya endüstrisinin evrimine aykırılık taşımaktadır. Ne var ki bu durum, bu alandaki içeriklerin denetim dışı kalması gerektiği anlamına da gelmemektedir. Aksine, İBYH içeriklerinin toplumsal sorumluluk, kamu yararı ve medya etiği ilkeleri çerçevesinde düzenlenmesi ve denetlenmesi zorunludur.

BTK'nın bu alanda denetleyici otorite olarak önerilmesi ise çeşitli açılardan sorunludur. Her ne kadar BTK, internet ortamında teknik erişim, veri trafiği ve dijital altyapıya ilişkin düzenlemelerde yetkili bir kurum olsa da görsel-işitsel içeriklerin denetimi yalnızca teknik bilgiyle yürütülebilecek bir faaliyet değildir. Medya içerikleri, sembolik anlatım, temsil biçimleri, kültürel bağlam ve sosyal etki açısından çok katmanlıdır ve bu nedenle salt teknik değil, içerik okuması gerektiren eleştirel bir uzmanlık alanıdır. BTK'nın görev tanımı ve kurumsal donanımı, bu tür içerik odaklı denetimi gerçekleştirmek için yeterli değildir. Üstelik İBYH, doğası gereği editöryal sorumluluğa sahip profesyonel yapılar sunduğundan karşısında doğrudan muhatap alınabilecek bir içerik sağlayıcısı da bulunmaktadır. Bu nedenle, İBYH'nin düzenlenmesi, teknik erişim rejiminin çok ötesine geçerek, medya etiği, ifade özgürlüğü ve kamusal sorumluluk arasında denge kuran bir içerik değerlendirme yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.

Bu noktada, RTÜK'ün görsel-işitsel medyadaki uzun yıllara dayanan kurumsal deneyimi ve uzman kadrosu dikkate alındığında, İBYH denetiminin RTÜK çatısı altında yürütülmesi kurumsal açıdan yerinde bir tercihtir. Ancak bu denetimin, mevcut mevzuatın katı ve geleneksel çizgileriyle değil; İBYH'nin özgün doğasını tanıyan, esnek, şeffaf, katılımcı ve dijital çağın gereklerine uygun ilkelerle yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda önerilen çözüm, RTÜK bünyesinde dijital yayınlara özgü, bağımsız, uzmanlaşmış ve güncel medya pratiklerini tanıyan bir birim oluşturulmasıdır. Böyle bir yapı, hem denetim-dengeleme mekanizmalarını işler kılacak hem de platformlarla kamu otoritesi arasında açık ve sorumlu bir iletişim kanalı oluşturacaktır.

Sonuç olarak, İBYH ne geleneksel yayıncılık çerçevesine tam anlamıyla uymakta ne de genel internet yayınları kategorisi içinde değerlendirilebilmektedir. Bu özgün konumlanış, ona özel bir düzenleme ve denetim modelini zorunlu kılmaktadır. İBYH'nin denetimi için ne RTÜK'ün mevcut mevzuatı ne de BTK'nın teknik araçları tek başına yeterlidir. En işlevsel çözüm, RTÜK'ün uzmanlığını koruyarak, ancak dijital yayıncılığa özel ilkelerle çalışan ayrı bir yapı oluşturulmasıdır. Böyle bir yaklaşım, hem kamu otoritesinin içerik üzerindeki meşru düzenleyici rolünü güçlendirecek hem de sektördeki yaratıcı özgürlüğü baskılamadan dengeleyici bir denetim zemini inşa edecektir.

Bu noktada, yargı denetimi bağlamında da belirtmek gerekir ki; ifade özgürlüğü, ayrımcılık yasağı ve nefret söylemi gibi temel hak ve özgürlüklere ilişkin meselelerde yargı organlarının kararları, yalnızca mevcut mevzuatla sınırlı kalmamalı; uluslararası insan hakları normlarını içselleştirmiş, bağlam temelli bir yorum yetkinliğiyle şekillenmelidir. Nitekim Akçıl ve Termacı'nın de (2017, s. VI) vurguladığı üzere, “görevlendirildikleri davalara bakarken Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda öngörüldüğü üzere, yasal anlamda bağlayıcı tüm insan hakları sözleşmelerini uygulamaları için yeterli beceri ve yetkinliğe sahip olmak, hâkim ve savcıların ortak sorumluluğudur.” Bu çerçevede, yalnızca düzenleyici otoritelerin değil, aynı zamanda yargı erklerinin de İBYH içeriklerinin denetiminde hak ve özgürlükler dengesini gözetken bir yaklaşımı benimsemeleri, demokratik hukuk devleti ilkesi açısından kritik bir önem taşımaktadır.

5.2.3. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerine Yönelik En Çok Eleştirilen Unsurlar

İBYH içeriklerinin katı olmayan, daha özgürlükçü bir bakış açısıyla düzenlenmesi gerektiği varsayımı, denetçi, hukukçu, iletişimci ve sektör temsilcisi olan uzman-katılımcılar tarafından büyük oranda doğrulanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde, söz konusu doğrulamaya dayanarak dijital platformlardaki içeriklere ilişkin en çok eleştirilen unsurlar⁷⁴ mercek altına alınmış ve katılımcıların bu konulardaki değerlendirmeleri ışığında bulgular yorumlanmıştır.

İBYH içerikleri kapsamında en fazla eleştiriye konu olan ve kamusal tartışmalarda öne çıkan başlıklar şu şekilde sınırlandırılmıştır:

- Terör propagandası
- Çocuk istismarı

⁷⁴ İBYH içeriklerine yönelik en çok eleştirilen unsurların nasıl tespit edildiğine dair bkz. ‘5.1.2.1. Araştırma Sorularının Belirlenmesi’.

- Aşırı şiddet
- Aşırı cinsel içerik
- Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik
- Nefrete teşvik

Bu başlıklar, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde içerik denetimi ve etik sorumluluk çerçevesinde tartışmaya açık olan temel sorun alanlarını yansıtmaktadır. Ancak içerik kategorileri, uygulamada çoğu zaman kesin sınırlarla ayrılmamakta; aksine, birbirine temas eden ve içeriksel olarak etkileşen yapılar hâlinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, çocuk istismarı sahneleri şiddet bağlamında değerlendirilmekte; terör propagandası ise çoğunlukla şiddet görüntüleriyle ilişkilendirilmekte; aynı zamanda nefret söylemini de besleyebilmektedir. Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik başlığı ise aşırı cinsel içerik veya nefret söylemi tartışmalarıyla kesişebilmektedir. Bu nedenle, her bir başlık içerik ve eleştiri boyutlarıyla mümkün olduğunca ayrı ayrı yapılandırılarak ele alınmakta; ancak aralarındaki örtüşen temalar ve ortak gerilim alanları da göz ardı edilmeden değerlendirilmektedir. Böylelikle, dijital yayıncılıkta içerik sınırlarının ve etik duyarlılıkların çok katmanlı yapısını ortaya koyan kapsamlı bir çerçeve sunulmaktadır.

5.2.3.1. Terör Propagandası

Türkçedeki ‘terör’ kelimesi “bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku, endişe ve dehşet” anlamına gelen Latince kökenli *terror* kavramından türetilmiştir (Öktem, 2004, s. 133). Kavramın özü, tanımda da yer aldığı üzere ‘korku’ durumunun ortaya çıkmasına işaret eder ve bu teröristlerin ve terör eylemlerinin temel amacıdır. Buradan hareketle ifade edilebilir ki teröristler öncelikle toplumu ve devleti korkutmaya ve bu korkuyu kalıcı hâle getirmeye çalışırlar. Böylece toplumda ve devlette güvenlik duygusunun sarsılmasına, bunun sonucu olarak da daha az rasyonel davranışlar sergileyecek kadar da paniğe yol açmayı amaçlarlar. Bu anlamda terörü toplum ve devlet üzerinde bir çeşit şantaj uygulaması olarak görmek mümkündür (Laçiner, 2008, s. 14-15).

Terör, küresel ölçekte birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı bir sorun olduğu gibi Türkiye’de de özellikle 40 yılı aşkın bir süredir zaman zaman artan şiddetiyle gündemde yer bulmaktadır. Dalgalı ancak süreklilik arz eden bu tehdit karşısında Türkiye, hem yasal düzenlemeler hem de güvenlik birimlerinin organizasyonu açısından kurumsal bir hazırlık

geliştirmiştir. Bu hususta temel mevzuat metni 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'dur (Resmi Gazete, 1991).

Terör ve medya arasında güçlü bir ilişki vardır: Teröristler normalde elde edemeyecekleri şekilde görünür ve bilinir olmayı medya aracılığıyla sağlamayı; medya ise terör olaylarını izlenir olma kaygısıyla canlı ve dramatik bir şekilde vermeyi ister (Ete, 2008, s. 40-41). Bu durum, terörün tam olarak amacına hizmet eden bir hâl alır. Çünkü, Fendoğlu'nun (2010) da ifade ettiği gibi, medyada [özellikle görsel-işitsel medyada] yer almak esasında terör için bir propaganda biçimidir. Çünkü bir kez yapılan eylem, defalarca ekranda gösterilir ve bu durum, sanki binlerce eylem yapılmış gibi bir etki meydana getirir. Böylece, hedeflendiği gibi devlet ve toplumun zayıflatılması, çürütülmesi ve moralinin bozulması gerçekleşmiş olur. Bu durumun önüne geçilebilmesi amacıyla, medya denetimine ilişkin mevzuatta terör içeriklerinin sunumuna yönelik düzenlemelere yer verilmektedir. Görsel-işitsel yayın hizmetleri bağlamında değerlendirildiğinde, 6112 sayılı Kanun'da yer alan yayın hizmeti ilkeleri doğrultusunda, yayınlar terörü övemez, teşvik edemez; terör örgütlerini güçlü veya haklı gösteremez ve bu örgütlerin korkutucu ya da yıldırıcı özelliklerini yansıtan içerikler sunamaz (m. 8/1,d). Aynı şekilde, terör eylemleri, failleri ve mağdurları da terörün amaçlarına hizmet edecek şekilde sunulamaz (m. 8/1,t).

Bu çalışma kapsamında, İBYH'de yer alan içeriklerde terör propagandasına yönelik unsurların algılanış biçimini ortaya koymak amacıyla katılımcılara 8 maddeden oluşan bir değerlendirme seti yöneltmiştir. Bu maddeler, terörün yayın içeriklerinde sınırlandırılması, terörün genişleyen anlamına bakış, ifade özgürlüğüyle güvenlik arasındaki denge ve milli değerlere yönelik içeriklerin sınırları gibi çeşitli unsurları kapsamaktadır. Çalışmanın bu kısmında, öncelikle terör propagandasına ilişkin ifadelerle yönelik katılımcılar arasında oluşan uzlaşma düzeyleri ortaya koyulmuş; ardından her bir maddeye ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 5.13. İBYH’de Terör Propagandası İçeriklerine Dair Uzlaşı Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Terör propagandası, kamusal güvenliği ve sınır güvenliğini tehdit edebilecek nitelikte ciddi bir unsur olduğundan, yayın içeriklerinde sınırlandırılmalıdır.	4,20	4,00	1,0	Uzlaşma var
İBYH’de mesajlar ve içerikler yoluyla terörü haklı gösterme, terörün amaçlarına hizmet etme, terör eylemlerini olumlama/meşrulaştırma kabul edilmemelidir.	4,47	5,00	1,0	Uzlaşma var
İBYH içeriklerinde terör unsurlarının olup olmadığı Terörle Mücadele Kanunu esas alınarak tespit edilmeli; buna ilişkin yayınların denetimi katı olmalıdır.	4,00	4,00	1,0	Uzlaşma var
Terörü konu edinen içeriklerde terör unsurlarının çok kötülenmesi ve abartılı sunulması, konunun üzerine fazla gidilmesi, terör yapılanmaları ve eylemleri lehine propagandaya dönüşebileceğinden uzak durulmalıdır.	3,87	4,00	2,0	Belirsizlik
Devletlerin terör olarak tanımladığı yapılanmaların fikir ve düşünceleri de ifade özgürlüğü bağlamında söylenebilir ve paylaşılabilir; bu insanların iradesini sakatlama olarak değerlendirilmemelidir.	2,67	3,00	3,0	Uzlaşma yok
Terör, terörist ve terör örgütleri gündelik söylemde anlamı genişletilen ve zamanla değişebilen bir yargıdır; bu nedenle terör içeriklerinin sınırlandırılmasına dair ilkeler belirlemek gerekmektedir.	4,00	4,00	1,0	Uzlaşma var
İBYH’de sadece Türkiye için değil, genel olarak terör propagandası içeriklerine yer verilmemelidir.	4,00	4,00	1,0	Uzlaşma var
Türkiye’nin hassas milli değerlerine, bölünmez bütünlüğüne, bayrağına ve kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik her türlü olumsuz içerik yaptırıma tâbi tutulmalıdır.	4,00	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.13’te yer aldığı üzere, terör propagandasına ilişkin maddeler üzerinde katılımcılar çoğunlukla uzlaşma yönünde bir eğilim göstermektedirler. Buna göre, 5 maddede uzlaşma sağlanmış, 1 maddede uzlaşma varılamamıştır. Bununla birlikte 2 maddede belirsizlik söz konusudur.

Uzlaşma sağlanan konuların ilki, kamusal güvenliği ve sınır güvenliğini tehdit edebilecek nitelikte ciddi bir unsur olmasından ötürü terör propagandasının yayın içeriklerinde sınırlandırılmasına ilişkindir (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0). Bununla birlikte İBYH’de mesajlar ve içerikler yoluyla terörü haklı gösterme, terörün amaçlarına hizmet etme, terör eylemlerini olumlama/meşrulaştırmanın kabul edilmemesine dair ciddi bir fikir birliği söz konusudur (M = 4,47; Md = 5,00; IQR = 1,0). Bu bulgu da terörün meşrulaştırılması ve

yayılması üzerine yapılan tüm yayınlara karşı kesin bir duruş sergilenmesi gerektiğinde ortaklaşıldığını göstermektedir.

Terörün tanımının ve denetimlerin konuya ilişkin çerçevesinin belirlenmesi konusunda katılımcıların uzlaşmaya vardığı görülmektedir. Buna göre, “terör, terörist ve terör örgütleri gündelik söylemde anlamı genişletilen ve zamanla değişebilen bir yargıdır; bu nedenle terör içeriklerinin sınırlandırılmasına dair ilkeler belirlemek gerekmektedir” maddesi geniş bir destek görmektedir (M = 4,00; Md = 4,00; IQR = 1,0). İBYH içeriklerinde terör unsurlarının olup olmadığının tespiti için Terörle Mücadele Kanunu’nun esas alınması ve bu doğrultuda yayınların denetiminin katı bir şekilde gerçekleştirilmesi de katılımcıların uzlaştığı hususlardandır (M = 4,00; Md = 4,00; IQR = 1,0). Fikir birliğine varılan bir konu da yayınlarda sadece Türkiye için değil, genel olarak terör propagandası içeriklerine yer verilmemesi gerektiğidir (M = 4,00; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Terör propagandasına ilişkin maddeler arasında katılımcıların uzlaşmaya varamadığı başlık, terör ve ifade özgürlüğüne ilişkin bir yargıyı içermektedir. “Devletlerin terör olarak tanımladığı yapılanmaların fikir ve düşünceleri de ifade özgürlüğü bağlamında söylenebilmeli ve paylaşılabilmelidir; bu, insanların iradesini sakatlama olarak değerlendirilmemelidir” şeklindeki görüş için katılımcılar arasında ciddi fikir ayrılığı söz konusudur (M = 2,67; Md = 3,00; IQR = 3,0).

Belirsizlik durumunda kalan konulardan biri, terörü konu edinen içeriklerde terör unsurlarının çok kötülenmesi ve abartılı sunulmasının, konunun üzerine fazla gidilmesinin, terör yapılanmaları ve eylemleri lehine propagandaya dönüşebileceği ve bu nedenle bu tür yayınlardan uzak durulması gerektiği ile ilgilidir (M = 3,87; Md = 4,00; IQR = 2,0). Belirsizlik içeren bir diğer konu da Türkiye’nin hassas milli değerlerine, bölünmez bütünlüğüne, bayrağına ve kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik her türlü olumsuz içeriğin yaptırıma tâbi tutulmasına ilişkindir (M = 4,00; Md = 4,00; IQR = 2,0). Bu bulgu, katılımcılar arasında İBYH içeriklerinde ulus devletin hassasiyetlerine karşıtlık durumunda müdahale edilmesi gerektiği görüşü ile ifade özgürlüğü bağlamında kaygılar taşıyan görüşler gibi konuya dair farklı anlayışlar ve yorumların yer aldığını göstermektedir.

Tablo 5.14. İBYH’de Terör İçeriklerine Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Terör propagandası, kamusal güvenliği ve sınır güvenliğini tehdit edebilecek nitelikte ciddi bir unsur olduğundan, yayın içeriklerinde sınırlandırılmalıdır.	6,7	-	6,7	40,0	46,7
İBYH’de mesajlar ve içerikler yoluyla terörü haklı gösterme, terörün amaçlarına hizmet etme, terör eylemlerini olumlama/meşrulaştırma kabul edilmemelidir.	-	-	6,7	40,0	53,3
İBYH içeriklerinde terör unsurlarının olup olmadığı Terörle Mücadele Kanunu esas alınarak tespit edilmeli; buna ilişkin yayınların denetimi katı olmalıdır.	-	20,0	-	40,0	40,0
Terör, terörist ve terör örgütleri gündelik söylemde anlamı genişletilen ve zamanla değişebilen bir yargıdır; bu nedenle terör içeriklerinin sınırlandırılmasına dair ilkeler belirlemek gerekmektedir.	6,7	6,7	-	53,3	33,3
İBYH’de sadece Türkiye için değil, genel olarak terör propagandası içeriklerine yer verilmemelidir.	-	13,3	6,7	46,7	33,3
Türkiye’nin hassas milli değerlerine, bölünmez bütünlüğüne, bayrağına ve kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik her türlü olumsuz içerik yaptırıma tâbi tutulmalıdır.	-	13,3	13,3	33,3	40,0
Terörü konu edinen içeriklerde terör unsurlarının çok kötülenmesi ve abartılı sunulması, konunun üzerine fazla gidilmesi, terör yapılanmaları ve eylemleri lehine propagandaya dönüşebileceğinden uzak durulmalıdır.	6,7	-	20,0	46,7	26,7

Teröre ilişkin yayınlar, çoğunlukla haber biçiminde üretilen ve sunulan içerikler aracılığıyla kamuoyuna ulaşmaktadır. İBYH’nin temel içerik kategorileri arasında genel olarak ‘haber’ yer almasa da terör teması platformlardan tamamen dışlanmış değildir; belgesel, tarihsel kurgu ya da dramatik anlatılar gibi yapılandırılmış ve dolaylı anlatılar aracılığıyla kullanıcıya sunulabilmektedir. Bu nedenle, teröre dair yapımların zaman zaman platformlarda “terör propagandası” biçiminde yer alma ihtimali her zaman varlığını korumaktadır. Buradan hareketle, Tablo 5.14’te görüldüğü üzere, katılımcılara öncelikle ‘terör propagandası’

niteliğindeki yayınların sınırlandırılmasına dair tutumları sorulmuş ve kamusal güvenlik ile sınır güvenliğini tehdit edebilecek bu tür yayınların sınırlandırılması yönünde fikir birliği içinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların bu tutumu, uluslararası ve ulusal mevzuatla da uyumlu biçimdedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 10) ve Anayasa (m. 26) gibi temel hukuk metinleri, ifade özgürlüğünün sınırlandırılabilirliği meşru gerekçeler arasında ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni ve ülke bütünlüğünü açıkça belirtmektedir. Terör propagandasının bu unsurları doğrudan tehdit eden bir amaç taşıdığı dikkate alındığında, İBYH içerikleri aracılığıyla terörü meşrulaştıran, terör eylemlerini olumlayan ya da terörün amaçlarına hizmet eden anlatıların ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde güçlü bir fikir birliği olduğu görülmektedir.

Terör propagandası içeriklerine karşı hoşgörü içinde olunmaması gerektiği konusunda mutabık kalınmıştır; ancak, terör, terörist, terör eylemi gibi alt kavramların nasıl tanımlandığının bu noktada özce tartışılması gerekmektedir. Öncelikle, terör devlete ve topluma karşı siyasi/fikri bir meydan okumadır; ancak devletten de çok toplumu hedeflemektedir. Böylece teröristler silahlı ve kanlı eylemlerle bir korku meydana getirmekte; süreklilik kazanan bu korkunun üzerine de siyasetlerini inşa etmektedirler (Laçiner, 2008, s. 14-15). Dolayısıyla terör araçsaldır ve özünde psikolojik bir faaliyettir. ‘Terörize olmak’ olarak da ifade edilen dehşete düşme psikolojisi, bunun öncelikli hedeflerindendir (Arıboğan, 2008, s. 65). Panik ve kaos olarak da ortaya çıkan bu duyguyu, güvensizlik, bölünmüşlük, şüphe, umutsuzluk, bastırılmışlık ve nihayetinde itaat duyguları takip edebilmektedir. Bunlar, devletin ve toplumun varlığına ciddi manada tehdit oluşturan unsurlardır; bu nedenle devletler terör eylemlerinin arka planındaki siyasi motivasyonlarla mücadele ederken bir yandan da kolluk aracılığıyla güvenlik ve medya aracılığıyla da psikolojik mücadelesini sürdürmek durumundadır.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda terör şu şekilde tanımlanmaktadır (m. 1):

Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.

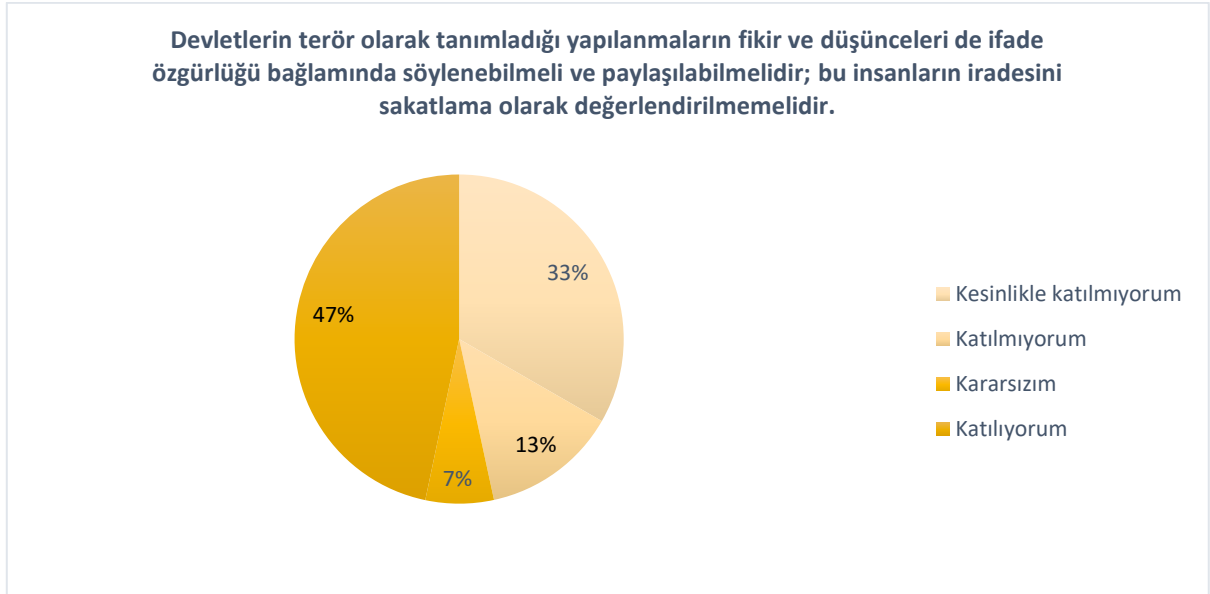
Terör suçlusu ise terör tanımına ilişkin maddede “belirlenen amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup da bu amaçlar doğrultusunda diğerleri ile beraber

veya tek başına suç işleyen veya amaçlanan suçu işlemese dahi örgütlerin mensubu olan kişi terör suçlusudur” şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca terör örgütüne mensup olmasa dahi örgüt adına suç işleyenler de terör suçlusu olarak kabul edilmiştir (m. 2). Aynı zamanda terör suçlarına (m. 3) ve terör amacı ile işlenen suçlara (m. 4) yönelik olarak başta Türk Ceza Kanunu olmak üzere mevzuatta genişçe yer verilmiş ve bunların hepsi 3713 sayılı Kanun’da tespitler ve yaptırımlar bağlamında düzenlenmiştir. Katılımcılar, İBYH’de yer alacak olan ‘terör’ unsurlarının değerlendirilmesi konusunda bu Kanun’daki tanımların ve tanımlamaların esas alınması gerektiğine dair büyük oranda hemfikirlerdir.

3713 sayılı Kanun’un esas alınması yönündeki tutuma karşın, katılımcılar, “Terör, terörist ve terör örgütleri gündelik söylemde anlamı genişletilen ve zamanla değişebilen bir yargıdır; bu nedenle terör içeriklerinin sınırlandırılmasına dair ilkeler belirlemek gerekmektedir” hükmünü de çok büyük oranda desteklemişlerdir. Buradaki ifadeler, yalnızca teknik bir tanım sorununun değil, aynı zamanda küresel siyasetin terör konusuna ilişkin sergilediği çifte standartlı yaklaşımın da bir yansımasıdır. Nitekim Chomsky ve Achcar’ın (2007, s. 20-21) da dikkat çektiği gibi, terör tanımı çoğu zaman evrensel ve nesnel bir çerçevede değil; siyasi çıkarlar, jeopolitik ilişkiler ve güç dengeleri doğrultusunda esnetilerek kullanılmaktadır. Bir eylemin “terör” olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı, eylemin faili ya da mağduru kim olduğuna göre değişebilmektedir. Bu şekilde gerçekleşen anlam genişlemeleri de hoşlanılmayan eylemlerin terörizm olarak tanımlanmasını; hoşlanılan eylemlerin ise bu kavramdan uzak tanımlamalarla ifade edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, İBYH gibi küresel erişime sahip platformlarda üretilen içeriklerin yalnızca teknik veya hukuki tanımlarla değil, aynı zamanda tutarlı, ilkeli ve bağlamsal hassasiyet gözeten yayın ilkeleriyle yönlendirilmesi gerektiği düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu ilkeler terör eylemlerinin ve faillerinin ülke içindeki somut karşılıklarıyla sınırlı kalmamalı; görsel-işitsel medya platformlarında ortaya çıkabilecek temsiller, söylemler ve anlatılar da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Terörün fiziksel eylem dışında, medya aracılığıyla dolaylı biçimde meşrulaştırıldığı, kınanmadığı, hatta anlamlandırılmaya çalışıldığı içerikler de aynı şekilde dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, sadece ülke içinde gerçekleşen terör eylemleri değil, dünyanın herhangi bir yerinde sivilleri hedef alan ve kamu düzenine yönelik tehdit oluşturan tüm eylemler; hangi ideolojik arka planla sunulursa sunulsun, görsel-işitsel platformlarda dolaylı yoldan olumlanmamalı, haklılaştırılmamalı ve propagandası yapılmamalıdır. Bu tür anlatıların açık ya da örtük biçimde yer bulduğu yapımlar karşısında, evrensel insani değerler çerçevesinde net bir

yayın politikası geliştirilmeli; terör eylemleri ulusal sınırlamaların ötesinde evrensel düzeyde de reddedilmelidir.

Katılımcılara bu konuda yöneltlen maddelerden biri de “Türkiye’nin hassas milli değerlerine, bölünmez bütünlüğüne, bayrağına ve kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk’e yönelik her türlü olumsuz içerik yaptırıma tâbi tutulmalıdır” görüşü üzerindedir. Katılımcıların çoğunluğu, bu hassasiyetlere saldıran içeriklerin yaptırıma tabi tutulması gerektiği görüşünü desteklemektedir. Bu tutum, ülkenin tarihsel hafızasına, kurucu ilkelerine ve ulusal sembollerine yönelik saygının, toplumsal birlik ve beraberlik açısından temel bir gereklilik olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle kurucu değerlere yönelik olumsuz temsillerin, yalnızca bireysel hak ve özgürlükler çerçevesinde değil; aynı zamanda toplumsal bütünlüğü tehdit eden bir unsur olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan bu ifadeye katılmayan ya da kararsız kalan katılımcıların kaygıları, olası bir ifade özgürlüğü sınırlandırması, eleştiriyle hakaretin ayrımının belirsizleşmesi veya denetim -hatta sansür-mekanizmalarının genişleyerek farklı görüşlerin bastırılması ihtimali etrafında şekillendiği gözlemlenmektedir. Buna göre, “millî değerler”e yönelik yayınların denetlenmesine ilişkin düzenlemelerin açık, nesnel ve hukuk ilkeleriyle uyumlu şekilde tanımlanması; ayrıca denetim süreçlerinin keyfilğe izin vermeyecek ölçüde şeffaf ve dengeli biçimde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Şekil 5.9. İBYH’de Terör Faillerinin Temsiline Dair Yaklaşım

Şekil 5.9’da görüldüğü üzere, devletlerin terör örgütü olarak tanımladığı yapıların da fikir ve düşüncelerinin ifade özgürlüğü kapsamında söylenebilmesi ve paylaşılabilmesi gerektiği

yönündeki düşünce, katılımcılar arasında ciddi bir görüş ayrılığına sebep olmuştur. Bu farklılaşma, bir yandan ifade özgürlüğünün evrenselliğini savunanlar ile diğer yandan terörle mücadelede bu tür fikirlerin paylaşımının dolaylı bir meşrulaştırma riski taşıdığını düşünenler arasında ortaya çıkmaktadır. Bu ayrımda belirleyici olan unsur, şiddetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda söylemsel araçlarla da inşa edilebileceği gerçeğidir. Arıboğan (2008, s. 67-69) direkt olarak insanları, sivilleri, toplumsal huzuru hedef alan bir olgu olduğu için terörün haklı gerekçelere dayandırılmayacağına vurgu yaparken; terörle mücadele eden bir ülkede koşulların objektif olamayacağını, hatta dünyanın hiçbir yerinde böyle bir durumda “objektivite”den söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Buradan hareketle, terörle doğrudan ya da dolaylı biçimde bağlantılı fikirlerin “ifade özgürlüğü” sınırları içinde değerlendirilmesinin, kamu güvenliği ve etik sorumluluk açısından ciddi bir çelişki doğurduğu açıktır. Terör örgütlerinin hedeflerinden biri, kamuoyunun eylemlerinin arkasındaki düşünsel gerekçeleri sorgulamasını sağlamak; böylelikle kendi amaçlarına yönelik bir meşruiyet zemini oluşturmaktır (Ete, 2008, s. 40). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, terör örgütlerinin söylemlerinin, ifade özgürlüğü perdesi altında dolaşıma sokulması, yalnızca fikir alışverişi değil, aynı zamanda bir araçsallaştırma pratiği olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle ifade özgürlüğü, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk ve etik ilkeler açısından da ele alınmalıdır. Temel bir hak olmakla birlikte, bu özgürlük sınırsız değildir; özellikle şiddeti dolaylı biçimlerde yeniden üreten ya da terör eylemlerini destekleyen ve meşrulaştıran söylemler, ifade özgürlüğünün koruma alanı dışında değerlendirilmelidir.

5.2.3.2. Çocuk İstismarı

Çocuklar, görsel-işitsel medya ortamlarında içeriklerin hem öznesi hem de tüketicisi konumundadır. Ayrıca dijital platformların sunduğu çok yönlü deneyimin de doğrudan hedef kitlelerindendir. Bu durum, özellikle İBYH söz konusu olduğunda, çocuk kullanıcıların hem korunması hem de temsil biçimlerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hizmet sağlayıcıların sunduğu içerik çeşitliliği, erişim kolaylığı ve kişiselleştirme imkânları, çocukların medya ile ilişkisini önceki dönemlerden farklı, daha yoğun ve daha kırılgan bir zemine taşımaktadır. Bu bağlamda çocuklara yönelik içeriklerin taşıdığı riskler, politika yapıcıların, düzenleyici otoritelerin ve medya profesyonellerinin tamamının daima öncelikli gündemlerinden biri olmak durumundadır.

Çalışmanın bu kısmında, İBYH’ye yönelik en çok eleştirilen unsurlardan biri olarak çocukların korunması mevzusu ele alınmıştır. Buna göre, araştırmanın ilk turundaki veriler

doğrultusunda çocuklara yönelik içerik üretimi ve yayın politikaları, çocukların yer aldığı yapımlardaki hassasiyetler, denetim mekanizmasının işleyişi, ebeveyn sorumluluğu ile kamu müdahalesi arasındaki denge gibi hususlara ilişkin 14 maddelik bir değerlendirme çerçevesi oluşturulmuştur. Öncelikle katılımcıların bu maddeler üzerindeki uzlaşma düzeyleri incelenmiş; ardından İBYH içeriklerinde çocukların temsili, çocuk istismarı riskinin ortaya çıkışı ve bunların denetimine dair tartışmalar gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5.15. İBYH’de Çocuk İstismarına Dair Uzlaşma Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Özellikle çocuk içeriklerinde çocuk istismarı kapsamına girecek imalar dahi yer almamalı; bu içerikler denetlemeye ve yaptırıma tâbi tutulmalıdır.	4,53	5,00	1,0	Uzlaşma var
Görsel-işitsel bir yapımda çocukların korunması hem üretim hem de tüketim aşamasında en üst seviyede olmalıdır.	4,80	5,00	0,0	Tam uzlaşma
Çocukların yayın içeriklerini seçme ve tüketmeleri konusundaki sorumluluk ebeveynlere aittir.	3,87	4,00	2,0	Belirsizlik
Ebeveynlerin çocuklarına ekran karşısında mutlak bir koruma sağlayamadıkları varsayımıyla, kamu otoritesi tarafından çocukların korunması amacıyla denetim mekanizması oluşturulmalıdır.	4,27	4,00	1,0	Uzlaşma var
Medya aracılığıyla çocuk istismarının ve istismar çeşitlerinin tanımlanması gerekmektedir.	4,27	4,00	1,0	Uzlaşma var
Çocuk istismarı kapsamına girecek unsurlar, toplumdaki topluma değişebilecek unsurlar olmamalıdır; evrensel nitelikte olmalıdır.	4,60	5,00	1,0	Uzlaşma var
Çocuk istismarını konu edinen yapımlar, istismarı kanıksatıcı, normalleştirici ve teşvik edici olmamalıdır.	4,80	5,00	0,0	Tam uzlaşma
Çocuğun cinsel istismarını konu edinen yapımlarda, istismar eylemi görsel olarak sunulmamalıdır.	4,73	5,00	0,0	Tam uzlaşma
Çocuk istismarını konu edinen bir yapımda, mahremiyetin korunması, hukuki süreç, caydırıcılık algısının artırılması gibi unsurlar kamu otoritesinin önceliği olmalıdır.	4,47	5,00	1,0	Uzlaşma var
Çocuklar için psikolojik, fizyolojik ve duygusal olarak zor olan rol ve sahnelerde metaforların kullanılması, pedagojik eşliğinde dahi olsa çocukların kullanılmaması gerekmektedir.	4,33	5,00	1,0	Uzlaşma var
Çocukların başrollerde oynadığı ancak yalnızca oynayan çocuklardan yaşça büyüklerin izlemesi uygun görülen yapımlar, çocuk istismarı kapsamında değerlendirilmelidir.	3,47	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.15. (devam) İBYH’de Çocuk İstismarına Dair Uzlaşı Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Çocukların şehvet içeren eylemlerle sunulması, hem çocuk istismarı hem de pedofillere imkân sunma açısından da suça teşvik ve yol gösterme olarak değerlendirilmelidir.	4,47	5,00	1,0	Uzlaşısı var
Çocuk ve genç içeriklerinde, özgürlük ve bireyselleşme kavramları onların güvenliğini tehlikeye atmayacak, güvenli bir alan içinde işlenmeli; bu unsurları barındıran yapımlar dikkatle denetlenmelidir.	4,33	4,00	1,0	Uzlaşısı var
Çocukları korumak gerekçesiyle bir içeriği tamamen kaldırmak yerine, çocuk profillerinin ve filtreleme yöntemlerinin güçlendirilmesi, amaca uygun, orantılı ve ölçülüdür.	4,00	4,00	1,0	Uzlaşısı var

Tablo 5.15’te görüldüğü üzere çocuk istismarına ilişkin konularda katılımcılar arasında dikkate değer bir uzlaşısı ortaya çıkmıştır. Katılımcılar 3 maddede tam uzlaşıda bulunmuş ve 9 maddede uzlaşısı sağlamışlardır. 2 madde için ise belirsizlik söz konusudur.

Çocuklarla ilgili maddeler arasında tam uzlaşısı sağlanan konulardan ilki, görsel-işitsel bir yapımda çocukların korunmasının hem üretim hem de tüketim aşamasında en üst seviyede olması düşüncesini içermektedir (M = 4,80; Md = 5,00; IQR = 0,0). Buna göre katılımcılar, çocukların güvenliğini her aşamada sağlamak gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu görüşe paralel olarak katılımcılar, çocuk istismarını konu edinen yapımların, istismarı kanıksatıcı, normalleştirici ve teşvik edici olmaması gerektiğine dair tam bir fikir birliği sağlamışlardır (M = 4,80; Md = 5,00; IQR = 0,0). Çocuğun cinsel istismarını konu edinen yapımlarda, istismar eyleminin görsel olarak sunulmaması gerektiği de yine tam uzlaşıda bulunan maddelerdendir (M = 4,73; Md = 5,00; IQR = 0,0).

Uzlaşısı sağlanan maddelere bakıldığında çocukların korunması bağlamında konular öne çıkmaktadır. Bunların başında, çocuk içeriklerinde çocuk istismarı kapsamına girecek imaların dahi yer almaması ve bu içeriklerin gerekirse yaptırıma tâbi tutulması yönündeki ortak tutum göze çarpmaktadır (M = 4,53; Md = 5,00; IQR = 1,0). Çocuk ve gençlere yönelik yapımlarda özgürlük ve bireyselleşme kavramlarının, onların güvenliğini tehlikeye atmayacak şekilde ve güvenli bir çerçevede ele alınması; bu unsurları barındıran içeriklerin ise dikkatle denetlenmesi gerektiği, katılımcılar arasında üzerinde uzlaşılan maddelerden biri olmuştur (M = 4,33; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Çocuklar için psikolojik, fizyolojik ve duygusal olarak zor olan rol ve sahnelerde metaforların kullanılması, pedagoğ eşliğinde dahi olsa çocukların kullanılmaması gerektiği

hususunda katılımcılar arasında uzlaşısı sağlandığı görülmektedir ($M = 4,33$; $Md = 5,00$; $IQR = 1,0$). Çocukların yer aldığı içerikler bağlamında, benzer şekilde, çocukların şehvet içeren eylemlerle sunulmasının hem çocuk istismarı hem de pedofillere imkân sunma açısından suça teşvik ve yol gösterme olarak değerlendirilmesi gerektiğini içeren görüş, katılımcılar tarafından güçlü bir şekilde desteklenmiştir ($M = 4,47$; $Md = 5,00$; $IQR = 1,0$). Çocuklar ve toplum açısından güvenlik vurgusunu öne çıkaran bu bulgu, bu alanda kararlı ve korumacı bir yaklaşımın benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Çocuk istismarı kapsamındaki maddelerden katılımcıların uzlaşısı vardıği konular arasında denetim kriterlerinin belirlenmesine dair düzenlemelerin bulunduğu görülmektedir. Öncelikli olarak, uzmanlar medya aracılığıyla çocuk istismarının ve istismar çeşitlerinin tanımlanması gerektiği üzerinde ortam bir tutum içindedirler ($M = 4,27$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$). Bu bağlamda, çocuk istismarı kapsamına girecek unsurların, toplumdan topluma değişebilecek nitelikte olmaması; evrensel nitelikte olması hususunda da hemfikirdirler ($M = 4,60$; $Md = 5,00$; $IQR = 1,0$). Ayrıca katılımcılar, ebeveynlerin çocuklarına ekran karşısında mutlak bir koruma sağlayamadıkları varsayımıyla, kamu otoritesi tarafından çocukların korunması amacıyla denetim mekanizması oluşturulması gerektiğine dair uzlaşısı içindedirler ($M = 4,27$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$). Bu bağlamda, çocuk istismarını konu edinen bir yapımda, mahremiyetin korunması, hukuki süreç, caydırıcılık algısının artırılması gibi unsurların da kamu otoritesinin önceliği olması gerektiğini geniş bir uzlaşısı ile desteklemektedirler ($M = 4,47$; $Md = 5,00$; $IQR = 1,0$). Katılımcılar arasında uzlaşısı sağlanan son madde ise çocukları korumak gerekçesiyle bir içeriği tamamen kaldırmak yerine, çocuk profillerinin ve filtreleme yöntemlerinin güçlendirilmesinin amaca uygun, orantılı ve ölçülü olacağı yönündeki görüşü içermektedir ($M = 4,00$; $Md = 4,00$; $IQR = 1,0$).

Belirsizlik durumunun söz konusu olduğu maddelere bakıldığında öncelikle çocukların yayın içeriklerini seçme ve tüketmeleri konusundaki sorumluluğun ebeveynlere ait olmasına ilişkin görüş öne çıkmaktadır ($M = 3,87$; $Md = 4,00$; $IQR = 2,0$). Bu sonuç, uzmanların, ebeveyn denetimlerinin yeterli olup olmadığı konusunda farklı düşüncelere sahip olduğuna işaret etmektedir. Yine belirsizlik skalasında kalan bir diğer madde de çocukların başrollerde oynadığı ancak yalnızca oynayan çocuklardan yaşça büyüklerin izlemesi uygun görülen yapımların çocuk istismarı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği üzerinedir ($M = 3,47$; $Md = 4,00$; $IQR = 2,0$). Uzmanlar arasındaki görüş çeşitliliği, bu türdeki yapımların çocuk istismarı kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesi konusunda belirsizliğe neden olmaktadır.

5.2.3.2.1. Çocuk ve Medya İlişkisi

Çocukları medyadan uzaklaştırmak ya da görsel-işitsel içeriklere erişimlerini tamamen kısıtlamak, dijital çağda pek mümkün olmadığı gibi tam anlamıyla savunulabilir bir yaklaşım da değildir. Esas mesele, çocukların erişiminin nasıl sağlandığı, hangi içeriklerle karşılaştıkları ve bunları nasıl alımladıklarıdır. Medya, özellikle de İBYH, çocukların yalnızca eğlenme biçimlerini değil, dünyayı algılama, düşünme ve anlamlandırma yollarını da şekillendirmektedir. Bu bağlamda Esslin'in (2001, s. 134-135) medya özgürlüğüne ilişkin eleştirileri, günümüz dijital medya ortamlarını anlamak açısından da önemli bir referans noktası sunmaktadır. Ona göre bir toplumda gerçek seçme özgürlüğü, bireyin sanatsal ve entelektüel düzeyi yüksek, farklılık arz eden içeriklerle karşılaşabilme imkânına sahip olmasıyla mümkündür. Bu ilke çocuklar açısından daha da önemlidir; zira gelişimlerinin erken evrelerinde medya ile kurdukları temaslar, kalıcı yönelimler ve değer algıları yaratmaktadır. Dolayısıyla mesele, çocukları içeriklerden uzaklaştırmak değil; onlara estetik, etik ve düşünsel açıdan zengin, çoğulcu ve nitelikli bir medya seçkisi sunmaktır. Aksi hâlde çocuklar, yalnızca ticari kaygılarla üretilmiş ve algoritmalar tarafından öne çıkarılan yüzeysel içeriklerin içinde sınırlı bir medya deneyimine mahkûm edilecek; bu da dijital bölünmeyi ve fırsat eşitsizliğini derinleştirecektir. Çocukların erişimi, bir hak olarak kabul edilmelidir; ancak bu hakkın sınırları “neye eriştikleri” sorusuyla birlikte, kamusal sorumluluk anlayışı içinde yeniden tanımlanmalıdır. Çünkü estetik, etik ve düşünsel açıdan zengin içeriklerin sunulmadığı bir ortamda, çocuklar şiddet, cinsel içerik ve zararlı davranış modelleri gibi olumsuz etki ögeleriyle karşılaşabilir. Bu durum, medya aracılığıyla çocukların istismar edilme riskini artırırken, aynı zamanda dijital dünyada yaşadıkları şiddet, sömürü ve psikolojik travmaların önüne geçilmesi için güçlü bir denetim mekanizması oluşturulması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında medya ve çocuk istismarı kavramları önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk istismarı (*child abuse*) çocuklara yönelik fiziksel, cinsel, duygusal istismarı kapsarken; Dünya Sağlık Örgütü tarafından ‘*child maltreatment*’ daha geniş bir anlamda kötü muameleleri ve ihmali de içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, çocuğun istismar edilmesi kapsamında sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya onuruna gerçek veya potansiyel zararlar sonuçlanan her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ve ticari ya da diğer sömürü türleri yer almaktadır (WHO, 2024). Çocuk istismarıyla tarihin çok eski dönemlerinden beri karşılaşılmasına karşın, insanlığın dikkatinin bu konuya çekilmesinin takriben 150 yıl kadar

önce olduğunu söylemek mümkündür (Kara, Biçer, & Gökalp, 2004, s. 140-141). Bugün ise önemli boyutlara ulaşmış ve ciddiye alınması gereken kritik bir sosyal sorundur (Türkkan, Odacı, & Bülbül, 2021, s. 710). Zaman içinde toplumsal yapılar ve kültürel normlar değiştikçe, istismarın biçimleri de dönüşüm geçirmiştir. Eskiden daha çok fiziksel ve doğrudan şiddetle kendini gösteren istismar, günümüzde teknolojinin ve medya araçlarının gelişmesiyle birlikte daha karmaşık ve dolaylı biçimlerde de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bugün medya çocuk istismarına yönelik farkındalığın artırılması ve bununla mücadele konusunda en güçlü paydaşlardan biri olduğu kadar; dolaylı bir biçimde istismarı besleyen bir araç konumundadır.

Medyanın çocuk istismarına yol açması, temelde iki şekilde gerçekleşir. İlk olarak, çocuğun yayının öznesi olduğu durumlar söz konusudur. Örneğin, yapımlarda yer alan çocuk oyuncular ve programlardaki çocuk konuklar, kamera önünde veya arkasında gelişimlerine zarar verebilecek her türlü olaya veya davranışa maruz kalabilirler. İkinci tür istismar ise ekran karşısındaki çocuklara yönelik olanıdır. İzleyici olarak medya içeriklerini tüketen çocukların, yaşlarına uygun olmayan her türlü zararlı içeriğe maruz kalması da istismar kapsamında değerlendirilebilir (Can Maraşlı, 2022, s. 271). Dolayısıyla medya ve çocuk ilişkisi bağlamında çocukları korumak, onları hem medyada hem de medyadan korumak şeklinde mümkün olabilir (Uzun, 2014).

Tablo 5.16. İBYH’de Çocuk İstismarına Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Görsel-işitsel bir yapımda çocukların korunması hem üretim hem de tüketim aşamasında en üst seviyede olmalıdır.	-	-	-	20,0	80,0
Özellikle çocuk içeriklerinde çocuk istismarı kapsamına girecek imalar dahi yer almamalı; bu içerikler denetlemeye ve yaptırıma tâbi tutulmalıdır.	-	6,7	6,7	13,3	73,3
Medya aracılığıyla çocuk istismarının ve istismar çeşitlerinin tanımlanması gerekmektedir.	-	-	6,7	60,0	33,3
Çocuk istismarı kapsamına girecek unsurlar, toplumdaki topluma değişebilecek unsurlar olmamalıdır; evrensel nitelikte olmalıdır.	-	-	-	40,0	60,0

Tablo 5.16. (devam) İBYH’de Çocuk İstismarına Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Çocuk istismarını konu edinen yapımlar, istismarı kanıksatıcı, normalleştirici ve teşvik edici olmamalıdır.	-	-	-	20,0	80,0
Çocuğun cinsel istismarını konu edinen yapımlarda, istismar eylemi görsel olarak sunulmamalıdır.	-	-	6,7	13,3	80,0
Çocuk istismarını konu edinen bir yapımda, mahremiyetin korunması, hukuki süreç, caydırıcılık algısının artırılması gibi unsurlar kamu otoritesinin önceliği olmalıdır.	-	-	13,3	26,7	60,0
Çocuklar için psikolojik, fizyolojik ve duygusal olarak zor olan rol ve sahnelerde metaforların kullanılması, pedagog eşliğinde dahi olsa çocukların kullanılmaması gerekmektedir.	-	6,7	13,3	20,0	60,0
Çocukların şehvet içeren eylemlerle sunulması, hem çocuk istismarı hem de pedofillere imkân sunma açısından da suça teşvik ve yol gösterme olarak değerlendirilmelidir.	-	-	20,0	13,3	66,7
Çocuk ve genç içeriklerinde, özgürlük ve bireyselleşme kavramları onların güvenliğini tehlikeye atmayacak, güvenli bir alan içinde işlenmeli; bu unsurları barındıran yapımlar dikkatle denetlenmelidir.	-	6,7	-	46,7	46,7
Çocukları korumak gerekçesiyle bir içeriği tamamen kaldırmak yerine, çocuk profillerinin ve filtreleme yöntemlerinin güçlendirilmesi, amaca uygun, orantılı ve ölçülüdür.	-	13,3	6,7	46,7	33,3

Tablo 5.16’da görüldüğü üzere katılımcılar, çocuk istismarına ilişkin maddelerde genellikle uzlaşa içinde olmuşlardır. Görsel-işitsel bir yapımda çocukların korunmasının hem üretim hem de tüketim aşamasında azami seviyede olması tüm katılımcılar için öncelikli bir konudur. Özellikle çocuklara yönelik hazırlanan içeriklerde, çocukların üstün yararının gözetilmesi ve bu konuda hassasiyet gösterilmesi gerektiği hususunda fikir birliği sağlanmıştır. Bu doğrultuda, çocuk profili içindeki yapımlarda, çocuk istismarı kapsamına girebilecek hiçbir unsurun yer almaması, hatta imaların dahi ortadan kaldırılması gerektiği görüşü egemendir.

Çocuk istismarı, çağın öne çıkan özelliklerine göre şekil değiştirebileceği gibi, medyanın kendi içindeki gelişimi de çocuk istismarının farklı biçimlerde vuku bulmasına yol açmaktadır. Bu nedenle katılımcılar, medya aracılığıyla çocuk istismarının ve istismar çeşitlerinin tanımlanmasının önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin, dijital platformda yalnızca görsel-işitsel yapımlar yer alırken, son zamanlarda dijital oyunların da platformlara entegre edilmesi, bu alanın denetiminde yeni gereksinimler doğurmuştur. Dijital oyunlar, çocukları yalnızca şiddet, cinsellik gibi görünür öğelerle değil; aynı zamanda psikolojik manipülasyon ve zararlı eyleme yöneltme gibi tehlikelerle de karşı karşıya bırakma riski taşımaktadır. Tüm bu unsurlar, İBYH'deki 'çocuk istismarı' kapsamının tanımlanmasında göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalar. Ayrıca katılımcılar, çocuk istismarı kapsamına girecek unsurların, toplumdan topluma değişebilecek şekilde olmamasını; evrensel nitelik taşımasını önemsemişlerdir.

Çocuk istismarını konu edinen yapımların istismarı kanıksatıcı, normalleştirici veya teşvik edici olmaması gerektiği katılımcıların tamamınca desteklenen maddelerden olmuştur. Bu noktada, özellikle çocuklara yönelik şiddet eyleminin pek çok kültürde sıradan ve normal bir durum olarak görülebildiğinin altını çizmek gerekir. Buna göre, zaten toplumsal algıda 'kabul edilebilir' olan bu tür eylemlerin medya yapımlarında sıkça yer bulması; özellikle de komik ya da güldürü unsuru olarak işlenmesi, bu kanıksamayı daha da pekiştirebilmektedir. Benzer şekilde, kimi toplumlarda çocuklara şiddete dayanan cezalar verilmesinin desteklenmesi ve medyada bu imgelerin çoğunlukta olması, gerçek hayatta da şiddeti doğuran risk faktörleri arasındadır (Polat, 2021a, s. 410).

Bu araştırma göstermektedir ki uzmanlar arasında İBYH yayınlarında her konunun işlenebileceğine dair ağırlıklı bir eğilim söz konusudur. Bu bağlamda çocuk istismarı konusu da yapımların pekâlâ içerik temalarından biri olabilir. Ancak bu noktada da elbette yapımın sanatsal anlatımının niteliği büyük önem taşımaktadır. Katılımcılar, özellikle çocuğun cinsel istismarını konu edinen yapımlarda, istismar eyleminin hiçbir şekilde görselleştirilmemesi gerektiği konusunda büyük bir kesinlik göstermişlerdir. Bu görüş, istismarın herhangi bir şekilde görsel olarak temsil edilmesinin, hem izleyiciye hem de çocuğun güvenliğine zarar verebileceği ve şiddeti normalleştirici etkiler yaratabileceği endişesiyle güçlü bir şekilde savunulmuştur. Çocuk oyunculara ilişkin olarak da çocuklar için psikolojik, fizyolojik ve duygusal olarak zor olan rol ve sahnelerde metaforların kullanılması; pedagog eşliğinde dahi olsa çocukların kullanılmaması gerektiği, katılımcıların çoğunun kabul ettiği bir öneri olarak

kayda geçmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar, yapımların genellikle parça parça çekildiğini ve oyuncuların çoğu zaman ne çektiklerini veya hangi sahneleri çektiklerini tam olarak anlamadıklarını belirterek, bu yöntemin çocukların üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirme potansiyeli taşıdığını ifade etmişlerdir. Oyunculuğun bu bütünsellikten uzak olma özelliğinin çocuklara zarar verme riskini de azaltabileceğine dayanan bu yaklaşım, çocuk oyuncuların duygusal ve psikolojik güvenliğini sağlamada bir önlem olarak değerlendirilebilir. Ancak bu noktada da parçaların birleştirilmesiyle ortaya çıkan hikâyenin niteliği ve bunun hedef kitlesi devreye girmektedir. Bu noktada katılımcılara, “Çocukların başrollerde oynadığı ancak yalnızca oynayan çocuklardan yaşça büyüklerin izlemesi uygun görülen yapımlar, çocuk istismarı kapsamında değerlendirilmelidir” maddesi yöneltilmiş; ancak Şekil 5.10’da da görüldüğü üzere bir belirsizlik tablosuyla karşı karşıya kalınmıştır.

Şekil 5.10. ‘Çocuk Oyuncu - Yalnızca Yetişkin İzleyici’ İkilemine Yönelik Tutumlar

Türkiye’de İBYH’ye yönelik uygulanan ilk yaptırım kararı olma özelliğini taşıyan *Minnoşlar* (Cuties, Maïmouna Doucouré, 2020) filmi bu anlamda önemli bir örnektir. Film, 11 yaşındaki kız çocuklarının *twerk* dansı etrafında bir araya gelişlerini ve tanıtım metninde ifade edilen şekliyle “dişiliklerini keşfetme” serüvenlerini konu edinmektedir. Daha önce Sundance Film Festivali’nde gösterilen ve içeriği bilinen film, Netflix Türkiye kataloğunda fragmanının yayınlanmasının hemen ardından RTÜK gündemine taşınmıştır. Akabinde de 6112 sayılı Kanun’daki “Yayın hizmetleri çocuklara, güçsüzlere ve engellilere karşı istismar içeremez ve şiddeti teşvik edemez” (m. 8/1-ğ) hükmünün ihlal edildiği gerekçesiyle, filme, program kataloğundan çıkarma yaptırımı uygulamıştır. *Minnoşlar* her ne kadar ‘çocuk istismarı’

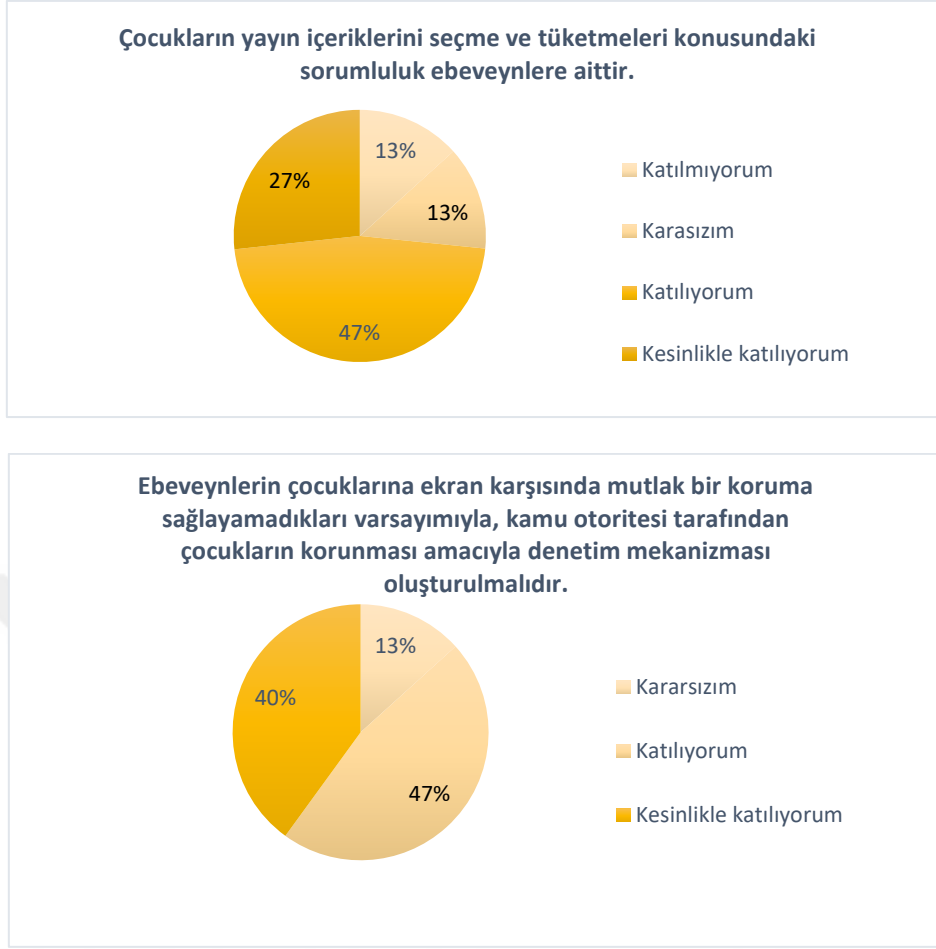
kapsamında incelendiğinde yaptırımı haklı kılacak unsurlar barındırıyor olsa da (Can Maraşlı, 2022), katılımcılardan D1, bu konuya daha rasyonel bir bakış açısıyla yaklaşarak karar verilebileceğine dikkat çekmiştir: Buna göre, Minnoşlar örneğinde olduğu gibi +18 olarak sınıflandırılan bir filmde, başrol oyuncusu dâhil çok sayıda çocuk oyuncu yer almakta; ancak yaş sınırlaması nedeniyle bu oyuncuların filmi izlemeleri mümkün olmamaktadır. D1, denetim açısından dikkate alınması gereken bu çelişkiye işaret etmiş ve söz konusu filmin yalnızca Türkiye’de değil, benzer gerekçelerle dünyanın pek çok ülkesinde de katalogdan çıkarıldığını belirtmiştir.

Polat (2021b, s. 442), çocuk istismarını önleme stratejilerinden biri olarak istismarın nedenlerini inceleyerek risk faktörlerini azaltmanın; böylece yeni vakaları önlemenin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Medya aracılığıyla gerçekleşen istismar söz konusu olduğunda da devreye caydırıcılık unsuru girmektedir. Bu, hem medyanın istismara sebebiyet vermesi durumlarında hem de istismarı konu edinen yapımların bunu işleme biçimlerine göre önemle üzerinde durulması gereken bir unsurdur. Katılımcılara yöneltilen çocuk istismarına ilişkin yapımlarda mahremiyetin korunması ve caydırıcılık algısının artırılması gibi unsurların kamu otoritesinin önceliği olması gerektiği görüşünün önemli oranda kabul görmesi de bunu destekler niteliktedir.

Çocukların İBYH içeriklerinde yer alma biçimlerine dair önemle üzerinde durulan konulardan biri de onların yetişkinler gibi gösterilmesine ilişkindir. Buradan hareketle, çocukların şehvet içeren eylemlerle sunulmasının hem çocuk istismarı hem de pedofillere imkân sunma açısından suça teşvik ve yol gösterme olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünü içeren bir madde katılımcılara yöneltilmiş; katılımcılar çok büyük oranda bu görüşü desteklemişlerdir. Katılımcılardan H4, çocukların kendi cinsel kimliklerini keşfetmek için yaptıkları hareketlerle, daha yetişkinlere özgü ve şehvet içeren hareketler arasında çok belirgin bir fark olduğunu belirterek; psikologlar ile pedagogların bu ayrımı net bir şekilde yapabildiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda, yayınlarda da bu farkın göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, çocukların saflıkları içinde kendilerini tanıma çabalarının, şehvet kokan bir temsile dönüştürülmemesi hususunda yapımcıların da denetçilerin de dikkatli olması gerekmektedir.

Gerek sosyal medyada gerekse dijital platformlarda sıklıkla öne çıkarılan ve adeta popüler birer olgu hâline gelen ‘özgürlük’ ve ‘bireyselleşme’ kavramları, özellikle ergenlik dönemindeki gençler tarafından son derece büyümlü ve cazip kavramlar olarak

algılanabilmektedir. Bu kavramlar, gençlerin kimliklerini ve ifade biçimlerini şekillendirmede önemli bir yer tutsa da gelişimlerini çok boyutlu olarak devam ettirdikleri söz konusu yaşlarda, sağlıklarının ve güvenliklerinin her şeyden önce geldiği muhakkaktır. Buradan hareketle, çocuk ve genç içeriklerinde özgürlük ve bireyselleşme gibi evrensel kavramların, kültürel değerleri de göz ardı etmeksizin şekillenmesi ve bu süreçte onların psikolojik ve duygusal sağlığını tehlikeye atmayacak, sağlam temeller üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda katılımcılara yöneltilen “Çocuk ve genç içeriklerinde, özgürlük ve bireyselleşme kavramları onların güvenliğini tehlikeye atmayacak, güvenli bir alan içinde işlenmeli; bu unsurları barındıran yapımlar dikkatle denetlenmelidir” önerisi katılımcıların büyük bir kısmı tarafından desteklemiştir. Katılımcılardan S1, bu konuya özellikle hassasiyetle yaklaşılması gerektiğini belirterek toplumsal baskıların ve medya temsillerinin çocukların kimliklerini ve cinsiyet anlayışlarını olumsuz etkileyebileceğini dile getirmiştir. Ayrıca, bunun çok boyutlu bir konu olduğunu ifade ederek çocukların duygusal gelişimleri için en güvenli ortam olan aile içinde pek çok duyguyu tanımlarına fırsat verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde, fazla koruyucu bir yaklaşımın çocukları gerçek dünyaya hazırlamaktan uzaklaştırabileceğini, bunun da sosyal ortamlarda ve ekran karşısında şok edilerek, dışlanma korkusu ve zorlanmayla karşılaşmalarına neden olabileceğini söylemiştir. S1, böyle bir durumda erken gençlik dönemindeki çocukların, kendilerine uymayan çevrelerde aidiyet kurmak adına uygunsuz tavizler verebileceğini ve bunun da asıl sorunları başlatan faktör olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 5.11. Ekran Karşısındaki Çocuğun Korunması: Aile Gözetimi ve Devlet Sorumluluğu

Çocukların İBYH'ye erişimi konusunda ebeveynlerin sorumluluğu yadsınamaz. Sadece yetişkinlerin abone olabildiği bu platformlarda, çocuk profilleri ve yaş gruplarına uygun içerik kategorileri bulunsa da bu içeriklerin ebeveyn kontrolüyle tüketilmesi gerektiği, hem hizmet sağlayıcılar hem de denetçiler tarafından özellikle vurgulanan bir husustur. Ancak, denetimin nasıl bir yoğunluk içinde gerçekleşeceği noktasında ebeveynlerle sorumluluğun paylaşılması önemli bir belirleyicidir ve bu noktada da çeşitli soru işaretleri ortaya çıkmaktadır. Bu konuyu netleştirmek için katılımcılardan öncelikle “Çocukların yayın içeriklerini seçme ve tüketmeleri konusundaki sorumluluk ebeveynlere aittir” maddesini değerlendirmeleri istenmiş; 2 sektör temsilcisi bu görüşe katılmamış, 2 iletişimci ise çekimser kalmıştır. Buna karşın, diğer tüm katılımcılar, ebeveyn sorumluluğunu önceleyen bir yaklaşımı savunmuşlardır. Bu durum, ebeveynlerin, çocukların medya içerikleri üzerinde ne kadar kontrol sahibi olması gerektiğine dair tam anlamıyla bir uzlaşının olmadığını göstermektedir. Görüşmelerde, katılımcıların ebeveyn sorumluluğunu vurgularken temkinli bir yaklaşım benimsedikleri görülmektedir. Bu

temkin, hizmet sağlayıcılar ve denetleyicilerin “aileler zaten çocuklarını korur” düşüncesine kapılarak kendi sorumluluklarını ihmal etme riskine karşı bir uyarı olarak değerlendirilebilir.

Katılımcılardan H3, anne-babaların her zaman çocukların yanında olamayabileceğini ve onların ne izlediğini kontrol edemeyebileceğini belirtmiş; hatta ekranı bir bakıcı gibi kullanan ebeveynlerin toplumda azımsanmayacak kadar fazla bulunduğuna dikkat çekmiştir. Bu nedenle H3 çocukların korunması noktasında ebeveyn kontrolünün her zaman ciddi bir unsur olarak varsayılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu görüşten hareketle katılımcılara “Ebeveynlerin çocuklarına ekran karşısında mutlak bir koruma sağlayamadıkları varsayımıyla, kamu otoritesi tarafından çocukların korunması amacıyla denetim mekanizması oluşturulmalıdır” maddesi yöneltilmiş ve 2 katılımcının çekimser kalmasıyla diğer tüm katılımcılar tarafından bu önerme kabul görmüştür.

Ebeveyn kontrolü ve ekran karşısındaki çocuklara ilişkin yapılan araştırmalar, gerçekten de ekranın adeta bir çocuk bakıcısı gibi kullanılmasının ciddi şekilde arttığını göstermektedir. Ebeveynlerin, kendilerine zaman ayırmak, ev işlerini yapmak, arkadaşlarıyla vakit geçirebilmek ve dışarı çıktıklarında rahat hareket edebilmek gibi amaçlarla çocuklarının ekran kullanımına fazlaca izin verebilmektedirler (Aksoy, 2020, s. 241). Ancak, masum olduğu söylenemeyecek olan bu “bakıcı”, geçmişte yalnızca evlerin salonlarındaki televizyon iken, şimdi mobil bir özellik kazanarak cep telefonu ve tablet formunda restoranlara, ev ziyaretlerine, ebeveynlerin iş yerlerine hatta okullara, park ve bahçelere taşınan bir hâle gelmiştir.

Çocukların zihinsel, duygusal, sosyal ve motor gelişimlerinin temellerinin atıldığı kritik dönem olan 0-2 yaş arasında, ekranların bakıcı olarak kullanılması, başta kelime eksikliği ve adaptasyon sorunları olmak üzere, saldırganlık gibi davranış problemlerine yol açmaktadır (Yeşilay, 2016). Bu erken yaşlarda başlayan ve ilerleyen yaşlarda daha da şiddetlenen bir bağımlılık süreciyle karşılaşılmaktadır. Lee, Kim ve Kim (2022) tarafından yapılan araştırma, ebeveynlerin medya kullanımının ve tutumlarının, çocuklarının medya alışkanlıkları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin tutumları, çocukların medya ile olan ilişkilerini şekillendirmede bu denli belirleyici bir araç hâline geldiğinde, bu durum, medya kullanımını adeta bir ödül olarak kabul etme ve medya kullanımını sınırlamayı ise bir ceza olarak görme eğilimine dönüşebilmektedir. Bu perspektif, ebeveynlerin medya kullanımını, çocukların davranışlarını kontrol etmek ve yönlendirmek için bir araç olarak kullanmalarına yol açabilir. Ekran-ebeveyn ve çocuk ilişkisinde bu denli kaygan bir zemin ve problemleri parametreler söz konusu olduğunda, çocukların zararlı içeriklerden korunması,

sadece ebeveynlere dayanarak sağlanamayabilir. Ebeveynler, bu konuda önemli bir sorumluluğa sahip olsa da medya platformlarının da etkin bir şekilde denetlenmesi ve gerektiğinde ek koruma önlemleri sunulması önemlidir. Sonuçta, tüm sorumluluğun ebeveynlere yüklenmesi, yalnızca bireysel kontrolle sınırlı kalabilir ve bu da potansiyel olarak yetersizdir.

5.2.3.3. Aşırı Şiddet

Medya ve şiddet arasındaki ilişki, yalnızca günümüzde grafik şiddet (*graphic violence*) temsillerinin görünürlüğünün arttığı dijital platformlara özgü bir tartışma değil, köklü bir geçmişe sahip, uzun süredir devam eden toplumsal ve akademik bir meseledir. Şiddet temsillerinin bireyleri özellikle saldırgan davranışlara yönlendirebileceği düşüncesi, film ve televizyon gibi modern medya araçlarının ortaya çıkmasından çok önceye uzanır. Hatta bu tartışmaların izleri, şiddetin temsil edilme biçimlerine dair ilk düşünsel sorgulamaların yer aldığı Aristo'ya kadar götürülebilir. Bu nedenle, medyada şiddet konusunu ele alan araştırmaların tarihsel bir süreklilik içinde şekillendiği ve her dönemde farklı medya türlerinin kendine özgü şiddet temsilleriyle tartışma konusu olduğu söylenebilir. Ancak yıllara yayılan bu yoğun ilgiye karşın, medya ve şiddet ilişkisine dair yapılan araştırmalar çoğu zaman tutarsız ve parçalı sonuçlar üretmiştir. Bu biraz da “medyada şiddet” kavramının tanımlanmasındaki zorluktan kaynaklanmakta (Trend, 2007, s. 9-10); zira “medyada şiddet”in neyi kapsadığına dair ortak bir tanım bulunmamaktadır. Şiddet özellikle daha eski tartışmalarda fiziksel temsillerle ilişkilendirilirken bugüne yaklaştıkça psikolojik, ekonomik ya da kültürel yollarla uygulanan dolaylı güç biçimlerini de içerecek biçimde tanımlanmıştır. Dolayısıyla, medyada şiddeti yalnızca ekrandaki saldırı sahneleriyle sınırlı görmeyen, onun toplumsal, temsilî ve ideolojik yönlerini de dikkate alan kuramsal yaklaşımlar da bu çalışma kapsamında göz ardı edilmemektedir⁷⁵.

Bu çerçevede, özellikle Bourdieu'nün simgesel şiddet kavramı, medya temsillerinin nasıl bir toplumsal düzeni yeniden ürettiğini anlamak açısından önemli bir başlangıç noktası sunmaktadır. Bourdieu (2000, s. 19-23) televizyonun yalnızca görünür olanı gösterdiğini değil, aynı zamanda neyin görünmeyeceğine karar vererek bilgi üretimini denetleyen bir alan hâline geldiğini vurgular. Buna göre televizyon, sadece içerik sunmakla kalmaz; izleyiciye sunulan

⁷⁵ Fiziksel olmayan şiddet unsurlarına “5.2.4.1. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiricileri” başlığı altında özellikle dikkat çekilerek; bu unsurların izleyiciyi bilgilendirme ve içerik denetimi süreçlerine doğrudan dâhil edilmesi önerilmektedir.

temsil biçimleri aracılığıyla iktidar ilişkilerini görünmez kılan ve meşrulaştıran bir “sembolik şiddet” alanına dönüşür. Gerbner ve Gros (2014, s. 351) ise şiddetin medya dünyasında kilit bir rol oynadığını ve özellikle televizyonun dramatik yapılar kurarken şiddeti en basit ve en ucuz anlatı aracı olarak kullandığını belirtir. Ona göre, gerçek yaşamda şiddet çoğunlukla gizli, yavaş, dolaylı ve kişisel olmayan biçimlerde tezahür eder; fiziki şiddetle doğrudan karşılaşmak oldukça nadirdir ve birey üzerinde travmatik etkiler bırakır. Oysa sembolik dünya, medya aracılığıyla kurgulanan gerçeklik içinde şiddetin açık, doğrudan ve çarpıcı biçimde görünür kılındığı bir düzlemi ifade eder. Bu görünürlük, izleyiciye yalnızca bir olay sunmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerini, denetimi ve olması gerekenin ne olduğuna dair hegemonik varsayımları dramatik bir biçimde sahneye taşır. Bu yönüyle sembolik şiddet, gerçek şiddetin işini daha ucuza, daha kolay ve hatta daha eğlenceli bir şekilde yerine getiren bir araç işlevi görür. Şiddetin bu şekilde görselleştirilerek dramatik bir anlatı unsuru hâline getirilmesi, yalnızca içeriğe değil, içeriğin nasıl sunulduğuna da odaklanmayı gerektirir. Tam da bu noktada, görsel-işitsel bir mecra olarak televizyonun yapısal özelliklerini eleştirel biçimde inceleyen Postman (2014, s. 101-102), televizyonun eğlendirici temalar sunmasına değil ama bütün temaların eğlence olarak sunulması şeklindeki soruna işaret eder. Tüm konuların dramatik, hızlı tüketilen ve eğlence merkezli bir forma dönüşmesi, yalnızca şiddetin temsil biçimini değil, izleyiciyle kurulan ilişkiyi de etkiler. Bu bağlamda şiddet içerikleri, üzerinde düşünülmesi gereken bir toplumsal sorun olmaktan çıkar; dikkat çekici, kolay tüketilen ve duygusal etki meydana getiren bir görsel malzeme hâline gelir.

Medya içeriklerinde şiddetin yaygın biçimde kullanılması durumu, özellikle çocuklar ve gençler gibi daha hassas izleyici grupları için kritik sonuçlar doğurabilecek bir yapısal meseleye işaret eder. Bu grupların henüz gelişmekte olan duygusal ve bilişsel yapıları, görsel uyarıcılara karşı daha savunmasız olmalarına neden olmaktadır. Sontag (2004, s. 82-83) insanın dehşet verici görüntülere zamanla alışabileceğini ve duygusal olarak duyarsızlaşabileceğini vurgular. Ona göre bazı imgelerin yarattığı korku hissi dahi zamanla sönümlenebilir; hatta savaş gibi olağanüstü durumlar bile artık “hepimizin oturma odalarında sükûnet içinde seyredilip dinlenen görüntü ve seslere dönüşmüş durumdadır” (Sontag, 2004, s. 17). Bu da medyanın şiddeti nasıl temsil ettiği kadar, bu temsillere ne sıklıkla ve nasıl maruz kalındığının da önemli olduğuna işaret eder.

Şiddetin yalnızca içeriğin bir parçası olmayıp, aynı zamanda medya sisteminin ekonomik ve kültürel mantığı içinde yer alan bir gösteri ögesi hâline geldiğini vurgulayan yaklaşımlar da

literatürde önem kazanmıştır. Kellner'in (2013, s. 19-20) 'medya gösterisi' kavramı, şiddetin nasıl görsel-işitsel bir deneyime dönüştürüldüğünü ve bu sayede medya kurumlarının kâr, izlenme ve dikkat çekme gibi hedeflerine hizmet ettiğini açıklar. Cinayet haberleri, terör saldırıları, savaşlar ve gündelik hayattaki olağandışı olaylar; medya ekranlarında etkileyici, dramatik ve çoğu zaman da aşırı estetikleştirilmiş biçimde sunulur ve kitlesel tüketime açılır. Bu yönelimi daha çarpıcı bir biçimde ifade eden Esslin (2001, s. 75) şiddetin "iyi" televizyon ürettiğini; bu nedenle haber editörlerinin ve yayıncıların dramatik ve çarpıcı içerik arayışında şiddeti tercih ettiklerini belirtir. Zamanla izleyicinin bu tür içeriklere karşı duyarsızlaşması, şiddetin etki yaratabilmesi için daha yoğun ve sarsıcı biçimlerde sunulmasını zorunlu kılmaktadır. Bombalama, suikast, adam kaçırmaya ve rehine alma gibi yüksek gerilimli olaylar, yalnızca haber değeri taşıyan olgular değil, aynı zamanda dramatik anlatılar içinde dikkat çekici ve kolay tüketime uygun temsillere dönüşmektedir.

Bu kuramsal yaklaşımlar, medyada şiddetin dramatik anlatıların vazgeçilmez bir ögesi hâline geldiğini ve izleyiciyle kurulan ilişkide belirleyici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Ancak şiddet içeren medya içeriklerinin izleyiciyi doğrudan şiddet eylemlerine yönelttiği yönündeki yaygın kanının, saha araştırmalarında da varsayıldığı ölçüde doğrulanıp doğrulanmadığı tartışmalıdır. Bazı çalışmalar medyada aracılığıyla maruz kalınan şiddet öğeleriyle saldırgan davranışlar arasında belirli bir ilişki kurmaktaysa da bunun genel geçer bir sebep-sonuç ilişkisi içinde olmadığını ortaya koyan araştırmalar da azımsanmayacak ölçüdedir (Trend, 2007). Bu nedenle, medya ve şiddet ilişkisinin tek yönlü bir nedensellik değil, çok katmanlı ve bağlamsal etkileşimler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Geçmiş yıllarda şiddet unsuru içeren yapımlarla kıyaslandığında, internetle birlikte bu alanda adeta bir "çağ atlandığı" görülmektedir. Özellikle dijitalleşmeyle birlikte şiddet içeriklerinin hem daha görünür hem de daha erişilebilir hâle gelmesi, bazı bireyler üzerinde bağımlılığa varan etkiler meydana getirebilmektedir (Özer, 2024, s. 9). Bu değişim, yalnızca içeriklerin niceliğiyle değil, bireylerin bu içeriklerle kurduğu etkileşim biçimleriyle de ilgilidir. Günümüzde medya ve şiddet tartışmalarının evrildiği noktada, araştırmaların odağına yerleşen başlıca konulardan biri dijital şiddet kavramıdır. Dijital şiddet; bir bireyin ya da grubun, dijital teknolojileri kullanarak başka bir bireyi ya da grubu hedef alması, tehdit etmesi, korkutması, küçük düşürmesi, manipüle etmesi, denetim altına alması, nefret söylemine maruz bırakılması veya itibarını zedelemesi gibi zarar verici eylemleri kapsamaktadır (Şener & Abınık, 2021, s. 5). Her ne kadar dijital şiddet kavramı çoğunlukla bireyler arası dijital etkileşim biçimlerine

odaklansa da bu şiddet biçiminin dijital içerik platformlarıyla dolaylı kesişim alanları da bulunmaktadır. Özellikle İBYH’de yer alan şiddet içerikli yapımların belirli sahnelerinin sosyal medyada bağlamından kopararak manipülatif biçimde dolaşıma sokulması; nefret söylemi içeren ya da travmatik temaları sansasyonel bir dille işleyen belgesel yapımların bireyler veya toplumsal gruplar üzerindeki etkileri; ya da kurgu içeriklerin itibarsızlaştırma veya aşağılama amacıyla yeniden kullanılması gibi durumlar, bu kesişimi görünür kılmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında, İBYH kataloglarında yer alan içeriklerin doğrudan aşırı ve açık şiddet unsurları içermesi nedeniyle, bu platformlarda sunulan şiddet temsillerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi gerekliliği yeni bir tartışma alanı olarak gündeme getirilmektedir. Özellikle çocuklar gibi hassas izleyici gruplarının korunması, koruyucu sembollerin kullanım biçimleri ve içerik bilgilendiricilerin çeşitlendirilmesi gibi başlıklar bu tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, çalışmada İBYH platformlarında şiddet içeren yapımların hangi ilkelere göre düzenlenmesi gerektiğine ilişkin olarak istismar, işkence, intihar, içerik filtreleme gibi unsurları içeren 10 madde üzerinden katılımcıların görüşleri alınmıştır. Öncelikle bu maddelere verilen yanıtlar doğrultusunda ortaya çıkan genel uzlaşma eğilimlerine yer verilmiş; ardından her bir madde özelinde tartışma yürütülmüştür.

Tablo 5.17. İBYH’de Aşırı Şiddet İçeren Yapımlara Dair Uzlaşma Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH’de aşırı şiddet içerikli yapımlar, yalnızca yetişkinler için uygun olan kataloglarda yer aldığı sürece yaptırıma tâbi tutulmamalıdır.	3,47	4,00	2,0	Belirsizlik
İBYH’deki şiddet içeriği, eziyeti normalleştirmemeli, işkence yöntemlerini öğretici olmamalıdır.	4,47	5,00	1,0	Uzlaşma var
İBYH içerikleri kadınlara, çocuklara, hayvanlara, güçsüz bireylere vb. yönelik şiddeti kanıksatıcı veya tavsiye edici olmamalıdır.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşma var
Tecavüz gibi şiddet içeren yapımların denetleme sürecinde, bu türden sahnelerle ‘ne amaçlandığı’ ve ‘konunun nasıl işlendiği’ önem taşımaktadır.	4,27	4,00	1,0	Uzlaşma var
Yayınlarda, insanların çoğunun hoşlanmayacağı, kaçınacağı, izlerken rahatsız olacağı sapkınlık içeren şiddet ve cinsel içeriklere yer verilmemelidir.	4,07	4,00	1,0	Uzlaşma var
Şiddet içerikli yapımlarda caydırıcılık algısını destekleme, destek mekanizmalarının bilinirliğine katkı sunma, konuyu münferit bir şiddet vakası gibi değil de toplumsal bir sorun olarak ele alma gibi hususlar önem taşımaktadır.	3,73	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.17. (devam) İBYH’de Aşırı Şiddet İçeren Yapımlara Dair Uzlaş Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Çocukların şiddet içerikleriyle teması denetim altında olmalı; çocukların erişebilecekleri kataloglarda şiddet unsurları sınırlandırılmalıdır.	4,40	4,00	1,0	Uzlaş var
Aşırı şiddet içeren yapımların, şiddetin türünü de içeren filtreleme mekanizmaları ile yayınlanması gerekmektedir.	4,20	4,00	1,0	Uzlaş var
Her bir şiddet eylemini tanımlamak mümkün olamayacağından, aşırı şiddet içeriklerinde çocuk istismarı, şiddet övücülüğü gibi referanslar oluşturulmalıdır.	4,07	4,00	1,0	Uzlaş var
Çocuklar veya izlemek istemeyenler için yayın içeriklerinde şiddet içeren kısımların alternatif sahnelerinin üretilmesi talep edilmelidir.	3,47	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.17’de yer aldığı üzere, İBYH’de aşırı şiddet içerikli yapımlara ilişkin maddeler üzerinde katılımcılar çoğunlukla uzlaşma yönünde bir eğilim göstermektedirler. Buna göre, 7 maddede uzlaş sağlanırken 3 maddede belirsizlik söz konusudur.

Uzlaş sağlanan konulara bakıldığında şiddetin niteliğini ve kime karşı yapıldığını önemseyen bir tutum içinde olduğu görülmektedir. Katılımcılar her şeyden önce İBYH içeriklerinin kadınlara, çocuklara, hayvanlara, güçsüz bireylere vb. yönelik şiddeti kanıksatıcı veya tavsiye edici olmaması gerektiği konusunda uzlaş içindedirler (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 1,0). Bu tutumla uyumlu bir şekilde, yapımlardaki şiddet içeriğinin, eziyeti normalleştirmemesini ve işkence yöntemlerini öğretici olmamasını da güçlü bir şekilde desteklemektedirler (M = 4,47; Md = 5,00; IQR = 1,0). Yayınlarda, insanların çoğunun hoşlanmayacağı, kaçınacağı, izlerken rahatsız olacağı sapkınlık içeren şiddet ve cinsel içeriklere yer verilmemesi gerektiği görüşüne yönelik de geniş bir uzlaş söz konusudur (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Denetleme ve düzenleme bağlamında şiddete ilişkin olarak katılımcıların uzlaşda bulunduğu noktalardan biri, her bir şiddet eylemini tanımlamanın mümkün olamayacağı; ancak, aşırı şiddet içeriklerinde çocuk istismarı, şiddet övücülüğü gibi referanslar oluşturulması gerektiği görüşüdür (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 1,0). Bunun yanı sıra katılımcılar, tecavüz gibi şiddet içeren yapımların denetlenme sürecinde, bu türden sahnelerle ne amaçlandığının ve konunun nasıl işlendiğinin önem taşıdığı görüşünde ortaklaşmış durumdadırlar (M = 4,27; Md = 4,00; IQR = 1,0). Aşırı şiddet içeren yapımların, şiddetin türünü de içeren filtreleme

mekanizmaları ile yayınlanması gerektiğine dair maddede de desteklenme şeklinde uzlaşa sağlandığı görülmektedir (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Şiddetle ilgili maddelerde fikir birliğinde olunan son konu ise çocukların korunması bağlamındadır. Katılımcılar, çocukların şiddet içerikleriyle temasının denetim altında olması ve çocukların erişebilecekleri kataloglarda şiddet unsurlarının sınırlandırılması gerektiği görüşünü güçlü bir şekilde desteklemektedirler (M = 4,40; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Uzlaşa durumlarında belirsizliğin bulunduğu konulardan biri İBYH'deki aşırı şiddet içerikli yapımların, yalnızca yetişkinlere yönelik kataloglarda yer alması suretiyle yaptırıma tâbi tutulmaması gerektiğidir (M = 3,47; Md = 4,00; IQR = 2,0). Katılımcılar arasında uzlaşının olup olmadığına dair belirsizlik bulunan bir diğer madde de şiddet içerikli yapımlarda caydırıcılık algısını destekleme, destek mekanizmalarının bilinirliğine katkı sunma, konuyu münferit bir şiddet vakası gibi değil de toplumsal bir sorun olarak ele alma gibi hususların önem taşıdığına ilişkindir (M = 3,73; Md = 4,00; IQR = 2,0). Belirsizlik içinde olan bir konu da çocuklar veya izlemek istemeyenler için yayın içeriklerinde şiddet içeren kısımların alternatif sahnelerinin üretilmesinin talep edilmesidir (M = 3,47; Md = 4,00; IQR = 2,0). Bazı katılımcılar, şiddet içeriklerinin alternatif versiyonlarla sunulmasının önemli olduğunu savunsa da bu tür alternatiflerin ne şekilde ve ne ölçüde sunulacağı veya bunun gerekliliği hakkında farklı görüşler vardır.

Şekil 5.12. Yetişkinlere Yönelik Kataloglarda Aşırı Şiddet İçeriği

İBYH'nin katalog sistemine dayalı yapısı, içeriklerin yaş gruplarına göre sınıflandırılmasına olanak tanımakta ve -kullanıcıların bu sınırlamalara ne ölçüde hassasiyet gösterdiği tartışmalı olmakla birlikte- erişimin kullanıcı profiline göre sınırlandırılmasını mümkün kılmaktadır. Bu yapı, özellikle yalnızca yetişkinlere yönelik olarak belirlenen

yapımların daha geniş müdahalelere gerek kalmaksızın sunulabilmesini sağlamaktadır. Şiddet içeriklerine yönelik düzenlemelere ilişkin değerlendirmelerde de bu sistemin etkisi hissedilmektedir. Şekil 5.12’de görüldüğü üzere, aşırı şiddet içerikli yapımların yalnızca yetişkinler için uygun olan kataloglarda yer alması koşuluyla yaptırıma tâbi tutulmaması gerektiği yönündeki yaklaşıma katılımcıların önemli bir bölümü olumlu bakmaktadır. Bununla birlikte, bu görüşe mesafeli yaklaşan katılımcılar da olmuştur. Katılımcıların bir bölümü, yaş temelli sınırlama sistemini yeterli görerek ilave bir yaptırım uygulanmasına gerek olmadığını belirtirken, diğer bir kesim ise içerikteki şiddet düzeyinin belirli bir eşiği aştığında, yaş sınırlamasına rağmen müdahaleyi gerekli görebileceğini ifade etmiştir. Bu dağılım, katılımcıların şiddet içeriklerine yönelik yaklaşımında mutlak bir özgürlükçülük ya da katı bir denetimden ziyade, şiddetin biçimi ve yapımda nasıl görünür kılındığı bağlamının önemine işaret etmektedir.

Bu noktada özellikle ifade etmek gerekir ki şiddet, yalnızca fiziksel saldırı ya da doğrudan bedene zarar verme biçimleriyle sınırlı olmayan; bireyin ruhuna ya da toplumsal konumuna yönelik çeşitli biçimlerde uygulanabilen çok boyutlu bir olgudur. Fiziksel şiddet, doğrudan güç kullanımıyla ilişkilidir ve dijital platformlarda sıklıkla suç, aksiyon ve gerilim türündeki yapımlarda yüksek düzeyde görünürlük kazanmaktadır. Ancak daha az görünür olan -görünür olsa dahi daha az konuşulan, tartışılan, dikkat çekilen- psikolojik ve duygusal şiddet biçimlerine de İBYH yapımlarında yoğun olarak rastlanmaktadır. Aşağılayıcı söylemler, duygusal manipülasyon, yalnızlaştırma, tehdit, gerçekliği çarpıtma (*gaslighting*) gibi davranışlar, dijital platformların özgün anlatı biçimleri içinde oldukça çarpıcı şekilde işlenebilmektedir. Özellikle aile içi düzensiz ilişkileri konu alan dizilerde ya da toksik ilişkileri merkezine alan gençlik yapımlarında görülen bu şiddet, fiziksel olarak değil, karakterlerin psikolojik sınırlarını ihlal eden ve bireyler arası güç ilişkilerini sömüren biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca belirli toplumsal grupların sistematik biçimde dışlanması, küçük düşürülmesi ya da değersizleştirilmesi; yapımlarda kimi grupların yalnızca travma ve suç bağlamında temsil edilmesi de pekâlâ şiddet bağlamında değerlendirilebilir. Dolayısıyla İBYH içeriklerinde şiddetin açık saldırı sahnelerinin yanı sıra, temsil, söylem ve ilişki biçimleri aracılığıyla yapılandırılarak güçlü bir biçimde kullanıcıya sunulduğunu belirtmek gerekir. Burada mesele, yalnızca içeriğe bir “şiddet” etiketi konulup konulmaması değil; izleyicinin izlediği durumun gerçekten bir şiddet biçimi olduğunu fark edebilmesidir. Kanlı bir çatışma sahnesi herkesçe şiddet olarak tanımlanmakta ve izleyici bu tür temsillere belli bir mesafe koyabilmektedir; ancak toksik bir ilişkideki ağır duygusal manipülasyon şeklindeki psikolojik şiddet açıkça

işaretlenmediğinde, bu eylemler sıradan, ilişkinin doğasına ait ya da tolere edilebilir davranışlar gibi algılanabilmektedir. Bu da izleyicide, özellikle genç ve deneyimsiz izleyici gruplarında, şiddeti kanıksama ve içselleştirme riskini doğurmaktadır⁷⁶.

Tablo 5.18. İBYH’de Aşırı Şiddet İçeriklerine Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH’deki şiddet içeriği, eziyeti normalleştirmemeli, işkence yöntemlerini öğretici olmamalıdır.	-	-	6,7	40,0	53,3
İBYH içerikleri kadınlara, çocuklara, hayvanlara, güçsüz bireylere vb. yönelik şiddeti kanıksatıcı veya tavsiye edici olmamalıdır.	-	-	-	33,3	66,7
Tecavüz gibi şiddet içeren yapımların denetleme sürecinde, bu türden sahnelerle ‘ne amaçlandığı’ ve ‘konunun nasıl işlendiği’ önem taşımaktadır.	-	-	6,7	60,0	33,3
Yayınlarda, insanların çoğunun hoşlanmayacağı, kaçınacağı, izlerken rahatsız olacağı sapkınlık içeren şiddet ve cinsel içeriklere yer verilmemelidir.	-	20,0	-	33,3	46,7
Çocukların şiddet içerikleriyle teması denetim altında olmalı; çocukların erişebilecekleri kataloglarda şiddet unsurları sınırlandırılmalıdır.	-	-	-	60,0	40,0
Aşırı şiddet içeren yapımların, şiddetin türünü de içeren filtreleme mekanizmaları ile yayınlanması gerekmektedir.	-	-	13,3	53,3	33,3
Her bir şiddet eylemini tanımlamak mümkün olamayacağından, aşırı şiddet içeriklerinde çocuk istismarı, şiddet övücülüğü gibi referanslar oluşturulmalıdır.	-	6,7	6,7	60,0	26,6
Şiddet içerikli yapımlarda caydırıcılık algısını destekleme, destek mekanizmalarının bilinirliğine katkı sunma, konuyu münferit bir şiddet vakası gibi değil de toplumsal bir sorun olarak ele alma gibi hususlar önem taşımaktadır.	6,7	13,3	6,7	46,7	26,7

⁷⁶ İBYH platformlarında içerik uyarı sistemleri arasında ciddi farklılıklar ve çoğunlukla sınıflandırmalar gözlemlenmektedir. Örneğin IMDb’nin (2025) “karanlık romantizm, psikolojik gerilim, suç” gibi ifadelerle tanımlayarak şiddetin biçimsel özelliklerini ayrıntılandığı *You* (2018-2025, yön. John Scott, Shannon Kohli, Erin Feeley) adlı yapım için Netflix, içerik bilgilendirici kısmında yalnızca “şiddet” ve “intihar” uyarılarına yer verilmiştir. Bu tür yüzeyel etiketlemeler, özellikle psikolojik ve duygusal şiddet biçimlerinin yeterince görünür kılınmaması nedeniyle, izleyicide bu içeriklerin sıradan ya da olağan ilişki dinamikleri olarak algılanmasına yol açma riskini artırmaktadır.

Tablo 5.18’de görüldüğü üzere, İBYH’de yer alan şiddet içeriklerinin öncelikle eziyeti normalleştirmemesi ve işkence yöntemlerini öğretici biçimde sunmaması gerektiği konusunda katılımcılar arasında belirgin bir uzlaşa bulunmaktadır. Şiddetin kime karşı ve ne şekilde uygulandığını belirten biçimi ise tüm katılımcılar tarafından dikkate alınan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, İBYH içeriklerinde kadınlara, çocuklara, hayvanlara ve güçsüz bireylere yönelik şiddetin kanıksatıcı ya da teşvik edici bir nitelik taşıması gerektiği konusunda katılımcılar arasında tam bir fikir birliği sağlanmıştır. Katılımcıların bu iki temel yaklaşımda uzlaşa içinde olması, şiddet içeriklerinin değerlendirilmesinde özellikle tecavüz gibi ağır şiddet unsurlarını içeren yapımlarda, sahnelerin ne amaçla kullanıldığı ve konunun nasıl işlendiğinin dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu durum, denetim sürecinde yapımların yalnızca belirli sahneler üzerinden değil, bağlamı, anlatımı ve bütünlüğü gözetken bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiği yönündeki görüş birliğini destekleyen tutarlı bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın birinci turundaki derinlemesine görüşmelerde, katılımcıların büyük çoğunluğunun İBYH’de yer alan şiddet içeriklerine, diğer eleştiri başlıklarına kıyasla daha ılımlı yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Katılımcılardan D4, şiddetin tarihsel ve toplumsal bir gerçeklik olduğunu, dolayısıyla medya içeriklerinden tamamen dışlanamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca şiddet içeriğinin anlatısal bağlamdan bağımsız değerlendirilemeyeceğini; örneğin bir mafya dizisinde ya da savaş belgeselinde şiddetin kaçınılmaz bir unsur olduğunu ve bu gibi yapımlarda şiddetin anlatıyı vurucu ve inandırıcı kılma açısından önemli bir işlev taşıdığını vurgulamıştır. Katılımcılardan İ3 ise “aşırı şiddet” konusunun kamuoyunda gereğinden fazla abartılarak tartışıldığını belirtmiştir. Bu tartışmaların çoğu zaman “şiddeti teşvik” kavramı ile iç içe geçtiğini, ancak görsel yapımlarda yer alan şiddet unsurlarının açık ve doğrudan bir yönlendirme içermediği sürece yetişkin izleyiciler açısından sorun teşkil etmeyeceğini savunmuştur. Özellikle “gidin şu gruba şiddet uygulayın” gibi net bir söylem içermeyen sahnelerin, yalnızca şiddet barındırdığı gerekçesiyle teşvik kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, şiddetin bazı durumlarda bireylerde bir tür rahatlama veya duygusal boşalım işlevi görebileceğine dikkat çeken İ3, kendi deneyiminden örnek vererek hayatında hiç fiziksel bir kavgaya karışmamış olmasına rağmen yüksek düzeyde şiddet içeren Tarantino filmlerinden keyif aldığını aktarmıştır. Bu bağlamda, yetişkin bireylerin şiddet içeren içeriklere maruz kalmasının tek başına olumsuz davranışlara yol açacağı varsayımının ikna edici olmadığını belirtmiştir.

Medya ve şiddet ilişkisine dair literatürde, bu çalışmada dile getirilen katılımcı görüşlerini destekleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. *Medyada Şiddet Efsanesi* kitabında, alana yönelik araştırmaların büyük bir kısmının “şiddet içeriklerinin miktarı arttıkça izleyicilerin daha saldırgan ve asi davranışlar sergileyeceği” varsayımına dayandığını ifade eden Trend (2007), bu araştırma sonuçlarının varsayımlarla uyumlu sonuçlar vermediğine dikkat çekerek konuya eleştirel bir bakış getirmekte ve medyadaki şiddet temsillerine ilişkin yerleşik kabulleri sorgulamaktadır. Trend, yalnızca içeriklerin niceliksel olarak sayılmasına dayanan değerlendirmelerin yetersiz olduğunu belirtmekte; şiddet içerikli eğlencenin teşvik edilmesi ve yaygınlaşmasında sosyal, ekonomik ve politik etkenlerin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim medya, psikoloji, şiddet ve ceza adaleti gibi farklı disiplinlerde çalışan pek çok araştırmacı, özellikle toplu şiddet eylemleri ya da katliamlar gibi uç örnekler söz konusu olduğunda, bireylerin yalnızca tek bir nedene -örneğin medyadaki şiddet içeriklerine maruz kalmaya- bağlı olarak şiddete yöneldiği varsayımını bilimsel açıdan yeterli bulmamaktadır. Bu tür davranışların ortaya çıkmasında kişisel özellikler, toplumsal bağlam, ruhsal sağlık durumu ve çevresel etmenler gibi çok sayıda faktörün etkileşim içinde rol oynadığı belirtilmektedir (Common Sense Media, 2013, s. 11).

Bu araştırma bulgularına göre, şiddet içeriklerinin gerçekten problematik hâle geldiği durumlar iki temel başlıkta toplanabilir: Bunlardan ilki, şiddetin özellikle kadınlar, çocuklar ve hayvanlar gibi hassas gruplara yöneltilerek doğrudan ya da dolaylı biçimde teşvik edici bir anlam kazanmasıdır. Bu tür içeriklerin, yalnızca temsili bir anlatım olmaktan çıkarak nefret söylemini besleme ve toplumsal şiddet algısını normalleştirme potansiyeli taşıdığı da düşünülmektedir. İkinci olarak ise şiddetin pornografik bir biçime büründürülmesi; diğer bir deyişle estetik bir bağlamdan uzak, doğrudan haz uyandırmayı hedefleyen bir teşhir nesnesine dönüştürülmesi eleştiri konusu olmaktadır. Bu noktada şiddetin yalnızca anlatıdaki işlevine değil, izleyicide ne tür bir duygusal ya da psikolojik tepki uyandırmayı hedeflediğine de dikkat çekilmektedir. Bunun dışında kalan, anlatının bağlamı içinde işlevsel biçimde yer alan şiddet sahnelerinin ise yaş sınırlamaları ve çocuk filtreleme mekanizmaları gibi düzenlemeler yoluyla denetlenebileceği; dolayısıyla daha geniş bir müdahaleyi gerektirmediği yönünde genel bir eğilim gözlemlenmektedir.

Tablo 5.19. Katılımcı Gruplara Göre Rahatsızlık Uyandıran İçeriklerin Sınırlandırılmasına Yönelik Tutumlar

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Denetçiler				D1, D4	D2, D3
Hukukçular				H2	H1, H3, H4
İletişimciler		İ1, İ3, İ4		İ2	
Sektör temsilcileri				S3	S1, S4

Tablo 5.19’da “Yayınlarda, insanların çoğunun hoşlanmayacağı, kaçınacağı, izlerken rahatsız olacağı sapkınlık içeren şiddet ve cinsel içeriklere yer verilmemelidir” hükmüne yönelik katılımcı grupların yaklaşımları gösterilmektedir. Burada sadece iletişimciler bu maddeye büyük oranda katılmamış ve diğer gruplardan belirgin şekilde ayrılmışlardır. Bu ayrışmanın ardında yatan birkaç temel nedene dikkat çekmek gerekir: Her şeyden önce, radyo, televizyon ve sinema alanında çalışan akademisyenlerden oluşan iletişimciler grubu, “çoğunluğun rahatsız olacağı” ya da “sapkınlık içeren” gibi öznel ve yoruma açık kavramlara dayalı içerik sınırlamalarına mesafeli durmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca toplumsal normların değişkenliğine işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda ifade özgürlüğü ile sanatsal ve anlatısal üretim alanlarının korunmasına yönelik duyarlılıkla da yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, iletişimciler İBYH gibi katalog sistemine dayalı ve yalnızca yetişkinlere yönelik olarak sınıflandırılabilen platformlarda, yapımcı ve yönetmenlerin yaratıcı tercihlerine müdahale edilmemesi gerektiğini savunmakta; içerik üretiminin sanatsal anlatım özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmesini önemsemektedir. İçeriklerin anlatı bağlamı, estetik tercihi ve düşünsel yönelimi dikkate alınmadan, toplumsal normlara göre önceden dışlanması ya da sınırlandırılması sansür riski taşıyan bir müdahale biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, bu özgürlükçü yaklaşım çocuklara yönelik içerikler söz konusu olduğunda belirgin şekilde değişmektedir. İletişimciler, çocukların gelişimsel kırılganlıklarını dikkate alarak, bu yaş grubuna hitap eden yapımlarda sınırlayıcı ve yönlendirici düzenlemeleri gerekli görmekte; koruyucu tedbirleri genel olarak desteklemektedir. Bu durum, onların içerik politikalarına yaklaşımında yaş gruplarına göre farklılaşan, bağlama duyarlı bir denge arayışı benimsediklerini ortaya koymaktadır.

“Şiddet içerikli yapımlarda caydırıcılık algısını destekleme, destek mekanizmalarının bilinirliğine katkı sunma, konuyu münferit bir şiddet vakası gibi değil de toplumsal bir sorun

olarak ele alma gibi hususlar önem taşımaktadır” maddesi üzerinde de benzer şekilde bir uzlaşa sağlanamamış ve diğer gruplardan benzer fikirler beyan eden uzmanlar olmasıyla birlikte, özellikle yine iletişimciler bu öneriye mesafeli yaklaşmışlardır. Bu tutumun arkasında, şiddetin temsiline ilişkin düzenlemelerde yalnızca içeriğin mesajına değil, anlatının bütününe ve bağlamsal özelliklerine odaklanılması gerektiğine dair bir perspektif yer almaktadır. İletişimciler, ifade özgürlüğünü önceleyen bir yaklaşımla, özellikle kurgu yapımlar söz konusu olduğunda, yapımcıları belirli bir mesajı verme yönünde teşvik etmenin ya da içeriklere toplumsal işlev yüklemenin, sanatsal üretime dair baskı meydana getirebileceği endişesini dile getirmişlerdir.

Şiddet, yayın içeriklerinde sıklıkla ve farklı biçimlerde karşılaşılan bir unsur olması nedeniyle, koruyucu semboller arasında doğrudan, kendine ait bir simgeyle temsil edilen bağımsız bir başlık olarak yer almaktadır. Ayrıca İBYH’nin içerik bilgilendirme notlarında “şiddet”, “cinsel şiddet”, “korku”, “korkutucu sahneler”, “intihar” ve “ağır temalar” gibi çeşitli ifadelerle sınıflandırılabilir. Ancak bu ifadeler, platformlar arasında ortak bir standartlaşmadan yoksun olduğu için, izleyicinin içerikle karşılaşma biçimini doğrudan etkileyen bir belirsizlik meydana gelmektedir⁷⁷. Bu noktada içerik filtreleme sistemlerinin hem bilgilendirme hem de koruma işlevi açısından güçlendirilmesi gerekmektedir. Katılımcılara yöneltilen “Aşırı şiddet içeren yapımların, şiddetin türünü de içeren filtreleme mekanizmaları ile yayınlanması gerekmektedir” ifadesine verilen yüksek düzeyde onay, içerik denetiminin yalnızca uyarı düzeyinde kalmaması gerektiğine dair güçlü bir toplu kanaati ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, “Her bir şiddet eylemini tanımlamak mümkün olamayacağından, aşırı şiddet içeriklerinde çocuk istismarı, şiddet övücülüğü gibi referanslar oluşturulmalıdır” önermesi de büyük oranda destek görmüş ve katılımcılar filtreleme sistemlerinde içerik bağlamına özgü referans noktalarının belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bulgular, İBYH ortamlarında şiddet içeriklerinin yalnızca sınıflandırılması değil, aynı zamanda toplumsal etkileri gözetilerek yapılandırılmış nitelikli içerik filtreleme mekanizmalarına duyulan ihtiyacı açık biçimde ortaya koymaktadır.

Medyada şiddetle ilgili yapılan eleştirilerin başında, şiddetin genellikle kadına yönelik olarak sunulması eleştirisi yer almaktadır. Hem yasa koyucular hem de sivil toplum, kadına yönelik şiddetle mücadelede yüksek bir hassasiyetle politika geliştirmekteyken, medyada

⁷⁷ Bu konu “5.2.4.1. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiriciler” başlığında tartışılacaktır.

şiddetin farklı versiyonlarının sunumu ise hâlâ önemli bir sorun olarak devam etmektedir⁷⁸. Medyada kadına yönelik şiddet teması, çoğunlukla dramatize edilerek, estetik bir biçimde sunularak ya da olağanlaştırılarak ele alınmaktadır. Bu tür temsil biçimleri, şiddetin toplumsal neden ve sonuçlarını görünmez kılma riski taşımakta; izleyicinin şiddete karşı duyarlılığını azaltarak, algısal bir duyarsızlaşmaya neden olabilmektedir.

5.2.3.3.1. Çocuk Kullanıcılar ve Şiddet

Medyanın şiddet davranışları üzerindeki etkilerine ilişkin olarak, çocukluk döneminde şiddet içerikli medya ürünlerine maruz kalmanın sonuçlarını inceleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bushman ve Huesmann'ın (2012, s. 233-234) vurguladığı üzere bu çalışmalar, söz konusu maruziyetin yalnızca çocuklukta değil, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde de saldırgan davranışlarda artışla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Hem erkek hem de kız çocuklarında gözlemlenen bu etkiler, bireylerin erken yaşta medya şiddetiyle karşılaşmaları durumunda, mevcut saldırganlık düzeylerinden bağımsız olarak kalıcı davranış örüntüleri geliştirebildiklerini ortaya koymaktadır. Fiziksel saldırganlık, tehditkâr tutumlar ve suça yönelim gibi ciddi sonuçlar doğurabilen bu etkiler, sosyoekonomik koşullar, ebeveynlik tarzı ve bilişsel gelişim gibi değişkenlerden bağımsız biçimde geçerliliğini korumaktadır. Genel olarak bilimsel veriler, medya şiddetine erken yaşta maruz kalan bireylerin hem kısa hem de uzun vadede daha yüksek düzeyde saldırganlık eğilimleri gösterdiğini ortaya koymaktadır. Amerikan Pediatri Akademisi, Amerikan Tabipler Birliği ve diğer tıp dernekleri, şiddet içerikli medya ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi doğrudan bir “neden” olarak tanımlamaktan ziyade, bu tür içeriklerin uzun vadeli ve kümülatif etkilerine dikkat çekmektedir. Bu kuruluşların ortak raporuna göre, çocukluk döneminde şiddet içeren programlara maruz kalan bireyler, ileriki yaşantılarında şiddet ve saldırgan davranışlara karşı daha fazla maruz kalmayan akranlarına kıyasla daha yüksek bir eğilim göstermektedir (Common Sense Media, 2013, s. 15).

Çocuklar, gelişimsel olarak çevrelerinden gözlem yoluyla öğrenen ve model alma eğiliminde olan bireylerdir. Geçmişte bu öğrenme süreci ağırlıklı olarak aile üyeleri, akranlar ve yakın çevredeki yetişkinler üzerinden şekillenirken, son yüzyılda elektronik medya teknolojilerinin hızla yayılmasıyla bu denge büyük ölçüde değişmiştir. Özellikle televizyonun evlere girmesiyle başlayan bu dönüşüm, günümüzde dijital oyunlar, sosyal medya ve çevrim

⁷⁸ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının medyayı da içeren kadına yönelik şiddetle mücadeledeki çok yönlü çalışmaları, RTÜK'ün medyada şiddet konusunu sıklıkla gündemine taşıması, belediyelerin ve pek çok sivil toplum kuruluşunun konuya ilişkin düzenledikleri etkinlikler ve çok sayıda akademik çalışma, medya ile şiddet ilişkisini kapsamlı şekilde ele almaktadır.

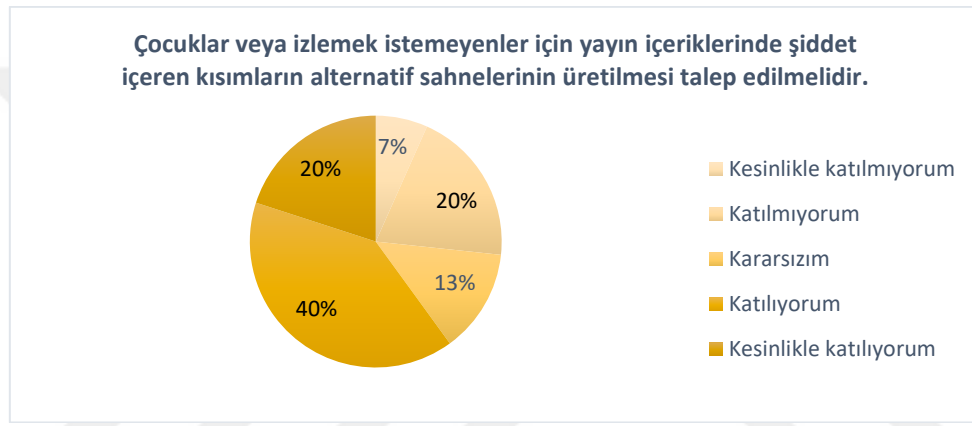
içi platformlar aracılığıyla daha da derinleşmiş; medya, çocukların davranışlarını etkileyen başlıca sosyal öğrenme kaynaklarından biri hâline gelmiştir. Artık çocuklar, yalnızca fiziksel olarak çevrelerinde bulunan kişilerden değil, ekranlar aracılığıyla sürekli karşılaştıkları karakterlerden, hikâyelerden ve içeriklerden de tutum ve davranışlar öğrenmektedir (Singer & Singer, 2012, s. 3).

Bu çalışmada katılımcılara yöneltilen “Çocukların şiddet içerikleriyle teması denetim altında olmalı; çocukların erişebilecekleri kataloglarda şiddet unsurları sınırlandırılmalıdır” ifadesi üzerinde tam bir uzlaşa sağlanmış; katılımcıların tamamı bu önermeye “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” şeklinde yanıt vermiştir. Bu görüş birliği, medya şiddetinin özellikle çocuk kullanıcılar üzerindeki etkilerine dair literatürde vurgulanan riskleri yansıtmaktadır. Nitekim uzunlamasına araştırmalar (*longitudinal studies*), çocukluk döneminde şiddet içeriklerine maruz kalmanın, ileriki yaşantılarda saldırgan davranışlara yönelme olasılığını artırabileceğine işaret etmektedir. Özellikle saldırganlık eğilimi taşıyan veya şiddet içeren bir aile ortamında yetişen çocuklarda bu riskin daha da yükseldiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, medya şiddeti ile şiddet davranışı arasında doğrudan bir nedensellik kurmaktan ziyade, medya şiddetini çocuklarda şiddet eğilimini artıran çoklu risk faktörlerinden biri olarak değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Bu bağlamda, medya ile davranış arasındaki ilişkiyi yalnızca nadiren karşılaşılan toplu şiddet olaylarıyla sınırlı biçimde ele almak yerine, günlük yaşamda sıkça gözlemlenen fiziksel saldırganlık, tehdit ve zorbalık gibi sıradan şiddet biçimlerine odaklanmak, düzenleme tartışmaları açısından daha anlamlı ve yapıcı bir yaklaşım sunmaktadır (Common Sense Media, 2013, s. 17).

Medyada şiddetin en tehlikeli sunum biçimlerinden biri de kendine yönelik şiddetin en ağır türü olarak intihar sahneleridir ve bu sahneler özellikle çocuklar ve gençler üzerinde ciddi olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Araştırmalar, intihara kalkışan lise öğrencilerinin, intihara kalkışmamış yaşlılarına kıyasla aile içinden veya dışından intihar etmiş ya da kalkışmış tanıdıklara sahip olma oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bu eylemlerin medya aracılığıyla görünür hâle getirilmesi ise, intihar girişimlerinin artmasında bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Polat, 2021b, s. 44).

Yetişkinlere yönelik yapımlarda olduğu gibi, çocukların yer aldığı veya çocuklara hitap eden içeriklerde de şiddetin farklı biçim ve düzeylerde temsil edildiği görülmektedir. ‘Akran zorbalığı’ bu temsiller arasında çocukluk ve ergenlik dönemine özgü en görünür ve yaygın şiddet biçimi olarak öne çıkmaktadır. Netflix yapımı olan *Adolescence* (2025, yön. Philip

Barantini), 13 yaşındaki bir çocuğun ergenlik dönemine özgü sosyal ve cinsel zorbalık biçimleriyle karşı karşıya kalışını, dijital şiddet türlerine maruz bırakılışını ve nihayetinde psikolojik manipülasyon sonucu cinayete sürüklenmesini konu edinmektedir. Bu mini dizi, çocuk ve ergen dünyasına ait örtük şiddet biçimlerini görünür kılarak, fiziksel olmayan şiddetin nasıl derin ve yıkıcı sonuçlara yol açabileceğini çarpıcı bir anlatımla ortaya koymaktadır. Görünürde masum ya da sıradan sayılabilecek içeriklerin dahi çocuk ve ergen izleyiciler açısından ciddi şiddet unsurları taşıyabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu yaş grubuna yönelik içeriklerin değerlendirilmesi, daha kapsamlı ve çok katmanlı bir denetim anlayışını zorunlu kılmaktadır.

Şekil 5.13. Şiddetsiz Alternatif Sahneler Üretilmesine Yönelik Tutumlar

Şekil 5.13'te gösterildiği üzere, katılımcılara yöneltilen “Çocuklar veya izlemek istemeyenler için yayın içeriklerinde şiddet içeren kısımların alternatif sahnelerinin üretilmesi talep edilmelidir” ifadesi, çalışmada uzlaşa sağlanamayan maddelerden biri olmuştur. Bu belirsizliğin, önermenin teknik, etik ve pratik açılardan birçok tartışma alanı barındırmasından kaynaklandığı öne sürülebilir. Nitekim alternatif sahne üretimi, özellikle dijital oyunlarda yaygın olarak başvuru alan bir yöntemdir; kullanıcıya belirli içerikleri devre dışı bırakma veya “aile dostu” mod gibi seçenekler sunulurken deneyim kişiselleştirilebilir. Ancak İBYH platformlarındaki dizi, film ve belgesel gibi önceden kurgulanmış yapımlar söz konusu olduğunda, böyle bir müdahale yapım süreci, anlatı bütünlüğü ve estetik tercihleri doğrudan etkileyebilecek daha karmaşık bir yapı arz etmektedir. Ayrıca, her bir şiddet sahnesinin “neye göre” alternatifleştirilmesi gerektiği sorusu da normatif sınırların belirsizliğini ortaya koymaktadır. Bu tür müdahaleler, içerik üreticisinin yaratıcı özgürlüğüyle izleyicinin korunma hakkı arasında hassas bir denge gerektirir. Bu nedenle katılımcıların bu önerme karşısında ortak bir görüşe varamamış olması, yalnızca uygulama zorluklarını değil, aynı zamanda temsilin

sınırlarına ilişkin farklı etik yaklaşımları da yansıtmaktadır. Sonuç olarak, içeriklerin doğrudan değiştirilmesinden ziyade, özellikle çocuk kullanıcıların korunmasına odaklanan gelişmiş filtreleme sistemleri ve yaşa uygun kataloglama gibi yöntemlerin, daha uygulanabilir ve sürdürülebilir çözümler sunduğu söylenebilir.

5.2.3.4. Aşırı Cinsel İçerik

Cinsellik imgesi, medya ve kültürün en çok tartışılan alanlarından biridir. Medyanın etkilerine yönelik araştırmalar genellikle kitle iletişim araçlarının potansiyel olarak zararlı etkilerine dair endişeler etrafında şekillenmekte ve cinsellik de bu endişelerden biri olarak ön plana çıkmaktadır (Özbulduk Kılıç, 2023). Cinsel içerik, medyada, insanların cinselliklerini ya da cinsel ilişkilere dair unsurları temsil eden her türlü yapımlar olarak tanımlanabilir. Bu içerikler, doğrudan cinsel eylemler veya cinselliği ima eden ses ve görüntü unsurlarını içerebilir. Genellikle toplumsal normlar, kültürel değerler ve yasalar, medyada cinsel içeriklerin nasıl sunulacağına dair çerçeveleri belirlemektedir. Ancak, bu kabuller zaman içinde değişim gösterebilmekte; toplumsal cinsiyet rollerinin, güç dinamiklerinin, bireysel hakların ve özgürlüklerin yeniden şekillendiği bir dönemde cinsel içeriklere yönelik yaklaşımlar da dönüşebilmektedir.

Sinemanın ilk yıllarında cinsel içerikler genellikle gizli ve simgesel biçimlerde yapımlarda yer almıştır. Batı’da başlayan cinsel devrim (*sexual revolution*) hareketinin bir sonucu olarak da cinselliğe ilişkin hükümet sansürleri azalmaya ve cinsel rol ve davranışlara yönelik tutumlar değişmeye başlamıştır (Gopnik, 2025). Televizyon için de benzer bir durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre, Batı kaynaklı bu dönüşümün etkisiyle görsel-işitsel medya yapımlarında cinsellik, giderek daha fazla ele alınan bir tema hâline gelmiştir. Bu eğilim genellikle ‘aşk’ teması üzerinden yansıtılmış; ancak bu aşk anlayışı, çoğu zaman cinsellik ve erotizmle özdeşleştirilmiştir (Hülür & Akınç Akpınar, 2020, s. 186).

Türkiye’de de ilk yıllarda, hem toplumsal açıdan hem de medya içeriklerinde cinselliğin bir tabu olarak varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Batı’dan gelen ‘cinselliğin açığa vurulması’ eğilimi, Özgüç’ün (1988, s. 153-154) belirttiği üzere Türk sinemasında ilk kez 1960’lı yıllarda belirli yapımlarda kendini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde, cinsellik üzerine kurulu ilk fanteziler seyirciye sunulmuş ve böylece fetiş duygular ön plana çıkartılmaya başlanmıştır. Ancak, yıllar içinde bu temsiller daha ileri boyutlara taşınmış ve özellikle güldürü unsuru taşıyan seks filmleri/erotik filmler ortaya çıkmıştır. Bu filmler sırasında ise sansürsüz porno görüntüler, özellikle seyirciyi tahrik etmek ve sömürmek amacıyla sahne aralarına eklenmiştir.

(Özgüç, 1988, s. 109-110). Bunlar artık cinselliğin seyirlik ve ticarileştirilmiş bir tüketim nesnesi hâline geldiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

1990'lı yıllara gelindiğinde, özellikle ticari televizyon yayıncılığının başlaması ve yaygınlaşmasıyla birlikte, sinema alanında görülen cinselliğe ilişkin temsiller, daha sınırlı ve örtük biçimlerde -ancak dönemi açısından son derece cesur ve marjinal kabul edilebilecek şekilde- televizyon yapımlarında da yer almaya başlamıştır. 2000'li yıllarda ise özel kanalların çoğalması ve rekabetçi yayıncılık anlayışının güçlenmesi, aşk, tutku ve ilişkiler etrafında şekillenen senaryolarda cinselliğin daha açık göndermelerle işlenmesine zemin hazırlamıştır. Mevzuatta müstehcen yayınlara yönelik yasaklayıcı ilkeler ile idari otoritenin denetim ve yaptırım mekanizmaları, cinsellik içeren yapımların geleneksel yayıncılıkta belirli sınırlar içinde kalmasına neden olmuş; dijital platformların yükselişiyle birlikte ise bu sınırlamalar yerini son derece esnek ve kontrolsüz bir ortama bırakmıştır.

İBYH'de yer alan cinsel içerik unsurları açıklık, çıplaklık, cinsel aktivite ve kimi zaman da cinsel şiddet gibi öğeler üzerinden temsil edilmektedir. Bu içeriklerin “aşırı” olarak değerlendirilmesinin ölçüsü büyük oranda kültürel bağlama, toplumsal normlara ve izleyici duyarlılıklarına göre şekillenmektedir. Kullanıcı tercihinine dayalı katalog sistemleri, izleyicilere geniş bir içerik yelpazesi sunarken bu sistemin doğası gereği, cinsel içeriklerin izleyici ilgisini çekmek amacıyla öne çıkarılması, çoğu zaman bilinçli biçimde yapılandırılmaktadır. Nitekim bazı İBYH platformlarında, özellikle genç yetişkin izleyicilere hitap eden yapımlarda cinsellik, kimi zaman anlatı bütünlüğünün önüne geçecek şekilde vurgulanmakta; böylece yalnızca anlatıyı destekleyen bir unsur değil, aynı zamanda dikkat çekici ve pazarlanabilir bir öğe olarak işlev görmektedir. Bu durum, cinselliğin medya ve kültür endüstrisi tarafından nasıl araçsallaştırıldığına işaret ettiği gibi, “seks satar” mottosunun İBYH'nin daha esnek ve sınırsız içerik üretim mantığına nasıl yansıdığına dair çarpıcı bir örnek olarak da değerlendirilebilmektedir.

İBYH platformlarında içerik sunumuna ilişkin en yoğun eleştirilerden biri, cinselliğin belirgin açıklık ve yoğunlukla temsil edilmesidir. Anlatının doğal akışıyla orantısız biçimde yer verilen cinsel öğeler, izleyiciler nezdinde kimi zaman gereksiz ya da rahatsız edici olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte, bu tür temsillerin bireysel ve toplumsal düzeydeki etkileri ile etik sınırlarının nasıl çizilmesi gerektiği, hâlen çözümlenmemiş bir tartışma alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Platformların isteğe bağlı erişime dayalı yapısı bu tartışmayı

bütünüyle geçersiz kılmamakta; tersine, cinselliğin medyada ne ölçüde, hangi bağlamlarda ve hangi sorumluluk sınırları içinde sunulabileceği sorusunu gündemde tutmaktadır.

Söz konusu eleştirilerden hareketle, İBYH’de yer alan cinsel içeriklere ilişkin olarak belirlenen 6 maddelik bir değerlendirme seti katılımcıların görüşüne sunulmuştur. Çalışmanın bu kısmında öncelikle ilgili maddeler üzerindeki uzlaşi düzeyleri ortaya koyulmuş; ardından her bir maddeye ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 5.20. İBYH’de Aşırı Cinsellik İçeren Yapımlara Dair Uzlaşi Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH’de cinsel içerikli yapımlar, yalnızca yetişkinler için uygun olan kataloglarda yer aldığı sürece yaptırıma tâbi tutulmamalıdır.	3,40	4,00	2,0	Belirsizlik
Cinsellik içeren yapımlar, insanları oblejştiren, küçük düşüren, sapkın ve kötücül nitelikte olmamalıdır.	4,20	4,00	1,0	Uzlaşi var
Bireyleri köleleştirmenin ve onları seks objesine çevirmenin suç olması gibi, bunların görsel-işitsel yayınlarla meşrulaştırılması da engellenmelidir.	4,00	4,00	1,0	Uzlaşi var
Aşırı cinsel içeriklerin yaş sınırlamaları ve ebeveyn kontrolü mekanizmaları ile sunulması, bu içeriklere çocukların erişiminin sınırlandırılması gereklidir.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşi var
Çocuklara yönelik yapımlarda cinsel içerik barındıran, cinselliği ima eden unsurların olmaması gerekir.	4,13	4,00	1,0	Uzlaşi var
Cinsellik içeren yapımlara yönelik, bireysel değil, toplumun geneli düşünülerek ar, edep, hâyâ duygusunun rencide edilmesi kriterleri göz önünde bulundurularak denetimler yapılmalıdır.	3,73	4,00	3,0	Uzlaşi yok

Tablo 5.20’de yer aldığı üzere, İBYH’de aşırı cinsellik içeren yapımlar hakkındaki maddeler üzerinde katılımcılar çoğunlukla uzlaşma yönünde bir eğilim göstermişlerdir. Buna göre, 4 maddede uzlaşi sağlanırken 1 maddede uzlaşılamamıştır. Bunun yanı sıra 1 maddede de belirsizlik söz konusudur.

Uzlaşi sağlanan konuların başında, aşırı cinsel içeriklerin yaş sınırlamaları ve ebeveyn kontrolü mekanizmaları ile sunulması, bu içeriklere çocukların erişiminin sınırlandırılması gerekliliği gelmektedir (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 1,0). Katılımcılar oldukça yüksek bir katılımı bu görüşü destekleme şeklinde uzlaşmışlardır. Çocuklara yönelik yapımlarda cinsel içerik barındıran, cinselliği ima eden unsurların olmaması gerektiğine ilişkin de bir fikir birliği görülmektedir (M = 4,13; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Uzmanlar, cinsel içeriğin yapımlarda nasıl yer bulacağına dair ortak bir tutum sergilemişlerdir. Buna göre, cinsellik içeren yapımların, insanları oblejeştiren, küçük düşüren, sapkın ve kötücül nitelikte olmaması görüşü önemli bir destek bulmaktadır (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0). Ayrıca katılımcılar, bireyleri köleleştirmenin ve onları seks objesine çevirmenin suç olması gibi, bunların görsel-işitsel yayınlarla meşrulaştırılmasının engellenmesi görüşünde de birleşmişlerdir.

Aşırı cinsellik içeren yapımların denetimine ilişkin uzlaşının sağlanamadığı husus, bu yapımlara yönelik, bireysel değil, toplumun geneli düşünülerek ar, edep, hâyâ duygusunun rencide edilmesi kriterleri göz önünde bulundurularak denetimlerin yapılması gerektiği görüşü üzerinedir (M = 3,73; Md = 4,00; IQR = 3,0). Bu bulguya göre, toplumun söz konusu değerlerine göre denetimin şekillendirilmesi konusunda katılımcılar arasında belirgin bir görüş ayrılığı vardır. Katılımcıların uzlaşmalarına ilişkin belirsizliğin söz konusu olduğu madde ise “İBYH’de cinsel içerikli yapımlar, yalnızca yetişkinler için uygun olan kataloglarda yer aldığı sürece yaptırıma tâbi tutulmamalıdır” şeklindeki yargıyı içermektedir (M = 3,40; Md = 4,00; IQR = 2,0).

Tablo 5.21. İBYH’de Aşırı Cinsel İçeriklere Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH’de cinsel içerikli yapımlar, yalnızca yetişkinler için uygun olan kataloglarda yer aldığı sürece yaptırıma tâbi tutulmamalıdır.	-	33,3	6,7	46,7	13,3
Cinsellik içeren yapımlar, insanları oblejeştiren, küçük düşüren, sapkın ve kötücül nitelikte olmamalıdır.	-	6,7	-	60,0	33,3
Bireyleri köleleştirmenin ve onları seks objesine çevirmenin suç olması gibi, bunların görsel-işitsel yayınlarla meşrulaştırılması da engellenmelidir.	6,7	6,7	6,7	40,0	40,0
Cinsellik içeren yapımlara yönelik, bireysel değil, toplumun geneli düşünülerek ar, edep, hâyâ duygusunun rencide edilmesi kriterleri göz önünde bulundurularak denetimler yapılmalıdır.	20,0	6,7	-	26,7	46,7

Tablo 5.21’de görüldüğü üzere, katılımcılar, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde yer alan cinsel içerikli yapımların yalnızca yetişkinlere yönelik kataloglarda bulunması durumunda

yaptırıma tâbi tutulmaması gerektiği konusunda fikir birliğine dair bir belirsizlik söz konusudur. Bu durum, cinsel içeriklerin salt yaş grubuna göre değerlendirilmesinin yeterli görülmediğini; asıl belirleyicinin, içeriğin niteliği ve temsil biçimi olduğunu göstermektedir. Zira “cinsel içerik” ifadesi, geniş bir yelpazeye yayılmakta ve her cinsellik teması aynı etkiyi doğurmamaktadır. Nitekim bir sonraki maddede yer alan “Cinsellik içeren yapımlar, insanları obje hâline getiren, küçük düşüren, sapkın ve kötücül nitelikte olmamalıdır” önermesi, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Bu durum, cinselliğin yalnızca yetişkin izleyiciye sunulmuş olmasıyla meşruiyet kazanmadığını; içeriklerin, insan onurunu zedelemeyen, mahremiyete saygılı ve istismarı çağrıştırmayan biçimlerde temsil edilmesinin esas olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, “Bireyleri köleleştirmenin ve onları seks objesine çevirmenin suç olması gibi, bunların görsel-işitsel yayınlarla meşrulaştırılması da engellenmelidir” yönündeki ifade, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Bu durum da cinsel içeriklere dair değerlendirmenin yalnızca içerikte “cinsellik” unsurunun bulunup bulunmadığına göre değil, bu unsurun nasıl temsil edildiğine, anlatım tarzına, bağlamına ve mesajına göre yapılması gerektiği tezini güçlendirmektedir. Dolayısıyla İBYH’de cinsel içerikli yapımlara ilişkin değerlendirmelerin yalnızca hedef kitleye göre değil; temsiliyetin etik sınırları ve anlatım biçiminin niteliği göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği açıktır.

İBYH yapımlarında aşırı cinsellik unsurlarının yer almasına ilişkin uzlaşa sağlanamayan temel nokta, bu tür içeriklere yaptırım uygulanıp uygulanmayacağının hangi ölçütlere dayandırılacağıdır. “Cinsellik içeren yapımlara yönelik, bireysel değil, toplumun geneli düşünülerek ar, edep, hâyâ duygusunun rencide edilmesi kriterleri göz önünde bulundurularak denetimler yapılmalıdır” yönündeki öneri, katılımcılar arasında farklı değerlendirmelere yol açmış ve fikir birliğine varılamamıştır. Ar, edep ve hâyâ gibi kavramların da esasında toplumsal ve kültürel bağlama göre değişkenlik göstermesi bu ayrışmanın nedeni olarak görülebilir. Nitekim toplum kavramı homojen bir yapı sunmamakta; aynı toplum içinde dahi farklı yaşam tarzları, değer sistemleri ve ahlaki referanslar bir arada var olabilmektedir. Ayrıca, bu türden değer temelli kavramların düzenleyici denetim ölçütü olarak kullanılması, denetleyicinin kendi kültürel arka planından tamamen bağımsız ve tarafsız hareket etmesini de zorlaştırmaktadır. Bu durum, cinselliğe ilişkin içeriklerin nasıl denetlenmesi gerektiği sorusunu yalnızca hukuki değil, sosyo-kültürel ve etik bir tartışma alanı hâline getirmektedir.

Söz konusu farklılaşma ve kaygılar nedeniyle bazı katılımcılar, cinsel içeriklere ilişkin değerlendirmelerde daha nesnel ölçütlerin kullanılabileceğini öne sürmüştür. Örneğin İ1, insan onurunu zedeleyen, bireyleri nesneleştiren ve cinsel şiddet içeren sahnelerin, ifade özgürlüğü sınırlarını aştığını ve bu tür içeriklerin denetim dışı bırakılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu tür yapımların yalnızca bireyler düzeyinde değil, toplumsal olarak da rahatsızlık meydana getirdiğini belirten İ1, istismar edici ya da zarar verici nitelikteki içeriklerin “sanatsal” gerekçelerle meşrulaştırılamayacağını ifade etmiştir. Katılımcı, uluslararası ödüller kazanmış yapımlarda dahi özellikle tecavüz gibi ağır cinsel şiddet sahnelerinin sunumunda, anlatının amacının ve kurgulanış biçiminin belirleyici olduğu görüşündedir. Bu bağlamda, içeriklerin sansasyon yaratma amacı taşıyıp taşımadığı ile sanatsal bir anlatı sunup sunmadığı arasında dikkatli bir ayırım yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Katılımcılardan S1 ise benzer bir tutum göstermiş, cinselliğin medyada yer almasının yalnızca varlığıyla değil, nasıl ve ne amaçla sunulduğuyla değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Aşırı cinsellik içeren yapımlarda meselenin “hangi mesajın verildiği” ve bu mesajın “topluma ya da sanata nasıl hizmet ettiği” üzerinden ele alınması gerektiğini vurgulayan S1, bu içeriklerin yalnızca ahlaki değil, aynı zamanda fizyolojik ve toplumsal sağlık açısından da değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Özellikle aşırıya kaçan ya da sapkınlık olarak nitelendirilebilecek temsillerin, toplum genelini rahatsız edici düzeyde sunulması hâlinde, bu tür içeriklere karşı denetim mekanizmalarının devreye girmesi gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte, içeriklerin yalnızca “müstehcenlik” başlığı altında genellenmeden; aşırı cinsellik, cinsellik ve şiddet kesişimi gibi daha ayrıntılı kategorilere ayrılarak işaretlenmesi gerektiğini belirtmiştir. S1’e göre, bu içeriklerin meşrulaştırılmasına yönelik bir anlatı varsa, bu durum başlı başına bir müdahale ölçütü oluşturabilir. Özellikle içeriklerde verilen mesajın, izleyicinin hayat görüşünü ve değer sistemini yönlendirme potansiyeli taşıması, denetim ihtiyacını kaçınılmaz kılmaktadır.

5.2.3.4.1. Çocuk Kullanıcılar ve Cinsel İçerik

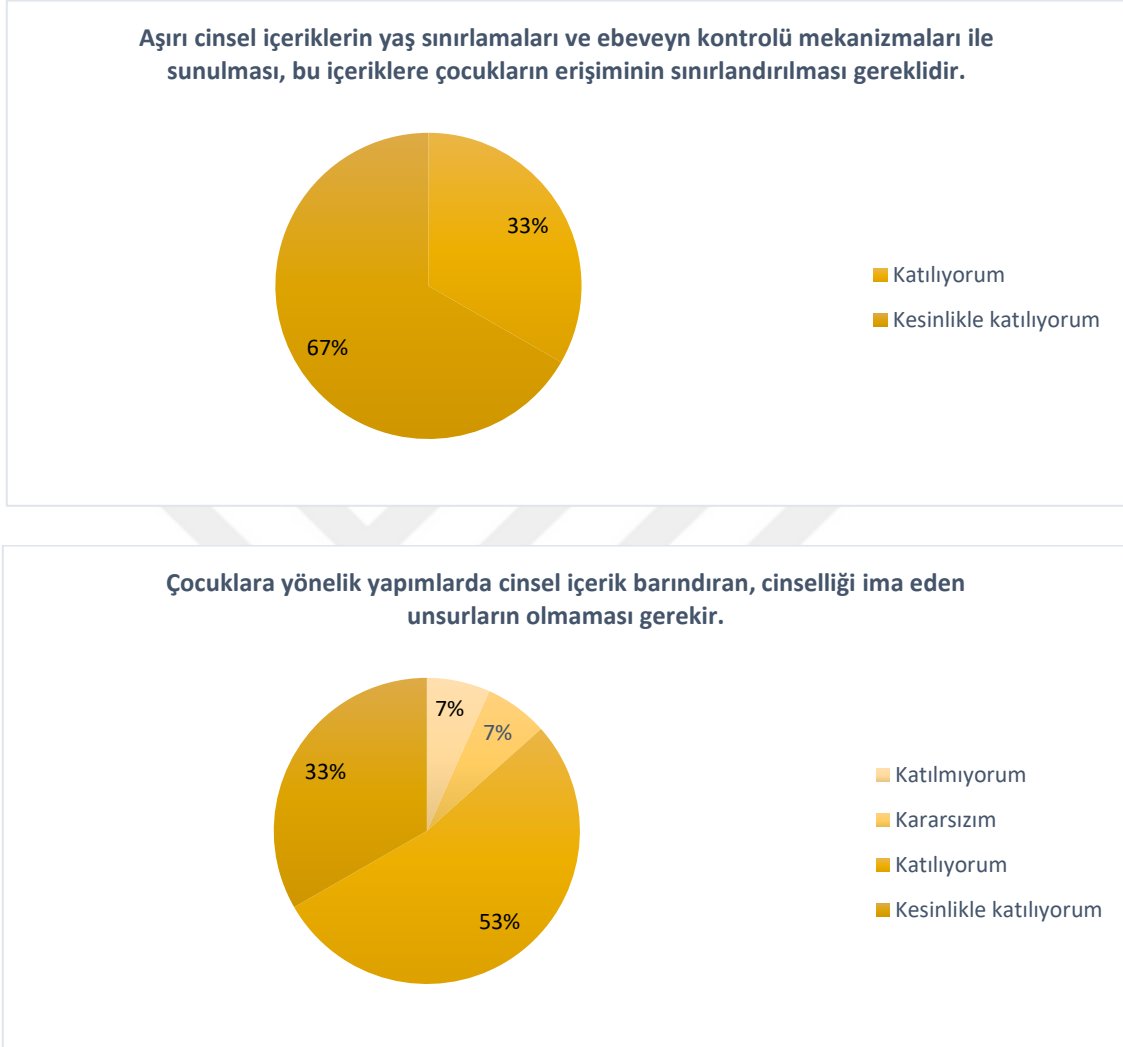
Cinsellik olgusu, çocukların gelişim süreçleri boyunca farklı yaşlarda farklı düzeylerde karşılaşacakları bir konu olup; bu karşılaşmalar, psikolojik ve fizyolojik gelişim seviyelerine uygun olmalıdır. Cinsellik hakkında verilen bilgilerin, çocuğun bilişsel kapasitesine ve duygusal olgunluğuna göre aşamalı bir şekilde sunulması; 13-14 yaşına kadar somut düşünme evresinde olan çocuklar için cinsellik meselesinin temel ve bilgilendirici düzeyde tutulması önemlidir. Bu durum çocukların gerçek hayatta olduğu gibi, medya tüketimlerinde de göz

önünde bulundurulmalıdır. Zira yaşlarına uygun olmayan cinsel içeriklere maruz kalmaları, çocuklarda, bilişsel ve psikolojik gelişimleri açısından riskler taşımakta ve kaygı bozuklukları, depresyon ve davranış sorunları gibi rahatsızlıklar gelişebilmektedir (Luş, 2024). Kültürel bağlamın, çocukların medya ve dijital içeriklere verdikleri tepkiler üzerinde etkili olduğu bilinmekle birlikte; pornografik veya aşırı cinsel içeriklerin kültürel temelli kanıksamalardan bağımsız olarak çocuklarda depresif semptomlar geliştirdiği çeşitli araştırmalarca kanıtlanmıştır (Paulus, Nouri, Ohmannb, Möhler, & Popow, 2024).

Çocukların cinsellikle ilgili meraklarını gidermek ve bedenlerine dair bilgi edinmek amacıyla en sık başvurdukları mecralardan birinin medya olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Dijital çağda medya, çocuklar için yalnızca bir eğlence aracı değil; aynı zamanda duygularını anlamlandırma, ilişki kurma biçimlerini tanıma ve biyolojik farklılıkları öğrenme bağlamında bir bilgi kaynağı işlevi de görmektedir. Nitekim aile, okul, çevre gözlemleri, kitaplar, broşürler ve yapılandırılmış cinsel eğitim programlarının yanı sıra medya da bu sürecin önemli bir parçası olmaktadır (Hassamancıoğlu & Ceylan, 2023, s. 674). Dolayısıyla medyanın, çocukların cinsel farkındalık süreçlerinde başvurdukları öncelikli kaynaklardan biri olduğu dikkate alındığında, medya içeriklerinin niteliği ve temsil biçimleri, çocukların gelişim düzeylerine uygun olmalı ve pedagojik sorumluluk çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Son yıllarda çocukların çevrimiçi ortamlarda cinsel içeriklere maruz kalmaları, dijital güvenlik alanında en çok tartışılan konu başlıklarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çocukların kendi rızalarıyla oluşturdukları cinsel içerikli görüntü ve materyallerin paylaşımı, cinsel içerikli sohbetlere (*sex-chatting*) dâhil olmaları, intikam pornosu (*revenge porn*) kapsamında görsellerinin yayılması ve *grooming* olarak adlandırılan çevrimiçi manipülasyon süreçleri, dijital cinsel sömürü biçimleri arasında öne çıkmaktadır (Milovidov, 2024). Bu tür içerik ve ilişkilennmeler yalnızca doğrudan mağduriyet durumlarıyla sınırlı kalmamakta; medya aracılığıyla çocukların gelişim düzeyine uygun olmayan cinsel içeriklere izleyici olarak maruz kalması da benzer biçimde riskli bir zemin oluşturmaktadır. Cinselliğin medya ortamlarında, özellikle de İBYH yapımlarında sıradanlaştırılması; çocukların mahremiyet algılarını, beden farkındalıklarını ve değer yargılarını olumsuz yönde etkileyebilmekte, hatta kimi durumlarda istismara açık bir algı yapısının gelişmesine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, çocuk kullanıcıların gelişimsel düzeylerine uygun olmayan cinsel içeriklere erişiminin sınırlandırılması gerektiği yönündeki yaklaşımlar, denetim politikalarının temel

önceliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak, Şekil 5.14'te katılımcıların çocukların bu tür içeriklere erişiminin sınırlandırılmasına yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

Şekil 5.14. Çocuk Yapımlarında Cinsel İçeriğin Sınırlandırılmasına Yönelik Tutumlar

Katılımcıların tamamı, aşırı cinsellik barındıran içeriklerin yaş sınırlamasına tâbi tutulması ve bu içeriklere erişimin filtreleme yöntemleri aracılığıyla ebeveyn kontrol sistemleri kapsamında düzenlenmesi gerektiği görüşünde birleşmiştir. Ancak, herhangi bir cinsellik unsurunun çocuklara yönelik yapımlarda hiçbir şekilde yer almaması gerektiğine dair mutlak bir yaklaşım konusunda daha temkinli bir tutum sergilemişlerdir. Bu yaklaşım, cinselliğin çocukların gelişim süreçlerinin doğal bir parçası olduğu ve dolayısıyla tamamen dışlanmaktan ziyade gelişimsel düzeye uygun şekilde ele alınması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Katılımcıların da ifade ettiği üzere esas mesele, cinselliğin temsil biçiminin nasıl kurgulandığı ve hangi ölçütlere göre sunulduğudur. Örneğin, 16 yaş ve üzeri çocuklara yönelik olduğu

belirtilen bir yapımda, yetişkin bireyler arasındaki cinselliğin sınırlı ve ölçülü biçimde sunulması, uygunluk sınırları içinde değerlendirilebilmektedir.

Çocuklar arasında görülen cinsel davranışlar, bağlama, yaş farkına, rızaya ve davranışın niteliğine göre farklı şekillerde değerlendirilmelidir. Nitekim Polat'a (2021b, s. 398) göre, adolesan dönemdekilerin zorlayıcı cinsel temasları açıkça istismar kapsamında değerlendirilirken; ergenlik öncesi çocuklar arasında ortaya çıkan cinsel merak ve dokunma davranışları, devamlılık göstermemesi, zorlama içermemesi ve gelişimsel düzeyde ilkel kalması hâlinde normal karşılanabilir. İBYH kapsamında değerlendirilen çocuk ve gençlik yapımlarında, özellikle “merak”, “bedensel farkındalık” veya “duygusal yakınlık” gibi temalarla sunulan sahnelerin, yukarıda belirtilen gelişimsel çerçeveye uygun olarak değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Rızaya dayalı görünse bile gelişimsel açıdan uygun olmayan davranışların, modelleme yoluyla çocuk izleyiciye aktarılması, çocukların hem kendilerini hem de başkalarını algılayış biçimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, çocuklara yönelik içeriklerde cinselliğin temsili yalnızca mahremiyetin korunması açısından değil, aynı zamanda çocukların psiko-sosyal gelişimi açısından da özenle ele alınmalıdır.

5.2.3.5. Cinsiyetsizleştirme ve Farklı Cinsel Yönelimlere Teşvik

Son yıllarda medya içeriklerinde cinsiyet ve cinsel yönelimlere dair farklı temsil biçimlerinin çoğalması, ilk etapta, toplumsal değerlerin değişen dinamiklerinin ekranlara yansımaları olarak değerlendirilebilir. Ancak, geçmiş medya çalışmalarına ve günümüzdeki eleştiriler ile açıklanan siyasi, ekonomik, hukuki vb. politikalara dayanarak, toplumlarda farklı cinsel yönelimlerin artışından ziyade, dijital medyanın etkisiyle bu kesimlerin daha görünür hâle geldiği ve temsil imkânlarının genişlediği de söylenebilir. Dolayısıyla temsildeki artan görünürlük, farklı cinsel yönelimlere sahip bireylere karşı toplumun bakış açısının tamamen ‘meşru’ bir düzeye ulaştığının değilse de önemli ölçüde esnemeye başladığının işareti olarak kabul edilebilir. Kamu politikaları ile toplumsal tutumların birbirini karşılıklı olarak şekillendirdiği bu alana geçmeden önce, konuya kavramsal olarak bir açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Heteroseksüellik, biyolojik temele dayalı olarak ‘doğal’ kabul edilen bir cinsel yönelimdir ve toplumsal yapı, dini inançlar ve tarihsel süreklilik tarafından pekiştirilen bir normdur. Karşı cinsle kurulan romantik ve cinsel ilişkileri ifade eden bu yönelim, aile kurumunun temeli olduğu gibi üreme sürecinin sürekliliğinin garantisidir (Warner, 1991, s. 4). Dolayısıyla heteroseksüellik, hem biyolojik hem de kültürel açıdan toplumlarda ‘doğal’ ve

‘doğru’ kabul edilen bir yönelim biçimi olarak öne çıkar. Bu durum, literatürde *heteronormativite* kavramıyla tanımlanmakta ve çoğu toplumda varsayılan, meşru ve temel cinsel yönelim olarak konumlandırılmaktadır. Diğer cinsel yönelimler ise bu normatif çerçevenin dışında kaldıkları için genellikle ‘farklı’ olarak tanımlanır ve toplumsal anlamda daha az kabul görür.

Heteroseksüellik kavramının dışındaki ilişkiler genellikle eşcinsellik (*homoseksüellik/homosexuality*) olarak tanımlanır. Eşcinsel terimi, XX. yüzyılın ilk yarısında aynı cinse duyulan romantik veya cinsel ilgi durumu ile bu yönelimlere sahip bireyleri tanımlamak için en yaygın kabul edilen terim olmuştur. 1960’lardan sonra, daha çok klinik ve resmi bir dil olarak algılanması, eşcinselliğin tıbbi veya psikiyatrik bir durum olarak ele alınması ve birçok ülkede erkekler arasındaki cinsel ilişkilerin suç sayılması sebebiyle, aynı cinse yönelimli erkekler tarafından daha az tercih edilmeye başlanmış, bunun yerine ‘gey’ terimi daha popüler olmuştur. Kadınlar arasındaki aynı cinsiyetle arzu ve ilişkilerden bahsedildiğinde ise genellikle lezbiyen terimi tercih edilmektedir (Oxford English Dictionary, t.y.). Cinsel bir amacın ortadan kaldırılması veya nötralize edilmesi (Psikoloji Sözlük, t.y.) anlamına gelen cinsiyetsizleştirme ise özellikle cinsiyetin toplumsal inşa süreçlerinden bağımsız olarak, cinsiyet normlarının aşındırılması ya da cinsiyet rollerinin daha az belirgin hâle getirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre bireyler, kendilerini geleneksel cinsiyet normlarına uygun biçimde tanımlamak yerine, Tarhan’ın (2022) da belirttiği gibi, cinsiyetsiz bir kimlik ifadesine yönelebilmektedir. Bu eğilim, özellikle toplumsal cinsiyet rollerine dair sınırların belirsizleştiği modern-sonrası dönemde dikkat çekici hâle gelmiştir.

Eşcinselliğin doğuştan mı yoksa çevresel etkilere bağlı olarak mı geliştiği, bu alandaki en temel tartışma konularından biridir. Araştırmalar, cinsel yönelimin belirlenmesinde genetik, hormonal, nörolojik ve çevresel faktörlerin karşılıklı etkileşiminin rol oynadığını; bu faktörlerden hiçbirinin tek başına cinsel yönelimi belirleyici bir güce sahip olmadığını ortaya koymaktadır (Mesele LGBT, 2023). Dolayısıyla burada doğrudan nedensellik değil, tetikleyicilik unsurlarının söz konusu olduğu söylenebilir⁷⁹.

Biyolojik etkiler bağlamında gerçekleştirilen en kapsamlı çalışmalardan biri olarak 2019 yılında yayımlanan bir araştırmada, yarım milyon kişinin genomları incelenmiş ve cinsel davranışla ilişkilendirilen beş DNA belirteci tespit edilmiştir. Ancak, bu belirteçlerin cinsel

⁷⁹ Cinsel yönelime ilişkin biyolojik ve çevresel etkenler bağlamında çalışmalar için bkz. Ngun & Vilain, 2014, s. 178-179; Meyer-Bahlburg, Dolezal, Baker, & New, 2007.

yönelim üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı ve tek başlarına bireylerin cinsel yönelimini tahmin etme gücüne sahip olmadıkları ortaya konmuştur. Çalışmanın baş araştırmacısı Andrea Ganna, “eşcinsel geni yok” diyerek, cinsel yönelimdeki genetik bileşenin yüzde 25’lik bir rol oynadığını belirtmiştir. Geri kalan yüzde 75’lik kısmın ise çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir (Lambert, 2019). Bir başka ifadeyle, eşcinsel davranış poligenik bir yapıya sahiptir; bu özelliğin oluşumunda çok sayıda genetik varyant etkili olmakta ve bu durum, pek çok diğer davranışsal özelliklerle⁸⁰ benzerlik göstermektedir (Ducharme, 2019).

Bu bulgular, cinsel yönelimin biyolojik temellerinin varlığını desteklemekle birlikte, çevresel faktörlerin bu süreçteki etkisinin göz ardı edilemeyeceğini; hatta üzerine çok daha fazla eğilinmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Zira çevresel etkenlerin, biyolojik mekanizmalarla etkileşim hâlinde çalışarak bireylerin cinsel yönelimlerinin belirlenmesinde önemli bir tetikleyici rol oynadığı anlaşılmaktadır (Oginni, Alanko, Jern, & Rijdsdijk, 2023). Bir yandan anne karnındaki hormon düzeyleri gibi biyolojik süreçlerle etkileşime giren dışsal etkenler; diğer yandan ise aile yapısı, toplumsal normlar, kültürel atmosfer, çocukluk deneyimleri, sosyal damgalama ve bireysel yaşantılar gibi psikososyal unsurlar, cinsel yönelimin gelişiminde etkili olabilmektedir (Semerci, Aktürk, & Yaman, 2023).

Hamer’in (1994, s. 13-15) ifade ettiği üzere, cinsellik ve cinsel yönelim yalnızca biyolojik bir gerçeklik değil; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve bireysel düzeyde şekillenen çok katmanlı bir olgudur. Nitekim güncel araştırmalar da bu çok boyutlu yapıyı neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde ele almakta; özellikle postmoderniteye geçişle birlikte, cinsiyet normlarının ve cinselliğin daha akışkan ve esnek bir hâl aldığı, bu sürecin ise çoklu kimlik ve yönelim biçimlerinin ortaya çıkışını hızlandığını vurgulamaktadır. Bu dönüşüm, feminizmin ve toplumsal cinsiyet ile cinsel yönelimlere dair ideolojik temelleri sorgulayan bir hareket olarak belirginleşmesiyle hızlanmış ve bu süreç, günümüzde cinsel yönelimlerin çeşitlenmesinin temel sebeplerinden biri olmuştur (Çelikkol & Hira, 2022). Bu bağlamda, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin yalnızca biyolojik ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenen olgular olmadığını, aynı zamanda derin ideolojik ve siyasal boyutlar da taşıdığı anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyetin ve cinsel yönelimlerin şekillenmesinde kültürel normlar, politikalar ve ideolojiler önemli etki güçlerinden sayılmakta; bu nedenle bu temaların toplumsal kabulü, sadece bireysel kimliklerin değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel

⁸⁰ Davranışsal özellikler, bireylerin çevreyle etkileşim biçimlerini etkileyen; örneğin zekâ düzeyi, kişilik yapısı, kaygı ya da depresyona yatkınlık gibi özellikleri kapsar.

değişimlerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha da açık bir ifadeyle, cinsel yönelimlerin ideoloji temelli çevresel faktörlerinin, siyaseten planlandığı ve programlandığı öne sürülebilir.

Zamanla dünyanın pek çok ülkesinde ve daha geniş kapsamlı organizasyonlarında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği adı altında politikalar geliştirilmiştir. Özellikle Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği bu yöndeki çalışmalara yoğun şekilde ağırlık vermiştir. Avrupa Konseyi cinsiyet kimliğinin, yasal belgelerde, kimliklerde ve devlet kayıtlarında tanınması ve düzenlenmesine ilişkin çalışmalarda bulunmuş ve özellikle trans ve interseks bireylerin cinsiyet kimliklerinin hukuki olarak kabul edilmesi ve yasal belgelerde cinsiyetlerini değiştirme süreçlerine dair düzenlemeleri tavsiye etmiştir (Council of Europe, 2022). Ayrıca hoşgörüsüzlükle mücadele kapsamında LGBTİ+ bireylere yönelik ayrımcılığın önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için Genel Politika Tavsiyesi yayınlamıştır (Council of Europe, 2023).

ABD’de ise, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda en göze çarpan girişim 2015 yılında Yüksek Mahkeme’nin verdiği Obergefell v. Hodges kararı ile eşcinsel evliliklerin tüm ülkede yasal hâle getirilmesi olmuştur (Lopez, 2015). Daha sonra trans bireylerin askerî hizmet hakkı ve sağlık hizmetlerine eşit erişimlerinin sağlanması gibi hususlar da ele alınmıştır. 2025 yılı itibarıyla ise Trump hükümetinin “iki cinsiyet politikası”, farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerin toplumdaki varlıklarının meşruluğunu sorgulayan ve bu bireylerin haklarını sınırlayan düzenlemeler getirmiştir (Wendling & Epstein, 2025).

Japonya, cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri konusunda daha muhafazakâr bir yapıya sahip olsa da son yıllarda yerel yönetimler düzeyinde LGBTİ+ haklarına yönelik artan bir kabul ve esnek bir yaklaşım söz konusudur. Bu topluluğa yönelik daha fazla hoşgörü ve görünürlük sağlanmış ve eşcinsel çiftlere yönelik bazı yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Morgalis, 2024). Hindistan’da ise eşcinsel ilişkinin suç olmaktan çıkarılması gibi önemli hukuki adımlar atılmış olmakla birlikte, toplumsal kabul sınırlı seviyededir (BBC Türkçe, 2018). 2023 yılından itibaren Rusya’da LGBTİ+ hareketine yönelik kısıtlamalar peyderpey artırılmış; bu süreç, yasal düzenlemeler ve yüksek yargı kararları aracılığıyla hareketin kamusal alandaki varlığının sistematik biçimde sınırlandırılmasına dönüşmüştür (Bianet, 2024). Çin de aynı şekilde farklı cinsel yönelimler konusunda temkinli, hatta giderek daha baskıcı bir yaklaşım benimsenmektedir (Liang, 2023).

Siyaseten geliştirilen tüm politikalara rağmen, dünya genelinde farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerin cinsel kimliklerini kamusal alanda açığa vurması, heteroseksüel partnerliklere

kıyasla ‘ötekileştirilme’ ile karşılaşmalarına neden olmaktadır. Ancak gerçek hayattaki varlıklarına kıyasla, medyadaki temsillerinin -özellikle İBYH yapımlarındaki öznelliklerinin- nispeten daha özgür bir görünüm çizdiği söylenebilir. Öyle ki medya, toplumsal normları yansıtan bir araç olmanın ötesine geçerek, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin temsili konusunda belirleyici bir güç hâline gelmiştir. Bu görünürlük, hem farklı toplumlarda hem de bir toplum içindeki çeşitli görüşlere sahip kesimlerde iki şekilde karşılık bulmuştur: Bir yandan bu kimliklerin idealleştirilme seviyesinde kanıksanması, diğer yandan ise aşırılaştırılarak nefret söylemine varan tepkilerin yükselmesi.

Türkiye’deki duruma bakıldığında, eşcinsellik suç sayılmasa da genellikle bu kişilerin kamuoyunda marjinalleşmiş oldukları ve gizli bir yaşam sürmeleri gerektiği algısı bulunmaktadır (Kaplıca, 2019). Türk hukukunda farklı cinsel yönelimlere sahip bireylere dair doğrudan yasal düzenlemeler yoktur; ancak, bu bireylerin temel haklarını ve özel yaşam haklarını dolaylı olarak koruyan hükümler mevcuttur. Örneğin, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim ile ilgili belirli bir düzenleme bulunmamakla birlikte, Anayasa’da yer alan eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, LGBTİ+ bireylerin toplumsal hayatta eşit haklardan yararlanmasını güvence altına almaktadır. Evlilik ve aile hukukuna ilişkin düzenlemelerde ise sadece heteroseksüel evlilik tanınmakta; bu çerçevede aynı cinsiyetten olan çiftlerin evlenmesi mümkün olmamaktadır.

Toplumsal algıya bakıldığında, eşcinsellere yönelik tutumlarda sınırlı da olsa bir yumuşama yaşandığını gösteren bazı araştırma bulguları dikkat çekmektedir. Kaplıca’nın (2019) aktardığına göre, eşcinsel bir komşunun getirdiği aşureyi teşekkür ederek kabul edip tüketenlerin oranı 2012 yılında yüzde 41 iken, bu oran 2017 yılında yüzde 51’e yükselmiştir. Teşekkür edip içeriğini tüketmeyen ve çöpe dökenlerin oranı ise aynı yıllar arasında yüzde 28’den yüzde 25’e gerilemiştir. Bu türden bir ikramı doğrudan reddedenlerin oranı ise yüzde 29’dan yüzde 21’e düşmüştür. Benzer şekilde, içki içen, eşcinsel olan, hırsızlık yapan ve eşini aldatan belediye başkan adayları arasında tercih yapmaları istenen katılımcıların eşcinsel adaya oy verme oranı yüzde 11’den yüzde 22’ye yükselmiştir. Yıldız ve Yıldırım’ın (2022, s. 44-50) cinsiyet algısına ilişkin araştırmasında, katılımcıların yüzde 72’sinin eşcinselliği toplum için zararlı olarak değerlendirdiği; yüzde 37’sinin ise bu yönelimi “sapkınlık” olarak nitelendirip devlet tarafından yasaklanması gerektiğini savunduğu görülmüştür. Aynı çalışmada, yaş ilerledikçe olumsuz bakış oranının arttığı; dini inanç düzeyi yükseldikçe karşıtlığın güçlendiği; çocuk sahibi bireylerin bu konuda daha katı tutumlar sergilediği ve siyasi kimliğe bağlı olarak

da bakış açılarının önemli ölçüde değiştiği tespit edilmiştir. Farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerle gerçekleştirilen araştırmalarda, katılımcıların büyük bir çoğunluğu gerek toplumsal kabullerin artması gerekse kendileri gibi bireylerin yalnız olmadıklarını hissetmeleri açısından, tiyatro, sinema gibi sanat alanlarında ve özellikle televizyon ile sosyal medya platformlarında LGBTQ+ bireylere yönelik temsillerin yer almasının, bu konuda sosyal değişimi teşvik edebileceğini ifade etmişlerdir (Kara, 2022).

Çalışmanın bu kısmında, İBYH’ye yönelik en çok eleştirilen unsurlardan biri olarak yayın içeriklerinin yoğun bir şekilde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik unsurları barındırması mevzusu ele alınmıştır. Çalışmada ‘teşvik’ kavramı, hikâyenin doğal akışına hizmet etmeyen; gereksiz, abartılı ve romantize edilmiş betimlemeler yoluyla farklı cinsel yönelimlerin öne çıkarılması şeklinde tanımlanmaktadır. Burada teşvikten kasıt, söz konusu yönelimlerin anlatı içinde doğal bağlamından kopararak, toplumsal normlar ve değerlerle çatışacak biçimde aşırı şekilde vurgulanması ve idealize edilmesidir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler doğrultusunda oluşturulan 12 maddelik parametre seti, ikinci turda aynı katılımcılara yeniden sunulmuş ve bu içeriklerin düzenleyici ve denetleyici sistem kapsamında nasıl karşılanması gerektiğine dair görüşleri alınmıştır. Bu bölümde öncelikle katılımcıların söz konusu maddelere ilişkin uzlaşma düzeyleri ortaya koyulmuş; ardından her bir madde özelinde analizlere yer verilmiştir.

Tablo 5.22. İBYH’de Cinsiyetsizleştirme ve Farklı Cinsel Yönelimlere Teşvik İçeren Yapımlara Dair Uzlaşma Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Homoseksüel ilişki, kanunen yasak olmayan bir ilişki şekli ve suçla ilişkisi olmayan bir durum olduğundan, yayınlarda da özgürce temsil edilebilmelidir.	2,73	2,00	3,0	Uzlaşma yok
Farklı cinsel yönelimleri içeren yapımları, “cinsel içerik” konusunun bir parçası olarak değerlendirip, bu kapsamda sınırlamalar çizmek gerekmektedir.	3,20	3,00	2,0	Belirsizlik
Yetişkin içeriklerinde, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar normal, doğal, sıradan şekilde gösterilmemelidir.	3,80	4,00	2,0	Belirsizlik
Yetişkin içeriklerinde, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair içerikler olumlayıcı, özendirici, teşvik edici olmamalıdır.	3,87	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.22. (devam) İBYH’de Cinsiyetsizleştirme ve Farklı Cinsel Yönelimlere Teşvik İçeren Yapılara Dair Uzlaş Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Yetişkin içeriklerinde farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar normal/doğal şekilde yer alabilmeli; ancak, özendirme ve teşvik şeklinde sunulmamalıdır.	3,27	4,00	2,0	Belirsizlik
Çocuk içeriklerinde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar yer almamalıdır.	4,00	5,00	3,0	Uzlaş yok
Çocuk içeriklerinde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar onların anlayabileceği ve kaldırabileceği düzeyde yer alabilmelidir.	1,93	1,00	2,0	Belirsizlik
Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair olumlayıcı içerikler, kültürel değerlerin ve aile yapısının korunması açısından sakıncalar arz etmektedir.	3,60	4,00	3,0	Uzlaş yok
Yetişkin izleyiciler için farklı cinsel yönelimlere dair içeriklerin filtrelenebilmesi gerekmektedir.	3,53	4,00	2,0	Belirsizlik
Farklı cinsel yönelimlere dair bir içerik olduğunun akıllı işaretlerle belirtilmesi, ayrımcılığa neden olacağından kullanılmamalıdır.	3,07	3,00	2,0	Belirsizlik
Farklı cinsel yönelimlere sahip bireylere yönelik nefret söylemi veya zorbalık içeren yayın içeriklerine karşı tedbirler alınmalıdır.	4,13	4,00	1,0	Uzlaş var
İBYH’de cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik, toplumun geleceği için ciddi bir risk doğurmaktadır.	3,67	4,00	3,0	Uzlaş yok

Tablo 5.22’de yer aldığı üzere, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik konularına ilişkin maddelerde ciddi bir belirsizlik ve uzlaş sağlanamama durumu söz konusudur. Katılımcılar arasında 5 maddede uzlaş sağlanamazken, 6 maddede belirsizlik yaşanmıştır. Buna karşın yalnızca 1 maddede uzlaş sağlanabilmiştir.

Konuya ilişkin olarak katılımcılar arasında uzlaş sağlanan tek konu, farklı cinsel yönelimlere sahip bireylere yönelik nefret söylemi veya zorbalık içeren yayın içeriklerine karşı tedbirler alınması gerekliliğidir (M = 4,13; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Uzlaş sağlanamayan maddelere bakıldığında öncelikle “homoseksüel ilişki, kanunen yasak olmayan bir ilişki şekli ve suçla alakası olmayan bir durum olduğundan, yayınlarda da özgürce temsil edilebilmelidir” yargısı üzerinde bir anlaşmazlık olduğu görülmektedir (M = 2,73; Md = 2,00; IQR = 3,0). Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair olumlayıcı içeriklerin, kültürel değerlerin ve aile yapısının korunması açısından sakıncalar arz ettiğine dair görüş için de katılımcılar uzlaşya varamamış ve birbirinden önemli ölçüde ayrışan tutumlarda

bulunmuşlardır (M = 3,60; Md = 4,00; IQR = 3,0). İBYH’de yer alan cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvikin, toplumun geleceği için ciddi bir risk doğurduğuna dair ifadeye katılım noktasında da yine bir uzlaşmazlık söz konusudur (M = 3,67; Md = 4,00; IQR = 3,0).

Çocuk içeriklerinde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin yer almaması gerektiği konusunda uzlaşa sağlanamamıştır (M = 4,00; Md = 5,00; IQR = 3,0). Bu bulgu, 18 yaşından küçükler için nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği konusunda ciddi fikir ayrılıklarının bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, katılımcılar çocuk içeriklerinde bu yönelimlere dair unsurların, onların anlayabileceği ve kaldırabileceği düzeyde yer alabilmesinin, çocukların gelişimi açısından uygun olup olmadığı konusunda farklı görüşler bildirmişlerdir ve bu nedenle uzlaşa bağlamında bir belirsizlik söz konusudur (M = 1,93; Md = 1,00; IQR = 2,0).

İBYH’deki yetişkin içeriklerinde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair nasıl bir tutum içinde olunduğu da belirsizlik durumuyla karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, yetişkin içeriklerinde, söz konusu yönelimlere dair unsurların doğal ve sıradan şekilde gösterilmesine ilişkin normalleştirici bir yaklaşımın benimsenmemesi gerektiği konusu belirsizlik taşımaktadır (M = 3,80; Md = 4,00; IQR = 2,0). Aynı şekilde bu içeriklerin olumlayıcı, özendirici, teşvik edici olmaması şeklindeki yargıya karşı tutum da belirsizlik durumundadır. (M = 3,87; Md = 4,00; IQR = 2,0). Bunlarla birlikte, yetişkin içeriklerinde bu unsurların normal/doğal şekilde yer alabilmesi; ancak, özendirme ve teşvik şeklinde sunulmaması gerektiğine dair maddeye karşı tutum da katılımcıların farklı konumlanmalarından dolayı belirsizlik içermektedir. Yetişkin içeriklerinde bu tür öğelerin doğal biçimde yer alabileceği; fakat özendirici bir biçimde sunulmaması gerektiğini ifade eden maddeye dair katılımcı tutumları da yaklaşım farklılıkları nedeniyle ortak bir değerlendirme ortaya koymamaktadır (M = 3,27; Md = 4,00; IQR = 2,0). Keza farklı cinsel yönelimleri içeren yapıların, “cinsel içerik” konusunun bir parçası olarak değerlendirilip bu kapsamda sınırlamalar çizmesi gerektiği görüşünü içeren madde için katılımcılar farklı görüşler bildirdiğinden belirsizlik söz konusudur (M = 3,20; Md = 3,00; IQR = 2,0).

Belirsizlik durumunda kalan bir diğer mesele yetişkin izleyiciler kategorisinde bulunsa dahi farklı cinsel yönelimlere dair içeriklerin filtrelenebilmesine ilişkindir (M = 3,53; Md = 4,00; IQR = 2,0). Bununla bağlantılı olarak, katılımcıların uzlaşmasına yönelik belirsizlik sonucunun en üst düzeyde ortaya çıktığı madde “farklı cinsel yönelimlere dair bir içerik

olduğunun akıllı işaretlerle belirtilmesi, ayrımcılığa neden olacağından kullanılmamalıdır” hükmünü içermektedir (M = 3,07; Md = 3,00; IQR = 2,0).

Tablo 5.23. İBYH’de Cinsiyetsizleştirme ve Farklı Cinsel Yönelimlere Teşvik İçeren Yapılara Dair Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Homoseksüel ilişki, kanunen yasak olmayan bir ilişki şekli ve suçla ilişkisi olmayan bir durum olduğundan, yayınlarda da özgürce temsil edilebilmelidir.	26,7	26,7	13,3	13,3	20,0
Farklı cinsel yönelimleri içeren yapımları, “cinsel içerik” konusunun bir parçası olarak değerlendirip, bu kapsamda sınırlamalar çizmek gerekmektedir.	-	33,3	20,0	40,0	6,7
Yetişkin içeriklerinde, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair içerikler normal, doğal, sıradan şekilde gösterilmemelidir.	6,7	13,3	13,3	26,7	40,0
Yetişkin içeriklerinde, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair içerikler olumlayıcı, özendirici, teşvik edici olmamalıdır.	6,7	6,7	20,0	26,7	40,0
Yetişkin içeriklerinde farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar normal/doğal şekilde yer alabilmeli; ancak, özendirme ve teşvik şeklinde sunulmamalıdır.	13,33	20,0	6,7	46,7	13,3
Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair olumlayıcı içerikler, kültürel değerlerin ve aile yapısının korunması açısından sakıncalar arz etmektedir.	13,3	13,3	13,3	20,0	40,0
Farklı cinsel yönelimlere sahip bireylere yönelik nefret söylemi veya zorbalık içeren yayın içeriklerine karşı tedbirler alınmalıdır.	-	6,7	-	66,7	26,7
İBYH’de cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere teşvik, toplumun geleceği için ciddi bir risk doğurmaktadır.	13,3	13,3	13,3	13,3	46,7
Yetişkin izleyiciler için farklı cinsel yönelimlere dair içeriklerin filtrelenebilmesi gerekmektedir.	13,3	13,3	-	53,3	20,0
Farklı cinsel yönelimlere dair bir içerik olduğunun akıllı işaretlerle belirtilmesi, ayrımcılığa neden olacağından kullanılmamalıdır.	13,3	26,7	13,3	33,3	13,3

Öncelikle belirtmek gerekir ki Tablo 5.23'te yer alan verilere göre, denetçi, iletişimci, hukukçu ve sektör temsilcisi uzmanlar İBYH içeriklerindeki cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin temsiliyle ilgili bir anlaşmazlık içindedirler; bu da toplumsal değerler ve normlar ile hukuki düzenlemelerin nasıl şekilleneceği konusunda ciddi bir belirsizliğe işaret etmektedir.

Katılımcılar arasında cinsiyet ve cinsel yönelim temalarının serbestçe temsil edilmesi gerektiği yönünde görüş belirtenler ile bu içeriklerin sınırlandırılması gerektiğini savunanlar arasında bir bölünme yaşamaktadır. Ancak, asıl dikkat çeken nokta, katılımcıların kendi içlerindeki tutarsızlıklardır. Örneğin katılımcılardan dördü, yetişkin kullanıcılar için eşcinsel temaların filtrelenmesi gerektiğini savunurken; aynı zamanda bu tür içeriklerin akıllı işaretlerle belirtilmesinin ayrımcılığa yol açacağını ifade ederek temkinli bir yaklaşım içinde olmuşlardır. Bu durum, aslında söz konusu içeriğin toplumda nasıl algılandığı ve nasıl düzenlenmesi gerektiği konusundaki görüş birliğinin ne kadar zor olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu tutarsızlık, koruyuculuk, özgürlük, hoşgörü ve haklar gibi derin ve karmaşık kavramlarla iç içe geçmiş bir mesele olarak hem toplumsal normlarla hem de bireysel özgürlüklerle çatışan bir yapıya bürünmektedir. Koruyuculuk kavramı, toplumun geleneksel değerlerini ve aile yapısını savunma amacını taşıırken; özgürlük ve haklar gibi kavramlar ise bireylerin kendilerini ifade etme ve farklı kimliklerini yaşama özgürlüğünü savunmaktadır. Bu iki kavramın bu bağlamda bir araya gelmesi, özellikle hassasiyetler söz konusu olduğunda denge kurmayı güçleştirmektedir.

Katılımcılara ilk olarak, eşcinsel ilişkinin hukuken suç teşkil etmediği ve dolayısıyla yayınlarda özgürce temsil edilebilmesi gerektiğine dair görüş içeren bir madde yöneltilmiş; bu konuda net bir fikir birliği sağlanamamakla birlikte, görüşe karşı çıkanların sayıca daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim İBYH içeriklerine yönelik en yoğun eleştirilerin, genellikle terör propagandası, çocuk istismarı, nefrete teşvik ve başta fiziksel olmak üzere çeşitli şiddet biçimleri gibi doğrudan suç teşkil eden içeriklere odaklandığı görülmektedir. Cinsel yönelim temaları ve aşırı cinsel içerikler ise, bu çerçevenin dışında kalan ve doğrudan ceza hukukuyla ilişkilendirilemeyen başlıklardır. Bu noktada görüşünü dile getiren katılımcılardan 14, cinsel yönelim temalarının şiddet veya çocuk istismarı gibi ağır içeriklerle aynı kategoride değerlendirilmesine karşı çıkmış; bu tür temsillerin yalnızca heteronormatif ilişki kalıplarını merkez alan içerik üretimine karşı dengeleyici bir çeşitlilik sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Farklı cinsel yönelimleri konu edinen yapımların “cinsel içerik” kapsamında değerlendirip buna göre sınırlamalar çizilmesi gerektiği görüşüne karşı da farklı tutumlar

gösterilmiş; ancak eşcinsel yönelimlerin ‘doğal’ cinsel içerik olarak kabul edilip edilmemesiyle ilgili derin bir toplumsal ve kültürel ayrımın olduğu burada da ortaya çıkmıştır. Bu durum, heteronormatif bir toplum yapısında, farklı cinsel yönelimlerin “normal” cinsellik anlayışına uymaması ve bunun da hoşgörü gibi bir değerle her zaman uyuşamayacak şekilde bir tutum sergilenmesine neden olmuştur.

Katılımcıların genel eğilimleriyle uyumlu şekilde, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair içeriklerin olumlayıcı, özendirici, teşvik edici olmamasına ve bunun ardından içeriklerde bunların normal, doğal, sıradan gösterilmemesi gerektiğine dair maddelerde ağırlıklı olarak daha muhafazakâr bir görüş bildirdikleri görülmüştür. Bu iki maddedeki tutumlarına karşın katılımcıların birçoğunun “yetişkin içeriklerinde farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar normal/doğal şekilde yer alabilmeli; ancak, özendirme ve teşvik şeklinde sunulmamalıdır” önermesine daha ılımlı yaklaştığı gözlemlenmiştir.

İBYH içeriklerinde eşcinsel ilişkilere dair unsurlara karşı çıkma eğiliminin gerekçelerini anlamak amacıyla hazırlanan parametrelerden biri, bu unsurların kültürel değerlerin ve aile yapısının korunması açısından sakıncalar arz ettiği fikrini taşımaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası bu görüşü desteklerken; pek çoğu da bu tür temaların toplumun geleceği için ciddi bir risk doğurduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcılardan D3, kimi yapımlarda eşcinsel yönelim temalarının senaryo bütünlüğünden bağımsız biçimde, yalnızca mesaj vermeye odaklı şekilde yer aldığını ve bunun açıkça “teşvik” sınırına ulaştığını; bu durumun da toplumun geleceği açısından ciddi bir tehdit oluşturduğunu belirtmiştir.

Dijital medya aracılığıyla temsil imkânı ve dolayısıyla görünürlüğü artan LGBTİ+ bireylerin, gerek kurgu gerekse belgesel içeriklerdeki temsilleri her zaman destekleyici ya da normalleştirici bir nitelik taşımamaktadır. Aksine, bu bireyler kimi zaman önyargıları pekiştiren, stereotipleştiren ya da ayrımcı yaklaşımlar içeren olumsuz temsillerle sunulabilmektedir. Katılımcılar, bu bağlamda “farklı cinsel yönelimlere sahip bireylere yönelik nefret söylemi veya zorbalık içeren yayın içeriklerine karşı tedbirler alınmalıdır” görüşüne büyük ölçüde katılmışlardır. Nitekim, bu başlık altında tüm katılımcıların uzlaşısı sağladığı tek ortak tutum, eşcinsel bireyleri hedef alan aşağılayıcı ve zarar verici içeriklerin varlığının kesin biçimde reddedilmesi olmuştur. Bu tür temsillerin, medya aracılığıyla dolaylı veya doğrudan birer zorbalık biçimine dönüştüğü ve kimi zaman insan hakları ihlali kapsamında yargıya taşındığı görülmektedir. Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da

bu noktada ifade özgürlüğü ile nefret söylemi arasındaki sınırların çizilmesi açısından dikkat çekici örnekler sunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin 23 Mayıs 2018 tarihli kararına konu olan olayda, Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırma ve Dayanışma Derneği (Kaos GL), “habervaktim.com” adlı internet sitesinde yayımlanan bir haberde kendilerine yönelik “sapkınların derneği” ifadesinin kullanıldığını belirtmiş ve Dernek, bu ifadenin halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiğini öne sürerek site yöneticisi hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın kovuşturmaya yer olmadığına yönelik kararının kesinleşmesinin ardından Kaos GL, şeref ve itibarının korunması hakkının ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, başvuruyu değerlendirirken ifade özgürlüğü ile şeref ve itibarın korunması hakkı arasındaki dengeyi göz önünde bulundurmuş; söz konusu ifadenin ağır eleştiri sınırları içinde kaldığını ve nefret söylemi niteliği taşımadığını belirterek, şeref ve itibarın korunması hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir (Kaos GL Derneği Başvurusu, 2018). Bu karar, ifade özgürlüğü ile nefrete yol açmayan eleştirilerin sınırlarını çizen önemli bir örnek teşkil etmektedir.

AİHM'in 9 Şubat 2012 tarihli *Vejdeland ve Diğerleri/İsveç* kararında, başvuruçuların bir lisede öğrencilere dağıttıkları broşürlerde eşcinselliğin ahlaksızlık ve toplumu tehdit eden bir sapkınlık olarak tanımlamaları, ifade özgürlüğü kapsamında korunabilecek fikirler olarak değerlendirilmemiştir. Mahkeme, bu tür ifadelerin şiddet çağrısı içermese bile, toplumun belirli bir kesimine yönelik aşağılayıcı ve ayrımcı bir saldırı niteliğinde olduğunu; dahası okullardaki LGBT bireylere karşı yıldırıcı tutum bağlamı taşıdığını belirtmiştir. Bu davaya gönderme yapan Tulkens (2012, s. 272-273), Hâkim Zupančič'in 2011'deki *Snyder/Phelps*⁸¹ kararına istinaden kamuoyu önündeki tartışmaların bastırılmamasını sağlamak için, kamuya mal olmuş konularda incitici sözlerin dahi korunması gerektiği hükmüyle karşılaştırma yapılabileceğini; ancak, Yargıç Yudkivska ve Yargıç Villiger'in de ifade ettiği gibi, çok iyi bilinen bir dizi tarih ve siyasi nedenlerden ötürü, bugünün Avrupası ifade özgürlüğünü en büyük değer olarak görme lüksüne sahip olmadığını belirtmiştir. Tulkens'e (2012) göre bu dava, nefret söylemi kısıtlamalarının artık homofobik söylemlere de uygulanmasıyla daha kaygan bir zemine adım atıldığını ortaya koymaktadır. Bu dava, AİHM'nin homofobik söylem ve ifade özgürlüğü

⁸¹ Davada, Westboro Baptist Church adlı grup, bir asker olan Matthew Snyder'in cenazesinde eşcinselliği ve AIDS'i “Tanrı'nın öfkesi” olarak tanımlayan pankartlar taşımıştır. Mahkeme, bu eylemin ifade özgürlüğü çerçevesinde korunan bir hak olduğunu, şiddet çağrısı yapmadığını ve toplumsal huzura zarar vermediğini belirterek Westboro Baptist Church'ü haklı bulmuştur (Hudson Jr., 2024).

arasındaki sınırı çizme noktasındaki yaklaşımını belirlemesi açısından önemli bir dönemeçtir. AİHM, homofobik içerikli nefret söylemi iddiasını ele aldığı bu dava ile bireylerin ifade özgürlüğü ve var olma haklarına yönelik dışlayıcı söylemlerle ilk kez bu ölçekte karşılaşmıştır. Takip eden yıllarda ise hem AİHM içtihadında hem de Avrupa devletlerinin iç hukuklarında, farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerin hakları ve nefret söylemi konularında önemli içtihatlar geliştirilmiş ve bu alandaki hukuki yaklaşımlar daha belirgin hâle getirilmiştir (Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025).

Bu çalışmada üzerinde durulan hususlardan biri, İBYH'deki yetişkin kullanıcılar için hazırlanan kataloglarda yer alan farklı cinsel yönelimlere dair yapımların filtrelenbilmesine ilişkindir. Tablo 5.23'te gösterilen bulgulara göre, katılımcıların yaklaşık dörtte üçü bu görüşü desteklemektedir. Filtreleme konusu, özgürlükler ile toplumsal sorumluluklar arasındaki dengeyi bulma açısından kritik bir meseledir. Yayınlarda bu kimliklerin temsil edilmesi, toplumsal hoşgörü ve kabullenmenin bir aracı olabilmektedir; ancak özgürlükler, sadece bireysel hakları güvence altına almakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal sorumlulukları da beraberinde getirir. Bu doğrultuda, dijital platformların geniş bir izleyici kitlesine hitap etmesi, aile yapısının korunması ve toplumun cinsiyet ve sağlıklı cinsellik anlayışlarına uygun ahlaki değerlerin göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır. Bu temsillere, kendi izleme tercihleri dışında maruz kalmak istemeyen kullanıcılar için filtreleme yapılabilmesi seçeneği, önemli bir düzenleme önerisi olarak değerlendirilebilir. Bu uygulama, hem temsille varlık gösterme hakkını hem de bu içeriklere temas etmek istemeyenlerin listeden çıkarma hakkını dengeleyecektir.

Filtrelemeyi destekleyen bu yaklaşımın kendi içinde başka sorunları da ortaya çıkaracağını göz ardı etmemek gerekir. Yapımlar listelenirken özellikle farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar (eşcinsel aktiviteler, eşcinsel bireylerin romantik ilişkileri, cinsel kimlik arayışı, cinsiyetsizlik vurguları vb.) barındırdığının akıllı işaretlerle belirtilmesi, ayrımcılığa neden olabileceği endişesine yol açmaktadır. Bu hususta katılımcıların değerlendirmesi beklenen “farklı cinsel yönelimlere dair bir içerik olduğunun akıllı işaretlerle belirtilmesi, ayrımcılığa neden olacağından kullanılmamalıdır” görüşü üzerinde de uzlaşa sağlanamamış ve farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bir kısmı, bu tür işaretlemelerin ayrımcılığı pekiştireceğini savunurken diğerleri izlemeyi tercih etmemekle birlikte buna maruz kalmak istemeyen kullanıcılar için filtreleme seçeneklerinin bu tür içeriklere karşı sağlıklı bir çözüm sunacağı görüşünü desteklemiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, dijital platformlardaki yetişkin içeriklerinin düzenlenmesinde, farklı cinsel yönelimleri sapkınlık olarak niteleyen yaklaşımların, tek referans noktası olarak görülmemesi gerektiği açıktır. Katılımcılardan İ3'ün de vurguladığı üzere temsil ihtiyacını tamamen reddetmemekle birlikte, temsilde abartıya kaçılabilmekte ve bu durum içeriklerde denge sorunu oluşturmaktadır. Bu nedenle eşcinsel ya da heteroseksüel yönelim fark etmeksizin, platform içeriklerinin “aşırı cinsellik” ölçütü üzerinden değerlendirilmesi daha dengeli ve kapsayıcı bir çerçeve sunabilir. Zaten İBYH'lerinin yetişkin kullanıcılar tarafından daha bilinçli kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu tür içeriklerin yalnızca bireysel yönelim bağlamında değil; aynı zamanda kültürel, ideolojik ve hatta ticari stratejilerle bağlantılı çok katmanlı mesajlar olarak değerlendirilebildiği çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir (Ulusal & Özgen, 2023). Ancak, çocuk izleyici grubu açısından bu tür eleştirel okuma ve anlamlandırma yetisinin gelişmiş düzeyde olmadığı açıktır. Dolayısıyla, farklı cinsel yönelim temsillerinin çocuklara yönelik içeriklerde yer alışı, yalnızca bir ifade özgürlüğü çerçevesinde değil; çocukların gelişimsel düzeyleri, pedagojik gereksinimleri ve kimlik oluşum süreçleri dikkate alınarak çok yönlü biçimde değerlendirilmelidir.

5.2.3.5.1. Çocuk Kullanıcılar ve Farklı Cinsel Yönelimlere Dair İçerikler

İBYH kapsamında çocuklara yönelik kataloglarda yer alan farklı cinsel yönelim temsilleri, doğrudan çocukların gelişimsel hassasiyetlerini ilgilendirmesi bakımından, yetişkin içeriklerinden farklı değerlendirme ölçütleriyle ele alınması gereken ayrıksı ve dikkat gerektiren bir alandır. Zira çocukların medya ile kurduğu etkileşim yalnızca bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini değil; aynı zamanda değer sistemleri ile toplumsal normlara ilişkin algılarını da doğrudan şekillendirebilir. Bu durumu, çocukların gelişim evreleri temelinde ele almak gerekmektedir. Çocuk gelişimi, doğum öncesi dönemde başlayan ve bebeklik, erken çocukluk, orta çocukluk, ergenlik ve erginliğe geçiş evrelerini kapsayan uzun soluklu bir süreçtir. Çocuğun beyni hiçbir evrede durağan olmaksızın daima ve her aşama bir öncekine dayanarak ilerlerken bu ilerlemedeki en önemli odaklardan biri de cinsiyet farkındalığı ve rollerine ilişkindir (Bahtiyar Saygan & Pekel Uludağlı, 2021, s. 355-366). Anne karnında başlayan cinsellik serüveninin yaşam boyu birçok gelişimsel aşamadan geçtiği bilinmekte ve bu bağlamda, cinsiyet farkındalığının henüz oluşmaya başladığı erken çocukluk dönemi ile bu farkındalığın belirginleştiği ergenlik dönemi, söz konusu temsillere karşı en hassas ve şekillendirici evreler olarak öne çıkmaktadır (Dere, 2023, s. 30-31). Nitekim yapılan

uzunlamasına araştırmalarda, çocukluk döneminde cinsel kimlik bozukluğu tanısı alan bireylerin önemli bir kısmında ergenlik [10-17 yaş] ve geç ergenlik [18-24 yaş] dönemlerinde eşcinsel veya biseksüel yönelim eğilimlerinin ortaya çıktığı görölmüştür (Semerci, Aktürk, & Yaman, 2023, s. 197). İnsanların cinsel kimlik gelişimindeki bu hassas evrelere denk gelen çocukluk dönemlerinde maruz kaldıkları dışsal etkiler, yönelim ve benlik algılarını şekillendirebildiğinden, bu dönemde karşılaştıkları İBYH içeriklerinin de doğal-biyolojik cinsel kimliklerle uyumlu; toplumsal normlar, kültürel kodlar ve aile yapılarıyla da örtüşen biçimde olması önem arz etmektedir⁸².

Toplumların, kendi tarihsel, kültürel ve etik değer sistemleriyle uyumlu çocuklar yetiştirme hakkı hem pedagojik hem de sosyolojik açıdan meşrudur; bu durum, çocukların kimlik gelişiminde toplumsal aidiyet hissini güçlendiren önemli bir faktördür⁸³. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye toplumunda da çocuklara yönelik içeriklerin heteronormatif yapılar temelinde şekillenmesi, onların toplumsal değerlerle uyumlu rol modeller ve ilişkilene biçimleri edinmelerini sağlama açısından önem arz etmektedir.

Çocuklar, gelişimsel süreçleri boyunca çevrelerinden edindikleri gözlemler, etkileşimler ve geri bildirimler yoluyla kimliklerini inşa ederken, bu süreçte en çok rol modeller üzerinden öğrenirler (Oruç, Tecim, & Özyürek, 2011). Özellikle cinsiyet farkındalığı ve toplumsal cinsiyet rolleri, çocukların çevresel uyaranlar aracılığıyla içselleştirdikleri ve zamanla benimsedikleri sosyal kodların başında gelmektedir. Bu noktada, çocukların henüz gelişimsel olarak soyut düşünme becerilerinin tam olarak oluşmadığı erken yaşlarda, karşılaştıkları medya içeriklerinin niteliğı büyük önem taşımaktadır. Özellikle bu dönemde çocukların, kendi biyolojik cinsiyetleriyle uyumlu sosyal roller ve kimlik öğeleriyle destekleyici, öğretici ve gelişimsel olarak uygun biçimde karşılaşmaları; onların benlik algısını sağlıklı şekilde yapılandırılmasına, toplumsal rollerle uyumlu ilişkiler kurmalarına ve cinsiyet farkındalıklarını

⁸² Eşcinsel yönelimlerin bireysel düzeydeki varlığı, insan hakları ve ifade özgürlüğü çerçevesinde korunması gereken bir durum olmakla birlikte, bu yönelimlerin temsil biçimlerinin medya içeriklerinde nasıl sunulduğu, toplumsal etkileri bakımından ayrıca değerlendirilmelidir. Nitekim çeşitli bilimsel araştırmalar, eşcinsel ve biseksüel bireylerin heteroseksüel bireylere kıyasla daha yüksek oranda cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara (özellikle HIV) maruz kaldığını, bu durumun azınlık stresi, madde bağımlılığı, depresyon, anksiyete, yakın ilişki şiddeti ve sosyal dışlanma gibi psikososyal risk faktörleriyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Oginni, Alanko, Jern, & Rijdsdijk, 2023) Bu tür sorunların medya temsilleriyle doğrudan ilişkili olduğu söylenemese de erken yaşlarda bu temsillere yoğun şekilde maruz kalmanın, söz konusu kırılgan gelişim süreçlerinde kimlik oluşum süreçlerini etkileyebilecektir. Dolayısıyla İBYH içeriklerinde bu tür unsurların ölçölü, gelişimsel düzeye uygun ve etik sorumlulukla yapılandırılması gerektiğı yönündeki yaklaşımlar, yalnızca kültürel değerlerin değil, aynı zamanda sağlık, pedagoji ve toplumsal bütünleşme gibi alanların ortak paydası üzerinden değerlendirilmektedir.

⁸³ Bu hak, çocukların özgür gelişim alanını kısıtlamayan ve evrensel insan hakları ilkeleriyle gelişmeyen biçimde kullanılmalıdır

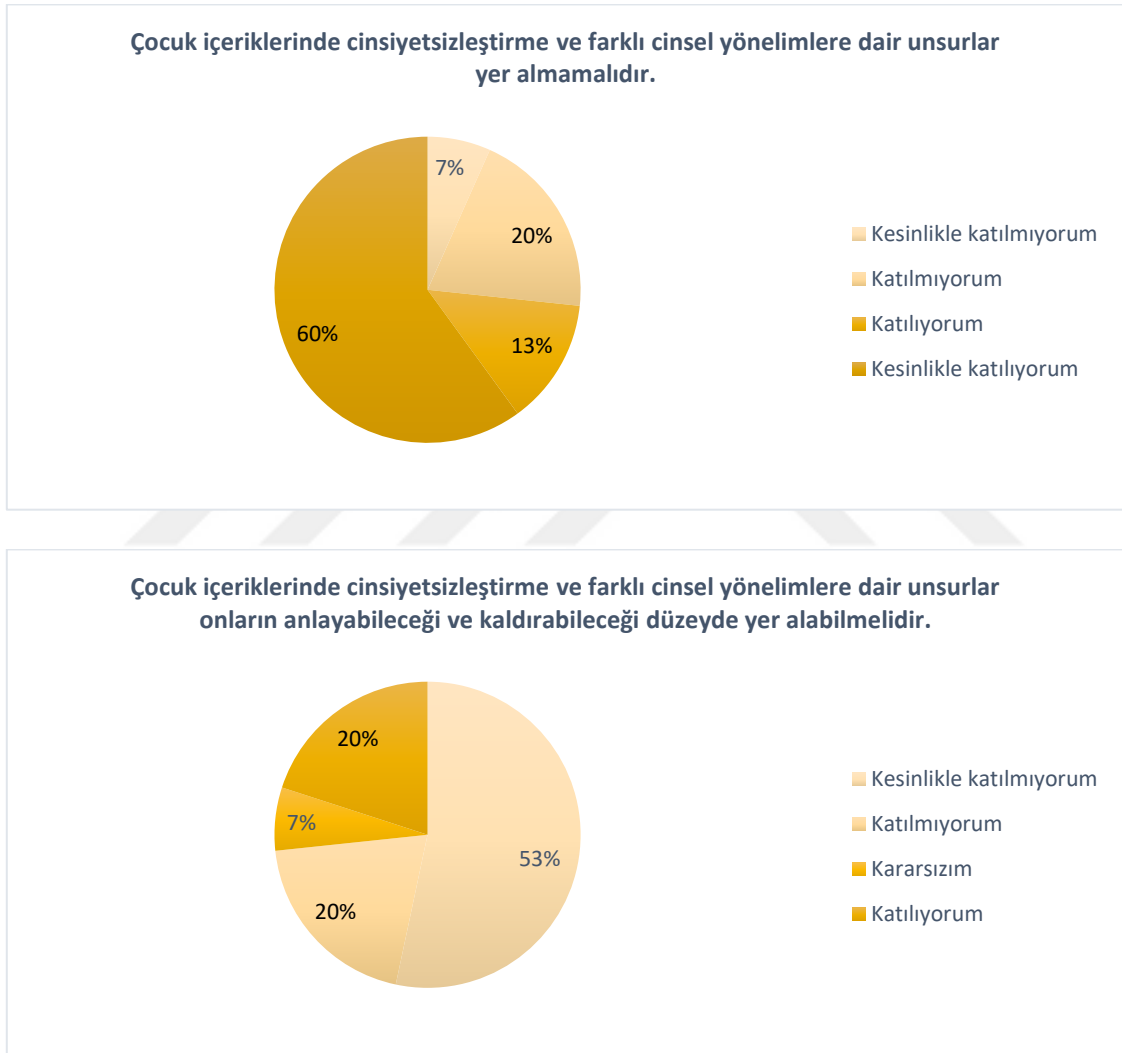
dengele biçimde geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Rafferty, 2024). Buna karşın, cinsiyet kimliği konusunda belirsiz, çok yönlü ya da norm dışı yönelimleri merkeze alan yoğun medya temsilleri, bu yaş grubundaki bireylerde kimlik karmaşasına, rol belirsizliğine ve gelişimsel düzeyin gerektirdiği istikrarın zedelenmesine yol açma riski taşımaktadır. Bu nedenle, çocukların erken yaşlardan itibaren maruz kaldıkları yönelim temsillerinin içeriği, sunum biçimi ve gelişim düzeyine uygunluğu dikkatle yapılandırılmalıdır.

Erken yaşta kimlik temsillerine dair aşırı uyarana maruz kalan çocuklarda kafa karışıklıkları meydana gelebileceği gibi (Semerci, 2019), ilerleyen yaşlarda cinsiyet hoşnutsuzluğuna (*gender dysphoria*) kadar klinik düzeyli sıkıntılar da yaşanabilir. Cinsiyet hoşnutsuzluğu, bireyin doğumda atanan biyolojik cinsiyetiyle zdeşleşmemesi sonucu gelişen ve sıklıkla depresyon, anksiyete, sosyal uyum problemleri gibi ek psikolojik rahatsızlıklarla birlikte seyreden karmaşık bir durumdur. Bu psikolojik sorunların yalnızca bireysel sebeplerle değil; aynı zamanda çevresel etkenlerle de yakından ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Özellikle aile tarafından reddedilme, toplumsal dışlanma, akran zorbalığı gibi unsurların, cinsiyet hoşnutsuzluğu yaşayan bireylerde azınlık stresine yol aarak psikolojik yükü artırdığına dair bulgular dikkat çekmektedir (Yazkan Akgl & Ayaz, 2021).

Cinsiyet hoşnutsuzluğu bireyselliğin yanı sıra toplumsal bir hassasiyet alanı olarak da değerlendirilmelidir. Araştırmalar, cinsiyet hoşnutsuzluğu yaşayan ergenlerin önemli bir bölümünde duygusal ve davranışsal sorunların yanı sıra psikiyatrik eş tanılarının da yaygın olduğunu; buna bağlı olarak ailesel, toplumsal ve akademik işlevselliklerinde belirgin bozulmalar görüldüğünü ortaya koymaktadır (Yazkan Akgl, Yıldırım Budak, Ayaz, Fiş, & Neşe, 2020). Bu bulgular, söz konusu ruhsal durumların yalnızca biyolojik değil; aynı zamanda çevresel ve gelişimsel etkenlerle şekillenebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, ocukların gelişimsel süreçlerinde kendi cinsiyet kimliklerini sağlıklı biçimde tanımaları ve bu kimlikle olumlu bir ilişki geliştirmeleri açısından, medya içeriklerinde yer alan yönelim temsillerinin taşıdığı etki dikkatle göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle cinsiyet keşif dönemlerinde, çocukların henüz oluşmakta olan benlik algılarını olumsuz etkileyebilecek, yersiz bir hoşnutsuzluk hissi doğurabilecek içeriklerden kaçınılmalı; bunun yerine gelişim düzeyine uygun, pedagojik olarak hassas ve destekleyici temsillere yer verilmelidir.

Bu yaklaşımla uyumlu olarak, araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde ocuk içeriklerinde cinsiyet temsilleriyle ilgili hassasiyet sıklıkla vurgulanmıştır. Özellikle cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair temsillerin ocuk içeriklerine entegre

edilmesinin risklerine dikkat çeken katılımcılar, bu içeriklerin çocukların gelişimsel kapasiteleri ve kültürel çevreleriyle uyumlu olmadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Şekil 5.15'te görüldüğü üzere, birinci tur görüşmelerde öne çıkan görüşler doğrultusunda öne çıkarılan “çocuk içeriklerinde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair unsurlar yer almamalıdır” yargısı büyük oranda desteklenmiştir. Bununla birlikte, çocuk içeriklerinde cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlere dair unsurların, onların anlayabileceği ve kaldırabileceği düzeyde yer alabilmesi gerektiği görüşü de aynı oranda reddedilmiştir.

Şekil 5.15. Farklı Cinsel Yönelim Temalarının Çocuk Kataloğunda Yer Almasına Dair Tutumlar

“Çocukların anlayabileceği ve kaldırabileceği” ifadesi, daha esnek ve pedagojik sınırlar içinde bir temsil biçimine işaret etse de katılımcıların yarısından fazlası bu öneriyi “kesinlikle” ifadesiyle güçlü bir şekilde reddetme eğilimi göstermişlerdir. Öte yandan üç katılımcı, uygun temsillerle çocukların buluşturulabileceğini ifade etmiştir. Bu görüşü savunanlardan İ1, buna

ilkesel olarak karşı olmadığını belirtmiş; eşcinsel yönelimlerin varlığının tek başına “teşvik” anlamına gelmeyeceğini vurgulayarak bu tür temsillerin çocuk içeriklerinde yer alıp alamayacağını içeriğin açıklık düzeyi ve anlatım biçimine bağlı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. İİ’e göre, çocuk izleyici grupları içinde yaş kategorileri belirlenirken filtreleme ölçütlerinin, heteroseksüel içeriklerde olduğu gibi “cinsel içerik” düzeyine göre yapılandırılması gerekir. Benzer şekilde İ4 de İBYH kapsamında farklı cinsel yönelimlerin temsilinin pedagojik açıdan sakıncalı olmadığını ve bu tür temsillerin varlığının “teşvik” ya da “aşırılık” olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Özellikle bazı ülkelerde ilkökul düzeyinde bu konuların eğitim programlarına dâhil edildiğine dikkat çeken katılımcı, eşcinsel karakterlerin çizgi filmlerde doğrudan ve normalleştirici bir biçimde yer almasının da makul ve pedagojik açıdan meşru bir temsil biçimi olduğunu savunmuştur.

Farklı cinsel yönelimlerin görünürlük kazanması ve bu temsillerin özellikle çocuk içeriklerine entegre edilmesi, pek çok ülkede yalnızca pedagojik ya da kültürel gerekçelerle değil; doğrudan ideolojik ve politik tercihler doğrultusunda şekillenmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi, cinsel yönelimlere dair meselelerin politik bağlamdan bağımsız ele alınması mümkün değildir. Bu durum, çalışmanın yürütüldüğü dönem ile bulguların yazım süreci arasındaki kısa zaman diliminde dahi, başta ABD olmak üzere Avrupa ve diğer pek çok ülkede gözlemlenen siyasi yön değişimleriyle açıkça ortaya konmuştur. Özellikle sağcı, muhafazakâr ve milliyetçi politikaların yeniden yükselişe geçtiği günümüzde, farklı cinsel yönelimlere dair liberal açılımların geri çekildiği; bu temsillerin kamusal alandaki meşruiyetinin daha sık sorgulanmaya başlandığı dikkat çekmektedir.

Söz konusu sorgulama yalnızca siyasal eğilimlerin bir sonucu değil, aynı zamanda uygulamaya dair somut ve tartışmalı örneklerle ilişkilidir. Özellikle reşit olmayan bireyler üzerinde gerçekleştirilen cinsiyet geçiş operasyonlarında, geri dönüşü olmayan fiziksel ve psikolojik sonuçlara yol açan vakalar, birçok ülkede kamuoyunun tepkisine ve etik tartışmalara neden olmuştur. Bu süreç, cinsiyet temsillerinin medya aracılığıyla normalleştirilmesinin yalnızca bireysel haklar bağlamında değil; aynı zamanda toplumsal sorumluluk çerçevesinde de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çocuklara yönelik içeriklerde farklı cinsel yönelim temsillerinin ne ölçüde ve hangi biçimde yer alacağı, ifade özgürlüğüyle sınırlı bir mesele olmanın ötesinde, kültürel yönlendirme, değer aktarımı ve pedagojik sorumluluk açısından da ele alınmalıdır.

Cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin görsel-işitsel medyada temsili, içerik politikalarıyla birlikte hukuki, kültürel, pedagojik ve etik düzlemlerde de tartışılması gereken çok katmanlı bir meseledir. Bu çalışmada, öncelikle yetişkinlere yönelik İBYH içeriklerinde bu temsillerin, doğrudan yasaklanması gereken unsurlar olarak görülmediği; ancak sunum biçimi, yoğunluğu ve anlatım dili açısından “aşırı cinsellik” ölçütü üzerinden sınırlandırılması gerektiği yönünde güçlü bir eğilim gözlemlenmiştir. Katılımcılar, temsil ihtiyacını tamamen reddetmeden, temsillerin abartıya kaçmadan ve hikâyenin doğal akışına uygun şekilde yapılandırılması gerektiğini savunmuştur.

Öte yandan çocuklara yönelik içeriklerde, gelişimsel hassasiyetlerin ve pedagojik sorumlulukların çok daha belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, çocukların erken yaşlarda soyut kavramsallaştırma becerilerinin henüz yeterince gelişmediğini, bu nedenle ‘farklı’ yönelimlere dair temsillerin kimlik gelişiminde kafa karışıklığına ve yönelim belirsizliğine yol açabileceğini belirtmiştir. Bu görüş, yalnızca kültürel muhafazakârlıkla değil; çocuk psikolojisine ve gelişim evrelerine dair bilimsel verilerle de desteklenmektedir.

Ezcümle, farklı cinsel yönelimlerin temsiline ilişkin meseleler, ne sadece ifade özgürlüğü çerçevesinde kutsanmalı ne de mutlak bir yasaklama politikasıyla dışlanmalıdır. Bunun yerine, yaş grubu, gelişim düzeyi, anlatım dili ve toplumsal bağlam gibi parametreler üzerinden dikkatli ve çok boyutlu bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. İBYH platformlarının, ifade alanını genişletirken toplumun genel dokusunu gözetmesi; özellikle çocuk kullanıcılar söz konusu olduğunda ise gelişimsel riskleri minimize edecek şekilde sorumluluk alması, bu dengenin sağlanabilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

5.2.3.6. Nefrete Teşvik

Nefret söylemi, bir bireye ya da bireyler topluluğuna ırk, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, din, yaş, fiziksel ya da zihinsel engellilik gibi özelliklerle tanımlanan bir sosyal gruba -gerçek ya da varsayılan- üyelikleri temelinde yöneltilecek aşağılayıcı konuşma ya da ifade biçimi olarak tanımlanmaktadır (Curtis, 2025). Bu kavram literatürde sıklıkla “nefret propagandası”, “nefrete teşvik” “nefret temelli aşırıcılık” terimleriyle birlikte kullanılmakta; bu bağlamda, belirli bir kişi ya da gruba yönelik düşmanlık, dışlayıcılık ve ayrımcılığı yaymayı veya meşrulaştırmayı amaçlayan ifade biçimlerini tanımlamak için bir çerçeve sunmaktadır.

Nefret söylemi, yalnızca bireysel düşmanlık içeren ifadelerle sınırlı değildir; aynı zamanda tarihsel, kültürel ve yapısal eşitsizlikleri pekiştiren, ayrımcılığın sürekliliğine sebep

olarak da işlev görür. Bu nedenle nefret söylemi, toplumdaki barış ortamının korunması için ifade özgürlüğü kapsamında koruma altında değildir (Toptaş, 2022). Çünkü amacı düşünceyi açıklamak değil, belirli grupları sistematik olarak dışlamak, aşağılamak ya da onlara zarar vermektir. Oysa ifade özgürlüğü, bu özgürlüğün başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermeyecek şekilde kullanılması şartına bağlıdır. AİHM de ifade özgürlüğünün demokratik toplumda hangi koşullarda korunabileceğini, söylemin içeriği ile doğurabileceği etkiler arasındaki denge üzerinden değerlendirerek içtihat geliştirmektedir (Tulkens, 2012). Bu içtihat yaklaşımı doğrultusunda, başta siyasetçiler ve kamusal tartışmalara katkı sunan diğer aktörler olmak üzere tüm bireylerin ifade özgürlüğü, söz konusu ifadeler nefreti teşvik etmediği, açık bir şiddet riski bulunmadığı ya da bireylerin din veya inançlarını sürdürmesini ya da dışa vurmasını engellemediği sürece kısıtlanmamalıdır (Howard, 2018, s. 174).

Avrupa Konseyi düzeyinde bakıldığında Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)'nın “nefret” temelli ayrımcılıkla mücadeleyle ilişkin çalışmaları, devletlerin uzun vadeli, yapısal ve kapsayıcı politika mekanizmaları geliştirmesini teşvik etmektedir. Bu kapsamda hazırlanan Genel Politika Tavsiyeleri (*General Policy Recommendations*) (ECRI, t.y.), ulusal mevzuatların ayrımcılık yasağı ilkesine uyumlu hâle getirilmesine, eşitlik kurumlarının güçlendirilmesine ve farklı toplumsal alanlarda ayrımcılığı önleyici stratejiler geliştirilmesine rehberlik etmektedir. 1996 yılından bu yana yayımlanan tavsiyelerde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm, Romanlara/Çingenelere yönelik önyargılar, Müslüman karşıtlığı, internet üzerinden yayılan nefret içerikleri ve terörle mücadele süreçlerinde ortaya çıkan güvenlik odaklı ayrımcılık gibi temalar, zamanla ayrı başlıklar hâlinde sistematik olarak ele alınmıştır. Zamanla güncellenen veya yeni başlıklarla genişleyen bu belgeler, yalnızca geçmiş sorunlara tepki vermekle kalmayıp, ortaya çıkan yeni toplumsal tehditlere karşı da ön alıcı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Son olarak 2016 yılında düzensiz göçmenlere ve 2023 yılında LGBTİ bireylere yönelik ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadeleyle dair politika tavsiyelerinin yayınlanması, güncel toplumsal ihtiyaçların ve değişen ayrımcılık biçimlerinin ECRI tarafından dikkate alındığını ortaya koymaktadır. Böylece nefret temelli ayrımcılıkla mücadele alanı, hem kapsam hem de yöntem açısından giderek daha çok yönlü, bağlamsal ve dinamik bir nitelik kazanmıştır.

AİHS, bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmanın cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık

gözetilmeksizin sağlanması gerektiğinin öngörür. ‘Ayrımcılık yasağı’ başlığını taşıyan 14. madde ve birlikte değerlendirilen Ek Protokol 12, ayrımcılıktan korunmayı sağlama niteliğiyle birlikte, taraf devletlerin nesnel ve makul gerekçelerle ve orantılılık ilkesine uygun şekilde tedbirler alabilme hakkını da saklı tutmaktadır. Bu kapsamda, dezavantajlı konumdaki birey veya grupların hak ve özgürlüklerden fiilen eşit biçimde yararlanabilmesini sağlamak amacıyla yapılan farklı muameleler, ‘pozitif ayrımcılık’ kapsamında değerlendirilmekte ve ayrımcılık yasağının ihlali olarak görülmemektedir.

Türkiye’de pozitif ayrımcılık kapsamında, bir devlet politikası olarak ve sivil toplumun da buna paralel çalışmalarıyla kadınlar, engelliler, çocuklar ve gençler, şehit ve gazi yakınları, ekonomik olarak yoksun bireyler ile 65 yaş ve üzeri vatandaşlar gibi gruplar lehine çeşitli özel önlemler uygulanmaktadır. Bu önlemler eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yardımlar, kamu hizmetlerine erişim ve kültürel temsil gibi alanlarda, bu grupların toplumsal hayata fiilen eşit katılımını sağlama amacı taşımaktadır. Anayasa’nın 10. maddesi başta olmak üzere, uluslararası ve ulusal mevzuat çerçevesinde bu tür uygulamalar ayrımcılık değil, tam aksine eşitlik ilkesinin gereği olarak kabul edilmektedir.

İfade özgürlüğü sınırlarının ötesine geçen bazı medya içerikleri toplumsal önyargıların yeniden üretilmesine zemin hazırlayabilmektedir. Görsel-işitsel anlatı biçimleriyle yayılan bu tür içerikler, ayrımcı söylemleri geniş kitlelere ulaştırmakta; böylece başta azınlık gruplar olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerine yönelik dışlayıcı ve zarar verici tutumları besleyebilmektedir. Bu nedenle, bir içeriğin nefret söylemi ya da nefrete teşvik niteliği taşıyıp taşımadığına ilişkin değerlendirme ölçütlerinin ne olması gerektiği, giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmada, katılımcılara dijital platformlardaki içeriklerin ne ölçüde nefret söylemi barındırdığına veya bu tür bir söyleme zemin hazırladığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu içerikleri hangi ilkelere göre değerlendirdiği, çalışmanın analiz bölümünün temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla geliştirilen 6 maddelik değerlendirme seti, içeriklerin nefret söylemi olarak kabul edilip edilmemesi, yayınlarda yer alan grupların temsil biçimleri, fiili zarar verme çağrısı içerip içermemesi, toplumsal kimliklere dair bakış açıları ve belgesel yapımların nasıl konumlandığı gibi unsurları kapsamaktadır. Öncelikle, katılımcılar arasında bu maddeler temelinde oluşan uzlaşma düzeyleri sunulmuş; ardından her bir maddeye ilişkin ayrıntılı değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 5.24. İBYH’de Nefrete Teşvik İçeren Yapımlara Dair Uzlaş Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Bir içeriğin nefrete teşvik unsuru barındırıp barındırmadığı değerlendirilirken, sistematiklik ve elverişlilik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır.	3,93	4,00	0,0	Tam uzlaş
Yayın içeriklerinin nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmesi için, fiili zarar vermeye yönelik çağrı, ikna ve harekete geçirme amacı taşıması gerekmektedir.	4,13	4,00	1,0	Uzlaş var
Yayın içeriklerinde belli grupların (yaş, meslek, köken, yaygın davranış vb.) kötü temsil edilmesi nefrete teşvik değildir.	3,13	3,00	2,0	Belirsizlik
Bir söylemin nefrete teşvik olarak kabul edilmesi için toplumun baskın kimliklerine değil; dezavantajlı/azınlıkta olan gruplara yönelik olması gerekmektedir.	3,47	4,00	3,0	Uzlaş yok
Belgesel niteliğindeki yapımlar, konusuna bağlı olmaksızın nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmemelidir.	2,87	2,00	2,0	Belirsizlik
Nefrete teşvik unsurlarının neler olduğu ve olabileceği mevzuatta ayrıntılandırılmalıdır.	3,80	4,00	0,0	Tam uzlaş

Tablo 5.24’te yer aldığı üzere, İBYH’de nefrete teşvik unsurları içeren yapımlar hakkındaki maddeler üzerinde katılımcılar uzlaşya daha yakın olmakla beraber çeşitli tutumlar sergilemişlerdir. Buna göre, 2 maddede tam uzlaş ve 1 maddede uzlaş yakalanmıştır. Buna karşın 1 maddede uzlaşılamamıştır. 2 maddede ise belirsizlik söz konusudur.

Katılımcıların, İBYH içeriklerindeki herhangi bir unsurun nefrete teşvik olarak algılanması noktasında temkinli bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu doğrultuda nefrete teşvik unsurlarının neler olduğunun mevzuatta ayrıntılandırılması gerektiği konusunda tam bir uzlaş içindedirler (M = 3,80; Md = 4,00; IQR = 0,0). Ayrıca bir içeriğin nefrete teşvik ettiği değerlendirilirken sistematiklik ve elverişlilik ilkesinin göz önünde bulundurulması gerektiğine dair de yine tam uzlaş sağlanmıştır (M = 3,93; Md = 4,00; IQR = 0,0). Bunlarla birlikte, yayın içeriklerinin nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmesi için, fiili zarar vermeye yönelik çağrı, ikna ve harekete geçirme amacı taşıması gerektiğini savunan görüş üzerinde uzlaş sağlanmıştır (M = 4,13; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Katılımcılar, bir söylemin nefrete teşvik olarak kabul edilebilmesi için toplumun baskın kimliklerine değil, dezavantajlı veya azınlıkta olan gruplara yönelik olması gerektiğini ifade eden maddeye ilişkin olarak birbirinden oldukça farklı tutumlar sergilemişlerdir ve bu nedenle uzlaşya varılamamıştır (M = 3,47; Md = 4,00; IQR = 3,0).

Belirsizlik yaşanan maddelerden ilki ise, yayın içeriklerinde belli grupların (yaş, meslek, köken, yaygın davranış vb.) kötü temsil edilmesinin nefrete teşvik sayılmaması gerektiğine ilişkindir (M = 3,13; Md = 3,00; IQR = 2,0). Ayrıca, belgesel niteliğindeki yapımların konusu ne olursa olsun nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğine dair ifade de katılımcılar arasındaki görüş farklılıkları nedeniyle belirsiz kalmıştır (M = 2,87; Md = 2,00; IQR = 2,0).

Tablo 5.25. İBYH’de Nefrete Teşvik Unsurlarına Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Bir içeriğin nefrete teşvik unsuru barındırıp barındırmadığı değerlendirilirken, sistematiklik ve elverişlilik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır.	6,7	-	-	80,0	13,3
Yayın içeriklerinin nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmesi için, fiili zarar vermeye yönelik çağrı, ikna ve harekete geçirme amacı taşıması gerekmektedir.	-	6,7	-	66,7	26,7
Bir söylemin nefrete teşvik olarak kabul edilmesi için toplumun baskın kimliklerine değil; dezavantajlı/azınlıkta olan gruplara yönelik olması gerekmektedir.	6,7	20,0	20,0	26,7	26,7
Nefrete teşvik unsurlarının neler olduğu ve olabileceği mevzuatta ayrıntılandırılmalıdır.	-	20,0	-	60,0	20,0

Tablo 5.25’te yer aldığı üzere, “bir içeriğin nefrete teşvik unsuru barındırıp barındırmadığı değerlendirilirken sistematiklik ve elverişlilik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır” önermesi, katılımcılar arasında yüksek düzeyde uzlaşa sağlanan maddelerden biri olmuştur. Bu yaklaşım, hukuk ilkeleri bağlamında önemlidir; zira AİHM, ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerin değerlendirilmesinde, ifadenin bağlamını, amacını ve etkisini göz önünde bulundurarak, demokratik toplum düzeni açısından gerekli ve orantılı olup olmadığını inceler. Bu değerlendirme sürecinde, ifadenin sistematik olarak belirli bir gruba yönelik olup olmadığı ve bu ifadenin şiddet veya ayrımcılığı teşvik etme potansiyeli taşıyıp taşımadığı gibi unsurlar önem arz etmektedir. Örneğin AİHM, nefret söylemi değerlendirmesinde sistematiklik unsuruna özellikle dikkat çektiği bir davanın karar metninde (Case of Behar and Gutman v. Bulgaria, 2021), başvuruçuların Yahudi karşıtı ifadelerin yer

aldığı televizyon yayınları nedeniyle şikâyetçi oldukları belirtilmiş; Mahkeme, bu tür ifadelerin yalnızca tekil bir yorum olarak değil, belirli bir azınlık grubuna yönelik sistemli ve tekrarlayan saldırıların parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Mahkeme, söz konusu yayınların toplumsal hoşgörüsüzlüğü besleyebilecek nitelikte olduğunu vurgulamış ve ulusal makamların bu tür sistematik nitelikteki nefrete karşı etkili şekilde harekete geçmemesini ifade özgürlüğü sınırlarının ötesinde görmüştür. Bu örnek, nefret söyleminin tespitinde sistematiklik ilkesinin yalnızca içerik düzeyinde değil, etki ve bağlam düzeyinde de değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

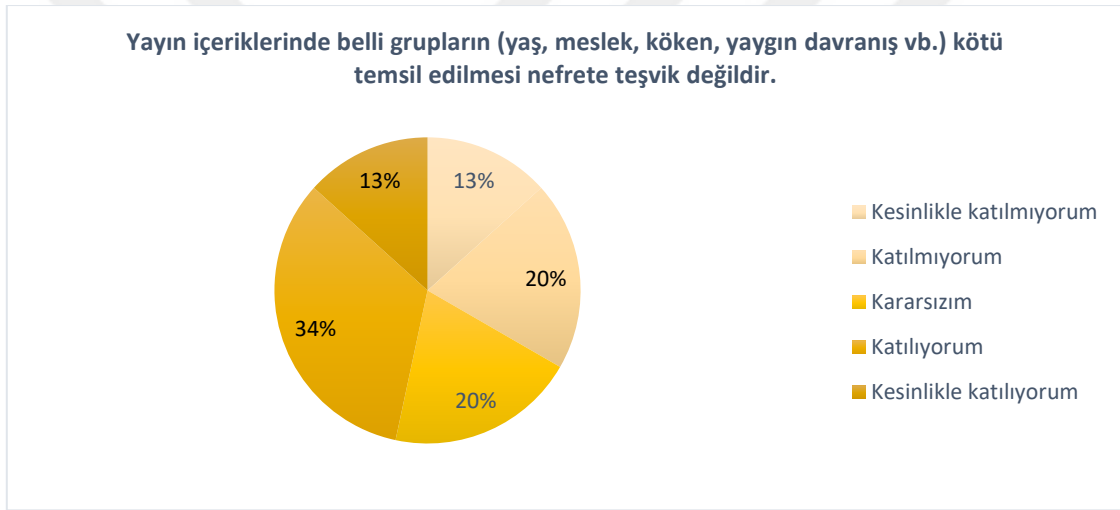
İBYH içeriğindeki nefret söylemi iddiası değerlendirilirken ‘elverişlilik’ unsuru, katılımcılar tarafından içerikle sınırlı tutulmamış; daha geniş bir hukuki ve yapısal bağlamda ele alınmıştır. Nitekim katılımcılardan H4, suça teşvik gibi ciddi içeriklerin değerlendirilmesinde yalnızca içeriklerin varlığına odaklanmanın yetersiz olduğunu, bu içeriklerin toplumsal etki gücü ve fiili sonuç doğurma potansiyelinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcıya göre, yayın içerikleri bir ifade özgürlüğü alanı içinde yapılırsa dahi, eğer bu içerikler kamu düzenini tehdit edecek ölçüde fiili zarar doğurmaya elverişli ise burada artık hukukun müdahale sınırlarının başladığı kabul edilmelidir. Özellikle organize, sistematik ve tekrar eden yapıların suça teşvik bağlamında daha dikkatle incelenmesi gerektiğini belirten H4, bu noktada ceza hukukunda yerleşik bir ilke olan elverişlilik kavramının, medya içerikleri açısından da geçerli olduğunu ifade etmiştir. Fransa’daki bir saldırı⁸⁴ örneğini hatırlatarak, sıradan bir söylem ile organize bir nefrete teşvik edici içerik arasındaki farkın, yalnızca içerikte değil, içeriğin amacında, bağlamında ve etkisinde aranması gerektiğini vurgulamıştır.

“Yayın içeriklerinin nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmesi için, fiili zarar vermeye yönelik çağrı, ikna ve harekete geçirme amacı taşıması gerekmektedir” görüşü üzerinde katılımcılar genel olarak fikir birliği içindedir. Bu yaklaşım, özellikle nefret söylemi ile ifade özgürlüğü arasındaki sınırın belirlenmesinde işlevsel bir ölçüt sunmaktadır. Katılımcılar, bir içeriğin yalnızca sert, rahatsız edici ya da toplumda huzursuzluk yaratabilecek nitelikte olmasının onu doğrudan nefret söylemi olarak nitelendirilmesine yetmeyeceğini; esas belirleyici unsurun, bu içeriğin belirli bir grup ya da bireye karşı fiili zararı mümkün kılacak şekilde yönlendirme ve mobilizasyon amacı taşıyıp taşımadığı olduğunu belirtmişlerdir. Bu

⁸⁴ Katılımcının atıfta bulunduğu olay, 2020 yılında Fransa’da bir öğretmenin, sınıfında ifade özgürlüğü konusunu işlerken dini açıdan son derece hassas ve İslam karşıtı olarak algılanabilecek içerikleri göstermesinin ardından, bir öğrencisi tarafından öldürülmesidir.

noktada belirleyici olan, içeriğin yalnızca sembolik bir ifade mi taşıdığı, yoksa eyleme yönlendirme amacı güden bir çağrı niteliği mi taşıdığıdır. Katılımcılardan İl, bu çerçevede, nefrete teşvikin ancak çağrı, ikna ve harekete geçirme amacıyla birlikte anlam kazandığını ifade etmiş; yalnızca bir grup hakkında olumsuz yargı oluşturma, bu kriterler olmaksızın nefret söylemi sayılmasının hukuki olarak sakıncalı olabileceğine dikkat çekmiştir.

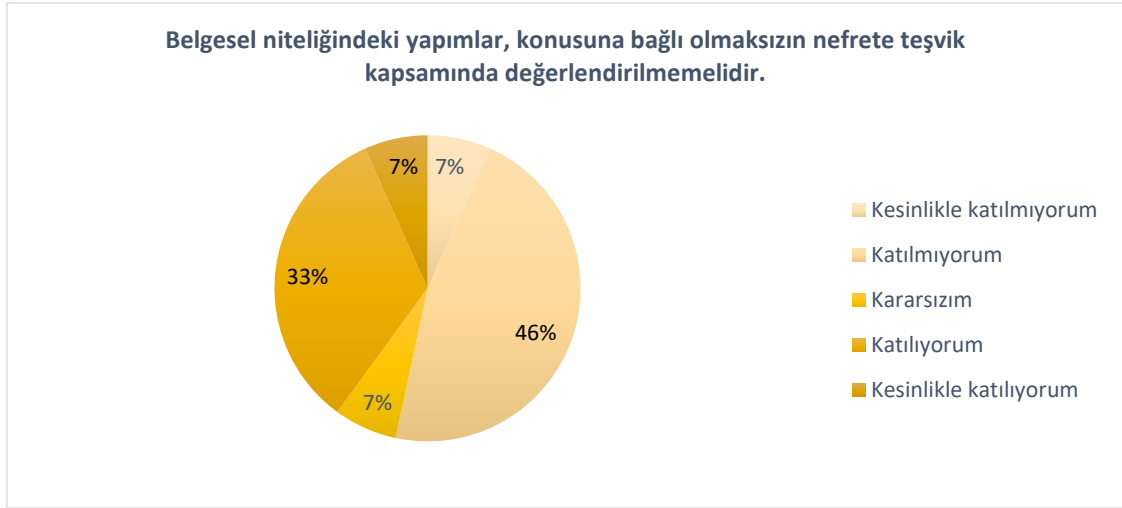
“Olumsuz yargı” üreten temsil biçimlerinin nefret söylemini tetikleme potansiyeli, dikkate alınması gereken bir başka tartışma konusudur. Bu bağlamda katılımcılara, “Yayın içeriklerinde belli grupların (yaş, meslek, köken, yaygın davranış vb.) kötü temsil edilmesi nefrete teşvik değildir” maddesi yöneltilmiş ve Şekil 5.16’da görüldüğü üzere bu konuda belirgin bir uzlaşmaya varılamamıştır.

Şekil 5.16. Olumsuz Temsil - Nefrete Teşvik Ayrımı

Katılımcıların bir kısmı, belirli toplumsal grupların sistematik biçimde olumsuz temsiline dayalı içeriklerin toplumsal önyargıları güçlendirebileceğini ve bu yönüyle dolaylı olarak nefret söylemini tetikleyebileceğini savunurken; diğerleri, bu tür temsillerin doğrudan nefrete teşvik olarak yorumlanmasının ifade özgürlüğü açısından sakıncalı olabileceğini dile getirmiştir. Bu noktada katılımcılardan İl, örnek olarak polis şiddetini konu edinen bir İBYH yapımının, bu meslek grubunun tümüne yönelik bir saldırı ya da nefret çağrısı olarak değil, kamusal bir sorunun görünür kılınması amacıyla değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Ona göre, bu tür bir içeriğin yalnızca bazı izleyicilerde rahatsızlık uyandırması ya da meslek grubunun olumsuz etkilenmesi, nefret söylemi iddiası için yeterli sayılmamalıdır. Aksi takdirde, herhangi bir gruba yönelik her eleştirinin kötü temsil gerekçesiyle yaptırıma tâbi tutulması, ifade özgürlüğünü daraltan ve medyanın toplumsal işlevini sınırlayan katı bir müdahale alanı oluşturabilir. Bu

görüş ayrılığı, temsil biçimlerinin tek başına nefrete teşvik kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin ölçüt belirsizliğini gözler önüne sermekte; bu tür içeriklerin niyet, bağlam ve toplumsal etki ekseninde çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu yönüyle ilgili madde, “nefret” temalı değerlendirmelerde yorum farklılıklarına en açık ve sınır çizimi en tartışmalı alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 5.17. Belgesel Türü Yapımların Nefrete Teşvikle İlişkisi

Şekil 5.17’de, belgesel niteliğindeki yapımların, konusuna bağlı olmaksızın nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğine dair yargıya katılım oranlarını gösterilmektedir. Bu noktada katılımcılar arasında belirgin bir görüş ayrılığı oluşmuş; ancak belgesel yapımların sınırsız bir ifade özgürlüğü alanı olarak değerlendirilemeyeceği, karşıt tutumlara kıyasla daha fazla desteklenmiştir. Belgesel anlatının temelinde ‘gerçek’ ve ‘belge’ iddiası bulunsa da bu gerçeklik sinema diliyle yeniden inşa edilmektedir. Öngören’in (2007, s. 196) de vurguladığı üzere belgesel sinema, salt görüntülerin peş peşe sıralanmasından ibaret olmayıp bu görüntülerin anlamlandırılmasında kullanılan sinema diliyle yaratıcı bir düzeye ulaştığında “belgesel sinema” olarak adlandırılabilir. Ancak bu kez de belgesel filmler yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz, aynı zamanda kurgu tercihleriyle tek taraflı ya da yönlendirici bir anlatıya dönüşebilir. Bu bağlamda, içerik üreticisinin anlatım tercihi, gerçeği çarpıtmadan sunma ile onu belli bir söylem doğrultusunda biçimlendirme arasındaki hassas dengeyi doğrudan etkileyebilir.

Fikir ayrılıklarına açık olan bu önemli hususa dair, belgesel türü ve ifade özgürlüğünün sınırları bağlamında, katılımcılardan ortak bir örnek üzerinden değerlendirme yapmaları istenmiştir. Örnek senaryo, bir belgeselin İsrail’in tarihsel ve güncel politikalarını; topluluğun kendisini üstün ırk olarak görme algısıyla ilişkilendirerek ve tarih boyunca diğer topluluklara

uyguladığı ayrımcılık, şiddet ve dışlayıcı tutumlarla bağlantılandırarak sunması durumunu içermektedir. Ayrıca bu eğilimlerin günümüzde Filistin halkına yönelik son derece aleni nitelikte baskı, işgal ve soykırım eylemleriyle birleştirilmesi hâlinde, söz konusu anlatının gerçeği görünür kılma çabası mı, yoksa nefrete teşvik içeren bir söylem mi olarak değerlendirilmesi gerektiği sorusu tartışmaya açılmıştır.

Katılımcılardan İ4, ideal koşullarda her görüşün özgürce ifade edilebilmesinin savunulabilir olduğuna; ancak mevcut toplumsal ve siyasal gerçeklikler çerçevesinde, özellikle hassas dönemlerde yayımlanan tek yönlü içeriklerin belirli gruplara karşı düşmanlık üretme riskini artırabileceğine dikkat çekmiştir. İ4'e göre, bir belgesel yalnızca tarihsel belge ve görüşlere dayanıyor olsa dahi, kullanılan anlatı biçimi ve yapılan vurgu tercihleri izleyicide tek taraflı bir algı oluşturabilir. Bu durum, mevcut önyargıları tetikleyerek belirli grupların hedef hâline gelmesine zemin hazırlayabilir. Bu nedenle, içerik eğer bir grubu düşmanlaştırma riski taşıyorsa, yalnızca ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyecektir. Katılımcılardan H3 ise içerikte sunulan bilgilerin belgelenmiş tarihsel gerçekliğe dayanması hâlinde, bu tür yapımların nefret söylemi olarak görülemeyeceğini; belirli bir devlete ya da tarihsel bir topluluğa atfedilen iddiaların belgelerle desteklenmesi durumunda, söz konusu anlatının ifade özgürlüğü sınırları içerisinde, “gerçeklik temelli bir ifade biçimi” olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir diğer katılımcı olan İ1, belgesel yapımın nasıl kurgulandığına dikkat edilmesini; eğer bu yapım farklı görüşleri dengeli biçimde içeren, tarihsel bağlamı ve iç grup çeşitliliğini yansıtan çok boyutlu bir yapıdaysa bunun “nefret söylemi” değil, çoğulcu bir belgesel örneği sayılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu tür içeriklerin yalnızca bir grubu şeytanlaştıran şekilde kurgulanması hâlinde, anlatının söylemsel etkisinin nefret söylemi sınırlarını zorlayabileceğini dile getirmiştir. Benzer şekilde katılımcı D1 de tarihi veya toplumsal bir konuyu ele alan ve belgelerle desteklenen belgesel yapımların, izleyicide rahatsızlık uyandırса dahi, içerdiği bilgilerin gerçekliğe dayanması hâlinde ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiş; öte yandan, bu tür yapımların bile toplumda nefreti körükleme potansiyeli taşıyabileceğini; ancak bu etkinin yapımın biçimine, kurgusuna ve sunum biçimine bağlı olarak değişebileceğini belirtmiştir. S1 kodlu katılımcı ise bu tür yapımların izleyicide nasıl bir etki yaratacağı sorusunun net biçimde belirlenemeyeceğini; ancak belgelerle desteklenen ve bir ölçüt olarak “harekete geçirme” çağrısı içermeyen bir anlatının doğrudan nefret söylemi olarak etiketlenmesinin özgürlükçü bakış açısından uzaklaştırabileceğini ifade etmiştir. Bu farklı yaklaşımlar, belgesel türüne

ilişkin değerlendirmelerde yalnızca içerik düzeyinde değil, bağlam, kurgu ve toplumsal etkiler bakımından da çok boyutlu düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Belgesel yapımlara ilişkin olarak vurgulanması gereken bir diğer nokta, bu yapımların gerçekçi biçimi ile izleyicide içerik doğruluğuna dair oluşturduğu güven eğilimi arasındaki algısal ilişkidir. Demoğlu'nun (2011, s. 36-37) “gerçeğin sinemada yön değiştirmesi” vurgusuyla dikkat çektiği üzere, sahte-belgesel (*mock-documentary*) türü, belgesel sinemanın biçimsel anlatım kodlarını birebir taklit etmesine rağmen, içerik açısından kurmaca yapısıyla gerçeklik algısını bulanıklaştıran bir zemine sahiptir. Bu tür yapımlar, izleyicide ele alınan olayın ya da kişilerin gerçekten var olduğu izlenimini bırakabildiğinden özellikle toplumsal gruplara yönelik olumsuz temsiller söz konusu olduğunda, eğlence amacıyla yapılsa dahi örtük biçimde ayrımcılığı yeniden üretme veya nefret söylemini meşrulaştırma potansiyeli taşırlar. Gerçek gibi gösterilen sahte röportajlar, mizansen video kayıtları ve uydurma belgeler aracılığıyla inşa edilen bu anlatılar, -her ne kadar absürtlüklerle izleyiciyi araştırmaya sevk edeceği varsayımıyla hareket edilse de- belgesel ciddiyeti görünümüyle yanlış bilgilerle yanlış yargılara sevk edebilir.

Bu tartışmalar neticesinde belirtmek gerekir ki İBYH’de yayınlanan belgesel yapımların, çoğu zaman daha cesur, çarpıcı ve provoke edici biçimlerde kurgulanması; bu tür içeriklerin yalnızca “belgesel” niteliğine dayanarak ifade özgürlüğü kapsamında korunmasını sorunlu hâle getirebilir. Zira “kanıt sunma” ya da “gerçeği gösterme” iddiasıyla toplumsal önyargıları besleyen, belirli gruplara karşı düşmanlığı körükleyen söylemler, belgesel formatına rağmen nefret söylemi sınırlarını ihlal edebilir. Bu nedenle, belgesel türündeki yapımlar da üretildikleri bağlam, taşıdıkları söylem, hedefledikleri kitle ve toplumsal etkileri dikkate alınarak, ifade özgürlüğü ile nefret söylemi arasındaki hassas sınır temelinde denetlenmelidir.

Katılımcıların üzerinde uzlaşa sağlayamadığı maddelerden biri de “bir söylemin nefrete teşvik olarak kabul edilmesi için toplumun baskın kimliklerine değil; dezavantajlı/azınlıkta olan gruplara yönelik olması gerekmektedir” ifadesi olmuştur. Bu maddeye ilişkin değerlendirmelerde, nefret söyleminin yalnızca içerik düzeyinde değil, toplumsal güç ilişkileri bağlamında da ele alınması gerektiği yönünde farklı tutumlar sergilenmiştir. Katılımcılardan İ3, nefrete teşvikin esas olarak toplumda zaten dezavantajlı konumda bulunan, azınlık gruplara yönelik olarak geliştiğinde tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini; buna karşılık toplumsal olarak güçlü ve baskın gruplara yönelik eleştirel söylemlerin aynı ölçüde değerlendirilmemesi gerektiğini savunmuştur. İ3’e göre, “toplumda erkek, hetero, devlet ideolojisine uygun birey

figürü” gibi güçlü konumdaki kesimlere dair eleştirilerin nefrete teşvik kapsamında değerlendirilmemesi gerekmektedir. Çünkü bu, hem bu grupların haksız şekilde korunmasına hem de toplumsal eleştirinin bastırılmasına yol açabilir. Bu bağlamda, Toptaş’ın (2022, s. 976-977) aktardığı şekilde Tolga Şirin, nefret söylemini “tarihsel olarak baskı altında kalan bir dezavantajlı gruba ve üyelerine yönelik açıkça veya zımnî olarak yapılan göndermeler ile ‘sıkıntı veya kaygı verici, dışlayıcı veya aşağılayıcı bir ileti içeren iktidar söylemi’ şeklinde nitелеmektedir” ve İ3’ün eleştirisiyle örtüşen bu yaklaşımı, AİHM içtihadında ve Avrupa Konseyi Avrupa Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Komisyonu Standartlarında da görmek mümkündür (ECRI, t.y.).

Bu çerçevede, nefret söylemi değerlendirmelerinde yalnızca ifadenin biçimi değil; ifadenin yöneldiği toplumsal grup, bu grubun kırılganlık düzeyi ve söz konusu ifadenin yaratabileceği etki de dikkate alınmalıdır. Anayasa Mahkemesi’nin Mehmet Aytaç başvurusuna ilişkin kararı (2021), bu yaklaşımın yargı pratiğindeki yansımaları göstermesi bakımından önemlidir. HDP ilçe başkanı olan başvuruçunun aracına yönelik saldırının ardından, olayın yerel bir haber sitesinde yayımlanması üzerine, Facebook’ta Kürt kimliğine yönelik hakaret, tehdit ve aşağılayıcı içerikte yorumlar yapılmıştır. Başvuruçucu, bu ifadelerin nefret söylemi teşkil ettiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunmuş; Anayasa Mahkemesi ise söz konusu yorumların ayrımcı nitelikte olduğunu ve nefret söylemi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirterek, devletin şeref ve itibarın korunmasına yönelik pozitif yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Bu kararı yorumlayan Çankal (2022), bir ifadenin nefret söylemi sayılabilmesi için üç temel kriterin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir: İfadenin yöneldiği birey veya grubun toplumda ötekileştirilmiş bir konumda olması; bu grubun toplumda yaşanan sorunların kaynağı gibi sunulması; bazı durumlarda, doğrudan olmasa da şiddeti meşrulaştıran bir içerik taşıması. Ancak ilk iki kriterin varlığı hâlinde, şiddet çağrısı bulunmasa dahi ifadenin nefret söylemi olarak değerlendirilmesi mümkün görülmektedir. Bu karar ve değerlendirmeler, nefret söyleminin yalnızca bireysel hakaret ya da rahatsız edici söylemlerle sınırlı olmadığını; tersine, toplumsal güç ilişkileri bağlamında şekillenen, sistematik dışlamayı yeniden üreten bir iktidar söylemi olarak anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, hukuki yorumların içerikten bağımsız değil; eşitsizlikler, toplumsal kırılganlıklar ve tarihsel bağlam gözetilerek yapılması gerektiği açıktır.

Nefret söyleminin bu tür durumlarda yalnızca bireyi hedef almakla kalmayıp, bireyin ait olduğu kırılgan topluluğu da kapsayan bir iktidar söylemi biçiminde ele alınması, medya dilinin

bu yapıları hangi yollarla dolaşıma soktuğu sorusunu da gündeme getirmektedir. Toplumsal güç ilişkileriyle bağlantılı olarak nefret söyleminin hangi koşullarda ortaya çıktığını tartışmak ise, bu dilsel yeniden üretim süreçlerine ışık tutmayı gerektirmektedir. Geçtiğimiz çeyrek asırda küresel ölçekte yükselişe geçen İslamofobi, yalnızca açık ve doğrudan nefret söylemleri aracılığıyla değil; aynı zamanda örtük, kimi zaman bilinçli dahi olmadan yeniden üretilen medya söylemleri yoluyla da beslenmektedir. Avşar ve Emre Kaya'nın (2013, s. 120) dikkat çektiği gibi, terörist grupların kendilerini tanıtmak için kullandıkları kavram ve isimlerin medya tarafından eleştirel süzgeçten geçirilmeden tekrar edilmesi, bu öznelere meşrulaştırılmasına ve kamuoyunda anlatılarının olduğu gibi dolaşıma girmesine neden olmaktadır. “İslami Direniş”, “Müslüman Kardeşler” ya da “Özgürlük Savaşçıları” gibi ifadelerin sorgusuz kullanımı, şiddet eylemleriyle doğrudan ilişkilendirilen dinî kimliklerin araçsallaştırılmasını perçinlemektedir. Buna karşın Batı medyasında sıklıkla görülen ve her Ortadoğu kökenli şiddet eylemini “İslami terör” başlığı altında toplayan genelleyici anlatılar da yalnızca önyargıları pekiştirmekle kalmamakta; aynı zamanda milyonlarca bireyi inançları üzerinden potansiyel tehdit unsuru olarak kodlayan ayrımcı bir zihniyetin yeniden üretimine yol açmaktadır. Bu tür medya söylemleri, özellikle Batı toplumlarında azınlık konumundaki Müslüman topluluklara yönelen yapısal bir ötekileştirme biçimi olarak değerlendirilmektedir ve doğrudan bir nefret çağrısı içermese dahi, toplumsal ayrımcılığı besleyen örtük bir nefrete teşvik etkisi meydana getirebilmektedir.

Nefret konusuna ilişkin olarak katılımcılarla tartışılan son madde, “nefrete teşvik unsurlarının neler olduğu ve olabileceği mevzuatta ayrıntılandırılmalıdır” ifadesini içermektedir. Bu görüş denetçiler, iletişimciler ve sektör temsilcileri tarafından desteklenirken; hukukçu katılımcıların neredeyse tamamı bu görüşe daha temkinli yaklaşmışlardır. Bu temkinli yaklaşım, çoğu zaman hukuki normların aşırı belirleyicilikten uzak durması gerektiği düşüncesiyle ilişkilidir. Nefrete teşvik gibi bağlamsal ve yoruma açık bir konunun tüm unsurlarının ayrıntılı biçimde mevzuat metinlerine dökülmesinin gerçekçi olmadığı; zira bu tür bir yaklaşımın hem teknik olarak zorlayıcı hem de ifade özgürlüğü açısından riskli olabileceği yönünde fikirler beyan edilmiştir. Bu tablo karşısında, idari denetimin belirsizlik içinde bırakılması yerine, Anayasa Mahkemesi'nin örnek kararlarında da görüldüğü gibi, belirli ilkelere dayalı bir değerlendirme -test- yöntemi benimsenmesi önerilebilir. Dolayısıyla ayrıntılı tanımlardan çok, ilkesel ölçütler üzerinden geliştirilecek bir değerlendirme yöntemi, hem ifade özgürlüğünü koruma hem de nefret söylemiyle etkin mücadele etme açısından daha işlevsel görünmektedir.

Nefrete eleştirisi bağlamında dikkat edilmesi gereken konulardan biri de dijital platformlarda içeriklerin yalnızca üretim aşamasında değil, aynı zamanda yerelleştirme ve çeviri süreçlerinde “kapsayıcı” ve “dışlayıcı olmayan” bir dil kullanımının önemine ilişkindir. Sektör temsilcisi katılımcılardan S2, özellikle uluslararası yayın yapan platformların, yerel kültürlerde gündelik dile yerleşmiş bazı ifadelerin çeviri sırasında hedef kültürde aşağılayıcı veya nefret suçu kapsamına girebilecek biçimde algılanabileceğinin bilinciyle hareket ettiklerini; bu nedenle çevirmenlere yönelik toplumsal hassasiyetlere duyarlı bir rehberlik sistemi geliştirildiğini belirtmiştir. İçeriklerin dilsel düzlemde ayrımcı veya dışlayıcı bir nitelik taşıması adına gösterilen bu özen, nefret söylemi ya da nefrete teşvik riski taşıyan ifadelerin yayılmasını engelleme noktasında önemli bir sorumluluk alanıdır.

5.2.4. Yayınlara Teknik Olarak Erişim ve Ebeveyn Kontrol Araçları

İBYH’yi geleneksel televizyon yayıncılığından ayıran en temel farklardan biri, içeriklere erişim modelinde ortaya çıkan yapısal değişikliktir. Geleneksel televizyon yayınlarında izleyici, çoğunlukla eşzamanlı ve serbest erişimli bir yayın akışına dâhil olurken; İBYH, içeriklerin bir katalog üzerinden seçilerek izlenmesine olanak tanıyan, kullanıcı bazlı bir erişim sistemine dayanır. Bu sistemin temel taşı ise içeriklere yalnızca üyelik ve/veya abonelik yoluyla erişim sağlanabilmesidir. Kullanıcıların çoğu zaman 18 yaş ve üzeri bireyler olarak platformlara kaydolmaları, izleme kontrolünün ilk adımını oluşturur. Bu yapı, aynı zamanda izleme sürecindeki rastlantısallığı önemli ölçüde azaltır; zira geleneksel televizyon yayınlarının akışa bağlı ve pasif izleyici modelinin aksine, İBYH’de kullanıcı, ne zaman ne izleyeceğini bizzat seçer. Böylece içerik tüketimi, daha kişiselleştirilmiş ve kontrollü bir izleme deneyimine dönüşür.

Erişim güvenliğini ve izleyici profilini yapılandırmada yalnızca abonelik sistemi yeterli olmamaktadır. Nitekim PuhuTV ve Tabii gibi bazı İBYH kapsamındaki hizmet sağlayıcılar, içeriklerinin tamamını ya da bir bölümünü üyelik gerektirmeksizin izlenebilir şekilde sunabilmektedir. Erişimdeki bu tür esneklikler dikkate alındığında, özellikle çocuk kullanıcıların güvenli bir izleme deneyimi yaşamalarını sağlamak açısından ebeveyn kontrol araçları kritik bir destek mekanizması olarak öne çıkmaktadır. Platformların yetişkin kullanıcılara sunduğu teknik sınırlama seçeneklerinden yaşa uygun içerik filtreleme sistemleri, şifreleme yöntemleri ve izleme geçmişi takibi gibi uygulamalar aracılığıyla hem erişim hem de içerik tüketimi süreçlerinin ebeveyn denetimi altında yürütülmesine olanak tanımaktadır.

İBYH'ye ilk erişim aşaması ile ebeveyn kontrol araçlarının nasıl yapılandırılması gerektiğine ilişkin 9 maddelik bir değerlendirme çerçevesi oluşturulmuş ve katılımcı görüşlerine sunulmuştur. Çalışmanın bu kısmında, öncelikle söz konusu maddelere ilişkin uzlaşi düzeyleri aktarılmış; ardından her bir maddenin tartışmalı yönleri ele alınmıştır.

Tablo 5.26. Yayınlar Teknik Olarak Erişim ve Ebeveyn Kontrol Araçlarına Dair Uzlaşi Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH'de, çocukların yayınlara erişimi ile ilgili düzenleme ve denetimlerin artırılması gerekmektedir.	4,27	4,00	1,0	Uzlaşi var
Çocukların, kendileri için uygun olmayan yayınlara erişimini sınırlamak için güçlü filtreleme sistemlerinin uygulanması gerekmektedir.	4,60	5,00	1,0	Uzlaşi var
Kullanıcı profillerinin ilk oluşturulması sürecinde çocuk kullanıcının olup olmadığı netleştirilmeli; sadece talebe bağlı olarak sonradan ayarlanmamalıdır.	4,07	4,00	1,0	Uzlaşi var
Çocuk profillerinde, ebeveynlerin geriye dönük olarak izlenen içerikleri kontrol etmesi teknik olarak mümkün olmalıdır.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşi var
Çocuk profili oluşturmak isteyen kullanıcı, çocuklarının yaş ve kişisel özelliklerine göre kısıtlama yapılabilmesi; ebeveynler çocuklarının yaşına uygun olarak görülen içerikleri dahi bu profillerde bloklayabilmelidirler.	4,73	5,00	1,0	Uzlaşi var
Abone hesaplarında yetişkin profili gizleme özelliği bulunmalı ve böylece çocukların, yetişkinlerin izledikleri profile girmesi engellenmelidir.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşi var
İBYH'de ebeveyn kontrol araçları ve ebeveynlerin bunları aktif kullanması, çocukların güvenliği açısından önem taşımaktadır.	4,60	5,00	1,0	Uzlaşi var
18 yaş ve üzeri izleyici kitlesine hitap eden yayınlar için şifre girilmesi uygulaması, isteğe bağlı değil, zorunlu olmalıdır.	4,07	4,00	1,0	Uzlaşi var
Erişim ile ilgili tedbirlerin çerçevesi (filtreleme sistemleri) yasal düzenlemeler ile belirlendikten ve bu konuda ebeveynlerde bilinç düzeyi artırıldıktan sonra, içeriklere yönelik kısıtlamalar da azalabilir.	3,87	4,00	0,0	Tam uzlaşi

Tablo 5.26'da görüldüğü üzere, teknik erişim ve ebeveyn kontrol araçlarına ilişkin tüm maddelerde katılımcılar arasında uzlaşi sağlanmıştır. Bu durum, farklı uzmanlık alanlarından gelen tüm grupların, çocuk kullanıcıların dijital içeriklere erişiminin mutlaka yönlendirilmiş, denetimli ve yaşa uygun mekanizmalarla desteklenmesi gerektiği konusunda ortak bir görüşe sahip olduklarını ortaya koymaktadır. İlk olarak, İBYH ortamında çocukların yayınlara

erişiminin sınırlandırılabilmesi için düzenleyici ve denetleyici mekanizmaların güçlendirilmesi gerektiği konusunda katılımcılar arasında yüksek düzeyde uzlaşısı bulunmaktadır (Ort. = 4,27; Md. = 4,00; IQR = 1,0). Bununla birlikte, çocukların yaşlarına uygun olmayan içeriklere erişimini engellemek amacıyla etkin ve güçlü filtreleme sistemlerinin uygulanması gerektiği yönündeki görüş de katılımcılar tarafından yaygın biçimde benimsenmiştir (Ort. = 4,60; Md. = 5,00; IQR = 1,0).

Katılımcılar, 18 yaş ve üzeri izleyici kitlesine hitap eden yayınlar için şifre girilmesi uygulamasının zorunlu olması gerektiği konusunda hemfikirlerdir (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 1,0). Ayrıca, kullanıcı profillerinin oluşturulması sürecinde, çocuk kullanıcının olup olmadığının netleştirilmesi gerektiği konusunda da katılımcılar arasında uzlaşısı sağlanmıştır (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Çocuk profillerinde ebeveynlerin, geriye dönük izlenen içerikleri kontrol edebilmesinin teknik olarak mümkün olması gerektiği de uzlaşıya varılan bir diğer konu olmuştur (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 1,0). Keza, çocuk profili oluştururken, ebeveynlerin çocuklarının yaş ve kişisel özelliklerine göre içerikleri kısıtlayabilmesi gerektiği görüşü de güçlü bir şekilde desteklenmiştir (M = 4,73; Md = 5,00; IQR = 1,0).

Katılımcılar, abone hesaplarında yetişkin profili gizleme özelliği bulunmasının gerektiği ve bunun çocukların, yetişkinlerin izlediği içeriklere erişimini engellemek için önemli olduğunu konusunda hemfikir olmuşlardır (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 1,0). Uzlaşısı sağladıkları bir diğer madde de İBYH'de ebeveyn kontrol araçlarının aktif kullanılmasının, çocukların güvenliği açısından kritik bir rol oynadığına ilişkindir (M = 4,60; Md = 5,00; IQR = 1,0).

Son olarak, katılımcılar erişimle ilgili önleyici tedbirlerin yasal düzenlemelerle çerçevelendirilmesi ve ebeveynlerin bilinç düzeylerinin artırılması durumunda, içeriklere yönelik kısıtlamaların zamanla daha esnek hâle gelebileceği görüşünü tam bir uzlaşıyla paylaşmışlardır (Ort. = 3,87; Md. = 4,00; IQR = 0,0).

Tablo 5.27. Yayınlara Teknik Olarak Erişim ve Ebeveyn Kontrol Araçlarına Dair Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH’de, çocukların yayınlara erişimi ile ilgili düzenleme ve denetimlerin artırılması gerekmektedir.	-	6,7	6,7	40,0	46,7
Çocukların, kendileri için uygun olmayan yayınlara erişimini sınırlamak için güçlü filtreleme sistemlerinin uygulanması gerekmektedir.	-	-	6,7	26,7	66,7
Kullanıcı profillerinin ilk oluşturulması sürecinde çocuk kullanıcının olup olmadığı netleştirilmeli; sadece talebe bağlı olarak sonradan ayarlanmamalıdır.	-	13,3	6,7	40,0	40,0
Çocuk profillerinde, ebeveynlerin geriye dönük olarak izlenen içerikleri kontrol etmesi teknik olarak mümkün olmalıdır.	-	-	6,7	20,0	73,3
Çocuk profili oluşturmak isteyen kullanıcı, çocuklarının yaş ve kişisel özelliklerine göre kısıtlama yapabilmeli; ebeveynler çocuklarının yaşına uygun olarak görülen içerikleri dahi bu profillerde bloklatabilmelidirler.	-	-	-	26,7	73,3
Abone hesaplarında yetişkin profili gizleme özelliği bulunmalı ve böylece çocukların, yetişkinlerin izledikleri profile girmesi engellenmelidir.	-	-	-	33,3	66,7
İBYH’de ebeveyn kontrol araçları ve ebeveynlerin bunları aktif kullanması, çocukların güvenliği açısından önem taşımaktadır.	-	-	-	40,0	60,0
18 yaş ve üzeri izleyici kitlesine hitap eden yayınlar için şifre girilmesi uygulaması, isteğe bağlı değil, zorunlu olmalıdır.	-	20,0	-	33,3	46,7
Erişim ile ilgili tedbirlerin çerçevesi (filtreleme sistemleri) yasal düzenlemeler ile belirlendikten ve bu konuda ebeveynlerde bilinç düzeyi artırıldıktan sonra, içeriklere yönelik kısıtlamalar da azalabilir.	-	13,3	6,7	60,0	20,0

Tablo 5.27. incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun, İBYH ortamında çocuk kullanıcıların korunmasına yönelik düzenleme ve denetimlerin güçlendirilmesi gerektiği konusunda ortak bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu görüş birliği, yalnızca yasal

düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, hizmet sağlayıcıların teknik altyapıyı güçlendirmesi gerekliliğini de içeren daha bütüncül bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Nitekim devam eden maddede yer alan, çocukların kendileri için uygun olmayan içeriklere erişiminin sınırlandırılması amacıyla güçlü filtreleme sistemlerinin uygulanması gerektiği yönündeki ifade, 1 katılımcının kararsız kalmasıyla diğer tüm katılımcılar tarafından açık biçimde desteklenmiştir. Her iki madde birlikte değerlendirildiğinde, uzmanların çocukları içeriklerden tümüyle yalıtmaktan ziyade, erişim koşullarını yaş temelli, teknik ve hukuki sınırlarla dengeleyen bir koruma anlayışını benimsedikleri görülmektedir.

Kullanıcıların yayınlara erişimi bakımından ilk aşama, kullanıcı profili oluşturma sürecidir ve bu, çocukların dijital içeriklere güvenli erişiminin ilk ve en kritik adımıdır. Katılımcılar, çocuk profilinin yalnızca ebeveyn talebine bırakılmadan, sistemin ilk kurulumunda zorunlu bir adım olarak sunulması gerektiği konusunda birleşmektedir. Zira çocuk kullanıcının varlığının sistem tarafından baştan tanınması, içerik önerme algoritmalarından ebeveyn kontrollerinin etkinleştirilmesine kadar pek çok güvenlik unsurunun otomatik ve sistematik biçimde devreye girmesini sağlar. Ayrıca bu yaklaşım, çocukların yanlışlıkla yetişkin profillerinden içeriklere ulaşmasının önüne geçebilecek temel bir koruma bariyeri işlevi görür. Ebeveynlerin farkındalık düzeyi her zaman yeterli olmayabileceğinden, sistemin varsayılan olarak bu ayarları önermesi önemli bir yönlendirme işlevi görecektir.

İzleme geçmişinin ebeveynler tarafından takip edilebilir olması bir diğer husus olarak öne çıkmaktadır. Platformlarda bu özelliğin bulunması, ebeveyn kontrolünün yalnızca “anlık müdahale” ile sınırlı kalmayıp süreklilik taşıyan bir özdenetim mekanizmasına dönüşmesini sağlar. Katılımcılar bu maddenin altını çizerek, ebeveynlerin çocuklarının dijital davranışlarına ilişkin farkındalıklarının artırılması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca bu özellik, ebeveyn ile çocuk arasında medya kullanımı üzerine konuşmayı teşvik eden bir pedagojik zemine de katkı sağlayabilir. Hangi içeriklerin ne sıklıkla izlendiği, çocukta hangi temaların ilgi uyandırdığı ya da potansiyel risk içeren tercihler olup olmadığı gibi konular, bu sayede daha sağlıklı değerlendirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çocuk profilindeki izleme geçmişini inceleyebilen ebeveynin, çocukların mahremiyet duygusunu zedelemeyecek şekilde onlarla iletişim kurmasıdır.

Bir diğer madde, çocuk profili oluşturmak isteyen kullanıcıların, çocuklarının yaş ve kişisel özelliklerine göre içerik kısıtlamaları yapabilmesine olanak tanınması gerektiğine ilişkindir. Buna göre, ebeveynlerin çocuklarının yaş grubuna uygun olarak etiketlenmiş

içerikleri dahi gerekli gördükleri durumlarda engelleyebilmeleri beklenmektedir. Katılımcılar bu öneriyle, platformların yalnızca yaşa dayalı standart filtreleme sistemleri sunmakla yetinmemesi; aynı zamanda kişiselleştirilmiş denetim seçenekleri sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira her çocuk aynı yaşta olsa bile farklı gelişimsel özelliklere, hassasiyetlere ve kültürel değerlere sahiptir. Örneğin, 9 yaşındaki iki çocuk için “uygun” kabul edilen bir animasyon, biri için eğitici ve keyifli bir içerik olabilirken, diğerinde korku ya da kaygı gibi olumsuz duyguları tetikleyebilir. Bu nedenle, ebeveynin kendi değer yargılarını ve çocuğunun bireysel özelliklerini dikkate alarak içerikleri sınırlayabilmesi, aileye özgü medya düzenlemelerinin önünü açan önemli bir esneklik alanı sunacaktır. Bu bağlamda katılımcılardan S2, “çocukların biricikliği” vurgusunu temel alarak, her ailenin değerlerinin ve her çocuğun içeriklere verdiği tepkilerin farklı olduğuna dikkat çekmiştir. Kendi çocuğunun bir oyun karakterinden etkilenecek günlerce kabus gördüğünü belirten S2, sadece yaş sınırı değil; içeriksel hassasiyetlerin de filtreleme sistemleriyle uyumlu hâle getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, örümcek korkusu yaşayan bir çocuğun “örümcekle ilgili içeriklerin tümü”nden uzak tutulabilmesi gerektiğini söyleyen S2, filtreleme sistemlerinin aileler tarafından özelleştirilebilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, kontrolün yalnızca RTÜK gibi otoritelerde veya platformlarda değil, bizzat ebeveynlerde olması, çocukların ihtiyaçlarına daha doğrudan ve etkili bir şekilde yanıt verilmesini sağlamaktadır.

Bu yaklaşım, çocukların medyayla kurduğu ilişkiyi daha sağlıklı ve sürdürülebilir hâle getirirken, platformların da kullanıcı merkezli hizmet anlayışını geliştirmelerine katkı sunmaktadır. Ancak İBYH platformlarında çocukların güvenliğini sağlamak, yalnızca çocuk profillerine yönelik düzenlemelerle sınırlı kalmamalıdır; yetişkin profillerine erişimin sınırlandırılması da sistemin bütünlüğü açısından kritik bir gerekliliktir. Katılımcılar, çocukların yetişkinleri hedefleyen kataloglara ulaşmasını engelleyici teknik önlemlerin mutlaka hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, yetişkinlerin profillerinin parola korumalı olması ya da sistem içerisinde görünmez kılınması, çocuk kullanıcıların yalnızca kendilerine ait profillerde kalmalarını sağlayacaktır. Özellikle “profil değiştirme” özelliği bulunan platformlarda bu tür güvenlik önlemleri alınmadığında, çocukların yetişkinlere yönelik içeriklere rastlantısal ya da merak yoluyla erişimleri kolaylaşmakta; bu da yalnızca izleme güvenliğini değil, çocuğun medya ile kurduğu anlam dünyasını da doğrudan etkilemektedir. Yetişkin profillerin güvenliğinin sağlanması, çocukların rastlantısal maruziyetinin önlenmesinde önemli bir tampon görevi görecektir.

Yukarıda belirtilen teknik erişim ve kontrol özelliklerinin işlevselliği, katılımcıların da ortak biçimde vurguladığı üzere, ancak bu araçların ebeveynler tarafından etkin ve bilinçli şekilde kullanılması durumunda gerçek anlamda karşılık bulacaktır. Söz konusu sistemlerin aktif biçimde devrede olması, ebeveynlerin İBYH platformlarını gündelik yaşamlarında bir tehdit unsuru olarak görmelerini engelleyerek; çocuklarının içeriklere erişimi konusunda duydukları kaygının da önemli ölçüde azalmasına katkı sağlayacaktır.

Teknik erişime dair maddeler arasında yer alan görüşlerden biri de 18 yaş ve üzeri izleyici kitlesine yönelik içeriklerde şifre girilmesi uygulamasının zorunlu hâle getirilmesi yönündedir. Bu öneri katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiş olsa da söz konusu uygulamaya temkinli yaklaşan bazı uzman görüşleri de mevcuttur. Bu çekincelerin temelinde ise şifre kullanımının pratikte ihmal edilebilir bulunması, kullanıcı deneyimini zorlaştırabileceği ve özellikle aynı cihazı paylaşan bireyler arasında sürdürülebilirliğinin düşük olabileceği yönündeki değerlendirmeler yer almaktadır. Nitekim önerilecek teknik çözümlerin, kullanıcı alışkanlıklarıyla kolayca örtüşmesi ve bu anlamda da pratiklik sağlaması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada da yalnızca teknik tedbirlerin önerilmesiyle yetinilmeyerek, bu tedbirlerin ne ölçüde uygulanabilir ve sürdürülebilir olduğuna dair sorgulayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Aksi takdirde, iyi niyetle geliştirilen teknik önlemler, kullanıcı davranışlarına entegre edilemediğinde etkisiz kalabilmekte ya da sistemin devre dışı bırakılmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle, içerik koruma sistemlerinin başarısı, yalnızca teknolojik araçlarla değil, bu araçların kullanıcı dostu tasarımı ve ebeveynlerin dijital farkındalık düzeyiyle doğrudan ilişkili olarak ele alınmalıdır.

Çocukların korunması amacıyla erişimle ilgili teknik tedbirlerin alınması ve bunların da yalnızca hizmet sağlayıcıların inisiyatifine bırakılmaksızın belli bir seviyede zorunlu kılınması, erişime dair risklerin yasal düzenlemelerle çerçevelendirilerek kurumsal güvence altına alınması anlamına gelecektir. Katılımcıların da büyük ölçüde bu yönde bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin dijital ortamda çocuklarının medya kullanımına dair bilgi ve farkındalık düzeylerinin artırılması da içeriklere yönelik katı kısıtlamalara olan ihtiyacı azaltabilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler, İBYH ortamında çocuk kullanıcıların içeriklere erişiminin yalnızca teknik önlemlerle değil; hukuki düzenlemeler, ebeveyn farkındalığı ve kullanıcı dostu sistem tasarımlarıyla birlikte çok katmanlı bir yapıda ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, çocukların medya ortamındaki varlığını tamamen sınırlandırmaktan

ziyade, erişimi yaşa, gelişim düzeyine ve aile tercihlerine göre yönlendiren bir denetim anlayışını benimsemektedir. Teknik çözümler ancak bu bilinçli ve bütüncül yaklaşım içerisinde işlevselleştiğinde anlam kazanmakta; aksi takdirde ya kullanıcı tarafından atlatılmakta ya da sistem dışı bırakılmaktadır. Bu bağlamda, çocukların korunması ile medya kullanım özgürlüğü arasında kurulacak hassas denge, yasal çerçeveye desteklenen, kullanıcı alışkanlıklarını gözeten ve ebeveyn rehberliğini esas alan bir sistem kurgusunu zorunlu kılmaktadır.

5.2.4.1. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiriciler

Dünyanın pek çok ülkesinde farklı biçimlerde uygulanan koruyucu semboller sistemi, Türkiye’de “Akıllı İşaretler” adı altında sistematik bir yapıya kavuşturulmuş ve ilk kez 23 Nisan 2006 tarihinde medya hizmet sağlayıcılara öneri niteliğinde sunulmuştur. 2011 yılında 6112 sayılı Kanun’un yürürlüğe girmesiyle birlikte, bu sistemin tüm radyo ve televizyon yayın içerikleri için kullanımı zorunlu hâle getirilmiştir (m. 24).

Şekil 5.18. RTÜK Tarafından Oluşturulan Akıllı İşaretler Sistemi

Yaş ve içerik kategorilerine göre toplam yedi sembolden oluşan bu sistemin temel amacı, özellikle ebeveynlerin içerikler hakkında önceden bilgilendirilmesini sağlayarak, bireylerin yaş gruplarına ve kişisel hassasiyetlerine uygun medya tercihlerinde bulunmalarını desteklemektir. Buna göre sistem, çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek yayınlara karşı koruyucu bir filtre işlevi görmekte ve aynı zamanda medya hizmet sağlayıcıları için içerik sunumunda sorumluluk bilinci oluşturmaktadır. İBYH’lerin 6112 sayılı Kanun’a tâbi kılınmasıyla birlikte görsel-işitsel dijital platformlar da içerikleri hakkında bilgilendirme yapmak üzere koruyucu sembolleri kullanmaya başlamışlardır. Keza ilgili Yönetmelik’te de

hizmet sağlayıcı kuruluşların koruyucu sembol sistemi kullanarak izleyicileri program hizmetlerinin içeriği hakkında sesli veya yazılı olarak bilgilendirmekle yükümlü oldukları belirtilmiştir (m. 16/1,1).

Çalışmanın bu bölümünde, İBYH kapsamında sunulan yapımlarda kullanılan koruyucu semboller ve içerik bilgilendiricilere ilişkin oluşturulan 4 maddeye dair katılımcıların uzlaşma düzeyleri analiz edilmiş; devamında ise her bir madde özelinde ayrıntılı değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 5.28. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiricilere Dair Uzlaşma Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH’de akıllı işaretler/koruyucu semboller, başta ebeveynler olmak üzere tüm kullanıcılar için önemli ve yol göstericidir.	4,53	5,00	1,0	Uzlaşma var
Hizmet sağlayıcıların içerikler için filtreleme yöntemlerini doğru uygulayarak, uygun koruyucu sembollerini kullanması, bilhassa çocuk profili güvenliği açısından önemlidir.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşma var
İBYH’de yaş sınırlamaları ve içerik derecelendirmelerinin doğru olarak yapıp yapılmadığı denetime tabi tutulmalıdır.	4,53	5,00	1,0	Uzlaşma var
İBYH’de içeriklere dair bilgilendirmeler yetersizdir; bilgilendirici/uyarıcı notlar artırılmalıdır.	4,20	4,00	2,0	Belirsizlik

Tablo 5.28’de belirtildiği üzere katılımcılar arasında, İBYH’de akıllı işaretler ve koruyucu semboller kullanımının, başta ebeveynler olmak üzere tüm kullanıcılar için önemli ve yol gösterici olduğu konusunda dikkate değer bir uzlaşma oranı ortaya çıkmıştır (M = 4,53; Md = 5,00; IQR = 1,0). Ayrıca, hizmet sağlayıcıların içerik filtreleme yöntemlerini doğru uygulamalarının ve özellikle çocuk profilleri güvenliği açısından koruyucu sembollerin kullanımının da önemine dair bir fikir birliği söz konusudur (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 1,0). Katılımcılar, İBYH’de yaş sınırlamaları ve içerik derecelendirmelerinin doğru bir şekilde yapılması gerektiği konusunda da uzlaşma yakalamışlardır (M = 4,53; Md = 5,00; IQR = 1,0). Bu tutumlara karşın, katılımcılar arasında İBYH içeriklerine dair bilgilendirmelerin yetersiz olduğu ve bilgilendirici/uyarıcı notların artırılması gerektiği konusunda tam bir görüş birliği yakalanamamış ve farklı tutumlar sergilendiği için uzlaşma dair de bu noktada bir belirsizlik meydana gelmiştir (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 2,0).

Tablo 5.29. Koruyucu Semboller ve İçerik Bilgilendiricilere Dair Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH’de akıllı işaretler/koruyucu semboller, başta ebeveynler olmak üzere tüm kullanıcılar için önemli ve yol göstericidir.	-	-	6,7	33,3	60,0
Hizmet sağlayıcıların içerikler için filtreleme yöntemlerini doğru uygulayarak, uygun koruyucu sembolleri kullanması, bilhassa çocuk profili güvenliği açısından önemlidir.	-	-	-	33,3	66,7
İBYH’de yaş sınırlamaları ve içerik derecelendirmelerinin doğru olarak yapılıp yapılmadığı denetime tabi tutulmalıdır.	-	-	6,7	33,3	60,0
İBYH’de içeriklere dair bilgilendirmeler yetersizdir; bilgilendirici/uyarıcı notlar artırılmalıdır.	-	-	26,7	26,7	46,7

Tablo 5.29’daki veriler göstermektedir ki katılımcıların tamamına yakını, geleneksel televizyon yayınlarında olduğu gibi, İBYH’de de koruyucu semboller sisteminin bulunmasını önemsediklerini ve bu sistemin kullanıcılar açısından yol gösterici bir işlev taşıdığını benimsemektedir. Sembol sisteminin varlığı kadar, içerikle en uyumlu sembolün seçilmesi de katılımcılar tarafından vurgulanan bir diğer önemli unsur olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılardan S1, çocuk içeriklerinden uzaklaşmış ancak henüz yetişkin içeriklerine hazır olmayan “ara yaş” grubundaki çocukların varlığına dikkat çekmiş; bu nedenle, sembol sisteminin bu yaş grubuna özgü daha hassas bir biçimde yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Nitekim çocukluk dönemindeki bireyler için izlenmesi uygun yapımların yaşlarına ve gelişim düzeylerine göre titizlikle belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Mevcut uygulamada, bir yapım için hangi yaş ve içerik sembolünün atanacağı, RTÜK tarafından geliştirilen ve yaklaşık 50 sorudan oluşan bir kodlama formunun medya hizmet sağlayıcının personeli tarafından doldurulmasıyla belirlenmekte; sistem, söz konusu yapımin içeriği hakkındaki sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda otomatik olarak uygun sembolleri atamaktadır⁸⁵. Özellikle İBYH kataloglarında kullanılan +10, +13, +15, +16 gibi yaş kategorilerinin içerik açısından taşıdığı nüansların bilimsel temellere dayanması gerekmektedir. Bu bağlamda, gerekli görülen durumlarda psikolog ve pedagog desteği alınması, sembol sisteminin

⁸⁵ Akıllı İşaretler sistemi için bkz. <https://www.rtukisaretler.gov.tr/>

güvenilirliği açısından önem arz etmektedir. Elbette her çocuğun gelişim düzeyi, yaş benzerliklerine rağmen bireysel farklılıklar gösterebilir. Bu nedenle, ebeveyn müdahalesi kaçınılmazdır. Örneğin, +13 yaş kategorisinde işaretlenmiş bir yapım, bazı çocuklar açısından uygun olmayabilir. Bu durumda ebeveynlerin, çocuklarının bireysel hassasiyetlerini gözeterek, içerik filtreleme sistemlerini aktif şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir.

Koruyucu semboller sisteminin amacına uygun biçimde işletilebilmesi için, İBYH alanındaki tüm aktörlerin bu konuya hassasiyetle yaklaşması elzemdir. Katılımcılar, yaş sınırlamaları ve içerik derecelendirmelerinin yalnızca platform inisiyatifine bırakılmaması, idari otorite tarafından da denetlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki dijital platformlar zaman zaman aynı içerik için farklı derecelendirme stratejileri uygulamaktadırlar. Bu gözlemler doğrultusunda, televizyon yayınlarında +7 olarak derecelendirilen bir çizgi filmin, dijital bir platformda +13 filtresiyle sunulması ya da bir yapımın bir platformda +15, başka bir platformda ise +18 olarak sınıflandırılması gibi farklı uygulamalara rastlanabilmektedir. Bu farklılıkların başlıca iki nedene dayandığı değerlendirilmektedir. İlki, hizmet sağlayıcıların hukuki sorumluluktan kaçınma eğilimidir. Özellikle şiddet, cinsellik veya hassas temalar içeren sahnelerde daha yüksek yaş sınırlaması belirlenerek, düzenleyici otoritenin yorumuna açık kalabilecek durumların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. İkinci neden ise kimi zaman yaş sınırlamasının bir pazarlama stratejisi olarak kullanılmasıdır. +18 ibaresi, özellikle genç izleyiciler arasında yapımın daha “cesur” ya da “sıra dışı” olduğu algısını güçlendirebilmekte; bu da dikkat çekme ve izlenme oranını artırma amacıyla tercih edilmektedir. Sonuç itibarıyla, bir yapımın yaş kategorizasyonu, onu izlemesi uygun olmayan bireyleri doğrudan kapsıyorsa sorun teşkil ederken; opsiyonel bir hedef kitleyi kapsamaması durumunda hukuki açıdan doğrudan bir problem oluşturmamaktadır. Ancak, *Minnoşlar* filmine uygulanan yaptırım gerekçesi bağlamında da değerlendirildiği gibi başrol oyuncularının tamamının ya da büyük çoğunluğunun küçük çocuklardan oluştuğu bir yapımın +18 kategorisinde sunulması, zaten yapımın sınırlandırılmasına bir gerekçe olarak kabul edilmelidir. Tüm bu nedenlerle, yaş sınırlamalarının bilimsel, pedagojik ve içerik temelli kriterlere göre belirlenmesi ve bu sınırlamalarda tutarlılık sağlanması, İBYH alanındaki koruyucu sistemin etkili ve güvenilir olabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Yaş kategorilerinin yanı sıra içerik bilgilendirmelerinde kullanılan sembol ve kavramlar da dikkate değer bir diğer boyutu oluşturmaktadır. Televizyon yayınlarında idare tarafından önerilen içerik sembolleri (Şekil 5.18.) doğrudan kullanılmakta iken, görsel-işitsel dijital

platformların bu sembollerin kullanımında farklı tutumlar sergilediği görülmektedir. Bazı platformlar RTÜK’ün önerdiklerini aynen kullanmayı tercih etmekte; bazıları da bu sistemin ötesine geçerek daha ayrıntılı bir kategorizasyon benimsemekte ve böylece kullanıcıları içerik hakkında daha kapsamlı şekilde bilgilendirmeyi hedeflemektedir. Detaylandırma yönündeki bu eğilim, İBYH yapımlarının çeşitliliği, biçimsel zenginliği ve geleneksel yayıncılıktan farklı yapısıyla uyumlu ve yerinde bir yaklaşımdır. Söz gelimi, bir yapımdaki pek çok sahne, eylem ya da söylem “olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar” sembolüyle işaretlenebilir; ancak bu genel sembol, kullanıcıya içerik hakkında yeterli düzeyde bilgi sunmak açısından yetersiz kalacaktır. Bu nedenle, pek çok isteğe bağlı hizmet sağlayıcı, bu sembolleri daha detaylı içerik bilgilendiricilerle desteklemektedir. Böylece, başlangıçta daha çok çocukların korunmasına odaklanan semboller sistemi, zamanla yetişkin izleyicilerin içerikler hakkında daha bilinçli tercihler yapabilmelerini sağlayan genişletilmiş bir bilgilendirme sistemine dönüşmüştür. Bu kapsamda, “olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar” kategorisi farklı platformlarda madde kullanımı, alkol ve tütün kullanımı, intihar, küfürlü ya da argo konuşmalar, kendine zarar verme gibi unsurlar temelinde ayrıştırılarak sunulmaktadır. Keza “şiddet” ve “cinsellik” de intihar, korkutucu sahneler, cinsel şiddet, cinsel içerik, çıplaklık veya ağır temalar gibi kavramlarla detaylandırılmaktadır. Ayrıca bazı yapımlarda belirli sahnelerin hemen öncesinde, devamında ‘rahatsız edici’ görüntüler yer alacağına dair yazılı bir bilgilendirme ekrana yansıtılarak, bu tür içeriklere karşı hassasiyeti bulunan izleyicilerin önceden uyarılması sağlanmaktadır. Tüm bu uygulamalar yetişkin kullanıcıların da kişisel hassasiyetlerini gözeterek veya bir başka bakış açısıyla her türlü tercihin kolay bulunmasına hizmet eden bir içerik yönetimi anlayışını yansıtmaktadır.

Araştırmada katılımcıların değerlendirmesine sunulan maddelerden biri de “İBYH’de içeriklere dair bilgilendirmeler yetersizdir; bilgilendirici/uyarıcı notlar artırılmalıdır” yargısını içermektedir. Yanıtlara göre, katılımcıların çoğunluğu İBYH’deki içeriklere ilişkin bilgilendirici ve uyarıcı notların yetersiz kaldığını düşünmekte; bu sistemin daha işlevsel ve detaylı bir şekilde yapılandırılması gerektiğini savunmaktadır. Yetişkin kullanıcılar açısından da içerikler hakkında önceden bilgi sahibi olmanın önemini vurgulayan bu yaklaşım, kullanıcıların kişisel hassasiyetlerine uygun biçimde yapılandırılmış bilgilendirme sistemlerinin, daha bilinçli ve kontrollü bir medya deneyimine katkı sağlayacağı görüşünü içermektedir. Bu tutumu desteklemeyen katılımcılar ise bu tür bir sistemin nasıl uygulanacağı konusunda çekimser kalmışlardır. Görüşmelerde bu kararsızlığın gerekçesi olarak, içeriklere ilişkin aşırı kavramsallaştırma yoluyla yapımların özgünlüğünün zedelenebileceği ve sanatsal

anlatının sınırlandırılabilceği endişesi öne çıkmaktadır. Buna göre, her yapıyı belirli etiketler veya tanımlamalar altında sınıflandırmanın, anlatıların orijinal bağlamı içinde değerdendirilmesine engel olabileceği ifade edilmiştir.

Her ne kadar ‘isteğe bağlı’ yayıncılık söz konusu olsa da yapıım çeşitliliği ve anlatı zenginliğinden kaynaklanan bir şekilde İBYH’lerde bir ‘maruz kalma’ sorunsalı yaşanmaktadır. Mevzuatta koruyucu sembollerin öngörölmesi ve çocuk profilleri için daha özenli bir işaretleme yapılması gerektiği varsayıldığında, bu alanın beklenmedik ve olumsuz içeriklerle karşılaşma riskine karşı daha korunaklı olduğu söylenebilir. Ancak özellikle +18 olarak işaretlenen ve yetişkinlerin hedef kitleyi oluşturduğu yapımlar için içerik bilgilendiricilerin çeşitli sebeplerle genişletilmesi gerekliliği değerdendirilebilir. Çünkü izleyiciler yetişkin dahi olsa istemedikleri veya mental ve ruhsal sağlıklarına kasteden temalarla seyir deneyimi içinde bir anda karşılaşabilmektedirler. Örneğin “cinsellik” teması altında sınıflandırılan sahneler, geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak izleyici için tecavüz, ensest, cinsel yönelim temelli ayrımcılık gibi alt temalar, ciddi psikolojik tetikleyiciler olabilir. Bir başka örnek vermek gerekirse “hastalık” teması, kimi zaman “dramatik içerik” veya “ağır konu” gibi üst başlıklarla sunulsa da örneğin kanser, psikiyatrik bozukluklar, demans, ölümcül hastalıklar gibi başlıklar, izleyicide kişisel kayıpları tetikleyebilir. “Travma sonrası stres bozukluğu”, “kendine zarar verme” ya da “yas süreci” gibi çok spesifik temalar, özellikle ruh sağlığı konusunda kırılğanlık yaşıyan bireyler için ciddi birer tetikleyici olabilir. Bu nedenle içerik uyarıcılarının yapımlarda yer alan şiddet türleri, cinsellik unsurları, dini hassasiyetler, etnik ve kültürel hassasiyetler, hastalık ve ölüm temaları, manevi ve ruhsal konular, duygusal zorbalık ve manipölasyon gibi temalar göz önünde bulundurularak bunlar için asgari standartların belirlenmesi ve ‘tavsiye’ niteliğinde de olsa tüm isteğe bağlı hizmet sağlayıcılarla paylaşılması önem taşımaktadır (Can Maraşlı, 2024).

Bu noktada belirtmek gerekir ki içerik bilgilendiricilere dair tartışmalar yalnızca bireysel hassasiyetlerle sınırlı kalmamakta; toplumsal değerdler ve ayrımcılık riski gibi daha karmaşık etkenleri de içermektedir. Bu bağlamda, farklı cinsel yönelimlere ilişkin temaların içerik bilgilendiricilerle işaretlenip işaretlenmemesi konusu, bu araştırma kapsamında katılımcılar arasında net bir uzlaşuya varılamayan başlıklardan biri olmuştur (bkz. Tablo 5.23). Bir yandan, yetişkin izleyicilerin kendi tercihlerine göre bu tür içerikleri filtreleyebilmesi gerektiği savunulurken; diğer yandan, söz konusu içeriklerin işaretlenmesinin ayrımcılığı teşvik edebileceği ve cinsel yönelim temsillerinin bir “uyarı” unsuru gibi sunulmasının etik açıdan

sakıncalı olduğu belirtilmiştir. Bu ikili yaklaşım, içerik bilgilendirici sisteminin yalnızca teknik bir düzenleme alanı olmadığını; aynı zamanda kültürel duyarlılıkları ve hak temelli ilkeleri içeren çok boyutlu bir yapı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

5.2.5. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair

Yayıncılığın düzenlenmesi, başta ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğünün güvence altına alınması olmak üzere, medya içeriklerinin hem hukuki normlara hem de toplumsal etik ilkelere uygun bir şekilde sunulmasını sağlamak amacıyla ilgili kamu otoritesi tarafından yürütülen denetim ve mevzuat oluşturma sürecini ifade etmektedir. İBYH'nin etkili bir şekilde düzenlenebilmesi için yalnızca denetim mekanizmalarına odaklanmak yeterli değildir; aynı zamanda sürdürülebilir ve dengeli bir medya ortamı oluşturmayı hedefleyen bütüncül bir strateji geliştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, sektörel gelişimin desteklenmesi, içerik çeşitliliğinin teşvik edilmesi, izleyicilerin medya okuryazarlığı düzeyinin artırılması, toplumsal farkındalığın güçlendirilmesi ve kültürel hassasiyetlerin gözetilmesi gibi çok boyutlu unsurlar bir arada ele alınmalıdır.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda, düzenleme çatısı altında değerlendirilebilecek olan ve 'denetim' ögeleri dışında kalan konulardan oluşturulmuş 17 madde uzmanların görüşüne sunulmuştur. Çalışmanın bu kısmında, öncelikle, İBYH'nin düzenlenmesine dair söz konusu maddelere ilişkin uzmanlar arasında sağlanan uzlaşi düzeyi ortaya koyulmuş; ardından her bir maddeye yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir.

Tablo 5.30. İBYH'nin Düzenlenmesine Dair Uzlaşi Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH, radyo ve televizyonlar gibi lisanslamaya ve izne tâbi tutulmalıdır.	3,73	4,00	1,0	Uzlaşi var
İBYH'nin yayın içerikleri, herhangi bir lisanslama mekanizması olmaksızın, sadece içeriklerin mevzuata uygunluğu açısından denetlenmelidir.	2,47	2,00	1,0	Uzlaşi var
İnternet yayınlarına dair yerel düzenlemeler 'extraterritorial scope' denilen, ülkelerin düzenlemelerinin kapsamının ülke sınırlarını aşmasına neden olabilmektedir.	3,67	4,00	1,0	Uzlaşi var
Kamu otoritelerinin, İBYH'ye dair ticari ve kültürel boyutta çeşitlendirmeye ağırlık vermeleri gerekmektedir.	3,73	4,00	1,0	Uzlaşi var

Tablo 5.30. (devam) İBYH'nin Düzenlenmesine Dair Uzlaşı Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
İBYH'ye dair düzenlemelerin başında, izleyiciye yönelik eğitim ve farkındalık kazandırma yer almalıdır.	3,87	4,00	0,0	Tam uzlaşı
Yayın hizmetlerine dair kamu politikaları, yayın içeriklerini kısıtlamaktan ziyade, izleyiciyi eğitime odaklı yapılmalıdır.	3,87	4,00	1,0	Uzlaşı var
RTÜK, aynı zamanda düzenleyici bir otorite olmasına karşın, bu yetki ve sorumluluğunu tam olarak yerine getirmemektedir.	3,33	4,00	4,0	Tam ayrışma
RTÜK yaptığı işlerde sadece sektör temsilcileri ve akademisyenlere değil; gerçek bir farkındalık oluşturmak için, tüm topluma ulaşmak zorundadır.	4,20	4,00	1,0	Uzlaşı var
RTÜK ile hizmet sağlayıcılar arasındaki istişare ve iş birliği, çalışmaların anlamlı olması açısından önemlidir.	4,13	4,00	1,0	Uzlaşı var
İBYH'nin tüm ülkelere olabildiğince benzer bir kataloğu sunması; ancak, her ülkenin kendi mevzuatına uygun hassasiyetlerle yaş ve içerik filtrelemesi yapması gerekir.	3,73	4,00	1,0	Uzlaşı var
Yalnızca yetişkinler için uygun olan içeriklerin (+18) herhangi bir mecrada tanıtımının/reklamının yapılmaması gerekmektedir.	3,40	4,00	2,0	Belirsizlik
RTÜK, yasaklama ve cezalandırmanın ötesinde; farklı, faydalı ve yaratıcı fikirleri üretme ve destekleme noktasında da faaliyet göstermelidir.	3,60	4,00	0,0	Tam uzlaşı
RTÜK'ün lisanslama ve yayın cezalarından elde edilen gelirin bir kısmı ile iletişim-medya öğrencilerinin dizi/film projeleri fonlanmalıdır.	3,40	4,00	3,0	Uzlaşı yok
Global ölçekte yayın hizmeti sunan hizmet sağlayıcıların Türkiye temsilcilerinin katalogların oluşturulması ve içeriklerin seçilmesi konusunda sorumluluk almaları gerekmektedir.	4,07	4,00	0,0	Tam uzlaşı
İBYH bünyesindeki yapımlarda her türlü konu işlenebilmelidir.	3,53	4,00	2,0	Belirsizlik
Küresel ölçekte yayın yapan platformlara içerik üreten yerli yapımcıların, ülke hassasiyetlerini daha fazla göz önünde bulundurması gerekmektedir.	3,60	4,00	1,0	Uzlaşı var
İdari otorite sakıncalı içerikler kadar, iyi uygulama örneklerini de hizmet sağlayıcılarla paylaşmalıdır.	3,80	4,00	0,0	Tam uzlaşı

İBYH'nin düzenlenmesi hususunda katılımcıların ilgili maddelerin çoğunda uzlaşı sağladıkları görülmektedir. Buna göre değerlendirmeler sonucu 4 tam uzlaşı ve 9 uzlaşı konusu görülmektedir. Katılımcılar arasında 1 madde üzerinde tam ayrışma yaşanırken, 1 konuda da uzlaşmaya varılamamıştır. 2 madde için ise belirsizlik hâkimdir.

Uzmanların tam bir uzlaşıda olduğu hususların ilki, İBYH'ye dair düzenlemelerin başında, izleyiciye yönelik eğitim ve farkındalık kazandırmanın yer alması gerektiği üzerinedir (M = 3,87; Md = 4,00; IQR = 0,0). RTÜK'ün, yasaklama ve cezalandırmanın ötesine geçerek, farklı, faydalı ve yaratıcı fikirleri üretme ve destekleme noktasında faaliyet göstermesini öneren görüş üzerinde de katılımcılar ortak bir tutum içinde olmuşlardır (M = 3,60; Md = 4,00; IQR = 0,0). Ayrıca, idari otoritenin düzenleyici rolüyle sorumluluklarına ilişkin bir madde olarak sakıncalı içerikler kadar, iyi uygulama örneklerini de yayıncılarla paylaşmasına dair fikir birliği mevcuttur (M = 3,80; Md = 4,00; IQR = 0,0). Tam uzlaşa sağlanan diğer madde ise global ölçekteki hizmet sağlayıcıların Türkiye temsilcilerinin katalogların oluşturulması ve içeriklerin seçilmesi konusunda sorumluluk almalarını önermektedir (M = 4,07; Md = 4,00; IQR = 0,0).

Uzlaşya varılan konulardan ilki İBYH'nin, radyo ve televizyonlar gibi lisanslamaya ve izne tâbi tutulması gerektiğidir (M = 3,73; Md = 4,00; IQR = 1,0). Buna karşın, katılımcılar İBYH yayın içeriklerinin, herhangi bir lisanslama mekanizması olmaksızın, sadece içeriklerin mevzuata uygunluğu açısından denetlenmesi gerektiği üzerinde de uzlaşya varan bir tutum sergilemişlerdir (M = 2,47; Md = 2,00; IQR = 1,0).

Katılımcılar, kamu otoritelerinin İBYH'ye dair hem ticari hem de kültürel boyutta çeşitlendirmeye ağırlık vermeleri gerektiği konusunda uzlaşa sağlamışlardır (M = 3,73; Md = 4,00; IQR = 1,0). Ayrıca, yayın içeriklerini kısıtlamak yerine, kamu politikalarının izleyiciyi eğitmeye odaklanması gerektiği görüşü de katılımcılar arasında güçlü bir destek bulmuştur (M = 3,87; Md = 4,00; IQR = 1,0). Katılımcılar, RTÜK'ün yaptığı çalışmalarda sektör temsilcileri ve akademisyenlerin yanı sıra tüm topluma ulaşmayı amaçlaması gerektiğini vurgulamışlardır (M = 4,20; Md = 4,00; IQR = 1,0). Keza, RTÜK ile hizmet sağlayıcılar arasındaki istişare ve iş birliğinin, çalışmanın daha anlamlı ve verimli olması açısından önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir (M = 4,13; Md = 4,00; IQR = 1,0). Bu bulgular, daha katılımcı, eğitim odaklı ve toplumla bütünleşmiş bir denetim anlayışında ortaklaşıldığını göstermektedir.

Katılımcılar, İBYH'nin tüm ülkelere benzer bir katalog sunmasının önemli olduğu, ancak her ülkenin kendi mevzuatına uygun hassasiyetlerle yaş ve içerik filtrelemesi yapması gerektiği konusunda uzlaşa sağlamışlardır (M = 3,73; Md = 4,00; IQR = 1,0). Ayrıca, küresel ölçekte yayın yapan platformlara içerik üreten yerli yapımcıların, ülke hassasiyetlerine daha fazla dikkat etmeleri gerektiği de katılımcılar arasında dikkate değer bir destek bulmuştur (M = 3,60; Md = 4,00; IQR = 0,0). Uzlaşa sağlanan son madde ise internet yayınlarına dair yerel

düzenlemeler “*extraterritorial scope*” denilen, ülkelerin düzenlemelerinin kapsamının ülke sınırlarını aşmasına neden olabileceğine ilişkindir (M = 3,67; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Katılımcıların kendi aralarında tam zıt bir tutum içinde oldukları madde, düzenleyici bir otorite olmasına karşın, RTÜK’ün bu yetki ve sorumluluğunu tam olarak yerine getirmediği görüşünü içermektedir (M = 3,33; Md = 4,00; IQR = 4,0). Bunun yanı sıra ayrışma yaşanan bir diğer husus RTÜK’ün lisanslama ve yayın cezalarından edinilen gelirin bir kısmı ile iletişim-medya öğrencilerinin dizi/film projelerinin fonlanması önerisine ilişkindir (M = 3,40; Md = 4,00; IQR = 3,0).

Belirsizlik durumunda kalan maddelere bakıldığında ise, bunlardan ilki İBYH bünyesindeki yapılarda her türlü konunun işlenebilmesi öngörüsünü içermektedir (M = 3,53; Md = 4,00; IQR = 2,0). Yalnızca yetişkinler için uygun olan içeriklerin (+18) herhangi bir mecrada tanıtımının/reklamının yapılıp yapılmaması da katılımcıların farklı tutumları nedeniyle belirsizlik durumunda kalmıştır (M = 3,40; Md = 4,00; IQR = 2,0).

Tablo 5.31. İBYH’nin Lisanslamaya Tâbi Olması Üzerine Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH, radyo ve televizyonlar gibi lisanslamaya ve izne tâbi tutulmalıdır.	-	6,7	33,3	40,0	20,0
İBYH’nin yayın içerikleri, herhangi bir lisanslama mekanizması olmaksızın, sadece içeriklerin mevzuata uygunluğu açısından denetlenmelidir.	13,3	46,7	20,0	20,0	-
İnternet yayınlarına dair yerel düzenlemeler ‘ <i>extraterritorial scope</i> ’ denilen, ülkelerin düzenlemelerinin kapsamının ülke sınırlarını aşmasına neden olabilmektedir.	-	13,3	13,3	66,7	6,7

Geleneksel radyo ve televizyon yayın hizmetlerinin, ilgili idari otorite olan RTÜK’ten yayın lisansı alma zorunluluğu, esasen bu yayınların kıt kaynaklar olan frekans bantlarını kullanmasından kaynaklanmaktadır. Frekans spektrumu, fiziksel olarak sınırlı ve kamusal bir kaynak niteliği taşıdığı için, bu alanın tahsisi ve düzenlenmesi devletin yetki ve sorumluluğu altındadır. Dolayısıyla yayın lisansı, bu bağlamda bir kamu kaynağının tahsisi karşılığında verilen hukuki yetkilendirme anlamına gelir. Buna karşın, internet temelli yayıncılık modeli - ki İBYH bu kategoride yer almaktadır- sayısal bant genişliği sınırlarına tâbi olmayan, teknik

olarak sınırsız erişim imkânı sunan dijital bir iletim ortamı üzerinden yürütülmektedir. Bu özellik, interneti fiziksel olarak sınırlı bir kaynağın tahsisini gerektirmeyen bir mecra hâline getirir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, İBYH'nin lisanslandırılması, klasik anlamda frekans tahsisine dayalı bir lisans anlayışıyla örtüşmemektedir.

6112 Sayılı Kanun'a 29/A maddesinin eklenmesinin ardından yaşanan tartışmaların odağında yer alan başlıca konulardan biri, lisanslamanın meşru gerekçelerinden ilki olan tahsis ilkesinin internet temelli yayıncılıkta karşılık bulmaması olmuştur. Bu bağlamda Ergin (2018, s. 124-125), frekans kullanımının söz konusu olmadığı bir mecrada lisans verilmesinin teknik olarak gerekçesiz olduğunu; üstelik sansür olarak dahi nitelenebilecek, kapsamı ve sınırları belirsiz bu izin sisteminin, ölçülülük ilkesine aykırı biçimde, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü üzerinde sınırlayıcı bir etki doğurabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bireysel veya kurumsal nitelikteki küçük ölçekli yayın girişimlerinin bu tür yükümlülükler nedeniyle faaliyet göstermekte zorlanabileceğini; bunun da internet ortamının çoğulcu ve yenilikçi yapısını zedeleyebileceğini belirtmektedir.

Bu durumdan hareketle lisanslama zorunluluğunun teknik bir gereklilikten ziyade, başka boyutlara dayandığı açıktır. Bu noktada, 'lisans' kavramının yalnızca frekans tahsisine ilişkin bir teknik düzenleme değil; aynı zamanda idari, ticari ve vergisel işleyişe dair bir enstrüman olduğunu vurgulamak gerekir. Bu bağlamda katılımcıların değerlendirmesine sunulan maddelerden ilki İBYH, radyo ve televizyonlar gibi lisanslamaya ve izne tâbi tutulması meselesi olmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası İBYH için lisans zorunluluğunu yerinde bir uygulama olarak görürken; azımsanamayacak bir kısmı ise bu konuda kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bir diğer maddede dile getirilen, yayıncılığın herhangi bir lisanslama mekanizmasına tabi tutulmaksızın yalnızca içeriklerin mevzuata uygunluğu çerçevesinde denetlenmesini savunan görüş, lisanslamanın gerekliliği konusunda kararsız kalan bazı katılımcılar tarafından desteklenmiştir. Ancak katılımcıların önemli bir kısmı, bu maddede de lisanslama uygulamasını gerekli bulduklarını açıkça ifade etmişlerdir.

Alana ilişkin hizmet sağlayıcılarının önemli ölçüde küresel şirketlerden oluştuğu; içerik üretim ve dağıtım faaliyetlerinin ticari niteliği bulunduğu; ayrıca çok geniş ve çeşitli izleyici kitlelerine hitap ettikleri düşünüldüğünde, bu hizmetlerin belirli kurumsal yükümlülüklerle tâbi tutulması kamusal açıdan gerekli görülebilir. Lisanslama bu anlamda, bir yandan vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlarken, diğer yandan hukuki muhataplık ilişkisini kurumsallaştırır. RTÜK tarafından zorunlu kılınan Türkiye'de temsilci bulundurma koşulu da

işte bu muhataplık ilişkisini somutlaştırmaya ve idari iletişimi sağlıklı bir şekilde tesis etmeye yöneliktir.

Tüm bu görüşler karşısında hukukçu katılımcılardan H1'in lisanslama şeklindeki izin sistemine ilişkin kaygısını dile getirdiği noktalar dikkate değerdir. H1, internetin doğası gereği dinamik, sınırsız ve merkeziyetsiz bir alan olduğunu vurgulamış ve bu nedenle sabit kurallara, katı izin sistemlerine ve klasik regülasyon modellerine uygun olmadığını ifade etmiştir. H1 ayrıca, lisans mekanizmasının yalnızca büyük aktörlerce karşılanabilir maliyetler içerdiğine, bu durumun küçük girişimciler ve alternatif medya aktörleri açısından piyasaya giriş bariyerlerini yükselttiğine dikkat çekmiştir. Ona göre bu uygulamalar, kamu politikalarının temel ilkelerinden biri olan ölçülülük ve elverişlilik ilkeleriyle de çelişmektedir. İnternetin interaktif ve demokratik yapısını bozan, yüksek işlem maliyeti meydana getiren ve sınırlı denetim araçlarıyla desteklenen bu tür düzenlemeler, hem pratikte etkisiz kalmakta hem de ifade özgürlüğü bağlamında sorunlu bir zemine işaret etmektedir. H1'e göre, Türkiye'de İBYH alanının özel bir lisanslama sistemine tabi tutulması hem teknik olarak uygulanabilirlik açısından sorunludur hem de internetin evrenselliğini tehdit eden yerelleşme ve parçalanma (fragmentasyon) riskini beraberinde getirmektedir.

Bu görüşlerden hareketle katılımcılara yöneltilen bir diğer maddede, “internet yayınlarına dair yerel düzenlemeler, *extraterritorial scope* denilen ülkelerin düzenleme yetkilerinin sınır ötesine taşmasına neden olabilmektedir” ifadesi değerlendirmeye sunulmuş; katılımcıların büyük bir kısmı bu duruma dair farkındalıklarını ortaya koyarak öneriye katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar genel olarak, internet yayıncılığının doğası gereği yerel sınırlara indirgenmesinin zorluklarının farkındadırlar; ancak, değerlendirmelerinde ağırlıklı olarak büyük ve tanınmış platformları (Netflix, Disney+, BluTV/Max, Exxen vb.) referans aldıkları görülmektedir. Bu durum, lisanslama uygulamasının yalnızca bu ölçekten platformlara yönelik bir yükümlülük olduğu izlenimini doğurmakta ve sistemin küçük ölçekli, bağımsız ya da deneysel yayın girişimleri üzerindeki olası sınırlayıcı etkilerini geri planda bırakmaktadır. Oysa lisans mekanizmasının teknik, mali ve bürokratik yükleri, özellikle sınırlı kaynaklara sahip girişimler açısından ciddi bir piyasaya giriş engeli oluşturmaktadır. İfade özgürlüğünün dijital alandaki en önemli kazanımlarından biri olan çok sesliliğin gelişmesi ise, ancak bu tür girişimlerin desteklenmesiyle mümkün olabilir. Bu bağlamda lisanslama tartışmalarında yalnızca içerik denetimi veya kamu düzeni değil; aynı zamanda dijital medya ekosisteminin adil, erişilebilir ve yenilikçi biçimde yapılandırılması da gözetilmelidir. Bu açıdan

değerlendirildiğinde, internet yayıncılığı alanında lisanslamaya ilişkin düzenlemelerin tekniğin yanı sıra normatif ve demokratik ölçütler açısından da yeniden düşünülmesi gerektiği açıktır.

Düzenleme başlığı altında, lisanslamanın ötesinde ele alınan diğer konular, izleyici eğitimi, toplumsal farkındalık oluşturma, kamu politikalarının yönelimi, sektörle kurulan istişare mekanizmaları, yapım destekleri, içerik çeşitliliği ve iyi örneklerin teşviki gibi çok daha kapsamlı ve yapıcı alanları içermektedir. Bu çerçevede, Tablo 5.32’te, dijital platformların geliştirilmesine yönelik politikalara dair katılımcı görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 5.32. Düzenleyici Otoritenin İBYH’nin Geliştirilmesine Yönelik Politikaları Üzerine Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
RTÜK, aynı zamanda düzenleyici bir otorite olmasına karşın, bu yetki ve sorumluluğunu tam olarak yerine getirmemektedir.	6,7	-	13,3	33,3	26,7
İBYH’ye dair düzenlemelerin başında, izleyiciye yönelik eğitim ve farkındalık kazandırma yer almalıdır.	-	-	20,0	73,3	6,7
Yayın hizmetlerine dair kamu politikaları, yayın içeriklerini kısıtlamaktan ziyade, izleyiciyi eğitime odaklı yapılmalıdır.	-	6,7	20,0	20,0	53,3
RTÜK yaptığı işlerde sadece sektör temsilcileri ve akademisyenlere değil; gerçek bir farkındalık oluşturmak için, tüm topluma ulaşmak zorundadır.	-	6,7	6,7	46,7	40,0
RTÜK ile hizmet sağlayıcılar arasındaki istişare ve iş birliği, çalışmaların anlamlı olması açısından önemlidir.	-	6,7	6,7	53,3	33,3
RTÜK, yasaklama ve cezalandırmanın ötesinde; farklı, faydalı ve yaratıcı fikirleri üretme ve destekleme noktasında da faaliyet göstermelidir.	13,3	6,7	-	66,7	13,3
İdari otorite sakıncalı içerikler kadar, iyi uygulama örneklerini de hizmet sağlayıcılarla paylaşmalıdır.	13,3	-	-	66,7	20,0
Kamu otoritelerinin, İBYH’ye dair ticari ve kültürel boyutta çeşitlendirmeye ağırlık vermeleri gerekmektedir.	-	-	26,7	73,3	-
Yalnızca yetişkinler için uygun olan içeriklerin (+18) herhangi bir mecrada tanıtımının/reklamının yapılmaması gerekmektedir.	6,7	20,0	13,3	46,7	13,3
İBYH bünyesindeki yapımlarda her türlü konu işlenebilmelidir.	6,7	20,0	6,7	46,7	20,0

İBYH'nin RTÜK'ün yetki ve sorumluluk alanına dâhil edilmesinin ardından, katılımcılara Kurumun bu alandaki faaliyetlerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuş ve bu kapsamda “RTÜK, aynı zamanda düzenleyici bir otorite olmasına karşın, bu yetki ve sorumluluğunu tam olarak yerine getirmemektedir” şeklindeki önerme katılıma sunulmuştur. Bu yargı etrafında katılımcılar arasında belirgin bir görüş ayrılığı olduğu görülmektedir. Uzmanlardan bazıları bu ifadeye kesinlikle katılmadıklarını beyan ederken, bir kısmı ise RTÜK'ün bu alandaki varlığını ve yürüttüğü çalışmaları yeterli ve yerinde bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu ayrışmanın temelinde, katılımcıların RTÜK'ten ne beklediği, Kurumu nasıl tanımladığı ve dijital yayıncılığa dair nasıl bir yaklaşım benimsediği yatmaktadır. Kurumun yetki sınırlarını ve faaliyetlerini yeterli görenler ile daha aktif, kapsayıcı ve yapısal bir rol üstlenmesi gerektiğini savunanlar arasında belirgin bir farklılaşma oluşmuştur. Öte yandan, bu maddeye yüksek düzeyde katılım gösteren bazı katılımcılar, RTÜK'ün görevini yerine getirmediğini düşündükleri için değil; bu alanda zaten bir düzenleyici otoritenin varlığına ihtiyaç duymadıkları gerekçesiyle aynı ifadeye onay vermiştir. Dolayısıyla, benzer yönde yanıtlar verilmiş olsa da bu yanıtların dayandığı gerekçeler katılımcıların Kuruma ve dijital medya düzenine bakışlarına göre farklılık göstermektedir.

İBYH alanına yönelik düzenleyici faaliyetler kapsamında hem genel kamu politikalarının hem de bağımsız idari otoritenin faaliyetleri arasında izleyicinin eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. RTÜK'ün bu anlamda çocuklara ve ebeveynlere yönelik bilgilendirici içerikler üretme, rehber materyaller hazırlama ve kamu spotları yayınlama gibi faaliyetlerinin yanı sıra; diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla da ortak projeler yürütmesi söz konusudur. Kurumun düzenleyici rolü çerçevesinde yürüttüğü bu tür faaliyetlere ilişkin olarak bazı maddeler katılımcıların değerlendirmesine sunulmuştur. Buna göre, İBYH'ye dair düzenlemelerde izleyiciye yönelik eğitim ve farkındalık kazandırmanın öncelikli olması gerektiği görüşüne dair 3 katılımcı çekimser kalırken, geri kalan katılımcıların tamamı bu görüşe katıldıklarını bildirmiştir. Benzer şekilde, yayın hizmetlerine dair kamu politikalarının içerikleri sınırlamaktan ziyade, izleyiciyi eğitici bir yaklaşımla yapılandırılması gerektiğine ilişkin önerme de katılımcıların çoğu tarafından destek görmüştür.

Üst Kurul'un paydaşlarıyla yürüttüğü ve bilhassa İBYH bağlamında dijital medya okuryazarlığına⁸⁶ ilişkin olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerin çıktılarına ilişkin tutum ve

⁸⁶ İsteğe bağlı yayın hizmetleri ve dijital medya okuryazarlığı konusu, çalışmanın 5.2.6. başlığında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bu bölümde ise yalnızca yayın hizmetlerinin düzenlenmesi bağlamında sınırlı ölçüde değinilmektedir.

eylemleri de katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir. Buna göre, RTÜK'ün yaptığı işlerde sadece sektör temsilcileri ve akademisyenlere değil; gerçek bir etki için, tüm topluma ulaşmak zorunda olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda katılımcılardan D4, dijital platformlarda yayınlanan içeriklerin kısa süre içinde sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaştığına dikkat çekerek buradan hareketle toplumsal bilinçlendirmeyi artırmaya yönelik bütüncül ve yaygın çalışmaların önemini dile getirmiştir. RTÜK'ün sektör temsilcileriyle gerçekleştirdiği çalıştay ve toplantıları son derece değerli bulduğunu belirten D4, bu faaliyetlerde ortaya koyulan ilke ve çıktılara toplumun tamamının aktif şekilde erişebilmesini sağlamanın gerekliliğini vurgulamıştır.

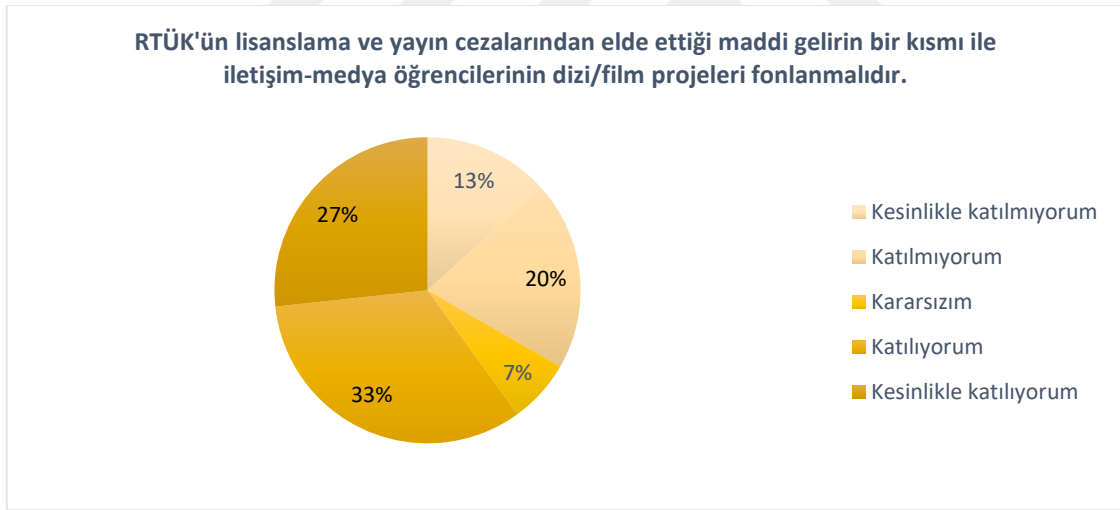
RTÜK'ün sadece diğer kamu erkleriyle değil, hizmet sağlayıcılarla arasındaki istişare ve iş birliği de düzenleyici rolüne istinaden önem kazanan bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır. Keza katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu bu istişarenin önemine vurgu yapmışlardır. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken asıl husus, çalışmanın önceki başlıklarında da tartışıldığı üzere, bu iş birliği süreçlerinin herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmaksızın ya da tarafları otosansüre yönlendirecek bir hiyerarşik ilişki biçimi oluşturmaksızın, gerçek anlamıyla karşılıklı paylaşım, düşünsel alışveriş ve ortak çözüm üretme zeminine dayanmasıdır.

Katılımcılarla İBYH'nin düzenlenmesi bağlamında ele alınan konulardan bir diğeri, idari otoritenin içerik üretimini destekleyici bir rol üstlenip üstlenmemesiyle ilgilidir. Bu doğrultuda, RTÜK'ün yasaklama ve cezalandırmanın ötesinde, farklı, faydalı ve yaratıcı içeriklerin üretimine katkı sunması gerektiği yönündeki önerme, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Bununla birlikte, bu yaklaşımı uygun bulmayan katılımcılar, düzenleyici otoritenin asli görev tanımının dışına çıkmaması gerektiğini belirterek, RTÜK'ün içerik üretimi gibi yaratıcı alanlara dâhil olmasının kurumsal sınırlarını aşabileceğini ve her alana müdahil olma/olabilme algısını pekiştirebileceğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Kamu otoritelerinin, İBYH'ye dair ticari ve kültürel boyutta çeşitlendirmeye ağırlık vermeleri gerekliliği katılımcıları çoğu tarafından kabul görürken, bir kısmı bu konuda çekimser kalmayı tercih etmiştir. Bu çekimserliğin altında yatan sebebin de yine yetki kullanım biçiminin nasıl olacağına dair kaygılardan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Katılımcılarla gerçekleştirilen ilk tur görüşmelerde, düzenlemeye ilişkin öne çıkan eleştirilerden biri, idari otoritenin yalnızca yasaklayıcı ve cezalandırıcı bir yapı profili çizdiği yönünde olmuştur. Bu eleştiriler karşısında, çağın estetik algılarıyla örtüşen, yaratıcı ve nitelikli yapımların nasıl üretilebildiğine dair örneklerin de görünür kılınması gerektiği düşüncesi öne

çıkıştır. Katılımcıların bir bölümü, yalnızca sınır koyan değil; aynı zamanda “iyi iş”in ne olduğunu gösteren, yol gösterici ve teşvik edici bir düzenleme anlayışının geliştirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda, düzenleyici otoritenin sakıncalı içeriklerin yanı sıra iyi uygulama örneklerini de hizmet sağlayıcılarla paylaşması gerektiğini içeren bir önerme, ikinci tur anket aşamasında katılımcıların değerlendirmesine sunulmuştur. Bu önerme, yalnızca iki iletişimci katılımcı dışında tüm katılımcılar tarafından desteklenmiştir. İlgili iletişimci katılımcılar ise bu yaklaşımı, yaratıcı sürecin kamu otoritesi tarafından çerçevelenmesinin özgünlük ve ifade alanı açısından sakıncalar doğurabileceği gerekçesiyle uygun bulmadıklarını belirtmişlerdir.

İdari otoritenin yapım süreçlerine dâhil olması çeşitli biçimlerde mümkün olmakla birlikte, bunun en belirgin ve etkili yollarından biri fon sağlamaktır. Bu doğrultuda, katılımcılara RTÜK’ün lisanslama ve yayın cezalarından elde ettiği maddi gelirlerin bir kısmıyla iletişim-medya öğrencilerinin dizi/film projelerinin desteklenmesine yönelik bir önerme sunulmuştur.

Şekil 5.19. RTÜK’ün Öğrencilerin Dizi/Film Projelerini Fonlamasına İlişkin Tutumlar

Şekil 5.19’da görüldüğü üzere bu önerme doğrultusunda katılımcıların görüşlerinde belirgin bir fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların yarısından biraz fazlası bu yaklaşımı desteklerken; çekimser kalanlar ile karşıt görüş bildirenlerin farklı gerekçelere dayalı olarak bu tutumu benimsedikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada öncelikle belirtilmelidir ki RTÜK’ün mali kaynakları arasında, medya hizmet sağlayıcı kuruluşlardan alınan yayın lisansı ücretleri yer almakta; ancak idari para cezaları, Kuruma değil, doğrudan Hazine ve Maliye Bakanlığı’na aktarılmaktadır. Dolayısıyla para cezaları üzerinden RTÜK lehine oluşan bir gelir söz konusu

değildir. Bununla birlikte bu önerme, doğrudan fon sağlama olanağından ziyade, düzenleyici otoritenin yalnızca yaptırım uygulayan değil; aynı zamanda sektörel gelişime ve genç içerik üreticilerine destek sunan, yönlendirici ve teşvik edici bir rol üstlenmesine yönelik bir beklentiyi yansıtmaktadır. Bunun ötesinde, RTÜK'ün, öğrencilerin üretimlerini fonlamasına ilişkin karşıt veya çekimser duruşların gerekçeleri arasında, Kurumun asli görevi olan düzenleme ve denetleme sınırlarını aşabileceği görüşü önemli bir yer tutmaktadır. Bu yaklaşım, düzenleyici otoritenin tarafsızlığını koruması gerektiği yönündeki hassasiyetle ilişkilendirilmiş; içerik üretim sürecine mali destek sağlanmasının ilerleyen süreçlerde ideolojik veya estetik tercihlere dayalı yönlendirmelere zemin hazırlayabileceği belirtilmiştir. Diğer yandan, kamu kaynaklarının dağıtımı sürecinde oluşabilecek ayrımcılık, kayırmacılık veya şeffaflık eksikliği ihtimalleri de bu tutumun gerekçeleri arasında yer almıştır.

Yukarıdaki veri ve değerlendirmelerden hareketle ifade edilebilir ki RTÜK'ün içerik üretimine yönelik destekleyici bir rol üstlenmesi fikri, katılımcılar nezdinde geniş bir karşılık bulmakla birlikte; bu desteğin kapsamı, yöntemi ve kurumsal sınırlarla ilişkisi konusundaki belirsizlikler, fikir ayrılıklarının temelini oluşturmaktadır. Bu durum, düzenleyici otoritelerin yalnızca denetleyici değil; aynı zamanda güven inşa eden, şeffaf ve dengeli mekanizmalarla hareket etme ihtiyacının da bir kez daha altını çizmektedir.

İBYH'nin düzenlenmesi sürecinde yalnızca kamu otoriteleri değil, hizmet sağlayıcılar da önemli bir sorumluluk alanını temsil etmektedir. Özellikle içerik üretimi, katalog oluşturulması ve ulusal hassasiyetlerin gözetilmesi gibi konularda platformların ve içerik sağlayıcıların üstlenmeleri beklenen roller, düzenleyici yapının etkinliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, çalışmada katılımcılara yöneltilen bazı önermeler aracılığıyla hizmet sağlayıcıların özellikle küresel yayıncılık pratikleri içerisinde Türkiye'ye özgü toplumsal, kültürel ve hukuki duyarlılıkları ne ölçüde dikkate almaları gerektiği tartışmaya açılmıştır.

Hem düzenleme hem de denetleme kapsamında ele alınabilecek bir diğer tartışma konusu, İBYH bünyesindeki yapımlarda her türlü konunun işlenip işlenemeyeceği meselesidir. Katılımcılara yöneltilen ilgili maddeye verilen yanıtlar, özellikle denetçi ve hukukçu gruplarında belirgin bir görüş ayrılığına işaret etmektedir. Bu iki grubun bir yarısı, her temanın işlenebilir olduğu kanaatini bildirirken, diğer bir yarısı ise bazı içeriklerin sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Buna karşılık, diğer katılımcı gruplarındaki uzmanlar, içeriklerde konu sınırlamasına gidilmemesi gerektiği yönünde bir tutum sergilemişlerdir.

Katılımcıların büyük bir kısmı tarafından sergilenen ortak yaklaşım, bu temaların nasıl ele alındığına odaklanılması gerektiği yönündedir. Örneğin, dünyanın pek çok yerinde hukuken, ahlaken, dinen ve kültürel açıdan kabul görmeyen ensest gibi hassas bir konu, doğrudan temanın varlığı nedeniyle değil; bu temanın nasıl işlendiğine, hangi değerlerle ilişkilendirildiğine ve hangi perspektifle sunulduğuna bağlı olarak değerlendirilmelidir. Buna göre, insan ve hayvan haklarına saygı gösteren, suçu yüceltmeyen ve evrensel etik ilkelerle uyumlu biçimde kurgulanan yapımların, kırılğan ya da hassas kabul edilen temaları ifade özgürlüğü kapsamında ele alabilmesi mümkündür.

Tablo 5.33. İsteğe Bağlı Yayın Hizmet Sağlayıcılarının Sorumlulukları Üzerine Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
İBYH'nin tüm ülkelere olabildiğince benzer bir katalogu sunması; ancak, her ülkenin kendi mevzuatına uygun hassasiyetlerle yaş ve içerik filtrelemesi yapması gerekir.	-	13,3	13,3	60,0	13,3
Global ölçekte yayın hizmeti sunan hizmet sağlayıcıların Türkiye temsilcilerinin katalogların oluşturulması ve içeriklerin seçilmesi konusunda sorumluluk almaları gerekmektedir.	-	-	6,7	80,0	13,3
Küresel ölçekte yayın yapan platformlara içerik üreten yerli yapımcıların, ülke hassasiyetlerini daha fazla göz önünde bulundurması gerekmektedir.	6,7	13,3	6,7	60,0	13,3

Tablo 5.33'te görüldüğü üzere, “İBYH'nin tüm ülkelere olabildiğince benzer bir katalog sunması; ancak, her ülkenin kendi mevzuatına uygun hassasiyetlerle yaş ve içerik filtrelemesi yapması gerekir” şeklindeki önermeye, kararsız kalan ve karşıt görüş bildiren katılımcılar bulunmakla birlikte, katılımcıların önemli bir kısmı bu görüşe katıldıklarını ifade etmiştir. Bu görüşü destekleyen uzmanların tutumu, küresel içeriklere eşit erişimin bir hak olduğu düşüncesiyle birlikte, her ülkenin kendi toplumsal ve hukuki normlarına uygun yaş ve içerik filtrelemesinin titizlikle uygulanması durumunda, bu çeşitliliğin sorun teşkil etmeyeceği inancına dayanmaktadır.

Buna karşılık bazı katılımcılar, tüm ülkelere benzer bir katalog sunulmasının, yerel izleyicilerin kültürel, ahlaki ve toplumsal beklentilerini göz ardı eden bir “içerik enflasyonu”

yaratabileceğini savunmuştur. Bu bakış açısına göre yalnızca yaş filtrelemesi yeterli bir yöntem olarak görülmemekte; ülkelerin kendi medya ekosistemlerini koruyabilmeleri ve kültürel seçiciliklerini sürdürebilmeleri için daha stratejik ve sınırlayıcı bir içerik politikası benimsemeleri gerektiği ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda, katılımcılardan D4, global yayıncıların Türkiye kataloglarındaki içerikleri diğer pek çok ülkeye kıyasla daha sınırlı tutmalarını memnuniyetle karşıladığını belirtmiş; Türkiye'nin özgün ve köklü bir kültürel geçmişe sahip olduğunu vurgulamıştır. Katılımcıya göre, her küresel içeriğin yerel izleyiciyle buluşturulması ne gerekli ne de olumlu bir durumdur. Bazı içeriklerin Türkiye kataloglarında yer almaması, bir eksiklikten ziyade kültürel seçiciliğin ve yüksek kültürel mirasın korunmasına yönelik bilinçli bir tercihin göstergesidir. Bu yaklaşım, kültürel koruma ve seçicilik bağlamında meşru bir tutum olarak değerlendirilebilir. Ancak içerik seçiminin belirlenmesi sürecinde pek çok unsurun devreye girdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ülkelerin merkezi otoritelerinin bu sürece müdahil olmasının, hizmet sağlayıcıların kitle iletişim özgürlüğü ve ticari faaliyetleri açısından sınırlayıcı bir nitelik taşıyacağı açıktır. Kaldı ki isteğe bağlı yayın hizmetlerinde içeriklere erişim, kullanıcının tercihinine bağlı olarak gerçekleştiğinden, izleyici üzerinde doğrudan ve zorunlu bir maruz kalma durumu söz konusu değildir⁸⁷. Bu nedenle, hizmet sağlayıcıların geniş bir içerik yelpazesi sunması, tek başına bir sorun alanı olarak değerlendirilmemelidir.

Bu konu çerçevesinde katılımcıların değerlendirmesine sunulan görüşlerden biri de global ölçekte yayın hizmeti sunan platformların Türkiye temsilcilerinin katalogların oluşturulması ve içeriklerin seçilmesi sürecinde sorumluluk üstlenmeleri gerektiği yönündedir. Bu madde üzerinde yalnızca bir katılımcının çekimser kalmasıyla birlikte, katılımcılar arasında güçlü bir fikir birliğinin oluştuğu görülmektedir. Buna göre, Türkiye temsilciliği görevini üstlenen kişi ya da ekip, ülkenin yürürlükteki mevzuatına daha hâkim olması ve toplumsal hassasiyetleri daha iyi tanınması bakımından özel bir sorumluluk taşımaktadır. Ayrıca, bu temsilciler hem idari otorite olan RTÜK ile doğrudan iletişim kurabilme avantajına sahip olmaları hem de kullanıcı davranışlarını ve beklentilerini yakından takip edebilmeleri sayesinde, platformun içerik politikalarının yerel bağlama daha uygun şekilde şekillendirilmesinde etkili bir rol oynayabilmektedirler. Bu nedenle, hizmet sağlayıcıların yerel

⁸⁷ Her ne kadar isteğe bağlı yayınlar söz konusu olsa da maruz kalmanın tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Platformların öneri algoritmaları, reklam politikaları ve ana sayfalarda yer alan “dünyada en çok izlenenler” ya da “Türkiye’de bugün popüler” gibi başlıklarla öne çıkarılan içerikler, izleyicinin doğrudan tercihi olmaksızın karşısına çıkabilmektedir. Ayrıca bu içeriklerin sosyal medya başta olmak üzere çeşitli mecralarda gündem hâline gelmesi, dolaylı yollarla da olsa maruziyeti artıran bir etken olarak değerlendirilmelidir.

temsilcilikleri yalnızca bir iletişim kanalı olmanın ötesinde, içeriklerin kültürel uyumunu ve hukuki uygunluğunu sağlayacak stratejik bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

Sektör temsilcisi katılımcılardan S2, global ölçekte faaliyet gösteren hizmet sağlayıcıların yerel temsilciliklerinin, mevzuata uyum ve toplumsal hassasiyetler konusunda sorumluluk taşıdığını kabul etmektedir. S2, bu sorumluluğun yalnızca düzenleyici kurumdan gelen zorunlu talepler doğrultusunda değil, aynı zamanda iç işleyiş mekanizmalarıyla da yerine getirildiğini ifade etmiştir. Örnek olarak, Türkiye açısından hassas kabul edilen bir içeriğin RTÜK müdahalesi beklenmeden platformdan kaldırıldığını; benzer şekilde yaş sınırlamalarında fark edilen hataların da yerel ekiplerce hızla düzeltildiğini belirtmiştir. Bu durum, yerel temsilcilerin yalnızca idari otoriteyle iletişim kanallarını sürdürmekle kalmadığını, aynı zamanda içerik filtrelemesinde proaktif bir rol üstlendiklerini göstermektedir. Buna karşın bir diğer sektör temsilcisi katılımcı olarak S1, global hizmet sağlayıcıların içerik tercihlerinde yerel kültürel ve toplumsal hassasiyetleri yeterince gözetmediklerini öne sürmüştür. S1, Türkiye örneğinde özellikle dini ve millî değerlere duyarlılıkla yaklaşılmasının önemine dikkat çekmiş; ancak bu yaklaşımın sansüre dönüşmeden, hoşgörü çerçevesinde sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcı, özellikle yabancı merkezli platformların içerik stratejilerinde, yayınladıkları ülkelerin kültürel yapılarından ziyade politik hedeflerin belirleyici olduğuna inandığını belirtmiştir. Bu bağlamda, yalnızca içerik üreticilerinin değil, aynı zamanda yerel temsilcilerin ve düzenleyici kurumların da toplumsal etkileri gözeterek sorumluluk üstlenmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcılardan D3 ise, bunun bir tür özdenetim mekanizması olduğuna ve özellikle yerli hizmet sağlayıcıların, içeriklerini hem yerli hem de küresel ölçekte kataloglarken daha yüksek düzeyde bir özdenetim uyguladıklarına dikkat çekmiştir.

İBYH içeriklerine yönelik kamuoyundaki eleştirilerin büyük ölçüde global hizmet sağlayıcıların yayınladığı yapımlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu eleştiriler, içeriklerin yerel toplumsal hassasiyetlerle örtüşmediği yönündedir ve bu durum, ülke değerlerinin yeterince gözetilmediği algısını pekiştirmektedir. Bu bağlamda katılımcılara yöneltilen “Küresel ölçekte yayın yapan platformlara içerik üreten yerli yapımcıların, ülke hassasiyetlerini daha fazla göz önünde bulundurması gerekmektedir” şeklindeki önerme, dikkate değer bir ayrışmayı ortaya koymuştur. İletişimci katılımcıların tamamına yakını -bir istisna dışında- bu görüşe karşı çıkarken; bir hukukçu katılımcı kararsız kalmıştır. Diğer tüm katılımcılar ise yerli yapımcıların, içerik üretim sürecinde toplumsal duyarlılığı gözetmeleri ve temsil pozisyonlarını bu doğrultuda sorumlu biçimde kullanmaları gerektiği yönünde görüş

bildirmiştir. İletişimci katılımcıların bu görüşe karşı çıkmalarının temelinde, diğer gruplarla daha önceki farklılaşmalarında da etkili olan sanatsal özgürlük ve yaratıcı özerklik ilkeleri yer almaktadır. Bununla birlikte, “ülke hassasiyeti” gibi sınırları her zaman net olmayabilen kavramların içerik üreticileri üzerinde baskı oluşturabileceği kaygısı öne çıkmaktadır.

5.2.6. İsteğe Bağlı Yayın Hizmetleri ve Dijital Medya Okuryazarlığı

Okuryazarlık (*literacy*) kavramı, günümüzde yalnızca okuma, yazma, sayma ve anlama gibi temel becerilerle sınırlı olmayan, çok boyutlu bir yetkinlik alanı olarak değerlendirilmektedir. 1930’lardan itibaren teknoloji odaklı medyanın gelişimi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, doğrudan olmasa da medya okuryazarlığına işaret eden bir farkındalık oluşmaya başlamış; bu süreçte kavram, farklı medya biçimleri ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda çeşitli alanlara uyarlanarak daha geniş ve çok katmanlı bir hâle gelmiştir. Buna göre okuryazarlık teriminin yalnızca harf temelli iletişimi değil; sayılar, görseller, ses ve jest gibi çeşitli ifade biçimlerini de içeren daha geniş bir anlam kazanmıştır (Kress, 2003). UNESCO, bu gelişmeleri bütüncül bir çerçevede ele alabilmek ve bilgi, medya ile teknolojik yeterliliklere atıfta bulunmak amacıyla “bilgi ve medya okuryazarlığı” (*media and information literacy*) şemsiyesini önermiştir (Shnurenko, Murovana, & Kushchu, 2020, s. 31). Bu kavram, mevcut araç ve kaynakları yaratıcı, yasal ve etik bir temelde kullanarak; bilgi ve medya içeriklerine etkili biçimde erişme, analiz etme, eleştirel değerlendirme, yorumlama, üretme ve yayma becerilerini içeren bir bilgi, beceri, tutum, yeterlilik ve uygulama bütünüdür ifade etmektedir (UNESCO, t.y.).

Genel bir ifadeyle medya okuryazarlığı (*media literacy*), medya ortamlarının çeşitlenmesiyle birlikte her türlü mecraı, aracı ve uygulamayı içine alan geniş kapsamlı bir anlayışla değerlendirilmektedir (Koçoğlu, 2022, s. 5). Bu kapsam, yalnızca geleneksel basılı veya görsel medyayla sınırlı kalmamakta; dijital teknolojilerin etkisiyle ortaya çıkan çok sayıda alt okuryazarlık türünü de içermektedir. Bunlar arasında eleştirel medya okuryazarlığı, görsel ve işitsel okuryazarlık, film ve video okuryazarlığı, sosyal medya okuryazarlığı, mobil okuryazarlık ve bilgi okuryazarlığı gibi çeşitli alanlar yer almaktadır. Dijital çağda kullanıcıların farklı medya türleriyle kurduğu ilişkiyi vurgulayan bir kavram olarak da dijital medya okuryazarlığı öne çıkmaktadır. Bu kavram hem geleneksel medya türlerinin dijital ortamlara taşınmasıyla oluşan yeni biçimleri hem de doğrudan dijital ortamda gelişen ve sürekli dönüşen içerik türlerini içermesiyle güçlü bir kapsayıcılığa sahiptir.

Dijital medya alanında yalnızca bilgiye, içeriklere veya eğlenceye erişim sağlamak yeterli görülmemekte; bireylerin bu içerikleri sorgulaması, yeniden üretmesi, çevrimiçi ortamlarda etkileşimli ve sorumlu biçimde kullanması beklenmektedir. Bu nedenle, günümüzde temel bir yurttaşlık becerisi hâline gelen bu okuryazarlık biçimi teknik yeterliklerin yanı sıra, eleştirel düşünme, etik yaklaşım ve iletişimde sorumluluk bilinci gibi çeşitli bileşenleri içeren becerileri de gerektirmektedir. Bu çerçevede, dijital medya okuryazarlığı İBYH kullanımında da ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu platformlar yalnızca içerik sunmaz; aynı zamanda kişiselleştirilmiş algoritmalar, sınırsız içerik havuzu, erişim denetimleri ve öneri sistemleri gibi çok sayıda dijital katman içerir. Dolayısıyla, bu platformlardaki içeriklere erişimin ve bunların tüketiminin bilinçli bir zeminde gerçekleşmesi için dijital medya okuryazarlığının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, dijital medya okuryazarlığının öneminden hareketle, katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulan 11 maddelik değerlendirme seti üzerindeki uzlaşma düzeyleri ortaya koyulmuş; ardından her bir maddeye yönelik analizlere yer verilmiştir.

Tablo 5.34. İBYH ve Dijital Medya Okuryazarlığına Dair Uzlaşma Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Çocuk ve yetişkin tüm bireyler için dijital medya okuryazarlığının desteklenip geliştirilmesi gerekmektedir.	4,73	5,00	1,0	Uzlaşma var
Dijital medya okuryazarlığı RTÜK, TRT, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili tüm sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile gerçekleştirilmelidir.	4,47	4,00	1,0	Uzlaşma var
Dijital medya okuryazarlığının seferberlik şeklinde ciddiyetle ele alınması gerekmektedir.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşma var
Görsel-işitsel okuryazarlık kamu politikası olarak doğrudan milli eğitime entegre edilmeli; eğitim içeriği geleneksel ve dijital içeriklerle çeşitlendirilmelidir.	4,80	5,00	0,0	Tam uzlaşma
Dijital medya okuryazarlığının her bireye kazandırılması için, eğitimlerin okullar, üniversiteler, devlet kurumları, sivil toplum platformları, e-devlet sistemi gibi pek çok mecra üzerinden gerçekleştirilmesi gerekmektedir.	4,67	5,00	1,0	Uzlaşma var
Dijital medya okuryazarlığı eğitimi kapsamında kamu spotlarıyla bilinçlendirme yapılmalıdır.	4,60	5,00	1,0	Uzlaşma var

Tablo 5.34. (devam) İBYH ve Dijital Medya Okuryazarlığına Dair Uzlaşı Durumu

Madde	M	Md	IQR	Sonuç
Ebeveynlerin, çocuk profillerinde aktif bloklama yaparak, bazı yapımları es geçerek veya daha ilk dakikalarında kapatarak vb. öneri algoritmalarını eğitmeleri teşvik edilmelidir.	4,33	5,00	1,0	Uzlaşı var
Çocukların gelişimi ve güvenliği için, ebeveynler, çocuklarıyla beraber izleme deneyimine teşvik edilmelidir.	4,53	5,00	1,0	Uzlaşı var
Çocuk ve gençler için tereddüt barındıran içerikler, ebeveyn eşliğinde izlenmeli ve her bir sahne ve durumun sakıncaları gerekçelendirilmelidir.	4,27	4,00	1,0	Uzlaşı var
İBYH'ye dair ortaya çıkan yönetsel ve toplumsal tepkilerin büyük oranda çözümü, dijital medya okuryazarlığı ile çözümlenebilecektir.	4,27	4,00	1,0	Uzlaşı var
Kullanıcılar, dijital medya okuryazarlığı konusunda ne kadar bilinçli ve yetkin hâle gelirse, yayın hizmetlerine dair regülatörlere düşen görevler de o denli azalır.	4,47	5,00	1,0	Uzlaşı var

Dijital medya okuryazarlığı, katılımcılar arasında en yüksek uzlaşma oranlarına varılan konu olmuştur. Tablo 5.34'te yer aldığı üzere, 1 maddede tam uzlaşma, 10 maddede ise uzlaşma sağlanmıştır.

Tam uzlaşma sağlanan maddeye göre, görsel-işitsel okuryazarlık kamu politikası olarak doğrudan millî eğitime entegre edilmeli; eğitim içeriği geleneksel ve dijital içeriklerle çeşitlendirilmelidir (M = 4,80; Md = 5,00; IQR = 0,0). Bu bulgu uzmanların, görsel-işitsel okuryazarlığın çağın gereksinimlerine uygun şekilde dinamik ve kapsamlı bir eğitim yaklaşımını desteklediklerini göstermektedir.

Uzman katılımcılar, dijital medya okuryazarlığının tüm bireyler için desteklenip geliştirilmesi gerektiği konusunda güçlü bir uzlaşma sağlamışlardır (M = 4,73; Md = 5,00; IQR = 0,0). Ayrıca, bu sürecin RTÜK, TRT, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda da güçlü bir görüş birliği vardır (M = 4,47; Md = 4,00; IQR = 0,0). Katılımcılar, dijital medya okuryazarlığının seferberlik şeklinde ciddiyetle ele alınması gerektiğini belirtmektedirler (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 1,0). Bunun yanı sıra, okullar, üniversiteler, devlet kurumları, sivil toplum platformları ve e-devlet sistemleri gibi çeşitli mecralarda dijital medya okuryazarlığı eğitimlerinin yapılması gerektiği de üzerinde uzlaşma sağlanan bir diğer konu olmuştur (M = 4,67; Md = 5,00; IQR = 0,0). Kamu spotlarıyla bilinçlendirme yapılması

gerektiği düşüncesi de ortaklaşılan bir ortak görüş olarak öne çıkmaktadır (M = 4,60; Md = 5,00; IQR = 1,0).

Çocukların dijital medya kullanımı ile ilgili olarak, ebeveynlerin çocuk profillerinde aktif bloklama yapmaları, algoritmalarını eğitmeleri ve çocuklarla beraber izleme deneyimine teşvik edilmeleri gerektiği konusunda katılımcılar arasında güçlü bir uzlaşa bulunmaktadır (M = 4,33; Md = 5,00; IQR = 1,0; M = 4,53; Md = 5,00; IQR = 1,0). Ayrıca, tereddüt oluşturan içeriklerin ebeveyn gözetiminde izlenmesi ve içerikteki sakıncalı sahnelerin neden sorunlu olabileceğinin çocukla birlikte değerlendirilmesi gerektiği de öne çıkan bir diğer görüştür (M = 4,27; Md = 4,00; IQR = 1,0).

Son olarak, katılımcılar, dijital medya okuryazarlığı sayesinde, yönetsel ve toplumsal tepkilerin büyük oranda çözümlenebileceği ve kullanıcıların bilinçlenmesiyle regülatörlerin görevlerinin azalacağı konusunda da fikir birliğine varmışlardır (M = 4,27; Md = 4,00; IQR = 1,0; M = 4,47; Md = 5,00; IQR = 1,0).

Tablo 5.35. İBYH ve Dijital Medya Okuryazarlığı Politikalarına Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Çocuk ve yetişkin tüm bireyler için dijital medya okuryazarlığının desteklenip geliştirilmesi gerekmektedir.	-	-	-	26,7	73,3
Dijital medya okuryazarlığı RTÜK, TRT, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve ilgili tüm sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile gerçekleştirilmelidir.	-	-	-	53,3	46,7
Dijital medya okuryazarlığının seferberlik şeklinde ciddiye alınması gerekmektedir.	-	-	-	33,3	66,7
Görsel-işitsel okuryazarlık kamu politikası olarak doğrudan millî eğitime entegre edilmeli; eğitim içeriği geleneksel ve dijital içeriklerle çeşitlendirilmelidir.	-	-	-	20,0	80,0
Dijital medya okuryazarlığının her bireye kazandırılması için, eğitimlerin okullar, üniversiteler, devlet kurumları, sivil toplum platformları, e-devlet sistemi gibi pek çok mecra üzerinden gerçekleştirilmesi gerekmektedir.	-	-	-	33,3	66,7

Tablo 5.35. (devam) İBYH ve Dijital Medya Okuryazarlığı Politikalarına Yönelik Tutumlar (%)

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Dijital medya okuryazarlığı eğitimi kapsamında kamu spotlarıyla bilinçlendirme yapılmalıdır.	-	-	-	40,0	60,0
Çocukların gelişimi ve güvenliği için, ebeveynler, çocuklarıyla beraber izleme deneyimine teşvik edilmelidir.	-	-	-	46,7	53,3
Çocuk ve gençler için tereddüt barındıran içerikler, ebeveyn eşliğinde izlenmeli ve her bir sahne ve durumun sakıncaları gerekçelendirilmelidir.	-	6,7	6,7	40,0	46,7
Ebeveynlerin, çocuk profillerinde aktif bloklayarak, bazı yapımları es geçerek veya daha ilk dakikalarında kapatarak vb. öneri algoritmalarını eğitmeleri teşvik edilmelidir.	-	6,7	6,7	33,3	53,3
İBYH'ye dair ortaya çıkan yönetsel ve toplumsal tepkilerin büyük oranda çözümü, dijital medya okuryazarlığı ile çözümlenebilecektir.	-	-	13,3	46,7	40,0
Kullanıcılar, dijital medya okuryazarlığı konusunda ne kadar bilinçli ve yetkin hâle gelirse, yayın hizmetlerine dair regülatörlere düşen görevler de o denli azalır.	-	-	6,7	40,0	53,3

Tablo 5.35. genel olarak göstermektedir ki dijital medya okuryazarlığı, özellikle içinde bulunduğumuz dijital çağda üzerinde önemle durulması gereken kritik bir alanıdır. Dijital medya kullanımı günümüz yaşamının vazgeçilmez bir parçası hâline gelmişken, bireylerin bu yoğun medya etkileşimini en doğru, bilinçli ve faydalı biçimde yönetmeyi öğrenmeleri bir gerekliliktir. Katılımcılar da bu yönde fikir beyan etmiş ve dijitalleşmenin yaşamın her alanına sirayet ettiği bu çağda, medya okuryazarlığının yalnızca çocuklar için değil, her yaştan birey için vazgeçilmez bir yetkinlik olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durum bir nevi medya okuryazarlığının bireysel bir beceri değil; toplumsal düzeyde ele alınması gereken bütüncül bir sorumluluk alanı olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda dijital medya okuryazarlığına dair yürütülecek çalışmaların kurumsal düzeyde, çok paydaşlı bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. RTÜK, TRT, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içerisinde hareket etmesi,

bu yetkinliğin yaygınlaştırılması sürecinde etkili bir adım olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların bu iş birliğine olan inancı, konunun yalnızca eğitim politikalarıyla sınırlı tutulamayacağı; medya ve toplumsal farkındalık boyutlarının da eş zamanlı olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Medya okuryazarlığı hem bireysel farkındalığı hem de toplumsal bilinç düzeyini etkileyen, stratejik öneme sahip bir alandır. Bu nedenle geçici kampanyalar ya da sınırlı pilot uygulamalarla sınırlı kalmayan; uzun vadeli, sürdürülebilir ve kapsamlı politikalarla desteklenen bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu süreçte atılabilecek en somut adımlardan biri, medya okuryazarlığı eğitimlerinin Millî Eğitim sistemi içinde zorunlu ders olarak yapılandırılmasıdır. Ancak burada amaç, bu alanı yalnızca müfredata eklenmiş bir “kredili ders” olarak görmek değil; tıpkı sağlık ya da çevre bilincine ilişkin kazanımların yaşamın her alanına sirayet etmesi gibi, medya okuryazarlığını da yaşam boyu uygulanan, bireyin gündelik yaşamında refleks hâline gelmiş bir düşünme ve davranma biçimine dönüştürmektir. Bu bağlamda medya okuryazarlığı eğitimi, eleştirel düşünme, algoritmik sistemlere karşı farkındalık geliştirme, içeriklerle yaratıcı üretim yapabilme ve medya araçlarını etkin ve etik biçimde kullanabilme becerilerini kazandırmayı hedeflemelidir. Medya ortamında edilgen kullanıcılıktan çıkıp, bilinçli ve etkili bir içerik tüketicisi ve üreticisi olmak; bireyleri hem medya karşısında hem de toplumsal hayatta daha dirençli, özgüvenli ve katılımcı bireyler olarak konumlandıracaktır. Bu nedenle medya okuryazarlığı, yalnızca “öğrenilen” değil, aynı zamanda “yaşanan” bir beceri alanı olarak yeniden tanımlanmalı ve bu doğrultuda eğitim politikaları yapılandırılmalıdır.

Katılımcıların medya okuryazarlığı seferberliği vurgusunda, çocukların eğitilmesi çok önemli bir yer tutsa da dijital medya okuryazarlığının her bireye kazandırılması için, eğitimlerin okullar, üniversiteler, devlet kurumları, sivil toplum platformları, e-devlet sistemi gibi pek çok mecra üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu da tüm vatandaşlara hitap eden bir kamu hizmeti olarak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda, kamu spotları gibi farkındalık artırıcı araçlarla birlikte çeşitli kampanyaların da sürece entegre edilmesi gerektiği ortak bir kanaat olarak ifade edilmiştir.

Çocuklar açısından medya okuryazarlığı kazanımı, yalnızca profesyonel eğitim ortamlarında edinilen bir beceri olmanın ötesinde, aynı zamanda ev ortamında da sürdürülebilir bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, özellikle erken yaşlardaki çocuklar için ebeveyn eşliği büyük önem taşımaktadır. Katılımcıların tamamı, çocukların medya

içerikleriyle etkileşiminde “birlikte izleme” deneyiminin gelişim ve güvenlik açısından teşvik edilmesi gerektiği görüşünde birleşmiştir. Özellikle gelişimsel açıdan kritik eşiklerde yer alan çocuklar söz konusu olduğunda içeriklerin ebeveyn eşliğinde izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Örneğin 6 yaşına kadar tüm çocukların yalnızca ebeveyn eşliğinde ve sınırlı süreli olarak içeriklerle temas etmesi önerilmektedir (Kandemir, 2019). Daha ileri yaşlarda da çocukların, izledikleri içeriklerde karşılaştıkları soygun, kaza, yalnız kalma gibi zorlayıcı durumlar karşısında ne yapacaklarını sorgulayabilmeleri ve bu tür sahneleri kendi yaşamlarıyla ilişkilendirerek anlamlandırabilmeleri açısından ebeveyn eşliğinde izleme büyük bir fırsat sunmaktadır. Yaşlarına uygun bir anlatım tercih edilmiş olsa dahi, çocukların bu tür içerikleri ebeveynleriyle birlikte izlemeleri, hem soru sormalarına imkân tanımakta hem de olası benzer durumlarda güvenli tepkiler geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Nitekim çocukla birlikte izleme deneyimi, yalnızca bir paylaşım anı değil, aynı zamanda çocuğun duygusal gelişimini destekleyen ve içeriklerin anlamlandırılmasına katkı sunan bir öğrenme fırsattır (Bulut, 2023). Keza katılımcılardan S1, medya içeriklerinin çocuklarla birlikte izlenmesinin, yalnızca eşlik etmekten ibaret olmayan; aynı zamanda rehberlik içeren bir süreç olması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle şiddet barındıran ya da pedagojik açıdan tartışmalı içeriklerin, çocukla birlikte izlenerek zararlı yönlerinin açıklanması ve çocuğun yaşına uygun biçimde gerekçelendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. S1’e göre, bu tür sahnelerle karşılaşma durumunda ebeveyn, kendi çocuğunun hassasiyetlerini de göz önünde bulundurarak ya izlemeye tamamen sınır koymalı ya da birlikte izleyip içerik hakkında açıklayıcı bir tutum geliştirmelidir. Bu noktada, ağır temalara sahip yapımların, ebeveyn eşliğinde dahi olsa çocuklar tarafından izlenmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.

İBYH’nin içerik sunum yapısı, kullanıcı tercihlerini temel alan algoritmik sistemler üzerinden işlemekte; böylece izleyicinin karşısına çıkan içerikler, çoğunlukla kullanıcı davranışlarına göre şekillenmektedir. Bu dinamik, izleme geçmişi, izleme süresi, durdurulan içerikler ve sıklıkla tercih edilen türler gibi etkileşim verilerinin sistem tarafından işlenmesi yoluyla, öneri algoritmalarının sürekli olarak yeniden yapılandırılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, algoritma okuryazarlığı medya okuryazarlığı içinde ardıl bir unsur olarak değil; içerik akışına doğrudan etki eden belirleyici bir bileşen olarak ele alınmalıdır. Katılımcılar, özellikle çocuk profilleri üzerinden yürütülen izleme pratiklerinde, ebeveynlerin bazı içerikleri daha ilk dakikalarında kapatmaları, uygun olmadığını düşündükleri yapımlara hiç tıklamamaları ya da doğrudan engelleme yoluna gitmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu tür etkileşimlerin, öneri algoritmalarının sunum biçimini doğrudan etkileyebileceği belirtilmiştir.

Dijital platformlarda bu şekilde algoritmaların “eğitilmesi”, yalnızca izlenen içerikleri değil; aynı zamanda platformların kullanıcı davranışlarını analiz etme biçimini de etkileyerek sistemin çocuğa yönelik içerik önerilerini daha güvenli bir hatta çekmesini sağlayabilir. Bu doğrultuda ebeveyn müdahalesi, medya okuryazarlığı kapsamında geliştirilebilecek sıradan bir refleksin ötesinde; algoritmik içerik akışına yönelik stratejik bir yönlendirme biçimi olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, katılımcılardan S2, dijital medya okuryazarlığını yalnızca bireysel bir beceri değil, toplumsal düzeyde stratejik bir yatırım alanı olarak değerlenmiştir. Bu bağlamda, algoritmaların nasıl çalıştığını bilmenin ve dijital platformlarda içeriklerin hangi ölçütlere göre, nasıl bir sıralama mantığıyla önerildiğini kavrayabilmenin hem çocuklar hem de yetişkinler açısından dijital medya deneyimini köklü biçimde dönüştürebilecek temel bir yetkinlik olduğu görüşünü dile getirmiştir.

İBYH’nin geleneksel televizyon yayıncılığından yapısal olarak ayrıştığı ve bu nedenle daha esnek, daha özgür bir alan olarak değerlendirilmesi gerektiği önceki bölümlerde temellendirilmiştir. Ancak bu görece özgürlük alanının gerek hukuki düzenlemelerde gerekse uygulama pratiklerinde netlikten uzak olması, özellikle çocukların korunması gibi hassas başlıklarda çeşitli soru işaretlerini gündeme getirmektedir. Mevcut toplumsal yapıya bakıldığında ise yalnızca çocukların değil; dijital ortamlarda yön bulmakta zorlanan yetişkin bireylerin de çeşitli risklerle karşı karşıya olduğu açıkça görülmektedir. Her bireyin medya içeriğiyle bilinçli bir ilişki kurabildiği varsayımı, pratikte kendiliğinden gerçekleşmemekte; aksine bu yetkinliğin eğitim yoluyla desteklenmesi zorunlu hâle gelmektedir. Bu nedenle, dijital medya okuryazarlığı, bireylerin dijital sistemlerin işleyişini kavrayabilen, öneri algoritmalarını yönlendirebilen ve kendi medya deneyimini denetleyebilen aktörler hâline gelmesini sağlayan bir temel beceri alanı olarak düşünülmelidir. Toplumun genelinde bu yetkinlik düzeyine ulaşılması hâlinde hem hizmet sağlayıcıların içerik stratejilerinde hem de kamu otoritesinin düzenleme ve denetleme pratiklerinde daha özgürlükçü ve katılımcı bir modelin önü açılacaktır. Bu durum, ifade özgürlüğü bakımından da toplumsal sorumluluk, dijital yurttaşlık ve öz denetim kültürü açısından da dönüştürücü bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim araştırma bulguları da bu bakışı desteklemektedir. Yalnızca iki katılımcının çekimser kaldığı durumda, diğer tüm katılımcılar “İBYH’ye yönelik yönetsel ve toplumsal tepkilerin büyük ölçüde dijital medya okuryazarlığı ile aşılabileceği” görüşünü desteklemiştir. Bu doğrultuda, kullanıcıların dijital medya okuryazarlığı düzeyindeki artışın, düzenleyici kurumların müdahale gereksinimini doğal olarak azaltacağı yönünde ortak bir kanaat gelişmiştir.

6. SONUÇ

Dijital teknolojiler, yaşamın akışını değiştirirken insanların düşünme, iletişim kurma ve dünyayı algılama biçimlerini de köklü bir şekilde dönüştürmeye devam etmektedir. Özellikle medya alanındaki dijitalleşme, bilgi üretimi ve paylaşımının sınırlarını aşındırarak yeni kültürel pratikler ve tüketim alışkanlıkları doğurmuştur. Bu bağlamda, isteğe bağlı yayın hizmetleri, dijital çağın sunduğu imkânların en belirgin örneklerinden biri olarak öne çıkmakta; bireyselleşen tüketim alışkanlıkları, içerik çeşitliliği ve denetim mekanizmaları açısından yeni tartışma alanları meydana getirmektedir. Bu çalışma, güncel dönüşüm dinamiklerini anlamaya çalışarak İBYH'nin düzenlenmesi ve denetlenmesi meselesine çok boyutlu şekilde yaklaşmayı amaçlamıştır.

Görsel-işitsel yayın hizmetlerinin geleneksel televizyonlardan dijital platformlara evrimi, endüstriyel bir dönüşüm olduğu kadar toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerin etkisiyle de şekillenmektedir. Bu dönüşüm, hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde yayıncılık alanında benimsenen hukuki düzenlemelere doğrudan yansımıştır. Hukuki çerçevelerin yalnızca normatif belgeler değil, aynı zamanda dönemin toplumsal ruhunu ve siyasi tercihlerini yansıtan göstergeler olduğu bilinmektedir. Türkiye'de yayıncılık düzenlemeleri de tarihsel süreç içerisinde, kimi dönemlerde daha devletçi ya da daha liberal esaslara dayanmış; kimi zaman sıkı denetim politikalarına, kimi zaman ise Avrupa Birliği politikalarıyla daha uyumlu olmaya yönelmiştir. Bu dalgalanmaların arkasında ise iç siyasi dengelerdeki değişimler ile uluslararası normlara uyum sağlama yönündeki dönemsel etkiler belirleyici olmuştur. Günümüzde dijital platformlara yönelik idari uygulamalarda da benzer bir eğilim gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere, Türkiye'de İBYH, 2019 yılı itibarıyla genel internet yayınlarından ayrıştırılarak farklı bir yasal statüye kavuşturulmuş; böylece hem lisanslama gibi düzenleyici bir mekanizma oluşturulmuş hem de bu hizmetler görsel-işitsel yayıncılık odaklı belli yayın ilkelerine tâbi tutularak denetim kapsamına alınmıştır. Türkiye'de İBYH'nin düzenlenmesi ve denetlenmesi yönünde atılan adımlar, -tüm eleştirilere rağmen- dijital yayıncılık alanındaki bir boşluğun giderilmesi açısından gerekli ve önemli bir girişim olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu yasal düzenlemenin nasıl yapılandırıldığı ve alana ilişkin idari otorite olan RTÜK'ün kurumsal yapısı ile beklentilere ne ölçüde karşılık verebildiği, çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Öncelikle, İBYH genel internet yayınlarından ayrıştırılmış olmakla birlikte, bu kez de mevzuat neredeyse tamamen geleneksel televizyon yayıncılığına

özgü ölçütlerle ele alınmasını öngörmekte ve bu durum İBYH'nin dijital ortama özgü karakteristik niteliklerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. RTÜK, bu önemli eksikliğin farkındalığıyla İBYH'nin özgün yapısını dikkate alarak yayın hizmeti ilkelerini daha esnek yorumlama ve bazı ilkeleri tamamen göz ardı etme eğilimi göstermektedir. Bu yaklaşım, dijital yayıncılığın dinamiklerini anlama çabası olarak değerlendirilebilse de sürdürülebilirlik konusunda büyük bir soru işareti oluşturmaktadır. Üstelik bu durum, yürürlükteki mevzuat ile uygulama pratikleri arasındaki uyumsuzluğu derinleştirmekte ve hukuk devleti ilkeleri açısından yeni tartışmalara zemin hazırlamaktadır. Böylece, bir yandan İBYH'nin dijital yapısına daha uygun bir uygulama zemini oluşturulmaya çalışılırken, diğer yandan hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerinin aşınması sonucunda yayınların düzenleyici otoritenin farklı muamelelerine açık hâle gelmesi gibi riskler doğmaktadır.

Bu tez, yalnızca bir medya türünün dönüşümünü değil; aynı zamanda bireyin medya ile kurduğu ilişkinin, devletin düzenleyici gücünün ve sektör dinamiklerinin iç içe geçtiği bir yapının da çözümlenmesini hedeflemiştir. Bu çözümleme sürecinde, mevcut düzenleyici yaklaşım, ifade özgürlüğü ve kitle iletişimi özgürlüğünü temel alan bir bakış açısıyla eleştirel bir biçimde incelenmiştir. İfade ve iletişim özgürlüklerinin sınırlandırılmasına ilişkin gerekçeleri esas alan bu perspektif doğrultusunda, İBYH'nin özgün yapısına uygun, daha dengeli ve çağın medya gerçekliğine duyarlı bir düzenleme ve denetim modelinin geliştirilmesi amacıyla çözüm önerileri sunulmuştur. Bu amaçla, denetçi, hukukçu, iletişimci ve sektör temsilcilerinden oluşan uzman katılımcılarla gerçekleştirilen ve tekrarlayan tur yönteminin izlendiği *Delphi* çalışması sonucunda, Türkiye'de İBYH'nin düzenlenmesi ve denetlenmesine ilişkin sistematik bir analiz yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular, katılımcıların genel olarak çocuk istismarı, şiddet, ebeveyn kontrol araçları ve medya okuryazarlığı gibi konulara ilişkin maddelerde yüksek düzeyde uzlaşma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur. Buna karşılık, denetim olgusuna dair maddelerde; denetleyici otoritenin yapılanması, genel düzenleme unsurlarının bir kısmı, terör ve nefrete teşvik gibi konularda görüş birliğinin bağlama göre anlamlı farklılıklar taşıdığı gözlemlenmiştir. Özellikle cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin temsilleri gibi tartışmalı başlıklarda belirgin bir fikir ayrılığı ve/veya kararsızlık öne çıkmıştır. Ayrıca, katılımcıların mensubu oldukları meslek gruplarıyla tam örtüşen bir görüş birlikteliğine her zaman rastlanmamış; ancak bazı temalarda anlamlı kesişimler tespit edilmiştir. Örneğin, hukukçular, hukukun temel ilkeleri ve normatif standartlar konusunda daha hassas bir tutum

sergilemişlerdir. İletişimciler, İBYH yapımlarının sanatsal anlatımına ilişkin daha özgürlükçü ve esnek bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Denetçiler, düzenlemelerin uygulanabilirliği konusunda teknik detaylara daha fazla odaklanmışlardır. Sektör temsilcileri ise ebeveyn kontrol araçlarının aktif kullanımının, içeriklere daha serbest bir yaklaşımı mümkün kılacağı görüşünde yoğunlaşmışlardır. Bu çok katmanlı tablo, İBYH'nin düzenlenmesine ve denetlenmesine yönelik çözüm önerilerinin tekil değil, çok boyutlu ve farklı perspektifleri içeren bir yaklaşımı gerektirdiğini göstermektedir.

Bulgulara daha detaylı ve sistematik biçimde bakıldığında öncelikle, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması gerekçeleri de dikkate alınarak, İBYH'nin denetiminin bir gereklilik olduğu kabul edilmelidir. Ancak denetim ile sansür kavramlarının hem kavramsal düzeyde hem de uygulamada net bir şekilde ayrıştırılması, denetimin toplumsal meşruiyetini güçlendirecek temel bir unsurdur. Bu bağlamda, yapımların yayın öncesinde incelenmesi ve herhangi bir yaptırıma tâbi tutulması -ister doğrudan ister dolaylı biçimde gerçekleşsin- sansür olarak değerlendirilmelidir. Buna karşılık, yayın sonrasında uygulanan müdahaleler, her zaman haklı gerekçelere dayanmamış olsa bile, denetim kapsamında ele alınmalıdır. Zira bu tür müdahalelerin isabetsiz ya da orantısız olması hâlinde, durumun yargı denetimiyle düzeltilmesi mümkündür; ancak bu durum, söz konusu müdahaleyi sansür olarak nitelendirmeyi haklı kılmaz. Bununla birlikte, denetim sisteminin uluslararası ve ulusal mevzuatla uyumlu hâle getirilmesi ve hukuka aykırı işlemlerin en aza indirilmesi için mevcut yapının tüm boyutlarıyla yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

İBYH'nin tâbi olduğu denetim sistemi, doğrudan geleneksel televizyon yayıncılığına özgü ölçütlerle yürütülmemelidir. İBYH, dijital ortama özgü üretim ve tüketim dinamiklerine, editöryal süreçlere ve içeriklere ilişkin de bir sorumluluk zincirine sahip olunması nedeniyle, hem geleneksel televizyon yayıncılığından hem de içerik üretiminin bireysel kullanıcılara ait olduğu YouTube gibi sosyal medya platformlarından ayrılan özgün bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, İBYH'ye yönelik denetim modeli, platformların görsel-işitsel özelliklerini ve dijital ortama özgü dinamiklerini esas alan ayrı bir sistem içinde yeniden tasarlanmalıdır.

RTÜK'ün, İBYH alanında bağımsız idari otorite pozisyonuyla düzenleme ve denetim görevini üstlenmesi prensipte kabul edilebilir. Çünkü Kurum, görsel-işitsel yayıncılığı düzenleme alanında uzun yıllara dayanan deneyimiyle, bu tür mecralara yönelik idari yaklaşımlar geliştirme pratiğine sahiptir. Buna karşın, mevcut yetki ve sorumluluk çatısının İBYH'nin özgün yapısal ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremediği görülmektedir. Üstelik,

platformların hem sayıca hem de içerik çeşitliliği bakımından hızla genişlemesi, mevcut sorunların daha da derinleşmesi riskini doğurmaktadır. Bu nedenle, RTÜK’ün İBYH bağlamında yürüttüğü düzenleme ve denetim faaliyetleri, platformların dijital ve özgün yapısı dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir. Bu doğrultuda, RTÜK bünyesinde İBYH’ye özgü ayrı bir denetim mekanizması kurulması ve bunun alana özgü ilke ve usullerle işletilmesi değerlendirilmelidir. Ayrıca Üst Kurul’un siyaseten bağımsızlaşamaması, karar alma süreçlerinin ülkenin siyasi konjonktürüne göre şekillenmesine yol açmakta; bu durum ise hizmet sağlayıcılara yönelik adalet ve eşitlik ilkelerinde zafiyetlere neden olabilmektedir. Bu nedenle, Üst Kurul üyelerinin atanma usulünün değiştirilerek hem mevzuat düzeyinde hem de uygulamada Kurumun bağımsızlığının garanti altına alınması, acil çözüm bekleyen yapısal sorunlardan biri olarak görülmelidir. Bununla birlikte, Üst Kurul kararlarının şeffaf olması, kararları gerekçelendirmelerin objektif bir titizlikle ve hukuki tutarlılıkla yürütülmesi, ayrıca tüm karar metinlerinin kamuoyunun erişimine açık tutulması, hem emsal kararlar oluşturulması hem de hesap verilebilirliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

İBYH’nin denetimine ilişkin esasların belirlenmesinde, platformların erişim koşulları ve kullanıcı profili temel belirleyiciler arasında yer almalıdır. Yalnızca yetişkin bireylere erişim imkânı sağlayan platformlar ile çocuk kullanıcıların erişimini etkin ebeveyn denetimine tâbi kılan sistemler, içerik düzenlemelerinde daha özgürlükçü bir yaklaşımın benimsenmesine olanak tanıyabilir. Bu çerçevede, bir platformda erişim kısıtlamalarının bulunması ve bu kısıtlamaların etkin şekilde uygulanması, içerik üzerinde yapılacak denetimin “orantılılık” ve “ölçülülük” ilkelerine uygun biçimde sınırlandırılmasını mümkün kılar. Dolayısıyla, ifade özgürlüğü ile bilhassa çocuk haklarının korunması arasındaki hassas dengeyi sağlamak amacıyla yalnızca içeriklere değil, aynı zamanda erişim güvenliği mekanizmalarına da odaklanan bütüncül bir düzenleme ve denetim anlayışının benimsenmesi gereklidir. Buna göre, ortak bir düzenleyici ve denetleyici kılavuzda birleşmek, ancak kapsayıcı ve açık hükümler içeren bir metnin varlığı hâlinde mümkün olabilecektir. Bu nedenle, İBYH kapsamına giren, hangi tür içeriklerin ve hangi platformlar üzerinden sunulan yayınların bu kapsama dâhil olduğunun açıkça belirtildiği net bir tanım yapılması zorunludur. Mevcut mevzuattaki ifade tarzıyla ‘platformun özgülendirilmesi’ meselesi de açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu noktada, öncelikli olarak platform kavramının netleştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada çerçevelendiği üzere İBYH bağlamında ‘platform’, bağımsız bir internet alan adı altında hizmet sunan ve içerikler üzerinde editöryal kontrol yetkisine sahip olan hizmet sağlayıcıları ifade edecek şekilde tanımlanarak netlik kazanabilir. Bu doğrultuda, www.tabii.com gibi kendi

markasına ve alan adına sahip yapılar platform niteliği taşıyabilecekken; www.youtube.com gibi sosyal medya platformları, kullanıcı içeriklerini barındıran yapılar olarak ayrı bir kategoride değerlendirilmelidir. Ayrıca, bu tür platformlar üzerinde açılan bireysel kullanıcı profillerinin veya kanalların, müstakil bir yayın hizmet sağlayıcısı değil, sosyal medya platformunun sunduğu hizmet sisteminin bir parçası olduğu kabul edilmelidir. Bu ayrımın belirginleştirilmesi, İBYH sisteminin daha kontrollü bir yapı içinde değerlendirilmesine ve hangi platformların “isteğe bağlı yayın hizmet sağlayıcı” olarak kabul edileceğinin net bir şekilde ayırt edilmesine imkân tanıyacaktır. Böylelikle hem hukuki belirlilik ilkesi desteklenecek hem de düzenleyici müdahalelerin meşruiyeti güçlendirilecektir.

Yukarıda belirtilen teknik ve kavramsal çerçevenin akabinde, çocukların korunması açısından bir diğer önemli noktaya dikkat çekilmesi gerekmektedir. Günümüzde İBYH kapsamında değerlendirilen bazı yayın hizmet sağlayıcılarının içeriklerine, herhangi bir üyelik veya abonelik zorunluluğu olmaksızın doğrudan erişilebilmektedir. Bu durum, ilgili dijital platformların daha esnek ve özgürlükçü bir denetim sistemine tâbi tutulmasının önünde göz ardı edilemeyecek bir engel teşkil etmektedir. Zira herhangi bir internet sitesi gibi serbest erişime açık olan platformlarda, yaşa dayalı filtreleme mekanizmalarının çocukların korunması açısından yeterli bir güvenlik sağlayamayacağı açıktır. Bu nedenle, bir dijital platformun İBYH kapsamında değerlendirilebilmesi için, ücretli abonelik veya ücretsiz kullanım fark etmeksizin, ‘üyelik’ sistemine dayalı bir erişim kontrolü mekanizması zorunlu tutulmalıdır. Bu şekilde erişim profilleri daha doğru tanımlanacak, hedef kitle ayrımları daha etkin şekilde yapılabilecek ve içeriklerin yaşa uygun sunumu teknik anlamda güvence altına alınabilecektir.

Fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişim süreçlerini devam ettirmekte olan çocukların, ebeveynleri tarafından mutlak bir takip ve koruma altında tutulduğunu varsaymak gerçekçi değildir. Bu nedenle, hem kamu otoriteleri hem de yayın hizmet sağlayıcıları, çocukların her türlü yayın içeriğine erişim riski göz önünde bulundurularak, teknik sınırlamaları artırmakla yükümlü olmalıdır. Bu çerçevede, çocukların korunmasına yönelik olarak geliştirilmiş teknik araçlar yalnızca gönüllülük esasına dayanmamalı; belirli standartlara bağlanarak zorunlu tutulmalıdır. Özellikle PIN uygulaması gibi bir sistemin ilgili tüm platformlara entegrasyonu mecburi kılınmalı ve bu sistem platform standartlarının ayrılmaz bir parçası hâline getirilmelidir. Ayrıca, kullanıcı profili oluşturulurken çocuk kullanıcının var olup olmadığı sorusu da yine zorunlu bir adım olarak sisteme eklenmeli ve bu bilgi periyodik aralıklarla -örneğin her yıl- güncellenmelidir. Böylece çocuk kullanıcıların zaman içinde gelişim göstererek

farklı platform profillerini kullanma eğilimleri de göz önünde bulundurulmuş olacaktır. Ayrıca bu yöntem, yalnızca teknik bir sınırlama sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda ebeveynlere çocuklarının medya kullanımı konusunda koruyucu önlemler alma yükümlülükleri bulunduğunu hatırlatan bir farkındalık mekanizması işlevi görecektir. Tüm bu önlemler, çocukların içeriklere rastlantısal veya bilinçsiz erişimini azaltmak, hizmet sağlayıcıların çocuk koruma yükümlülüğünü etkin biçimde yerine getirmesini sağlamak ve nihayetinde çocuk haklarının korunmasına yönelik sistematik bir güvenlik ağı oluşturmak amacı taşımaktadır.

İBYH yayınlarında da koruyucu semboller (akıllı işaretler) sisteminin zorunlu olarak uygulanması öngörülmektedir. Bu sistem genel izleyici, 7+, 13+ ve 18+ gibi yaş kategorileri ile şiddet/korku, cinsellik ve olumsuz örnek teşkil edebilecek davranışlara ilişkin içerik türleri hakkında kullanıcıları bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, İBYH yapımlarının içerik çeşitliliği ve sanatsal anlatım zenginliği, mevcut koruyucu sembol sisteminin sınırlarını aşacak ölçüde geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu nedenle bazı hizmet sağlayıcılar, platformlarında kullanmak üzere yalnızca standart koruyucu sembollerle yetinmemiş; intihar, küfürlü konuşma, argo, rahatsız edici görüntüler, cinsel şiddet, madde kullanımı ve çıplaklık gibi kavramlar temelinde özel içerik bilgilendiricileri geliştirmiştir. Bunlar, yalnızca çocukların korunması amacıyla değil; aynı zamanda yetişkin kullanıcıların içerik tercihlerinde daha bilinçli seçimler yapabilmeleri için de önemli bir işlev görmektedir. Örneğin, genel şiddet sahnelerine karşı hassasiyeti düşük bir izleyici, intihar temalı içeriklere karşı özel bir hassasiyet taşıyabilir ve buna göre seçim yapma ihtiyacı duyabilir. Bu nedenle, İBYH'nin içerik çeşitliliği ve sanatsal anlatımdaki deneysel karakteri dikkate alınarak, içerik bilgilendirici sisteminin kapsamı uzman görüşleri doğrultusunda genişletilmeli; belirli asgari standartlar belirlenerek tüm hizmet sağlayıcılar için uygulanması zorunlu hâle getirilmelidir. Böylece hem çocuk hem yetişkin kullanıcılar için içeriklere yönelik daha etkin bir koruma ve ön bilgilendirme mekanizması oluşturulabilecektir.

İBYH'nin içeriklerine yönelik eleştiriler, çoğunlukla toplumun ahlaki değerleri, çocuk hakları ve kamu düzeninin korunması gibi temel hassasiyet alanlarında yoğunlaşmaktadır. Söz konusu eleştiriler, kullanıcı deneyimleri, medya söylem analizleri, kamu otoritesinin açıklamaları ve düzenleyici kurumların yaptırım uygulamaları gibi farklı kaynaklardan hareketle kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre, terör propagandası, çocuk istismarı, aşırı şiddet, aşırı cinsel içerik, farklı cinsel yönelimlere teşvik ve nefrete teşvik gibi

temaların yayınlarda yer alması, bu alanlarda uygulanacak denetim ilkelerine ilişkin daha açık, sistematik ve öngörülebilir standartların belirlenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Öncelikle, ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri uyarınca, terör propagandası ve nefrete teşvik unsurlarına yayın içeriklerinde hiçbir şekilde yer verilmemesi gerektiği açıktır. Ancak, bir ifade veya görselin terör propagandası kapsamında olduğu ya da bir kesime karşı nefrete teşvik niteliği taşıdığı değerlendirilirken nesnel bir analiz yapılması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, terör propagandası değerlendirmelerinde ilkesel belirlenimciliğin esas alınması önerilmektedir. Buna göre, hem terörle mücadeleye ilişkin mevzuattaki esaslar göz önünde bulundurulmalı hem de sadece Türkiye için ‘terör’ kapsamındaki yapılanmaların değil; dünyanın herhangi bir yerindeki terör eylemlerini de kapsayacak şekilde terörist mantığının övücülüğü kabul edilmemelidir. Nefrete teşvik değerlendirmelerinde ise bir ifadenin veya görselin yalnızca eleştiri sınırlarını aşmakla kalmayıp, hedef alınan kişi veya gruba yönelik haksız, olumsuz duygular uyandırarak ötekileştirici ve/veya şiddet temelli eylemlere yönlendirme potansiyeli taşıyıp taşımadığı gözetilmelidir.

İBYH kapsamında ‘çocuk istismarı’ kavramı mümkün olduğunca geniş yorumlanmalı ve hem yayınlarda yer alan çocukların hem de ekran karşısındaki çocuk kullanıcıların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerine zarar verebilecek her türlü eylem bu kapsamda değerlendirilmelidir. Çocuk kataloğundaki yapımların içerikleri büyük bir titizlikle izlenmeli; ayrıca bu yapımların kendi içlerindeki kategorilendirme süreçlerinde pedagojik ilkelere uygunluk da dikkatle gözetilmelidir. Özellikle ‘gençlik yapımları’ başlığı altında kimlik, aidiyet, ilişki, özgürlük ve çatışma gibi temaların işlendiği içeriklerde, çocuk ve genç kullanıcıların güvenliğini tehlikeye atmayacak bir yaklaşım benimsenmeli; bu tür yapımların güvenli anlatım çerçevesinde sunulup sunulmadığı dikkatle denetlenmelidir.

İBYH’de aşırı şiddet içeren yapımlar geniş bir yer tutmakta ve şiddetin farklı türlerinin varlığı bu yelpazeyi daha da genişletmektedir. Çocuk kataloğunda yer alacak şiddet içerikleri, çocukların yaş kategorileri dikkate alınarak ve içerik derecelendirmelerine uygun biçimde sınırlı tutulmalıdır. Buna karşılık, aşırı şiddet unsurları barındıran -korku, travmatik olaylar, savaş ve suç gibi- ağır içerikler ise mutlaka uygun içerik bilgilendiriciler eşliğinde ve yalnızca yetişkin kataloglarında sunulmalıdır. Çocuklara, hayvanlara ve güçsüz bireylere yönelik şiddetin görselleştirilmesine kesinlikle izin verilmemeli; kadına yönelik şiddet sahnelerinin ise toplumsal hassasiyetler gözetilerek sınırlandırılması değerlendirilmelidir. Öte yandan, tecavüz gibi ağır şiddet içeren anlatılarda yalnızca içeriğin varlığı değil, bu sahnelerle ne amaçlandığı

ve konunun nasıl işlendiği de dikkate alınmalı; yapımlar bütüncül bir değerlendirme sürecinden geçirilerek denetlenmelidir.

İBYH yapımlarına yönelik en çok eleştirilen konulardan biri, aşırı cinsellik içeren öğelerin yoğunluğudur. Çocuklara yönelik yapımlarda cinsellik ve çıplaklık gibi içeriklere karşı özel bir hassasiyet gösterilmesi zorunludur; bu tür temaların, çocukların gelişim düzeylerine uygun şekilde ve pedagojik ilkelere dayalı olarak sınırlandırılması, çocuğun yüksek yararı ilkesinin gereğidir. Buna karşılık, yalnızca yetişkinlere yönelik kataloglarda yer alan cinsellik ve çıplaklık içeren içerikler, pornografik nitelik taşımadığı sürece kabul edilebilir sınırlar içinde değerlendirilebilir. Ancak, cinselliğin doğrudan, ayrıntılı ve cinsel uyarım amacıyla sunulduğu durumlarda -pornografik mahiyete büründüğü hâllerde- bu içeriklerin sınırlandırılması gerekir. Öte yandan, bireylerin köleleştirildiği ya da cinsel obje olarak sunulduğu yapımlara ise hiçbir surette izin verilmemelidir.

Türkiye’de İBYH kapsamında sunulan yapımlarda en çok eleştiri konusu olan hususlardan biri, cinsiyetsizleştirme ve farklı cinsel yönelimlerin temsiline ilişkindir. Yetişkinlere yönelik yapımlarda, bireysel tercih ve izleyici arzusu doğrultusunda bu tür temsillerin yer alması, insan hakları ve ifade özgürlüğü ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmelidir; bu bağlamda, içerik arzı olduğu sürece, kamu otoriteleri tarafından müdahaleye konu edilmemelidir. Bununla birlikte, cinsellik içeren yapımlarda da olduğu gibi, insanları obujeştiren, küçük düşüren, sapkın ve kötücül nitelikteki sunumlara müsaade edilmemelidir. Buna karşın çocuklara yönelik yapımlarda, gelişimsel hassasiyetler dikkate alınarak farklı cinsel yönelimlere ilişkin açık ya da dolaylı hiçbir temsile yer verilmemesi; çocuk kataloglarının bu anlamda da dikkatle denetlenmesi gerekmektedir.

İBYH kapsamındaki içeriklere yönelik yaptırımlar, yalnızca hukuki bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda denetim sisteminin meşruiyetini ve etkililiğini belirleyen temel araçlar olarak değerlendirilmelidir. Yaptırımların, içerik üreticileri ve platformlar üzerindeki etkisinin sınırlı kalması durumunda, denetim sürecinin kamu yararına hizmet etme işlevi zayıflamakta; bu durum sistemin yalnızca biçimsel bir kontrol mekanizmasına dönüşme riskini doğurmaktadır. Bu çerçevede, uygulanan yaptırımlar amaca uygunluk, orantılılık ve etkililik ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmalıdır. Yaptırım türü ile ihlalin niteliği arasında gerçek bir denge kurulmalı; yalnızca idari para cezası gibi sembolik önlemlerle yetinilmemelidir. Nitekim, zararlı içerik barındırdığı gerekçesiyle idari para cezası uygulanan bir yayının katalogda kalmaya devam etmesi, hem caydırıcılığı zayıflatmakta hem de düzenleyici otoritenin

kamuoyundaki güvenilirliğini sarsmaktadır. Bu tür durumlar, denetim mekanizmasının varlığı kadar, nasıl işlediğinin de belirleyici bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

İBYH ekosisteminin daha sağlıklı bir zeminde işlemesi, yalnızca hukuki ve kurumsal düzenlemelerle değil, aynı zamanda izleyici kitlesinin bilinç düzeyiyle de doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, dijital medya okuryazarlığının toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılması, kullanıcıların içerikleri eleştirel bir bakışla değerlendirebilme becerilerini artıracaktır. Özellikle çocuklar ve gençler başta olmak üzere, tüm kullanıcı gruplarına yönelik yaşa uygun medya okuryazarlığı programlarının desteklenmesi, hem içeriklere karşı farkındalık geliştirilmesini hem de düzenleyici kurumların yükünün hafiflemesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, medya hizmet sağlayıcılar ve kamu otoriteleri, içerik üretim ve tüketim süreçlerinde bilinçli kullanıcı davranışlarını teşvik edecek eğitimsel politikaları, sadece bir ders veya süreli bir proje olarak değil; süreklilik arz eden bir toplumsal eğitim stratejisi olarak benimsemeli ve gündemlerine almalıdır.

Anayasaların birer “ruh” taşıdığı gibi, kanunların da ruhundan söz etmek pekâlâ mümkündür. Bu ruh, bir kanunun özgürlükleri genişletmeyi mi yoksa sınırlamaları güçlendirmeyi mi hedeflediğini, düzenlemenin ayrıntı düzeyi ile yorum serbestliği arasındaki tüm boyutlarda kendini gösterir. Mevzuat özgürlük odaklı biçimde inşa edildiğinde, detaylı sınırlamalara gerek duyulmaz; buna karşılık daha sıkı bir denetim anlayışı benimsenmişse, muğlak ve yoruma açık hükümler düzenleyici müdahalelere zemin hazırlar. Bu tez çalışmasında da yer yer tartışıldığı üzere, Türkiye’de özellikle Avrupa Birliği normlarına uyum süreci kapsamında yapılan düzenlemelerde ciddi yapısal mevzuat sorunlarına rastlanmamaktadır. Ancak internetin gelişim hızı ve dijital alanın sürekli değişen doğası göz önünde bulundurulduğunda, mevzuatın yeni durumlara tam anlamıyla yanıt verememesi söz konusu olabilmektedir. Esasında dijital mecraların dinamizmi, mevzuatın her defasında yeniden şekillendirilmesini değil; belirli ilkelere dayalı, esnek ve yorumlanabilir bir çerçeve ile yönlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, İBYH örneğinde olduğu gibi hem internet ortamında faaliyet gösteren hem de görsel-işitsel yayın niteliği taşıyan alanlarda, çağdaş medya gerçekliğiyle uyumlu ve bu alanın kendine özgü yapısını dikkate alan özel uygulama ilkeleri geliştirilmelidir. Bu sayede dijital mecraların doğasına uygun esneklik korunurken, hukuk sisteminin bütünlüğü zedelenmeden alanın ihtiyaçlarına da etkili biçimde karşılık verilebilecektir. Böyle bir yaklaşım yalnızca güncel medya ortamının gerektirdiği

esnekliği sağlamakla kalmaz; aynı zamanda hukukun özgürlükçü ama sorumlu ruhunu da yansıtmaya imkânı sunar.

Unutulmamalıdır ki ekranların ötesinde bir çocuk bakışı; her içeriğın satır aralarında ise bir gelişim hikâyesi gizlidir. Bu nedenle yalnızca düzenleyici kurumların değıl, içerik üreten, sunan ve yöneten tüm aktörlerin her zaman bir yerlerde bilhassa çocuk kullanıcıların var olduğunu merkeze alan daha adil, şeffaf ve sorumlu bir medya düzeni inşa etmesi ertelenemez bir yükümlülüktür.

EXTENDED ABSTRACT

In the digital age, media production, distribution, and consumption practices have undergone significant transformations. This transformation has been particularly evident in the field of audio-visual broadcasting; digital platforms that have emerged as alternatives to traditional television broadcasting have positioned themselves as distinct media channels with their unique structures and user-oriented service models. This new type of broadcasting, exemplified by platforms such as Netflix, BluTV, Exxen, Disney+ and Gain, is defined in the literature as on-demand media services (ODMS). Structural features such as independence from time and space, recommendation algorithms tailored to user preferences, subscription-based revenue models, and interactive content consumption distinguish this form of broadcasting from traditional television and bring forth the need for a new regulatory and supervisory framework.

The primary focus of this thesis is to examine the current debates on the regulation and supervision of on-demand media services in Türkiye, addressing their legal, structural, and societal dimensions. The study has two main objectives: first, to identify the aspects in which the ODMS model diverges from traditional television broadcasting; second, to critically evaluate the current state of legal regulation and supervision of these services. Accordingly, the study first reveals all structural differences of ODMS from content production to presentation, providing a comparative analysis with traditional broadcasting. Subsequently, the supervision of ODMS by the Radio and Television Supreme Council (RTÜK) following the legal regulation process initiated in Türkiye in 2018 is analyzed, alongside ambiguities and contradictions stemming from the legislation and interpretative differences arising during implementation. Furthermore, the impacts of this regulation on platforms, content producers, and user experience are also assessed.

The research methodology is based on the Delphi method, which involves collecting expert opinions through iterative rounds. This approach is implemented as a mixed method since the qualitative data obtained from semi-structured interviews in the first round are analyzed in depth and subsequently supported by quantitative assessments using Likert scales in the second and following rounds. The participants consist of sixteen experts from regulators, legal experts, communication specialists, and industry representatives. The experiences and suggestions of these experts are comprehensively evaluated through both open-ended responses and a scoring system. Within this framework, the aim is to develop concrete and measurable legal and social policy recommendations concerning on-demand media services.

The data obtained from the first-round interviews with participants were categorized under eleven main topics comprising a total of 137 parameters, as follows:

- The concept of ‘supervision’ regarding ODMS
- The supervisory authority and organizational structure in ODMS
- Regulation of ODMS
- Most criticized issues in ODMS: Terror propaganda
- Most criticized issues in ODMS: Child abuse
- Most criticized issues in ODMS: Excessive violence
- Most criticized issues in ODMS: Excessive sexual content
- Most criticized issues in ODMS: Gender neutrality and encouragement of diverse sexual orientations

- Most criticized issues in ODMS: Incitement to hatred
- Technical access to streamings, parental control tools, protective symbols, and content informants
- ODMS and digital media literacy

The findings indicate that the existing regulatory framework in Türkiye does not adequately correspond to the unique structure of digital platforms. The principles of streaming services established in Law No. 6112 for traditional radio and television are directly applied to digital platforms. However, these supervisory criteria are unsuitable for ODMS, which generally operates via encrypted subscription systems, allows only adult memberships, and offers child profiles for young users. Although RTÜK has adopted a relatively more flexible approach to content supervision by considering the distinct nature of ODMS, this flexibility, exercised through institutional initiative without a legal basis, is both legally problematic and undermines the legitimacy of the supervisory mechanism in an era of rapid growth and diversification of digital platforms.

One of the primary measures required is resolving the ambiguity of authority between RTÜK and the Information Technologies and Communication Authority. In this context, the concepts of ‘on-demand media’ and ‘platform’ also need further clarification. Within the ODMS framework, ‘platform’ could be defined as service providers offering content under an independent internet domain name with editorial control authority. Accordingly, structures with their own brand and domain names, such as www.tabii.com, could be considered platforms, whereas social media platforms like www.youtube.com, which host user-generated content, should be categorized separately. Additionally, individual user profiles or channels opened on such platforms should not be regarded as independent platforms but rather as parts of the main platform’s service system.

According to the research findings, RTÜK’s current supervisory approach should be reconsidered, emphasizing the development of supervision principles specific to ODMS. It is argued that this process should include not only public authorities but also legal experts, communication academics, and industry representatives. The proposed new model is based on a multi-stakeholder and pluralistic supervision system. This system requires platforms to develop transparent content policies within the framework of social responsibility principles, strengthen user complaint mechanisms, and ensure that supervision is based on objective, measurable criteria free from arbitrariness.

Child protection holds an important place both generally in the media context and specifically in the regulation and supervision of ODMS, which should guarantee this protection from a more liberal perspective. It is suggested that content classification, age restrictions, and parental control tools can be used more effectively to balance user rights and societal values.

Furthermore, the concept of ‘child abuse’ within ODMS should be interpreted as broadly as possible, covering all elements that may harm the physical, mental, and emotional development of both children featured in streamings and child viewers. The content of productions included in the child catalog should be monitored meticulously, and the categorization processes among children’s content must align with pedagogical principles. Especially in productions under the ‘youth content’ category addressing themes such as identity, belonging, relationships, freedom, and conflict, approaches that do not jeopardize the safety of child and adolescent users should be adopted, and it must be carefully supervised whether these productions are presented within a safe narrative framework.

Violent content in the child catalog should be limited according to children's age groups and content ratings. Conversely, heavy content involving extreme violence -such as horror, traumatic events, war, and crime- must be accompanied by appropriate content warnings and be presented only in adult catalogs. Visualization of violence against children, animals, and vulnerable individuals should be strictly prohibited, and scenes of violence against women should be limited in consideration of societal sensitivities.

While content involving sexuality and nudity may be restricted to adult catalogs, special sensitivity is required for such themes in children's content. Content restrictions should focus on depictions of sexuality that are explicit, detailed, and intended for sexual arousal. Moreover, productions that depict individuals as objects or in a way that dehumanizes them sexually must be categorically prohibited.

One of the most criticized issues in productions offered under ODMS in Türkiye concerns the representation of gender neutralization and diverse sexual orientations. In productions aimed at adults, the inclusion of such representations, aligned with individual preferences and audience demand, should be evaluated within the framework of human rights and freedom of expression principles; in this context, as long as the content supply exists, it should not be subject to intervention by public authorities. However, as with content involving sexuality, presentations that objectify, demean, or portray individuals in deviant and malicious manners must not be permitted. Conversely, in productions directed at children, considering developmental sensitivities, no explicit or implicit representation of diverse sexual orientations should be included; child content catalogs must therefore be carefully monitored in this regard.

Finally, the research reveals the necessity for a restructuring of media law in Türkiye to meet the requirements of the digital era. This need extends beyond mere punitive sanctions, emphasizing a regulatory system that is guiding, open to self-regulation, and ethically grounded. Within this framework, the thesis argues that digital streamings in Türkiye should be approached not only as a sector requiring control but also as a media model that ought to be encouraged and guided in accordance with the public interest.

KAYNAKLAR

- Abramson, A. (2007). *The history of television 1942 to 2000*. McFarland.
- ACE. (t.y.). ACE Works to Combat Digital Piracy & Protect the Creative Marketplace. alliance4creativity: <https://www.alliance4creativity.com/>
- Açıklan, N. (2021). Etik ve hukuk için zorlu sınav: Yeni nesil teknolojik inovasyonlar. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 7(1), 1-20. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1532782>
- Akalın, A. (2011). Radyo ve televizyon teknolojisindeki gelişmelerin hukuki düzenlemelere etkisi [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu.
- Akbaş, Y. (2025, 31 Ocak). RTÜK'ten Netflix'teki çizgi filme yayın yasağı! <https://www.donanimhaber.com/rtuk-ten-netflix-teki-cizgi-filme-yayin-yasagi--187231> Erişim: 03.02.2025
- Akcan, B. (2019). *Sosyal televizyon: aktörler içerik etkileşim*. Literatürk Academia.
- Akçıl, Y. & Termacı, T. (2017). Önsöz. İçinde M. Şen, & K. Recep (Hazırlayanlar), *T.C. Anayasa Mahkemesinin ifade özgürlüğü konusunda verdiği kararların özeti*. Avrupa Konseyi.
- Akıncı, M. & Taşkın, Ş. C. (2014). İdarenin düzenleme konusu olarak internet ve internete erişim yasakları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014 (3), 151-165.
- Akkuş, T. (2019). Kan benim kanal benim. *TRT Akademi*, 04(07), 178-183.
- Aksoy, S. (2020). Akıllı cihazların ebeveynler tarafından çocuk bakımında bir bakıcı olarak kullanılması: Nitel bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(11), 231-243.
- Akyol, O. & Ünlü, T. T. (2020). Televizyon yayıncılığı ve etkileşimli televizyon uygulamaları. İçinde E. Sirer (Editör), *Yeni izlenen yeni izlerkitle*. LiteraTürk.
- Akyol, O. (2012). Gelişen televizyon yayın teknolojileri ve etkileşimli yayıncılık uygulamaları [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, O. (2015). İnternet ve değişen televizyon yayıncılığı teknolojileri. İçinde M. Aytekin (Editör), *Yeni(lenen) medya* (ss. 91-133). Kocav Yayınları.
- Akyüz, F. (2020, Nisan 12). İnternetin yükselen çağı: Streaming servisleri ve yeni problemler. <https://geekyapar.com/geek-dosya/internetin-yukselen-cagi-streaming-servisleri-ve-yeni-problemler/>
- Alatlı, A. (2024). *Ben böyle düşünüyorum demekle olmuyor*. Kapı Yayınları.
- Alimoğlu Algan, E. (2021). İnternet yayıncılığı çerçevesinde görsel-işitsel medya hizmetleri direktifi ve Türkiye'deki uygulanması [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü.
- Aliyev, C. (2018). *Çevrimiçi ifade özgürlüğü*. Liberte Yayınları.
- Altaylı, F. (2025, Mart 28). Fatih Altaylı yorumluyor: Vız gelir, tırıs gider! <https://www.youtube.com/watch?v=SxMZT-HXvww>

- Aluç, R. (2022). 6112 sayılı kanun kapsamında internet ortamından sunulan isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amazon. (2006, September 7). Amazon.com launches Amazon Unbox(TM), a digital video download service with DVD-quality picture. <https://press.aboutamazon.com/2006/9/amazon-com-launches-amazon-unboxtm-a-digital-video-download-service-with-dvd-quality-picture>
- Amazon. (2023, Ekim 19). Amazon Prime Video kullanım şartları. https://www.primevideo.com/help?nodeId=202095490&language=tr_TR&view-type=content-only
- Anadolu, B. (2020). Beyazperdeden Dijital Medyaya: Film İzleme Deneyiminin Değişimi Üzerine Bir Araştırma. OPUS International Journal of Society Researches, 15(32). doi:<https://doi.org/10.26466/opus.796968>
- Anderson, N. (2007, Ocak 16). Netflix Offers Streaming Movies to Subscribers. [https://arstechnica.com/: https://arstechnica.com/uncategorized/2007/01/8627/](https://arstechnica.com/:https://arstechnica.com/uncategorized/2007/01/8627/)
- AppsFlyer. (t.y.). TVOD (Transactional video on demand). [https://www.appsflyer.com/glossary/tvod/#:~:text=video%20on%20demand\)-,TVOD%20\(Transactional%20video%20on%20demand\),%2C%20rent%2C%20or%20purchase%20content](https://www.appsflyer.com/glossary/tvod/#:~:text=video%20on%20demand)-,TVOD%20(Transactional%20video%20on%20demand),%2C%20rent%2C%20or%20purchase%20content)
- Arıboğan, D. Ü. (2008). *Terör ve medya* (ss. 63-70). RTÜK.
- Arkenberg, C., Lee, P., Evans, A. & Westcott, K. (2022). As the world churns: The streaming wars go global. Deloitte. https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/articles/GLOB164583_SVOD-churn/DI_SVOD-churn.pdf
- Arslan, Z. (2003). ABD Yüksek Mahkemesi ve ifade özgürlüğü. İçinde Z. Arslan (Derleyen), *ABD Yüksek Mahkemesi kararlarında ifade özgürlüğü* (ss. 3-47). Liberal Düşünce Topluluğu.
- Arslan, Z. (2024, Mart 15). Anayasa Mahkemesi içtihadında ifade özgürlüğü. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. <https://anayasa.gov.tr/tr/baskan/eski-baskanlarin-konusmalari/zuhtu-arslan/konusmalar/anayasa-mahkemesi-ictihadinda-ifade-ozgurlugu/>
- Aslan, E. (2023, Ocak 31). Türkiye’de hangi online dizi-film platformu daha çok kullanılıyor? (2022). Webmasto. <https://webmasto.com/turkiyede-hangi-online-dizi-film-platformu-daha-cok-kullaniliyor-2022>
- Aslan, K. (2014). *İkna ekranları*. Anahtar Kitaplar.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2013). *Avrupa Birliği müzakere sürecinde yargı ve temel haklar faslı*. Avrupa Birliği Bakanlığı.
- Avrupa Komisyonu. (2023). *2023 Türkiye Raporu*. Avrupa Birliği Komisyonu. <https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/2023%20T%C3%BCrkiye%20Raporu.pdf>
- Avrupa Komisyonu. (2024). *2024 Türkiye Raporu*. Avrupa Komisyonu. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2024_trkiye_report_tr.pdf
- Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2025). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi içtihadına dair rehber: LGBT bireylerin hakları*. Avrupa Konseyi. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_lgbti_rights_tur

- Avşar, B. Z. & Emre Kaya, E. (2013). *Medyanın iffeti*. Altınpost Yayınları.
- Avşar, Z. & Terzi, Ü. (2022). Dizilerin üretiminde ortaya çıkan dijital yeniliklerin küresel yaratıcı kararlar üzerindeki etkilerine genel bir bakış. İçinde İ. Sarıtaş, & A. Özsoy (Editörler). *Küresel değişim ve endüstrileşme sürecinde Türk dizileri (2010-2020)* (ss. 57-66). İstanbul Ticaret Odası.
- Aydın, C. H. (1999). Eğitim iletişimde Delphi tekniğinin uygulanışı. *Kurgu Dergisi*(16), ss. 225-241. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1501180>
- Aziz, A. (1975). *Televizyonun yetişkin eğitimindeki yeri ve önemi*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Aziz, A. (2006). *Televizyon ve radyo yayıncılığı*. Turhan.
- Bağcı, B. (2022, Mart 30). A Dokuz Televizyonu Dijital Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş. Başvurusu - karşıoy gerekçesi. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/13960>
- Bağcı, C. (2021). Türkiye’de sayısal televizyon yayıncılığı: Sektörel yönelimleri, yeni yayın içerikleri ve izleyici deneyimleri [Yayımlanmamış doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahtiyar Saygan, B. & Pekel Uludağlı, N. (2021). Yaşam boyu toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(2), 354-382. <https://doi.org/10.18863/pgy.789615>
- Basın Konseyi. (2023, Mart 22). RTÜK’ün, ‘muhalif’ kanallara yağdırdığı yayın yasağı ve ağır para cezaları ile serbest seçimlere gidilemez. Basın Konseyi. <https://basinkonseyi.org.tr/rtukun-muhalif-kanallara-yagdirdigi-yayin-yasagi-ve-agir-para-cezalari-ile-serbest-secimlere-gidilemez/>
- Başer, E. & Akıncı, S. (2020). Kullanıcı deneyimi ve kişiselleştirme bağlamında bir dijital platform incelemesi. *Selçuk İletişim*, 13(2), 866-897. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1182103>
- Başer, E. & Söğütlüler, T. (2023). Değişen izleme eğilimleri çerçevesinde dijital platformlar ve içerik reklamları üzerine bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1-26. doi:<https://doi.org/10.31123/akil.1303391>
- Başpınar, S. (2022, Ağustos 14). TV izleyenler azalıyor, YouTube ve Netflix ana ekrana dönüşüyor. *Marketing Türkiye*. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/internetten-gazete/>
- Baykal, K. C. (2021). TRT yayınlarının hukukî denetimi: Geçmişten günümüze bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(56), ss. 104-120. <https://doi.org/10.47998/ikad.988382>
- BBC News Türkçe. (2018, Eylül 06). Hindistan’da eşcinsel ilişki suç olmaktan çıkarıldı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45432233>
- BBC News Türkçe. (2020, 1 Mayıs). Designated Survivor: “Netflix, RTÜK’ün talebi üzerine dizinin bir bölümünü Türkiye’de yayından kaldırdı”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52496247>
- Bianet. (2023, 26 Temmuz). RTÜK’ten dijital platformlara “LGBTİ+ yapım” cezası. <https://bianet.org/haber/rtuk-ten-dijital-platformlara-lgbti-yapim-cezasi-282043>

- Bianet. (2024, Mart 27). Rusya’da LGBTİ+’ların durumu nasıl bu noktaya geldi? Bianet. <https://bianet.org/haber/rusya-da-lgbti-larin-durumu-nasil-bu-noktaya-geldi-293511>
- BirGün. (2024, Aralık 29). RTÜK’ün karnesi: Ayrımcılık. <https://www.birgun.net/haber/rtukun-karnesi-ayrimcilik-587178>
- Blair, R. (2002). *Digital techniques in broadcasting transmission*. Focal Press.
- Bloomberght. (2021, Ocak 19). Discovery, BluTV’ye ortak oluyor. Bloomberght. <https://www.bloomberght.com/discovery-blutv-ye-ortak-oluyor-2272817>
- BluTV. (t.y.). BluTV hakkında. BluTV. <https://destek.blutv.com/hc/tr/sections/115000514005-BluTV-Hakk%C4%B1nda>
- Bourdieu, P. (2000). *Televizyon üzerine*. (T. Ilgaz, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Boynudelik, U. (2018). Türkiye’nin sayısal televizyon yolculuğu. <http://www.uygarboynudelik.com/2018/02/19/ilk-e-kitabim-cikti-turkiyenin-sayisal-televizyon-yolculugu/>
- Brehm, S. S. & Brehm, J. W. (1981). *Psychological reactance: A theory of freedom and control*. Academic Press.
- Britannica. (2024, Eylül 23). Disney Company summary. <https://www.britannica.com/summary/Disney-Company>
- Britannica. (t.y.). Pluralism. <https://www.britannica.com/topic/pluralism-politics>
- Brunskill, P. (t.y.). What is news literacy (and why does it matter)? Britannica. <https://www.britannica.com/topic/misinformation-and-disinformation>
- Bulut, E. (2024). Globally connected, nationally restrained: Platform ambiguities and censorship in Turkey’s drama production. 28(1), 99-115. doi:<https://doi.org/10.1177/13678779241254541>
- Bulut, S. (2023, Ağustos 2). Çocuğunuzla birlikte film izlemenin faydaları. TRT Çocuk Ebeveyn Akademisi. <https://ebeveynakademisi.trtcocuk.net.tr/makale/cocugunuzla-birlikte-film-izlemenin-faydaları-11555183>
- Bushman, B. J. & Huesmann, L. R. (2012). Effects of violent media on aggression. In D. G. Singer, & J. L. Singer (Editors), *Handbook of children and the media* (pp. 231-248). SAGE.
- Bychawska-Siniarska, D. (2018). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında ifade özgürlüğünün korunması*. (T. D. Köksal, Çev.) Avrupa Konseyi.
- Cambridge Dictionary. (t.y.). Catch-up TV. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/catch-up-tv>
- Can Maraşlı, M. (2017). Türkiye’nin ilk özel televizyon ile tanışması: Magic Box / Star 1 kanalının yazılı basındaki yansımaları üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(44), 384-403.
- Can Maraşlı, M. (2021). Görsel-işitsel medyada ortak denetim. İçinde A. Çiftci (Editör), *Kitle iletişiminde denetim*. Adalet.
- Can Maraşlı, M. (2022). İsteğe bağlı yayın hizmetlerinde çocukların korunması: Minnoşlar filmi örneği. *Yeni Medya*(13), 265-287. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1160315>

- Can Maraşlı, M. (2023). İnternette ifade özgürlüğünün kullanımında sınırlayıcı bir unsur olarak algoritmalar. [Konferans sunumu özeti]. 13. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali, İstanbul, Türkiye.
- Can Maraşlı, M. (2024). İfade özgürlüğünün sınırlandırılması gerekçesi olarak olağanüstü dönemler ve doğal afetler. İçinde Ö. Alanka (Editör), *Afet ve medya* (ss. 181-202). Efe Akademi Yayınları.
- Can Maraşlı, M. (2024). İsteğe bağlı yayın hizmetlerinde maruz kalma sorunsalı üzerine içerik uyarıcılarını yeniden düşünmek. Uluslararası İletişim Çalışmaları Kongresi Özet Kitapçığı, (s. 68). Ankara.
- Can, E. N., Koçer, M. & Hekimoğlu Toprak, H. (2021). Tüketicilerin Netflix kullanımları üzerine bir araştırma. *Journal of Erciyes Academy*, 323-344. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1618583>
- Cankaya, Ö. & Batur Yamaner, M. (2012). *Kitle iletişim özgürlüğü*. Beta.
- Cankaya, Ö. (1997). *Dünden bugüne radyo televizyon*. Beta.
- Cankaya, Ö. (2003). *Bir kitle iletişim kurumunun tarihi: TRT 1927-2000*. Yapı Kredi Yayınları.
- Case of Behar and Gutman v. Bulgaria, 29335/13 (February 16, 2021). European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-207929%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-207929%22]})
- Case of Handyside v. The United Kingdom, 5493/72 (December 7, 1976). European Court of Human Rights. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57499%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57499%22]})
- Cavalier, J. J. (2004). *Medya ve iletişim teknolojileri*. (M. Çamdereli, Çev.), Salyangoz Yayınları İletişim Kitaplığı.
- Chandler, D. & Munday, R. (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü*. (B. Taşdemir, Çev.), İletişim Yayınları.
- Chmielewski, D. (2024, January 24). Netflix hits fourth-quarter subscriber record, fueled by 'The Crown' and 'The Killer'. Reuters. <https://www.reuters.com/business/netflix-reports-record-fourth-quarter-subscriber-gains-falls-shy-per-share-2024-01-23/>
- Chomsky, N. & Achcar, G. (2007). *Tehlikeli güç*. İthaki.
- Chul Han, B. (2022). *Enfokrasi*. (M. Özdemir, Çev.), Ketebe.
- Clayton, M. (1997). Delphi: A technique to harness expert opinion for critical decision-making. *Educational Psychologist*, 17(4), 373-386. <https://doi.org/10.1080/0144341970170401>
- CNN. (2021, Mart 3). BluTV abone sayısı ile fark attı. <https://www.cnnturk.com/teknoloji/blutv-abone-sayisi-ile-fark-atti>
- Common Sense Media. (2013). Media and violence: An analysis of current research. common sense media. <https://www.common sense media.org/sites/default/files/research/report/media-and-violence-research-brief-2013.pdf>
- Coşkun, S. (2018). *Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde denetim*. Adalet.
- Coşkun, S. (2024). Bibliometric analysis of articles published in Türkiye on binge-watching. In P. Özgökbil Bilis, A. E. Bilis, & K. C. Baykal, *Rethinking media in light of current discussions and trends* (pp. 171-196). Global Academy.

- Council of Europe. (2022). Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe. Strasbourg: Council of Europe. <https://edoc.coe.int/en/living-together-diversity-and-freedom-in-europe/11157-thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-first-thematic-implementation-review-report-on-recommendation-cmrec20105.html>
- Council of Europe. (2023). *ECRI General Policy Recommendation No. 17. on preventing and combating intolerance and discrimination against LGBTI persons*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/general-policy-recommendation-no-17-on-preventing-and-combating-intolerance/1680acb66f>
- Council of Europe. (t.y.). European Commission against Racism and Intolerance (ECRI). <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/ecri-standards>
- Cumhuriyet. (1966, Ocak 05). Başbakanın İlk Basın Toplantısı. *Cumhuriyet*.
- Curtis, W. M. (2025, February 21). Hate Speech. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/hate-speech>
- Çakır, V. (2006). Etkileşimli TV etkileşimli drama. Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, (ss. 85-90). İstanbul, https://www.researchgate.net/profile/Vedat-Cakir/publication/292982267_ETKILESIMLI_TV_VE_ETKILESIMLI_DRAMA/links/56b38fab08ae1f8aa4534f03/ETKILESIMLI-TV-VE-ETKILESIMLI-DRAMA.pdf
- Çam, A. & Şanlıer Yüksel, İ. (2020). Türkiye sinema mekânları, seyir ve seyirci araştırmaları bibliyografyası: Yaklaşımlar, kaynaklar ve yöntemler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18(36), 593-632.
- Çankal, E. (2022, Aralık 24). İfade özgürlüğü çerçevesinde sosyal medya ve basın hukuku [Video]. TBB TV. <https://www.youtube.com/watch?v=fJKgQwYzlkU>
- Çatalbaş, D. (2009). Yeni bir radyo televizyon düzenine doğru. İçinde K. Alemdar (Editör), *Türkiye’de kitle iletişimi dün bugün yarın* (ss. 361-392). Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Çeçen, A. (2015). *İnsan hakları*. Seçkin.
- Çelikkol, İ. & Hira, İ. (2022). Modernizm ve postmodernizm tartışmaları ekseninde toplumsal cinsiyet, cinsel yönelimler ve cinsiyetsizleştirme. *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 37-54.
- Çiftci, A. (1993). Türkiye’de radyo ve televizyon yayıncılığında çoğulcu sisteme geçişin hukuki yönü.
- Çiftci, A. (2021a). Kitle iletişim hukuku: Temel kavramlar ve genel olarak denetim. İçinde A. Çiftci (Editör), *Kitle iletişiminde denetim* (ss. 11-148). Adalet.
- Çiftci, A. (2021b). İnternet ve sosyal medya ortamında yapılan yayınların denetimi. İçinde A. Çiftci (Editör), *Kitle iletişiminde denetim* (s. 321-372). Adalet.
- Dalkey, N. & Helmer, O. (1962). An experimental application of the Delphi method to the use of experts. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_memoranda/2009/RM727.1.pdf
- Deloitte. (2023). *Dijital tüketici trendleri 2023 Türkiye*. Deloitte.
- Demoğlu, E. (2011). Kültür endüstrisi ve gerçeğin sinemada yön değiştirmesi: Sahte belgesel. *Belgesel sinema 2009-2010* (ss. 33-40). Belgesel Sinemacılar Birliği.

- Dere, Z. (2023). Erken çocukluk döneminde temelleri atılan cinsel gelişimin dürtüler ve hormonlarla birlikte incelenmesi. *Uluslararası temel eğitim çalışmaları dergisi*, 4(1), 29-42. <https://doi.org/10.59062/ijpes.1275541>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1963-1967.pdf
- Didinmez, M. A. (2021). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin üç aşamalı testi. *Kırıkkale Hukuk Mecmuası*, 1(1), 149-174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2193613>
- Diken. (2021, 15 Aralık). RTÜK'ten dijital platformlara sansür; TELE 1, Halk TV ve FOX'a ceza. <https://www.diken.com.tr/rtukten-dijital-platformlara-sansur-tele-1-ve-halk-tvy-ceza/>
- Dikmen, E. Ş. (2017). Türkiye'de televizyon yayıncılığının dönüşümü: Sosyal TV yayıncılığı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 425-448.
- Dilmen, N. E. (2007). Bireyselleşen küre. https://www.researchgate.net/profile/Necmi-Dilmen/publication/242554736_BIREYSELLEN_KURE/links/5527a0020cf229e6d63630e1/BIREYSELLEN-KUERE.pdf
- Disney Plus Türkiye Gerçekleri. (2022, Mart 18). Akşam. <https://www.aksam.com.tr/yazarlar/baris-kocaoglu/disney-plus-turkiye-gercekleri/haber-1252893>
- Disney+. (t.y.). Disney+'ta shareplay. <https://help.disneyplus.com/tr/article/disneyplus-share-play>
- Duarte, F. (2025, March 20). Top 35 social media platforms (2025). Exploding Topics. <https://explodingtopics.com/blog/top-social-media-platforms>
- Ducharme, J. (2019, Ağustos 29). There's no such thing as a 'gay gene,' a new study argues. Time. <https://time.com/5662444/gay-gene-study/>
- Dumenco, S. (2012, April 13). Believe the hype? four things social tv can actually do. AdAge: <https://adage.com/article/the-media-guy/hype-things-social-tv/234134>
- Dursun, D. (2017). Türkiye'nin görsel-işitsel medya politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*(86), 97-125. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/48149/609147>
- Dülger, M. V. (2020). *Bilişim suçları ve internet bilişim hukuku*. Seçkin.
- Easterbrook, F. H. (1996). *Cyberspace and the law of the horse*. University of Chicago Legal Forum. https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2147&context=journal_articles
- Eboch, M. M. (2015). *A history of television*. Abdo Publishing.
- Ekinci, S. (2025, Ocak 08). 10 milyon aboneyi aştı: TRT'nin dijital platformu Tabii'den büyük başarı. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/foto-galeri/hayat/10-milyon-aboneyi-asti-trtnin-dijital-platformu-tabiiden-buyuk-basari-4668558/1>
- Ekizceleroğlu, R. (2023). Türkiye'de cumhurbaşkanlığı seçim kampanyalarının finansmanı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 78(1), 123-146. <https://doi.org/10.33630/ausbf.1005253>

- Elgiz, Y. A. & Boydak, E. (2022). Kuşak teorisi ve marka gençleştirme stratejisi kapsamında markaların dijital reklam uygulamaları üzerinden değerlendirilmesi: Orkid, Coca-Cola, Vichy ve Exxen örnekleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 88-114. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2210958>
- Erdem, N. & Aytekin, B. A. (2021, Aralık 31). Covid-19 pandemisinde izleyici deneyimi: Netflix ekseninde dijital platformlara bakış. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(36). <https://doi.org/10.31123/akil.988565>
- Erdemir Göze, F. (2014). Televizyon imgesine sinema perdesinden bakmak. Nobel.
- Erdemir Göze, F. (2017). Neo-liberal politikaların kamu hizmeti yayıncılığına etkileri ve TRT örneği. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(2), 73-104.
- Eren, E. (2008). Kamu yayıncılığı ve bir kitle iletişim kurumu olarak Türkiye radyo televizyon kurumu [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, İ. (2018, Mart). Televizyon Yayıncılığı Nereye Evriliyor? *Broadcaster Info*, s. 124-125.
- Ergül, H. (2000). *Televizyonda haberin magazinelleşmesi*. İletişim.
- Ergüney, M. (2020). RTÜK'ün internet denetimi: İlgili mevzuat üzerine bir değerlendirme. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 11(41), 96-122.
- Esslin, M. (2001). *Televizyon çağı*. Pınar Yayınları.
- Ete, H. (2008). *Terör ve medya* (s. 38-44). RTÜK.
- ETHW. (t.y.). Milestones: Development of electronic television, 1924-1941. ETHW. https://ethw.org/Milestones:Development_of_Electronic_Television,_1924-1941
- Fati, S. M. & Sumari, P. (2018). IPTV: Delivering TV services over IP networks. In S. M. Fati, S. Azad, & A.-S. K. Pathan (Editors), *IPTV Delivery Networks*. Wiley.
- Fatih Altaylı. (t.y.). Ana sayfa [YouTube kanalı]. <https://www.youtube.com/fatihaltayli>
- Fendoğlu, H. T. (2010). Terör ve medya. https://www.hasantahsinfendoglu.com/wp-content/uploads/2022/01/MEDYA_VE_TEROR.pdf
- Fendoğlu, H. T. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında ifade özgürlüğü. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*(25), 1-19.
- Fernandes, F. (2023, February 26). Mapped: The most popular video streaming service by country. Visual Capitalist. <https://www.visualcapitalist.com/cp/mapped-the-most-popular-video-streaming-service-by-country/>
- FlixPatrol. (2023, Aralık 12). Top streaming services by subscribers. FlixPatrol. <https://flixpatrol.com/streaming-services/subscribers/>
- FlixPatrol. (t.y.). Netflix subscribers worldwide. FlixPatrol. <https://flixpatrol.com/streaming-service/netflix/>
- FluTV. (t.y.). Ana sayfa [YouTube kanalı]. <https://www.youtube.com/@flu>
- GazeteDuvar. (2023, 28 Aralık). RTÜK'ten 'Kızıl Goncalar' dizisine 2 kez durdurma cezası. <https://www.gazeteduvar.com.tr/rtukten-kizil-goncalar-dizisine-2-kez-durdurma-cezasi-haber-1657298>
- Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji*. Ütopya Yayınevi.

- Gerbner, G. & Gross, L. (2014). Televizyonla yaşamak: Şiddet profili. İçinde G. Gerbner (Editör), *Medyaya karşı* (ss. 333-374). Ayrıntı.
- Gezgin, S. (2018). TV 4.0. *TRT Akademi*, 03(06), 580-589. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/516967>
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2016). *Sosyoloji*. Kırmızı.
- Gopnik, A. (2025, Mayıs 8). The Civil Rights Movement. Britannica. <https://www.britannica.com/place/United-States/The-civil-rights-movement#ref613244>
- Gözler, K. (2018). *Hukuka giriş*. Ekin.
- Gözübüyük, A. Ş. (1969). Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 24(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001086
- Greta Nyström, A. (2007). What is Convergence? Perceptions From the Finnish Telecommunications Sector. The 18th European Regional ITS Conference. Istanbul. https://www.researchgate.net/profile/Anna-Greta-Nystroem-2/publication/252195705_What_is_Convergence_Perceptions_from_the_Finnish_telecommunications_Sector/links/0f31753abe047830aa000000/What-is-Convergence-Perceptions-from-the-Finnish-telecommunications-
- Groom, T. & Lewis, M. (t.y.). Kraliçe II. Elizabeth'in taç giyme töreni. Google Art & Culture. <https://artsandculture.google.com/exhibit/krali%C3%A7e-ii-elizabeth-in-ta%C3%A7-giyme-t%C3%B6reni/QRV1Gj9m?hl=tr>
- Gültekin Akçay, Z. (2022). Dijitalleşmenin dayanılmaz hafifliği: Televizyon yayıncılığının değişen dünyası. İçinde T. Asrak Hasdemir, & T. Atay (Editörler), *İnternet galaksisinde Türkiye* (s. 217-259). Siyasal Kitabevi.
- Gümüş, B. (2021). Maraton izleyiciliğinden aşırı izlemeye: Netflix'in izleme alışkanlıklarına etkisi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 147-169. <https://doi.org/10.17829/turcom.862011>
- Güngör Kılıç, E. (2022). Türk televizyon dizi sektörü ihracatının gelişim eğilimi araştırması (2010-2020). İçinde A. Özsoy, & S. İbrahim (Editörler), *Kültürel değişim ve endüstrileşme sürecinde Türk dizileri 2010-2020* (ss. 135-154). İstanbul Ticaret Odası.
- Güngör, N. (2020). Önsöz. İçinde E. Sirer (Editör), *Yeni İzence Yeni İzlerkitle*. LiteraTürk Academia.
- Gürkaynak, G., Yılmaz, İ. & Kara, P. (2010). Türk İnternet hukuku uygulamasının ve mevzuatının evriminin ilk dönemini tamamlaması için öneriler ve gözlemler. https://www.gurkaynak.av.tr/Content/dosya/615/Turk_Internet_Hukuku_Uygulamasini_n_ve_Mevzuatinin_Evriminin_Ilk_Donemini_Tamamlamasi_Icin_Oneriler_ve_Gozlemler.pdf
- Güzel, İ. (2022, Temmuz 21). Türkiye, internette ve sosyal medyada ne kadar vakit geçiriyor? TRT Haber. <https://www.trthaber.com/foto-galeri/turkiye-internette-ve-sosyal-medyada-ne-kadar-vakit-geciriyor/48783/sayfa-1.html>
- HaberTürk. (2019, Şubat 20). Organize İşler: Sazan Sarmalı filmi Netflix'te mi? Sinemalar yok mu? HaberTürk. <https://www.haberturk.com/organize-isler-sazan-sarmali-filmi-netflix-te-mi-sinemalar-yok-mu-2379757-magazin>
- Hafizoğulları, Z. (1997). Laiklik, inanç, düşünce ve ifade hürriyeti. US-A Yayıncılık.

- Hamer, D. (1994). *Science of desire: The gay gene and the biology of behavior*. Simon and Schuster.
- Hammarberg, T. (2012). Avrupa’da medya özgürlüğü ve insan hakları. İçinde Avrupa Konseyi, *İfade Özgürlüğü*. (ss. 41-56).Avrupa Konseyi.
- Hassamancıoğlu, U. & Ceylan, Ş. (2023). Cinsel gelişim: Çocuk kitaplarında üreme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 651-704. <https://doi.org/10.30964/auebfd.953130>
- Hern, A. (2017, April 18). Netflix’s biggest competitor? Sleep. The Guardian. <https://www.theguardian.com/technology/2017/apr/18/netflix-competitor-sleep-uber-facebook>
- Howard, E. (2018). *Freedom of expression and religious hate speech in Europa*. Routledge.
- Hudson Jr. D. L. (2024, July 2). Snyder v. Phelps (2011). Free Speech Center. <https://firstamendment.mtsu.edu/article/snyder-v-phelps/>
- Hülür, A. B. & Akınç Akpınar, S. (2020). Toplumsal cinsiyet eksenince aşk: Fi dizisindeki kadın-erkek temsilleri. İçinde G. Sarı, & I. Tombul (Editörler), *Geçmişten günümüze kadın çalışmalarında yansımalar* (ss. 172-193). Hiper Yayın.
- Hyndman, R. J. & Athanasopoulos, G. (2021). Forecasting: Principles and Practice. <https://otexts.com/fpp3/delphimethod.html>
- Ildır, A. & Çelik Rappas, İ. A. (2021). Netflix in Turkey: Localization and audience expectations from video on demand. *Convergence*, 28(1), 255-271. <https://doi.org/10.1177/13548565211060301>
- IMDb. (2025). You. IMDb: https://www.imdb.com/title/tt7335184/?ref_=fn_all_ttl_1
- IMDb. (t.y.). Persona. IMDb: https://www.imdb.com/title/tt7920978/?ref_=nv_sr_srgs_0_tt_6_nm_2_q_%25C5%259
- Independent Türkçe. (2021, 15 Aralık). RTÜK, “Konuşanlar” programının katalogdan çıkarılmasına, Exxen’e para cezası uygulanması karar verdi. <https://www.indyturk.com/node/447896/haber/rt%C3%BCK-konu%C5%9Fanlar-program%C4%B1n%C4%B1n-katalogdan-%C3%A7%C4%B1kar%C4%B1lmas%C4%B1na-exxene-para-cezas%C4%B1#:~:text=RT%C3%9CK'ten%20yap%C4%B1lan%20a%C3%A7%C4%B1klamaya%20g%C3%B6re,ilkelerine%20ayk%C4%B1r%C4%B1%20oldu%C4%9Fu%20karar%C4%B1%20verildi>
- Independent Türkçe. (2025, Mart 27). RTÜK’ten 4 kanala 7 ayrı ceza. <https://www.indyturk.com/node/755963/haber/rt%C3%BCKten-4-kanala-7-ayr%C4%B1-ceza>
- Ingram, D. B. (2019). *Hukuk felsefesi*. (E. S. Dağabak, Çev.) Fol Yayınları.
- İçel, K. (2013). *Kitle iletişim hukuku*. Beta.
- İçözü, T. (2022, Haziran 7). Disney+ Türkiye’ye özel yerli yapımlarını ve uygulamanın özelliklerini açıkladı. <https://webrazzi.com/2022/06/07/disney-turkiye-lansman/>
- Jack, K. & Tsatsulin, V. (2002). in-room video. *Dictionary of video and television technology*. Woburn, Elsevier Science. <http://www.sabadosco.com/wp-content/uploads/2016/01/terminologija4.pdf>

- Jeanneney, J.-N. (1998). *Başlangıcından günümüze medya tarihi*. (E. Atuk, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- Jenkins, H. (2004). The Cultural logic of media convergence. *International Journal of Cultural Studies*, 33-43. <https://doi.org/10.1177/1367877904040603>
- Jenner, M. (2016). Is this TVIV? On Netflix, TVIII and Binge-Watching. *New Media & Society*, 18(2), 257-273.
- Johnson, M. (2024). What percentage of nominated programs at the Emmys this year came from streaming services? Qoura. <https://www.quora.com/What-percentage-of-nominated-programs-at-the-Emmys-this-year-came-from-streaming-services>
- Kalfaoğlu, S. (2022, Haziran 13). Netflix, Disney, HBO... Türkiye'yi neden önemsiyor? (Ş. Aydemir, Röportaj Yapan) <https://kisadalga.net/>: https://kisadalga.net/haber/detay/netflix-disney-hbo-turkiyeyi-neden-onemsiyor_33180
- Kandemir, B. (2019, Kasım 27). İ-Nesli* büyürken ebeveyn olmak: Çocuklar ve dijital medya teknolojileri. *Yeni Medya*. <https://yenimedya.wordpress.com/2019/11/27/i-nesli-buyurken-ebeveyn-olmak-cocuklar-ve-dijital-medya-teknolojileri/>
- Kaos GL Derneği Başvurusu, 2014/18891 (Anayasa Mahkemesi 5 23, 2018). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/20035>
- Kaplıca, K. (2019, Eylül 6). Dünyada ve Türkiye'de LGBTİ+ hakları. Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/dunyada-ve-turkiye-de-lgbti-haklari>
- Kara, A. Z. (2019). Türkiye'de üretilen adaptasyon diziler, yaratıcı emek gücü olarak senaristler ve senaryo süreçleri. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, B., Biçer, Ü. & Gökarp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), 140-151. <https://cshd.org.tr/article/view/568/568>
- Kara, Y. (2022). Nitel bir araştırmanın gösterdikleri: Türkiye'de LGBTQ+ olmak. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(52), 399-415. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1056348>
- Karaduman, S. & Ünlü Karataş, N. (t.y.). Dijital yayıncılık ve izleme pratikleri: "Gain" üzerine bir analiz. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(45), 982-1007. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1001254>
- Karan, U. (2018). *İfade özgürlüğü Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru kitapları serisi-2*. Avrupa Konseyi.
- Kaya, A. R. (2009). *İktidar yumağı: Medya, sermaye, devlet*. İmge Kitabevi.
- Kaya, M. B. (t.y.). Hukuk, teknoloji ve regülasyon. <https://mbkaya.com/hukuk/hukuk-teknoloji-regulasyon.pdf>
- Kaymakcioğlu, O. (2014). Televizyon sistemlerinin analogdan sayısala doğru geçirdiği süreç ve bu sürecin Türkiye ekonomisinde olan etkileri [Yayımlanmamış uzmanlık tezi], Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
- Keegan, R. (2019, September 18). 'Breaking Bad' returns: Aaron Paul and Vince Gilligan take a TV classic for a spin in 'El Camino'. *The Hollywood Reporter*. <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-features/breaking-bad-movie-aaron-paul-series-creator-revisiting-amc-show-1240406/>

- Kelebek, S. (2025, February 6). The most watched platform in Turkey has been announced! <https://en.shiftdelete.net/the-most-watched-platform-in-turkey-has-been-announced/>
- Kellner, D. (2013). *Medya gösterisi*. (Z. S. Doğruer, Çev.). Açılım Kitap.
- Kırık, A. M. (2010). *Etkileşimli televizyon*. Anahtar Kitaplar.
- Kıvanç, H. (2015). *Telesafir*. NTV Yayınları.
- Kim, P. & Sawhney, H. (2002). A machine -like new medium- theoretical examination of interactive TV. *Media Culture & Society*, 24(2), 217-233. <https://doi.org/10.1177/016344370202400204>
- Kocagür, S. C. (2022). Türkiye'deki dijital platformlar ve değişen içerik biçimi: Tek sezonluk diziler. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi* (20), 70-91. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2510742>
- Koçer, S. (2020, Ağustos 24). RTÜK'ün elverişli ittifakları. Altyazı Fasikül. <https://fasikul.altyazi.net/sevir-defteri/rtukun-elverisli-ittifaklari/>
- Koçoğlu, E. (2022). Medya okuryazarlığı ve eğitimiyle ilgili temel kavramlar. İçinde E. Koçoğlu, & Ö. Akman (Editörler), *Medya okuryazarlığı ve eğitimi* (ss. 1-9). Pegem Akademi.
- Kress, G. (2003). *Literacy in the new media age*. Routledge.
- Kulak, Ö. (2020). The binge-watching experience on Netflix. *Yedi*. 45-55. <https://doi.org/10.17484/yedi.730496>
- Kumar, N. & Ruby, D. (2024, December 02). Disney Plus statistics 2025 - Subscribers & Revenue Data. DemandSage. <https://www.demandsage.com/disney-users/>
- Küstür, S. (2023, Nisan 19). Bir devir sona eriyor: Netflix posta ile DVD gönderimini bırakıyor. Teknoblog. <https://www.teknoblog.com/netflix-dvd-dagitimina-son-veriyor/>
- Laçiner, S. (2008). *Terör ve medya* (ss. 13-33). RTÜK.
- Lambert, J. (2019, August 29). No 'gay gene': Massive study homes in on genetic basis of human sexuality. *Nature*. <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02585-6>
- Lee, H. E., Kim, J. Y. & Kim, C. (2022). The influence of parent media use, parent attitude on media. *Children*, 9(1). <https://doi.org/10.3390/children9010037>
- Leverette, M. (2008). Introduction: The not TV industry. M. Leverette, In B. L. Ott, & C. L. Buckley (Editors), *It's not TV: Watching HBO in the post-television era*. Routledge.
- Leway, S. (1991, August 30). A difference in hypothalamic structure between heterosexual and homosexual men. *Science*, 253(5023). doi:10.1126/science.1887219
- Lewis, R. (2024, Ekim 1). IMDb web site. Britannica. <https://www.britannica.com/topic/IMDb>
- Liang, A. (2023, June 27). China crackdown pushes LGBT groups into the shadows. BBC. <https://www.bbc.com/news/business-65806846>
- Liedtke, M. (2025, January 22). Netflix's bet on live events helped reel in 19 million more subscribers in holiday-season quarter. AP. <https://apnews.com/article/netflix-quarterly-earnings-subscribers-advertising-42d89cf0bbcc2ca1e6a58a42bafed39>
- Lopez, G. (2015, June 26). Obergefell v. Hodges: 7 key quotes from the supreme court's same-sex marriage ruling. Vox. <https://www.vox.com/2015/6/26/8851699/gay-marriage-scotus-decision-obergefell-v-hodges>

- Lotz, A. D. (2022). *Netflix and streaming video*. Polity.
- Luş, M. G. (2024, Ağustos 9). Cinsellik ve şiddet temalı içerikler çocukların zihinsel ve ruhsal gelişimine zarar veriyor. (E. Küçük, Röportaj yapan) <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/cinsellik-ve-siddet-temali-icerikler-cocuklarin-zihinsel-ve-ruhsal-gelisimine-zarar-veriyor/3299320>
- Macovei, M. (t.y.). *İfade özgürlüğü*. Avrupa Konseyi. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3610/aihsmdad10ifade.pdf>
- Marketing Türkiye. (2018, Şubat 10). İnternet yayınlarının RTÜK denetimine girmesi ne anlama geliyor? <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/internet-yayinlarinin-rtuk-denetimine-girmesi-ne-anlama-gelir/>
- Marketing Türkiye. (2022, 17 Ağustos). Spotify ve Netflix hakkında yaptırım kararı. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/spotify-netflix-yaptirim/>
- Matrix, S. (2014). The Netflix effect: Teens, Binge watching, and on-demand digital media trends. *Jeunesse: Young People, Texts, Cultures*, 6(1), 119-138. <https://doi.org/10.1353/jeu.2014.0002>
- Max. (t.y.). Max 2025 Baharında geliyor. Max. <https://www.max.com/tr/tr>
- Mehmet Aytaç Başvurusu, 2017/26514 (Anayasa Mahkemesi 2 11, 2021). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/26514>
- Mesele LGBT. (2023, Aralık 13). Eşcinsellik doğuştan mı gelir yoksa sonradan mı kazanılır? <https://www.meselelgbt.com/haber-escinsellik-dogustan-mi-gelir-yoksa-sonradan-mi/>
- Meyer-Bahlburg, H. F., Dolezal, C., Baker, S. W. & New, M. I. (2007, December 22). Sexual orientation in women with classical or non-classical congenital adrenal hyperplasia as a function of degree of prenatal androgen excess. *Archives of Sexual Behavior*(37). <https://doi.org/10.1007/s10508-007-9265-1>
- Milliyet. (2015, Mayıs 28). 4 RTÜK üyesi RTÜK'ü YSK'ya şikayet etti. Milliyet. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/4-rtuk-uyesi-rtuku-yskya-sikayet-etti-2065942>
- Milliyet. (2017, Kasım 15). Fi 3 günde 4 milyon izlendi. Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/cadde/fi-3-gunde-4-milyon-izlendi-2555106>
- Milovidov, E. (2024). *Dijital çağda ebeveynlik*. Avrupa Konseyi. <https://rm.coe.int/dijital-cagda-ebeveynlik-ebeveynler-icin-cocuklar-n-cevrimici-ortamda-/1680b1aac6>
- Morgalis, E. (2024, June 18). LGBTQ in japan: The state of the law and society. Unseen Japan: <https://unseen-japan.com/lgbtq-japan-2024-roundup/>
- Moses, L. B. (2007). Why have a theory of law and technological change? *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, 589-606. <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=mjlst>
- Motion Picture Association. (2020). Theme Report 2020. Motion Picture Association. <https://www.motionpictures.org/wp-content/uploads/2021/03/MPA-2020-THEME-Report.pdf>
- MUBI. (t.y.). MUBI nedir? <https://mubi.com/>: <https://mubi.com/tr/tr/about>
- Murovana, T. (2020). Media and information literacy & artificial intelligence. In I. Kushchu, & T. Demirel (Editors), *Artificial intelligence*, pp. 30-54, TheNextMinds Publications.

- Mutlu, E. (1991). *Televizyonu anlamak*. Ayraç.
- Narin, Z. (2021, Nisan 06). Kontrolün sizde olduğunu hissettirecek interaktif dizi ve filmler. GQ. <https://gq.com.tr/dahasi/kontrolun-sizde-oldugunu-hissettirecek-interaktif-dizi-ve-filmler>
- Netflix Nedir? (t.y.). Netflix: <https://help.netflix.com/tr/node/412>
- Netflix. (2016, Eylül 22). Netflix artık tam anlamıyla Türkçe. Netflix. <https://about.netflix.com/tr/news/netflix-is-now-truly-turkish>
- Ngun, T. C. & Vilain, E. (2014). The biological basis of human sexual orientation: Is there a role for epigenetics? *Advances in Genetics*(86), 167-184. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-800222-3.00008-5>
- Nicholson, A. (2024, February 13). SVOD vs TVOD vs AVOD vs HVOD: Video monetization in VOD explained. Harmonic. <https://www.harmonicinc.com/insights/blog/svod-vs-tvod-vs-avod-whats-the-best-content-delivery-system/>
- Norman, J. (t.y.). RCA introduces of regularly scheduled electronic tv broadcasting in America. HistoryofInformation: <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=4219>
- Nwulu, N. I., Adekanbi, A., Oranugo, T. & Adewale, Y. (2010). Television broadcasting in Africa: Pioneering milestones. <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=5735315>
- Oginni, O. A., Alanko, K., Jern, P. & Rijdsdijk, F. V. (2023). Genetic and environmental influences on sexual orientation: Moderation by Childhood gender nonconformity and early-life adversity. *Archives of Sexual Behavior*, 53, 1763-1776. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10508-023-02761-w>
- Ok, V. (2024, Ocak 17). Yok edici bir sansür mekanizması olarak: RTÜK. <https://www.mlsaturkey.com/tr/yok-edici-bir-sansuer-mekanizmasi-olarak-rtuek>
- Orkan. (2015, Ekim 19). Netflix, dünya çapında 70 milyon aboneye ulaştı! <https://web.archive.org/web/20151021005616/http://www.cizgiroman.com/netflix-dunya-capinda-70-milyon-aboneye-ulasti.html>
- Oruç, C., Tecim, E. & Özyürek, H. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler. *EKEV Akademi Dergisi*, 303-319. https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/182912/makaleler/15/48/arastmx_182912_15_pp_303-319.pdf
- Oxford English Dictionary. (t.y.). Homosexual. Oxford English Dictionary. https://www.oed.com/dictionary/homosexual_adj?tab=meaning_and_use#1515332
- Oxford Learner's Dictionary. (t.y.). <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/binge-watching>
- Öktem, E. (2004). Uluslararası hukukta terörizm. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*(5), 133-147. <https://www.ticaret.edu.tr/uploads/yayin/dergi/d5/M00068.pdf>
- Önder, N. (2023, Eylül 27). Disney+'dan resmi açıklama geldi: Atatürk filmi sadece Türkiye'de yayınlanacak! Marketing Türkiye. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/disney-kararini-verdi-ataturk-icerigi-fox-ekranlarında-ve-sinemalarda-gosterime-girecek/#:~:text=Lanistar%20Medya%20ad%C4%B1na%20Yap%C4%B1mc%C4%B1%20Saner,kitlesine%20ula%C5%9Ft%C4%B1racak%20olmaktan%20gurur%20>

- Öngören, M. T. (1976). *Televizyon film yapım yöntemleri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Öngören, M. T. (2007). Yaratıcılık ne getirir? İçinde E. Seyhan (Düzenleyen), *Belgesel sinema 2007* (ss. 195-196). Belgesel Sinemacılar Birliği.
- Özbulduk Kılıç, I. (2022). Türkiye’de Dizi Temaları ve Dizi İçeriklerinin Belirlenmesi: 2010 - 2020 Dönemi. İçinde A. Özsoy, & S. İbrahim (Editörler), *Kültürel değişim ve endüstrileşme sürecinde Türk dizileri 2010-2020* (ss. 21-41). İstanbul Ticaret Odası.
- Özbulduk Kılıç, I. (2023). Seyirci ve sinema deneyimine yeni bir bakış: Nörofenomenolojik yöntem [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, Ö. (2024, Aralık 6). BluTV 2025'te HBO Max'e Dönüşüyor, platformda hangi diziler olacak? BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cq62le9drjvo#:~:text=D%C3%BCnyaca%20%C3%BCnl%C3%BC%20dijital%20yay%C4%B1n%20platformu,platformu%20BluTV'yi%20sat%C4%B1n%20alm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1>
- Özdenak Kandemir, C. (2019). *Televizyon ve çocuk izleyici*. Der Yayınları.
- Özel, S. (2020). Talebe bağlı video servisleri çağında Netflix etkisi. *İnsan ve İnsan*(6), 115-138. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.786938>
- Özer, Ö. (2024, Ocak). Medyada şiddetin temsili. *TRT Akademi*, 9(20), 5-33.
- Özergin, E. (2015). Kitle iletişim araçlarında Streisand etkisi: Bir kuramsal çerçeve öneri[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgen, M. (2003). Türkiye’de televizyon yayıncılığının gelişimi ve yasal çerçevesi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (17), 423-433.
- Özgüç, A. (1988). *Türk sinemasında cinselliğin tarihi*. Broy Yayınları.
- Özkent, Y. (2019). *Bireyin dönüşümü televizyonda kolektif düşlerin yitimi*. Palet Yayınları.
- Özsoy, A., Sarıtaş, İ., Eray Sarıtaş, Ş., Kara Özatik, E., Can Maraşlı, M., Özbulduk Kılıç, I., Güngör Kılıç, E., Uğur Balcı, A. & Özbulduk, S. C. (2022). Türk Dizilerinin Toplumsal Dönüşüme Etkisi. A. Özsoy, & İ. Sarıtaş içinde, *Kültürel Değişim ve Endüstrileşme Sürecinde Türk Dizileri (2010-2020)* (s. 291-426). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Öztekin, A. (2023). *Türk internet hukuku*. Seçkin.
- Öztekin, H. (2007). Neo-Liberal toplumlarda düzenleyici devlet anlayışı ve görsel-işitsel iletişim alanında bağımsız düzenleyici üst kurullar: RTÜK örneği. *Selçuk İletişim*, 5(1), 52-65. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177923>
- Öztürk, F. (2019, Ağustos 2). Netflix: RTÜK’ün internet yönetmeliği ne getiriyor, kurul üyeleri ne diyor?. BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49193378>
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble*. The Penguin Press.
- Park, S. E. (2019). Technological convergence: Regulatory, digital privacy, and data security issues. *Congressional Research Service*. https://www.everycrsreport.com/files/20190530_R45746_461fe45bf0ce4a3f25e8d1a507c308fee4d5bfd4.pdf

- Paulus, F. W., Nouri, F., Ohmannb, S., Möhler, E. & Popow, C. (2024). The impact of internet pornography on children and adolescents: A systematic review. *L'encephale*, 50(6), 649-662. <https://doi.org/10.1016/j.encep.2023.12.004>
- Pişkin, T. (2019, Eylül 3). Hedefim RTÜK'ün şeffaf bir kuruluş olması. *Bianet*. <https://bianet.org/haber/hedefim-rtuk-un-seffaf-bir-kurulus-olmasi-212537>
- Polat, O. (2021a). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı-1*. Seçkin.
- Polat, O. (2021b). *Şiddet*. Seçkin.
- Postman, N. (2014). *Televizyon: öldüren eğlence*. (O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı.
- Precedence Research. (2024, Ağustos 09). Video Akışı Pazarı Boyutu, Payı ve Trendleri 2024-2034. Precedence Research: <https://www.precedenceresearch.com/video-streaming-market>
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the Horizon*, 9(5). <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- Psikoloji Sözlük. (t.y.). Cinsiyetsizleştirme. Psikoloji Sözlük. <https://psikolojisoszluk.com/kelime/cinsiyetsizlestirme/>
- PuhuTV. (2017, Ocak 20). Puhutv nedir? [Video] YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=sRxCR30bOEU>
- Rafferty, J. (2024, May 7). Gender identity development in children. *Healthy Children*. <https://www.healthychildren.org/English/ages-stages/gradeschool/Pages/Gender-Identity-and-Gender-Confusion-In-Children.aspx>
- Randolph, M. (2020). *Bu iş asla tutmaz: Netflix'in doğuşu ve bir fikrin inanılmaz serüveni*. (M. Yılmaz, Çev.) Konu.
- Reid, J. (2023, September 29). What we lose when we lose Netflix DVDs. *VanityFair*: <https://www.vanityfair.com/hollywood/2023/09/netflix-dvd-rental-ending#:~:text=On%20September%2029%2C%20Netflix%20will,broken%20the%20entertainment%20industry%20entirely>
- Resmi Gazete (1961, Temmuz 20). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (10859).
- Resmi Gazete. (1951, Aralık 13). Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. (7981).
- Resmi Gazete. (1971, Eylül 20). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği. (13964).
- Resmi Gazete. (1983, Kasım 14). Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu. (18221).
- Resmi Gazete. (1991, Nisan 12). Terörle Mücadele Kanunu. (20843).
- Resmi Gazete. (1994, Nisan 20). Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun. (21911).
- Resmi Gazete. (2004). Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun. (25529).
- Resmi Gazete. (2007). İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun. (26530).
- Resmi Gazete. (2010). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu IPTV Yayın Lisans ve İzin Yönetmeliği. (27644).

- Resmi Gazete. (2011a, Mart 3). Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun. (27863).
- Resmi Gazete. (2011b, Kasım 2). Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (28103).
- Resmi Gazete. (2018). Vergi Kanunları ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (7103).
- Resmi Gazete. (2022, Ekim 18). Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (31987).
- Reul, K. (2023, Eylül 22). Disney Plus aboneleri üzülecek: Grup izleme özelliği kaldırıldı. (A. Diren, Çev.) IGN Türkiye: <https://tr.ign.com/disney/118849/news/disney-plus-aboneleri-uzulecek-grup-izleme-ozelligi-kaldirildi#:~:text=ComicBook.com%20taraf%C4%B1ndan%20tespit%20edildi%C4%B1Fi,art%C4%B1k%20Disney%2B'ta%20kullan%C4%B1lamayacakt%C4%B1r>
- Rochester TV Archive. (2021, 28 May). Gulf War Coverage from CNN | January 17, 1991 | Part 1 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GTfpaTvrWXE>
- RTÜK. (2016, Ekim 11). Türkiye’de medya okuryazarlığı. Medya Okuryazarlığı. https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B&MenuId=2
- RTÜK. (2019, Ağustos 1). “Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girdi. <https://www.rtuk.gov.tr/radyo-televizyon-ve-istege-bagli-yayinlarin-internet-ortamindan-sunumu-hakkinda-yonetmelik-yururluge-girdi/3594>
- RTÜK. (2020). *Televizyon yayınlarında şiddet araştırması*. RTÜK. https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/KAMUOYU/televizyon_yayinlarinda_siddet_2020.pdf
- RTÜK. (2020, Eylül 3). Üst Kurul Kararaları: Toplantı No: 2020/36 Karar No: 7 <https://www.rtuk.gov.tr/UstKurulKarar/Detay/14406>
- RTÜK. (2024, Kasım 27). Üst Kurul Kararaları: Toplantı No: 2024/46 Karar No: 29 <https://www.rtuk.gov.tr/UstKurulKarar/Detay/20254>
- RTÜK. (2024, Eylül 06). Kamuoyunun Bilgisine! RTÜK: <https://www.rtuk.gov.tr/kamuoyunun-bilgisine/4855>
- RTÜK. (2025, Mart 27). Haberler. rtuk.gov.tr: <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-kufur-hakaret-ve-ayaklanma-cagrisini-affetmedi-/4990>
- RTÜK. (2025, Şubat 08). Basın Açıklaması [1]. <https://www.rtuk.gov.tr/basin-aciklamasi/4952>
- RTÜK. (2025, Şubat 09). Basın Açıklaması [2]. <https://www.rtuk.gov.tr/basin-aciklamasi/4954>
- RTÜK. (2025, Şubat 9). Duyuru. <https://www.rtuk.gov.tr/duyuru/4994>
- RTÜK. (t.y.). Akıllı İşaretler. <https://www.rtukisaretler.gov.tr/>
- RTÜK. (t.y.). İnternet yayın lisansı olan kuruluşlar listesi (RD/TV/İBYH). <https://www.rtuk.gov.tr/internet-yayin-lisans-olan-kuruluslar-listesi-rd-tv-ibyh/1758>
- Sabah. (2025, Nisan 18). “Yargı Önünde Hesaplaşacağız” RTÜK Başkanı Ebubekir Şahin Resti Çekti! [Video], <https://www.youtube.com/watch?v=Sk3cTDfhfww>

- Sarı, Ü. & Türker, H. (2021). Dijital platform kullanıcılarının izleme alışkanlıklarına yönelik bir araştırma: Netflix örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 59-80. <https://doi.org/10.18037/ausbd.902558>
- Sarioğlu, G. (1976). *Televizyon: Program yapımı ve yönetimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Sayın, A. (1990, Şubat 8). Özel TV adım adım. *Cumhuriyet*.
- Science + Media Museum. (2019, July 08). From the moon to your living room: The Apollo 11 broadcast. *Science + Media Museum*: <https://www.scienceandmediamuseum.org.uk/objects-and-stories/moon-to-living-room-apollo-11-broadcast>
- Semerci, B. (2019, Ocak 7). Çocuklarda cinsel kimlik gelişimi nasıl olur? <https://www.youtube.com/watch?v=WWNl3Vm-8n0>
- Semerci, M., Aktürk, İ. & Yaman, Ö. M. (2023). Farklı Cinsel kimliklerdeki bireylerin çocukluk dönemi aile ilişkileri: “Bizim hikayemiz ailede başlar”. *İmgelem*, 7(12), 171-206. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1280282>
- Senate.gov. (t.y.). The first televised presidential debate. United State Senate. https://www.senate.gov/artandhistory/history/minute/The_First_Televised_Presidential_Debate.htm
- Siegler, M. G. (2009, February 24). Netflix streams already rushing past DVDs in 2009? VentureBeat. <https://venturebeat.com/social/netflix-streams-already-rushing-past-dvds-in-2009/>
- Simpson, W. & Greenfield, H. (2009). *IPTV and internet video: Expanding the reach of television broadcasting*. Focal Press.
- Singer, D. G. & Singer, J. L. (2012). Introduction: Why a handbook on children and the media. İçinde D. G. Singer, & J. L. Singer (Editors), *Handbook of Children and the Media* (s. 1-6). SAGE.
- Skulmoski, G. J., Hartman, F. T. & Krahn, J. (2007). The Delphi Method for graduate research. *Journal of information technology education: Research*, 6(1), 1-21. <https://doi.org/10.28945/199>
- Soner, M. (2023, Ağustos 3). Utanıyorum! Disney Atatürk dizisini iptal etti [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=oMxq4A75vOs>
- Sontag, S. (2004). *Başkalarının acısına bakmak*. (O. Akınhay, Çev.) Agora Kitaplığı.
- Soyer Akdemir, S. (1993). Uluslararası iletişim alanının düzenlenmesine yönelik normatif kavramlarda ortaya çıkan yeni gelişmeler [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Söğüt, F. (2020). BluTV Netflix’e karşı: İçeriklere yönelik bir karşılaştırma. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 10 (4), 408-422. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1225518>
- Sözcü. (2025, Mart 27). RTÜK tarihinin en ağır cezaları! <https://www.sozcu.com.tr/rtuk-tarihinin-en-agir-cezolari-p156109>
- Sözer, Z. (2014). *Halkın sesinden iktidarın borazanına*. Doğan Kitap.

- Sözeri, C. & Güney, Z. (2011). *Türkiye’de medyanın ekonomi politiği: Sektör analizi*. TESEV Yayınları.
- Sözeri, C. (2014). Dönüşen medya değişmeyen sorunlar. İçinde E. Arslan, & Ç. Savaş (Editörler) *Medya ve iktidar - hegemonya, statüko, direniş*. Evrensel Kültür Kitaplığı.
- Sözeri, C. (2025). RTÜK cezaları: Sansürden daha tehlikeli bir noktaya gidiyoruz. (M. Akyol, Röportaj Yapan). <https://expressioninterrupted.com/tr/rtuk-cezalari-sansurden-daha-tehlikeli-bir-noktaya-gidiyoruz/>
- Spielberg, S. (2018, March 26). Steven Spielberg thinks Netflix films should not qualify for Oscars. (K. Schaffstall, interviewer) The Hollywood Reporter. <https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/steven-spielberg-thinks-netflix-films-should-not-qualify-oscars-1097351/>
- Spigel, L. (2004). *Television after TV*. Duke University Press.
- Sputniknews. (2020, Ekim 10). Şahsiyet, Almanya’daki ilk Türk dizisi oldu. <https://sputniknews.com.tr/20201010/sahsiyet-almanyadaki-ilk-turk-dizisi-oldu-1043003649.html>
- Steel, E. (2014, Temmuz 21). Netflix, growing, envisions expansion abroad. The New York Times. https://www.nytimes.com/2014/07/22/business/media/netflix-says-it-topped-50-million-subscribers.html?_r=0
- Stephens, M. (2010). Televizyon haberleri dönüştürüyor. İçinde D. Crowley, & P. Heyer (Editörler), *İletişim tarihi: Teknoloji, kültür, toplum* (B. Ersöz, Çev.) ss. 410-419, Phoenix.
- Stoll, J. (2025, Şubat 10). Distribution of video content spending worldwide from 2021 to 2025, by company type. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1412746/video-content-spending-company-type-worldwide/>
- Susma24. (2022, Temmuz 18). Disney+ Türkiye İçin çalışan şirketten altyazı çevirmenlerine ‘uyarı’ metni. <https://susma24.com/disney-turkiyeden-altyazi-cevirmenlerine-uyari-metni/>
- Şafak, M. (2008). İnternet televizyonculuğu ve IPTV’nin yeri. İçinde İ. Yerlikaya (Düzenleyen), *Birey eksenli interaktif yayıncılık IPTV* (ss. 109-129). RTÜK.
- Şahin, A. E. (2001). Eğitim araştırmalarında Delphi tekniği ve kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(20), 215-220. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/87971>
- Şahin, E. (2020, Mayıs 15). RTÜK başkanı Şahin: Cumhurbaşkanımızdan talimat gelirse, emir telakki ederiz [Video]. https://ankahaber.net/haber/detay/rtuk_baskani_sahin_cumhurbaskanimizdan_talimat_gelirse_emir_telakki_ederiz_6499#
- Şahin, E. [@ebekirsahin]. (2024, 18 Haziran). X. https://x.com/ebekirsahin/status/1803008447253823866?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwc%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1803008447253823866%7Ctwgr%5E1ba9b4e04a826ea8467340663437fe9ff90683f3%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2F
- Şakar, S. (t.y.). Proje yönetiminde Delphi tekniği. <https://www.savassakar.com/proje-yonetiminde-delphi-teknigi/>
- Şaylan, G. (1997). Küreselleşmenin gelişimi. İçinde I. Kansu (Editör), *Küreselleşme*. İmge.

- Şeker, S. E. (2014). Delfi metodu (Delphi method). *Yönetim Bilişim Sistemleri Ansiklopedisi* (Cilt 1, s. 7-9).
- Şeker, Ş. E. (2014, Haziran 9). Ağ tarafsızlığı (net neutrality). MIS Sözlük: <https://mis.sadievrenseker.com/2014/06/ag-tarafsizligi-net-neutrality/>
- Şener, G. & Abınık, N. (2021). Türkiye’de dijital şiddet araştırması. Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği. https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/digital_violence_report.pdf
- Tabii. (2024). Tabii nedir? <https://www.tabii.com/>: <https://www.tabii.com/tr/faq>
- Taburoğlu, Ö. (2018, Ağustos, Eylül, Ekim). Dijital çağın özü dijital değildir. *Doğu Batı* (86), s. 7-9.
- Tarhan, N. (2022, Kasım 15). Cinsiyetsizlik nedir? <https://www.facebook.com/Prof.NevzatTarhan/videos/cinsiyetsizlik-nedir/651468476508441/>
- Taşçı, İ. (2022, Eylül 14). [X] <https://x.com/ilhantasci/status/1570054347475636225>
- Taşçı, İ. (2024, Nisan 12). İlhan Taşçı “RTÜK’ün aldığı kararların çoğu hukuki değil, siyasi!” [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=vSEjITELUJM>
- Taşdelen, B. & Kesim, M. (2014). Etkileşimli televizyon geleneksel televizyona karşı: Televizyon izleyicisi ne ister? *Selçuk İletişim*, 268-280. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19029/201044>
- Taşkın, C. (2008). IPTV mimarisi ve servisleri. İçinde İ. Yerlikaya (Düzenleyen), *Birey eksenli interaktif yayıncılık IPTV* (ss. 39-61). RTÜK.
- TDK. (t.y.). Türk Dil Kurumu sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekin, M. A. (2009). Yakınsamanın telekomünikasyon pazarına etkileri: Dünya uygulamaları ve Türkiye için öneriler. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. <https://www.btk.gov.tr/uploads/thesis/mehmet-alper-tekin.pdf>
- Tekinalp, Ş. (2003). Camera obscura’dan synopticon’a radyo ve televizyon. Der Yayınları.
- TELCODER. (2015). Ödemeli yayıncılık platformu (pay TV) raporu. <https://telkoder.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/RAP2015-3.pdf>
- Temel, D. (2020). Yeni nesil televizyon izleme deneyimi: BluTV üzerine bir inceleme. İçinde S. Gülseçen, K. Rızvanoğlu, N. Tosun, & E. Akadal (Editörler), *İnsan Bilgisayar Etkileşimi: Araştırma ve Uygulamalar* (ss. 247-271). Istanbul University Press.
- Terzi, Â. (2021). Binge-watching kavramı ve Türkçe karşılıklar üzerine. *Türk Dili*, 80-85. https://www.tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2021/05/%C3%82dem-Terzi_-BINGE-WATCHING-KAVRAMI-VE-T%C3%9CRK%C3%87E-_-7-1.pdf
- Tezcan, M. (2021, Ocak 6). Seç-izle platformları nedir, nasıl işler? Gazeteduvar <https://www.gazeteduvar.com.tr/sec-izle-platformlari-nedir-nasil-isler-haber-1509305>
- The Associated Press. (2007, February 25). Netflix delivers 1 billionth DVD. NBC News: <https://www.nbcnews.com/id/wbna17331123>
- The Associated Press. (2010, May 4). World’s Fair Snapshot. NBC News: <https://www.nbcnews.com/id/wbna36917918>
- The Economic Times. (2023, July 13). 55 percent of Netflix US comprises Netflix originals; currently streaming over 6,600 titles.

<https://economictimes.indiatimes.com/news/international/us/55-percent-of-netflix-us-comprises-netflix-originals-currently-streaming-over-6600-titles/articleshow/101734313.cms>

The Story of Netflix. (t.y.). Netflix: <https://about.netflix.com/en>

Toprak, İ. (2024, 31 Temmuz). RTÜK'ten Netflix, MUBI ve BluTv'ye idari yaptırım. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rtukten-netflix-mubi-ve-blu-tvye-idari-yaptirim-/3291173>

Toptaş, E. (2022). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında nefret söylemi ikilemi: İfade özgürlüğü ve hakkın kötüye kullanılması yasağı. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2), 973-1002. <https://doi.org/10.54704/akdhfd.1165170>

Total Number of Websites (t.y.) <https://www.internetlivestats.com/total-number-of-websites/>

Travers, B. (2019, Nisan 11). It's time for Netflix to start submitting movies at the Emmys. IndieWire: <https://www.indiewire.com/awards/industry/netflix-movies-oscars-emmys-why-not-both-1202057565/>

Trend, D. (2007). *Medyada şiddet efsanesi*. (G. Bostancı, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.

TRT Haber. (2024, Temmuz 11). TRT'nin dijital platformu Tabii'den büyük başarı: 1 yılda 5 milyon aboneyi aştı. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/trtden-haberler/trtnin-dijital-platformu-tabiiden-buyuk-basari-1-yilda-5-milyon-aboneyi-asti-1044.html>

TRT. (2020). *Yayıcılık ve medya sözlüğü*. TRT.

Tuğan, N. H. (2022). İletişim Araştırmalarında üçüncü bir yöntembilimsel yaklaşımın olanakları: karma yöntem araştırması ve iletişim çalışmaları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 112-137. <https://doi.org/10.47998/ikad.1061943>

Tuğrul, S. (1975). *Türkiye'de TRT Olayları*. Koza Yayınları.

Tulkens, F. (2012). Söylem ne zaman eylemdir: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ifade özgürlüğü ve nefret söylemi içtihatları. İçinde Avrupa Konseyi, *İfade Özgürlüğü*. (ss. 259-273). Avrupa Konseyi.

TÜİK. (2021). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2021. O [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437)

TÜİK. (2022). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2022. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587)

TÜİK. (2023). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2023. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407)

TÜİK. (2024). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2024-53638>

TÜİK. (2024, Temmuz 9). Dünya nüfus günü, 2024: Türkiye, nüfus büyüklüğüne göre sıralamada 194 ülke arasında 18. sırada yer aldı. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2024->

53680#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2085%20milyon%20372%20bin,1%2C1'ini%20olu%C5%9Fturdu.

- Türkkan, T., Odacı, H. & Bülbül, K. (2021). Çocuk istismarı ve ihmalini anlamak: Ekolojik bir yaklaşım. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 709-728. <https://doi.org/10.33417/tsh.847467>
- Tüzün Ateşalp, S. & Başlar, G. (2020). İnternette dizi izleme pratiklerinin dönüşümü: Aşırı izleme (binge watching) üzerine bir araştırma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (32), 108-136. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.560832>
- Tüzün Ateşalp, S. (2016). “Nitelikli Televizyon”: Medya profesyonellerinin perspektifinden Türk televizyon dizilerinde nitelik. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (25), 9-37. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.283029>
- Twentify. (2018). *Medya dağıtım servislerinde kullanım ve memnuniyet araştırması: Türkiye'nin dijital gözü*. https://www.twentify.com/hubfs/Turkish_Reports/Twenty_Turkiyenin-Dijital-Gozu.pdf?hsCtaTracking=de707c7b-53c8-4622-8f48-b67f9296262e%7Ca4019b36-9639-4941-9eb5-4742532acb99
- Uğurtaş, S. (2019, Ekim 22). Yeni RTÜK düzenlemeleri, özgür basın son kalesi internet haberciliğini tehdit ediyor. *Free Turkey Journalists*. <https://freeturkeyjournalists.ipi.media/tr/yeni-rtuk-duzenlemeleri-ozgur-basinin-son-kalesi-internet-haberciligini-tehdit-ediyor/>
- Ulukan, G. (2018, Mayıs 7). 1997'den bugüne Netflix'in tarihsel gelişimindeki önemli noktalar. *Webrazzi*. <https://webrazzi.com/2018/05/07/1997den-bugune-netflixin-tarihsel-gelisimindeki-onemli-noktalar/>
- Ulusal, D. & Özgen, N. (2023). Dijital Platform içeriklerinde sunulan farklı cinsel yönelimlerin gençler üzerindeki etkisi: Netflix Örneği. *Yeni Medya* (14), 142-154. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1273368>
- UNESCO. (t.y.). Media and information literacy. UNESCO Institute for Information Technologies in Education. <https://iite.unesco.org/mil/>
- UNICEF. (2017). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları. UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf>
- Uşul, A. S. (2023, 26 Temmuz). RTÜK'ten eş cinsel ilişkilere yer veren yapımlar için üst sınırdan idari para cezası. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/rtukten-es-cinsel-iliskilere-yer-veren-yapimlar-icin-ust-sinirdan-idari-para-cezasi/2955112>
- Uzun, R. (2014). Çocukların medyadan ve medyada korunması çocuklara yönelik etik davranış kurallarının incelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (22), 152-167. <https://doi.org/10.31123/akil.441955>
- Üçok, A. (2020, Haziran 22). [X]. <https://twitter.com/AlperUcok/status/1275085799420297218>
- Ünker, P. (2020, Mayıs 22). Analiz: Kuruluş ilkelerine gölge düşen RTÜK. *Expression Interrupted*: <https://expressioninterrupted.com/tr/kurulus-ilkelerine-golge-dusen-rtuk/>

- Verified Market Research. (2024, Aralık). SVoD market valuation – 2024-2031. <https://www.verifiedmarketresearch.com/product/svod-market/>
- Vitrinel, E. & Ildır, A. (2021, March). Global internet tv consortium. <https://www.global-internet-tv.com/turkey>
- Waldfoegel, J. (2022). *Dijital Rönesans*. (N. O. İbrahimoglu, Çev.) Gumbel Yayınevi.
- Wardle, C. (2019). *Understanding information disorder*. FirstDraft.
- Warner, M. (1991). Introduction: Fear of a queer planet. *Social Text*, 3-17. <https://www.jstor.org/stable/466295?seq=2>
- Weeks, R. (2022). *History by HBO: Televising the American past*. University Press of Kentucky. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv2jfvdbj>
- Wendling, M. & Epstein, K. (2025, January 21). Trump makes ‘two sexes’ official and scraps DEI policies. BBC. <https://www.bbc.com/news/articles/czx84en1yp40>
- WHO. (2024, November 5). Child maltreatment. Who Health Organization. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- Williams, R. (2003). *Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Wilson, C. (2024, Kasım 17). Netflix’ten rekor gecesi: Paul-Tyson maçı ne kadar izlendi? Independent Türkçe. <https://www.indyturk.com/node/748957/spor/netflixten-rekor-gecesi-paul-tyson-ma%C3%A7%C4%B1-ne-kadar-izlendi>
- Yağmurlu, A. (t.y.). Bağımsız idari otoriteler/ düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1620/mod_resource/content/1/BI%CC%87O.pdf
- Yalçındağ, A. D. (2021, Şubat 6). Şimdi onlar düşünsün! Doğan Yalçındağ ile BluTV’nin hikayesi [Video]. Egirişim. <https://www.youtube.com/watch?v=4d95OUwF18c&t=4s>
- Yanardağoglu, E. (2022, Haziran 13). Netflix, Disney, HBO... Türkiye’yi neden önemsiyor? (Ş. Aydemir, Röportaj Yapan) https://kisadalganet/haber/detay/netflix-disney-hbo-turkiyeyi-neden-onemsiyor_33180
- Yanatma, S. (2002, Şubat). Türkiye’de televizyon yayınlarının başlaması ve gelişimi: İTÜ TV. ss. 50-61. https://www.academia.edu/14186446/T%C3%BCrkiyede_Televizyon_Yay%C4%B1nlar%C4%B1n%C4%B1n_Ba%C5%9Flamas%C4%B1_ve_Geli%C5%9Fimi_%C4%B0T%C3%9C_TV
- Yazkan Akgül, G. & Ayaz, A. B. (2021). Çocuk ve ergenlerde cinsiyet hoşnutsuzluğu. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 84(1), 4-10. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1761067>
- Yazkan Akgül, G., Yıldırım Budak, B., Ayaz, A. B., Fiş, P. & Neşe. (2020). Cinsiyet hoşnutsuzluğu olan ergenlerin psikiyatrik izlemleri: Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatri Kliniği deneyimi. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 27(3), 156-162. <https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2020.63835>
- Yengin, H. (1994). *Ekranın büyüü*. Der Yayınları.
- Yeni Şafak. (2019, Ağustos 1). Netflix’ten RTÜK açıklaması: Türkiye bizim için önemli bir pazar. Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/hayat/netflixten-rtuk-aciklamasi-turkiye-bizim-icin-onemli-bir-pazar-3500644>

- Yeşilay. (2016, Ocak 14). Ekran bakıcı değildir. Yeşilay: <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/ekran-bakici-degildir>
- Yıldız, R. & Yıldırım, E. (2022). *Türkiye’de cinsiyet algısı araştırması*. İstanbul Aile Vakfı Yayınları. <https://istanbulailevakfi.org/uploads/2023/01/71df8e0828f6a0f9f30698314dbef981.pdf>
- Yılmaz, E. (1976). *Hukuk sözlüğü*. Doruk Yayınları.
- Yılmaz, N. (2019, Ocak 26). Sovyetler Birliği’nde televizyon kültürünün gelişimi. Yeni e: <https://yenie.net/sovyetler-birliginde-televizyon-kulturunun-gelisimi/>
- Yücel, F. (2023, Ağustos 4). RTÜK el artırıyor. (V. Estukyan, Röportaj Yapan) <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28973/rtukten-dijital-platformlara-lgbti-ogeler-cezasi>
- Yücel, T. (2008). IPTV ve düzenlemeler. İçinde İ. Yerlikaya (Düzenleyen), *Birey eksenli interaktif yayıncılık IPTV* (ss. 25-37). RTÜK.
- Zink, M. (2013). *Scalable video on demand: Adaptive internet-based distribution*. John Wiley & Sons.

EKLER

EK – 1. Etik Komisyonu Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 29.04.2024-263312

T.C.
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı : E-11054618-302.08.01-263312
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 11.03.2024 tarih ve E.255121 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı **Doktora öğrencisi Merve Can MARAŞLI, Prof.Dr. Filiz ERDEMİR GÖZE** danışmanlığında yürüttüğü "**Dijital Çağda Televizyon Yayıncılığı: Türkiye'de İsteğe Bağlı Yayın Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi**" adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun 24.04.2024 tarih ve 04 sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

Etik Komisyonunca onaylanan ilgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş; karara ilişkin katılım listesi ve onaylanan çalışmalar ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.
Araştırma Kod No: 2024/197

Prof. Dr. Kürşat GÖKTÜRK
Komisyon Başkanı

Ek:
1- Katılımcı Listesi
2- Onaylı Çalışma

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :B55A3N8CAR, Pin Kodu :22572 Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5574&eD=B5CA3N87RR&eS=263312>
Adres: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yücetepe Mahallesi 85. Cadde No 8 06570 Çankaya / Ankara
Telefon: +90 (312) 231 73 60 Bilgi için: Saliha GEMALMAZ
Kep Adresi: hacibayramveli@hs01.kep.tr Unvanı: Genel Evrak Sorumlusu

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

CAN MARAŞLI, Merve

Eğitim derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı	2017
Lisans	Gazi Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü	2013

İş deneyimi

2015	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2017	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2018	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yayınlar

- Bingöl, M. & Can Maraşlı, M. (2023). Erken Cumhuriyet dönemi ve öncesinde kitle iletişim alanındaki yasal düzenlemeler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (64), 155-176. <https://doi.org/10.47998/ikad.1316899>
- Can Maraşlı, M. (2022). İsteğe bağlı yayın hizmetlerinde çocukların korunması: “Minnoşlar” filmi örneği. *Yeni Medya*, 2022(13), 265-287. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1160315>
- Can Maraşlı, M. & Demir Yaleze, H. (2021). Müzakereci demokrasi modelinden iletişimsel demokrasi idealine: Nuremberg Mahkemesi filmi retorik ekseninde okumak. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(1), 373–397. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.798074>
- Can Maraşlı, M. (2018). 15 Temmuz filmlerinde milliyetçiliğin sunumu: “Cumhurbaşkanlığı 15 Temmuz Belgeseli” örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4(3), 514-529. <https://doi.org/10.24289/ijsser.428849>
- Can Maraşlı, M. (2017). Türkiye’nin ilk özel televizyon ile tanışması: Magic Box/Star 1 kanalının yazılı basındaki yansımaları üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (44), 384-403.
- Can Maraşlı, M. (2024). İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması Gerekçesi Olarak Olağanüstü Dönemler ve Doğal Afetler. (ed. Ömer Alanka) *Afet ve Medya* (s. 181-202). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Özsoy, A., Sarıtaş, İ., Eray Sarıtaş, Ş., Kara Özatık, E., Can Maraşlı, M., Özbulduk Kılıç, I., Güngör Kılıç, E., Uğur Balcı, A. & Özbulduk, S. (2022). Türk Dizilerinin Toplumsal Dönüşüme Etkisi (2010-2020). *Kültürel Değişim ve Endüstrileşme Sürecinde Türk Dizileri* (2010-2020) (s. 291-426), İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Can Maraşlı, M. (2021). Görsel-İşitsel Medyada Ortak Denetim. (ed. Ahmet Çiftci) *Kitle İletişiminde Denetim* (s. 425-449), Ankara: Adalet Yayınevi.

